

ગ્રંથાવલોકન

સૌરાષ્ટ્ર સરકારનાં પ્રકાશનો

સૌરાષ્ટ્ર સરકાર માહિતી-પ્રકાશન ખાતું, રાજકોટ; તરફથી જુદા જુદા વિષયો ઉપર નીચે મુજબ પુસ્તિકાઓ પ્રસિદ્ધ થઈ છે એ અનીચ આપકાર્ય છે. (પુસ્તિકાઓ ઉપર કિંમત લખી નથી) સૌરાષ્ટ્ર તેમ જ અન્ય રથળે રહેનારા અજ્ઞાતીઓને સૌરાષ્ટ્રની અનેકવિધ પ્રવૃત્તિઓની માહિતી આપી શકે એવાં પ્રકાશનોની અનિવાર્ય જરૂરિયાત આ પ્રકાશન ખાતું પૂરું પાડશે એવી આશા રાખીએ. વળી સૌરાષ્ટ્રનું પુરાતત્ત્વ તેમ જ સૌરાષ્ટ્રના આમ-ઉદ્યોગો વગેરેમાં જે અનેકાની કલાત્મક દર્શન થાય છે એ વિશે પણ માહિતીપૂર્ણ પુસ્તિકાઓ પ્રમિલ થાય તો ઘણું સારું.

૧) સૌરાષ્ટ્રમાં ખેતી વિકાસ: લે. શ્રી. ઇસ્માઈલ નાનારી; ૫૦ ૧૦

શ્રી. ઇસ્માઈલભાઈએ સંક્ષેપમાં સૌરાષ્ટ્રમાં ખેતી વિકાસને લગતા અગત્યના પાસાઓને દર્શાવ્યાં છે. આ નાનકડી પુસ્તિકામાં સંપૂર્ણ માહિતી આપી શકાય એમ છે જ નહિ. પરંતુ ઇસ્માઈલભાઈએ એમાં જે ઉદાત્ત ભાવના માથે પોતાનું મતલબ દર્શાવ્યું છે એ સૌને પ્રેરણાદાયી થઈ પડે એમ છે. શ્રી. ઇસ્માઈલભાઈ આ હિસાબા ઊંઠે રસ પરાવે છે, તેથી જવિખ્યમાં આ નાનકડી પુસ્તિકાને બદલે પૂર્ણ માહિતી દર્શાવતું પુસ્તક આપે તો કેવું સારું?

(૨) અનેકમાંથી એક લે. ડૉ. કૃષ્ણલાલ મીનરાણી; ૫૦ ૧૦.

સૌરાષ્ટ્રનું એકમ થયું અને એ રીતે કેટલાય નાના નાના ભાગલાઓમાં વિભક્ત થયેલા સૌરાષ્ટ્રની એકતા રથપાઈ એને ખાલ આ નાનકડી પુસ્તિકામાં શ્રી. શ્રીધરાણીએ

આપ્યો છે. સાંસ્કૃતિક, સામાજિક અને રાજકીય દૃષ્ટિએ આ એકમ કેટલું આશીર્વાદપ્રપ્ત બન્યું છે એનું અવલોકન વિદ્વાન લેખકે એમાં કર્યું છે.

(૩) સૌરાષ્ટ્રમાં સામાજિક અને આર્થિક પરિવર્તનો: લે. પ્રા. મી. એન. વઘીલ; ૫૦ ૬.

એકમ થયા પછી સૌરાષ્ટ્ર સરકારે સૌરાષ્ટ્રમાં સામાજિક તેમ જ આર્થિક ક્ષેત્રોમાં કેવાં અમૂલ્ય પરિવર્તનો કર્યાં છે તેનો સંક્ષેપમાં પરિચય પ્રા. વઘીલે આ પુસ્તિકામાં આપ્યો છે. આ પુસ્તિકા એમને આપેલા એક વાર્તાલાપને આધારે રચાયું છે સૌરાષ્ટ્ર સરકારે કેળવણી, સ્થાનિક સ્વરાજ, જમીન દારીનો પ્રશ્ન, ઉદ્યોગવિકાસ, તેમ જ અન્ય ભાગતોમાં સારી પ્રગતિ માધી છે કેળવણી વિશેના આકાશ પરથી સહેજે ખ્યાલ આવશે: 'પ્રાથમિક શિક્ષણ પાછળ અત્યારે રૂ. ૧,૨૫,૦૦,૦૦૦ ખર્ચાય છે, ત્યારે અગાઉના તમામ રાજ્યોનું કુલ ખર્ચ રૂ. ૬૨ લાખ જેટલું હતું.'

(૪) પાયાનું સ્વરાજ-આમ પચાવત લે. શ્રી. નાનાભાઈ ભટ્ટ; ૫૦ ૭

પ્રખર કેળવણીકાર નાનાભાઈના મતઁથી આભાવ્ય ગુણનાં હોઈને એમને આ પુસ્તિકામાં આમ પચાવત વિશે સંક્ષેપમાં દર્શાવેલા વિચારો નવવિધાન તરફ પ્રયાણ કરતા સૌરાષ્ટ્રને અનીચ ઉપરેગી થઈ પડે એમ છે વળી એમના એ વિશેના વિચારો સર્વશ્રેયી હોવાથી એ માર્ગે પ્રગતિ કરતા સૌને માર્ગદર્શકરૂપ થાય એમ છે.

એક વાર્તાલાપ [અનુમંધાન કરવેજી ત્રીજી]

વિદ્યાર્જુન

ઉદ્ધરેદાત્મનાત્માનમ્

[ગાંધીજી અને ગુરુદેવની જીવનભાષનાનું અનુશીલન કરતું માસિક]

વર્ષ ૫]

૨૯ ફેબ્રુઆરી-૧૯૫૨

[અંક ૧

બાનો મોટામાં મોટો ગુણ

જે કારણે જાણે જનતામાં ચાલતું જણું આકર્ષણ પેદા કર્યું હતું, તેની જડ બે હું શોધી શકું તો શોધું. બાનો મોટામાં મોટો ગુણ સહજ પોતાની ઇચ્છાથી મારામાં સમાઈ જવાનો હતો. આ કંઈ મારા આવદથી થયું ન હતું. પરંતુ સમય આવતાં બાની અંદર જ આ ગુણનો વિકાસ થઈ ગયો હતો. મને ખબર ન હતી કે બામાં આ ગુણ છુપાયેલો હતો. મારા ચરૂ શરૂના અનુભવ પ્રમાણે બા બહુ હઠીલી હતી. માડું દબાણ દોવા છતાંયે તે પોતાની ઇચ્છા પ્રમાણે જ કરતી. જો કારણે અમારી વચ્ચે થોડા સમય કે લાંબા સમય સુધી જે અતાજી પલ્લ થયા કરતી, પરંતુ જેમ જેમ માડું સાર્વજનિક જીવન ઉત્તરવગ જનતું ગયું, તેમ તેમ બા ખીલતી ગઈ, અને પુષ્પ વિચારોની સાથે મારામાં અથવા મારા કામમાં સમાતી ગઈ. જેમ દિવસો ચીતતા ગયા, તેમ મારામાં અથવા મારા કામમાં-સેવામાં-લોક ન રહ્યો. બા ખીંચે ખીંચે તદ્દાકાર થયા લાગી. કદાચ હિંદુસ્તાનની ભૂમિને આ ગુણ વધારેમાં વધારે પ્રિય છે. કંઈ પલ્લ દોષ, અને તો બાની આ ભાવનાનું આ ગુણ કારણ બાહ્ય પડે છે.

બામાં આ ગુણ પશ્ચાત્તાજે પહોંચ્યો, તેણે કારણ અમારું બ્રહ્મચર્ય હતું. મારા કરતાં બાને માટે તે ઘણું જ સ્વાભાવિક સિદ્ધ થયું. શરૂમાં બાને જોતું હતું જ્ઞાન પણ ન હતું. મેં વિચાર કર્યો અને જાણે તે વધારી લઈ પોતાનો બનાવી લીધો. પરિણામે અમારો અંતઃક સાચા મિત્ર જેવો થયો. મારી સાથે રહેવામાં બા માટે ૧૯૦૬ પછી, ખરી રીતે ૧૯૦૧ થી, મારા કામમાં સામેલ થયા સિવાય બીજું કશું રહ્યું ન હતું. તે અલગ રહી શકતી ન હતી. અલગ રહેવામાં તેને કરી મુશ્કેલી ન હતી, પરંતુ તેણે મિત્ર બનીને પણ જી હોવાને કારણે તેમ જ પત્ની દોવાને કારણે મારા કામમાં સમાઈ જવામાં જ પોતાનો ધર્મ માન્યો. જેમાં જાણે મારી પોતાની સેવાને અનિવાર્ય રચાન આપ્યું. તેથી અંત સુધી તેણે મારી સગવડ સાથે પોતું કામ હેઠળું જ નહીં.

પંથ તારો કાપ્યે જા.....

સતખાસક

પગલે પગલે સાવધ રહીને,
 પ્રેમજતા પ્રગટાવ્યે જા,
 અંતરને અજવાળે પીસા!
 પંથ તારો કાપ્યે જા.
 કંઠા આવે કંઠે આવે, ધોમ ધખતી રેતી આવે;
 ખાંડની ધારે ને ધારે, ધેર્ય ધારી ચાલ્યો જા.
 દુર્ગમ પંથ કાપ્યે જા.
 હિંમત તારી ખોતો ના, સ્વાર્થ સાથે જોતો ના;
 શિસ્ત, શાંતિ ને સેવાનો તું, પાઠ ચૌને આપ્યે જા.
 દુર્ગમ પંથ કાપ્યે જા.

‘કેસ સહસ્ર ભજન માણસ મોઢી જામ જોના કરતાં જો સંભાળીને જોતકમાં
 બીજ વાવે તેને વધારે પુણ્ય થાય છે.’

ઈ-અવરતા મ-મ ૧

‘રામ રામ કરનારી છામ કરતાં પરોપકાર કરનારા હાય વિશેષ પવિત્ર છે.’

આર. છ. પ્રગતસોમ (‘પ ચિહ્ન નોંધે પ રેખા’)

‘તાશ ધરમા કોઈને શરીરે અડુખ છે કે ? હા. તારી સારવારથી જોને
 સારું લાગે જો તું નથી બાળતી ? કયા સાંભળવા સારું થઈને માદાને પક્ષતાં મૂકીશ
 મા. તારે વર તથા છોકરા છે ને ? હા તો જો જોને સંભાળજો, જોને મૂકીને
 બ્યાખ્યાન સાંભળવા ન આવતી. તારું ઘર સ્વદાવવામાં કરજું ઘટે તે બધું પ્રયત્ન
 કરજો ને પછી બ્યાખ્યાનમાં આવજો; કારણ તારા કુટુંબના આવરથક કામ તું ન કરે
 તો દેવકર્મન કરવા તું આવે જોને સારું હું તારાં વખાણ ન કરું.’ સેષ્ટ મનાકિનો

૬૦ વાં

ખાસાણા

પૂજ્ય બાની કર્મનિષ્ઠા

પ્રભુદાસ ગાંધી

આજે આપણી વચ્ચે નથી બાપુ, કે નથી બા. બાપુ અને બા. આપણી વચ્ચેથી ત્યાગ થયો છે આ ત્યાગ વિશેષને પણ છેવટે આપણે સહન કરી લીધો છે. આવા બેંડા ઘાને પણ સમજના પ્રભાવે સ્વસ્થાવત. યોગે ઘણાં રજાપી લીધો છે અને તે જોગને જોમ રજાનો જરો જૂના સળપો, જૂની સ્મૃતિઓ ધીમે ધીમે સ્મૃતિ-પટ પરથી ખસતા જાય છે અને નવી સમસ્તિઓ તેમ જ નવી વાનોમા આપણા ચિત્ત સમજા લાગ્યા છે જેટલે સુધી કે આપણા મનમાં ને મનમાં જોયો જાય ઉત્પન્ન થાય છે કે આપણે કદાચ આપણા પૂજ્ય બાપુ અને બાને જૂના તો નથી જતા ને? સહન આ જોયે મુખ્ય કારણ છે કે વર્ષાસરમા જે ચાર વાર તેઓના જન્મ મૃત્યુ આદિની ખાસ તિથિઓને નિમિત્ત બનાવીને આપણે પૂજ્ય બા અને બાપુજીનું સામૂહિક રૂપમાં સમરણ કરીને મનન આદિ કરીએ છીએ પરંતુ આ રીતે પુણ્યતિથિ કે જન્મનિધિના અવસર પર કેવળ તેઓનું નામસમરણ કરવળી આપણે પૂજ્ય બાપુજી અને બાને વિસ્મૃત થતા બચાવી નહીં શકીએ પૂજ્ય બાપુજી અને બાનું વાર્ષિક સમરણ આપણે કેટલું કરીએ છીએ એ તો કદાચ આ વાતનો વિચાર કરનાં જ સમજારો કે અવજા હૈનિક જીવન પર બા અને બાપુજીને કેટલો પ્રભાવ છે અને તેઓની શિખામણ અને ઉપદેશોને કેટલી હદ સુધી આપણે અમલમાં મૂકીએ છીએ અપરા અમલમાં મૂકવા પ્રયત્ન કરીએ છીએ

આમ તો છાપાંમા અને જાણવોમા પ્યારાબાપુ

પ્રત્યેક અક્ષિત હોશ બાપુનું નામ લેતી નજરે પડે છે. તાત્પર્ય જેટલું જ કે, બાપુનું ધૌધિક સમરણ અને ઉપાસના આપણે પગલે પગલે પ્રત્યેક ક્ષણે કરતા રહીએ છીએ, પરંતુ જોમની કર્મમય ઉપાસના-આપણા આચરણ દ્વારા તેમની યાદ-આપણે બહુ જોષી કરીએ છીએ

પરંતુ પૂજ્ય કરતારબાની બાબતમાં જોલુ નથી થયું બાપુને જેટલા આપણે પીસારી ગયા છીએ તેટલા આપણે હજી બાને પીસારી નથી ગયા

પૂજ્ય બા કોઈ પડિતા ન હતા, જોમનામા કોઈ વિશેષ અમરકાર કે દેવી શક્તિ ન હતી તેઓ મીઠા સારા માતા હતા. જેટલું તો સાચું છે કે પૂજ્ય બાપુના જીવનની સાથે સાથે પૂજ્ય બાના જીવનમાં પણ ક્રાંતિકારી પરિવર્તન થયું ગયું અને તેમનું જીવન પણ વધારે ને વધારે ત્યાગમય બન્યું ગયું પરંતુ જે બધું સદજ-સ્વાભાવિક અનાધારિત થયું હતું. કોઈ હોઠોત્તર માર્ગને પાર કરવા માટે જે કઠોર ચંદ્રકષ કરવો પડે છે અને પોતાને જે વેદના તેમ જ વ્યથા સહન કરવી પડે છે, વાળુક મારી મરીને, આગળ વધવું પડે છે, જેવો પરિણામ કે મન કહેશ બાપુની જેઠે બાને જાગ્યે જ અનુભવવો પડ્યો હતો જીવનની છેલ્લી થડી સુધી પૂજ્ય બાપુએ પોતાના તન મન પર જોયો અંકુશ અને જાર મૂક્યો હતો કે સાધારણ માણસને માટે જોમ કરવું થાઈ મુશ્કેલ છે

આમ તો પૂજ્ય બાનું જીવન પણ છેલ્લી થડી સુધી ત્યાગમય અને તપોમય

રહ્યું. તેઓ પણ દિન પ્રતિદિન આગળ વધતાં હતાં. પરંતુ જાણી ભેળેને-આમરૂપૂક-આપુ આત્મ-દમન કરવાની અને કષ્ટોને નિર્મત્રણ આપવાની પ્રવૃત્તિ બાએ અપનાવી ન હતી. બાપુજીએ ઠોઠાર સાધનાતા બજા પર જે પ્રગતિ અને આત્મોન્નતિ કરી એ પૂજ્ય બાએ દેવગ પોતાની નિઃશાના બગચી પ્રાપ્ત કરી. એવું કરવામાં જ્યાં જ્યાં તપ અને ત્યાગની આવશ્યકતા હોયી થઈ ત્યાં ત્યાં સહજ બાએ તેમણે તેને અપનાવી લીધી કેઈ પ્રકારનું મનોમંથન, તર્ક-વિતર્ક, પ્રતિજ્ઞા, ધોષણા વગેરેની ઝંઘટમાં પડ્યા વિના જે વાતને બાએ પોતાનું કર્તવ્ય માન્યું તેનું પાલન કરવામાં પોતાની બધી શક્તિ વાપરી. પોતાના કર્તવ્યનો નિર્ણય કરવામાં બાને કદી પાંદિત્યનો આધાર લેવો પડ્યો ન હતો. પોતાના નિષ્પાપ હૃદયમાં કર્તવ્ય-અકર્તવ્યનો ભવિ તેઓ સહજ અનુભવી લેતાં. જેને તેઓ પોતાનું કર્તવ્ય માનતાં એને પૂરેપૂરા મનોયોગથી કરવા મંડી જતાં.

પૂજ્ય બાપુએ જ્યારે કેટલાય મહે-માનોથી ઘર ભરી લીધું ત્યારે મહેમાનોના મત સંહાર કરવામાં પૂજ્ય બાએ પોતાનું મન ખેંચ્યું. પૂજ્ય બાપુએ જ્યારે અનેક સત્યાગ્રહી અને કેશભક્ત લોકોનાં બાળકોને પોતાની સાથે શાખાં ત્યારે બાએ પોતાના ચાર પુત્રોને વિશેષ લાડ-વહાલ ન કરતાં પણ પોતાના બાળકોને ખવડાવવા-પિવડાવવા, સુવાડવા તેમ જ સંભાળવા માટે દિનરાત પરિશ્રમ કર્યો.

જ્યારે બાપુએ ઉપવાસ, જોલયાગ્રા, કઠિન અનુષ્ઠાન આદિ કર્યું ત્યારે બાએ પણ પોતાના આહારવિહારને સ્વલ્પ અને જીવન ટકાવવા પૂરતા કરી નાખ્યા. છેવટે દેવગ ત્યાગમય જીવનથી ચાકીને તેમના

પુત્રોએ શાંસારિક જીવનનો આશય લીધો ત્યારે તે આરામની જિંદગીને બદલે બાપુના કઠિન કષ્ટમય જીવનના સાચી બનવામાં જ પૂજ્ય બાએ પોતાનો ધર્મ સમજ્યો.

ચાર એટલો જ કે પૂજ્ય બાના જીવનનું આપણે સ્મરણ કરીએ છીએ ત્યારે કર્મ-નિઃશાની સાક્ષાત્ મૂર્તિ આપણી સામે આવીને ખડી થાય છે અને એની સાથે સાથે એ ભાવ પણ તીવ્ર બને છે કે, જો મનુષ્ય પોતાનાં દૈનિક કાર્યોને જ આજસ વિના અને પૂરા પરિશ્રમ નિઃશાની સાથે કરતો રહે તો તે કેટલો જીવે આવી શકે છે

પૂજ્ય બા નિત્ય કર્મ કરવામાં કેટલાં આમરૂકી, કેટલાં એકાગ્ર અને કેટલાં કુશળ હતા તેનું વર્ણન લખીને કરી શકાય એમ નથી. જોમના હાથ નીચે કામ કરવાનો જેઓને સુયોગ મળ્યો છે તેઓ જ આ વાત જાણે છે. બલે સખત કંડી પડી રહી હોય, બલે મરમી ખૂબ જ હોય, બલે લૂ વરસતી હોય, બાપુનું કામ કદી પીયું પરતું ન હતું. રસોડામાં, ચોરડાની સફાઈમાં, કપડા ધોવામાં કે કપાંચ પણ બા યોડીય ટીલ સહન કરી શકતાં ન હતાં. અને જો માટે તેઓ બીજાને લઈ-બુઝું પણ કહેતાં ન હતાં. જ્યાં કામમાં શિયિલતા જુએ ત્યાં તેઓ અને પહેંચી જતાં અને ખીરે ખીરે તે કામને પોતાના હાથમાં લઈ લેતાં. જો કંઈ કહેવાનું થાય તો એટલું જ કહેતાં કે, 'તમાજથી ન થઈ શકતું હોય તો મને સોંપી દો, હું જલદીથી કરી નાખીશ' બસ આટલા બે ચાર શબ્દોમાં જ બા નાનાં-મોટાં બધાં પર પોતાનું મંત્રીર અનુશાસન ચલાવતાં હતાં. પૂજ્ય બાને સંતુષ્ટ કરવા માટે મોટામાં મોટી વ્યક્તિ પણ એટલું [અનુસંધાન ૧૯૨૨ પાને]

કર્મા, એની અપમાંથી ચોધાર આમુ વહેતા
જ હતાં અને વચ્ચે વચ્ચે તે નિસાસા
પણ નાખતો હતો. શું કરું અને શું નહિ,
એની તેને સૂઝ પડતી ન હતી.

સવાર પછી, તેની સ્થિતિ તો રાત કરતાં
પણ ખરાબ થતી જતી હતી. સૌને તે
અવિશ્વમાં આજનારી આપત્તિની ત્રાસજનક
વાતો કહેવા લાગ્યો. એટલે ઘરનાં માણસો
કંટાળી જઈને એની તરફ કંઈક વર્તાવ કરવા
લાગ્યાં. તેઓએ વિચાર્યું કે એની સાથે
કંકાણથી વર્તીશું અને વારે વારે કપડો આપ્ય
કરીશું તો આવશે બકવાટ કરવાતું તે ઠોઠી
દેશે અને સ્ત્રીધો દોર ધઈ જશે. પછી તો
બધાં એની ઉપેક્ષા પણ કરવા લાગ્યા એટલે
તે પોતાના એકાકીમાં બાંધ્યો જતો અને એ
બધાં ઉપર પ્રભુ રહેમ કરે અને પોતાને પણ
આશ્વાસન મળે એ માટે પ્રાર્થના કર્યાં કરતો.
એને જરાયે ચેતન પડતું ન હતું. કોઈ વાર
તે ખેતરમાં જઈ આંટા મારતો, તો કોઈ
વાર પોતાની પાસેનું ધર્મ-પુસ્તક ઉઘાડી
વાંચવા લાગતો અને કોઈ વાર એકલો
એકીને પ્રાર્થના કરતો. આ રીતે એણે
કેટલાક દિવસો પસાર કર્યાં.

એક દિવસ તે ખેતરમાં આટા મારતો
મારતો ધર્મ-પુસ્તક વાંચી રહ્યો હતો. એના
ગ્રુપ પર ગ્લાનિ પ્રસરી હતી. વાંચતાં
વાંચતાં એકાએક તે એટલી રહી પડ્યો અને
બોલી ઊઠ્યો: “મારે આ આપત્તિમાંથી
બચવા યારુ શું કરવું એવું છે?”

પછી તે આમતેજ એવા લાગ્યો. બધે
તે નાસી જવાનો મનસુબો ન કરતો હોય?
પણ નાસીને જવું ક્યાં? એ તેને હજી
સૂઝતું ન હતું.

એવામાં ધર્મજ્ઞ નામે એક અલો

માણસ એની પાસે આવ્યો અને પૂછવા
લાગ્યો: “કેમ લાઈ, તું આમ શા ચારુ
હવેમાં કરે છે?”

પેલા માણસે કહ્યું: “આ ધર્મ-પુસ્તક
વાંચતાં અને એવું જણાયું છે કે મારી
અંત-ધરી હવે નજીક આવી રહી છે. મારા
મરણ પછી મને લગવાનના દરબારમાં ઊભો
કરવામાં આવશે. મને મરવાની તેમ જ
દરબારમાં ઊભા રહેવાની ખબર જ ખીક લાગે
છે! હવે મારે કરવું શું?”

ધર્મજ્ઞે પૂછ્યું: “જીવન તો કેટલાંય
અનિયોધી ભરેલું છે. તો પછી તું મરણથી શા
માટે ઓટલો બધો ભય પામે છે?”

પેલો માણસ એવું નામ બહારાજ હતું
તે બોલ્યો: “કારણ કે મને એવો ભય છે
કે મારા બધા પર જે આ બોલે છે તે
મને નરકમાં દેહેલી મૂકશે અને લાઈ, એ
નરકમારમાં રહેવા એટલી તાકાત મારામાં
નથી, તેથી મરણ પછી લગવનના દરબારમાં
મને ઊભો રાખવાના વિચારમાત્રથી હું મૂંઝ
ઊંડું છું! આ બધા વિચારો આવતા અને
રહતું આવે છે.”

એટલે ધર્મજ્ઞે કહેવા લાગ્યો: “એ
તારી આવી દશા છે તો પછી તું બહી શા
માટે પડી રહ્યો છે?”

બહારાજ — કારણ કે મને સમજતું
નથી કે મારે હવે ક્યાં જવું?

એટલે ધર્મજ્ઞે તેને આમણથી વીંટાળેલો
એક વીંટો આપ્યો. તેમાં લખ્યું હતું: “જે
કોય તારે આથી નરકખાનો છે તેનાથી દૂર
લાગી જ.”

બહારાજે તે વાંચ્યું અને ધર્મજ્ઞને
કાળજીપૂર્વક નિહાળતાં પૂછ્યું: “હું ક્યાં
નાસી જઈ?” એટલે જણવું પડ્યું ૫૦ ૨૪ મે.

આશ્વાસ

સર્વોદયની દષ્ટિ.

- - - -

- - - - નિવોબાલ

એક બાઈએ કહ્યું, “આમ તો મારી સર્વોદય સમાજ સાથે પૂરેપૂરી સાહુત્યુતિ છે પણ હું તેમા જોઈતા મારે ફાળવ નથી થતો કે તેમા રાજકારણ નથી અને આ દિવસોમા વગર રાજકારણે કોઈ સામાજિક ક્રાન્તિ થઈ નથી શકતી ”

મે કહ્યું - આમા તમે ત્રણ વાતો બતાવી છે અને એ ત્રણેના મૂળમા જમ રહેલો છે એક તો તમે એમ સમજ્યા કે સર્વોદય સમાજમા ફાળવ ‘થવું’ પડે છે, એવી વાત નથી જે સર્વોદયવિચારમા માને છે તે સર્વોદય સમાજમા છે જ જે નામ લખાવશે તે જ સર્વોદય સમાજનો ‘સેવક’ બનશે એવો કોઈ વિચાર રાખ્યો નથી નામ તો લખાશે થોડા હજારો પણ અને તો આશા રાખીએ છીએ કે તેના વગર-લખેલા સેવકો લાખો બનશે જેણે નામ નહી લખાવ્યું હોય છતાં કહેશે કે ‘અમે સર્વોદય સમાજના છીએ’ તો તે છે

બીજી વાત, તમે એમ માન્યુ છે કે સર્વોદય વિચારમા રાજકારણ નથી તેમાં ફક્ત સત્તાલોભી દૂડી દષ્ટિનું રાજકારણ નથી કારણ કે તેનું રાજકારણ સર્વોદયકારી નથી હોતું, સ્વાર્થી કે સ્વકીયવાર્થી (પોતાના માનેલાઓનું કિત્તે જોનડું) હોય છે તુલસી દાસનું એક અતિ મામિક

વચન છે કે, ‘પોતાનું બધું કચ્છનાર તો અમા હોય છે, પોતાનાનું કશું ઇચ્છનાર પણ કેટલાક આ રાજા...’

હોય છે, પણ બધાનું બધું ઇચ્છનાર તો હરિચરણનો દાસ જ હોય છે” હરિચરણનો દાસ વિશિષ્ટ પક્ષના રાજકારણને પસંદ નહી કરે શક્તિનો નાશ કરનાર રાજકારણ ફૂટ પાડનાર રાજકારણ તેમનું નથી હોતું, પણ બધાને જોડનાર, બધાની શક્તિમા વધારો કરનાર રાજકારણ તેમનું હોય છે

ઉપરાંત ત્રીજી તમારો વિચાર એવો જણાય છે કે અત્યારના સમયમા સામાજિક ક્રાન્તિ રાજકારણના આધાર પર જ થઈ શકે છે કારણે કાળને ન જોવાબનારના આ લેણુ છે એક સત્તાના દિવસો ગયા, અલપક્ષ આના દિવસો ગયા, અને હવે બધાની સત્તાના દિવસો આવી રહ્યા છે જે જોઈ શકે કે તેને આ દેખાય છે બધાની સત્તા જોઈલે બધે ને મત આપવાનો અધિકાર નહી, પણ હાર્દિક સહકાર બધામા હું છું અને મારામા બધું છે આ બનું

બુતિની સત્તાનો યુગ હવે આવી રહ્યો છે તેને અડફેળ નો આપણે થઈશું તો આપણને યશ મળશે નહીં તો આપણને છોડીને પણ તે આવશે જ આ વિચારક્રાન્તિની વાત છે વિચારક્રાન્તિ કોઈપણ યુગમા રાજકારણનું દારૂ નથી બનવાની, આ યુગમા પણ નહીં દેખાવમા તો એમ લાગશે કે સત્તા હાથમા આવી જોઈલે તરત ફેરફાર કરી નાખીશું,

આપણી અરજ પ્રમાણે ચિનણ આપીશું ને બધાના મગજ આપણા વિચારોથી ભરી દઈશું

પણ આ નયોં આભાસ જ છે. પત્તાને બાંધેલા
ગને છે કે તરત જ તૂટી પડે છે. જ્યાં
રાજકીય સત્તાએ શિક્ષણ પર અધિકાર
જમાવ્યો અને બધાને એક વિચારવાળા એટલે
સ્વતંત્ર-વિચાર-રહિત બનાવ્યા, ત્યાં તે
સત્તાના સંપૂર્ણ નાશની તૈયારી થઈ ચૂકી
સમજવી. એક પવનનો સપાટો આવ્યો ને
મિનાર તૂટી પડ્યો.

સર્વોદય વિચારની ખુબી જ એ છે કે તે
સ્વતંત્ર અને જુદા જુદા વિચારો માટે સ્થાન
રાખે છે. એક ખાસ પ્રકારની વ્યવસ્થા કે તેવા
કોઈ આકાર માટે તેમા આશ્રય નથી રાખ્યો.
તેમાં બંધનને સ્થાન નથી રાખ્યું, કે ખરડા
બનાવવાની પણ ઇચ્છા નથી રાખી. તે
સંગઠનને શક્તિ નથી માની બેસતા પણ
સત્યની શક્તિને જાણે છે. અશક્તિ સંગઠિત
થાય તો શક્તિ બની જાય એવા આભાસમાં

તે નથી દેખાતા. તે તો શક્તિમાન બનવા
માટે આજસુ લોઢાએ ચોધેલા રસ્તો છે.
બીમારોનો સંગ્રહ કરવાથી જ એ આરોગ્ય
મળતું હોત તો પછી ન વૈદ્યોની જરૂર રહે, ન
દવાઓની કે ન ઔષ્ઠિક યોગ્યતા. હિંસાની
અંદર આ બધું ચાલી જાય છે. દસ લાખની
ફોજ તૈયાર કરી કે રાષ્ટ્ર બળવાન થઈ ગયું.
સિપાઈઓની જીત થઈ તો કહે દેશની જીત
થઈ. પણ સિપાઈઓને લોજન મળ્યું તો એમ
કેમ નથી કહેતા કે દેશને લોજન મળી ગયું?
કહે છે, 'સંચાર ક્રાંતિ: કલૈયુગે' પણ સમજી નથી
શકતા કે હવે કળિયુગ નથી હવે તો છે કૃતયુગ,
કૃતિ-યુગ, સત્કૃતિયુગ. કળિયુગ તો કથારોએ
ખલાસ થઈ ગયો, જ્યારે હું બગી ગયો તો
કળિયુગ ક્યાં રહ્યો? આથી જ લોકો જીતીને
અથવા ચુંલ્લી જીતીને પણ આપણે સર્વોદય
લાવીશું એવા ભ્રમમાં ન રહેવું જોઈએ.

વિનોબાની રીત

કિશોરસાહેબ મરાઠવાળા

વિનોબાની જેમ રચનાત્મક કાર્યકર્તાઓ અને ડોમેસ્ટિકનોએ
બૃહદાન ધરાવે પૂર્ણ સ્વરાજની પ્રતિજ્ઞાના પાલનમાં એક જરૂરી કામ
નરીકે સમજવો જોઈએ. અન્નના પ્રશ્નના ઉકેલમાં બીજા કોઈ
એક બળ કરતા આનો વધારે ફાળો મળશે. એક મહાન વિશ્વ-
સમસ્યાના ઉકેલની એમા ધાવી રહી છે. વિનોબાની રીત આજુસમા
રહેલી ઉદાત્ત અને ઉચ્ચ વૃત્તિઓને જાગૃત કરવાની છે. આ કામ
બધી પક્ષજાણથી પર છે. આમ તે સાચી રીતે રાષ્ટ્રીય સિદ્ધાંત—
જેમાં સમગ્ર પ્રજા સહમત રાજ એવો સિદ્ધાંત થઈ શકે એવો છે.
રચનાત્મક કાર્યકર્તાઓની દૃષ્ટિથી આ એવું એક કામ છે, જે
ઉપરે બધાં રચનાત્મક કામને મજબૂત કરશે. વિનોબા કહે છે એમ
ખરીખરી જો આ કામની આ પળે ઉપેક્ષા કરાશે તો રચનાત્મક
કાર્યકર્તાઓનાં બીજાં કામો પણ બાંધી પડવા સંભવ છે

વિદ્યાર્થીનો ધર્મ

- - - ૦

રવિશંકર મહાનાથ

શુરુ શિશ્યને શરૂઆતમા જ કહે છે -
'ધાનિ વધાનિ કમાણિ, તાનિ સેવિતવ્યાનિ
નેાઈતરાણિ.'

મારા જે સારા કર્મો છે તેની ઉપાસના કરજે, ને શ્રદ્ધા કરજે બીજા નહીં આમ પ્રથમથી જ તેને સારુ સારુ સેવા અને યોગ્ય યોગ્ય ઠેકાડી દેવા જણાવે છે શુરુ પાસે જવા માટે પણ વિધિ રાખવામા આવે છે તેને ઉપનયન સરકાર કહે છે.

ઉપનયન = પાસે જવું શુરુ પાન જવું એવો અર્થ થાય છે ઉપવીત = ઉપનિનિ નિ = વિરોધ પ્રકારે ગયેવો તે આ રીતે શુરુ પાસે વિદ્યાર્થી જન છે પછી તેના શરીરને મનને અને દૃઢ્યને - આત્માને ઘટે છે

શરીર ઘડતર માટે તેના બધા અંગો મજબૂત થવા ભેંધજે દાઢ તાપ સહી શકે તેવા અને પાણી કામ આવે તેવા થવા ભેંધજે એ માટે પોતાકમાલગોઠી પથારીમા મુગચમ અને રણજી માટે હાથ આપવામા આવે છે

બગી તેને આજ્ઞા હોય છે - ખાટલા પર ન સૂવું તેલ ન ચોળવું, વાગ બાપી રાખવા, ફાજ જે વખત સ્નાન કરવું, શરીર દબાવવું નહીં અભ્યાસમા પ્રમાણ ન કરવે, કોથ ન કરવે, કોઈના શરીરનો સ્પર્શ ન કરવે - એ માટે સ્વતંત્ર પથારી રાખવી, વાહનમા બેસવું નહીં વગેરે

આમ આવી ક્રિયાઓ કરવાથી શરીર ખડતલ થાય છે અને મજબૂત બને છે

એ માટે યોગ્ય કેવો ભેંધજો? - યોગ્ય પાચ પ્રકારનો છે ઇન્દ્રિયો પાચ છે આખ કાન, નાક જીભ અને ચામડી - આ પાંચે ઇન્દ્રિયો પાચ આપ

વાટે આપણે યોગ્ય લઈએ છીએ તેમા એક ઇન્દ્રિયને સાત્ત્વિક યોગ્ય આપીએ અને બીજાને ત મસિક યોગ્ય આપીએ તો તેથી સાત્ત્વિક અસર ન થાય

જેમ કે જીભને સત્ત્વિક યોગ્ય આપીએ પણ આખને નાકચેત્ત્વિક જેવાનો કાનને બીભત્સ વાતો સાંભળવાનો યોગ્ય આપીએ તો જીભના સાત્ત્વિક યોગ્યકની અસર મારી જશે અને વધુમા આખ તથા કાનના યોગ્ય નુકસાન કરશે અંગની જેમ તે પણ વિકાર ઉત્પન્ન કરશે ચામડીને સ્પર્શ એવો ન થવો ભેંધજે કે જે મન અને શરીરમા વિકૃતિ પેદા કરે આમ પાંચે ઇન્દ્રિયોને સાત્ત્વિક યોગ્ય મળે તો જ સાત્ત્વિક યોગ્ય આપવામા આવે છે જેમ કહેવય

યોગ્ય એવે આદ્ય - આ + દ્ય = દ્યેવું તે આવી જાતના યોગ્યકની ટેવ પડે તો પછી તેને બીજા ગમે નહીં આ ટેવ પાડવા માટે કેટલા સમય ભેંધજો?

એક વિદ્યા પ્રાપ્ત કરવા માટે બાર વર્ષનું તપ કરવાનું વેદમા જણાવ્યું છે એવી રીતે વધુમા વધુ ૪ તપ કરવાના હોય

આમ યોગ્યમા યોગ્ય ૧૨ વર્ષ સુધી ટેવો પાડે તો તે ટેવો દૃઢ થાય દાઢ દાઢ વખત ૧૨ વર્ષ વીતતા છતાં પણ અખી ઇન્દ્રિયો ઘડાઈ ન હોય તો શુરુ તેને વધુ વખત રાખે છે

મહાભારતમા એક કથા છે ઉપમ શુ વિદ્યાર્થી યોગ્ય નષિ પાસે જણતા હતા તે વિદ્યાર્થીને જણુ રાન થયું હૃદય, પણ જીભ પર અકુચ આવ્યો ન હતો એટલે શુરુ તેને

સમાવર્તન સંસ્કાર આપતા નહતા. ગુરુ-
પત્નીએ ઘણા આગ્રહ કર્યો; પણ ગુરુને ખબર
ડતી કે ઉપમન્યુ ને જીવનો સંયમ કેળવ્યા
સિવાય સમાજમાં જશે તો સફળ નહીં થાય.
એને માટે તેને આકરી કસોટીમાં મૂકે છે.
એ કસોટીમાં તેને જ્ઞાન થાય છે. એ કસોટી
વખતે તો તેને એમ લાગે છે કે ગુરુ શા માટે
મને ગાયો ચારણ મોહકતા હશે? અને શા
માટે ખાવાનો ભવ પૂછતા નથી? ગાયો ચાર-
ણમાં નવું શું શીખવાનું છે? આમ છતાં
તે ગુરુની આજ્ઞાનું અક્ષરશઃ પાલન કરે છે.
પણ જીમ તેને બારેબાર નિષ્કા માગી લાવી
ખાવા પ્રેરે છે. તેની મના થતાં આવનું દ્રવ્ય

પીવા પ્રેરે છે. તેની મના થતાં બાહરડાં ધાવ્યા
પછી શીઘ્ર ચાટવા પ્રેરાય છે. અને છેવટે જીમ
તેને પાંદડાં ખાવા પ્રેરે છે.

એમ જીમ કાળમાં નથી, તેથી તેને ગુરુની
આજ્ઞાનું વિસ્મરણ થાય છે. ચાપ્દોનું પાલન
કરે છે. પણ જીવ સમજાને નથી. તે જ્યારે
ખાડામાં પડે છે ત્યારે તેને જ્ઞાન થાય છે. પોતાની
જીભે તેને કેવાં કેવાં પાપ કરાવ્યાં તે સમજાય
છે. ત્યારે ગુરુએ કરેલી કસોટીનું મહત્ત્વ
પણ તે સમજે છે અને ત્યારે સાચું જ્ઞાન
પ્રાપ્ત થાય છે. અને ગુરુ તે જાણે છે એટલી
અભ્યાસ પૂરે થવાનો સમાવર્તન સંસ્કાર
તેને કરાવે છે.

શ્રી. રવિશંકર દાદા

આપણા સેવકો બે પ્રકારના છે; એક સ્વયં પ્રકાશ સેવકો અને બીજા પરપ્રકાશ
સેવકો. સ્વયં પ્રકાશ સેવકો પોતાના જ તેજથી પ્રકાશે છે, તેમનું તેજ ઉચ્ચ હો. કે મંદ
હો, તેમના તેજનો રંગ ધોળો હો કે રંગિત હો, પણ તેમનું તેજ તેમનું પોતાનું
તેજ છે. બીજા કોઈનું બીજીનું લીધેલું તેજ નથી. ગરનમાં જેમ અનેક સ્વયં પ્રકાશ
સૂર્યો પડ્યા છે, તેમ જ દેશમાં આવા સ્વયં પ્રકાશ સેવકો પડ્યા છે. તેઓ પ્રકાશે છે,
કારણ કે પ્રકાશનું એ એમનો સ્વભાવ છે, એ એમનું જીવન છે. એમના પ્રકાશવાની
પાછળ બીજો કોઈ પણ ઉદ્દેશ હોતો નથી, એમના પ્રકાશથી બીજાનું કલ્યાણ થાય
એ તો એમનો અવાન્તર લાભ છે, એ પોતે બીજાને લાભ કરવા માગે છે,
એમ પણ નથી.

રવિશંકર દાદા ગુજરાતના આવા સ્વયં પ્રકાશ સેવક છે. એમના અનુભવો એમણે
કોઈ પુસ્તકમાંથી ઉતાર્યા નથી, એમની વાણી કોઈ ભાષાશાસ્ત્રીએ ઘડી નથી; એમના
વિચારો કોઈ મોટા સમાજશાસ્ત્રીએ એમને શીખવ્યા નથી. એમની પાસે તો દોઢાંબિધા છે.
જે મરતીને ધાવીને એ પોતે મોટા થયા છે, જે લોકોમાં રખડીને એમણે પોતાનું જીવન
ગાળ્યું છે, જે જે મહાપુરુષોનો એમને સંગ થયો છે; એ બધાય પાસેથી એમને
અનુભવો મળ્યા, જાણ મળી, વિચારો મળ્યા.

આજના આપણા વિદ્યાર્થીઓ પોતાની કલ્પનાની સૃષ્ટિમાંથી નીચા ઊતરી
રવિશંકર દાદાની સાથે રખડે તો આપણું વિદ્યાર્થી જીવન વધારે સમૃદ્ધ અને શક્તિશાળી
થશે એમાં મને શંકા નથી.

— નાનાભાઈ ભટ્ટ

દુઃખનું ઓસર

જ્યારે માણસને કંઈ દુઃખ પડે છે, ત્યારે તેને દૂર કરવા માટે તે ભત્રાજનના રક્ષા શોધે છે, એટલે સુધી કે જ્યારે તેની બુદ્ધિ એવું દુઃખ દૂર કરવાનો કોઈ રસ્તો શોધી શકતી નથી, ત્યારે તે જ્યોતિષ પર તેમ જ જતર મતર પર આધાર રાખવાનું શરૂ કરી દે છે.

પરંતુ દુઃખ દૂર કરવાની જો એક અકમીર દવા છે, તે જો અજમાવતો નથી તે દવા છે દુઃખને શાંતિથી, મૌનથી સહન કરવું જ્યારે તેની બુદ્ધિ સુક્ષ્મ પ્રયત્નિઓ શોધવાનું ભય કરી દે છે, ત્યારે એની બુદ્ધિની પાછળ જો ભગવાન છુપાયેલો છે તે બહાર આવે છે, અને જો દુઃખી માણસને આશ્વાસન આવે છે.

શાંતિમા, મૌનમા બેસવાથી માણસનું ઉદ્ધિન યર્થ ગયેલું મન ધીમે ધીમે સ્વસ્થ બનતું જાય છે, સરળ બનતું જાય છે અને જો સ્વસ્થતામા, સરળતામા એક અજબ શક્તિ પાસાવાયું.

શુદ્ધિમાત્ર મસ્તિકા
રહેલી છે, કારણ કે જ્યાં સુધી માણસ પોતાના દુઃખનો જ વિચાર કર્યા કરે છે અને તેને કોઈપણ હિસાબે દૂર કરવાનો રસ્તો શોધ્યા કરે છે ત્યાં સુધી એનો 'અહમ' કુક્ષાની જેમ મોટો ને મોટો થતો જાય છે એવું પરિણામ છેવટે એવું આવે છે કે તે એક ભલની બૂલબૂલામણીમા અનર્વાઈ જાય છે.

પરંતુ મૌન સેવવાથી મનને લાભા વખત સુધી કશો ખોરાક મળતો નથી તેથી મન સ્વસ્થ બનતું જાય છે પછી પ્રભુ જે સ્પર્શ છે તે માણસને રસતો બતાવે છે, જેમ કે, ઘણી વાર દોડી થલાવનાર ખલાસી હલેસા મારવાનું ઠોડી દઈ બધું રામજરોસે મૂકી દે છે, અર્થાત્ હવા જે પ્રભુનો પ્રાણ છે-ને આધારે દોડી સહેલાઈથી ગુફાનમા પશુ પાણી કાપતી આગળ આલે.

‘તુ-પ્રભુ જે કરે તે ખરું’ એ જ જીવનનો સાચો મૂળ મત્ર છે તેથી દુઃખમા પ્રભુ જે કરવા ઈચ્છે છે તે એને કરવા ઈચ્છે તેમા જ

આપણું સહુ રહેણું છે. પણ પ્રભુને એનું કામ કરવા માટે અવકાશ તો મળવો જોઈએ ને ? અને તે અવકાશ છે માણસના મનની શાંતિ

‘ગીતા’જસિ’ કાવ્ય - ૬૬

સુકાન જવ ઠોડીય હુ તવ ઘું લેગ નિજ કર ભણુ,
મનાર એની મેં શરી, મિથ્યા હું આ તાણું.

ઠોડી દે, એ રે ઠોડી દે,
પણ જોશ્યે કેવળ જોતી રહે,

જ્યાં જોડી છે ત્યાં એમી રહે, જાણમ એમાં માનુ.
મારા આ દીવડા છુગાતા, ફરી ફરી પેટવતી,
સદાજ એની પૂઠે હું તો નિશ્ચિન મંડી રહેતી.

હું તો અવ અંધારે ભવને
જોડી છું પાયરી પાતવને,

જ્યાગ ખુશી આવીને લેજે આમન એ પોતાનુ,
[અનુ. નગીનદાસ પારેખ]

આપણું કર્તવ્ય

સાધારણ જનસમાજ આગળ ઉચ્ચ તત્વજ્ઞાન કે વેદાંત મૂકવાની જરૂર નથી. તે જિજ્ઞાસુ શોધકોનો વિષય છે. આપણે બધા તત્વજ્ઞાનની પાછળ લાગ્યા તેનાં દુષ્પરિણામ આપ્યાં છે. તત્વજ્ઞાનથી લોકો કાંઈ સુખની ઉપેક્ષા કરનારા તો ન જ બન્યા. પરંતુ ઊંડાં તત્વજ્ઞાનનો આશ્રય લીધેલો હોવાને લીધે ભ્રમ, કંભ, પ્રમાદ, આગસ વગેરે દુર્ગુણો સમાજમાં પોષાયા છે.

છુદે કહ્યું છે તે પ્રમાણે મને આ જાળતમા લાગે છે કે, આત્મા છે કે નહીં, તે અવિનાશી છે કે નાશવંત, અથવા જગત અનંત છે કે સાત. એ વાદવિવાદમાં પડવાની કોઈનેયે જરૂર નથી. આપણું શરીર નાશવંત છે એ તો આપણે શાજના અનુભવ પરથી જાણીએ છીએ, તેનાં પરિણામ જાણ જગતમાં શું થાય છે તે પણ આપણે જોઈએ છીએ. તે બધા પરથી આપણે એ જ વિચાર કરવો જોઈએ કે મારે માટે કંઈ કરવું માથા અંતરને શાંતિ મળે એ રીતે-ઉત્તમોત્તમ પ્રકારે-કરવું જોઈએ. આ દૃશ્ય-જગતમાં શાંતિ રહે, સુખ વધે એવાં જ કાર્યો કરવામાં મારે મગ્ન રહેવું જોઈએ. આ રીતે સંપૂર્ણ જીવન માળીને મરણ આવ્યા પછી આગળ જે કાંઈ હોય તે ભોગવવાને આપણે તૈયાર રહેવું જોઈએ.

આવો વિચાર આપણે બધા કરતા થઈએ તો તેમાં બધાનું કલ્યાણ છે. સાધારણ જનસમાજ આ કરતાં અધિક પચાવી શકે નહીં. માટે તે આવરી શકે અને આવરવાથી ઉન્નત થાય એવા શબ્દોમાં કુટુંબ, સમાજ વગેરે જાળતમાં તેવું કર્તવ્ય શું છે તે તેને સમજવવું જોઈએ. જગત વિષે પ્રેમ ઉત્પન્ન થઈ તે જાળતમાં કર્તવ્ય કરવાની વૃત્તિ તેના મનમાં ઉત્પન્ન થાય એવા જ વિચાર તેની આગળ મૂકવા જોઈએ.

લોકોના મનમાં ‘પરલોક વિષે કલ્પનિક આસ્થા’ કે અથ ઉપેક્ષા ‘દરપાત્રી’ જરૂર નથી. ઈશુ ખ્રિસ્તે જેટલું કહ્યું છે તેટલું બસ છે કે, ‘જેવું વર્તન બીજાઓ તારી તરફ રાખે એમ તું ઇચ્છે છે, તેવું જ વર્તન તું પણ તેમના તરફ રાખ.’ આ સિવાય બાકીની અનેક આશાઓ કે ભય છે તેમાં સત્ય વિચારનો અંશ નથી. માટે તેવી કલ્પનામાં સમાજનું કલ્યાણ નથી.

-કેદારનાથજી

જાણ્યે તોજ નજરે આપ જાણ
 ખી વળી બર વાઢિ જવાની પહેર્ય
 આંખે પાની બધા કિમ્મત થાય.

આ બધું તરવાની તરવાર
 રાત્રિ હોય તો બધું રાત્રી રહોય તો
 જાણ પામે તોજ તર તરિયુ નજર
 આ રંગમાં હોસીયો તર જાતો
 તરવાર તર્યુ તો તરવાર
 નહિ - તરવાર રાત્રિ હોવા તર
 તરવાર થાય.

આ
 રાત્રિ

[પછી વાર બાપુજી બોલ્યા સખેઆ છવનનું સાચુ માર્ગદર્શન કરાવતા હતા કેાઇ બ્યક્તિ બાપુજી નિશ્ચય કરવા તત્પર થાય અને બાપુજીને એની ભણુ થાય તો એ બ્યક્તિને હતાશા ન કરતાં કે બોલુ કે સાહન ન આપતાં તેના એ પગસાનું આંબીય તેને એવી માર્મિકતાથી બાપુજી સમજાવતા કે, એ બ્યક્તિ એમથી પ્રેરણા મેળવી પોતાના નિશ્ચય વિશે સ્વસ્થતાથી વિચાર કરતી થઈ ભગ અને પોતાના નિશ્ચયની વચાઈતા તેમજ પોતાની શક્તિની અધિક સમજવા પ્રવત્ન કરે અદ્યત્થ જેવા નાણુક તેમજ જરિસ વિષયને પણ બાપુજી કેવી સરળતાથી અને સદ્મતાથી સહેમતા સમજાવી શકતા હતા તેનો ખાસ આ પત્ર પરથી સહેજે આવી શકે એમ છે]

ચિંત

તુ અબ્બ કિત કુમારિકા રહી શકે એ અને તો
 જરૂર ગમે પણ ઘણા છોકરા અને છોકરીઓને
 પોતાને હેતરતા મે બાપુજી એ જેને પૂજું
 પ્રદાયથ વાળ્યું છે તેના ના પૂજું હવે એકજી,
 તે કશું છુપાવે નહી અને પ્રદાયથ એટલે શુ
 એનું પૂર જ્ઞાન હોવુ એઈએ વિકારને વશમા
 રાખમા એ મોટી વાત છે એમ કરવા ઇચ્છે તેણે
 લોગો માત્રનો ત્યાગ કરવો એઈએ એટલે કે

જે જે કરે તે લોગને સાકુ નહિ પણ આવશ્યક
 છે એમ બાણીને અને તેથી જે આવશ્યક ન હોય
 તે ન જ કરે આમ ખાવા પીવાની ખેસવા-જીઠ
 વાની, પહેરવા બોદવાની બધી કિમા થાય આ
 જણુ ઠરવાની તાણના ચાકિત જેમ તે જણુ સાકુ
 ન હોય તો નમ્રપણે તે કણુલ કરી છેવુ ને જેમ
 અસખ્ય છોકરીઓ કરે તે તેમ તારે પણ કરવુ
 તેમા કઈ દોષ નહી ગણાય શક્તિ ઉપરાલ
 કઈ ન થાય

૨૫-૮-૩૨ બાપુ

શાંતિનું

સ્થાન

૦

એક સમયની વાત છે. કાશીના રાજાએ પોતાને ત્યાં એક યોદી સલામ થોડા સલામી દેશદેશના વિદ્વાનો આવ્યા હતા અને રાજા મહારાજાઓની પણ દાખરી હતી જનતા પણ યોદા પ્રભાવુભા આ સલામમાં દાખર થઈ હતી.

નિયમ સમયે રાજાએ જિજ્ઞાસુને કહ્યું : “ભણ્ણો, દુનિયામાં દરેક મનુષ્ય શાંતિ યાદે છે પરંતુ તે શી રીતે મળે ? એ પ્રશ્નની વિચારણા કરવા માટે આ સલામી યોજવામાં આવી છે આ પ્રશ્ન અમે પોતપોતાના વિચારો દર્શાવવાનું પડિતોને માટે નિમત્રણ છે. અને શાંત રહીને સાબળવાની સૌને વિનવતી છે”

વિદ્વાનોએ આ પ્રશ્ન પરત્વે પોતપોતાના વિચારો દર્શાવવા શરૂ કર્યા અને આખી સલામ સમાપ્તમતે જે નિર્ણય પર આવી તે નિર્ણય બહેર કરવા રાજપુરોહિત જિજ્ઞાસુએ અને જોડ્યો : “વેદાભ્યાસથી મનુષ્યને શાંતિ મળે છે માટે દરેક વેદાભ્યાસ કરવો જોઈએ” આ સાંભળીને સૌને આનંદ થયો અને ‘વેદાભ્યાસ’ના જ્ઞાનાદથી સલામી ગાળી જોડી એટલામાં એક ધ્રુવાન તપસ્વી જિજ્ઞાસુ

મહાસતી ઉજ્જવળ કુંવરેલ થયો અને જોડ્યો : “વેદાભ્યાસથી શાંતિ મળે છે એમ કહેવું કહે છે ? આ તદ્દન યોદી વાત છે. વેદાભ્યાસથી કહી શાંતિ મળી શકે નહિ”

રાજાને આ સાંભળી આશ્ચર્ય થયું સલામ પણ વિચારમાં પડી ગઈ રાજાએ પૂછ્યું “ત્યારે શાંતિ શી રીતે મળે ? શાંતિનું સ્થાન ક્યા ? શાંતિનો આગ ક્યા છે ? તે આજ અતાવવા કૃપા કરો.”

તપસ્વીએ કહ્યું : “રાજાન્ ! વેદાભ્યાસથી શાંતિ મળતી નથી, જ્ઞાન મળે છે પરંતુ સાચી શાંતિ સમયથી જ મળે છે”

રાજાને તેમ જ આખી સલામને આ વાતનું સત્ય સમજાવું સૌએ એકમતે બહેર કહ્યું કે, “સમયથી શાંતિ મળે છે”

કહેવાનું તાત્પર્ય એટલું જ છે કે શાંતિ સમયથી ઉદ્ભવે છે આરે ખરી શાંતિ મેળવવા માટે સમયી જાનવાની જરૂર છે. જેમનામાં સંઘર્ષ હોય છે તે જોડામાં જોડાઈ લઈને સમાજને વધુમાં વધુ આપે છે આ છે સંઘર્ષી લગનની કસોટી. મન, વચન અને કાયાને અશુભમાંથી રાખી વાળીને રોકવાં તેનું નામ છે સમય, અને એ છે શાંતિનો રાજમાર્ગ.

આરંભ અને અંત

અત કહે : ‘એક દિવસ બધાને અંત આવવાનો છે, માટે હે આરંભ ! તારો અદ્ધાર બર્ષ છે !’

એ સાંભળી આરંભ કહે : ‘ભાઈ, ક્યા અત આવે છે ત્યા આરંભ થાય છે એ તું શીક બૂલે છે ?’

—યુરુરેવ

આ રાખાડુ

ગીતામાં કહ્યું છે કે માણસના હૃદયનો ત્રણ છે. તે કામ, ક્રોધ અને લોભ છે. કામ અને ક્રોધ એક જ કહેવાય કામભાથી ક્રોધ ઉદ્ભવે છે કામની તૃપ્તિ થતી નથી ત્યારે તે ક્રોધ રૂપે પણ પ્રગટે છે કામ અને ક્રોધ એ એક જ કાળની બે શાખાઓ જેવા છે. લોભ પણ પ્રમદ હોય છે. ન હોય ત્યાંથી એ સંગ્રહાટ કરતો આવે છે. એવી છૂપી રીતે આવે છે કે માણસને એની ખબર પડતી નથી.

એ ત્રણેને પાંચવા જતા આપણા સિદ્ધાંતોને છોડવા પડે છે. જે પાપ થાય છે તેમાં લોભ પણ હોય છે અને પાપને છુપાવવામાં બીક કામ કરતી હોય છે. બીક પાપોમાં વધારો કરાવે છે તેથી અભયને ગીતામાં પ્રથમ સ્થાન આપેલું છે જેનામાં અભય આવે તે ભારે કાર્યો કરી શકે છે પણ એ રિશિતિ પ્રાપ્ત કરવી અઘરી છે ભય અનેક પ્રકારના છે કેટલાક અતિસૂક્ષ્મ હોય છે તે બધા માથી ભયવું એ સામાન્ય માણસ માટે ઘણું મુશ્કેલ છે તે માટે સદા જાગૃતિ ભેદ એ જાગૃતિ રાખવામાં ગીતા આપણને મદદ કરે છે ગીતા સીધો ઉપદેશ ક્યાં વિના શ્રદ્ધાગુને ઘણું જ્ઞાન આપે તેથી ગીતાનું વાચન નિયમિત થવું જોઈએ ગાંધીજીએ

ગીતાને ગુજરાતીમાં ઉતારી છે અને ક્યાંક ક્યાંક તેના રહસ્ય અને અર્થો અંગે નોંધ પણ લખી છે તે ‘અનાસક્તિયોગ’ નામે પ્રગટ થઈ છે તેનાથી વધુ સરળ રીતે તેમણે ‘ગીતાબોધ’ લખી છે તેમાં હરેક અધ્યાયનો સાર આપવામાં આવ્યો છે સરકૃત ન જાણનાર આ ચોપડી એનો નિયમિત ઉપયોગ કરે શકે

આત્મા અને ગીતા વાચવામાં રસ પડતો ન હતો પણ ગાંધી સાહિત્ય વાચ્યા પછી ગીતા વાચવાનો આશ્રુ રાખ્યો પછી ક્યારે એમાં રસ શરૂ થયો એ કહી શકું નહિ હવે હું કલાકો સુધી ગીતાજીને રસપૂર્વક વાચુ છું એ એવો અથ જ કે જેટલી વાર વાચીએ તેટલી વાર નવીન જ્ઞાનની ઝાંખી થતી જ હોય છે જૂના જમાનામાં સમજાય કે ન સમજાય પણ ગીતા કંઈ કરતા ગાંધીજી પણ ગીતા કંઈ કરવાનું કહે છે તે વિષે ‘આશ્રમવાસી પ્રત્યે’માં એમણે લખ્યું છે અને તેના લાભો પણ જણાવેલા છે

એ ગીતાજીનું સાનિધ્ય કામ ક્રોધ લોભના ઉપર વિજય મેળવવામાં મદદ કરે છે. તેના વાચનથી સતત જાગૃતિ રહે છે ગીતા એ આપણું પ્રેરકબળ છે એનું નિરંતર રહણ કરીએ

ગીતા એ ભારે માટે એક શાશ્વત માર્ગદર્શિકા છે મારા હરેક કૃત્યને માટે ગીતામાંથી હું આધાર શોધું, ન મળે તો તે દાર્ઘ્ય કરતો અટકું અથવા અનિશ્ચિત રહું જ્યારે જ્યારે મને મારા કુટુંબીઓના કે સ્નેહીઓના મરણના પ્રસંગ આવ્યા ત્યારે ત્યારે એ ગીતાને જ યાદ કરી છે અને ગીતામાંથી એ જ વસ્તુ મળે છે કે મૃત્યુનો શોક હોય જ નહીં મારી આખામાંથી કેઈ વાર આસુ નીકળ્યા હશે તો તે કેવળ મળનાઈને લીધે, અનિચ્છાએ

— ગાંધીજી

દશમાયાચના

પદ્મનાભ શ્રી. કૃત્રી

એક વખતે ભગવાન
બુદ્ધ આવસ્તીમાં વિહાર
કરતા હતા, ત્યારે
આયુષ્માન સુધર્મ
મચ્છિકાસણ નામના
ગામમાં ચિત્ર નામે
ગૃહપતિએ બધાવેલા
આશ્રમમાં રહેતા હતા.
ત્યારે ચિત્ર ગૃહપતિ
કોઈ કિશુને આમ ત્રણ
આપવા ધારે ત્યારે
પહેલા કિશુ સુધર્મને
પૂછીને જ પછી નિમ-
ત્રણ આપતો.

એકવાર આયુષ્માન
સારિપુત્ર, આનંદ વગેરે
થણા કિશુઓ કાશીમાં વિહાર કરી તે સ્થળે
આયા. ચિત્ર ગૃહપતિએ જ્યારે સાંભળ્યું કે
સંઘના જ્યેષ્ઠ કિશુઓ નગરમાં આવ્યા છે, ત્યારે
તે ત્યાં ગયો અને પ્રણામ કરી આયુષ્માન
સારિપુત્રને કહેવા લાગ્યો. “જાન્યો! અહીં
પધારેલા કિશુઓને હું મારે ત્યાં આવવી કહે
બોજન દેવા નિમત્રણ આપું છું.”

નવા આવેલા બધા કિશુઓએ મૌનથી
ચિત્ર ગૃહપતિના આમત્રણનો સ્વીકાર કર્યો.
એટલે ચિત્ર ગૃહપતિ પ્રસન્ન ચિત્તે સુધર્મ
પાસે ગયો અને પ્રણામ કરીને બોલ્યો :
“જાન્યો! આર્ય સુધર્મ પણ આવતી કાલે
નવા આગન્તુક કિશુઓ સાથે મારે ત્યાં જ
બોજન માટે આવે એવી વિનંતિ છે.”

એ સાંભળી આયુષ્માન સુધર્મ વિચાર્યું
કે, આ ચિત્ર ગૃહપતિ કોઈને નિમત્રણ

આપતો ત્યારે તે પહેલા
મને પૂછતો હતો અને
આજે મને જણાવ્યા
વિના જ એણે બીજા કિશુ
ઓને નિમત્રણ આપ્યું
નહી એ મારી તરફ
બેપરવા થયો છે. પછી
તે ચિત્ર ગૃહપતિને કહેવા
લાગ્યો : “ના ગૃહપતિ !
હું તમારું નિમત્રણ
સ્વીકારતો નથી.”

ચિત્ર ગૃહપતિએ
જે ત્રણ વાર વિનંતી
કરી, પ્રાર્થના કરી,
પણ આયુષ્માન સુધર્મ
હા ન પાડી. ત્યારે

“આયુષ્માન સુધર્મ મારું નિમત્રણ ન
સ્વીકારે તો મારે શું? એ મને શું કરવાના
છે?” એમ વિચારી તેને અભિવાદન કરીને
ચિત્ર ગૃહપતિ પોતાને ઘેર ગયો.

બીજે દિવસે સવારે ચિત્ર ગૃહપતિએ
કિશુઓ માટે મરસ બોજન બનાવ્યું.
આયુષ્માન સુધર્મને યશું કે, ‘ચાલો, એણે
કિશુઓ માટે કેવી તૈયારી કરી છે એ જરા
જોઈ તો આવું’ તે વરત જ વસ્ત્ર ધારણ
કરી બહુ જ વહેલો હાથમાં પાત્ર લઈને
ચિત્ર ગૃહપતિને ઘેર ગયો. ચિત્ર ગૃહપતિએ
એવું અભિવાદન કર્યું અને કોની પાસે
તે બેઠો. પછી આયુષ્માન સુધર્મ બોલ્યો :
“ગૃહપતિ, તે આવાની ઘણી વસ્તુઓ તૈયાર
કરી છે, પણ એમાં લવનો લાડું નથી.”

ચિત્ર ગૃહપતિ એ સાંભળીને બોલ્યો.

“બન્તે ! બુદ્ધવચનમા ધણી બોધરત્નો બરેલા છે, છતાં આર્થ સુધર્મને બાવણ કરવા આ તલનો લાડુ જ યાદ આવ્યો !” બન્તે, પૂર્વકાલમા દક્ષિણ દેશના વેપારીઓ પૂર્વ-દેશમા વેપાર માટે આવ્યા અને ત્યાંથી એક મરઘી લેતા આવ્યા પછી એ મરઘીની કાગડા સાથે સહવાસ થયો એવું બન્તે જાણ્યો. કાગડાની બોલી જાણવા ઇચ્છે ત્યારે ‘કાક-કુકુ’ કહે અને જ્યારે મરઘીની બોલી જાણવા ઇચ્છે ત્યારે ‘કુકુટ-કાક’ કહે. એ જ રીતે બન્તે, બુદ્ધવચનમા અનેક રત્નો બરેલા છે તેથી આર્થ સુધર્મને બાવણ કરવા માટે તલનો લાડુ જ યાદ આવ્યો !”

એટલે આર્થ સુધર્મ શરૂ થઈ ગયું. “ગૃહપતિ ! તું મારી નિદા કરે છે, મારો પરિહાસ કરે છે લે આ તારું ઘર, હું આ આવ્યો !” એમ કહી તે જિજ્ઞાસુ થઈ ગયો.

ચિત્ર ગૃહપતિએ કહ્યું “બન્તે ! હું આર્થ સુધર્મની નિદા કરતો નથી, પરિહાસ પણ નથી કરતો. બન્તે, આર્થ સુધર્મ મધિહાસકાન્ડ આશ્રમમા ભલે રહે ત્યાં સુદર આશ્રવન છે હું આર્થ સુધર્મને માટે બેઠેલા વસ્ત્ર, ભોજન, આશન, આપઘ ઇત્યાદિ સર્વ સાધનોની વ્યવસ્થા કરીશ.”

પણ આર્થ સુધર્મ તો શરૂઆતમા ને શરૂઆતમા જિજ્ઞાસુ થઈ ચાલવા લાગ્યો. એટલે ગૃહપતિએ પૂછ્યું “બન્તે ! આપ કયા જ્યો ?”

“ગૃહપતિ ! હું ભગવાનના દર્શન કરવા શ્રાવસ્તી જઈશ.”

“ત્યારે બન્તે ! જે આપે અને કહ્યું અને જે જે આપને કહ્યું, એ બધું ભગવાનને કહેજો.”

આર્થ સુધર્મ શ્રાવસ્તી નગરીમા આવી ભગવાનને મળ્યો અને બધી વાત ભગવાનને કહેવા લાગ્યો.

એ સાંભળી ભગવાન બોલ્યા “અરે મોઘપુત્ર ! આ તે શું કહ્યું ? તે ચિત્ર ગૃહપતિ જેવા પ્રસન્ન અને શ્રદ્ધાળુ ધર્માત્મ રાગી સેવકનું નિષ્ઠા-જી અપમાન કહ્યું તે બહુ જ ખોટું કહ્યું છે.”

પછી ભગવાને બિશુસઘને બેગો કરી કહ્યું ‘બિશુઓ ! તમે બધા મળીને એક પ્રસ્તાવ કરો કે બિશુ સુધર્મ ચિત્ર ગૃહપતિ પાસે જઈ ક્ષમાયાચના કરે.”

એટલે સઘના બિશુઓ બેગા થયા એક વૃદ્ધ બિશુ જિજ્ઞાસુ થઈને બોલ્યો : “બન્તે ! સઘ મારું સાંભળે આ સુધર્મ બિશુઓ નજીવા કારણસર ચિત્ર ગૃહપતિ જેવા ધર્માત્મરાગીનું મન દુઃખવ્યું છે એ સઘને ઉચિત લાગે તો સઘ એને આજ્ઞા આપે કે તે ચિત્ર ગૃહપતિ પાસે જઈ પોતાના અપરાધની ક્ષમાયાચના કરે અહીં બેગા થયેલા જે બિશુઓને એ વાત માન્ય હોય તો તેઓ મૌન રહે, જેનો વિરોધ હોય તે જિજ્ઞાસુ થઈને બોલે.” ત્યારે આખો સઘ મૌન રહ્યો એટલે વૃદ્ધ બિશુએ કહ્યું ‘બિશુ સઘને આ પ્રસ્તાવ માન્ય છે એમ મૌના મૌન ઉપરથી હું માનું છું.” પછી આખો સઘ વિસર્જન થયો.

સઘ તરફથી આજ્ઞા મળતા આર્થ સુધર્મ ચિત્ર ગૃહપતિ પાસે ક્ષમાયાચના કરવા ગયો. પણ એક ગૃહપતિની ક્ષમા માગવી એમા એને લજ્જા લાગી એ મૂક થઈ પાછો ફર્યો. ત્યારે બિશુઓએ પૂછ્યું “બન્તે ! આપે ચિત્ર ગૃહપતિની ક્ષમા માગી ?”

“બન્તે હું ત્યાં ગયો પણ ક્ષમા માગી શક્યો નહિ !”

ત્યારે જાગનાને આજ્ઞા કરી કે, આયં
સુધર્મ સાથે એક જિમુને મોકલવો પછી
બગવાન બેઠ્યા

“તમે મચ્છિકાસણકા જઈ ચિત્ર ગૃહ
પતિને કહેવું કે ‘ગૃહપતિ! આયં સુધર્મને
સમા કરે હું વિનંતી કરું છું એટલું
કહેવાથી તે માને તો ઠીક છે, પણ ન માને
તો કહેવું ‘ગૃહપતિ! સધના વચનથી હું
સમાની નિષ્ઠા માગું છું’ એવું કહેવાથી તે
ન માને તો આયં સુધર્મે જમીન પર બેસી,

બાની કર્મનિષ્ઠા [અનુ. ૫. ૪ થી ચાલુ]
બની શકે એવું કરવાને માટે હંમેશા નરપર
રહેતી પૂજ્ય બાની શારીરિક સક્રિય સીધી
ચર્ચ જતા આશ્રમના બીજા કોયેમા સાથે
આપવાનું સામર્થ્ય તેમનામાં ન રહ્યું તોયે
એમનું કર્મમય જીવન તો ચાલુ જ રહ્યું
એવાશ્રમના પોતાના આશ્રમમાં બેસીને
વૃદ્ધાવસ્થાની એ દુર્બળતામાં પણ તેઓ
કરેજો જો બે બાહી સૂતર કાતતા હતા
અને લોકો એમની પાસે જઈને વારવાર
કહેતા કે, ‘બા હવે તો તમારે થોડો આરામ
કરવો જોઈએ, દેવિયા પર આટલો શ્રમ ન
કરવો જોઈએ’ ત્યારે બા તરત જવાબમાં
કહેતા કે, ‘મને કાતવામાં જ આરામ મળે છે
હાથમાં કઈ કામ નહોતું તો જીવનથી જાગતો’

આગાખાન મહેલમાં પણ તેમના દેહોત્સર્ગ
પહેલાં જ્યાં સુધી એમનામાં ઊંઠવા બેસવાની
શક્તિ હતી, ત્યાં સુધી બા બરોબર કાતતા
રહ્યા અને કામ વિના કરી ખાલી બેસી
રહેતા નહીં

લોકોએ તો બાપુની ‘કર્મનીર’ તરીકે
પ્રશંસા કરી છે, પરંતુ એ ગુણ પૂજ્ય બામાં
પણ કઈ જોછા પ્રમાણમાં ન હતો વળી જે
કર્મનિષ્ઠાનું બાએ પાલન કર્યું એવી કર્મનિષ્ઠાની
ખાસખાસ

મસ્તકે નમાવી, હાથ ભેડી ચિત્ર ગૃહપતિને
કહેવું કે, ‘ગૃહપતિ! મારા કોષ માટે મને
પથાપાપ સાથ છે મને સમા કરે!’”

ત્યાર પછી આયં સુધર્મ પેલા બિંદુ
સાથે મચ્છિકાસણકાએ ને ચિત્ર ગૃહપતિ
પાસે સમાયાચના કરતો જોયો “ગૃહપતિ
હું અપરાધી છું મને સમા કરે!”

ચિત્ર ગૃહપતિએ તત્ત મસ્તકે આયં
સુધર્મને પ્રણામ કરી કહ્યું ‘બન્ને, ચિત્ર
ગૃહપતિ આપને અભિવાદન કરે છે”

બાપુનાં દર્શન આપણા દેશની હજારો
માતાઓ અને બહેનોમાં આપણે હંમેશા કરીએ
જ છીએ, તેથી માને કર્મનીરનું વિશેષણ
આપવાની બાબતમાં કોઈનું ધ્યાન ન ગયું
એમની કર્મનિષ્ઠા બધા લોકોને એક સામાન્ય
વાત લાગી એમાં કોઈ સંદેહ નથી કે બાએ
જાહેર કહી ઉઠાવ્યા, પોતાના બાળકોની માફક
બીજા બાળકો પર પણ પ્રેમ વરસાવ્યો અને
આત્મ-સ્વામ દ્વારા પોતાને ઊંચે આપ્યા પરંતુ
એ સૌથી ચડી બધ એવી વસ્તુ બાએ એ
કરી કે સતત સેવાના કામમાં પોતાની જાતને
પૂરેપૂરી ડોમી ટીપી આ જ એમની ગોટાળતું
કારણ હતું બાએ જે આદર્શ સ્થાપિત કર્યો
તે અલોકિત તથા દુર્ગામ્ય ન હતો તેથી એવું
અનુરીક્ષન કરવું અને તેને આચરણમાં ઉતાર
વું સાધારણ બંધિને માટે સંકળ સુલભ છે
આપુના નામરમરણથી આપણે સ્થાપિત અવશ્ય
યજ્ઞને છીએ, પરંતુ એમના જેવી સાધના
કરવાનો વિચાર કરતા જ મૂંઝવણને છીએ
પરંતુ બાની કર્મનિષ્ઠા આપણને સૌને અત્યંત
સુલભ લાગે છે આશા રાખીએ કે, આપણે
બાની કર્મનિષ્ઠાનું અનુસરણ વધારે ને વધારે
પ્રમાણમાં અને વધારે વ્યાપક ક્ષેત્રમાં કરવા
પ્રત્યનશીલ બનીએ

માણસે શક્તિ જેટલું બળ અને તાકાત પ્રાપ્ત કર્યા છે, અથવા તો કેઈ પણ શક્તિમાં ફરી પણ કલ્પવામાં આવેલ બળ અને તાકાત કરતાં પણ વધુ બળ અને તાકાત પ્રાપ્ત કર્યા છે, પરંતુ તેમનો સદુપયોગ કરવાની આવડત હજી તેણે મેળવી નથી બળ અને તાકાતનો જો સદુપયોગ કરવામાં ન આવે તો તેમનું પ્રમાણ જેમ વધતું જાય તેમ તેમની વિનાશક શક્તિ પણ વધતી જાય છે, અને માનવજાત જો પોતાનું જ્ઞાન તથા તે જ્ઞાન દ્વારા પ્રાપ્ત થયેલ શક્તિને અકુશમાં રાખતા તથા તેમનો સદુપયોગ કરતા નહીં શીએ, તો તેનો પોતાનો જ વિનાશ તેની સામે આવીને પડે છે, એમ આજે કહેવામાં કરી અતિશયોક્તિ નથી

આ સુદાના ઉદાહરણ તરીકે હું પુરાણોની એક કથા કહી જતાં બરમાસુર નામે એક શક્તિશાળી હોતો તેણે બારે કોર તપશ્ચર્યાઓ કરી એટલે શિવજી પ્રસન્ન થઈને તેની સામે પ્રગટ થયા અને તેને તેની ઈચ્છા મુજબનું વરદાન માગવાનું કહેવા લાગ્યા પેલાને એવું વરદાન જોઈતું હતું કે, તે જેના માથા ઉપર હાથ મૂકે તે તરત જળીને બરમ થઈ જાય (તેની કલ્પના એવી હતી કે, આરીતે પોતાના માર્ગમાં આવતા સર્વે કોઈને નાશ કરી આખા જગતના એકમાત્ર અધિપતિ જનર્ણ) શિવજી જોએ બોલી બેઠા હોવાથી ના પાડી શક્યા નહીં અને તેમણે તેને જો જાતની શક્તિ આપી હવે પેલા અસુરે આજ્ઞા જગત તથા શિવજીની સુદર પત્ની પાર્વતીનું સ્વામિત્વ પ્રાપ્ત કરવા માટે શિવજીનો જ નાશ કરવાનું વિચાર્યું તેનો આવો વિચાર જાણી શિવજી નાકા પેલા અસુરે તેમનો પીછા પકડ્યો શિવજીને નામી છૂટવાનું

અને બચવાનું કેઈ સ્થાન ન જાયું તેમની એ વલે જોઈ પાર્વતી તેમની મદદ આપ્યા તે પેલા અસુર આગળ પોતાની પૂર્ણ મોહકતા અને સૌંદર્ય સાથે પ્રગટ થયા અને તેને કહેવા લાગ્યા કે, તું મને મેળવવા માટે શિવજીનો નાશ કરવા હચે છે તો હું પોતે જ તને પ્રાપ્ત થવા તત્પર છું પણ શરત એ કે, તારે અમુક નૃત્ય વડે મને પ્રસન્ન કરવી જોઈએ મદ અને અભિમાનમાં મત્ત એવો પેલા અસુર તરત તેમ કરવા કબૂલ થયો અને નૃત્ય કરવા લાગ્યો એ નૃત્યમાં એક ભાગ એવો આવતો હતો કે જેમાં તેનો પોતાનો હાથ પોતાના માથા ઉપર મૂકવો પડે એટલે જેણે તેણે એમ કર્યું કે તરત જ તેનો આપમેળે નાશ થયો

આજના દેવોએ પણ માણસના હાથમાં વિનાશની અમર્યાદ સત્તા મૂકવાનો પ્રયત્ન કર્યો છે અને માણસ પોતાના જ્ઞાનના ગર્વમાં જેને સુદર અને અવ્ય માને છે તેનું મોહક આકર્ષણ તેઓ તેની સામે ધરી રહ્યા છે માણસ પોતાના જ વિનાશનું નૃત્ય નાચવાનાં મોહમાં ન ફસાય એટલી જ આપણે આશા રાખીએ અને પ્રાર્થના કરીએ એને એમ કરતો કેમ કરીને શક્તિ શકાય? આપણે એવી આશા રાખીએ અને એવી પ્રાર્થના કરીએ કે, જે વિદ્યાની દેવીએ માનવજાતના હાથમાં બળ અને તાકાત મૂક્યા છે તેમનો સાચો ઉપયોગ પણ તે જ તેને શીખવશે, જેથી કરીને અત્યારે જે વસ્તુને લીધે વિનાશનો ભય તોળાઈ રહ્યો છે તે વસ્તુને માણસ પોતાનું હિત વધારવામાં લાગી શકે, અને વિનાશ થાય તો તેના અનિષ્ટોનો સાથ, તેના બળ અને તાકાતનો નહીં

પીઠ પરાર્થ બલે રે

બાળકોના બાપુ

મોટા માણસોમાં એક શુભ આસ ભેવા મળે છે તેઓ હંમેશા બીજાના દુખનો વિચાર પહેલા કરે પોતાને કંઈ દુખ થતું હોય તો તેને એ દુઃખ આપીને દુખી થવાને બદલે પોતાના મરતા પશુ જેની દશા બૂરી છે, દુઃખી છે, તેઓનો વિચાર તેઓ કરે છે અને એ વિચારો દીન દુખી માણસો કરતા આપણી દશા તો કેટલીય સારી છે, એમ સમજી પોતાના દુખને તુલ્ય ગણી બીજાનું દુખ, બીજાની દીન દશા શી રીતે દૂર કરીએ એનો જ વિચાર તેઓ કરવા લાગે છે.

બાપુનું હૈયું પણ એવું સુવિશાળ હતું કેશની ગરીબી એમને અકાંચતી હતી. આપણા દેશના ગરીબ લોકોની કેટલી ખરાબ સ્થિતિ છે તે બાપુનું બરાબર અનુભૂત હતું.

એક વાર થી જીવાભાઈ દેસાઈ સાથે બાપુનું ખરેખરે જતા હતા માથા પર મૂરજ તપતો હતો અને પાં નીચે ધરતી પ્યારાબાપુ

બજુબજુ થઈ રહી હતી તે વખતે બાપુના પગમાં પગરખા ન હતા એ ભેળને જીવાભાઈએ કહ્યું ' બાપુજી, તમારા પગ ઠાંજતા હશે મારા અપવ તમે પહેરી લો '

તે સમયે સામેથી એક ગરીબ ટાંસો માથા પર વાર ઉપાડી હાકતો હાકતો આવતો હતો એના શરીર પર પહેરણ સુધા ન હતું પરસેવાના રેલા છિતરતા હતા પગ પણ ઉધાકા હતા.

બાપુજીએ જીવાભાઈને કહ્યો જવાબ ન આપતા આખ વડે જ પેલા ગરીબ તરફ ભેવાનું કહ્યું.

બાપુજીએ બલે મૌનમાં જ ઉત્તર આપ્યો - આ બાપુ ગરીબનાર તો જરા હાથ જુઓ! એના કરતા તો મારી સ્થિતિ હજારગણી સારી છે આપ લાખો ગરીબોનો વિચાર કરતા શીખીએ તો આપણું જીવન કેટલું સાફ અને સદનશીલ હોવું જોઈએ એના આજ આજે

— સુલભાઈ

પ્રાથમિક શાળામાં શિક્ષકોને સોટી વાપરવાની ટેવ હોય છે. બાળકોનું જીવન મનાવન કાળથી જો હશે બાલતું આવું છે તેનો ખ્યાલ નહિ હોવાથી શિક્ષક પોતાની સંસ્કારી કે અસંસ્કારી મરજી મુજબ બાળકો માટે ઘાટ ઘડવાનો પ્રયત્ન કરે છે. બાળકો એ ઘાટમાં ભેસે નહિ એટલે એ ચિડાય છે. એને લાગે છે કે શાળામાં એનું રાજ્ય તૂટ્યું, એને ક્રોધ થઈ છે; ક્રોધ રવભાવે હિ સકે હોવાથી એને બાળકોને મારવાનું મન થાય છે. બાળકોને મારીને ધરાય ત્યારે જ એ શાન્ત થઈ શકે છે; એટલે કે બાળકના હિતને માટે નહિ પણ પોતાના ક્રોધનો વેગ શમાવવા માટે એ બાળકોને મારે છે. માર અસહ્ય થવાથી બાળકો ડરી જાય છે અને શિક્ષક કહે તે પ્રમાણે કરવા તૈયાર થઈ જાય છે. શિક્ષક જુએ છે કે માર એ એક અસરકારક ઇલાજ છે. એક ઇલાજ હાથમાં આવ્યો એટલે બીજો કોઈ પણ ઇલાજ ચોંધવા કે અજમાવવાની તરખડમાં એ પડે જ શાનો? એ વર્ગના વિષયો ભણાવતી વખતે બાળકોનું ધ્યાન એકાગ્ર ન હોય તો પોતાનું અધ્યાપન વધારે આકર્ષક કરવાને બદલે તે બાળકોને કહે છે કે ‘અધ્યા, હું કહું છું’ એ તરફ બરાબર ધ્યાન આપજો; નહિ તો ‘પંજરીપાક મળશે.’ બાળકો તરત જ ધ્યાન આમ તેમ ફેરવતું અટકાવી એકાગ્ર કરે છે. પણ તે વિષય તરફ નહિ પણ પંજરીપાક તરફ. વિષય સાથે જિજ્ઞાસાએને શું લેવા દેવા! પંજરીપાક એમને મન વધારે નક્કર રાખે હોય છે. તેથી તેઓ એનો જ વિચાર કરે છે. પરિણામે વિચારશક્તિ અને શ્રદ્ધાશક્તિ છુટી થાય છે. હવે પંજરીપાક ટાળવો હોય તો કંઈક ઇલાજ શોધી કાઢવો જ છૂટકો. શ્રદ્ધાશક્તિ

બહાર મારી ગઈ હોવાથી તે મદદ કરી શકે નહિ એટલે સોટી એટલો જ ધાર્મિક ઇલાજ શોધી કાઢવો એકાગ્ર. એ હોય છે ગોખજી પટ્ટીનો. ચિત્ત ગમે ત્યાં જતું હોય, મોહું ચાલી શકે છે; અને અમુક પ્રયત્ન પછી પ્રશ્નોનો જવાબ હાથમાં પણ આપી શકાય છે. મારની બીકે માણસ જવાબો મોઢે કરતો થઈ શકે છે એ અનુભવની વાત છે, પણ મારની બીકે કોઈની છુટ્ટીનો કે નીતિમત્તાનો વિકાસ થયો છે એવો તે અનુભવ નથી. આગળ જતાં વિદ્યાર્થી-ઓની આંખો જરાક આમ તેમ મઈ કે શિક્ષકની સોટી બાળકના સાથળ ઉપર ઘસાઈને પડી જ છે. સોટીના ઉપયોગથી ટેવાયેલા શિક્ષક પછી મનસાચાજ કે શિક્ષકશાસ્ત્ર શા માટે ખેડે?

પણ મારે હાખલો આપવો છે તે એકીધ અનુભવ છે અને તે મેં પૂનામાં નૂતન મરાઠી વિદ્યાલયમાં ભાતે અનુભવેલો છે. શુદ્ધ કેમ બોલવું અને શુદ્ધ કેમ લખવું, તેમ જ અમુક પ્રયોગો શુદ્ધ કેમ છે અને અમુક પ્રયોગો અશુદ્ધ કેમ છે એ વ્યાકરણ શીખવાથી સમજાય છે. એ વ્યાકરણની ‘વ્યાખ્યા’ મોઢે કરતાં સૂરકેલી નહિ આપી, પણ નામ અને વિશેષણ વચ્ચેનો ભેદ સમજાવે પાઠમાં અમુક શબ્દ વિશેષ છે અને અમુક નામ છે એ ભેદ જ્યારે વિદ્યાર્થી બતાવી ન શકે ત્યારે એને અપાય પ સોટી પડતી. કોઈને એકી માટે જતું હોય તો એ સોટીની સ્ટેમ્પ શી ભરીને એકીયે જવાય. ઘેરથી મહિનાની શી બાળક ન લાઇ આવે તો ત્રીજી તારીખ પછી બાળકોને વધતે કમ સોટી ખાવી પડતી, એવી નિશાળો પણ મેં એક જ સોટીનો ઇલાજ એટલો સહેલો અને એટલો અસરકારક હોય છે કે એ હાથમાં આવ્યા પછી શિક્ષક પોતાનું ભેળું, જીભ કે મહેનત શા માટે કામમા લાવે?

કેરમાનના બાદશાહના રાજપુત્રુએ પોતાને આંગણે આવેલો. જોઈ તપસ્વી શાહસુભને આશ્ચર્ય થયું. બાદશાહને મારા જેવા ફકીરનું શું કામ પડ્યું હશે, એના વિચારમાં શાહસુભ હતા, ત્યાં તો આમંત્રુએ એમના હાથમાં એક ચિટ્ઠી મૂકી.

ચિટ્ઠી વાંચીને શાહસુભ બોલ્યા : “ઠીક. બાદશાહને કહેજે કે હું આપને ત્રણ દિવસ પછી આ ચિટ્ઠીને જવાબ આપીશ.”

અક્ષામ ભરી પેલો રાજપુત્રુ ઘોડા ઉપર સવાર થઈ ચાલ્યો ગયો. શાહસુભ વિચાર કરતા ત્યાં જ બેસી પડ્યા બાદશાહે પોતાની પુત્રી માટે માથું કર્કું હતું. શાહસુભની એ ધર્મપરાયણ પુત્રી અંસારના ભોગોમાં રાચતા બાદશાહને પરણે એ શાહસુભ જેવા તપસ્વી સંતને જરાયે પસંદ ન હતું. પોતાની સાધ્વી પુત્રીને પણ એ ન ગમે. તે તો બીજે દિવસે એમની પુત્રીને, બહાર કાઢે ભઉં છું, એમ કહીને બહારમાં જવા નીકળ્યા. તે મસ્તીદે મસ્તીદે ફરવા લાગ્યા અને આશ સાધુચરિત ગાજમની ચોખ કરવા લાગ્યા. પરંતુ ક્યાંય એવો માણસ તેમની નજરે ન પડ્યો! ત્રીજે દિવસે ખૂબ ઘાંઠેલી દશામાં તે એક મસ્તીદમાં જઈ બેઠા અને પોતાને આ કસોટીમાંથી પાર ઉતારે એવી ખુદાને અરજ કરવા લાગ્યા.

એવામાં તેમની નજર ત્યાં નમાજ પઢતા એક યુવાન ફકીર પર પડી. તે તરત એની પાસે ગયા અને બોલ્યા. “હે બાઈ, તે” શાહી કરી છે કે નહીં?”

પેલા યુવાન ફકીરે નમાજમાં માથું હજામથું, એટલે શાહસુભએ તેને પોતાની સાથે આવવા કહ્યું અને પોતાની પુત્રી સાથે આ રાખ્યા.

તેના લગ્ન કર્યાં.

લગ્ન થયા પછી યુવાન ફકીર શાહસુભની પુત્રીને લઈને તે જ દિવસે પાછો ઘર આવ્યો. યુવકીમાં પણ મૂકતા જ શાહસુભની શુભિચ્છ પુત્રીએ બધે નજર ફેરવી જોઈ. એક ખૂણામાં પાણી પીવાના ફળા ઉપર શેટલાના કકડાને જોઈને તે વિચારમાં પડી ગઈ તે બોલી : “તમે આ શેટી શા માટે બાંધી રાખી છો?”

પેલો યુવાન ફકીર બોલ્યો. “ગઈ કાલે શેટી ખાતી વખતે મને થયું કે આટલી શેટી રહેવા હઉં તો કાલે કામ આવશે, એ આજને માટે રાખી હતી પણ ખુદાએ તો આજે મારા પર ભારે રહેમ કરી.”

શાહસુભની પુત્રી તરત જ ઊભી થઈ પોતાને ઘર જવાની તૈયારી કરવા લાગી. તે બોલી : “મારા અખબારને બાદે જૂલ કરી છે. મારા અખબારનું તો મને કહેતા હતા કે, ‘ખુદા પર ને પૂરો ભરોસો રાખે જ અને ખુદાની ઇચ્છાને વશ થઈ જીવન જીવતા હશે એવા સાધુપુત્ર સાથે જ તારાં લગ્ન કરીશ.’ પણ તમે તો હજી આવવી કાલનો વિચાર કરીને ચાલનારા છો તો તમારા જેવા સાધુ-પુત્રમાં હજી ધંવરપરાયણતાની આદર્શીય ઊભવ જોઈને મને હું ખ ધાય છે. તમે ફકીરનું જીવન ગાળો છો તોયે એક શેટલા કુકડા પૂરતો તમને ખુદા પર ભરોસો નથી?”

બિચારો યુવાન ફકીર તપસ્વી શાહસુભની આવી ધર્મપરાયણ પુત્રીનાં વચન સાંજળી ખૂળ શરમાઈ ગયો. તેને પોતાનો કથાશ્રુત જ્ઞાન યથું. તે નવ મસ્તક રાખી બોલ્યો : “અરેબર, મને મારી નબળાઈ ભાણી ખૂબ શરમ આવે છે! હું તમારે સાથે જરાયે

નથી. પણ તમે મહા જીવનને સન્માજે' દોરો. પછી આવી રીતે રાટલાને કુકટો અદ્વી ન' એવાં છે. શું તમે અહીં રદો એવો એકેય દોષ કે હું નહીં હોઈ." તરત જ પેલા યુવાને એ રાટલાનું રરનો મારે માટે નયો !

રાડમુખની સદ્ગુણી પુત્રી બોલી : "બાબુ દુકડાને બહાર ફેંકી દીધો

ગુપ્ત પ્રગટ છે, એકે દૂધા,
કા દો કહીએ, બ્રાહ્મણ શૂદ્રા.

ૐ
ઔર કે છિએ લેન હે છિયા,
તુમ સોં કરદુ, કૌન હે નીચા? -(કનીર મારેખ)

જીવ માત્રમાં મૂળ સ્વરૂપે ભોળાએ તો આત્મા એક છે. બાહ્ય દૃષ્ટિએ ભોળાએ તો ઇશ્વરે સરજેલા માણસ માત્ર એક છે આમાં કેને બ્રાહ્મણ કહેવો અને કૌને શૂદ્ર કહેવો ?

જે જીભને અડવાથી અસહાય છે અને પોતાના લાઈ સમાન માનવીને નીચો ગણે છે, તેનાથી વધુ નીચ જીભું' કેમ ?

— ૨૧૦ નાં પાક

ભક્તરાજ [અનુસંધાન ૫૦ ૬ થી આગળ]
ધર્મદૂતે આંખોની વડે બતાવવા કહ્યું : "ત્યા દૂર દૂર દરવાજા દેખાય છે કે ?"

ભક્તરાજ — ના, મને તો કશું દેખાતું નથી !
ધર્મદૂત — ત્યાં દૂર દૂર પ્રકાશ જેવું દેખાય છે ?

ભક્તરાજ — હા; એવું કંઈક દેખાય છે ખરું.

એટલે ધર્મદૂતે કહ્યું : "તે પ્રકાશને ધ્યાનમાં રાખજો અને ત્યાં જવા પ્રયત્ન કર આગળ જતાં તને દરવાજા દેખાયે ત્યાં જઈને દરવાજા ઠાકજે, એ પછી તારે શું કરવાનું છે એ વિશે તને ત્યા સુચના આપવામાં આવશે." એમ કહીને ધર્મદૂત ચાલ્યો ગયો.

ભક્તરાજ તો વધુ વિચાર કરવા થોભવાને બદલે એ પ્રકાશ તરફ દોડવા લાગ્યો. એને

આમ નાસી જતો ભોળાને એની પત્નીએ અને બાળકોએ તેને પાછો ઘેર આવવા ખુબ પાડી પણ ભક્તરાજે તો કાનમાં અંગીળી નાખી દોડતા દોડતા કહ્યું : "જીવન ! જીવન ! સનાતન જીવન !" તેણે પાછા ફરીને પણ જોયું નહિ. અને ખુદ્દા એતરફને વટાવતો તે આગળ ને આગળ દોડતો રહ્યો.

અસપાસના પાટોસીઓ પણ તેને દોડતો નાસી જતો ભોળાને ધરતી બહાર ધસી આવ્યા. કેટલાક તેની મરફરી કરવા લાગ્યા તો કેટલાક હસવા લાગ્યા, કેટલાક એને ગભરાવવા લાગ્યા તો કેટલાક એને પાછો ફરવા કહેવા લાગ્યા. એ ઝીંમો બે એવા નીકળ્યા જેઓ તેને બળભેરી કરીને પણ પાછો ઘેર લઈ આવવા તૈયાર થયા ! તેમાંના એકનું નામ હતું હકદાસ અને બીજાનું નામ હતું પોત્તીકાસ (યાદુ)

ત્રિવેણી સંગમ

સંસ્કૃતિ સંગ્રહ

‘‘૩૨ની સાવમા પુત્ર બાપુજી વરવડા જેવમા હતા ત્યારે એમની સાથે સરદારશાહી વલ્લભભાઈ પટેલ અને શ્રી મહાદેવભાઈ દેમડે પશુ હતા આ તથા મહાનુભાવોનો વરવડા મંદિર માં થોડો સમય ત્રિવેણીસંગમ જેવો પવનકળી છે ત્યાં એમની વચ્ચે જે રોડબીની પ્રમળતાની સંદિ સર્જાઈ હતી એવું સુરેખ આનેખન ‘મહાદેવભાઈની દાયગી માં થયેલ છે એવા વિનોદભાઈ પ્રમળેતુ એ કાવરીને આધારે કરેલું આ સંસ્કૃતિ સંગ્રહને બાપુના આ વહાલાં પરિવારનું મધુર સ્મરણ કરાવશે.’

(૧)

બાપુજીને ‘૩૨ની સાવમા વરવડા જેવમા સાખ્યા હતા ત્યારે વલ્લભભાઈ એમના સાથે હતા પછી મહાદેવભાઈને પણ બાપુજી પાસે સાખ્યામાં આવ્યા મહાદેવભાઈએ સવારે આ પીવાની કા કડી હતી તેમણે વલ્લભભાઈને પૂછ્યું - ‘‘કેમ, તમે આ પીવાની બધ કરી છે ?’’

વલ્લભભાઈ કહે ‘‘અહીં બાપુની સાથે આવીને હવે શું આ પીધી ? આપણે તે એ જે ખાય તે ખાતું એમ કરાવી દીધું એખા છોડ્યા, શાક બાફવાનું કરાવ્યું, અને જે વખત દૂધ રેડી કરાવી બાપુ પણ રેડી ખાય છે.’’

આ વિના ન ચલાવનારા વલ્લભભાઈના આ નિશ્ચયથી મહાદેવભાઈને પોતેમહન મનુ તેમણે આ પીવાનું બધ કર્યું અને રોજના કમમા તે બળી ગયા.

જેવમા બાપુને માટે તોડા બનાવવે, ખજૂર સાફ કરવું, ફાળણ બનાવવું એ બધું વલ્લભભાઈએ રોતે જ માથે લઈ લીધું હતું વલ્લભભાઈ મહાદેવભાઈને હસતા હસતા કહે ‘‘ મને કયા ખબર હતી કે અહીં સાથે આ રાખા હું

સખ્યાના છે ખબર દોલ તો કાકાને પૂછી લેત કે બાપુનું શું શું કામ કરવાનું હોય છે? આ તો બાપુ કશું કહે નહીં એટલે ખબર ન પડે કપા પીવાનું તો બાપુએ શાખું જ નથી અહરથી પોઈને જ નીકળે પછી કરવું શું ?’’

(૨)

એક દિવસે વલ્લભભાઈને બાપુને પૂછ્યું - ‘‘કેટલા ખજૂર ધોઈ ?’’

બાપુ કહે ‘‘૫૬૨.’’

એટલે વલ્લભભાઈ કહે: ‘‘૫૬૨મા અને વીસમા દેર શું ?’’

બાપુ કહે ‘‘ત્યારે ૬૬૨. ૬૬૨ જે ૬૬૨મા અને ૫૬૨મા દેર શું ?’’

(૩)

જમી રહ્યા પછી વલ્લભભાઈ હ મેશની જેમ કાતણ ફૂટીને તૈયાર કરવા બેઠા વલ્લભ ભાઈ કહે ‘‘ગણ્યામાંકયા દત્ત રહ્યા તે પછી બાપુ ઘસ ઘસ કરે છે પોણું હોય તો ડીક પણ સંગ્રેહ વગાડ વગાડ કરે છે’’

મહાદેવભાઈએ વિનોદમા કહ્યું ‘‘ ‘૩૦ મા આપણું સાથેલું આનેલું’ પણ વગડણ સરસ ’’

બાપુએ તકરારથી રિત્ત કર્યું. વલ્લભભાઈ કહે: “આ વખતે પણ એમ જ છે. પણ શું કરીએ, Caravan passes! (કારવાન-સંઘ આગળ ચાલ્યો જાય છે!)”

(૪)

બાપુ બધી વસ્તુમાં ‘સોડા’ નાખવાનું કહેતા એટલે વલ્લભભાઈને એ એક થોડો મજાનો વિષય થઈ પડ્યો કેઈક અટથણ આવે એટલે વલ્લભભાઈ કહે “સોડા નાખોની!”

(૫)

એક દિવસ સવારે પોળાચારે બિડવાને બદલે બાપુ ત્રણ વાગ્યે બિડી પડ્યા, મદ્દાદેવભાઈએ કહ્યું: “બાપુ, ટકોરા તો ત્રણ જ સંજ

બાધા છે.” બાપુને મરિયાળ જોતા માલમ પડ્યું કે ત્રણ જ વાગ્યા છે, એટલે બાપુ બોલ્યા —

“બિઠયા છીએ ત્યારે પ્રાર્થના કરી લઈએ એ જ ઠીક છે”

દાતણપાણી અને પ્રાર્થના કરી રહ્યા પછી ચાર થયા. લીજુનું પાણી અને મધ પીધા દરેકજ ચાર જાડાચારથી સાડાપાચ વાગ્યા સુધી બાપુ અને વલ્લભભાઈ ચાલવાનું નાખતા બાપુએ તે દિવસે સરદારને ચિઠ્ઠી ઉપર લખ્યું “તમે બાકીની લિધ પૂરી કરો.”

વલ્લભભાઈ કહે “નહી, આપણે તો તમારી પાછળ પાછળ જ ચાલવાના.” (કમલ)

બાપુનું મંડણું

જ્યાં જોઈએ ત્યાં કોઈ સાચું કામ જોડુ નથી જોવામાં આવતું જેમાં બાપુનો હાથ ન હોય. કોઈ કામ શરૂ કરી વખતે એમની સલાહ અને એમના આશીર્વાદ લીધા વગર કોઈને સંતોષ નહોતો થતો તેમ આત્મ-વિશ્વાસ નહોતો આવતો એ કાળરાત્રિએ પડિત જવાહરલાલે કહેલું કે મને દરેક કામમાં બાપુની સલાહ લેવાની એવી આદત ગઈ હતી કે જ્યારે હું એમને સ્મરણમાં જ જવાની યોજના વિચારવા લાગ્યો ત્યારે, સાલો બાપુની સલાહ લઇએ, એમ કરીને જિજ્ઞાસ થઈ ગયો; પણ તરત જાન આપ્યું કે હવે બાપુ ક્યાં છે ?

અર્જુનને જગજાનને ચૂંચુ હંતું, “તમારું નિત્ય ચિત્તન કરતો કરતો તમને હું કંઈ રીતે જોળખી શકું ?” જગવાને કહ્યું, “મારી વિભૂતિઓને અત નથી, જે કંઈ પણ વિભૂતિમાન, લક્ષ્મીવાન અથવા

પ્રભાવશાળી છે તે મારા તેજના અંશથી થયેલું જાય”

બાપુને વિશે પણ બરાબર જોડું કહી શકાય, એમની વિભૂતિઓની, એમના કાર્યોની, એમની સેવાઓની, એમના ત્યાગ અને તપસ્વિતાની ગણતરી નથી તેઓ ન રોત તે કોણ જાણે આપણે કેટલા વરસો સુધી ગુલામીની જીરૂમાં જઠકાયેલા રહેતા આપણી સ્વન પ્રતાના ફાતર અને આરાધ્ય દેવ બાપુ નહીં તે જીવત કોણ છે ? જે કંઈ વિભૂતિમાન, લક્ષ્મીવાન અથવા પ્રભાવશાળી છે, એ જાણું એમની જ ભેટ છે, એમની જ તપસ્વિતા પરિજ્ઞાન છે એમના એક અંશ માન પર જ આજો દિન-રત્રિ જિજ્ઞાસ છે આજે અહીં જેટલા આગેવાન અને કાર્યકર્તા છે તે બધા એમના તેજથી પ્રભાવે છે તેઓ સાચા અર્થમાં આપણા રાષ્ટ્રનિર્માતા ને રાષ્ટ્રપિતા હતા — જગદ્ગુરુ ચાલીનાલા

ધારાબાપુ

મહુકો ઉ નો - ગાંધીસા

સકલ જાતી સદુલ્લાસ બ. પટેલ

આજ ઉપવાસ રાખીને તેમ જ પ્રાર્થના કરીતે પોતાને પવિત્ર બનાવવાની આપણને ધણી જ જરૂર છે. ૧૯૧૬ના એપ્રિલની ૧૬ીં વારીએ પૂરેપૂરી છુટી માનવાણી કારણ હતું કેમકે તે વખતે આરાધે દેશમાં અજ્ઞતિ ફેલાઈ ગઈ હતી અને ત્યારે હિંદુ મુસલમાન કે એવો કેઈ એકલાય રહ્યો નહોતો અને સૌ કેઈ અંદરેઅંદર એકબીજાથી દુશ્મનીને રજા હતી. છતાં તે વખતે પણ એ દોકોને પ્રાર્થના કરવાની ને ઉપવાસ રાખીને ચરખા ચલાવીને ઉત્તમ માનવાણી સલાહ લીધી હતી. આજે તો આપણે આપણા ભગવાન આમજ શીર નમાવીને પ્રાર્થના કરવાનાં તેથીએ વધુ સમજ કારણે મેળુક છે, કેમકે આજે આપણાં એકબીજા અંદરેઅંદર ભી રહ્યા છે, અજ અને વસતી પણ ભલકર તંગી છે હોવા નેતાએ જરૂર જુગમેદારીને એટલો બધો મિત્રે આવી પડ્યો કે ભગવાનની કૃપા વિના મજબૂતમાં મજબૂત આદમીની કમર પણ તૂટી પડે એમ છે.

હિંદુસ્તાન કદાચે દોકોનો રાષ્ટ્ર છે. એનો અવાજ કેઈએ સંભળ્યો નથી. અત્ય

ધમિને માનવાણી દોકોનો આ દેશ એક અખંડ રાષ્ટ્ર મન્યો છે એ સર્વ દોકોને હિંદુસ્તાનના નાગરિક બનવાનો હોવાનો એક સરખો હક્ક છે અહમતવાળી ભતિનો ભુ-મતીવાળી બીજી ભતિને રમાવવાનો કોઈ હક્ક નથી. અખમાન્ય કે તલરની તાકાત આવો હક્ક નહિ મનાય ન્યાયથી મળેલા હક્ક એ જ સાચી તાકાત ગણાય, પરંતુ એ કે અજબરી એ તાકાત નથી જ.

એક દેશભાઈ કાઈ ત્રિશંગ રાષ્ટ્રીય અંડાના સંબંધમાં લખે છે કે : “ત્રિશંગી અંડા અમારા બાહોલનોનું એક પ્રતીક હતો. તેમાંથી ચરખો કઢી નાખીને સંતુષ્ટી મોટો ભપકાપ કર્યો છે નવા બંધનો કે પુરણા અચોક્કના ચક્રોને ગાંધીજીના ચરખા સાથે કોઈ સંબંધ નથી; પરંતુ એ મનને પદપદ વિરોધી છે ગાંધીજીનો ચરખો ધર્મથી, મજબૂતથી પર છે, બધારે નવું ચક્ર દિદ-ધર્મનું પ્રતીક છે ગાંધીજીનો ચરખો અહિંસક પરિભ્રમનું પ્રતીક છે, બધારે નવું ચક્ર ‘સુદર્શન ચક્ર’નું પ્રતીક છે. સુદર્શન ચક્ર હિંમતનું પ્રતીક છે આ રીતે નવા કંઠાથી

હિંદુધર્મના નામે રાષ્ટ્રની હિંસાવૃત્તિને ઉત્તેજન મળશે." મુનશીજીએ જણાવ્યું કે અર્થ કયો છે તે અર્થ હોય તો રાષ્ટ્રીય જાડો ખતમ થયો ગણાય, પણ અચોક્કસ ચક્રે કોઈ પણ હાલતમાં હિંસાનું પ્રતીક નથી બની શકતું. મહારાજ અચોક્કસ જોઈ હતા, અહિંસાના પૂનરી હતા મુદર્શન ચક્રનો તો જાણના ચક્ર સાથે કોઈ એક ખાતો નથી મુદર્શન ચક્ર મારી દિધી અહિંસાની નિશાની છે,

પણ જો તો મારી માન્યતા છે સાધારણ રૂપથી મુદર્શન ચક્રે હિંસાનું સાધન મનાય છે એમ ચક્ર નથી કે નવા જાડાથી અથવા તે ઉપર જે ચર્ચા થઈ છે તે ઉપરથી એમ તો કહી શકાય કે ચરખાનું મુદ્દય જો કે ગમ્ય નથી, પણ તે જરૂર જોઈ તો થયું છે અચોક્કસ ચક્ર અને સૂતર કાતવાનો ચરખો જો જોય જોય છે કે નહિ તે તો આખરે જોડાના આવશ્યક ઉપરથી નક્કી થશે

સૌ...કોઈ...વાંચે...

‘રૂપાયતન’ સરસ્વા ધીમે ધીમે પોતાના કાર્યનો વિસ્તાર કરતી ગય છે અને થોડા વખતથી ‘બાલમહિર’ ચક્ર કથું છે અમારા કાર્યનો વિસ્તાર થતા અમારી સાથે કામ કરવા માટે અમને મિત્રોની જરૂર રહે છે તેથી બાલમહિરના કામમાં રસ હોય અને ‘રૂપાયતન’ની ઇતર પ્રવૃત્તિઓમાં જાળવાનો ઉત્સાહ મરાવતા હોય એવા કાર્કશ્યો પોતાની આર્થિક જરૂરિયાત દર્શાવી અમારી સાથે પત્રવ્યવહાર કરે એવી અમારી વિનંતી છે પત્રવ્યવહાર ‘આરામપુ’ને સરનામે કરવો.

★ વધુ માહકે બનાવી ‘આપુર-મજલુ’ મેળવો ★

અનુક્રમણિકા

૫૪		૨૮ ફેબ્રુઆરી ૧૯૫૨	
૫૪		૫૪	
૧ જાનો ઘાટામાં મોટા મુજબ	ગાંધીજી ૧	૧૩ લાતિનું રથાવ	ઉજ્જવલ કુવરજી ૧૫
૨ ૫ થ તારો કાપે જા	સતબાલજી ૨	૧૪ ગીતા	બમલભાઈ મહેતા ૧૬
૩ ફેલ્ડાઈ થેત્રો	૬૦ વાં ૨	૧૫ કોમાચામના	૫૬ મનાશ મી જે ની ૧૭
૪ પૂજ્ય બાની કમનિષ્ઠા	પ્રભુદાસ ગાંધી ૩	૧૬ બળબનેતાકાતનો ઉપયોગ મી ૨ જે પ્રસાદ ૨૦	
૫ ભાતરાજ	મુકુલભાઈ ૫	૧૭ બાવકોના બપુ	મુકુલભાઈ ૨૧
૬ સર્વોદયની દ્રષ્ટિ	વિનોબાજી ૭	૧૮ સોગીનો પ્રતાપી	કાકાસાહેબ ૨૨
૭ વિનોબાની રીત	કિં ૫૦ મં ૮	૧૯ ઇશ્વરનિષ્ઠા	મુકુલભાઈ ૨૩
૮ વિવર્ધિનો ‘ધર્મ’	રવિશંકર પર્લેરાજ ૯	૨૦ જિજ્ઞાસુ જાવ	૨૦ નાં ૧૪૩ ૨૪
૯ રવિશંકર દાદા	નાનાભાઈ બે ૧૦	૨૧ ત્રિવેણી સમય	મું ૬૦ ૨૫
૧૦ હુ અનુ ઓસક	મુરુદયાલ મહિલક ૧૧	૨૨ બાપુનું મજલુ	બજાપુર ચાલીવાસ ૨૬
૧૧ આપણું કતવ્ય	કેદારનાથજી ૧૨	૨૩ ગાંધી માળા	ચંદુલાલ બ પટેલ ૨૭
૧૨ બાપુના પત્રો	૧૩	૨૪ મ થ વસે કન	મું ૬૦

મંથાનસોફ્ટન [અનુસંધાન કરવા પેજ બીજીથી આવું]

ઉપરથી આ પુસ્તિકા તૈયાર કરવામાં આવી છે ખરી રીતે આવા પુસ્તક વિદ્યાન અને કેળવણીકાર પાસેથી આ વિષય પર દળદાર પુસ્તકની આશા સૌરાષ્ટ્ર સરકારે મેંવવી એકાએક

(૫) સૌરાષ્ટ્રની જળસંપત્તિ નં. શ્રી. ઉપર બહુ; ૫૦ ૧૧.

કુદરતની અખૂટ સંપત્તિઓમાં જળ સંપત્તિ અગત્યને રથાને છે તેથી એ સંપત્તિનું નિયમન કરી તેનો યોગ્ય ઉપયોગ કરવામાં આવે તો મનુષ્યોને ખૂબ લાભ મળે એમ છે આ નાનકડી પુસ્તિકામાં સૌરાષ્ટ્ર સરકાર જળસંપત્તિની રીતે મહુ પયોગ કરવા હમ્મે છે એની આછી ઉપરેમાં આપવામાં આવી છે

(૬) સૌરાષ્ટ્રમાં જમીન નુવાનજી યાગ્યો. ને. શ્રી. બજવનનાથ મહેતા; ૫૦ ૧૦.

સૌરાષ્ટ્રના એકમ પછી એકતોની મિથિ સુધારવા સૌરાષ્ટ્ર સરકારે જે સુધારાઓ કર્યા એનો આકાશ સિત્ત સંસ્થામાં આ નાનકડી પુસ્તિકામાં શ્રી. બજવનનાથનાં જરૂરી ખાત આપ્યો છે

(૭) સૌરાષ્ટ્રમાં વીજળીકરણ ને. શ્રી. બીકમસિંહ શાહ; ૫૦ ૧૧

વીજળી એ સુધરેલી સંસ્કૃતિનું પ્રતીક છે વીજળી આજે દુનિયામાં ઘેર ઘેર પહોંચતી ગય છે. સૌરાષ્ટ્રમાં પણ એ દિશામાં ઠેવા પ્રયત્નો થઈ રહ્યા છે એની દ્રક્ષા માહિતી આપવામાં આવી છે

(૮) સૌરાષ્ટ્રમાં કામદારોની ઉત્તરિ. ૫૦ ૩૪.

આ પુસ્તિકામાં એકમ રચના પછી સૌરાષ્ટ્રમાં કામદારોની ઉત્તરિ અંગે રી રી પ્રતિષ્ઠા વ્યાપી રહી છે એનું અવલોકન

કરવામાં આવ્યું છે.

(૯) સૌરાષ્ટ્રના કામદારો: ને. શ્રી. ઘનશ્યામભાઈ એમજી; ૫૦ ૯.

આ પુસ્તિકામાં સૌરાષ્ટ્રમાં કામદારોની એકમ પછી રી સ્થિતિ છે અને તેમાં જરૂરી સુધારાઓ દાખલ કરવા થા થા પ્રયત્નો થઈ રહ્યા છે તેની માહિતી આપવામાં આવી છે.

(૧૦) સૌરાષ્ટ્રનો ઉદ્યોગ વિકાસ: ને. ગાનિડાસ મગજાસ શેઠ; ૫૦ ૧૧

સૌરાષ્ટ્રમાં ઔદ્યોગિક વિકાસનો પ્રશ્ન અગત્યનો બન્યો છે એકમ પહેલાની અને એકમ પછીની પરિસ્થિતિમાં ખૂબ જ ફેર છે પરિસ્થિતિ બદલાતા અને નવા સંજોગો ઊભા થતા આ પ્રશ્ન સૌરાષ્ટ્ર સરકારનું 'ધાન કર્મ' કર્મ બાબતોમાં અને કયા કયા ઉદ્યોગોમાં કેદિત કર્યું છે, એ આ પુસ્તિકામાં દર્શાવવા લેખકે પ્રયત્ન કર્યો છે.

(૧૧) સૌરાષ્ટ્રની ખનીજ સંપત્તિ ને. શ્રી. લક્ષ્મીચંદ્ર વિદ્યાન; ૫૦ ૧૨

કુદરતની માનવોને અમૂલ્ય બક્ષિસોમાં ખનીજ સંપત્તિ એક મહત્વની બક્ષિસ છે સૌરાષ્ટ્રની સરકાર એ સંપત્તિનો પણ સારામાં સારો અને પૂરેપૂરો ઉપયોગ રી રીતે કરવો તે વિચારી રહી છે અને એ પ્રમાણે સૌરાષ્ટ્ર બલિષ્ઠતા ઉત્પાદનકાર સમૂહ થતો જશે એવી આશા રાખીએ

(૧૨) સૌરાષ્ટ્રમાં કેળવણીનો વિકાસ ને. શ્રી હરભાઈ રવેરી; ૫૦ ૧૦.

એકમ પહેલાં સૌરાષ્ટ્ર અપવાદો સિવાય સૌરાષ્ટ્ર કેળવણીની બાબતમાં અધકારયુગમાં હતો એમ કહી શકાય. હવે કેળવણીની દિશામાં ગંડા વિકાસ થઈ રહ્યો છે. વળી સૌરાષ્ટ્રમાં કેળવણીનાં સેત્રોમાં ઉત્સાહ પણ ખૂબ જ દેખાય છે. યોગ્ય વખતમાં સૌરાષ્ટ્ર કેળવણીનો વિકાસ સાધવામાં ખૂબ પ્રગતિ કરશે - ૧ શક્ય.

સામાર સ્વીકાર

સ્મરણ ધ્યાના (સંપાદ) લેન્ડ કાકાસાદેજ કાચેચકર, અસિપ્તકાર
મામઆઈ પટેલ, પ્ર૦ વેગ એન્ડ કપની, મુબઈ ૨, કિન્ડ્રા ૧-૨-૦ ૫૦ ૮૬
તપસ્વી બાપુ (કાવ્યસમઢ) લેન્ડ મોલેન્ડ-૧૬ બોના પ્ર૦ મોલેન્ડ
નાના, નવીયા (કવચ) કિન્ડ્રા આઈ આના ૧૦ ૨૬

મર્મતા હુંયા (વિશ્વચાસલ્યનુ પાત્રુ બેટ પુસ્તક લેન્ડ અવલર્ષ
શાહ, પ્ર૦ મહાવીર સાદિત્વ પ્રકાશન મદિર અમદાવાદ કિન્ડ્રા અદી રૂપિયા
૧૦ ૨૧૮

પ્રમાણતાર ઇન્દુ (ગાંધી સાકળ-૧૬ નતિલ દ્વાસે સ્મારકમાળા ૫૦ ૮)
૧૦ દેમાઈબાઈ પટેલ પ્ર૦ મુબઈ મચરત્ત કાવાસવ અમદાવાદ કિન્ડ્રા ૧૬
રૂપિયા, ૫૦ ૧૨૭

ઈન્દુ એકાંક પદ્યા ૧૦ લુનીલાલ મરિયા પ્ર૦ એન એમ રિપારી મિ
મુબઈ ૨ કિન્ડ્રા ૫-૮-૦ ૧૦ ૪૮૮

વ્યાજનો ધારસ લેન્ડ લુનીલાલ મરિયા પ્ર૦ એન એમ રિપારી મિ
મુબઈ ૨, કિન્ડ્રા ૪-૪-૦ ૧૦ ૨૪૮

મુસવાદ (શ્રી ઠેકારનાથજી સાધન કલ્યાક વાલાનાપા) મયાન્ડ નલક
ઈન્દરદાસ મસરવાળા, પ્ર૦ રમણીકલાલ મગનનાન ઘોડી શાંતિનગર ન ૧૭
અશ્રમ રોડ અમદાવાદ કિન્ડ્રા પાચ આના ૧૦ ૪૮

“આરા બાપુ”

વાર્ષિક લવાજમ રૂા ૬૫ છે. પરદેશ માટે ચિલિમ ૧૩૫ છે તે કાર્યાલયને સરનામે મ.ઓ.થી મોકલવું
પ્રથમ અકથી પ્રાહક થવું આવશ્યક છે ત્યાંસુધી સિલકમા હશે ત્યાંસુધી પાછલા અકા મળશે
લવાજમ મ ઓ.થી મોકલતા મ ઓ.ની કુપન પર પૂરું ઠેકાણું વગેરે સ્પષ્ટ લખવું
એક અકના બાર આના મળેથી નમૂનાનો અક મોકલી અપાશે
આ માસિક ૬૨ મહિનાની ૩૦મી તારીખે પ્રસિદ્ધ થાય છે એટલે તે મહિનાનો અક આહુ
મહિનાની પહેલી અથવા બીજી તારીખે મળશે

પ્રગટ તારીખ પછી ૬૨ દિવસમા અક ન મળે તો ટપાલમા લપાલ કયા પછી જ કાર્યાલયને
જન્યાવતુ પ્રાહકેએ પત્ર વ્યવહાર કરતી વખતે પોતાનો પ્રાહક, નબર અવશ્ય જણાવવા વિનવતી છે
“આરાબાપુ” કાર્યાલય, જૂનાગઢ (સૌરાષ્ટ્ર)

પ્રાહક અને પ્રાહક ખીરન ગાંધી, રૂપાચલન કુદરવાલય, ગિરિ વિહાર, કાંલેજ રોડ, જૂનાગઢ

ગ્રંથાવલોકન

સર્વતા હૈયા : લે. નવવર્ણ શાસ્ત્ર ;
પ્ર. મહાગીર સાહિત્ય પ્રકાશન મંદિર,
હાઈભાઈની વાડી, અમદાવાદ, કિં. અડી
૩૫૫, ૫૦ ૧૦-૧૨૨૮

‘વિશ્વસાહિત્ય’નું આ પાઠ્ય બેટપુરતક
જોઈ મુનિશીની વિચારસરણી પ્રત્યે પ્રોતિ
ધરાવનાર બૌ ઠેાંધને એ વાચવાનું મન
અવશ્ય થાય મુનિશીના સાહિત્યમા રહી
નવવર્ણ પછુ પોતાનો વિકાસ સાધી રહ્યા
છે આ પુસ્તકમા એમના ધડાતા -મર્જતા-
વિચારોનો પછુ મહેજે પરિચય થાય એમ છે

આ વર્ણાકાર ‘નવવર્ણ’ નામથી બહકતા
તો નથી ને ? વિશ્વસાહિત્યના અભ્યાસીને
નાહિત્યમા નવવર્ણ થેવું અતિમ રચાન
પામી શકે છે એનો ખ્યાલ હોય જ ‘નવવર્ણ’
એ સાધ્ય નથી, પણ સાધન છે એ મર્જકમા
પોતાની અદર ડિઝાજ હોય, પોતાને કઈક
બ્યક્ત કરવાની અદર્ય વૃત્તિ હોય તો જરૂર
એને હોય ઉત્તમ નવવર્ણમા મર્જન થઈ
શકે છે ટોર્સ્ટોન, ટોમ્સોન, વિક્ટર હ્યુગો,
આનાતોલ ફ્રાંક વગેરે સાહિત્ય સ્વામીની
કૃતિઓ આ વાતનું અમર્યન કરે એવી અવશ્ય છે

આ કૃતિ વિશે શ્રી કાકાભાઈએ ‘યુગ
પરિવર્તન’મા કહે છે “ ‘સર્વતા હૈયા’
શુજરાતી નવવર્ણસાહિત્યમા નવી જ ભાત પાડે
છે ” પરંતુ એ કથન નાથે માહિત્યજોગના
વિવેચક વિદ્વાનો કેટલા સમત થાય છે એ
એ વિચારવું રહ્યું એક દ્રષ્ટિએ એતા આ
પુસ્તક નવવર્ણ નરીક કથાસહાય છે કાકા
ભાઈએનું આ કથન પણ વિચાર માગી લે ॥
“ જેટલું વાચ્ય તેમજ પરથી હું જોઈ શક્યો
છું કે નવવર્ણકારની સ્વભાવચિન્તુ, સવાહ
અને ધર્મનાવર્ણન બધી શક્તિઓ તમે સરસ

ખીલવી છે ” વળી મુનિશી સતગ્રાહ
‘પ્રાસંગિક’મા કહે છે “ ભાઈ નવવર્ણને
જે હથોટી બતાવવા પ્રયત્ન કર્યો છે, તેનું
મૂલ્ય નવવર્ણકારના સિદ્ધાંત લેખકો કેટલું
આકરે, તે માટે મન બહુ અગત્યનો પ્રધ
નથી, પરંતુ સામાન્ય વાચકવર્ગ એમાથી શી
પ્રેરણા ઝીવશે, એ માટે મન ઘણી મહત્વની
વસ્તુ છે ” મુનિશીનું આ વિધાન પણ
વિચારણા માગી લે છે

‘સર્વતા હૈયા’ના શરૂઆતના પ્રારંભે
મુન્ધ કરે એવા અવશ્ય છે અદુર્ભાઈ ચીંધરીજા
-દાદાની-ની દાન આપવાની ઉદાત્ત રીત
ભાઈજીના વચન-તારો જમણો હોય છું
આપે છે તેની જાણ તારા ડુબો હાથને રવા
ન દે-ની સ્મૃતિ તાજી કરે છે દાદા વાતાના
નાયક શબ્દના જીવન પર ઊંઘી અમર પાડે
છે પરંતુ વાતાનો પ્રવાહ આગળ જતા
દાદાનું એકદમ વિસ્મય થય છે શબ્દ
જમણી વાત પોતાના મોટાભાઈ સાથે કરવા
સમપુર આવે છે પરંતુ આવા ગભીર પ્રસંગ
વખતે પોતે શુરુ તરીકે જેને માનતો હતો
એવા દાદાની સલાહ લેવાનું એને સૂઝતું જ
નથી ? અરે, એ જેમની માથે કામ કરે છે
એ ‘ભાઈ’ની પણ સલાહ લેવાનું રહી જાય
ડે ? આમ આમાના થણા પ્રસંગોનો વિચાર
કરતા ‘દાદા’નો ખપ પૂરતો જ ઉપયોગ
વાર્તાકારે કર્યો છે (વર્તાકારમા આ તુટી
પ્રાધાન્યપણે જણાઈ આવે છે શબ્દના આ
સમપુર જાય છે ત્યાર પછી એનું શુ ? બહેન
વિધવા થઈ ત્યાર પછી જાણે કે એને બહેન
હોય જ નહિ એવું વર્તન શબ્દનું દેખાય છે
વચ્ચે કરસન પગીને મુખે બહેનના મોટા
ઉલ્લેખ આવે છે ત્યારે [અનુ. ૫૦ ૫૫ ૩]

“આપુ મત્તિની વફાદારીમાં ખાન સાહેબને ચડે એવો હું તો કોઈને
 જાણતો નથી.” — સરદાર પટેલ

મહાત્માજીની ખિદમતમે

આપની ખિદમતમે મેરી યહુ અરજ હૈ કિ આપ મેરે હુમ્મે કોઇ ફિકર ન કરે મે ખુદાકા એક નાચીઝ બદા હૂ અગર ઉઘને મેરી વજદસે અપની મખલુકી (= ખુદાએ પેદા કરેલી મુલ્કીની) કુછ ખિદમત લેની હૈ તો ઉમકે લિયે મુઝે તદુનસ્ત રખેગા મહાત્માજી, હકીકત યહુ હૈ કિ મુઝમે બહુનસી કમભોલિયા, તિસકે બાહર મે મદસૂસ કરતા યા લેકિન ઉસકી બરદાસ્ત અજબૂરીસે કરતા યા, અજબ મે દેખ રહા હૂ કિ યહા જેલમે આહિસ્તા આહિસ્તા બરદાસ્ત હો રહી હૈ મેરા બદન કમભોર હો રહા હૈ લેકિન મેરી ફદાગી તાકત બદ રહી હૈ

મે કબી કબી આપકો ખવાબમે દેખા કરતા હૂ એક દફા મેને દેખા કિ આપ ઔર મે અઠેલે જા રહે હૈ આપકે પાસ બકરીકા બચ્ચા હૈ. આગે એક બહુન બહરા યાનીકા નાજા આતા હૈ મેને આપકો કહા કિ આપ થક ગયે હૈ, અજબ બચ્ચા મુઝે દે આપને દે દિયા જબ નાજા પાર કરકે લીપર અટ તો સામને એક ચહુર નજર આયા. દોનો ઉઘમે દાખલ હુઝે. મેને આપસે નમાઝકી ઇબાજત લી, ઔર જબ નમાઝસે ફારેઝ હોકર આપકે પાસ વાપસ આતા થા તો આજે ખુલ ગઈ

મહાત્માજી, મુઝે અપની દુઆમે યાદ રખે કિ ખુરાવદ તાલા મુઝે સમર (= પીરજ) ઔર ઇસ્તકલાલ (= દદગા) દે ઔર ઇંસ લાયક બના દે કિ ઉસકી મખલુકી ખિદમત કર સકું.

અપની બદગીમે મુઝે યાદ રખે, ઔર ફિલસે દુઆ દે કિ મેરી દુન્યવી ખવાહિયે સજ દબ ભય, ઇંસ નાચીઝ બદનકે લિયે મુઝે કોઈ પરવા ન રહે, ઔર મેરી ફદાગી તાકત હુમેશા બઢતી રહે.

કૈંસા નાતા રે

મન ફૂંસા ફૂંસા ફિરે જગતમે કૈંસા નાતા રે ॥
 માતા કહે યહ પુત્ર લમાર, બહુન કહૈ બિર મેરા ॥
 બાઈ કહે ભુજ યહ મેરી, નારિ કહૈ નર મેરા ॥
 પેઠ પકરિ કે માતા રેવૈ, બાંહ પકરિ કે ભાઈ ॥
 લપટ ઝપટિ કે તિરિયા રેવૈ લૂંસ અકેસા બાઈ ॥
 જબ લગિ શ્યે માતા રેવૈ બહિન રેવૈ દગ માસા ॥
 તેરહ દિન તક તિરિયા રેવૈ ફેરી કરૈ ઘર બાસા ॥
 આર ગજ અગજ મગાયા ચલા કહકી પોરી ॥
 ચારેં કોને અગિનિ લગાઈ કૂક દિયા જસ હોરી ॥
 હાઠ જરૈ જસ લાકડી કો કેસ જરૈ જસ ઘાસા ॥
 રોના એસી કાયા જર અઈ કોઈન આયો પાગા ॥
 ઘરકી નિરિયા ફૂન લાગી ફૂંક ફિરિ ચલુ પાગા ॥
 કહે કબીર મુનો ભાઈ સાધાણેડા જગ ધી આસા ॥

આ સંભારતો સંબંધ આપણા જીવંતર લગીને જ દોષ છે. આપણે જીવતા હોઈએ ત્યાં સુધી જ 'આ મારા બહેન,' 'આ મારા ભાઈ,' 'આ મારા માતાપિતા' વગેરે સંસારી સબ ધોથી આપણે એકનીબ સાથે જોડાયેલાં હોઈએ છીએ. પરંતુ જ્યારે આપણે મૃત્યુ પાગીએ છીએ ત્યારે એ બધા સબ ધો-આ બધા સંસાર-હોડીને એકલા જવું પડે છે. આ સંસારના સબધીઓ થોડો વખત રોકકળ કરે છે પછી સોને પોતપોતાના જીવન અનુમાર ચોઠવઈ જવું પડે છે.

કબીર સહેને આ બજનમાં રવજનના મૃત્યુને વખતે કેવી રોકકળ થાય છે અને પછી બધાં કેવા પોતપોતાના જીવસાધમાં ચોઠવાઈ જાય છે એવું આવેખન ક્યું છે. બજનનું તાત્પર્ય એ છે કે, આ સંસારના સંબંધો એ તો આ જગત પૂરતા મર્યાદિત છે માટે એ સૌ સંબંધીઓ સાથે નિર્મોહી રિયતિમાં રહી આત્મના વિકાસ પ્રત્યે જ મનુષ્યે પોતાના જીવનનો સદુપયોગ કરવાની શક્તિ કેળવવી જોઈએ.

ધ્યાન બાપુ

સરહદના ગાંધીનું એક ઉત્કલ્પન સરમતખું

શુદ્ધિયાવ મલ્લિક

સરહદની અદાલતમાં ન્યાયાધીશ સાહેબ પોતાની સત્તાના આસન પર બેઠા હોય છે. એમની પાછળ એક પઠાણ પટાવાળો બેસે છે. ન્યાયાધીશ સાહેબની ખુરશી પાસે એક તરફ સરકારી વકીલ બેસે છે અને બીજી તરફ અદાલતનો એક કારકૂન સામેની બજુએ લોહાના પિંજરામાં એક કડાવર પઠાણના મિથેરના ઝાકળી જેમ સીધા ટટાર બેસેલા દેખાય છે. પિંજરાની આરે કોર યોડા સિપાઈઓ ગોળી ભરેલી બદ્દેખી સજિયા માર્ગ ગોઠવાયેલા છે.

ટીન... ટીન... ટીન... થટટી વાગે છે. ન્યાયાધીશની પાછળ બેસેલા પટાવાળો મોટેથી બૂમ પાડીને કહે છે "આમોશ!"

પછી ન્યાયાધીશ સાહેબ હુકમ કરે છે "અદાલતકા કામ શુરુ કરો."

ન્યાયાધીશને એ હુકમ સાંભળી અચ્ચકાતે વકીલ પોલીસ ઈન્સ્પેક્ટરને કહે છે "સરકારી ગવાહ પેશ કરો! (સરકારી સાક્ષીને હાજર કરો!)"

ત્યાર બાદ એક પછી એક સરકારી સાક્ષીઓ આવી, ન્યાયાધીશ સાહેબને સલામ બરી, પિંજરામાં બેસેલા પઠાણની વિરુદ્ધમાં સાક્ષી આવે છે.

એ બધા લોકોની આવી અસત્યથી ભરેલી જુડી સાક્ષી સાંભળીને તેણે ત્રાસ લેવાનો ઘડ બાંધે છે. એ વાતો કોને સ્વપ્નેય મનમાં બિટી ન હોય અને એ કામ એણે કરી ક્યુ પછુ ન હોય એ બધું પોતાને વિરે સાંભળીને કોનો સત્યરીક્ષ આત્મા આગળી જેમ ભકમક પ્રજાળી ઊઠ્યો. અત્યાર સુધી તે પથ્થરના પૂતળાની માફક મૌનમાં, ખાશખાશ

આજો બધ કરીને—કોણ બેઠું તે મૌનમાં પોતાના માલિકને ચાક કરી રહ્યો હોય—બેસે હતો. પણ હવે તેના અસત્યોની કારમાં તીર સમાન વર્ષાથી તે અથાત બની ગયો. તેનાથી આ બધું હકકહતું શુદ્ધિયું સહેવ છું ન હું તેથી તે બેઠોનીચો ચલાવ્યો.

એને આમ અસ્વસ્થ લેખને અભેન પોલીસ સારજન્ટ શરૂએ ઘડ બોલી બીકથો "સીધા ખડા રહો!"

આ સાંભળી તે પઠાણ પાછો ટટાર બેસે રહ્યો, પણ તેના મોમાંથી શબ્દો નીકળી પડે છે "અગર વહ અવગને (પ્રભુના ખ્યાલથી) હમકો નહિ રોકા હોતા તે..."

એવામાં પેલો સારજન્ટ રોષમાં બોલ્યો "તો તુમ કયા કરતા?"

"કયા કરતા?" પઠાણે સામે પ્રશ્ન કર્યો. પછી તેણે પોતાના હાથના મળથી લોહાના પિંજરાના બે સજિયા વાકા કરી દીધા!

આ લેખને સારજન્ટ હેમતાઈ જ ગયો. તે ધીમેથી બોલ્યો "ઇંતની તાકેત! ઔર ઉસ પર ઇંતના કાણુ!"

ન્યાયાધીશ સાહેબ પણ એ દ્રશ્ય લેખે અચ્ચકાતે તેમને લાગ્યું કે પઠાણના આવા વર્તનથી કનેરીના ગળીર કાર્યક્રમમાં ભગ પડી રહ્યો છે. તેથી તેમણે પોતાની પાછળ બેસેલા પટાવાળાને ઈશારો કર્યો પટાવાળો સમજી ગયો અને ભરેલી બોલી બીકથો "આમોશ!"

અદાલતમાં પાછો શાંતિ પ્રસરી ગઈ. પણ ન્યાયાધીશ આગળ કામ ચલાવી રહ્યા નહિ. એમના મનમાં બાલ બાલના વિચારો આવવા લાગ્યા. તેથી તેમણે હુકમ કર્યો!

“અદાલત કા કામ આજ દે લીએ બદ
રખા જાના છે.”

પછી ન્યાયાધીશ સાહેબ જુરશી પરથી
ઊઠ્યા અને પોતાના ઓરડામાં ચાલ્યા ગયા
કચેરીનું કામ તે દિવસે બંધ રહ્યું

પિત્તરામાં ઊભેલો અત્યપ્રિય પઠાણ કોણ
હતો?

દિલની ઉદારતા

એક દિવસ ઈમામ દસન સાહેબ મદી
નાની બહાર ફરવા ગયા રસ્તામાં એક
ખજૂરનો ભગીચો આવ્યો એ ભગીચામાં
દસન સાહેબે એક મીઠી ગુલામને નીચે બેસી
શાલો ખાતો જોયો એની પાસે એક ફૂતરો
જોતો હતો ગુલામ પોતે શાલો ખાતો જાય
અને બીજે કકટો ફૂતરાને આપતો જાય

ઈમામ સાહેબ આ જોઈને નવાઈ પામ્યા
તેમણે પેલા મીઠી પામે જઈને પૂછ્યું,
‘અરે, શવા માણસ, તારી પાસે તારું માઠ
માઠ પેનું ભગાય એવો શાલો છે એમાથી
તું આ ફૂતરાને શા માટે અરધાઅરધ બાજ
આપી દે છે?’

પેલા ગુલામે જણ “સાહેબ, હું મારું
એકરાતું પેટ ભરતો રહું અને અહીં આવેલું
આ મૂકે પ્રાણી ઊંચું ઊંચું મારું મો જોયા
કરે, એથી તો હું લાજ મરું. જલે મરું
પેટ ન ભરય, પણ આ બાપડા ફૂતરાની
આવરડી મતોપ અનુભવે એ મારે માટે કંઈ
જેવી તેવી વાત નથી”

આ માવાગીને ઈમામ સાહેબ વિચારમાં
પડી ગયા કે, આટલો નેક માણસ આવી
ગુલામ સ્થિતિમાં સમટો છે એ અરેખર બહુ
અયોગ્ય કહેવાય તેમણે ગુલામને પૂછ્યું,
“બાઈ, તારા માલિકનું નામ શું છે?”

તે હતા આપણા સરદારના ગાધી —
ખાનસાહેબ અબદુલ ગફારખાન !

અને તે ‘મલગ’ કોણ હતો જેણે
એમને એમની મિહુ જેવી શારીરિક તાકાતને
અકુશમાં રાખવાનું શીખવ્યું હતું ?

તે હતા આપણા પરમ પૂજ્ય ગાધીજી
આપણા યુગના અડિસાના અરતાર !

ગુલામે પોતાના માલિકનું નામ કહ્યું

ઈમામ સાહેબ તરત જ એના માલિક
પાસે ગયા અને જોડ્યા, “તમને મારી એક
ચિનતી છે એ તમે કમૂલ કરશો?”

માલિક જોડ્યો “હે ઈમામ સાહેબ,
આપ શું રો યા ? આપ જો ફરમાવશો તે
મારે કમૂલ છે”

ઈમામ સાહેબે કહ્યું, ‘તમારો પેલો
ખજૂરનો બાગ અને એમા નહેતો ગુલામ એ
જને મને વેચાતા આપો એની જે કિમત
તમે કહેશો તે હું આપવા તૈયાર છું’

માલિકે તો ઈમામ સાહેબ પાસેથી એક
પાઈ મુદ્દા લેવાની ના પાડી પણ ઈમામ
સાહેબ એ શી રીતે કમૂલ કરે? છેવટે
માલિકે થોડી કિમત લઈ બાગ અને ગુલામ
એમને સોંપ્યા

પછી ઈમામ સાહેબ પેના મીઠી ગુલામ
પાસે આનીને જોડ્યા, “બાઈ તારા દિલની
ઉદારતા જોઈને હું તારા પર ખુશ થયો છું
તારા માલિક પાસેથી તને અને આ બાગને
મે ખરીદી લીધા છે હું તને આ બાગ ગરિસ
આપુ છું અને તને તારી ગુલામીમાંથી છૂટો
કરું છું અહલા તારા જેવા નેક દિલ માણસ
પર હમેશા રહેમ રાખજો’

[તેને અનિયત કૃત ધી પિત્રિ સ ત્રાજ્ઞેમ]
સુકૃતભાષ

ભક્તરાજ તો કેટલાય ખેતરોને વટાવતો. આગળ ને આગળ ઝડપથી જવા લાગ્યો. આ તરફ હઠ્ઠાસ અને પોચકીદાસ બંને જણ દોડીને ભક્તરાજની સાથે થવા પ્રયત્ન કરવા લાગ્યા. થોડી વારમાં તેઓ ભક્તરાજ પાસે પહોંચી ગયા. ભક્તરાજે તેઓને પોતાની પાછળ આવેલા જોડને પૂછ્યું ‘મિત્રો, તમે આ તરફ ક્યાંથી આવ્યા?’

તેઓએ કહ્યું “તમને પાછા ઘેર લઈ જવા સમઘવવા આવ્યા છીએ.”

ભક્તરાજ—એ કોણ રીતે બની શકે એમ નથી. આપણે બધા વિનાશની નગરીમાં રહીએ છીએ. ચોગા વહેલો. એ નગરીનો નાશ થવાનો છે. આખી નગરી આગ અને ઉન્નાપાતથી બળીને આજ થઈ જશે. એની સાથે સાથે આપણે. પણ નાશ થઈ જશે અને આપણે અધીગતિને પામીશું. માટે મારા મિત્રો, તમે સમજી છે અને મારુ પ્યાન આપુ

માની મારી સાથે ચાલો.

હઠ્ઠાસ—શુ કહ્યું? અમે તમારી સાથે આવીએ? અને બધા મિત્રોને, સ્વજનોને તેમ જ સુખ-સગવડને તણ દઇએ?

ભક્તરાજ—હા. કારણ કે મને જે કંઈ હવે પછી મનવશુ છે એની તુલનામાં એ બધી વસ્તુ સાવ તુચ્છ છે અને જે તમે મારી સાથે આવશો અને એ નિઃશ્વરમાં અડગ રહેશો. તો તમને પણ મારી માફક લાભ થશે. હું જ્યાં જઈ રહ્યો છું ત્યાંની સમૃદ્ધિ અપૂર્વ અને અમાપ છે. માટે મારી સાથે ચાલો અને મારા જયનમાં વિશ્વાસ રાખો.

હઠ્ઠાસ—તમે તો આવો. મારે તણને જઈ રહ્યા છો. તો પછી તમે એવી તે કંઈ વસ્તુ મેળવવા મલો છો?

ભક્તરાજ—હું એવા લુપ્તને માટે મધુ છું જે પરિત્ત છે. મોહરહિત છે, અમૃતમય છે. એ સ્વર્ગમાં પામી શકાય અને ત્યાં જ એ સુરક્ષિત છે અને જે મલુસ સાથા દિલથી એ મેળવવા પ્રયત્ન કરે છે તેને અચુક નિશ્ચિત સમયે એ પ્રાપ્ત થાય છે. મારા ધર્મ-પુરતકમાં એ પ્રમાણે લખ્યું છે. તમારે વાચવું હોય તો એમાથી વાંચો.

હઠ્ઠાસ—જે! એ થોડાંને બાળુએ મૂકો! તમારે અમારી સાથે પાછા ઘેર આવવું છે કે નહિ?

ભક્તરાજ—ના, ના, મારે નથી આવવું. કારણ કે હવે હું મારે ખરે માર્ગે જઈ રહ્યો છું. હવે મારાથી પાછા ન ફરાય.

—ભક્તરાજની આ વાત સાંભળીને હઠ્ઠાસ પોચકીદાસને કહેવા લાગ્યો. “ચાલો. પોચકીદાસ, આપણે અહીંથી પાછા ફરીએ અને એમના પિના ઘેર જઈએ. આ દુનિયામાં

એવા લેખગેખ માણસો પડેલા છે જે એક વાર કોઈ વાનવું પૂછ્યું પકડે તે કહી છોડે જ નહિ અને પોતાને બીજાના કરતાં ડાહ્યા ગણે. આપણે કેટલુંયે કહીએ તોયે એ લોકોના લેખમાં ઊતરતું નથી!"

એટલે પોચકીદાસ બોલ્યો: "આમ એમને કપડો ન આપ. એ ભક્તરાજ કહે છે એ વાત સાચી હોય, તો એ જે વસ્તુઓ મેળવવા માગે છે તે આપણી કુન્યવી વસ્તુઓ કરતાં ઘણી સારી છે. અને તો એમની સાથે જવાનું મન થાય છે."

હઠકાસ—હું કહ્યું તું પણ એમની સાથે મૂખે જનતો જાય છે? હવે મારું માન અને પાછો ફર. આવો ધૂની માણસ તને ક્યાં ભટકાવી મારશે એ દેાને જાણ છે? ચાલ હવે પાછો. ડાહ્યો થઈને મારું માની જા અને પાછો ફર.

ભક્તરાજ—ના, ના, તમે પણ પોચકીદાસની સાથે આવો તો મારું. મેં તમને જે વસ્તુઓની વાત કરી તે ત્યાં છે, અને એ ઉપરાંત બીજા કેટલીય સમૃધ્ધિ છે. એ તમને વિદ્યાસ ન આવતો હોય તો આ ગ્રંથમાં જરા વાંચી જુઓ. અને એમાં જે વાત કહેલી છે એ સત્ય જ છે, કારણ કે ભગવાને જ એ દર્શાવેલી છે.

પોચકીદાસ—ઠીક ત્યારે, હઠકાસ, હું તો એવા નિસ્વય પર આવ્યો છું કે મારે પણ ભક્તરાજ સાથે જવું. નસીબમાં જે થવાનું હશે તે થશે. પણ હે ભલા ભક્તરાજ, તમે જે જગ્યાએ જવા માગો છો એની તમને ખેડાણર જાણ છે ને?

ભક્તરાજ—મને ધર્મહૃત નામના એક સંજ્ઞને એ માર્ગે જવા સૂચવ્યું છે. આપણી

સામે જે દરવાજો દેખાય છે ત્યાં સત્વર પહોંચવા કહ્યું છે અને ત્યાં આપણને કયે માર્ગે જવું તેની માહિતી આપવામાં આવશે. પોચકીદાસ—ત્યારે ભક્તરાજ, ચાલો આપણે એ માર્ગે જઈએ.

ભક્તરાજ અને પોચકીદાસ જવા ઊપડ્યા, એટલે હઠકાસ બોલ્યો: "હું તો પાછો મારે ઘેર એકલો જઈશ. ખોટું રસ્તો દોરાઈ જતા આવા ધૂની માણસનો મારે સાથ નથી કરવો." એમ કહી તે ત્યાંથી ધર તરફ જવા પાછો ફર્યો. ભક્તરાજ અને પોચકીદાસ એ સ્વર્ગીય ભૂમિની વાતો કરતા આગળ ચાલ્યા. ચાલતાં ચાલતાં ભક્તરાજે કહ્યું: "ચાલો, બાઈ પોચકીદાસ. તમને મારી સાથે આવવું ગમે છે કે નહિ? તમે મારી સાથે આવવા તૈયાર થયા એટલે હું બહોં ખુશી થયો છું. એ હઠકાસ આપણી માફક જે અગમ્ય છે તેની અનંત શક્તિ અને પ્રભુત્વને સમજીએ હોત તો આ રીતે આપણને છોડીને પાછો ફર્યો ન હોત."

પોચકીદાસ—બાઈ ભક્તરાજ, અહીં આપણા સિવાય બીજું કોઈ નથી. હવે મને ત્યાં કઈ કંઈ વસ્તુઓ છે, તેનો કેવી રીતે ઉપયોગ કરવો, અને આપણે ક્યાં જઈ રહ્યા છીએ એ સૌ વિષે આગળ સમજાવો.

ભક્તરાજ—હું એ સૌ બાળતોને મનથી બરાબર સમજું છું, પણ તેને શબ્દોમાં મૂકી શકતો નથી. તોયે તમે એ વિશે જાણવા ઉત્સુક છો, માટે મારા આ ધર્મ-ગ્રંથમાંથી તમને વાંચી સમજાવું.

પોચકીદાસ—અને તમે માનો છો કે આ ગ્રંથમાં જે કંઈ લખ્યું છે એ સાચું જ છે?

ભક્તરાજ—અવશ્ય. કારણ કે ભગવાને જ એ બધું બ્રહ્મ કહ્યું છે અને ભગવાન તો સત્ય-સ્વરૂપ છે. [અનુસંધાન ૫૦ પૃ ૩]

આધ્યાત્મિક હેતુ માટે શ્રેયાથીએ મુખ્યતઃ
કઈ બાબતોમા નિઃશંક ચર્ચા બેઠાંજી, અર્થાત્
એ હૃદયે કઈ બાબતો મહત્વની છે એ
તમને જણાવું છું. તે પર તમે વિચાર કરશે.
તો કેઈ પણ સાધકને તમે ઉપયોગી થઈ
શકો. આ વિષયમા સાધકના મનમા આપણી
પરંપરાગત વિચારસરણીને લીધે કેવા કેવા
મનો બેઠે છે તે યોગ્ય જણાવું છું. હા ત.
પ્રવૃત્તિ બેઠે કે નિવૃત્તિ? ઈશ્વરપ્રાપ્તિ માટે
શાકુ સાક્ષરિક કર્મો હોવામાં કેઈ દોષ છે
શું? ઈશ્વરપ્રાપ્તિ કે આત્મપ્રાપ્તિ માટે શાજ
કેટલી સમય અભ્યાસ કરવો જરૂરી છે?
કેવા સામાજિક કે કૌટુંબિક કાર્યો કરતા
રહેવામાં કાળાંતરે મનની રીયતિ ચત્રવત થઈ
નથય છે ત્યારે તે સ્થિતિમાં આનંદ જણાતો
નથી. તે વખતે શું કરવું? ત્યારે અધુ
છોડીને ઈશ્વરપ્રાપ્તિ માટે સમય જાગવામા
આવે તો તેમા કેઈ દોષ છે શું? 'આપણે જ
આમા બોલે' એ ભાવનામા હૃદયે શ્રીયર
રહેવાનો અભ્યાસ કરીએ તો તેથી આત્મ
સિદ્ધિ થશે કે નહીં? શાંતિ ક્યથજૂ જ છે
એમ કેટલાક કહે છે. તેથી કયો વિચાર ન
કરતા તે જ શાંતિ શાખવાનો પ્રયત્ન શાખીએ
તો? શાંતિની અભિલાષા કરવાને લીધે તેનો
બંધ થાય છે તો તે વિષે કેઈ પ્રયત્ન કરવામાં
જ તેનો બંધ થતો નહીં હોય ને? પોતાને
વેદાંત વિચારસરણી પ્રમાણે માનીને મર્યા
ઉત્પન્ન કરવાથી અને તેને વધારના રહેવાથી
આત્મસિદ્ધિ પ્રાપ્ત થશે કે? હૃદયને આશ્વસ્ત
કેવી રીતે થઈ શકે છે? આ પ્રશ્નોના યથાર્થ
ઉત્તર ન મળવાથી જીવનના કર્મમાં સાધકને
સંતોષ જણાતો નથી.

એનેક પ્રકારના ઊલટાસુલટા સંસ્કારો,
એનેક પ્રકારની ખરી ખોટી સમજણ, કલ્પના
અને ચક્ષુ-એ બધાને લીધે આ વિષય થણા
ગેટાળાવાળો થયેલો છે. વિવેકી મનુષ્ય સાથે
જિજ્ઞાસાપૂર્વક કેટલાક સમય સોખત શાખવાથી
આશયથી માર્ગ નીકળવો કઠણ નથી, કારણ
કે આ વિષય ખીલ વિષયની જેમ સરલ હોઈ
અભ્યાસ અને અનુભવથી સમજવા જેવો છે
આમા અત્યુખવૃત્તિ, વિવેક, સંયમ, હૃદતા,
ચિત્તશુદ્ધિ, આત્મપરીક્ષણ, ધૈર્ય, શીલ, વત,
સદ્ગુણો વિષે સ્વાભાવિક રુચિ, પ્રયત્નશીલતા
વગેરે બાબતોની ખાસ જરૂર છે એ એની
વિશેષતા છે.

માનવી-જીવનનો ખરો હેતુ શો છે? તે
હેતુની સત્યતાની પરીક્ષા કયા આધારે અને
કઈ રીતે કરવાની? આ વાત શ્રેયાથીએ
સમજવી બેઠાંજી જીવનનો હેતુ કેવા કર્મપાનિક
માની લાંબેલો ન હોવો બેઠાંજી પ્રત્યક્ષ પ્રમાણથી
તેની સત્યતા સ્વીકારેલી હોવી બેઠાંજી. ઇશ્વર
પરમેશ્વર, આત્મા-પરમાત્મા, પ્રકાશ-પરબ્રહ્મ,
પ્રકૃતિ માયા, ત્રિગુણ, પ્રવૃત્તિ નિવૃત્તિ વગેરેની
યથાર્થ સમજ તેને થયેલી હોવી બેઠાંજી.
તે જ પ્રમાણે તે વિષેના જ્ઞાન અજ્ઞાનનો માનવી
સુખદુઃખ, આશાતુષ્ટા, વાસના, બંધન,
શાંતિ અશાંતિ, ઉન્નતિ-અવનતિ વગેરે સાથે
પરંપર સંબંધ શો છે ખરેખર કેઈ સંબંધ
છે કે છે એવું આપણે જાણકદલી સમજણથી
માનતા આપ્યા છીએ તેના નિર્ણય થવો
બેઠાંજી. અહિં અને સમાજનો શો સંબંધ છે?
સાધકને તેમ જ બંધિત અને સમાજ-બંધાને
તે કેવા પ્રકારનો હોવો કદાચુમદ અને
શ્રેયકર છે? બંધ અને યોક્ષનું સ્વરૂપ શું છે?

આ પ્રશ્નોની યથાર્થ સમજ કેવળ અથ
પરથી નહીં પણ કોઈ અનુભવી અને વિવેકી
પુરુષ પાસેથી થેયાર્થીએ કરી લેવી જોઈએ
તેમ થાય તો આ માર્ગના ઘણા ગોટાળા
અને પરસ્પર વિમગ્નિ મહેજો છૂટી જશે
અને તેનો ચરતો મરજ થશે અનુભવી પુરુષ
પાસેથી આધારણ બુદ્ધિમાન માણસ આ વિષય
થોડા જ દિવસોમાં મારી રીતે સમજી શકે છે
મમજ થયા પછી તેને થોડા માધનમાર્ગની
જરૂર છે તે મળે તો તેનું જીવન ઉત્તરોત્તર
નહોતે ઉન્નત થતું જશે

આરી રીતે જે પોતાનો માર્ગ કાઢે અને
થવાયે તેને તે મરજ થશે એમાં શંકા નથી
પછી તેના ધ્યેયમાં, વિચારમાં અને આચારમાં
ક્યાયે વિમગ્નતા નહીં રહે. તેને ક્યારેય
ગોટાળામાં પડવાનું કારણ નહીં રહે સુખ
બાબત એ છે કે માધકનું ધ્યેય કાર્ત્ત્વનિક
ન હોઈ સત્ય અને સ્પષ્ટ હોયું જોઈએ
તેમ જ તેનું સાધન મરજ અને પવિત્ર હોયું
જોઈએ જીવનનો હેતુ સિદ્ધ કરતા તેમાં
સંકુચિતતા અને એકાગ્રીપણ ન આવવા
જોઈએ સાધકનું જીવન ઉત્તરોત્તર વ્યાપક,
પવિત્ર અને ઉદાર થતું જવું જોઈએ અને તે
માથે તેના જેમની જેમની સાથે વિશેષ સસર્ગ
આવે તેમના પર પણ તે વ્યાપકતાનું, પવિત્રતાનું
અને ઉદારતાનું પરિણામ સહેજે થતું રહેવું
જોઈએ તેની પોતાની શાંતિ અને પ્રસન્નતા
વધતી રહેવી જોઈએ

મણ અને પુણ્યતા સુધી લઈ જવાનું

આમર્થ્ય કર્મયોગમાં જ છે તે સિવાય બાકીના
બધા યોગો કે માર્ગો તેને સહાયરૂપ અને
તેની પૂર્તિ કરનાર છે મનુષ્યનો ખરો વિકાસ
અને તેની પરીણા કર્મયોગમાં જ થાય છે
આ યોગ દ્વારા જીવનસિદ્ધિ માધવા માટે
કોઈવાર તેને એકાગ્રતાએ અવધાન કરવો પડે
તો તે અશ્યામ કેવળ માધન છે, સાધ્ય નથી
કર્મયોગીનું જીવન કર્તવ્યથી ભરેલું હશે
તત્ત્વજ્ઞાન, વિચાર, ભક્તિનો કોઈ પણ પ્રકાર,
અનુમધાન, ધ્યાન, અમાધિ એ પૈકી કોઈ પણ
બાબત માધન થઈ શકે છે કર્મયોગમાં
મસ્તીની આવશ્યકતા નથી તેમાં તેને સ્થાન
નથી તે સાધ્ય નથી કે સાધન પણ નથી
કર્મયોગ અને વિવેકની દૃષ્ટિએ જોતા કલ્પનની
મહદંથી પોતામાં એક પ્રકારનો તેમજ વખત
પૂરતો નયો લાવવાનો તે પ્રયત્ન છે

કર્મયોગમાં પ્રવૃત્તિ છોડવાની જરૂર નથી
પણ તેને શુદ્ધ કરવાની જરૂર છે કર્તવ્ય
છોડવાની જરૂર નથી પણ તેને જ્ઞાનપૂર્વક,
હૃદયજ્ઞે સુચિતપણે કરતા રહેવાની જરૂર
ઉદારતાપણે, કુશળતાથી અને નિર્દોષપણે તે
કરતા આવડે તે માટે જરૂરી એવા શારીરિક,
બૌદ્ધિક અને માનસિક શુભોના વિકાસની
તેમાં જરૂર છે જે બામતો કર્તવ્ય કરી શકતી
નથી અને જે અવનતિ તરફ લઈ જનારી છે
તે કેવળ પરપરા કે ખોટી સમજ અને શ્રદ્ધાને
લઈને આપણામાં ગમે તેટલી દૃઢ ધર્મગાંધિ હોય
તોપણ તે છોડી દેવા માટે જોઈતા ધૈર્યની અને
ઉન્નતિ માટેની વ્યાકુળતાની આમાં જરૂર છે

જીવન

આલસુ એટલે પગ જાગી કરવો ને નીચો કરવો
તેવી રીતે જીવન એટલે જન્મ અને. મૃત્યુ! — શુદ્ધેવ

રવીન્દ્ર મનન

કાશી કાવેયકર

ગણિતની એકાદ અઘરી સમસ્યાનો તોડ લાવવાનો હોય તો કેટલાક વિદ્યાર્થીઓ એમ વિચારે છે કે, 'આપણાથી એ ઉકેલી શકાયે નહીં' અને તરત જ પ્રયત્ન કરવાનું પડતું મૂકે છે તેઓ શુરુની પાસે જઈને કહે છે 'શુરુ, આ સમસ્યા અમને બાવડતી નથી, તમે જ એ સમસ્યા સમજાવો.' આવી રીતે કરવાથી તેઓને કદી ગણિત આવડતું નથી અને ગણિતમાં પડતો આનંદ પણ મળતો નથી.

જો લોકોનું ગણિત તરફ વલણ છે તેઓ અમરા કાખવાઓને જોઈને હિંમત હારતા નથી કાખલાને ઉકેવ લાવવા માટે તેઓ પૂરેપૂરી કોશિશ કરે છે એવી કોશિશોની આદ પણ જો સમસ્યાનો ઉકેલ ન આવે, તોયે તેઓને ગણિતનું સ્વરૂપ પૂરેપૂરું સમજાય છે અરુ એમાં સુરકેલી કયા છે એ પણ તેઓની જાણમાં આવે છે અને એવા પિયાર પર આવે છે કે યોદ્ધા સહાયતા મળી જાય તો આખી સમસ્યાનો ઉકેલ પોતે જ શોધી શકાયે ગણિતની સમસ્યાનો ઉકેલ શોધતા પહેલાં તેને સમજી લેવી જરૂરી છે એમ પણ કદી શરીએ કે ગણિતનો ઉકેલ લાવવા કરતા તેને સમજવું વિશેષ મહત્વનું અને ઉપયોગી છે સ્વ પ્રાપ્તિથી જો ગણિત સમજાય તો જ ગણિતના ઉકેલનો સાનો આનંદ આપણે અનુભવી શકીએ. તેથી વિગતરમિક ગણિતોપાસક પહેલા પોને શક્ય હોય એવો પ્રયત્ન કરે છે પાના પાના પુ

પૂરી કોશિશ કર્યા પછી જ, જ્યારે તેને અનુભવ થાય છે કે એનો ઉકેલ તે શોધી શકે એમ નથી, ત્યારે તે શુરુની પાસે જઈને તેમની સહાયતા માગે છે પરંતુ તે જડ બનીને એમ નહીં જ કહે કે, 'શુરુ, તમે જ આ સમસ્યાનો ઉકેલ કરો.' પરંતુ તે કહે છે 'કોશિશ કરતા કરતા આ સમસ્યાની ખૂબી કયા છે, તેની મને સમજ પડી છે હવે આ એક વાતમાં તમે યોદ્ધા સહાયતા આપો. બાકીનું હું જોઈ લઉં.'

માની લો કે શુરુએ એટલી સહાયતા કરી, પરંતુ તે પૂરતી ન થઈ તો વિદ્યાર્થી દેરીથી શુરુની પાસે જઈને કહેશે, 'તમારી સૂચનાની મદદથી હું અહીં સુધી આવી પહોંચ્યો છું હવે અહીં જ્યાં આટલું સમજાવી દે. આગળનું હું સારી મેળે કરી લઉં.'

શુ એમ કહેવાની જરૂર છે કે શુરુને આવા જ વિદ્યાર્થીઓ મળે છે? આવા વિદ્યાર્થીઓ ગણિતને ટાળતા નથી માગતા, પરંતુ ગણિતના આનંદનો પૂરેપૂરો અનુભવ લેવા ઇચ્છે છે વિશેષ તો એ છે કે એવા વિદ્યાર્થી જ શુરુની અદ્યત્ત સહાયતાની પણ કદર કરી શકે છે અને શુરુને અદવા એમની ગણિતશક્તિને જરોજર સમજીને તેમના સાચા ભક્ત બને છે એજ પોતે કોશિશ નથી કરી, તે ગણિત પણ સમજી શકતો નથી, અને શુરુની શક્તિનો પણ તેને ખ્યાલ આવતો નથી.

જે ગણિતથી કંટાળી ગયો છે, જે ગણિતની સમસ્યાને ટાળવા માગે છે, તેને ગણિતનો સાક્ષાત્કાર કરી થતો નથી.

જે વાત ગણિતની છે, તે જીવનની પણ છે જે માણસ જીવનને ટાળવા માગે છે, નિરક્ષિત થા નિવૃત્તિને નામે જીવન-વિચ્છેદન થવા માગે છે અને અનન્યશરણાગતિનો ફાવો કરીને આગસને પોષે છે, તેની ગુરુભક્તિ થા હિંમરનિષ્ઠા તેને ખાટું પોષક બનતી નથી. '૧, હિંમર પામે બધે તે માગતો રહે, પરંતુ જરૂરી હોય એટલું જ માગે

દ્રૌપદીના ચારિત્ર્યની સત્ત્વગુણા લેખને ખુશ થઈ એના સક્ષરાએ એને વર માગવા કહ્યું, ત્યારે તેણે વધારેમા વધારે માગવાનો હોશ ન કરતા એણામા એાધી અને અત્યંત જરૂરી એવી જ એી જ આગી લીધી દ્રૌપદીએ કહ્યું, 'જુગારમા ફારીને મારા ખતિ ફામ બની મયા છે, તેઓને ગુહિત આપો. બાકીનું અમને જે લેઈએ છે તે અમે અમારા પરા કમથી મેગવીશું.' જ્યારે તેને વધારે માગવાનો આશ્રહ કરવામા આવ્યો, ત્યારે તેણે આત્માભિમાન સાથે જવાબ આપ્યો, "હું ઠઈ હોબી પામર નથી હું ધર્મિય કન્યા છું, ધર્મિય-પત્ની છું માગવાથી જે મળે છે તે આપણું પોતાનું નથી બની શકતું, અને સ્ત્રવણ હવણ થાય છે તેથી હું વધારે કશું માગતી નથી."

બધે હિંમરની પાસે હોય, પરંતુ જેટલું આવશ્યક છે તેટલું જ માગવું ભેઈએ બે બધું મફતમા મળી ગયું તો જીવન-રમ બાકી શો રહ્યો? જીવન એક નિત્ય નવા નવા રૂપે પ્રગટ થનારી નમસ્યા છે આવશ્યક હોય એટલી જ મદદ હાગવાન પામે માગવી સોભા રપદ છે, ધારણ કે એટલાથી ન તો જીવનાનંદ સુકાઈ જાય છે, ન તો ગુરુવાર્યનો અસ્ત થાય છે

વિપરે ચોરે રક્ષા કરે,
એ નહે ચોગ પ્રથના,
વિપરે આમિ ના જેન કરિ કય ।

ફળ તારે અધિત મિતે
નામિ બા દિને માનવના
ફળે જેન કરિ પારિ ૪૫ ।

મદાય ચોગ ના જદિ જુગે
નિજેર જય ના જેન ફરે,
મસારેસે ધટિતે દાનિ
લખિને શુધુ જગ અના
નિજેર મને ના જેન મનિ કાય ।

આમારે ગમિ કરિમે ત્રાણ
એ નહે ચોર પ્રાર્થના
તારિને પારિ શકિત જેન ૪૫ ।

આમાગ જાગ સાધજ કરિ
ગાઠ બા દિન માનવના
બદિતે પારિ એમનિ જેન ૪૫ ।

નત્ર શિરે મુમેગ દિને
તોમાગિ મુખ લદ મ મિને,
ફમેર તલે નિખિય ધરા
જે દિન કરે અમ્યના
નામારે જેન ના કરિ સદા ॥

કવિ કહે છે "મકાના સમયે મારી રક્ષા કરો, એથી મારી પ્રાર્થના નથી પરંતુ મકાને ભેઈને કય ન પાત્ર, એ જ હું આહુ છું હું એ પણ નથી આહુતો કે હું અન્તાપથી જે મારું વિષા વ્યથિત થઈ જાય તો હું મને સાતવના આપ પરંતુ હું ખો પર હું જય મેગવી શકું એટલી શક્તિ મને આપ, એટલું જ હું આહુ છું જરૂરી મદદ મને ન મળે તો હું હિંમત ન હારું, મારું બગ લીધું ન થઈ જાય, એટલું જ હું આહુ છું વ્યવહારમા મને નુકસાન થાય અને હોઠો મને ભૂટી જાય તોયે મને પરવા નથી પરંતુ હિંમત હારીને 'હવે શું [અનુ. ૫૦-૫૪ મે]

પ્યારા બાપુ

કેટલાક વખત પહેલાં ગુજરાતના એક ગામડામાંથી પસાર થતી વખતે અમે ગામને પાસે દ્રશ્ય એક પૂતળાને જોયું. અમને એ પૂતળું જોવાનું કેટલું જ થયું. પાસે જઈને જોયું તો બાપુજીની કુરૂપ કરી મૂકેલી પ્રતિમા!! કોઈએ એ પ્રતિમાના નાક, કાન, મોં એ બધું પથરા મારી મારીને છૂંદી નાખ્યું હતું! એ જોના કદ્ય દ્રવા જોયું. બાપુની પ્રતિમાના આરા હાવ કોણે કર્યા હશે? બાપુજીના બનિહાન પછાં પલ્લુ એમના પ્રત્યેની કેટલાક લોકોની ઉરકેસાયેલી લાગણી શું હતીય તુમ ન થઈ કે એમની આ નિહાવ પ્રતિમાને પાસે સ્થાપીને જોની આવી અપમાનમૂલક દુર્ઘટિ કરી? જોવા કેટલાય વિચારો અમને આવ્યા અમે ગામના મુખીને ઘેર ગયા. મુખી ભવે માલુસ લાગ્યો તેણે કહ્યું : 'ભાઈઓ, ગામના ઓકરાઓ ખૂબ તોફાની છે એ ભામડાઓએ નિશાન મારવાની રમત રમતા એ પૂતળાને નિશાન નરીક લઈ પથરા માર્યા અને જોના આવા હાવ કરી દીધા છે.'

અમે પૂછ્યું : "એ વાતને કેટલા દિવસ થયા?"

મુખી કહે : "બહુ દિવસ નથી થયા એકાદ વાર એ મૂર્તિને પાછી મુઠારી પણ હતી પણ એ પહારટર પણ ટક્યું નહિ અને ખરી પડ્યું."

અમે કહ્યું : "ત્યારે મુખી, તમે જેમ કહે : એ મૂર્તિ પર કપડું વીંટાળી દો અથવા એને ખસેડી લો આ તો ગામને લજવાયે એવું કહેવાય."

આ રાખા પુ

મુખીની વાત જાલે સાચી હોય કે ખોટી, પરંતુ ખરેખર અમને એટલું મનમાં થઈ આવ્યું કે, કોઈ પણ મહાન પુરુષ તરફ આપણને માન કે પ્રેમ હોય તેની આવી રીતે જાહેરમા પ્રતિમા ખડી કરી લાગણી જતાવવાની યેચછાને આપણે શકવી જોઈએ કારણ કે જાહેર જનતા એ તો ગાદિવા પ્રવાહ જેવું પણ વર્તન કોઈ વાર કરી બેસે છે અને ઉરકેસાઈ જઈ કંઈત કંઈ કરવા તૈયાર થઈ જાય છે વચ્ચે એક વાર મુંબઈમા જોવી વાતો પ્રચાર પામી હતી કે ત્યાં મુખ્ય રસ્તાઓ ઉપર અંગ્રેજ અધિકારીઓના પૂતળા છે તેઓને ખસેડી લઈ આપણા નેતાઓના પૂતળા ગોઠવી દેવા! પણ એ વસ્તુ અમલમા ન આવી એ મારી વાત છે ધર્મસ્થાનોમા એ પ્રમાણે થયેલા દેરદારો જોઈને એકબીજા ધર્મીઓને તે કેવા દુઃખદૃષ્ટ થઈ પડે છે એ હો સમજુ માણુમ જાણે છે

One man's meat is another man's poison—જિંદગીના જીવ જાય અને બિલાડીને એક કાચ—જોના જેવી એ વાત છે. માટે કોઈ પણ આદરપાત્ર વ્યક્તિની પ્રતિમા જાહેરમા સ્થાપતી વખતે જનતાને માથે એક મોટી જવાબદારી આવી પડે જી આજકાલ પૂણ્ય બાપુજી, વલ્લભભાઈ પટેલ વગેરે લોકપ્રિય વ્યક્તિઓની પ્રતિમાઓ જાહેરમાં મુકાની જાય છે. પણ આવી યેચછા-લાગણીની ઉદ્દેશ્ય-ને આપકે જનતી અટકાવવી જોઈએ

ખરી રીતે જે લોકોને જોવી વ્યક્તિઓ પ્રત્યે માન છે, પ્રેમ જ તેઓ વ્યક્તિગત રીતે જ તે મહાપુરુષોની પ્રતિમાને ઘરમાં

રચાણીને પોતાની એવી તાગળી વ્યક્ત કરવા માગતા જ હોય તો બહે એમ કરે. એમાં એવા મહાપુરુષોનું માન પણ જગવાય અને બહોનો મનનું પણ મમાધાન થાય એક બાઈ મુરોપની સુસાક્રીએ ગયા હતા. નેમણે વજુવેલો પ્રસંગ આ વાતનું સમર્થન કરે એવો છે. તે બાઈ જોસ્ટ્રીઆમાં હતા ત્યારે ત્યાં એક વાર એમના મિત્ર સાથે તે કાચનાં વાસણ અને જૂનીપુગાળી ચીજો વેચતી એક દુકાનમાં ગયા. ત્યાં તદેક્તરેક્કના બીજા પૂનાની વચ્ચે બેઠેલી બાપુણી કાચની મૂર્તિ તરફ એમનું ધ્યાન ખેંચાયું એ જોઈને તેમના આનંદ તેમ જ આશ્ચર્યનો પાર ન રહ્યો.

તેમને એ પ્રતિમા ધારી ધારીને નીરખતા જોઈને દુકાનના વ્યવસ્થાપક બાઈ એમની પાસે આવ્યા ને મળીર, પ્રસન્ન મુખે બોલ્યા 'આ દુકાનમાં એ એક જ વસ્તુ વેચવા માટેની નથી.'

એ સાંભળીને પેલા બાઈને બારે નવાઈ

સરદારશ્રીની વાણી

સત્યને માર્ગે વળવું હોય તો ખૂરાઈના ન્યાગ કરવો જોઈએ, ચારિત્ર્ય સુધારવું જોઈએ

× × ×

બાગવા પહેરનાશ તે જ સાધું નહીં, જેઓ પ્રાણની સાચી સેવા કરે તે સાધું

× × ×

ખોટા પુરાવાથી શરકારી અદાલતમાં અન્યાયનો ન્યાય થતો હશે, પણ સત્યની અદાલતમાં તો ખોટા પુરાવાથી અન્યાય એ બેવડો અન્યાય જ બને છે

× × ×

આપણે પોતે જ અન્યાયી થઈએ તો બીજા પાસે આપણાથી ન્યાય ન મંગાવ.

× × ×

જાગી. એટલે એમનું દોષનું શમાવવા બાઈએ જ સામેથી ખુલાસો કર્યો: "આ દુકાનના માલિક બાઈનું ઘર તેમ જ દુકાન લડાઈ દરમિયાન બોબભારાથી નાશ પામ્યા હતા લડાઈ પછી જર્મની ગયાં. ત્યાં ગાંધીની આ પ્રતિમા તેમણે ક્યાંક જોઈ અને તરત એ મેળવી લીધી. એ જોઈને એમને માંત્રન અને ઘડા સાંપડ્યાં, એણે એ પોતે કહે છે. અહીં આવીને આ દુકાન એમણે નવેસર બાધી, અને પહેલા જ દિવસથી એ પ્રતિમાને આ માનભર્યું સ્થાને રાખી મૂકી છે. અમારે મન ગાંધી એ પ્રેમ—શાંતિના પ્રતીક ■ ન્યા સુધી આ દુકાન અહીં ઊભી છે ત્યાં સુધી ગાંધીની એ મૂર્તિ પણ અહીં જ રહેશે."

આ મત્ત ઘટના ઉપરથી બાપુણી દેગમા વસતા આપણે સૌ બોધપાઠ હૃદયે તો મૂર્તિપૂજા પ્રત્યે હળવી આપણી સંસ્કૃતિને ધર્માધતા કે પ્રેમચેલહાની કળાશ્રુમાં અટવાઈ જતી જવરય બચાવી રાકીએ.

એમનામાં નબળાઈ છે, તેઓ આપણી બલમનસાઈથી સુધરશે એમને શારા કરવા હોય તો આપણે વધારે શારા થવું જોઈએ

× × ×

આપણું બળ વિના કારણે શુભાવડું ન જોઈએ

× × ×

પ્રથમ અધારું યાય, વાવાઝોડું યાય, કડાકા યાય ત્યારે હેષ્ટે વૃષ્ટિ આવે. દુઃખ સહન કર્યા વિના નિકાલ આવે જ નહિ

× × ×

જે સત્યને ખાતર ખુવાર થવા બેઠા છે તે જ આખરે જીતવાના છે (ચાંદ)

× × ×

તારો કાગળ પહેલે દહાડે મારી ટોચાટી પછી મળ્યો છે. 'તેને કહ્યું' નહિ પણ 'તેણે' એક એ તેને બીજી વિશ્લેષિત છે, કર્મ છે દ્વિતીમાં 'ઉસકે' સંસ્કૃતમાં 'તમ્'. તેણે કા, બીજી વિશ્લેષિત છે દ્વિતી 'ઉમને' સંસ્કૃત 'મ'. આ બે સમજી કે તમારી બધાની પામેથી હું પુલ બાકરજીની અને ભેડાજીની આશા રાખું છું. એમા મારા કરતા બધા ચઢી જવા ભેડાએ માત્ર શાન હું અપુરું માનું છું

૭-૮-૩૨ ૫. મ. આપના આશીર્વાદ

બાપુજીની પ્રવૃત્તિ મર્વાળીજી હટી જીવનઅવકાશના એકેએક અંગમા તેઓ પોતાના લક્ષને કેન્દ્રિત કરતા હતા સાથે સાથે બાપુજી પોતાની મર્યાદા પણ બદલાવ સમજતા હતા પોતાનામાં શી ક્યાશ છે, એ ક્યાશ કેઈમાં ન આવે એ માટે નાન-પણથી ફરકને કેલું માર્યાદાન મળતું રહેવું ભેડાએ એવી ઝીણી ઝીણી બાબતમાં તેઓ પોતાનું મન પરોવી શકતા હતા બાકરજી જેવા શુભ દેખાતા વિષય પ્રત્યે પણ બાપુજી પોતાની મર્યાદામાં રહીને કેવી પ્રેમજતાથી અન્યતુ' ધ્યાન એવતા એનું ઉદાહરણ આ વખતેનો પત્ર પૂરું પાડે છે

વળી બાપુજી બાબાઓના તુલનાત્મક અભ્યાસમાં પણ કેવો રસ લેતા હતા એનો અ્યાલ પણ આ પત્ર પરથી સહેજે આવે છે 'મહાદેવભાઈની કાચરી'માંથી પણ એવા મળ્યા

ઉદાહરણો મળી શકે એમ છે, એમાંથી એક અઢી આપીએ છીએ :

મીશહેનને કાગળ લખતાં લખતા પૂછ્યું : "Inexhaustibleની ભેડણી શી? એમાં 'હ' છે કે નહીં? મેં 'હ' લખ્યો છે" મનેયે શંકા મળી. કિશનેરી ભેડ, અહર 'હ' નીકળ્યો પછી બાપુ કહે "એનો ધાતુ જુઓ એટલે મમજાયે" ધાતુ જ 'હ' થી શરૂ થતો હતો : haas to draw પછી બાપુ કહે : "પણ એવા બીજા કેટલાક શબ્દો છે જેમાં 'હ' નથી આવતો. એ કયા? " મેં કહ્યું "exonerate" બાપુ કહે "ના, ના, એમાં નો 'હ' છે જ" મેં કહ્યું : "નથી જ, એમાં મૂળ onus છે" બાપુ કહે : "ના ના, એમાં honour મૂળ હોય ભેડાએ"

મેં કહ્યું : "આમાં તો આપણે શરત કરીએ એમ છીએ અને હું છતવાનો છું." કિશનેરી કાઢી અને હું છત્યો પછી ખીલે શબ્દ inexorable નીકળ્યો એટલે રાજી થઈ કહે "એમ લેટિન ધાતુઓ જાણવામાં બહુ અર્થ રહેલો છે કેઈ પણ ધાતુ જાણે કે અનેક અપરિચિત શબ્દોના અર્થની ખબર પડે" આજે સવારે 'ધન્ય' શબ્દનો ધાતુ પૂછતા હતા જેમ 'મન્ય', 'ગણ્ય' એ 'મન' અને 'ગણ' ધાતુમાંથી છે તેમ જ 'ધન્ય' 'ધન' ધાતુમાંથી હશે? તો 'ધન'નો અર્થ શો?

અંગ્રેજી ભાષાના શબ્દોની ભેડણી ખેડી કરતા આપણને શરમ લાગે છે તેના કરતા માતૃભાષાની ભેડણીનો વધ કરતા આપણને વધારે શરમ લાગવી ભેડાએ

—આધીજી

મૃત્યુ-ફત

શુદ્ધિપાસ મરિયક

મૃત્યુ એક જૂન નથી જેનાથી માણસે ખીણ ભેઈએ તે પણ જગવાનનું એક સ્વરૂપ જ છે તેથી મૃત્યુ જ્યારે આવે છે-અને મૃત્યુ કોને નથી આવતું? ત્યારે માણસે કોનું આતિથ્ય કરવું જોઈએ

આપણે મહેમાન માથે જે કંઈ મારી વસ્તુ આપણા ઘરમાં હોય તે ઘરીએ છીએ અથવા જે કોને મળી જાય એવી હોય તે કોને આપીએ છીએ કારણ કે આપણે કો રીતે કોને આપણી એક ઓગખાણ આપવા ઇચ્છીએ છીએ તેની રીતે જ્યારે મૃત્યુ-જે ઇશ્વરનો એક ફત છે-આપણે આગળે આવે છે ત્યારે જે કોને મારુ લાગે છે અને જે કોને ભેઈએ છે તે કોને આપીએ

એવું કરવામાં આપણને દુખ તો અતિશય ઘણું, પણ જે કંઈ આપવાથી આપણને દુખ થાય છે તે પ્રજાને એક ચેટ તરીકે જોના ફત દારા-મૃત્યુ દારા-ગોકલીએ છીએ જ્યારે એવો વિચાર આપણે કરીશું ત્યારે તરત જ આપણું

ખામખાપું

એ દુખ દાન કરવાથી અથવા આપણા ગ્રિય જનને જો આપવાથી આનંદ ઉદ્ભવે છે એમાં બદલાઈ જશે જેમ એક મહેમાનને આપણા ઘરમાં જે મૌથી મારી વસ્તુ છે તે આપણા આપણને પહેલા દુખ થાય છે પણ જ્યારે આપણે જોઈએ છીએ કે તેને એ વસ્તુ બહુ જ મળી ગઈ છે, ત્યારે આપણું દુખ કોણ બાંહે કયાંય સુધે યઈ જાય છે

ઇશ્વરનો જા ફત-મૃત્યુ-જેકણ આતિથ્ય માગે છે કોને કોઈ પર દબાણ કરવાનું રુચતું નથી તેથી જો આપણે રહેઠાણી અને શ્રદ્ધા પૂર્વક એવું આતિથ્ય કરીશું તો કોને આપણા ઉપર કંઈ દબાણ કરવું નહિ પડે અને આપણને પણ કંઈ દુખ સહન ન કરવું પડે

મૃત્યુ એ પ્રજાનો એક ભુરખો-Mask છે, જેમ માણસ તેનો એક ભુરખો-Personal-mask-છે તેથી માણસ અને મૃત્યુ બન્ને સહેલર છે, એમ આપણે કહી શકીએ તો પછી ભાઈ જ્યારે ભાઈને મળવા આવે ત્યારે

આનંદોત્તમ ૧૪૪૧નો નેપ્તિએ, નદિ કે
બાઈને પોતાના બાઈ નાથે મગત રોકકમ
ચડે થઈ જવી નેપ્તિએ

ગીતીજીવિ' કાવ્ય-૮૧

મુદુનને આને તે ને મોડિયો મુજ દારે,
નવ આપાકન સર્જને આપો પાર થઈ આ પારે
આને રજની નિમિર કારેલી જામનારાગુ દેય,

તો ચે દીપ સર્જ કુ વધાનુ ખોલી નાખુ દારે
મુદુનને આને તે ને મોડિયો મુજ દારે
પૂછય તેને જોડી ૧૦ વ્યાક્રમ નવનમનું
પૂછય તેને સોલી ચત્રે, મેધુ પ્રાબુધને
પ કન કરી આદેશ જરી તે પ્રખાત મુજ અપારી
ચૂન બનમા મેગી અર્પીય મુનને ચરે તારે
મુદુનને આને તે ને મોડિયો મુજ દારે
[અનુ. નગીનદાસ પારેખ]

—== ઈશ્વરનું દર્શન ==—

કેઈ વાર રાત્રે કડાકાબડાકા માથે વરગાઠ
તૂટી પડે છે, ત્યારે આપણે બહાર સૂતા
હોઈએ તો ઊઠીને ઢોડાઢોડ કરવા મડી
પડીએ છીએ પણ અનેક ગરીબોના જૂપડા
ઊડી ગયા હોય છે તેની આપણને ખબર
પડતી નથી આવા પ્રમગે આપણે કેટલા
મુદ્ર-નાના-છીએ તેનો ખાલ આવે છે રાજ
કારજના મોટા કાવો ભેલનાર, મોટા પ્રલય
કારી યુદ્ધોમા વિજય મેળવનાર કે ગર્વથી
મૂંઠો આમળનાર આવા પ્રમગે મગતરા જેવા
લાગે છે વીનળી પડે અને ઘરેા બાળી નાખે,
ખરતીક પો થાય, જળરેલથી પ્રલય થાય
જોવા પ્રમગે તેના નિવારણનો ઈલાજ જડતો
નથી જેવી કુદરતની મરણ એમ કહી આપણે
સતોષ અનુભવીએ છીએ

ઈશ્વર એ કેવી મહાન શક્તિ છે એનું
જ્ઞાન માણસ નમપણે ધ્યાન આપે તો શક્તિ
શોધે થાય છે આ હીમહાના પાદકા તરફ
જુઓ કેવી મુદર કુમળી એની કુંપળો છે!
આપણા શરીરનો વિચાર કરીએ તો એની
અદ્ભુત રચનાનું રહસ્ય મોટા અવિદોને
પણ સમજાતું નથી જેવી ચમત્કારી રચના
આપણા દેહમા છે એવી એકેએક પશુ પક્ષી
વૃક્ષમા રચના પડેલી છે ઈશ્વરની આવી
ચોનના કડાકાબડાકા વેળા રુદ્ર સ્વરૂપે દેખાય
છે ઈશ્વર એવા મહાન છે એની આપણને

આવી પણ પ્રતીતિ થાય છે પણ એની
મહત્તા જો માનવી બચત હોય તો શોધે શક્તિ
દેખાયા કરે છે માનવીનો અહુકાર માનવીને
ઈશ્વરની આ મહત્તાના દર્શન કરવામા આઠો
આવે છે તેથી તે એમ માને છે કે “હુ કરું
છું,” “આ મેં કરું” આવા પ્રસંગો માનવ
જાત માટે ઉપકારક છે જાગૃત માનવીને તે વધુ
જગ આપે છે આજ્ઞા તેને ઉપકારક લાગે છે

ગાંધીજી બ્યારે કુદરતને નિહાળતા ત્યારે
જે ઘડી એમનું હિલ નાચી ઊઠતું એમના
રસો જુલમ હતા આપણા રસો સ્વાદિષ્ટ ખાવામા,
મારા કપડા પહેરવામા, મોજમજા તરફ
વળેલા છે ગાંધીજીના રસો ઈશ્વરી કાર્યો
કરવામા હતા રસનો નાશ થતો નથી એવું
ગીતાજી કહે છે એ તો “પરમ નો સાક્ષાત્કાર
થાય પછી જ નારા પામે તેથી રસોનું
ઊર્ધ્વાકરણ થવું નેપ્તિએ ગાંધીજીને કેઈકહે
ચાલો હિમાલય એવા તો તે કહેશે કે મારે
હિમાલય અહીં જ છે હિમાલયના દર્શન
ગાંધીજી એમા કરતા બધે જ ઈશ્વર છે
એવું તેમને જ્ઞાન હતું એ દ્વારા જગત
સેવા દ્વારા જ-ઈશ્વરપ્રાપ્તિ થાય એવું તે
માનતા આવા દરથી તે જોતા ત્યારે ઈશ્વરના
ભિન્ન સ્વરૂપને જોતા આકાર-દર્શન પણ
તે આવા ભાવેથી જ કરતા એ ભાવો
આપણામા પણ આવે —અબદસાઈ મહેતા

એક વખતે ભગવાન
જુદ મોજગુહના ગૃધ્રકૂટ
પર્વત પર વિહાર કરતા
હતા તે સમયે મગધરાજ
એકિ બિ બિચાર એ સી
હજાર ગામે ૫૨ રાજ્ય
કરતા હતા. આ પાનગરીમા
ક રા ડા ધિ પ નિ સોજુ
નામને એક સુકુમાર
થોડોપુત્ર રહેતો હતો તે
એટલે સુકુમાર હતો કે
તેના પગના તળિયા ૫૨
પજ રામાવતિ હતી

એક દિવસે રાજ્યના
મુખા હોડે પામેથી
એકિ રાજ્ય સોજુ વિષે સાબાગીને તેને
રાજસભામા નિમત્રણ આપ્યું. સોજુના પિતાએ
સોજુને રાજસભામા મોકલતી વખતે કહ્યું ' તાત
સોજુ ! તુ રાજના તરફ પગ દેલાવીને બેસતો
નહિ; રાજની સામે પછડી વ ગીન ભેગળે
જેથી રાજ તારા પગના તળિયા ભેઈ થકે '

રાજ્યએ જ્યારે સોજુના પગના તળિયા
પર રામાવતિ ભેઈ, ત્યારે તે નવાઈ પામ્યો.
પછી રાજ્યએ એ રી હજાર ગામેના મુખીઓને
કહ્યું " હવે તમે હા ભગવાનની સેવામા
પધારો, ભગવાન તમને જન્મજન્માન્તરના
હિનનો ઉપદેશ આપશે."

એટલે બધા મુખીઓ ગૃધ્રકૂટ પર્વત પર
ગયા. તે વખતે આયુષ્માન સ્વાગત ભગવાનનો
નિર્ગત સેવક હતો. દર્શનાર્થે હોડેએ
આયુષ્માન સ્વાગત પાસે જઈને પ્રાર્થના કરી:
" ભન્તે ! જમે એ સી હજાર ગામેના પ્રતિ

નિધિઓ મહી ભગ
વાનના દર્શન માટે
આવ્યા છીએ, ભગવાનના
દર્શનના ઉત્સુક છીએ."

" તો આયુષ્માને !
તમે ઘડીમર મહી જ
યોસો ભગવાન પાસે
વિનતી કરી આણુ '
એમ કહી આયુષ્માન
સ્વાગત ભગવાન પાસે
ગયો. ભગવાને કહ્યું
' સ્વાગત ' વિહારની
છાયામા આરામ કર '
પછી ભગવાન વિહાર
માથી નીકળી આગણામા

આવીને જોડા મામે બેઠેલા એ સી હજાર ગામેના
પ્રતિનિધિઓનું મન જહી લઈ એમની સામે
ભગવાને જ્ઞાનની, રીલ અને સધમની કથા
કરી કામભોગેના હુપરિણામ વિશે, હૃદયની
મલિનતા વિશે કથા કહીને કામભોગથી નહિત
થવાનો કયાણમય માર્ગ બતાવ્યો અને જ્યારે
ભગવાને ભેટુ કે તેઓના ચિત્ત હવે મુદ્દ
થયા છે, ખુદલા થયા છે, આર્હલાદક થયા છે,
પ્રસન્ન અને ભવ્ય થયા છે, ત્યારે જન્મ-
જન્માન્તર માટે કયાણકારી એવા અતુ સત્યનો
ઉપદેશ તેઓને આપ્યો: દુ ખ એટલે શુ ?
દુઃખનાં કારણે કથા ? એનો નાશ કેમ થાય ?
અને દુ ખના નાશનો માર્ગ કયો ? એ સધણું
વિસ્તારથી સમજાવ્યું. એવી રીતે સદેહ સ્વરૂપ
વજ્ર વગને જલદી પકડી લે છે, તેવી રીતે
તે એ સી હજાર મુમુક્ષુઓને ત્યા જ પર્મથકુ
પ્રાપ્ત થયા. તેઓને જ્ઞાન થયું કે, ' જે માઈ

ઉત્પન્ન થયું છે એ નાશ પામ્યો.' એ રીતે
ધર્મ જાણીને સદેહ વિરહિત, વાદવિવાદ વિ-
રહિત ધર્મ અન્યત્ર નિષ્ઠાથી તેઓએ ભગવાનને
હજી. "આકીર્ણ" અને, આત્મર્થ. જેમ કેાઇ
અવગાને સવળું કરે, હાકેલાને ઉઘાટે, ભૂલી
ગયેલાને માર્ગ દેખાડે અધારામાં દીપક
રાખે જેથી આખવાળો માણસ ભેઈ શકે,
એવી જ રીતે ભગવાને અનેક પ્રકારે ધર્મનું
દર્શન કરાવ્યું હતું. અને આજથી ભગવાનનું
શરણ લઈએ છીએ, ધર્મનું શરણ લઈએ
છીએ, સમનું શરણ લઈએ છીએ આજથી
ભગવાન અમને અજસિબધ શરણાગત
ઉપામક તરીકે સ્વીકારે "

આ બધું જોઇને સોણને થયું 'જેમ
જેમ હું ભગવાનના ઉપદેશને સમજતો જાઉં
છું તેમ તેમ મને ધામ છે કે સર્વથા પરિશુદ્ધ,
શાખ સમાન ધર્મજ અને ઉત્તમજ પવિત્ર
જીવનની સાધના ધરમા કરવી શક્ય નથી જો હું
દેશમુવૃત્ત કરી કાપાય વગર પહેરી ભગવાનના
મધમા જોડાઈ જાઉં તો કેમ શકું ?'

ન્યારે એ મી હજાર પ્રાણીઓ ભગવાનને
પ્રણામ કરી વિદાય થયા ત્યારે એકાતમા શ્રેષ્ઠીયુત્ર
સોણે ભગવાન પાસે પોતાની ઇચ્છા પ્રદર્શિત
કરી ભગવાને એને પ્રશીધી સમજાવ્યું કે

જિજ્ઞુ થયા પછી આયુષ્માન સોણ સીતવનમાં
વિહાર કરતો હતો એ બહુ જ ઉદ્યોગ-પરાયણ,
સતત પરિશ્રમી રહેવા લાગ્યો. જરાયે આરામ
કર્તા વિના સદા ધ્યાન, ચિન્તન અને તપસ્યામાં
વળત ગાળતો એની સતત ઉદ્યોગ પરાયણતાને
લીધે તેના મુંડામળ પગ ફાટી ગયા અને
તેમાંથી લોહીની ધારા વહેવા લાગી એક
દિવસે તે દુખ અનુભવતો એકાતમા જોઈ
હતો ત્યારે અચાનક તેને વિચાર આવ્યો
'ભગવાને જેટલા ઉદ્યોગ-પરાયણ જિજ્ઞુઓ

હતા તે તેટલો હું પણ છું, છતાં મારું મન
કેમ નિર્ભળ બનતું નથી ? મારા ધરમા કરોડો
રૂપિયાનો વેલવ છે ત્યાં રહીને હું ભોગ પણ
ભોગવો શકું અને પુણ્ય પણ કરી શકું. તો
પછી હું પાદો ઘેર જાઉં તો શું ખોટું ?'

ભગવાને સોણના મનની વાત જાણી
એટલે ન્યા સોણ ચિંતામય ધર્મ જોઈ હતો
ત્યાં ભગવાન ગયા અને બોલ્યા -

"કેમ સોણ, એકાતમા જોઈ જોઈ તારા
મનમાં ઉદ્વેગ પેદા થયો ? ઘેર પાછા ફરવા
જેટલી ઝાનિ તારા મનમાં આવી ગઈ ?"

'હા જાનતે !'

તો શું સોણ ! તું ન્યારે મૃદુસ્થ હતો,
ત્યારે કેઈ વખતે તું વીજાવાદન કરતો હતો ?'

"હા, જાનતે !"

"તો સોણ ! ન્યારે તારા વીજાના તાર
વધારે એથેલા રહેતા ત્યારે તારો વજામાધા
મધુર સ્પર્શ નીકળતા હતા ? શું તે વખતે
વીજા વગાડવા લાયક હતી ?" -

'ના, જાનતે ! તાર વધુ એથેલા હોવાથી
તાર તૂવાનો ખૂબ જ ભય રહેતો !'

'અને સોણ ! ન્યારે તારી વીજાના
તાર અત્યંત દીના, સિધિલ રહેતા, ત્યારે શું
તારી વીજામાંથી મીઠા સ્પર્શ નીકળતા હતા ?
એ વગાડવા લાયક બનતી હતી ખરી ?'

'ના જાનતે !'

"તો તને શું લાગે છે સોણ ! ન્યારે
તારા વીજાના તાર વધારે બીથેલા પણ નહોતા
રહેતા અને વધારે દીલા પણ નહોતા રહેતા,
ત્યારે તારી વીજા મીઠા સ્પર્શ કાઢતી હતી કે ?"

"હા, જાનતે !"

"એ જ રીતે સોણ ! વધારે પડતી
ઉદ્યોગ પરાયણતા ઉદ્વેગને ઉત્પન્ન કરે છે,

અત્યંત શિશિલતા શારીરિક આજસને ઉત્પન્ન કરે છે એટલા માટે કે સોજી ' તુ ઉદ્યોગ કરવામા સમતાને ગ્રહણ કર, ધંદિયો પાસે કામ લેવામા સમતા કેળવ અને હર વખતે આમ કરવાનુ કારણ ધ્યાનમા રાખ, જેથી તારામા સર્વકા સમતા રહે."

"સારુ બન્ને!" એમ કહી સોજી ભગવાનને પ્રણામ કરી એમનો ઉપદેશ ગ્રહણ કર્યો પછી તે દિવસથી સોજી પોતાના નિત્ય ઉદ્યોગમા અમરિત થયો, સમ ઉભાહી થયો અને અનુદિગ્ધ મનથી રહેવા લાગ્યો અને એ રીતે ઉપાસના કરી એકાતમા પ્રમાદરહિત, ઉદ્યોગપરાયણ અને આત્મનિઘ્રી બનવાથી એને મહાન ક્ષણનો સાક્ષાત્કાર થયો જેને માટે

કુલપુત્રો ધરમાર તણને બિંદુ બની પવિત્ર જીવનની સાધનામા વિહાર કરે છે આ જ જન્મમા તેને મત્ય જ્ઞાન થયુ, પુનર્જન્મનો ક્ષય થયો, પ્રજ્ઞાસર્વવાસની પૂર્ણતા થઇ, જે પામવાનુ હવતુ તે પામ્યો, જે તજવાનુ હવતુ તે તણ દીધુ એહો શાંતિ! એહો સુખ!

‘અન્યારમ્ભિરિથિ ઉધ્યન્યાય સવતતિ ।
અનિલીનરિથિ ક્રાસગતય સવતતિ ॥

નિરિથસમથ અનુચુન્ન,

ખિપ્પ હોહિસિ અનાસથો ॥

(અત્યારજીવીયથી [વધારે પડતા પુરુષાર્થથી] ઉદ્ધતતા પ્રાપ્ત થાય છે, અતિલીન વીર્યથી આગમ પેદા થાય છે ઉપાસનામા સમતા કેળવતો, જેથી જલદીથી ચિત્ત નિર્મળ થયે)

== દષ્ટિ ==

દેશજાણ પદમા-

દષ્ટિ ન હોય ને કહીએ કે દર્શન કરો એ કેમ અને? આ તો સ્થૂળ દષ્ટિની વાત થઈ સ્થૂળ દષ્ટિ હોય પણ સૂક્ષ્મ દષ્ટિ ન હોય તો? સૂક્ષ્મ દષ્ટિ એન્હો મનકેમુ ગીતાણમા ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ અર્જુનને કહે છે ને કે ‘દિવ્ય દર્શમિ તે ચમુ’! હુ એ દિવ્ય અણુની વાત કરુ છુ એ ન હોય તો સૂક્ષ્મ તત્વતુ દર્શન થઈ ન શકે દુરમ ભવે આપણી સામે હોય પણ તેણુ દર્શન કરવાની દષ્ટિ જોઈએ આપણો દોડવા જાય તો તે કા તો અથકાય, કા તો પકી જાય વધારે વિશાળ અર્થમા સમજીએ તો પેલી અંજીલ કહેવત છે તેમ ‘Where there is no vision the people perish’ અને આ દષ્ટિ વિના એક નહી પણ એકથી વધારે પ્રજાઓ નાશ પામી છે અને હવે નાશ પામશે

પાચ કર્મેન્દ્રિયો પેહી આખ એક કર્મેન્દ્રિય છે દરેક કર્મેન્દ્રિય સાધન તરીકે છે જોવાને વસ્તુએ હોય, પણ પ્રકાશ જ ન હોય તો? પ્રકાશ વગર આખ શી રીતે જોઈ શકવાની છે? આખ મુદરતા જુએ અને અમુદરતા પણ જુએ, વસ્તુત અમુદર કહીએ એણુ કઈ નથી મુદર અને અમુદરનો સંપર્ગો આધાર મન અને દંદ્ય ઉપર છે મનની વૃત્તિઓ અને મનની લાગણીઓ મુદર તો બધુ મુદર એ અમુદર તો બધુ’ અમુદર Inner is the cause of the outer સૂક્ષ્મ જ સ્થૂળનુ બી છે સ્થૂળ એ સૂક્ષ્મનુ આવિષ્કરણ છે

બાપુજીની મીઠી વાતો - ૧

સાને શુકલ

નાના બાગડો એટલે આનંદ નાના બાગડો એટલે જગતની આશા બાગડો એટલે નિર્મળતા, બાગડો એટલે ઉત્સાહ યુવન પુરુષોમા એક પ્રકારની બાળકોના જેવી વૃત્તિ હોય છે મહાત્માજી બાગડો પ્રમાણે નિષ્પાપ હતા તેથી તેમની વાતોનો બાગડોની જ વાત કહીને હું આરભ કરુ છું

મહાત્માજીને બાગડો ખૂબ ગમતા હુનિ યાના બધાય ધર્માત્માને શુઓ તેઓનો બાગડો ઉપર ખૂબ જ પ્રેમ હોય જ મહામદ પેગમ્બર સાહેબને રક્તા પર બાળકોનો લોટો થનો તેઓ તેમને બાપુજી એમી જતા અને કહેતા 'કિરસો કહે' કિરસો એટલે વાર્તા ઈશુ ખ્રિસ્ત પણ બાળકોના મોટા પ્રેમી અને આપણા ભગવાન ગોપાળ કૃષ્ણ, તે તો ગોવાલોનાં છોકરાઓ સાથે જ રમતા મહાત્માજી પણ બાગડોને ભેઈ ઘેલા થઈ જતા ફરવા જતી વખતે તેઓ બાળકોને માથે લેતા જ શુહુના દરિયા કિનારા પર બાળકની લાકડી પકડીને મહાત્માજી હસતા જઈ રહ્યા

૪૮]

છે એવુ ચિત્ર તમે જોયુ જ હશે પરંતુ હું જે વાત કહેવાનો છુ તે સાબરમતી આશ્રમની છે

નિયમ ગુજબ આશ્રમમાંથી બાપુજી ફરવા નીકળ્યા આશ્રમના બાગડો પણ એમની માથે ફરવા નીકળ્યા હમતા રમતા ફરવાનુ ચર ચમુ ફરતા ફરતા મહાત્માજી માથે પ્રશ્નોત્તર તો ચાલુ જ હોય

'બાપુ, તમને એક વાત પૂછ ?' એક છોકરાએ પ્રશ્ન કર્યો

"હા બેટા"

"અહિંસા એટલે બીજાને હુ ખ ન દેવું એવો અર્થ થાય ને ?

"બરેબર"

"તમે હસતા હસતા અમારા ગાલ આમળો છો તે હિંસા કે અહિંસા ?"

"અરે છુલ્લ્યા" એમ કહીને મોટેથી હસીને બાપુજી તેના ભેરથી ગાલ આમળ્ય તાળી પાડીને 'બાપુ ચિડાયા, બાપુ ચિડાયા' એમ કહીને બાગડો હસવા લાગ્યા મહા પુરુષ પણ તે હાસ્યરસમા રગાઈ ગયા

ધ્યાનબાપુ

કેઈ પણ સમાજની સંસ્કારિતાની અચૂક કસોટી એ છે કે, તેમાં સ્ત્રીઓ નિર્ભયતાપૂર્વક અને પોતાની ઇચ્છા અનુસાર વર્તી શકે એ તેઓ આપણા ભહેર જીવનમાં નિર્ભય યર્થને ભાગ નહીં લઈ શકે તો એમ જ માનવું પડે છે, હજી પણ પુરુષવર્ગ અસહ્યતા અને અગતીયણી સ્થિતિમાંથી આગળ નથી વધ્યો અને જેમ હે જીને દિવસે સહ્ય સ્ત્રીઓ માટે ધરમાંથી બહાર નીકળવાનું અશક્ય યર્થ બન્યું છે તે જ પ્રમાણે તેમને હાલના માટે ધરમાંથી બહાર નીકળવાનું અશક્ય યર્થ જરૂર પડેલા તો સ્ત્રીઓને શુદ્ધ ને હોદ્દા માણસોનો જ ઠર હતો, પણ હવે એ પ્રવૃત્તિ ભણેલા મળેલા યુવાનો અને વિદ્યાર્થીઓમાં પણ વધતી જાય છે એમાં ફેર એટલો જ છે કે, શુદ્ધઓમાં જે શારીરિક ક્રિયા અને નીરતા હોય છે તે આ લોકોમાં નથી હોતી આથી એમની દુશ્મનામાં ઘોરી છૂપી ને છાંય કપન, હાલકટપણું ને હીનતા વધારે હોય છે સમાજમાં નવા સુસજારો દાખલ કરવાની જેમની વિશેષ જવાબદારી છે તેઓ જ એ અમાજકલક અને સમાજશાસ્ત્ર બનવા માટે, તો પછી મામાનિક નીતિના વિકાસની આશા જ ઊડી રેલી પડશે

૧૯૨૧ની અગ્રક્રાંતિની અગવગના દિવસોમાં મુખ્યમાં હુકમ થયું તે વખતે હિન્દુ મુસ્લિમ એકતા હતી, એટલે હિન્દુ સ્ત્રીઓને ક્યો ભય નહોતો. પણ એ હુકમમાં પારસી સ્ત્રીઓને એવી મનાવવામાં આવી કે આપણે ગાંધીજીને કહેવું પડ્યું કે, ‘આ સ્વરાજ્યની દુર્ગમ માર્ગ નાકમાં ભરાઈ છે’ જ્યારે જ્યારે હિન્દુ મુસ્લિમ સમજામો ઘર છે ત્યારે ત્યારે સ્ત્રીઓની આજરૂ જોખમમાં

હાલ મર્મભિકાગી

આવી પડી છે પાકિસ્તાન થયા પછી તો એનું અત્યંત રાક્ષસી રૂપ આપણે જોયું જે રાષ્ટ્રો વચ્ચે સુદ્ધ થાય છે ત્યારે સ્ત્રીઓની આબરૂ હમેશા જોખમમાં આવી પડે

જ્યાં સુધી પુરુષોમાં સ્ત્રીને અભિલાષા અને આક્રમણનો વિષય માનવાની આદત નહેતો, ત્યાં સુધી સ્ત્રીને માટે સ્વતંત્રતા અને નાગરિકતા જીવનની સગવડો થવાને બદલે મહાન આક્રમણ નીવડ્યો અને સોમનો વિષય માનનારા પુરુષોની વચ્ચે સ્ત્રીઓને મુક્તપણે હરવ ફરવાના હક આપવાનું પરિણામ જરૂરમાં રોજામાં થેટાને છૂટથી ફરવાનો અધિકાર આપવાથી આવે તે જ આવશે. આપણે એક બાબતને સ્ત્રીઓને મતાધિકાર તો આપ્યો છે, પણ બીજી બાબતને તેમને સમાજમાં નિર્ભયતાથી વર્તવાની પરિસ્થિતિ નિર્માણ નથી કરી, એટલે તેઓ પોતાના અનાધિકારને ઉપયોગ નહિ કરી શકે

સ્વતંત્રતાનો જન્મ સમયની દૂખે થાય છે સમાજમાં જ્યાં સુધી સ્ત્રીઓની પવિત્રતા સહેજે મુરશિન નહીં રહે, અનાયાસે મુરશિન નહીં રહે, ત્યાં સુધી કેઈ પણ પ્રકારની વસ્ત્ર વિક્રી નીતિમતાનો વિકાસ થયો અશક્ય છે આ બાબતમાં, સ્ત્રીઓના માન અભંગ સાચવવા માટે કુલીન અને ચારિત્ર્યવાન યુવાનોના ફળ ઠેકરેકાણે કષ્ટાય અને તેઓ ભગિ, સપ્રદાય કે વર્ગનો વિચાર કર્યા વગર તમામ સ્ત્રીઓની પ્રતિષ્ઠા સાચવવા હમેશા જરૂરત અને વાતપર રહે એ આવરણ છે આ યુવાનો સમાજમાં શીત્લ અને સીમાત પ્રત્યે આદરનો ભાવ જાળવે રાખ્યા માટે સાંસ્કૃતિક પ્રવૃત્તિઓ પણ યત્ન કરે અને એ રીતે સમાજમાં સ્ત્રીઓના નાગરિકત્વને નક્કર થાયો નાએ

વેરનો બાલો

વેર અંધારી રાત હતી બપો સૂનકા
બાપી ગયો હતો દૂર દૂરના વેરના પ્રદેશમાંથી
“મહી પગુઓનો બચકર અવાજ” વારે વારે
શાનિને બગબગાવી જતો હતો.

યુમુક રીવો જુઝાવી પોતાના તંબૂમાં
સૂવાની તૈયારી કરતો હતો ત્યાં તે એક
અભણે માણસ નબૂના દાર આગળ આવીને
ઊભો અને ધીન વાળીમાં આજીજી કરતો
બોલ્યો. “યુમુક, યુમુક, રહેમ કરો હું એક
તબલેલો. યુમાકર છું” આપ તે બોલ્યા અને
ખાનદાન કુટુંબના નખીતા છે. મારી પાછળ
દુરમનો પડ્યા છે અને ઠાંઈ આશરો આપે
એમ નથી હું બૂખો-તરસ્યો છવ બલાવવા
હોડતો અહીં આત્રો છું માત્ર રક્ષા કરો
પ્રહા તમારુ બધુ કરશે.”

યુમુક નત મસ્તકે શાત ઊભો હતો તે
બોલ્યો. “ભાઈ પ્રહા મૌનુ બહું કરો. આ તબૂ
મારો છે, પરંતુ મારા કરતા અંલાહનો તે
વધારે છે એ જ એનો માથો માર્કિત છે
અહર આવ અને શાત થા. હું જેમ અહીં
રહું તેમ તું પણ ખુશીથી અહીં રહે,
આરામ કર અને પ્રહાનો અહેશાન માન
પ્રહાએ આપણને મૌને પેલા કર્યા છે એ જ
મારનાર અને તારનાર છે આપણે કોની આગળ
કોણ માત્ર? આ તબૂમાં તને આવતાં રોકનારો
હું કોણ? આવ અને સુખેથી રહે.”

પછી યુમુકે એ બૂખ્યા-તરસ્યા મહેમાનનું
સ્વાગત કર્યું, પેટ ભરીને જમાડ્યું અને
હુંકાળી પધારી કરી આપી યુમુકે પ્રહાનું
નામ લઈ સૂઈ ગયો.

રાતનો છેલ્લો પહોર હતો ત્યારે તે બિલ્લો
પેલા અભણના માનવીને પણ જગાડ્યો પછી
યુમુકે બોલ્યો. “ભાઈ, આ સોનુ લે. વળી

મારો આ તેજ થોડો પણ તૈયાર જ છે
સૂરજ ઊગે એ પહેલા અહીંથી નામી ન
દૂરમનો તને નહિ દેજે.”

એવામાં તે પેલા અભણના માણસે
પૂટકિયે પછી પોતાનું માથું યુમુકના ખોળામાં
મૂકી રડતાં રડતાં કહેવા માંડ્યું. “અરે
બલો યુમુક! મને માફ કરો. તમને તમારા
આ બલો કામનું કંઈ આપીને જ હું હવે જઈશ
યુમુક, યુમુક, ધ્યાન દઈને સાબળ જેણે તમારા
પ્યારા પુત્રને હજી નાખ્યો હતો અને જેને
મારવા માટે તમે તવણી રહ્યા હતા તે જ
ઇબ્રાહીમ હું છું.”

યુમુકે તો આ સાબળીને રતબ્ધ ઊભો રહ્યો
તેણે મક્કમ અવાજે કહ્યું: “ઇબ્રાહીમ, આ
ત્રણ ગણું સોનું લે અને હુમણા ને હુમણા
અહીંથી નામી ના દૂરી કરી આ તરફ આવતો
નહિ. મારામાં રહેલા સેતાનને પાછો જગાડતો
નહિ એ મારા દુષ્ટ વિચારોને કાઢી નાખ્યા છે
ના, ઇબ્રાહીમ, જલદી ચાલ્યો ના પ્રહા તારુ
બહુ કરો.”

ઇબ્રાહીમ તરત જ મારતે થોડે ત્યાંથી
અમાશમાં વિલીન થઈ ગયો. યુમુકે એકીટ્યે
એ દિશામાં જોઈ રહ્યો થોડી વાર પછી
ખીંમ ખીંમ તે પોતાના પ્યારા પુત્રની કબર
પાસે ગયો અને બોલ્યો -

“મારા પ્યારા બેટા! હું તારા ખૂનીને
જાનથી મારીને તારા ખૂનનો બદલો લેવા તલ-
સતો હતો. પણ બેટા, પ્રહાનો ઇન્સાફ મારો
છે બેટા, આજે એ તારા ખૂનનું વેર લીધું-
ખૂનીને મારીને નહિ, પણ મ્યારે તે
સકટમાં હતો ત્યારે તેને મદદ કરીને!
બેટા, પ્રહાનું એ જ ફરમાન હતું હવે તું
શાંતિથી પોલી જજે.”

ત્રિવેણી સંગમ

સંપાદકશ્રી મુગ્ધ

(૬)

તે વખતે બા બારડોલી તાલુકામાં ગયા હતા. મહાદેવભાઈએ એ ખબર જાણીને આવતા કહ્યું “આ વખતે બને છે મહિના મગરો”

બાપુ કહે “‘સી’ કલાસ મળે અને મજૂરી મળે તો નવાઈ નહીં બાને ‘સી’ કલાસ મળે એ સરસ કહેવાય”

ત્યાં તો જાણે છાપામાં એવા જ ખબર આપ્યાં એ ખબર સાંભળીને બાપુના જ્ઞાનદનો પાર ન રહ્યો ખડખડાટ હસ્યા, પછી માત્ર એટલું જોડ્યા “સાઠ વર્ષની ડાહીને સખત મજૂરી આપતા એને શરમ નહીં આવી હોય” પછી વલ્લભભાઈને હસતા હસતા કહે “તમને ‘સી’ મગરો ભેળંતો હતો”

એ સાંભળી વલ્લભભાઈ જોડ્યા “મને કંઈ નેલમાં મોકલે તો બહુ શાણ થાઉ”

(૭)

શ્રીમતી સરોજિની નાથજીને નેલમાં ‘સી’ કલાસ મળે તો શું થાય? એની વાત થતી હતી, એટલે બાપુ કહે “એને વિશે એમ ન કરે એટલા સેરીસા એ હોકેર ન થાય”

વલ્લભભાઈ કહે “જુઓને જેમણે બાને ‘સી’ કલાસ આપ્યો તેને વિશે પણ તમે કહે છો કે એટલા સેરીસા ન થાય તમે તો ‘પાયદશી’ રહ્યા ને?”

(૮)

એક દિવસ અનેક ચોપાનિયા આજ્યા.

ખાતાબાપુ

તેમાંથી ખૂબ હસવાનું મળ્યું ‘જ્ઞાન કિરણ’ નામની અનેક પત્રિકાઓ એક મોટા તાવ ઉપર છાપેલી હતી તેને કાપી સીવીને વલ્લભભાઈએ એક ચોપડી બનાવી, ને બાપુને કહે “વાચવા જેવી છે, પણ જ્ઞાન વધી જશે તો!”

પછી બાપુએ તે વાચવા લીધી અને એક એક લીટી વાંચીને ખડખડ હસે ખાસ કરીને ‘દીવો ન બાળે’ એ પત્રિકા વાંચીને વલ્લભભાઈ કહે “એ પત્રિકા હેમ્પને દીવે બેસીને લખી હશે!”

શ્રીમતી હસાવનારા તો અનેક ભાગો હતા બાપુ કહે “ભિચારા સૌ પોતાની મતિ પ્રમાણે જેટલું થાય તેટલું કરી રહ્યા છે”

(૯)

બાપુને તે દિવસેમાં કોઈ ઉપરના હાડકામાં અને જમણા હાથના અંગૂઠામાં બહુ દરદ રહેતું બાપુ કહે “એ ધડપણના ચિહ્ન છે એ દુખનો વિચાર જ છોડી દેવો ભેળંજો એ અનિવાર્ય સમજીને એની આજખ પાગ છોડની ભેળંજો”

વલ્લભભાઈ કહે “ચેલા હકથોગીની જેમ!”

(૧૦)

દર અઠવાડિયે આશ્રમની ટપાલ જે બાડા પાકીટમાં આવતી, તેની ઉપર અઢી પારસલા વજરે ઉપર આવેલા પ્રાઉન પેપર ચોડીને નવા પાકીટ કરવામાં આવતા. મહાદેવભાઈ કહેતા હતા કે, “આ પાકીટ બાપુને પ્રાઉન પેપરની કિંમતે પડી રહે છે”

બાપુ કહે ‘હા, પણ પેલી ગુદરની બાજી જુએ છે પ્રથમ તો લાદી કરીને પછી તેમા કઈક મિથુન નાખવાનું ચોધવાનો વિચાર કર્યો, પણ પછી એમાથી ચિત્ત એચી લીધું, અને મધ્યમ માર્ગ પસંદ કર્યો”

એ સાબળી મહાજભાઈ કહે “મધ્યમ માર્ગવાળા તો ભખનરમા જઈને બેઠા છે”

(૧૧)

રોજ સવારે ચાર વાગ્યે પ્રાર્થના પછી લીજી અને મધનું પાણી પીવાનું રાખ્યું હતું. જોકાનું પાણી આવે તે મધ અને લીજીના રમની ઉપર રેઢવામા આવે, પછી પાણી પીવા

જેવું થાય ત્યાં મુખી વાજેતા કેટલીક મિનિટ બધા બેસી રહેતા, અથવા બેઠા બેઠા વાચતા

બાપુએ પોતાના પાણી ઉપર કપડાનો કપડો ઢાકવા માડયો બાપુએ મહાદેવભાઈને પૂછ્યું “મહાદેવ, આ કેટલો કેમ ઢાકું છું ખબર છે? નાના નાના જતુઓ હવામા હોય છે કે તે પાણીની વરાળને લીધે નહર પડવાનો સંભવ છે, એમાથી બચી જવાય છે”

મહાજભાઈ મેથનની રીતે બોલ્યા ‘એટલી હદ મુખી આપણાથી અહિં સા ન પગાય”

બાપુએ હસીને કહ્યું “અહિં સા ન પગાય, પણ સ્વચ્છતા પળાય ના” [ક્રમશઃ]

★ નિર્લેખવૃત્તિ ★

પશ્ચિમના દેશનો બાદશાહ ખામરસ એક વાર મુખ્ય કરવા જઈ રહ્યો હતો, ત્યારે તેને એક ફિલસૂફે પૂછ્યું “મહારાજ, આપ કયા નર્સ રહ્યા છો?”

બાદશાહે જવાબ આપ્યો ‘હું ઇંટાલી છૂતવા જઈ રહ્યો છું”

ફિલસૂફે ફરી પૂછ્યું ‘ઇંટાની છૂતીને શું કર્યો?’

“પછી આફ્રિકા છૂતીશ”

‘અને પછી?’

બાદશાહે કહ્યું ‘પછી આરામ કરીશ તરવેત્તાએ એ સાબળી કહું ‘તો પછી તમે એત્યારથી જ આરામ કેમ નથી કરતા? શું કઈ બાદતમે આરામ કરી શક્યો ખરા?”

આજે પણ મનુષ્યની આવી જ સ્થિતિ માનૂસ પડે છે મનુષ્ય પણ આજે પૈસા મેળવવાની ધમાલમા પડી ગયો છે અને તે મેળવ્યા બાદ આરામ કરવાની વાત કરે છે પરંતુ વિચારવાનું એ છે કે તે વડે આરામ મેળવી શકશે ખરે? આરામની વાત તો

બાળુએ રહી, પરંતુ તે પૈસાની ચિંતામા જ ફૂળી બાધ છે ત્યાં જુઓ ત્યાં ઉતાવળ અને ધમાલ એવામા આવે છે, આરામનું તો કથાય નામ નથી

મનુષ્ય પૈસામા મુખ્ય અને આરામ સમજે છે પરંતુ ખરું જોઈએ તો પૈસો આરામ અને મુખ્યને લૂટી લે છે આરામ મેળવવા માટે તો નિર્લેખવૃત્તિ અપનાવવી જોઈએ એટલે હીરા વગેરે ધૂળ જ છે લોકો ભવે તેને સોનું અને હીરા સમજે પરંતુ ખરું જોતા તો તે ધૂળ જ છે આજે સારી દુનિયા આ અમરતી ધૂળની પાછળ પોતાની અમૂલ્ય જિંદગી બરબાદ કરી રહેલ છે, આ કેટલી બધી અજ્ઞાનતા છે! જરૂરી પ્રમાણમા સમૃદ્ધ કરવની વૃત્તિ મનુષ્યમા ભવે હોય પરંતુ આખી જિંદગી તેની પાછળ જ વ્યતીત કરવી તેમા જરા પણ હકાપણ નથી તેથી મનુષ્યે નિર્લેખ વૃત્તિ અવશ્ય અપનાવવી જોઈએ અને જીવનમા શાંતિ સ્થાપીને અમરતા પ્રાપ્ત કરવા પ્રયત્ન કરવો જોઈએ — ઉગ્ગજવળ કુવરજી

મહારાજ. [અનુમથાન પૂર્વે ઝાંચી આપું]

પોચકીદાસ—ઠીક ત્યારે. એ કઈ વસ્તુઓ છે?

મહારાજ—ત્યાં તુ શબ્દ જન ત છે અને સનાતન જીવનની આપણને ત્યાં પ્રાપ્તિ થશે, જેથી આપણે એ ગુણવ્યવસ્થા હાથે ધરેને માટે નિવાસ કરી શકીશું.

પોચકીદાસ—તમે જાણ જ સારી વાત કહી! બીજું ત્યાં શું શું છે?

મહારાજ—ત્યાં આપણને ઈર્તિનો મુગટ પહેરાવવામાં આવશે અને એવા વસ્ત્રો આપણને ગરમવામાં આવશે, જેથી આકાશમાં સૂર્ય જેમ પ્રકાશી છે તેમ આપણે પણ પ્રકાશવા લાગીશું.

પોચકીદાસ—તો તો ખૂબ જ મજા પડે અને એ સિવાય બીજું ત્યાં નવું શું છે?

મહારાજ—વગી ત્યાં રહેવાનું ન હોય, હાથ ન હોય કાશ્વ કે પ્રભુ આપણી આંખોમાંથી આવું લૂછી નાખશે.

પોચકીદાસ—અને ત્યાં આપણને કોણ સાથે આવશે?

મહારાજ—ત્યાંનો પૈતૃક, પશુપત્ની એ સૌ તમની જ અને આજ છે એવા છે વગી આપણા કરતા પહેલાં ગયેલા અગ્નિજ્વલ લોકોને આપણને ત્યાં ભેટી થશે. ત્યાં કોઈ પણ આપણને હાનિકર ગનશે નહિ, કદાચ પ્રેમાત્મ અને પવિત્ર પ્રત્યેક જણ હૃદયને નજર સામે રાખીને વર્તે છે અને હૃદયનું અશિલ્પ જરૂર સર્જક રહે છે એમ માનતા હોય છે ત્યાં વગી એવા માણસો પણ રહે છે જેઓ હૃદયના આરેસને અનુસરવા કોઈની તેઓને આ દુનિયામાં વધ કરવામાં આવે છે, તેઓને જીવતાં જાગી મૃતવામાં આવે છે, તેઓ પશુઓને યોગ લગ્યા છે, તેઓને સમુદ્રમાં ડુબાડી દેવામાં આવ્યા છે પણ એ સૌ મહારાજને અહીં દેખાશે અને અમૃતમય જીવન જીવે છે.

પોચકીદાસ—આટલું વર્ણન સામગ્રીને કોણનેય ત્યાં જવાનું મન થઈ નથી! પરંતુ શું ખરેખર આ બધી વસ્તુઓના આનંદ આપણે માણી શકીશું ખરા? આ વસ્તુઓના સહભાગી આપણે શી રીતે થઈ શકીએ?

મહારાજ—ભગવાને આ ધર્મ-શંકામાં કહ્યું છે કે, જે કોઈ આ સ્થિતિ માટે સાચા દિલથી ઝંખે છે તેને એ વસ્તુ અવરૂપ પ્રાપ્ત થાય છે.

પોચકીદાસ—મહારાજ, મને આ બધું સામગ્રીને ખૂબ આનંદ થાય છે થાકે, આપણે જતી જલદી રસ્તો કાપીએ.

મહારાજ—હા, હું તમની માફક ઝડપથી ચાલી શકું એમ નથી કારણ કે મારા ખસા પર ભારે વેલ છે.

તેનો આમ વાતો કરતા આગળ જતા હતા તેવુંમા તેઓ 'નિરાશાની મુલમુલિ નામે એવગળાના પ્રદેશ પાસે આવી પહોંચ્યા એ પ્રદેશમાં ચારેકો કાઢવ ફેલાયેલો હતો જરા ગદગદમત્ત રીતે તો હિંદા કળામમાં થઈ ખૂબી જવાય એવું હતું. મહારાજ અને પોચકીદાસને એની જાણ ન હોવાથી બંને જણ કાઢવમાં પડ્યા અને હાંડે હાંડે ખૂંપવા લાગ્યા. તેઓ ભદાર નીકળવા પ્રયાસ કરવા લાગ્યા. પણ કાઢવમાં તેઓ વધારે ને વધારે દશાઈ જવા લાગ્યા મહારાજને બહો મોટો મોલો હોવાથી એ તો કળામમાં વધારા વીટે ખૂંપવા લાગ્યો. પોચકીદાસને જીવ તાજવે ચડી ગયો. એ તો તાજ્યો દેશો થઈ જઈને મહારાજને દેશ તાજ્યો. "અરે, મહારાજ, આપણે ક્યાં છીએ?"

મહારાજ—ભઈ, ખરું પૂરું તો મને એની જાણે ખતર નથી!

પોચકીદાસ આ સાંજની ગુસ્સે થઈને મહારાજને દપકો આપતાં કહેવા લાગ્યો :

“અરે બાપા માણસ, આખે રસતે તે નેની
મોટી મોટી વાતો કહ્યાં કરી તે આ જ સુખ
કે? હુ તારી સાથે નહીં કયાં કસાઈ પડ્યો?
શરૂઆતમાં જ આવી મુશ્કેલી વેઠવી પડતી
હોય તો પછી આગળ જતા આપણા માર્ગ
વચ્ચે હેાણ બધું કેવીય ભવાનક મુશ્કેલીઓ
આવશે? મને એક વાર આ કમણુમાંથી
બહાર તો નીકળવા દે, પછી હુ જાણે આ
સુખના શબ્દનો એકલો માલિક થઈશ” એમ

કદી પોચકીદાસે ખુબ ભેરથી બહાર નીકળવા
પ્રયત્ન કર્યો અને ઘર બહાર જતા રસતા
તરફની બાજુએ તે મહામહેનતે કાઢવમાંથી
બહાર નીકળી ચક્રાચો પોચકીદાસે તો જાણે
કેાકયા વિના છુપ લાંબને પોતાના ઘર તરફ
રોટ મૂરી કમણુ બરેલી કાંઈ બૂમમા ઊંડે
વેઢે ખૂપતો જતો બાપરાજા અને ભેઈ
રહ્યો અને મોટી વારમા તો પોચકીદાસ
ફરફર અદરય ધઈ ગયો (આજી)

‘બાપુ-સ્મરણ’ અંગે

કોઈ શાહુક-ખડુ નવા શાહુકો જનાવી આવી ‘ચારાબાપુ’ને આર્થિક
મુશ્કેલીમાંથી લેમ જ લવાજમ વધારવાની પરિસ્થિતિમાંથી મુક્ત કરે તો અમે
‘બાપુ-સ્મરણ’ આપવાનું બહેર કમું છે એ અમે કેટલાક મિત્રોના કામગી આને
છે કેટલાક એમ માને છે કે એ પુસ્તક દરે, કેટલાક એમ માને છે કે કોલેજમાં
હરો આ રીતે ગેરસમજૂતી થીથી થવાનો મલાવ રહે છે તેથી અમે શાહુક-ખડુઓને
જણાવીએ છીએ કે, બાપુજીના એક હોદા સંક્ષિપ્ત બાપુજીના હસ્તાક્ષરમાં લખાયેલા
સુવચનોને પુસ્તિકારૂપે સુદિત કરી એ નાનકડી પુસ્તિકાને ‘બાપુ-સ્મરણ’ નામે
પ્રસિદ્ધ કરવા વિચાર્યું છે

શાહુકોએ મોડલાવેલા નવા શાહુકોના નામ અથવા નવા શાહુક વર્ષમાં નોંધાઈ
નથી અને તેઓ શાહુક બનવા સમત થાય ત્યાં પછી એને એક અથે ‘બાપુ-સ્મરણ’
મોડીએ તો અમને પોસ્ટ કરવા સરવાળ પડે મારે અમે શાહુકોને વિનંતી
કરીએ છીએ કે, તેઓ મોટા વખત ચોક્કી બધ, નવા મોડલાવેલા શાહુકોના નામ
નોંધાઈ નથી પછી તરત જ અથે ‘બાપુ-સ્મરણ’ અમારી ચોજના બનુસાર મોકલીશું

સ્વીન્ન મનન : [જાનુ. ૧૦ ૩૮ થી આગળ]
ઠડું? માનુ સર્વસ્વ ગમું’ એમ કહી રહ્યા ન
મેમું એટલું જ હું ચાહું છું

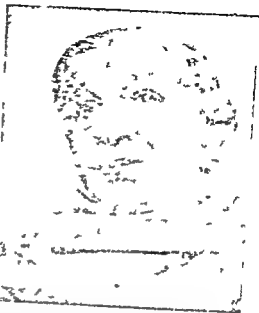
વિનાશના પ્રવાહમાં હું ઘસઘસી જઈ તો
‘હુ મારી રક્ષા કર, મને જાગી જો’ એવી
પ્રાર્થના હું નહિ ઠડું પરંતુ એ પ્રવાહમાં
તરવાનું માનુ બાહુબળ કાયમ રહે એટલું જ
હું તારી પાસે માગીશ મારા પર જે જોએ
છે તે હક્કે કાય, જેવી મદદ હું નહિ
ચાહું પરંતુ એટલો જોએ મારા પર આવશે
પણ

એને ઉઠાવવાની શક્તિ મને આપ, એ જ
હું ચાહીશ સુખના મમયે ગર્વિષ્ઠ ન બનીને
નમ્રતાથી હું તને ઓળખી શકુ અને ન્યારે
હું ખની શરિ આવશે, બધે અધારું છપાઈ
જશે અને ન્યારે ખત તોળેની ધરતી
પણ વચના કરશે, એવા સમયે પણ
વારી બાબતમાં, વારી હરતીની બાબતમાં
અને તારી કૃપાની બાબતમાં મનમાં
લેશમાત્ર પણ ગ્રહેહ ન થાય, એટલું જ
હું ચાહું છું

મિત્રજો અને વન-પ્રદેશના છે
ગાયિકા! ઉચ્ચ સ્થાને શ્રીલા રટીને તમ સ
ગીતોના આહવાદક ગુજનથી તારાઓના
અન્તરમાંથી કયા રહસ્યો તમે ચૂલી લો
છો! ખીજીમાંથી પગાર થતા થતા તમે
તમારી આકર્ષક જસરી વડે માનવતાનું
-આત્મ અને આધુર્યપૂર્ણ - કહ્યું મગીત
વહેતુ મૂકો છો!

તમારા સ્વર્ગીય સ્થાનમાંથી, કુચુદ-
વનના પ્રદેશમાંથી તમને કયો કીમિયાગર
નીચે લઈ આવી વચ્ચેના પહોળા કવલા
સમા દબાયેલા માનવસમુદાય સાથે લોગવી
દે છે!

હે સદ્ભાગી ગાયિકા! અહિંસક સમા
મમા તમારી જસરીના સ્વરો કાચરમાં
ચોર્યવું, અગાઓમાં જો જસવું, યુવાનોમાં
હૃદયતમ યુરુપાર્થવું, તેમ જ વૃદ્ધજનોમાં
સ્વદેશના ભાવિ વિષેના તેઓના સ્વપ્નને ફિગિત કરવાની આકાશનું સિંચન કરતા હતા,
જેથી સેકપૂર્ણ મહાલયો અને દુઃખદાયક જોડોની, તેમ જ ગવિષ્ઠ ન્યાયાલયો અને નિર્દય
સભાગૃહોની દીવ લો મૂળ કીડી અને ધૂનમાં સગરોળાઈ ગઈ, અને સુરજિરછેને તેમ જ પ્રેમ
અને આશ્ર દીના સુખદ તારોને વહેતા મૂક્યા, પોતાની જન્મભૂમિ પ્રત્યેના પ્રેમ અને સમાનતાના
સ્વર્ગે લઈ જતારી મનોમનના જગાડનારી આગાહીને સર્વ જનોના અન્તરમાં સ્પષ્ટિત કરી

મધ્યરયોક્તકર પેળખીજીની આહુ! સહુભાઈતે
'સ્થિતપ્રજ્ઞ' જેવા જ રહે છે! જો જ પ્રમાણે
'ભાઈ'નું પશુ વિસ્મરણ કરવામાં આવે છે!)
જ્યારે હાહા મૃત્યુની ધડી મણના હોય છે
ત્યારે હાહા જ એને ચિટ્ટી લખીને બોલાવે છે
અહીંના પ્રમગે હાહાનું પાત્ર ઝાણ પડતું
જણાય છે હાન વિશે આટલા સજાન હાહા
કથાથી ચર્ચ ગયા? આવી આસન્નિ શા માટે?
પહેલાનું હાહાનું દેખાવિત્ર ઝાણ પડે છે!
ધ્યાનપાત્ર

વળી લેખક પર આશ્ચર્યવાદની પશુ જના અસર
છે, (કે પછી એમને માનેલા સર્વોદયની?)
જો વાર્તામાં લેખક ઠેકાણે જણાઈ આવે
હાહાને યુગે હાન વિશે કહેવડાવે છે! "હાન
જો બીજું કાઈ નથી, પણ મૂડીવાદી અર્થ
વ્યવસ્થાનો એકમાત્ર જણાવ છે... " શબ્દ
પોતે પણ ઉચ્ચેશયેલી કથામાં (પુસ્તકો પાનું
૧૮૧) બોલવા મટે છે "જો સાચી વસ્તુ
તમારી સામે મૂકવાથી હું આશ્ચર્યવાદી બની

જતો હોડ, તો મને જોવા સામ્યવાદી
કહેવડાવવામા હર નથી સામ્યવાદ કેઈ
ખોટી વસ્તુ તો નથી ને? એક માણસ
ખીજ માણસને ચૂસે એ કયા મુખી ચસાવી
લેવું? - ”

‘રમતારામ’નું પાત્ર પણ એવું કચાર
ચાલું છે લેખકે જેની નળગાઈ જતાવવામા
હક કરી છે! એક તરફથી આપતો ખીજ
નવસકથાકારે પ્રજ્વલ વાવમાની કે કામો
તેજા વસ્તુની વાતો કરે છે ત્યારે આલું
કુરૂપ વસ્તુ જનતા આગળ મૂકવા બદલ
આપણે તે લોકો સામે જીજ્ઞાસુ હોઈએ છીએ,
જ્યારે આપણે મુકારાને કે સેવને કે પછી
આપણી મનસ્વી જાવનાને નામે જુગુપ્સા
કારક નળગાઈ વાર્તામા પ્રાદિત વ્યક્તિમા
દર્શાવી શાને જગ્યા કરીએ છીએ? જો
આપણે કહીએ કે ‘અહુ તો દુનિયામા
જેવા મળે છે જો છે એ દર્શાવવામા શો
વાધો?’ તો પછી વિકારોનજક વસ્તુ
આલેખતા લેખકો પણ એ દલીલ પેતાના
કથનના સમર્થનમા હા ન મૂકે? માણસ

★ નના આલોક બનાવી ‘ખાપુ-રમતારા’ મેળવો ★

નળગાઈ લખને જ જન્મ્યો છે પણ તેમાથી
જહાર નીકળવામા જ માણસનો પુરુષ છે
કેટલીક નળગાઈઓ બલે વાર્તાત્રિક રીતે
અસ્તિત્વ ધરાવતી હોય તેયે માહિત્યમા
તેઓને સ્થાન નજ દોવુ ઉચિત છે ઉચ્ચ
સાહિત્ય એટલી મર્યાદા માગી જ લે છે
એક તરફથી ‘રમતારામને’ મુખે ખોટી ફિલ
સૂઝી વ્યજા કરવી છે અને પછી તેમા નળગાઈ
જતાવી તરત તેને ત્યાજ્ય ન ગણતા તેને
લાખા વખત મુખી ચૂસ્યા કરથી એ ખદખર
જુગુપ્સાકારક લાગે છે ‘માડીના ડખામા’
નામક પ્રકરણમા લેખક સ્વપ્ન દ્વારા કેવું
વિચિત્ર અને નિરકુશ આલેખન કરે છે!
અરે, જસ જીવનના પ્રથમ મિલન પછી પણ
‘રમતારામ’નું કેવું Grotesque — વિલક્ષણ
સ્મરણ લેખક આલેખે છે! (આ વાર્તા શી
રીતે મર્ત્યું તેવું આલેખન લેખકે ‘એ
પોલ મા ક્યુ છે તેમના પત્ની હૉસ્પિટલમા
હતા તે વખતે કાંઈક વાચવું અને.. બપોરે
લખેલું રોજ તેમને વાંચી સલાગાવવું..

‘માડગીમા પણ આ લખાણો તેમને આનંદ

અનુકંમણિકા

૩૦ માર્ચ ૧૯૫૫

	૫૪		૫૪
૧ મદ માણકી ખિદમતમે	અખદુલ ગફાર ૨૬	૧૧ મુનુ-ફત	શુરહવાલ મલિક ૪૩
૨ કેસા નાતા રે	કનીર સાહેબ ૩૦	૧૨ ઈમ્મરનુ દસ્ત	અખદુલખાઈ મહેતા ૪૪
૩ સરદહના માધી	શુરહવાલ મલિક ૩૧	૧૩ અખમ માગ	પદ્મનાભ મી જોની ૪૫
૪ ફિસની ઉદારતા	૩૨	૧૪ નિટ	દેશજી પરમાર ૪૭
૫ ભડતરાજ	મુકુલભાઈ ૩૩	૧૫ જા પુટ્ટની મીની વાતો	સાને ગુરજી ૪૮
૬ અખ્યા મ વિરે ૧૦૨ સમજ	કેદારનાથજી ૩૫	૧૬ સમાજની સરકારિતા	દાદાધર્મોધિમારી ૪૯
૭ રની દ મન	કાક સાહેબ ૩૭	૧૭ વેરનો બદલો	૫૦
૮ જાણની પ્રતિમા	મુકુલભાઈ ૩૯	૧૮ ત્રિવેણી સજમ	મુન્ડો ૫૧
૯ સરદારમીની વાણી	મુન્ડો ૪૦	૧૯ નિલેશજી	ઉગમવળ કુવરજી ૫૨
૧૦ જાણના પત્રો	૪૧	૨૦ સરદારમીની નાવકુ	મુન્ડો ૫૩

આપો' પરંતુ રમતારામનું ચિત્રણ શું
ખરેખર આનંદ આપે એવું છે ખરું ?
ઊલટું એનાથી માનસિક તાસ જ ઉત્પન્ન
થાય એમ છે સુરા લેખક ફરીથી આ
સખાણને નિશાને — *In travesty* — વાચી
નમ્ય તો મારું) 'રમતારામ'ની નજીબાઈ
શબ્દ આગળ પ્રગટ થતા તે શરમાઇને જાગે
છે પણ જાણે તેના પર માનવજાત જારે
અન્યાય કર્યો હોય એવા વચનો તેના મુખમા
મૂકવામા આવે છે નર્મદાતટે વનસ્પતિસંપ્રદા
એકે રસધારી 'રમતારામ'ને કેવળ વર્ણ
નીતી ગથા તોયે એવા જ ડંખીવા બતાવ્યા
છે તે કહે છે "તે શતે મે ખમ મથન
અનુભવ્યું" અને સાથે સાથે મારા દિલમા ઝેર
પણ રેડાયું અને થયું માનવજાત મોટાઈની
પ્રેમની, સેવાની ગમે તેટલી વાતો કરે છતાં
તે સ્વાર્થી જ છે અને તે જ દિવને મે
માણસજાત સાથે વેર લેવાનો સહય કર્યો
જ્યારે તુ પહેલવારકે મારા આશયે
આત્મા, ત્યારે તને ધક્કો મારી બહાર ફાટી
મૂકવાનું મન થયું — "ખરી રીતે જોઇએ
તો આવા દુ ખદ અને લજ્જાકરપદ પ્રસંગ પછી
'નેવ કુશ્યામ પુનરિનિ' — હવે તો આવું
ન જ થાય — એવો સહય કરી શુદ્ધિને
માગે વગર જોઇએ અને એમા માનવજાત
પ્રત્યે ધૂણી વાત જ શી છે ? વળી એક
તરફથી 'ગ્રેમ'ની ફિલસૂફીની વાત રમતારામ
કરે છે અને તે વ્યક્તિએ પોતાનું શરમભર્યું
વગન જોયું હતું તે આવતા પેલા પ્રસંગનું
રમજી નાનું થતા શરમાયું જોઇએ કે તેને
ધક્કા મારવાની વૃત્તિ જાગવી જોઇએ ? આમ
'રમતારામ'ના પાત્રસર્જનમા લેખક એક
રાગના જાળવી શકતા નથી અને વિરોધભાસ
ઉત્પન્ન કરે એવા વિધાને એમના મુખમા
મૂકે છે વળી 'રમતારામ' મહારજના

વેશમા નર્મદાતટે હોય છે ત્યારે શબ્દ એની
સાથે બે વર્ષ ઉપરાંત રહે છે તોયે એને
જોળખી શકતા નથી એ આશ્ચર્ય પમાડે
એવું છે વળી જ્યારે મહારાજ પોતાની
જોળખાણ છેવટના પ્રકરણમા આવે છે અને
પોતે જ 'રમતારામ' છે એમ કહે છે ત્યાં
શબ્દ તેને પગે પડી કહે છે "અને હા
કરે" 'એમા ટામા માગવાની શી જરૂર
એ કઈ જરૂર સમજાતું નથી ફક્ત
હાથે નો લેખક સ્વભાવચિત્રણમા કથા
જતાવે છે પાત્રોનો વિકાસ ખરેખર દર્શાવે
શકતા નથી શાતા પણ વિશેષથી પાછી આ
છે એવે એકમ જોલકી ધર્મ જાય છે અને
એક રીતે શબ્દ અને શાતા પછી વાત
વાતમા લેકચરભાણ' કરવા લાગી જાય છે
શબ્દ શાતા સાથે વાતો કરતા જે ભાષ
વાપરે છે એવી જ સાદગી ભાષા આમ
વાસીએ સાથે જોલતા પણ વાપરે છે. બધે
જવાહર એકધારાપણ આવે છે

અહીં આટલું દર્શાવી બીજે પગે કહી
શકાય કે શ્રી નવલકાંઈ પાસે કહેવા નેવું
થયું છે મારા એ વસ્તુ કેમ મૂકવી એની
હથેલી હાથ એમનામા આવી નથી જો બ
જ નવવક્ત્રાને ફરી વાર ખરેખર તપાસી
જઈ ફરીને લખવામા આવે તો આ જ
વસ્તુમાંથી સાદું સર્જન થઈ શકે એમ છે

એકે હવે આ વાર્તા વાચવી ગમી જાય
એવી છે અને આપણી પાસે વિવેકબુદ્ધિ
હોય તો એમાની પાસાને ગાળીને એવું
વસ્તુ સમજવા પ્રયત્ન કરીએ તો જરૂર એ
નવનુગના એક પાસાનું સુદર દર્શન કરાવે
એવી છે શ્રી નવલકાંઈ થોડી વધુ મહેનત
લઇને પ્રાકૃતિકતા ઉચ્ચ તરવાને અભ્યાસ
કરે તો જરૂર એમને હાથે ગજરાતને ધણ
મગી શકે એમ છે

— મુગ કંઠ

સામાર સ્વીકાર

નવજીવન પ્રકાશન મંદિર, અમદાવાદ ૬

મદુરિદમ્બાઈની કાચરી પુસ્તક પાચમુ મં. નરદગિ પરીખ કિં. માત રૂપિયા, ૫૦ ૬+૬૦૦
આપુની મેરામા: ૫૦ ૪૪૭૫૫ ચાલીવાયા, અનુ. કરીમખાઈ ચોરા, કિં. બે રૂપિયા, ૫૦ ૧૦૬
મામચિયાપીડની બુ મકા: મ પા. નરદગિ પરીખ ઇચાદિ કિં. ગોદ આના, ૫૦ ૧૧.
આગપોથી: ૫૦ ગાફીલ કિં. ચલુ આના, ૧૦ ૩૦.

પ્રમપથ ૩: પાળ-દેમાઈ વાલજી નાવિન્દજી, કિં. ચાર આના, ૧૦ ૬૦

મસ્તુ સાહિત્ય વર્ષક કાર્યોક્તિ, અમદાવાદ

આગકોની રીતમત (સાળોપયોગી આદતિ): સે. સોમાભાઈ ભાવભા, કિં. ચાર આના ૧૦ ૨૦.
સિદ્ધમાદનાં સાદસો સે. કુજામદન, કિં. ચાર આના, ૫૦ ૮૧.
મદુરોષ વાદિકા: મં. સોમાભાઈ ભાવભા, કિં. ચલુ આના, ૧૦ ૩
દ'સ પદોની ચાનો સે. હરગવ રેસાઈ, કિં. બાર આના ૫૦ ૬૫

એસીટ જુઠ મર્ચાસ, અમદાવાદ

નુજરાતી સાહિત્યનુ કેઆદર્શન અંક ૧ સો. સે. અભ્યા. કે. કે. શાસ્ત્રી, કિં. બાર ચલુ રૂપિયા,
૧૦ ૩૦.

ઈન્ડિયો મક રીતો ૨: બોહામીયના થી રૂપિયા ૬ કોન-નુ મળમતી કપાન-ત. કરના.
પ્રદુન પ્રા. ગોર, કિં. દોઢ રૂપિયા, ૧૦ ૧૦૨.

પઝ-(બાર એકાઈ): સે. પુષ્કર અંદરવાકર, કિં. અઢી રૂપિયા, ૧૦ ૧૬૦.

માનવીનુ મૂલ (ત્રિઅંગી) સે. જદમાઈ જદ, કિં. બાર આના ૫૦ ૪૮.

પ્રાણીચર: સે. પુષ્કર અંદરવાકર, કિં. ૭ આના, ૫૦ ૨૦.

“આરાભાપુ”

વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૬૭ છે. પરદેશ માટે ચિત્તિંગ ૧૩૭ છે તે કાર્યાલયને સરનામે મ. ઓ. થી મોકલવું
પ્રથમ અંકથી આદ્ય ચલુ આવશ્યક છે. બ્યાંમુખી સિલકમાં હરો ત્યાંમુખી પાછલા અંકો મળશે
લવાજમ. મ. ઓ. થી મોકલતાં મ. ઓ. ની કુપન ૫૨ પૂરું ઠેકાણું વગેરે સ્પષ્ટ લખવું

એક અંકના બાર આના મળેથી નમૂનાને અંક મોકલી અપાશે.

બા માસિક ૬૨ મહિનાની ૩૦થી તારીખે પ્રસિદ્ધ થાય છે. એટલે તે મહિનાને અંક આદ્ય
મહિનાની પહેલી અથવા બીજી તારીખે મળશે

“આરાભાપુ” કાર્યોક્તિ, જૂનામક (સૌરાષ્ટ્ર)

પ્રકાશક અને મુદ્રક: પીરન ગોંધી, રૂપાવદન સુવર્ણાલય, ગિરિ વિહાર, કાલેજ રોડ, જૂનામક

ગ્રંથાવલોકન

તિથ મનન ૧૦ ગાથી, નવજીવન
મર્યાદા, અમદાવાદ કિં ૦ એક રૂપિય ૧૦ ૧૧૮
- પૂજ્ય બાપુજીનું જીવન આપણને અવગત
પ્રભાદાથી થઈ રું છે એમના વ્યાપક
જીવનકાર્યોમાથી એમને જે જીવનદર્શનની
અનુભૂતિ થઈ હતી તે આપણા જીવનને પણ
પ્રકાશ આપે એવી છે ૧થી ૪એ પોતાનો
ઉત્કર્ષ સાધવા ધરે ૮૫ તેઓએ બાપુના
મનનીય વિદ્યુત અનુરીક્ષણ કરવું જોડે
અને એમાથી પોતાના જીવનને અનુરૂપ
માગદર્શન મેળવવા પ્રયત્ન કરવો જોઈએ

૨ / મનન કરવા યોગ્ય સુવિચારો તા
૨૦ ૧૧ ૪ થી બાપુ દેશ એક એક લખતા
હતા તેમનો લગભગ ૭૫૧ મુદ્દી જે મુજબ
ભરી રાખ્યું હતું આ પુસ્તિકામા તા
૨૦ ૧૧-૪૪ થી ૧૮ ૪-૪૫ મુદ્દીના વિચારો
મૂળ હિંદી સાથે ૧૪૨૨૧મા અનુવાદ કરીને
પ્રસિદ્ધ કર્યા છે બાપુજી પ્રત્યે પ્રેમ અને
આદર રાખનાર સૌએ આ પુસ્તિકાને પોતાની
પાસે રાખવી જોઈએ એમાથી તેઓને જીવન
પથે અવશ્ય મળી રહેશે

અસહકારનો વિચાર ૧૦ મધુરાદાસ
નિમ્મજી, પ્ર૦ નવજીવન પ્રકાશન મદિર
અમદાવાદ કિં ૦ અક અના ૧૦ ૮૬

પૂજ્ય બાપુજી સદેહે આપણી વચ્ચે રહી
આ રહ્યા યુગને પોતાની દેશોદ્ધારકર મુજ
પ્રવર્તક વિચરસરણી તેમ જ પોતાના ઉત્સાહ
પ્રેરક, આદરણીય જીવનકાર્યો દ્વારા ધરી રહ્યા
હતા પરંતુ હવે બાપુજીનો કાગળ ભૂતકાળ
તરફ પ્રવાણ કરી રહ્યો છે બાપુજીના નિકટ
સાન્નિધ્યમા રહી પોતાના જીવનને ધડનારા
મુરખીજનો પણ હવે જાણે પોતાનું જીવનકાર્ય
પૂરું થતું જતું હોય એમ આપણને ઠોડીને
ચાલ્યા જવા લાગ્યા છે એવા મુરખીજનો
આપણને બાપુજીનો તેમ જ એમના કાર્યોનો,

આદર્શોનો અનુભવમય પચાલ આપી શકવા
જેટલા સમર્થ છે એટલું ભાવિ પેઢી મામરું
દાખલી ન શકે ત્યાર બાદ તો એ આદર્શો
જે મૂર્ત સ્વરૂપે એની પાસે હશે તે પર જ
ધ્યાન ધરવું રહ્યું એ કારણે બાપુજી સાથે
એમના કાર્યોમા શીશ સમર્પવની તૈયારી
કરીને કઠીનદ્ધ થયેલા મરજીવા મમા એ કો
મુરખીજનો બાપુજીના જીવનકાર્યો ધ્યાનિ
ધનિડાસ આપણને વારસામા આપી જાય
એ ખરેખર આશીર્વાદરૂપ થઈ પડે

શ્રી મધુરાદામલાની આ નાનકડી પુસ્તિકા
જે દૃષ્ટિએ બહુ અગત્યની કદી શકાય
બાપુજીના અતરમા અસહકારનો વિચાર શી
રીતે રૂઢ્યો, તે બીજો પોતાનાર, વિકસાવનાર
કેવા કેના સંજોગે ઉપસ્થિત થયા અને એમાથી
અસહકારનું પરિપક્વ સ્વરૂપ શી રીતે ફલિત
થયું એનો સ્વરૂપ પચાવ આપણને આ પુસ્તિકા
આપે છે અને બાપુની અસહકારની વિશ્વવ્યાપી
જાવનાને સમજવા અતીવ ઉપયોગી નવટે છે

આ પુસ્તિકાનું બીજું મહત્ત્વ એ છે કે,
એમા સદ્ગત શ્રી મધુરદાસ બાપુજી બાપુજીના
અસહકારના વિચારો દર્શાવવાની સાથે સાથે
બાપુનું પાવનકારી વ્યક્તિત્વનું દેખાચિત્ર પણ
જાણે આવેખત હોય એમ સ્પષ્ટતરમક વાક્યો
દ્વારા બાપુની મનનીય શુભપ્રશંસિત નિરૂપી છે

સંમત રખોપા ૧૦ સાને ગુરુજી, અનુ૦
જયન્ત પરમાર, પ્ર૦ ભારતી મહિલ સંઘ
લિ૦, અમદાવાદ, કિં ૦ ચાર રૂપિય ૧૦ ૨૧૬

શ્રી જયન્ત પરમાર સાને ગુરુજીના એક
પછી એક અનુવાદ ગ્રંથોને ચાલે ધરતા
જાય છે માને ગુરુજી મહારાષ્ટ્રના સત સ્વ
ભાવના જાણીતા સર્જક છે, સુધારક જ
ગુરુજીના સર્જનો પણ ભાવભરી રીતે સૌ
કોઈ વાચવા પ્રેરણા છે “સ્વામશી આર્થ” તો
ખરેખર મનનીય ગ્રંથ છે [અનુ૦ કવરપેજ ૩]

મને પૂજ્યો હોય તો મારાં કાર્યોને પૂજો

ખારીખાખ

ઉદ્ધરેદાત્મનાત્માનમ્

[ગાંધીજી અને ગુરુદેવની જીવનસાધનાનું અનુશીલન કરવું માસિક]

વર્ષ ૫]

૨૭ એપ્રિલ - ૧૯૫૨

[અ ૪ ૩]

સાચી પૂજા

હાથો લોકો મારી પૂજા કરે છે ત્યારે હું ગૂઢગાઈ મરુ
'છ. જો પૂજામાં મને આનંદ થયો હોય અથવા પૂજાને લઈને
હું પૂજાને ચોખ્ખું છું જોમ મને લાગ્યું હોય એવું કશું જ નહીં
નથી પણ માત્ર મારી અયોગ્યતાનું મને જાણ પડ્યું છે. માનની
જૂથ મને કશી લાગી હોય એવું મને યાદ નથી પણ કામ
કરવાની જૂથ માત્ર મને છે ખરી જ્ઞાન આપનારા પાસેથી
કામ લેવા માટે હું હંમેશા ઇતેનર રહ્યો છું. અને જેણે કઈ
કામ આપ્યું નથી તેના માનથી હું હંમેશા દૂર બાઝ્યો છું

મને પૂજ્યો હોય તો મારા કાથોને પૂજો, મારા કાથોને
આમરો કોઈ પણ માણસના કાર્યની બહાર તેને વિરે શોહ
રાખવો જો આપણે શોહ છે મારી કૃતિને વિરે અમદા હોય
તો મારે વિરે અમદા આવવી જ જોઈએ માણસની કિમત
માણસની કૃતિની બહાર આપણે નથી આક્રી થઈતા

જો હું મુરખી હોઉં તો મારા કહેણ સ્મરણમાં રાખીને
સદ્વર્તન રાખવું અત્યારે છૂટ લઈને તમે જશે તેમ વર્તન
કરો. પણ હું જ્યો ત્યારે તો તેમ થાય જ નહીં

ગાંધીજી

ભાવ નિદ્રા

• મુનિશ્રી નાનથંદ્રજી

(રાગ - મિલાવપ અથવા આશાવરી)

સૌખ્ય સૌખ્ય રૈન ગંવાઈ, નરભય છી કહ્યુ શુદ્ધિ ન પાઈ. ટેક
સ્વપન સમાન મલ્લી વ્યવહારો, ઉસ મગડે બિચ ગુફ મચાઈ. મોઠ
પીયા જહૂરી મોહુ મદિર, જૂઠકા સાંચ દિયા સમુદાઈ. સોઠ
સમજ મિના મુખ કે સખ સાધન, અનિ દારણુ વચે દુખદાઈ. સોઠ
પાપે સમયકે નહિં પહિયાના, માફિત નિશાદિન મોઠ બિદાઈ. સોઠ
માલ-પોલ વિષ ઘરમેં લાલત, અમૃત હે રેતે છટવાઈ. સોઠ
'સંતશિષ્ય' જગો જન તખ લગિ, જગ લગ દીપ ન જનત શુદ્ધાઈ. સોઠ

આ પદમાં જાગૃત થયેલ સાધકે, જુદી જુદી દશામા પોતાના જીવનની આલોચના કરી છે :
જ્યાં સુધી આત્મા નિજજ્ઞાનમાં આવ્યો નથી હોતો ત્યાં સુધી જીવનમાં ઘોર અધકાર
જ હોય છે અને એ અધકાર એટલે જીવનની રાત્રિ. મોઠામા મોઠો માનવજન્મ (નરભય)
મળવા હતા, જીવનનો ઉદ્દેશ - ધ્યેય સમજાય નહિ એટલે જે વ્યવહારે દેહીની કિમતના
હોય - સ્વપ્ન જેવા હોય તેને મહુત્વના અને કીમતી ગણી તેની ખાતર આત્મા જીવનભર
અગત્યા કરે છે. એ જ દશામા મોહુરૂપી ચરિત્રાને કેફ તેને જૂઠકાં સાચનું અને સાચમાં
જૂઠનું ફરિન કરાવે છે.. અને પછી જ્યારે જ્ઞાનમા આવે છે ત્યારે ખરેખર શોચ કરતાં
આત્માને એમ લાગે છે કે માત્ર સાચી સમજના અભાવે મેં કેવી દારણુ દુખની પરંપરા
જામી કરી! સુખર્ષુ જેવો કીમતી સમય મેં કેવો એશઆશમગાં ચુમાવી દીધો! અમૃત
જેવાં સદ્ અનુષ્ઠાનેને છોડી, એવ જેવા સંસારના રમકા ધૂંટી ધૂંટીને મેં કેવા ઘટમાં
ભર્યાં! ખરેખર હવે તો જ્યાં સુધી જીવનદીપ જુગાઈ ન જાય ત્યાં સુધી 'સંત'નું શરણ
સ્વીકારી મારે મારી જીવન-નયોતને વધુને વધુ ચેતનાવંત રાખવી પડે.

['ધારાબાપુ'ના વાચકોને જણાવવા અમને આનંદ થતો છે કે, મુ. શ્રી. રમણક્રિષ્ણાઈ મોદી તરફથી પૂજ્યશ્રી કેદારનાથજીના અગ્રમંડ પત્રો ક્રમે ક્રમે 'ધારાબાપુ'માં પ્રસિદ્ધ કરવા માટે ગયા અઠવા મળતા રહે છે. જીવનનો વિકાસ સાધવાના ઇચ્છાના સૌ જિજ્ઞાસુને પૂજ્ય સદાચર્ય થઈ પડશે.]

આત્મસંતોષ, શાંતિ, આત્મજ્ઞાન, પ્રજ્ઞા જ્ઞાન, મોક્ષ વગેરે બાબતોમાં હું કંઈ દ્રષ્ટિએ વિચાર કરું છું તે તમને જાણે છે સાત્ત્વિક તાની-સદ્ગુણોની વૃદ્ધિ થતી રહેવી એમાં જ માનવતા છે એમ લાગે છે માણસ-માણસમાં મૈત્રી, બહુભાવ, વાત્સલ્ય અને સમભાવની વૃદ્ધિ થતી રહે તેમાં જ મનુષ્ય માનવ કંનાણ છે માનવીજીવનની સિદ્ધિ આમાં જ છે તે સિદ્ધ કરવા માટે જ વાચન, મનન, તેમ જ સંયમ, બક્ષિત, ત્યાગ, યોગ, જ્ઞાન, વગેરે સાધનોની જરૂર છે આ વાત એ મનુષ્યની ભુદ્ધિને સ્વીકાર્ય થાય તો કેદારીયે ભામક કંપનાઓ, નિષ્કારણ આઠબર અને ત્રામ નાશ પામે અને તેથી યતો આધુર, દ્રવ્ય અને શક્તિનો વ્યય એ બધામાંથી મનુષ્ય છૂટી જાય

તમારો કાગળ મેં ફરીને વાંચી લીધો તે પરથી કંઈક લખવું જરૂરી લાગે છે. જૂના મથોમાંથી પોતાને સમત થાય એવા અર્થો કાઢવાની ભામનમાં મારો અત તમે જાણો છો તત્ત્વજ્ઞાનની બાબતમાં સરળ અને જીવનો પયોગી વિચારો આપણને સૂઝતા નથી. એક વેળાએ તાત્ત્વિક અને શાંતિક માનેલી વિચારસરણીને જ ઉવટારી મુલગલીને અથવા તેને રક્તમય અને રજનારુપક કરીને કે તેને જીવંત રૂપ આપીને પોતાનું અને બીજાઓનું સમાધાન કરી લેવાનો આપણો પ્રયત્ન હોય છે આપણા વિચાર, આચાર, માનવજીવન વિષેનો અંતિમ સિદ્ધાંત અને માનવચરિત્રનું ધ્યાનબાપુ

કથાણુ-આ બધા વિષેના વિચારોમાં આપણને કાંઈ સુસંગતતા લાગતા આવડે કે? એ જ આપણી સમક્ષ આ વિષેનો મુખ્ય પ્રશ્ન છે. તે માટે માનવીજીવનનો હેતુ નિશ્ચિતપણે આપણા લક્ષમાં આવવો જોઈએ અને તે જ હેતુ મુખ્ય અને સત્ય કેમ માનવો તે વ્યવસ્થિત, સ્પષ્ટ અને સુસંગત વિચારસરણીથી આપણે સમજવું જોઈએ અને બીજાઓને સમજાવતા આવડવું જોઈએ તે હેતુ લક્ષમાં આવે તે માટે જીવનનો સર્વ બાણ્યોથી સુક્ષ્મ વિચાર કરના આપણને આવડવું જોઈએ અને લાગે છે કે આ બધી વાતોનો સમાવેશ તત્ત્વજ્ઞાનમાં થઈ શકે. તત્ત્વજ્ઞાનમાં અધિક ગૂઢતા ન જોઈએ કેવળ તર્ક અને અનુમાનની સૂક્ષ્મતા, કંપનાનું ઉદ્ભવન અથવા કંપનાનો મનોરમ વિહાર-એના ઉપર તત્ત્વજ્ઞાન રચાયું ન જોઈએ આપણી વિચારસરણી સરળ જોઈએ, સ્પષ્ટ જોઈએ સમજવામાં મુલભ હોઈ તે અનુભવજન્ય જોઈએ મહાચાર્યકૃત જીવનમાંથી આપણા અંતિમ હેતુ અને સિદ્ધાંતોના ઉદ્દેશ અને યોગ્ય આપણને સદૈવ યતાં રહે-તેની સત્યતા દરેકજાના જીવનમાં આપણને થતી રહે એટલે આપણે આચારધર્મ અને જીવનનું અંતિમ સાધ્ય એ બંનેમાં મેળ જોઈએ સદ્ભાવનાયુક્ત કર્મસરણુ અને તેને લઈને માનવીજીવનનો મૂળ હેતુ કેમ માધી શકાય છે એ અનાવનારું તત્ત્વજ્ઞાન એ બંને આપણી વિચારસરણીમાંથી નિર્માણ થવા જોઈએ.

તમે મળ્યા હતા ત્યારે મેં કહ્યું હતું કે

સર્વ સાધારણ લોકોનો તત્વજ્ઞાન સાથે મળવો આવતો નથી જે વિચારશીલ હોય છે તેમનામાં ઈર્ષક જિજ્ઞાસા હોય છે તેમને જ તેમની જરૂર લાગે છે સર્વ સાધારણ લોકોને આચાર્યનું મહત્ત્વ ગમે તોને જોતું પૂરતું લાગે છે પરંતુ ઘણું છે તે પ્રમાણે ધર્મ અને તત્વજ્ઞાનનો વિચાર કરવામાં આવે તો તેવા પ્રશ્નરત્ન તત્વજ્ઞાન મર્ષ સાધારણ લોકો સુદ્ધા મમલ શકશે આપણા તત્વજ્ઞાનમાં વિશેષન ત્રિષ્ટિ કેમ થઈ તે વિશેનો વિચાર હોઈ આત્મા અને બ્રહ્મનું નિરૂપણ કરેલું જણાઈ આવે છે તે નિરૂપણકતાએ માનવી સુખદુઃખ સાથે આ નિરૂપણનો સબંધ માને છે તેટલો છે જેમ અને લાગતું નથી કે 'તુ કોણ' એ જાણવા પર ભાર આપે છે તો કોઈ આત્મનિષ્ઠા, કોઈ બ્રહ્મનિષ્ઠા કોઈ બહિઃ, કોઈ જ્ઞાન, કોઈ મોક્ષ એ પૈકી ગમે તે પર

જરૂર મૂકે છે પરંતુ મને આમાંની એકથી વાત સંપૂર્ણ લાગતી નથી અને લાગે છે કે શરીર, બુદ્ધિ અને મનનો યોગ્ય વિકાસ, સદ્ભાવના અને સદ્ગુણોનો ઉત્કર્ષ, અવનિયત અને સર્વ બાબતોએ ઉપયોગી એવી કાર્ય-ક્ષમતા એટલે કર્તૃત્વ, ચિત્તશુદ્ધિ અને વિવેક શીલતા વગેરે બધી બાબતો આપણા જીવનમાં આવે-જ્ઞાન, સદ્ભાવના અને ઉચિત કર્મ એ બધાનો સુમેળ આપણને સાધતા આવડે તો જ માનવજીવન સફળ થઈ શકશે તેમાં જ જીવનની પૂર્ણતા છે તે માટે સુસંગત અને સ્પષ્ટ વિચારસરણીની જરૂર છે તેમાં માનવજાતિના કલ્યાણનો આપક દૃષ્ટિએ વિચાર કરેલો હોવો જોઈએ. તેમાંનો વિચાર જીવનના અનુભવમાથી નીકળેલો હોવો જોઈએ હું આ પ્રકારની સ્પષ્ટ રાખી રહ્યા છું

એક વાર કૉન્ક્રિટિયસને તેમના એક શિષ્ય ગવકુએ નમન કરીને પૂછ્યું "શુભ, હું હવે ખૂબ થાકી ગયો છું! મારે શાંતિ જોઈએ છે "

• કૉન્ક્રિટિયસ બોલ્યા "આ જીવનમાં તો શાંતિ જેવી વસ્તુની આશા રાખતો મા " શિષ્યે પૂછ્યું 'તો શું મને ગોઠવવાનો શાંતિ મળશે જ નહીં ?"

જોઈને સ્મરણ તરફ આગળી થી ધીને કૉન્ક્રિટિયસ બોલ્યા "તને શાંતિ જરૂર મળશે પેલી કબર દેખાય છે ને? જો તું જો તો ખરેખર આવી એક કબરમાં શાંતિ જરૂર મળશે " જો સામગ્રી શિષ્ય બોલ્યો 'જોહો! મરણમાં કેવું અદ્ભુત સ્વસ્થ રહેલું છે! એ જ મારો જાની શાંતિ થામે છે, સસારી દુઃખ છે! "

કૉન્ક્રિટિયસે કહ્યું "જેમ! તું માત્ર કહેવું સમજ્યો છો ખરેખર ઘણા લોકો જીવનને કુદરતની એક મહાન બક્ષીસ માને છે પરંતુ તેઓ સમજતા નથી કે જીવન એ તો એક મોટું બધન છે ઘડપણને તેઓ દુર્જનતામાને છે, પણ તેઓ સમજતા નથી કે ઘડપણ એ શાંતિનો કાળ છે મરણને તેઓ મોટી આશ્વત્તા માને છે, પણ તેઓ સમજતા નથી કે મરણ એ જ પરમ શાંતિ છે "

શિષ્ય એ સાંભળી બોલ્યો "મરણ વિશેની આપણા પૂર્વજોની કેવી ભય કંપના! તેથી જ પુરુષવાન તરે અને પાપી દુઃખે મરણ પછી દરેક જણ જ્યાંથી આવશે હોય ત્યાં જાય છે તેથી જ આપણા ઘડવાઓએ મરણને ગૃહગમનની સાથે સરખાવ્યું છે, જીવનને અટકાવ મરે છે અને જીવનમાં પણ તે હૃદય તથા છે =

[ભોંઠા બનિયન કૃત ધી પિંચિત્ત નામિત]
મુકુલભાઈ

જાતરાજ બિચારો એકલો કાઢવામાં જઈ
વાળા લાગ્યો પશુ તેણે તો પોતાના ઘરથી
દૂર તરફની બાજુએ અને વાડ પાસેના ફરવાળા
બાણી જ નીકળવાનો પ્રયત્ન ભરી શખ્યો પરંતુ
તેના ખભા પરના ભારે ભેજાને કીધે તે
કઈ ફાંસા નહીં અને વધારે ને વધારે
કાઢવા દેસાતો ગયો તેવામાં મહદગાર નામે
એક મજસૂસ ત્યા આવ્યો અને તેને પૂછવા
લાગ્યો “અરે, તમે અહીં શું કરો છો?”

જાતરાજ—ભાઈ અને ધર્મદૂત નામના
એક ભવા માણને પેઠી દૂર દેખાતી વાડના
ફરવાળા બળી જવા મવાડ આપી છે, જેથી
મારા પર જે સકા આવવાનું છે એમાંથી
હું બચી શકું તે તરફ જતા હું અહીં
કાઢવામાં ફાંસા પડ્યો છું!

મહદગાર—પણ અરે ભલા માણસ,
તમે પગથિયાં એવા નહિ?

જાતરાજ—હું ભારથી એવો તો વેસથેલો
ધારાખાધુ

હતો કે આ તરફ દેડતા અહીં અટવાઈ પડ્યો!
મહદગાર—હીક ત્યારે તમારો હાથ
મને આપો

જાતરાજે પોતાનો હાથ આગળ કોચે
એવે મહદગારે તેને કાઢવામાંથી બહાર ખેંચી
કાઢ્યો અને રસ્તા ઉપર લઈ જઈ વાડ
બાણીના રસ્તે જવા દેલું પશુ જાતરાજે તેને
પૂછ્યું “આ રસ્તો ‘વિનાશની નગરી’ થી તે
વાડ પાસેના પેલા ફરવાળા સુધી જાય છે
તો પછી આ કળણવાળી જમીનને મમાવવામાં
શા મટે નથી આવતી?”

મહદગાર બોલ્યો “આ કળણભૂમિને
સુધારી શકાય એમ નથી! જગતમાં જે પાપ
ફરવાળા થઈ રહ્યા છે તેને બીધે અહીં બધી
મહડી કાઢવા વગેરે ભેજુ થતું જાય છે
એવું જ તો આ ભૂમિને નિરાશાની કળણ
ભૂમિ’ કહેવામાં આવે છે ને? કારણ કે
પાપીને તેની સાચી સ્થિતિનું જ્ઞાન કરાવવામાં
આવે છે ત્યારે તેના અતરમાં કાંઈ કુશાકા,
નિરાશા ઉત્પન્ન થાય છે એ બધું અહીં ભેજુ
થતું જાય છે, એ કારણે આ ભૂમિ આવી
ખરાબ થઈ ગઈ છે આ ભૂમિના સ્વામીને
ગમતું તો નથી કે આ પ્રદેશ આવેા ખરાબ
રહે તેણે પોતાના સર્વસત્તાધીશ પ્રભુના
બાધકામ ખાતાના માલસોની સહાય લઈ
કેટલાય વર્ષોથી એને સુધારવાનું ભરી શખ્યું
છે, સારમાં સારી ભાતની માટી વગેરે હળદર
ગાંઠા ભરીને અહીં નાખીને પૂરણી કરી છે
પરંતુ હજી એ ભૂમિ એવી ને એવી જ રહી
છે અને કોણ ભલે કેટલાય વખત સુધી
એવી જ રહેશે

‘પણ એટલું તો સાચું છે કે અહીંના
નિવાસીની સૂચના અનુસાર અહીં મજબૂત
પગથિયાં તખ્તમાં છે પણ આ પ્રદેશ કાઢવાથી

એવો તો બરપૂર છે કે એવા નિરાશા અને
બપના સમયે એ જગવિયાં દેખાતે દેખાતા
નથી! પરંતુ એક વાત આ પ્રદેશમાંથી
મહાર નીકળ્યા પછી તો વાટ સુધીનો રસ્તો
મારો આવે છે "

દરે બીજી તરફ એટલા વખતમાં પોચકી
દાસ ઘેર પહોંચી ગયો. આનંદપાસના પડોસીઓ
તેને મળવા આવ્યા કેટલાક તે પાછો ઘેર
આવ્યો એ ઠંડાપણમયું કયું એમ કહેવા
લાગ્યા, ત્યારે કેટલાક બહારનાજને આ રીતે
સુરહેલીમાં એકનો છોડીને આવ્યો આવ્યો માટે
તેને મૂખ કહેવા લાગ્યા, વળી કેટલાક તો
એની કાયરનાની મસ્કરી કરતા જોવા
"એક વાર જવાતું નક્કી કર્યા પછી આવી
રીતે યોદ્ધા સુરહેલી માર્ગ વચ્ચે આવે એટલે
હું તો પાડો કઠી લાગી ન જ આવું." એથી
પોચકીદામ બિચારો એ સૌની વચ્ચે લોકો
પડીને હેઠે બેસી ગયો. આમ બધા પોચકી
દામની ઠેકડી કરવા લાગ્યા

બહારના પાસેથી મદદગાર નાવ્યો ગયો
એટલે તે પોતાને રસ્તે એકલો જવા લાગ્યો
એટલામાં સામેના ખેતર પાસેથી કોઈ ઝડ
પથી એની તરફ આવતું દેખાયું અને બે
રસ્તા ભેગા થાય ત્યાં પેલો અજાણ્યો માણસ
તેને સામે મળ્યો તે માણસનું નામ દોડ
ડાહ્યો હતું તે 'વિષયનગર'માં રહેતો હતો ત્યાં
તેને બહારના વિષે યોદ્ધા બાતમી મળી
હતી. એટલે તે દોડતો એની પાને આવીને
કહેવા લાગ્યો. "અરે જાણ માણસ, આમ
આટલો ભારે બોલો ઉપાડીને દાકરતો, નિરાસ
નાખતો કયા જઈ રહ્યો છે ?"

બહારના—ભાઈ, સાચું જ હું ટોરની
માફક ભારે બોલો વદન કરતો જઈ રહ્યો
તો છું જ! અને હું કયા જઈ છું, એમ
દર)

તમે પૂછો છો? હું તો પેલી વાટ પામે
જે દવાનો દેખાય છે ત્યાં જઈ છું. કારણ કે
મને એમ કહેવામાં આવ્યું છે કે, ત્યાં મને
એવે માર્ગે દોઢવામાં આવશે જેથી આ ભારે
વોખળને હું દૂર કરી શકીશ.

દોડડાહ્યો—તારે ખેંચાઈકરાં છે કે ?

બહારના—હા; પરંતુ હું આ બોલથી એવો
તો અકાળાઈ ગયો છું કે મને પહેલાં એ
લોકોમાં જેવો અનંદ પડતો હતો એવો હવે
રહ્યો નથી હવે તો હું એમ જ માનું છું કે
મારે કોઈ જ નથી

દોડડાહ્યો—જે હું તને સાચી સલાહ
આપું તો માનું માનશે ખરે ?

બહારના—જે એ બદલાવ હશે, તો
શા માટે ન માનું ? મારે તો સાચી સલાહની
જ ધણી જરૂર છે

દોડડાહ્યો—તો હું તને જરૂર મલાહ
આપીશ, જેથી તું યોદ્ધા જ વખતમાં આ
બોલમાંથી મુખ થઈ શકશે ત્યાં સુધી તને
શાંતિ મળવાની નથી, અને પ્રભુએ જે
આપણા ઉપર મહેરબાની કરી છે તેની મજા
પણ તું આપી ન શકે

બહારના—મારે પણ એ જ ભોંઠાં છે
કોઈ પણ દિમાખે આ બોલના બારમાંથી
મુક્ત થાઉં તો બસ પણ એમાંથી શી રીતે
મુક્ત થવું એ મને સમજાતું નથી! વળી
મારા દેશમાં એવો કોઈ માણસ પણ નથી
જે મને એ બોલમાં મદદ કરી શકે. તેથી
તો હું આ બાનું જઈ રહ્યો છું.

દોડડાહ્યો—તને આ તરફ જવાનું કોણે
કહ્યું છે ?

બહારના—સલો અને ઉમદા દેખાતો
એક સંજ્ઞન માણસ મને મળ્યો. એ બતા
માણસે મને એ રસ્તો બતાવ્યો [અનુ. ૫૦૮૧]

લવન-કીડા

શુરુઆતી મહિસકાળ

લવન એક અજબ ચેતરજ(chess)ની રમત છે એમાં પ્રભુ અને માણસ નિરતર ભાગ લે છે પણ આ રમતમાં છત્ત હમેશા પ્રભુની જ થાય છે માણસ કેટલીય ચતુરાર્થ કે કુશલતા વાપરે તોપણ કેઇ દિવસ પ્રભુને પાંજાય આપી શકશે નહિ કવિશ્રી નરસિંહરાવ ભાઇએ કવુ છે ને -

‘દાવ રમીએ નવનવા,
મેગના જ બચાવવા,
ગુદ શહિર સમર્થ’એ,
ના કઈ દે ફાવવા!’

પરંતુ માણસને પ્રભુને હાથે પરાજિત થવામાં એક પ્રકારનો સ્વર્ગીય આનંદ થાય છે મારણ કે કબીર સાહેબે એક ભજનમાં કહ્યું છે -

‘પ્રભુ છતે તો મેં પ્રભુકી,
પ્રભુ હારે તો પ્રીતમ ગરે’

આધ્યાત્મિક લવનનુ આ એક મુખ્ય સત્ય છે, જો કે માણસ તે વારવાર ભૂલી ભાય છે. એક બીજી દ્રષ્ટિએ પણ પ્રભુને હાથે

પા રાખાય

હાર મેળવવામાં જ માણસનુ કશ્યાણુ રહેલું છે તેને ધીમે ધીમે એવુ જ્ઞાન થાય છે કે, પ્રભુ જ ‘સકલ કર્મ’ કરવારા છે, એ પોતે, અર્થાત માણસ, પ્રભુના હાથનુ એક એનાર છે તેથી લવનમાં જેટલી ‘હારો’ (defeats) એને મળી હોય એ બધી ‘હારો’ને એક હારમાં પરોવીને પ્રભુના ગળામાં પહેરાવવામાં આવે છે એવી ભેગથી પ્રભુ અતિશય પ્રસન્ન થાય છે કારણ કે ત્યારે પ્રભુને જોમ લાગે છે કે, “લવનમાં જે કઈ મારા ટીકરાને મળ્યા છે તે મને હવે ચમત્કૃત્ય કરે છે આટલા દિવસ સુધી તે પોતાને મારાથી દૂર રાખતો હતો, અલગ રાખતો હતો, એમ ભાળીને કે હું એના પર અપ્રસન્ન છું, નાણુરા છુ, કેમકે તેણે લવનમાં કોઇં છત નથી મેગવી પણ તે ભૂલો ગયો હતો કે તેને વારવાર પરાજિત દુઃખમાં મારી એક યુક્તિ હતી, જે યુક્તિથી હું તેને મારી પાસે લાવવા હચ્છતો હતો જ્ઞાને મારી એ હચ્છા પૂર્ણ થઈ છે”

સત્ય તો એ છે કે જીવનમાં દાર જેવું
કાંઈ છે જ નહિ કારણ કે આખો વખત રમજી
રમે છે અને આપણે તેની રમત જોઈએ
છીએ અને કોઈ કોઈ વાર એ રમતમાં
આપણે પણ તેના ભાગીદાર બનીએ છીએ

(અગ્રેજી 'ગીતા' ભાગ ૬૮)

આરોપીત તુજ કંઠે મારી દાર તણો આ દાર,
ફર ક્યાં મુખી રહીસ મારા ભલ જલને આધાર ?
ભલું હું ભલું અભિમાને જાણે,

નિનિઃ બધાથી પ્રાણો ફાગી જસી,
શૂન્ય હૃદય-વસી જવ ખીતો મારી,
પાપાણો પણ જસી પીગળી નવનજલે મોપાર
થોકે થોકે સનદલ-દલ ખૂંચી જસી
એના મધુકોનોયે ખુલ્લા ધારી
ચમનવતે કો નયન એક લીપારો
ધરની બહાર ચલો 'મુજને મૂચવશે,
કમ્પતે તે દિન કમ્પ ન જાડો રહેશે
પરમ મત્સ્ય હું પામીશ તારા ચ લુતવે તે વાર
[અનુબંધ નગીનદાસ પારેખ]

સર્જનનું પ્રેરક તત્વ

ચુરુદેવ

કલાવાન શુભીજનો પણ જ્યાં સાચા શુભી હોય છે, ત્યાં તેઓ તપસ્વી છે, ત્યાં કવેચકાચાર નથી શકે નહીં, ત્યાં તો ચિંતની સાધના અને સયમ જ હોય છે. સંપૂર્ણ રીતે શક્તિશાળી મનુષ્યો ઘણા જ થોડા હોય છે, જેઓ પોતાના ધર્મબોધને સોળે આના આચરણમાં ઉતારી શકે કાંઈ ને કાંઈ અટકા આવી જ પડે છે કારણ કે આપણે બધા હીનતામાંથી પૂર્ણતા તરફ પ્રયાન કરી રહ્યા છીએ, હજુ ચરમ અવસ્થાએ આવી પહોંચ્યા નથી પરંતુ જીવનમાં જે કાંઈ મહાન વસ્તુ સ્થાયી સ્વરૂપે આપણે ધરી શકીએ છીએ, તે આપણા અતરંગી ધર્મબુદ્ધિની મહાત્મતા વડે જ, નહિ કે અટકાની મહાત્મતાથી જ્યાં જ્યાં શુભીજનોએ પોતાની ક્યારેયના સ્થાપિત કરી છે, ત્યાં ત્યાં તેમનું અસ્તિત્વ જ વ્યક્ત થયું છે, જ્યાં જ્યાં જીવનને નષ્ટ કર્યું છે, ત્યાં ત્યાં અસ્તિત્વનો અભાવ જ વ્યક્ત થયો છે આમ નષ્ટ થતી વખતે તેમના મનમાં ધર્મનો જે એક મુદ્રા આદર્શ હોય છે, તે અદ્વૈતા રિપુઓના આકર્ષણથી જીલ્લો જવાય છે અને પરિણામે પોતે પીડિત થાય છે કાંઈ પણ લીજુ કરવામાં સયમગી જરૂર છે, તેને નષ્ટ કરવામાં અસયમ રહેલો હોય છે પારણ કરવામાં સયમ જોઈએ, માત્ર મિથ્યા સમજણમાં અસયમ રહેલો હોય છે

આપણા ધર્મશાસ્ત્રો પણ જણાવે છે કે કેવળ ધર્મને માટે નહિ, મુખને માટે પણ સમત થવું જોઈએ મુખ્યાર્થી સચનો ભવેનું. અર્થાત જો ઇચ્છાની અસ્તિત્વતા ચાહતા હો, તો ઇચ્છાને વશમાં રાખો, જો સૌન્દર્યભોગ ચાહતા હો તો ભોગલાસલાનું કબજા કરીને પવિત્ર થાઓ, શાંત થાઓ

ઉત્તમમાં ઉત્તમ માણસ પણ સયમ નથી સમજતા,
શરીરની સગવડનો જરાયે ભોગ નથી આપી શકતા !
આપણી અવદશા છે — આધીજી

બાપુજીની મીઠી વાતો - ૨

સાને યુગુલ

દોરનો, મહાત્માજીના જીવનસાથીઓમાંની એક બીજી વાત આજે હું તમને કહીશ. મને વધારે વખત મળતો નથી. તેથી હું તો તમને નાની નાની વાતો જ કહીશ. મીઠી વાતો તમે મોઠાં થયો ત્યારે વાંચજો, 'જરુ' ને ?

બેંગલોરમાં ૧૯૨૪ની આશરે રાષ્ટ્રીય મહાત્માજીનું અધિવેશન હતું. ઈ. ગ. આચરણ દેશપાઠે અને બીજા કાર્યકર્તાઓએ કેટલી બધવરયા કરી હતી, કેટલું સુયોજન કર્યું હતું ! બધાં લોકો ખુશી મયાં, આનંદ પામ્યા. મહાત્માજી તો કાર્યગમ હતા તેઓ જ ત્યાંની કૌશલ્યના પ્રમુખ હતા. કૌશલ્યની એક પૂરી યજ્ઞ, બધા ઘેર જવા ઊપડ્યાં કેટલાક તો આજુ-બાજુનાં કુદરતી સૌન્દર્ય-પાત્રો જોવા નીકળી પડ્યા એક કાર્યકર્તા ગાંધીજી પાસે જઈને કહેવા લાગ્યા :

“ ગાંધીજી, ગેરસપ્પાનો ધોધ તમે જોવા આવ્યો ? હિંદુસ્તાનમાં જ નહિ પણ આખી દુનિયામાં એ સૌથી જિંદગામાં જિંદગા ધોધ છે આઝમે કૂટની જિંદગાઈથી તો પડે છે એ ખારાઆપુ

દરેક જાહેર ભવ્ય હોય છે આવ્યો ને ? મહાદેવ-જાઈ, કાકાસાહેબ એ લોકોને પણ આવવાની હામ છે તમે આવ્યો તો તેઓ આવશે ના ન પાડ્યો.”

“ હું શી રીતે આવી શકું ? મારાથી હવે આમ સ્થળો જોતાં જોઈતું ફેરાય જોમ છે ? કેટલું કામ પડ્યું છે ? મહાદેવ પછુ ન આવી શકે કાકાને બલે લઈ જાઓ.”

“ ગાંધીજી, આટલી ઊંચાઈ પરથી પડતો આ ધોધ ખરેખર જોવાલાયક છે. કેવા ફેરા જાડે છે, કેવા ઈંદ્રધનુષ માય છે ! કેટલી ઊંચાઈ પરથી પાણી પડે છે ! જાણે આપણે ગ'લીર નિશર્ગની, મૂર્તિમંત અનતતાની એકદમ નજીક હોઈએ જોમ લાગે તમે જોવો જોઈય ધોધ જોવો ॥ ખરો ? જિંદગી પરનારો ? ”

“ હા; કેટલીય વાર જોયો છે.”

“ ગેરસપ્પા જેટલો જિંદગી ? ”

“ અરે, જોનારીયે જિંદગી.”

“ ગેરસપ્પાના ધોધ કરતાં જિંદગી ધોધ આખી દુનિયામાં નથી, અમે જૂજોળમાં વાંચ્યું નથી.”

“બૂજોગમા નહીં હોય, પણ મેં તો મારી આંખે ફેટલીએ વાર લેયો છે અને તમેય લેયો તો છે જ ફેટલે ઊંચેયો એ પાણી પડે છે.”

“એ નરી કઈ? એ પાણી કયું? અને તો કશીય નેયું નથી.”

“વરમાદનું પાણી! પર્જ-મ મારા ફેટલે ઊંચેયો પડે છે! એ પાણી ગેરમખાના ધોધ કરતા શું ઊંચેયો પડતું નથી? મેં સાચું

કહ્યું કે નહીં?”

મધ્યાં હમ્યાં મદાતમાણ પલ્લુ હરયા કાકાસાહેબ અને બીજા સાથીઓ પીપ લેવા મયા મદાતમાણએ તેઓને જવા કહ્યું.

પરંતુ પોતે તો પોતાના કાર્યમા મગ્ન રહ્યા મદાદેવભાઈ ઘણા દિવસો મહી એક વાર કામ અંગે મેંસૂર મયા હતા ત્યારે તેમને ધોધ ભેઈ આવવા બાપુજીએ કહ્યું હતું અને તે અંગે વ્યવસ્થા પણ કરી હતી

== વહાલાં પંખીડાં ==

જવાદુ-વાય નેહરુ

બાળકો, આજે દુનિયામા ઝવડા થાય છે તેનું કારણ શું? કારણ કે બચપણમા વાંચેલી કથાઓ બધા ભૂલી જાય છે નહિ તો ઝવડા શાના થાય? તમે બગવાન બુદ્ધની કથા શીખ્યો, અયોકની કથા શીખ્યો, મહાત્મા ગાંધીજીની કથા શીખ્યો મહાત્માજી પણ એક વખત બાળક જ હતા ને! તેઓ એ વખતે શું કરતા હતા, કેમ રહેતા હતા અને મોટા થયા પછી એમણે શું શું કર્યું એ બધાને લખલો લો એમને આદેશ શાંતિને હોતો

બાળકો, તમે એ કથા ભૂલી ન જતા અને ઝડપ્યોમા પડી ન જતા આજે તો લોકો મોટા થતા જાય છે તેમ મૂંઝવે થતા જાય છે બચપણમા સાંભળેલી કથાઓ ભૂલી જાય છે મળેલી કથાઓના મહાપુરુષોની જેમ વર્તતા શીખે તો બધાય મહાન થઈ શકે

વળી બાળકો, મોટા થયા પછી તમે ફક્ત ધન કમાવામા ન પડી જતા ધન કમાવું એ કઈ જીવન નથી તમે ધનિક થયો તો જીવનની કથા અને જીવનની સાર્થકતાથી વચિત જ રહેયો તમે ઇતિહાસમા નીર પુરુષોની કથાઓ વાંચો છો, પણ કથામાં ધનિકની કથા છે ખરી? ધનિકની મયા તો કચારની ભૂનાઈ જશે

પુત્રદેવે સાત પ્રકારના ધન બનાવેલ છે તેમા સૌથી પ્રથમ કહી છે 'શ્રદ્ધા' આપણી પાસે આ ધન છે કે નહિ તે જોઈએ આજની શ્રદ્ધા આપણી સાચી શ્રદ્ધા નથી શ્રદ્ધા એટલે દૃઢ વિશ્વાસ 'અગ્નિમા હાય નાખવાથી હાય બગી જાય છે, સર્પ કરડવાથી મનુષ્ય મરી જાય છે' - આ કથનમા આપણને જેટલી શ્રદ્ધા છે તેટલી જ શ્રદ્ધા 'રાગ અને દ્રેષ વિષય અને કપાય મનુષ્યને મારી નાખે છે, - એ કથનમા હેવી જોઈએ પરંતુ આજના જીવન પરથી સંજિત થાય છે કે મનુષ્યને તે ધન પર વિશ્વાસ નથી જો મનુષ્યને શ્રદ્ધા હોત તો ફાગી જવાની કે મરી જવાની બીકે તે અગ્નિ અને સર્પથી દૂર રહે છે તેવી જ રીતે રાગ અને દ્રેષથી, વિષય અને કપાયથી દૂર રહેવા પ્રયત્ન કરત

શ્રદ્ધા માનવ જીવનમા જરૂરી છે શ્રદ્ધા વિના મનુષ્ય ગમે તેટલો પુદ્ગિશાળી હોય, તેપણ તેનું જીવન વિચીત્ર વિશામા દોર વાઈ જાય છે

પુરોપમા માઈકેલ એન્જિલો નામનો એક ચિત્રકાર હતો તેની ચિત્રકલા બહુ પ્રખ્યાત હતી તેની લેકપ્રિયાની એક બીજા ચિત્ર કારને બેઠેખાઈ આવી તેને થયું, 'હું પણ ચિત્રકાર છું, છતાં લોકો મારા વખાણ કેમ કરતા નથી? એક વાર હું એવું ચિત્ર બનાવું કે લોકો માઈકેલ એન્જિલોને ભૂલી જાય અને હું જ લોકોની જીભે ચડી જાઉં' એમ વિચારીને તેણે એક સીનું ચિત્ર બનાવવું શરૂ કર્યું તેમાં નિદેશમાં ફરીને સુદર સીઓનું નિરીકણ કર્યું અને વિચિત્ર અથ યવોની સુદરનાનો સમન્વય ફરીને એક પ્યારાબાગ

સુદર ચિત્ર દોરવા માડ્યું ત્યારે ચિત્ર પૂરું થઈ ગયું ત્યારે દૂર જઈને તે એનું નિરીકણ કરવા લાગ્યો ચિત્રમા તેને કંઈક ખામી દેખાવા લાગી પરંતુ ખામી કયા હતી? તે તેને સમજાયું નહીં

એક દિવસે માઈકેલ તે સ્તેથી જઈ રહ્યો હતો ત્યારે તેની નજર એ ચિત્ર પર પડી, ત્યારે તેને એ ચિત્ર બહુ સુદર લાગ્યું પરંતુ તેમાં જો ખામી રહી ગઈ હતી તે તેની નજરે પડી આથી તે પેલા ચિત્રકારના ઘરમાં ગયો અને કહેવા લાગ્યો 'ભાઈ તમારું ચિત્ર છે તો બહુ સુદર, પરંતુ તેમાં એક ખામી રહી ગઈ છે'

ચિત્રકારે કહ્યું ખામી છે એમ તો મને પણ લાગે છે પરંતુ કંઈ ખામી છે તે જ ખબર પડતી નથી'

માઈકેલે કહ્યું, તારી પીછી જરા મને દે હું તે ઠીક કરી દઉં

ચિત્રકારે કહ્યું, નહીં ભાઈ હું મારું ચિત્ર બગાડી દે તો મારી બધી મહેનત પછીમા જાય'

માઈકેલે કહ્યું "તમે તમારી પીછી આપો તો ખરા હું ચિત્ર ખરાબ નહીં કરું"

ચિત્રકાર ચિત્રમા આખોની કીકી કાઢી કરવાનું જ ભૂતી મયો હતો માઈકેલે જાને આખોમા એ ટપકાં લગાવી દીધા પછી તો તે ચિત્ર જાણે જીવંત કેમ ન દેાય તેનું લાગવા માડ્યું

ચિત્રકારે આજ્ઞાની લાગણી અનુભવતા કહ્યું, 'ભાઈ તમારું નામ શું? માઈકેલે પોતાનું નામ કહ્યું ત્યારે ચિત્રકારે તેની શામા આજ્ઞતા કહ્યું, 'ભાઈ તમે જ ખરા ચિત્રકાર

છા. મેં તમારી છાંઈ કરી તે બહુ જોડું ક્યું છે."

આપણા જીવનમાં પણ શઢાનું રથાન આંખની કીડી મમાન છે. આંખો હોય પરનુ કીડી ન હોય તો આંખ હોવા છતાં પણ કંઈ દેખાતું નથી; તેવી જ રીતે શઢા વિનાનું જીવન પણ સૂનું બની જાય છે. શઢા વિના કોઈ કામ થઈ શકતું નથી, આને તમે દપાલ પેટીમાં પત્ર નાખો તે ત્રણ દિવસે અમુક સ્થાને પહોંચી જશે—એ વાતમાં તમને શઢા છે; બેંકમાં જમા પડેલ પૈસા નેહશે

ત્યારે મળશે—એ વાતમાં તમને શઢા છે; તે મુજબ અહિંસા, સત્ય, શ્રદ્ધાચય વગેરેનું પાલન કરવાથી તેનું ફળ પણ અવશ્ય મળશે એવી આપણને શઢા હોવી નેહએ. પરનુ આને મનુષ્યના મોટા ભાગને તેમાં શઢા રહી નથી. તેથી જ લોકો પૈસા ખાતર અમૂલ્ય સત્ય વેચી નાખે છે. માનવનું આ લક્ષણ નેહને જ શાસ્ત્રકારોએ કહ્યું છે: 'શઢા પરમ દુર્લભા' અર્થાત્ શઢા પણ મહુ દુર્લભ છે, શઢા એ જ સાચું ધન છે.

સરદારશ્રીની વાણી

મોક્ષનો માર્ગ તો આપણા જ હાથમાં છે. કંઈક સંયમો રીખવાના છે, કંઈક પાપો પોવાનાં છે, કંઈક મિથ્યામિમાન હોય તે છોડવાનાં છે.

આપણી પોતાની જ મૂખાંધી આપણે બહુ જ દુઃખી થઈએ છીએ; આપણે પોતે જ આપણાં દુખો માટે જવાબદાર છીએ, તો તે સામે શું આપણે ન લકીએ? તે સારુ તો શતદિવસ જમ માંડવો નેહએ.

કેળવણી એ પ્રકારની છે: એક કેળવણી માણસની માણસાઈ કંઈ લે છે, બીજી માણસને માણસાઈનું જ્ઞાન કરાવે છે; એક માણસને મદમાં ચકચૂર કરે છે, બીજી માણસને—પુરુષ અને સ્ત્રીને—તેના ધર્મ પ્રત્યે જાગ્રત કરે છે. આ બીજી તે જ સાચી કેળવણી.

કર્તવ્યનિષ્ઠ પુરુષ કોઈ દિવસ નિરાશ થતો નથી.

દુનિયામાં આપણે સૌ જોએવતે અંશે શુનેગાર છીએ; પણ જે માણસ પરસેવો પાડી

એતરમાં કામ કરે છે, અને જગતને માટે અન્ન અને વસ્ત્રની સામગ્રી પકવે છે તે માણસ દુનિયામાં જોષામાં જોછો શુનેગાર છે.

જમી ઉન્નતિની કૂંચી જ સ્ત્રીની ઉન્નતિમાં છે.

એડૂતેની એવા કરવી હોય, દરિદ્ર-નારાયણના કર્શન કરવાં હોય તો એડૂતેનાં કૃપકાંમાં જાઓ.

મહુ મોહવાથી લાભ નહીં, પણ હાનિ થાય છે.

કુરબાનીના ક્ષણિક આવેશમાં પોતાની જાતને ચાણુરીથી લોમી દેવી એમાં બહાદુરી ભલી હોય; પણ કેઈ પણ જાતની પક્ષપક્ષીમાં પકચા વિના કેવળ અસાત રહી અખંડ શ્રમ અને શિસ્તવાળું સેવામય જીવન ગાળવું એમા વધારે બહાદુરી છે. ક્ષણિક આવેશમાં આવીને કરેલાં બલિદાનો આપણને નથી નેહતાં; પણ સતત કષ્ટ વેઠીને, ત્યાગ કરીને કરેલાં કામોની આપણને જરૂર છે.

[ક્રમશઃ]

પ્રાર્થના ૫

[illegible][illegible]

29 9/88
 29 9/88

Grayson
Lm 2/19/13

[વડીલજનનુ-૫ પૂજ્ય બાપુજીની સલાહ જીવનને સુખે દોરવા પૂજ્ય જ સદાયપૂર્વ નીવડાવી. જી અને પુરુષ એકીબીજને વિકાસમા સહાયક અને એક દળતાયજતાં થાય એ માનવજીવનને ઉન્નત કરતાઈ અને, એ રીતે જી કે પુરુષ એકીબીજને નાના કે ઘોઘાં ન માને. જી પોતાને પુરુષ કરતાં કિતરની ન માને અને પુરુષ પોતાને જી કરતાં અધ્યાત્મો ન માને જરૂર પડેતો સ્ત્રી પણ પુરુષને શીખવી શકે, પુરુષનો શુભ શર્ત હશે. યુવાન જીપુરુષ આમ મધ્યદા તેમ જ વિવેક નળણીને એકીબીજને મદદરૂપ થાય એમાં જરૂરે અભુજગુ કરાં નથી. અવશ્ય કેઈ વાર આપણા જૂના વિચારોના વડીલોને આનુ નમે ગમે તે આપણે આપણા વિવેકસલાં, મધ્યદાશીલ, શિસ્ત વર્તનથી વડીલોને નિર્ભય કરવા પ્રયત્ન કરવા જોઈએ, ઉદ્ઘાટક બતાવી તેઓની વ્યવસાયના ન જ કરવી જોઈએ, વળી જીવનની પવિત્રતા નળણવા માટે મારા બાક મધન કે દામ આપણાં નથી એવા પવિત્રતાની સાચી કસોટી પણ નથી થયી પરંતુ આપણા સત્તાનો આ ઉચ્ચ સંસ્કારનું સિચન કરી તેજો સૌ વચ્ચે રહીને પ્રવિરુજી વાતાવરણમા પણ વિવેક અને પવિત્રતા નળણવી શકે એટલી નિર્વજતા તેમ જ જીવનભવદહરની સ્વાભાવિકતા લેએમા આવે એ જ માનવવિકાસની સાત્તી પારાશીશી છે. પૂજ્ય બાપુજી આ જીવનદર્શન સ્વાતંત્ર વાકયોમા કેવી પ્રેમજળતાથી દર્શાવી સકતા હતા એનું ઉદાહરણ આ વખતનો પત્ર પૂરું પાડે છે, તદુપરાંત આ પત્રમા સોદાળ વડીલજનની સતત નમસ્કરમા પણ નજરે પડે છે]

ચિ. કુસુમ,

મને ધારતી જો કે તું ગળ ઉપરવટ
કામ કરી રહી છે.

મચ્છરને સારુ મચ્છરદાની રાખવી જોઈએ.
એમાં કંઈ ખર્ચ નથી અને શરીર બચે છે.
બહાર સૂવાનું મળે તો બહુ સારું. નવ-
કુવડોને શીખવે તેમાં માણેકલાલને સંકેત
ધાય એ સમજું છું પણ અનુભવે એ
સંકેત તું દર કરજે. પુરુષો સ્ત્રીને શીખવે
તો સ્ત્રી પુરુષને કા ન શીખવે? તું બેધક્ક
થાને શીખવજે ને બડીલોને નિર્ભય કરજે. મને
જરા પણ સંકેત નથી. તને પીંજરામાં પૂરીને

પવિત્ર રાખવાનો લોભ નથી. તું સ્વતંત્રપણે
તારી પવિત્રતા નિભાવે તો જ પાસ થઈ શકું.

તને મારી પાસે નથી રાખવી અથવા
તને નથી ઢોલવી જોવું મને છે જ નહીં. તું
ગમે ત્યાં હોય છતાં મારી આખ તારી ઉપર
ક્યારે જ કરે જો મારી સાથે ફરવાનાં મને ભય
માત્ર તારા શરીરનો જ તારા ને મારા નસી
બમાં હશે તો મારી સાથે તારું રહેવાનું
પણ થયે પણ તેમ ન થઈ શકે તોય તને
ઢોલવાનો લોભ તો મને રહેશે જ.

મારું ઠીક બાલે છે. મને નિયમસર લખજે
૨૧-૧-૩૪ આપુના આશીર્વાદ

પત્રપ્રસાદ

૬. વા.

(૧)

ચિ. માયો,

તારો પત્ર મળ્યો. તું રાજ ફરવા બંધ છે કે? તારા જેવા બાગકાને મારું
મેં રંગીન કાપડીઓ સંઘરી છે તને કયો રંગ ગમે?

૧૬-૨-૩૩

આપુના આશીર્વાદ

[આના ઉપર જેલરના રાતી સીસાપેનતા આલિસકર છે ૬. વા.]

(૨)

... .. તારે અક્ષર ચીતરવા જોઈએ સીંધી લીટી, ત્રિકોણ અને કુડાળા
માટકું તું ચીનરી શકે પછી જ અક્ષર ચીતરાય; કેમ કે અક્ષર ચીતરવા પેલા
ત્રણ ચિત્ર ચીતરવા કરતા કઠણ છે આ વાત તારે મળે કઈ રીતે ઉતારાય?

૨૧-૩-૩૩

આપુના આશીર્વાદ

(૩)

... .. જિલાયતી કે બીજા દેશોના રમકડાં ન જ લઈએ. આપણા દેશના
મળે તેથી સતોષ માનીએ

૨૬-૬-૩૪

આપુના આશીર્વાદ

(૪)

ચિ. વિક્રમ,

તા ૧૬-૧૦-૪૩

ન. દિલ્લી

- તારું પત્ર મળ્યું તારે અક્ષર મોટા લખવા જોઈએ લીટી દોરે જો તે
સરખી દોરવી, અત્રે એક જ રાખતું મોટા અક્ષર કદાચ જોઈશું અંતર રાખતું
અક્ષર મોટીના કાળા જેવા કાઢવા તું કયા બૂલાય જોવો છે?

આપુના આશીર્વાદ

આરા આ પ

[૭૧]

જીવનની સાચી સપત્તિ

ઈન્દ્ર સદિ રચી, એમા માનવનું મહત્વ પ્રસ્થાપિત કર્યું. જો પ્રાણીને પોતાપોતાનું કર્તવ્ય વર્તુલ હોય છે જીવનમા ફરકને કઈ ને કઈ કાર્ય કરવું જ રહ્યું ઉચ્ચ જાવનાઓ સેવવી અને આશાના મહેલ રચવા એ અત્યંત સહેલું છે પરંતુ જાવના કરતા કર્તવ્ય અનેકગણુ ઉચ્ચ છે આપણા જીવનનું સાચું મૂલ્ય કર્તવ્યથી જ અકાચ છે

પશુના જેવું જીવન જીવવું એ માનવધર્મ નથી પશુજીવનની સપત્તિ એટલે ખાણ, પીણ, શતતિ વધારવી, મોજમજા કરવી પરંતુ માનવજીવનમા જોનાથી કઈક ઉચ્ચ સપત્તિ હોય છે

સપત્તિના અનેક અર્થ થાય છે સ્થૂળ અને સૂક્ષ્મ વ્યાવહારિક દૃષ્ટિવાળો, વ્યાપારી માનસવાળો માનવી સપત્તિનો અર્થ માત્ર પૈસો જ કરશે ધન ભેગું કરવું એ જ એને મન સાચી સપત્તિ છે તે જીવનનું સર્વસ્વ સપત્તિને માટે હોડમા મૂકવા તત્પર થશે એક રીતે તે પૈમાનો દાસ બની જાય છે તે તો 'પૈસો મારો પરમેશ્વર અને હું તેનો દાસ' એમ કહેવામા ગૌરવ લેશે વળી એ ધનદોષ્ટપ લોકો એમ માનતા હોય છે કે, જે ધનવાન હોય તેના બધા હુણ્ણો ઢકાઈ જાય છે

પરંતુ સપત્તિનો ગૂઢ-મૂકમ-અર્થ જુદો જ થાય છે ઉચ્ચ સ્તરના, જાવના અને તકનુસાર કર્તવ્ય એ જ માનવજીવનની સાચી સપત્તિ છે એ કારણે જાળપણથી જ જાળકોમા ઉચ્ચ સ્તરના રોપવા જરૂરી છે ધ્રુવ, પ્રહલાદ જેવા અનેક ભક્તોના ઉદાહરણ એ દૃષ્ટિએ આપી શકાય

માનવીએ જીવન શિવ સાથે મિલન કરે

વસતિ વ્યર્થેન મન્યતઃ

કરવાનું છે. એ અર્થે પ્રાર્થના, રતન, શમ નામ ખૂબ સફાઈપ થાય છે. પ્રજુ-રમરજુ એ આત્માનો યોગ છે 'જેમ ખાણ, પીણ નેટવું જરૂરનું છે તેમ જ જરૂરનું આત્માને યોગ સ્થાપવાનું છે' ખાણુએ આપણને એ પાઠ શીખવ્યો જ છે

સાથે સાથે જીવનને સત્યશીલ કરવું અત્યાવશ્યક છે સત્ય એ જ પરમેશ્વર છે, એનું સ્વરૂપ જીવનમા જાળપણથી જ સ્થાપવું જોઈએ ખાણુ પર મત્યવાદી હરિશ્ચંદ્રની કેટલી જડી અજર પડી હતી એ સુવિદિત છે વગી આપણામા માનવધર્મ સેવા રૂપે-પ્રાણી માત્રની સેવા રૂપે મૂર્ત થવે જોઈએ માખાપની સેવા, પટાસીની સેવા, દેશભાષાવોની સેવા, જગતના સર્વ માનવીની સેવા, પશુપક્ષીની સેવા એમ સેવાને નેટલી વ્યાપક કરીએ તેટલી જીવનની સાર્થકતા આપણે પામી શકીએ

એ જ પ્રમાણે આપણે ઐહિક ઉપલોગ પર, ઇન્દ્રિયોના સુખ પર પલ્લ સથમ ઢેળવવો જોઈએ મન એ જ મનુષ્યનો મિત્ર બની શકે છે અને શત્રુ પણ બની શકે છે માટે મનને સુપથે દોરવા માટે, પ્રેમશૂ કરતા શ્રેયઃ પ્રત્યે અભિમુખ કરવા માટે, જીવન શિવ સાથે મગલમય મિલન કરવા માટે, ઇન્દ્રિયનિમગ્ન, મનનો સથમ સુપથ સ્થાને આવી શકે

આ રીતે ઉત્તરોત્તર શુદ્ધ થઈ, વિકાસ સાધી માનવીએ ઉચ્ચતમ સમૃદ્ધિ પ્રાપ્ત કરતા જવું જોઈએ આપણને થવું જોઈએ કે, 'જોવા અસ્માકમ્ પરમા સપત્તિ' આ જ અમારી પરમ સપત્તિ છે, માનવ જીવનની સાચી સપત્તિ છે

આશાખાણુ

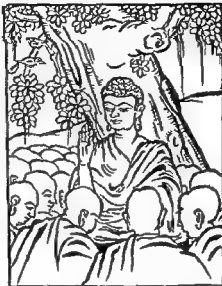
સેવાધર્મ-

— — —

— — ૬૧

પદ્મનાભ મી જોની

એક વખતે એક
બિહુને કંઈ રોગ થયો
હતો તે અત્યંત અસહ્ય
થઈ જઈ મગમૂંચથી
ખરડાયેલો બાપડો એક
ખૂણામાં પડ્યો હતો !
એવામાં ભગવાન છુદ્ધ
એમનાં શિષ્ય આનન્દને
લઈ ફરતા ફરતા ત્યાં
જઈ પહોંચ્યા એ વિકા-
રમાં આ રીતે બિહુને
એક બાજુએ આવી
હુકંશામાં પડેલો એઈ
ભગવાન જોની પાસે
ગયા અને જોડ્યા

“બિહુ ! તને શાની બીમારી છે ?”

“પેટમાં વિકાર છે, ભગવન !”

“બિહુ ! તારી સેવા કરવા માટે કોઈ
પરિચારક તારી આસે નથી ?”

“ના ભગવન !”

“કેમ ? શા માટે કોઈ બિહુ તારી
પરિચર્યા કરતો નથી ?”

“જાનતે ! હું કોઈનું કશું કામ કરતો ન
હતો એટલે કોઈ મારી સેવા કરતા નથી !”

એ સાંભળીને ભગવાને આનન્દને કહ્યું
જ આનન્દ ! પાછી લઈ આવ આ બિહુને
આપણે સ્નાન કરાવીશું ”

“સાડુ જાનતે !” એમ કહી આનન્દ
થોડી વારમાં પાછી જઈ આવ્યો ભગવાને
બિહુના હિલ પર પાછી રેડ્યું ; આનન્દે એને
પાંપ સાફ કર્યું પછી ભગવાને અને આનન્દે
મગીને તેને ઉપાવીને ઘણી પર સુવાઓ

પછી ભગવાને એ
વિકારના બિહુઓને સોગા
કરી પૂછ્યું ‘ બિહુઓ !
આ વિકારમાં કોઈ બિહુ
બીમાર છે ? ”

‘ હા, જાનતે ! ”

“ બિહુઓ ! એ કયા
રોગથી પીડાય છે ? ”

“ ભગવન ! તેને
પેટનો વિકાર છે ”

“ બિહુઓ ! જોની
પાસે કોઈ રહે છે કે ? ”

“ ના, જાનતે ! ”

‘ અને તમારામાંથી
કોઈ પણ બિહુ જોની

પરિચર્યા નથી કરતા ? શા માટે તમે એને
સહાય કરતા નથી ? ”

‘ જાનતે ! એ બિહુ અમારું કશું કામ
કરતો નહોતો એટલે અમે શા માટે જોની
સેવા કરીએ ! ”

‘ બિહુઓ ! અહીં તમારી નથી માતા
કે નથી પિતા, જે તમારી સેવા કરી શકે !
એ તમે પે તે જ એકબીજાની સેવા ન કરશો
તો તમારી સેવા બીજું કોણ કરશે ? અને
બિહુઓ ! જે મારી સેવા કરવા હમણે છે તે
આવા રોગીની સેવા કરે એ ઉપાધ્યાય માટે
હોય તો ઉપાધ્યાયની, જો આચાર્ય માટે હોય
તો આચાર્યની, જે આચાર્યના શિષ્ય માટે
હોય તો શિષ્યની, બધા સુધી તે સારા ન થાય
ત્યાં સુધી સેવા કરવી જોઈએ. ‘ બિહુઓ !
આટલું મ્યાનમાં રાખજો જે મારી સેવા
કરવા હવે હોય તે રોગીની સેવા કરે ”

આસપાસની પરિસ્થિતિનું અવલોકન કરતા એક એવું અનુભવ તારવવાનું મને છે કે જે બાનનો સેવાકાર્યમાં પડેલા છે તેઓના બાળકો મોટે ભાગે રાષ્ટ્રસેવાથી વિમુખ, પ્રત્યાઘાતી, ઉદ્ભટ, નમ્રતા પેદા થતા હોય છે એમાં અપવાદો હોય છે પણ મુખ્યત્વે આવું જોવાનું મને જે એના માર્ગો વિચારુ છું ત્યારે લાગે છે કે તેઓ વિચારપૂર્વક જીવતા નથી કેટલાક આદેશને લીધે રાષ્ટ્રસેવામાં જોડાઈ આવેલા હોય છે પણ સમગ્ર જીવન કેમ જીવું તેની તેમની પાસે કંપના નથી કોઈ દર્શન પણ નથી એમાં તેમના હોય કોઈએ છીએ એવું નથી તેઓ અસાધારણ મજેગોમાંથી પસાર થયેલા હોય છે

દરેક રાષ્ટ્રને આવા અસાધારણ સભાગો માંથી પસાર થવું પડે છે કઈ કઈ આસપાસની સુલતાની જેવી પડે છે હું વિદ્યાર્થી એને કહેતો કે દેશ ગુનામ છે ત્યાં ભણવાનું શું! જણતર છોડા આમ કહેવાથી કેટલાકે છેડી પણ હીપુ કોઈક પસ્તાતા પણ હશે! પણ એ એક એવો કાળ હતો કે ખૂબ શાંતિથી વિચારવાનો અમય ન હતો એમ કરવા બેસીએ તો સ્વરાજ માટે આહવાન ન બસાવી શકીએ પણ એવા સભાગો જ મેંશા નથી આવતા આમાં કોઈ અર્થકર્તાનો હોય કાઢવા કરતા પરિસ્થિતિનો હોય કોઈએ હવે એ પરિસ્થિતિ રહી નથી હવે રાષ્ટ્રસેવાના કામમાં પડેનાઓએ પોતાના બાળકની કેળવણીનો વિચાર કરવો જોઈએ તેના ચારિત્ર-ગુણોનો પણ વિચાર કરવો જોઈએ એ ન કરીએ તો સ્વદેશી ધર્મ ભૂંધા ગણાય

અસાધારણ સભાગોમાં લોકો ભલે અસાધારણ જીવન જીવે પણ દેવે આપ્યો સ્વાભાવિક જીવન જીવતા થવું જોઈએ કાલે ધરપકડ થશે ૨૦ વરસની સજા થશે તોયે આજે સ્વસ્થ ચિત્તે જે પોતાના કાર્યો કર્યે જાય છે તે સ્વાભાવિક જીવન જીવે છે ગાંધીજી એવું જીવન જીવતા હું નાનો હતો ત્યારે એવી ઝંખના થતી કે આપુ થઈ જાઉં સાધુના સમાગમમાં આવતો માધુઓએ મને જોય પાનો પ્રયત્ન કરેલો પણ એ બધા અનેક જાતના માધુઓને માપવાનો ગજ કયો? મેં એક ગજ નક્કી કર્યો જેનામાં જેટલી અસ્વાધિકતા વધારે તેટલો તે નાલયક જે જાડું ટોંગ દમામ કરે તેટલું તેના જીવનમાં લીધું પોયું છે

સ્વાભાવિકતા માણસના વિકાસનું લક્ષણ છે અસ્વાભાવિકતા હોય ત્યાં સામાન્ય જનોનું આકર્ષણ વધી જાય છે એ કેટલીક વાર જીવનમાં ભેદ પૂરનારી હોય છે, બાવે તે થોડા કાળ માટે આવે પણ હંમેશા માટે તો સ્વાભાવિકતા જ જોઈએ મને પોતાને હું ખૂબી છું જોઈ લાગે છે ગાંધીજીને સત્યશોધનની ધૂન હતી ધૂન એટલે તાલાવેલી એમ કહતા તાલાવેલી પર જઈને સ્વાભાવિકતા જળવાઈ રહેવી જોઈએ ગાંધીજીનું જીવન મતો પર બધાયેનું હતું જે ગાંધીજીને પોતાનો આદર્શ મેતા કહે તેના જીવનમાં મતો આવે જ મતો વિકાસમાં મદદ કરે છે એનાથી આત્મ વિશ્વાસ વધે છે પણ એ ધીમેધીમે સમજાય છે એથી મેં એવું તરખું કે માણસની સ્વાભાવિકતા જળવાઈ રહે અને મતો દ્વારા વિકાસ થાય એ સારું છે

રવીન્દ્ર મનન

કાકા કાલેલકર

સાધક અને નિદ્ધની 'રહેણી-કરણી' અને વિચારસરણીમાં જમીન-આસમાનનું અતર હોય છે. જે મોટા વૃક્ષની સાથે આપણે મોટા મોટા હાથીઓ ભાંધીએ છીએ, જ્યારે તે નાનો છોડ હોય છે ત્યારે ઘેટાળકરાથી તેનું રક્ષણ કરવા માટે તેની આસપાસ નાડ કરવી પડે છે અને બધી રીતે તેની સંભાળ રાખવી પડે છે.

પવનનો થોડો ઝપાટો લાગતા હીવો તરત જ ધુતાર્ક બન્યો છે. તેથી તેને ખૂબ માવધાનીથી રાંત જવ્યાએ રાખવો પડે છે. પરંતુ જ્યારે જ્યોતિ જ્યારે જંગલના ઘાસને કે સૂકાં પાંદડાને કે લાકડાને લાગે છે, ત્યારે પવનની બાધા તેને નથી રહેતી, ઊંચા પવનના જોરથી તે આખા જંગલમાં ફેલાઈ જાય છે અને પવન એને નવા નવા ખાંધ લાવીને આપે છે આ ઉપરથી એમ કહી શકાય કે જ્યારે સામર્થ્ય હોય છે ત્યારે જે વસ્તુ પોષક ગણાતી હોય, તે જ વસ્તુ સામર્થ્યના અભાવને લીધે બાધિત માનિત થાય છે.

વનાનિ ઢહનો વાદને સખા ભરતિ મારુતાઃ ।
સ ઝીવ દીપ-તાશાય —

માણસ જ્યારે તરતા શીખે છે, ત્યારે તેને જે નિયમોનું પાલન કરવું પડે છે, તે નિયમો અરોગર તરતાં શીખી ગયા પછી છોડી શકે છે. સાધકની હશામાં ખીમારની માફક અનેક પથ્ય પાળવા પડે છે નિદ્ધ યથા પછી તેઓની બાધા રહેતી નથી.

દ્રવ પાણીથી ખૂબ ડરે છે દ્રવમાં પાણી પ્યારા ખાય

બળવાથી તે ખેરવાદ થઈ જાય છે. પરંતુ જ્યારે જ દ્રવનું જ્યારે આપણુ ગમે છે, ત્યારે તે પાણીમાં સારી રીતે તરે છે; એટલું જ નહિ, પાણીમાં રહેવાથી જ તે સાડું રહી શકે છે સિદ્ધાવસ્થા આવ્યા પછી અપથ્ય એ કંઈ અપથ્ય રહી શકતું નથી.

તેથી માણસે નબળા સમય વખતે પોતાની ખૂબ સંભાળ રાખવી જોઈએ શક્તિને સચારે યથા પછી, સામર્થ્યને જોઈ જે કંઈ પણ કરે તે પોષક અને ઉપકારક જ થાય છે.

જ્યપણુમા માણસ પરત્રત્ર હોય છે ત્યારે જ્યારે જોઈએ, ક્યારે જાણુ જોઈએ; જાણુ જોઈએ કે નહિ, એની બાળકને સમજ હોતી નથી મામાપ જે પ્રમાણે રાજે તેમ રહેવું અને દુનિયાની દયા પર છવણુ એ જ છે બાળકોનો નિવશ એ જ બાળકો જ્યારે મોટા થાય છે ત્યારે તેઓનું પરત્રત્રપણુ ખીંચે ખીંચે જોણુ થતું જાય છે. તેઓને થોડો થોડો વિરોધ કરવાનું પણ મન થાય છે ખીંચે ખીંચે બધા ઉપદ્રવો તે હજમ કરી શકે છે અને ઉવટે-જો મામાપે તેઓને જન્મ આપ્યે, પાણીપાણીને મોટાં કર્યા, તેઓને એ લોકો પોતાની સૂઠીમાં ગજવા લાગે છે હવે તેઓ પોતે પિના જમે છે, અને ભગવાન તેઓને નિવકુલ જન્મ/પ બાળકો આપી દે છે જ્યારે એ જન્મકે ને પણુ વખત આવે છે, ત્યારે જન્મકે ને પણુ મોટા થઈ તેઓના આ નિદ્ધને સંજ્ઞા બધા લાગે છે

દુનિયાનું વ્યવહાર-સકે જ એવું છે.
સામર્થ્ય દોષ છે ત્યારે જે વસ્તુ પોષક
બને છે, તે જ સામર્થ્યના અભાવને તીવ્ર
બાધક થાય છે.

જન મલ ગુણ શિશુર મનો

ગુણિ બરહીન

અન્તરેરિ અન્ત પુરે

થાક રે તત્તરિન ।

અ પ પારે પઃમિ પુરે,

અ પ દાહે મળિ પુરે,

અપ ૨. જે તાગને પુલા

કરો જ મંસિન—

અન્તરેરિ અન્ત પુરે

થાક રે તત્તરિન ।

જખન તોમર સમિન દબે

ઉમે ભરે પ્રાણ,

આશુન ભરા સુધા તાંહાર

કરમિ જખન પાન,

બાહિરે તખન બસ રે છુટે,

માહિમિ મુમિ પુષાપ કુટે,

સકસ ગોધન અંગે નિષે

મેળિ સ્વાધિન—

અન્તરેરિ અન્ત પુરે

થાક રે તત્તરિન ॥

‘ન્યાં સુધી તું’ નાના બાળકની પેઠે
બાળકીન દરો, ત્યાં સુધી (અંતર્મુખ યદને)
પોતાના હૃદયના અંત પુરમાં પડી રહેજે; એ
જ તારે માટે ચોખ્ખું છે. ન્યા સુધી યોગક
ધારી તું પડી જતો હોય, યોગક દાહથી તું
બળી મરતો હોય, તારા શરીરને યોગીક ધૂળ
લાગવાથી તું મલિન થઈ જતો હોય, ત્યાં
સુધી અન્ત કચ્છના—હૃદયના અન્ત પુરમાં
સુરક્ષિત પડી રહેવું એ તારે માટે સાચું છે

પરંતુ ન્યારે તારામાં શક્તિ આવશે,
અંગ—પ્રત્યંગમાં પ્રાણ ભરાશે; ન્યારે અગ્નિના
જેવી સળગતી સુધા હુળાહુળની પેઠે પી
જવાની શક્તિ તારામાં આવશે, ત્યારે નિર્ભય
થઈને અત્ત પુરની બહાર આવજો અને દવ-
તત્રતાથી ધૂમવા લાગજો. કારણ કે ત્યારે
ધૂળમાં આગોટવા છાયાયે તું શુદ્ધ રહી શકશે.
અર્થ પ્રકારના બદલો પોતાના પર લહન
કરીને પણ તું સ્વાધીનતાથી બધે ઠકાણે
ફરી શકશે

આવી શક્તિ તારામાં નથી, ત્યા સુધી તો
અન્ત-કચ્છના અત્ત પુરમાં પડી રહેવું તારે
માટે સાચું છે’

— શ્રમ અને આરામ —

ક્રિયોદક્ષાસ થત મશરૂવાળા

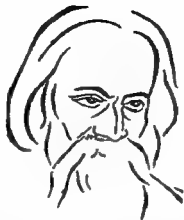
પરિશ્રમ—યત્રવત્ અથવા લુહિયુક્ત બને—અને અર્દિસા સગાં બાઈબહેન છે
પરિશ્રમનો અભુમનો કેળવીએ તો સાથે સાથે અધમાનતા અને તેને નભાવનારી હિંસાની
મનોવૃત્તિ કેળવ્યા વિના નહીં ચાલે બેઝાક, માણસને આરામની જરૂર રહે છે, પણ આરા-
મનુ ક્યાન જેવું હૃદયની ક્રિયામાં હોય છે તેવું છેલ્લું જોઈએ. હૃદય દરેક વખતે કૂલે છે
અને સ કોચાય ॥ તેની વચ્ચે તેને કેટલોક વખત આરામ લેવો પડે છે. પણ વિચાર
કરો કે કેઈ હૃદય પોતાની આરામની જાણોના જ આદર કરે અને કૂલવા—સ કોચાવાની
ક્રિયાનો તિરસ્કાર કરતું થઈ બાપ તો તેના માલિકની રી કશા ધ્યાય? એ જ પ્રમાણે જે
મમાજ આરામને જીવનનું ધ્યેય બનાવી દે અને પરિશ્રમ તરફ કંટાળાની જ નજરે
જુએ તેને આખરે મરવું જ રહેશે

ગુરુદેવની ચિંતા -

-- -- --

સુકૃપભાઈ

ધણા વર્ષો આ વાતને
વીતી ગયા છે બાપુજી
દિલ્હીમાં હરિજનવાસમાં
જીતયા હતા એ જ દિવ
સોમાં ગુરુદેવ પણ 'વિશ્વ
ભારતી' માટે દૃઢ એકત્વ
કરવા નીકળ્યા હતા તેઓ
પણ દિલ્હી આવી પહોં
આ ગુરુદેવનો કાર્યક્રમ
એ હતો કે તેઓ ક્યો
ક્યો પોતાની નાનકડા
લોકોને ઢાંચે અને પછી

લોકો પામેથી 'વિશ્વભારતી' માટે ફાળો ઉઘરાવે

આ વાતની બાપુજીને બધું યર્ષ ત્યારે
એમનું હૃદય દ્રવી જોઈયું ! ગુરુદેવ જેવી વહ
નીય મહાન વિભૂતિ જુઠાવરથામાં ફાળો એકઠો
કરવા ફરે - અને તે પણ માત્ર સાઠ હજાર
રૂપિયા માટે - અને પોતાની નાનકડા અને
નૃત્યકલાનું પ્રદર્શન કરે એ વાત બાપુને
અસહ્ય થઈ પડી બપોરે એમની એ વેદના
અક્રમ યર્ષ ગઈ ત્યારે તેમણે મહાદેવભાઈ
પાસે પોતાનું હૃદય ઠાવવું મહાદેવભાઈ પણ
બાપુની કંઈકરી આતરવેદના સાબળી બાકુળ
યર્ષ ગયા

રાતનો એક પહોર વીત્યો હતો. શ્રી
ધનરથામદાજી નિરલા પધારીમાં પડ્યા પડ્યા
નિદ્રાવશ થવાની તૈયારીમાં હતા ત્યાં તે
અચાનક ઠાંધના પગરવથી બગી જોઈયા અને
તેમણે પૂછ્યું ' કોણ છે ? '

મહાદેવભાઈએ કહ્યું " એ તો હું છું "

મહાદેવભાઈ સુપથાચ બિરલાજીના પત્નિ

પાનાવાયા

પાસે જઇને બેઠા નિરલા
જીએ પૂછ્યું " મહાદેવ
ભાઈ, તમે ? રાત્રે કેમ ?
છે તો બધું કુશળને ?
' હા, બધું કુશળ
મગજ છે થોડી વાતચીત
કરવી છે '

પછી મહાદેવભાઈએ
બાપુજીની મર્મવેદના બાવ
વાહી ચખ્ખોમાં કહી અલ
બાવી ગુરુદેવને જુઠા
વરથામાં નાની રકમ માટે

આમ ઠેર ઠેર પોતાની કલાનું પ્રદર્શન કરતા
ફરવ પડે એ કેટલી દુર્ભાગીના વાત કહેવાય ?
એવો તેમણે જોયું ' બાપુએ કહ્યું છે કે,
ધનરથામદાજીને કહો કે ત્યો પોતાના
કીમત મિત્રોને લેજો અને છ જણ મળીને
દસ દસ હજારની રકમ ગુરુદેવને આપી
ફિફ્ટનાનને આ શરમમાંથી બચવી લે અને
ગુરુદેવને નિશ્ચિત કરીને શાંતિનિકેતાન પાછા
મેકશી આપે '

ગુરુદેવની પાવનકારી જીવનસાધનાના
પ્રતીકસમી 'વિશ્વભારતી' માટે ગુરુદેવે પોતાનું
અર્પણ સમર્પણ કરી કીધું હતું કવિદ્રવ
રવીન્દ્રનાથને કાવ્યસમ કે પનાની આનન્દમયી
આલોકાકે સંપ્રિ હોડીને 'વિશ્વભારતી' માટે
લેખ લેવો પડ્યો હતો 'વિશ્વભારતી' એ
ભણે ગુરુદેવનું જીવનઅર્પણ બની ગઈ હતી
'વિશ્વભારતી' સરથા હ મેથા નિકાસ સાપતી
રહે અને ગુરુદેવના ગયા પછી પણ તેની
પ્રગતિ આંકે નહિ, એ જ એક મહેરબા

શુરુદેવને સર્વદા રહેતી. મૃત્યુનું મુખકે
ગાન કરનાર મહાકવિ સ્વી-દ્રનાથ કાકુર
'વિશ્વભારતી'ના શુરુદેવ તરીકે જુદા જ તરી
આવે છે પ્રેમાગ શુરુદેવને પોતાના ઘરની
તેવી ચિંતા થાય છે, જાણે એની જ ચિંતા
શુરુદેવને 'વિશ્વભારતી' માટે હતી

શુરુદેવ ત્યારે છેલ્લી માદગીમાથી પસાર
થતા હતા ત્યારે તેઓ તેમના એક સ્વજન
મૈત્રેયીદેવીને ત્યાં મગધ નામના મિરિમદેશમાં
થોડો વખત આરામ લેવા ગયા હતા શુરુદેવની
નવિયત દિવસે દિવસે લથડતી જતી હતી ત્યાં
એક વાર શુરુદેવને ઊંડા વિચારમાં દૂબેલા
લેખને મૈત્રેયીદેવીએ તેમને 'એલુ' કારણ
પૂછ્યું એટલે શુરુદેવે પોતાના કલ્પની
મહેશ્વર બ્યક્ત કરતા કહ્યું —

"જીવન માટે મને વધુ ચિંતા નથી,
પરવા નથી ઇચ્છા ફક્ત એક જ મનમાં રહ્યા
કરે છે, અને તે શું એ તું જાણે છે? આ
જે 'વિશ્વભારતી'ને આટલો પરિશ્રમ કરીને આ
સ્થિતિએ પહોંચાડી છે, તેનું મારી ગેર
હાજરીમાં શું કંઈ જ મૂલ્ય નહિ રહે? એની
પાછળ મેં કેવો પરિશ્રમ કર્યો છે તેની તને
ક્યાથી ખબર હોય? કેવા દુઃખમાં એ
દિવસો વિતાવ્યા છે, જ્યારે નાની વહુના
(શુરુદેવના ધર્મપત્ની) ઘરેણાં સુંઢા મારે
લઈ લેવા પડ્યા હતા! કરજ ત્યારે બાળુથી
વધે જતું હું વિદ્યાર્થીઓને પઠવતું ખવરાવી
— પહેરાવીને રાખવા પડતા, કારણ આમ તો
કોઈ પોતાના બાળકોને મોકલે જ નહિ,
ઊલટાનાં પઠવતું શાકીબાકુ ખરચી બીજાંઓને
ના પાડી આવે. આવી જાતની મદદ મને
મારા દેશવાસીઓ તરફથી મળી છે, અને
બીજા બાળુથી ત્યારે જ એક પાછી એક
મૃત્યુશોકના પ્રસંગ આવ્યા કરતા; એ દુઃખનો
પ્રતિદાશ પૂરેપૂરો છુપત થઈ ગયો છે લોકો
૪૮]

બાળુના કે, હું—અમે યોજીન થીમંત છીએ
હુકીકતમાં હું પૂરેપૂરો નિરાધાર બન્યો હતો.
મારા સસારમાં—ઘરમાં જરાયે થીમંતાઈ ન
હતી નાની વહુને ઘણો ભાર વહેવો પડતો.
એ કે એ વિષે તં કદીયે કંઈ મનમાં પશુ ન
લાવતી. પરંતુ એ આટલા વિદ્યો દેશવાસીઓ
તરફથી ઊભા ન કરાત, તો માત્ર અર્થાભાવે
આટલું સહેલું ન પડત સદાય ન મળતી
એ તો સામાન્ય વાત હતી, પરંતુ શું
વિગેધ—વિદ્યો!

"જેર, જ્યાં હો એ વાતને! થવાનું
હતું તે થઈ ગયું. પણ હવે આટલાટલી
મહેનતે જે 'વિશ્વભારતી' ઊભી કરી છે,
એટલું મારી ગેરહાજરીમાં એ કંઈ જ મૂલ્ય
ન રહે, તો આટલા દિવસોના આ બધા પરિ
શ્રમ નકામો જશે, અને રમી (શુરુદેવના
પુત્ર) વગેરે જીવો, પણ શું લખે? એમની
ત્યારે બાળુ જે એક વિશાળ કર્મક્ષેત્ર તૈયાર
થઈ ગયું છે, તે બાળી પડતાં એ અસહાય
થઈ પડ્યો! મૃત્યુ વિશે વિચારતા આ એક
જ વાત મને મૂઝવે છે અને તે મારી 'વિશ્વ
ભારતી' સરધાની — બીજા કોઈ જ નહિ "

શુરુદેવની જીવન તપસ્યાના મૂત્ત સ્વરૂપ
સમી 'વિશ્વભારતી' માટે એમને કેવી ઊંડી
ચિંતા હતી એવું દર્શન શુરુદેવના આ ઉદ્દ
ગારમાં આપણને થાય છે એ રાષ્ટ્રોત્ત્ત્વ સ્મરણ
થાય છે ત્યારે 'વિશ્વભારતી' દષ્ટિ સમીપ
આવીને ખડી થાય છે શુરુદેવનો આત્મા
હજીય એ સરધાના વિકાસને ઝંખતો ત્યાં
કા ન કરી રહ્યો હોય? એ શુરુદેવ પ્રત્યે
આપણને પ્રેમ અને આદર હોય તો 'વિશ્વ-
ભારતી'ને શુરુદેવના વિચાર અનુસાર વિક
સાવવી એવું ત્યારે જ શુરુદેવના આત્માને
શાંતિ મળશે પ્રભુ આપણને એટલી સન્મતિ
આપે એવી અભ્યર્થના

ત્રિવેણી સંગમ

સકલનકર્તા મુ. ૦

(૧૨)

‘કોનિ’લ’મા અનેક પ્રકારની હરીફાઈ આજતી એક દિવસ કેવળક ચિ. ૧૧થી સૂચનાતા ધ્યાના નામોની હરીફાઈ હતી બાપુ કહે “ચાલો વસ્તુભક્ષાઈ, નામો સૂચવવા લાગે. ધનામ લેવું છે ના?”

અને નાચે જ કામગીરી લખાવના હતા ન કામ મૂકીને બાપુ આ વિનોદમાં પડ્યા બધા નામો લખ્યા, અને પછી મહા દેવલ ધન બાપુએ કહ્યું “મહાદેવ, તમે ‘એકમ વાન’ કેડને નામો એ મોકલો.” સાચો મહાદેવ ભાઈએ બાપુને પૂછ્યું “બાપુ સાચે જ તમે ઇચ્છો છો કે આ મોકલવું?”

બાપુ કહે “એમા શું? એમા યોડો ભુલ્લિનો ઉપયોગ છે અને નિર્દોષ મરમન રહેલી છે.”

(૧૩)

એક વાર એક ચરકારી પેન્સનનો કામગીર હતો ‘૭૦ વર્ષની ઉંમર થઈ છે પણ હમનો ઉપદ્રવ બહુ પીટે છે તમે અનેક પ્રયોગો કરેલા છે, અને કુદરતી ઉપાયે કહો સાસ કર્યા છે તો અને કાઈ ન સૂચવો?”

બાપુને મહાદેવભાઈએ કહ્યું “આવા કામગીર કયા જગ જ આપતા ફરશે?”

બાપુ કહે “જલે” એમ કરીને કામગીર કાઢ્યા એટલે સરકાર કહે “અરે, લગોની કે ઉપવાસ કર બાલુ ખા, ઠોઠુ ખા, સોડા પી.”

બાપુ ખડખડાટ ફગી પડ્યા અને છેવટે પોતાની રીત મુજબ પા. લખાવ્યો.

ખા. નાખાપુ

(૧૪)

એક દિવસ એવલીન ફેન્સ તરફથી F. H. Clark (ફોર્મ કલેવિજેશ)ના પુસ્તકે આ બા. બ. પુ. એ નાર પુસ્તકો જોનામ મરકાવ થયા એની પછીની વિષયસુચિથી આશ્ચર્ય ચિત્રિત થયા અને એ જોવામાં અધિક તવાક આ રહે

વિષયસૂચિ જતા એના બાપુ કહે -

ત્રિવિશ બાઈબલ એ શું ફરશે?

એ ચાલથીને વસ્તુભક્ષાઈએ પૂછ્યું

‘ત્રિવિશ બાઈબલ એટલે?’

બાપુ કહે એટલે ત્રિવિશ લાકાનુ બાઈબલ એ શું?”

એટલે તરત જ વસ્તુભક્ષાઈએ જવાબ આપ્યો ‘પાર્કેડ ચિર્લિંગ અને પેન્સ’

પુસ્તકમાં ખરેખર પાઈડ રિનિંગ અને પેન્સ એ ત્રિવિશ બાઈબલ એમ જ લખેલું હતું! વસ્તુભક્ષાઈ કહે ‘જુઓ, બાપુ આ શું મને આવડે છે ના?’

(૧૫)

જેલમાં બાપુ આગળ છાપુ વાચવાને વસ્તુભક્ષાઈનો ઈશરો વાચના એમનાં ઘણા ઉચ્ચારોમાં મૂલો દોષ તેની એમને જરાય પરવા નહીં ખામ કરીને મદ્રાસ તરફના નામોના ઉચ્ચાર તો એમને કેમે કરી મોઝે ચડે જ નહીં આરોગ્ય સ્વામી મુદ્ધિવારને અસેલમા Arukla swama લખેનુ વસ્તુભક્ષાઈ ‘આરોગિયા’ બેલે અને મહાદેવભાઈને હસડુ આવે એટલે પછી વસ્તુભક્ષાઈ તેમને

કહે - "તને હસવું આવે છે, પણ આમાં તો
 જે જાણી તે જાય છે"

બાપુ કહે 'પણ વડજભાઈ, તામિલમાં
 'ક' અને 'ગ'ની જગ્યાએ કેર નથી"

એવે વડજભાઈ કહે "પણ અંગ્રેજીમાં
 તો 'જી' છે તો? તે શા માટે નથી લખતા?"

(૧૬)

કલકત્તાના Royalists (નયવિસ્ત્રમ) ને
 માટે તૈયાર કરેલો મેન્ડેસનો ખાનગી અહે
 વાજ છાપામાં આવ્યો તેની ઉપર છાપાની
 ટીકા વચ્ચાવી હતી એમાં Gaudin & Co. construc
 the vacancies (ગાંધીની રચનાત્મક ગફવતો)

એવા થઈને આવના હતા મહાદેવશા, એ
 બાપુને પૂછ્યું "બાપુ, રચનાત્મક ગફવત
 એ કેવી થતી હશે?"

એવે વડજભાઈ કહે "આજે તારી
 ઠાળ બળી ગઈ હતી ને, તેવી"

બાપુ ખડખડાં હુચ્યા

નવો ટુકડો આવેલો વડજભાઈ મારી
 ઠાળ પિના નજી મહિના થયા પહેલાં અને તે
 દિવસે સારી ઠાળની આશા રાખના હતા ત્યાં
 પહેલે જ દિવસે પાછી એકાધુ હોવાને લીધે
 અને કેવતા વધારે હોવાને લીધે ઠાળ બળી
 ગઈ હતી!

પ્રતિષ્ઠાનો આદર

આજની શિક્ષણ દુનિયામાં વિદ્યાર્થીના જીવનઘડતરને માટે અનેક પ્રકારના
 પ્રયોગો થઈ રહ્યા છે એ બધા પ્રયોગો દ્વારા વિવેક અને સચમ લાવવા માટે પણ
 શિક્ષક અને વડીલો આતુર હોય છે આજે બૂલી જઈએ છીએ કે, વિદ્યાર્થી
 પુસ્તકમાંથી કે શિક્ષકના શિખરમાંથી જે શીખે છે તેના કરતા તે અનેકગણ
 શિક્ષકના કે વડીલના આજ્ઞાન જીવનમાંથી અને પાતાની આસપાસના વાતાવરણમાંથી
 શીખતા હોય છે વિદ્યાર્થી સમાજનું એક વિવેકભર્યું અંગ બની રહે એમ આપણે
 ધારણતા હોઈએ તો જે વસ્તુ શિક્ષકના જીવનમાંથી પ્રતિબિંબિત થવી જોઈએ
 અને વાતાવરણ એ તરવથી ભરપૂર બનેતું હોવું જોઈએ કેઈ પણ પ્રકારના
 અનિયંત્રિત વર્તન માટે કે અનયમી વ્યવહાર માટે વિદ્યાર્થીને પોતાને જ મનમાં હોશ
 માય અને જે સમાજમાં પોતે જીવી રહ્યો છે તે સમાજમાં પોતાની અપ્રતિષ્ઠા
 થશે તેવું તેને જ્ઞાન થાય તે પ્રકારનું શિક્ષણ સંસ્થાનું વાતાવરણ હોવું જોઈએ

અપ્રતિષ્ઠાના બધને બહાર પ્રતિષ્ઠા માટેનો આદર વિદ્યાર્થીના જીવનમાં ઉભો
 કરી શકાય તો આખી પરિસ્થિતિ જ બદલાઈ જાય આદરમાંથી ભય જન્મતો જ
 નથી અપ્રતિષ્ઠાનો હમેશા ભય સેવવાને બદલે વિદ્યાર્થી પ્રતિષ્ઠા માટેનો આદર નેવતો
 થઈ જાય તો વાતાવરણમાં એક પ્રકારની નવીન શુદ્ધિ આવે આમ કરવા માટે આખું
 વાતાવરણ નિયંત્રણની રચના હોઈએ શિક્ષકે પણ પોતાના જીવનમાં ધરમીથી ફેરફાર
 કરી નાખવો જોઈએ પોતે અપ્રતિષ્ઠાના ભય ન સેવે, નૂ વિદ્યાર્થીઓ પાસે સેવવાને
 પોતે પ્રતિષ્ઠાનો આદર કેળવે અને વિદ્યાર્થીઓ પાસે કેળવાવે

આમ કરીશું ત્યારે ભવે પણ જશે, પ્રતિષ્ઠાવાળા સામાજિક જીવનનું વાતાવરણ
 પણ પેદા થશે અને જે રીતે આપણે ઇચ્છીએ છીએ તેવો શિક્ષણમાં ફેરફાર
 સહેલાઈથી કરી શકાશે

—હરભાઈ ત્રિવેદી

ચાનાબાપુ

એ માણસનું નામ છે ધર્મદ્વિત.

રોહડાદો—હું તો એવા માણસની મજાક કદી ન લઉં તને જે રસ્તે જવા તેણે કયું છે એના કરતા વધારે કથાનક અને મુશ્કેલીઓ ધીમે એકેય રસ્તો આ દુનિયામાં નથી. તું એનું માનીને આમળા તો ભલે, પછી તને ભલે એ વાતનો અનુભવ થયે. તને થોડીક મુશ્કેલી રસ્તામાં પડી હોવી એકાંએક, તારા કપડા ગંદા થયેલા છે એ ઉપરથી કેળાઈ આવે છે પરંતુ એ કેળાણવાળી ભૂમિ તો હજી દુઝેની શરૂઆત જ કહી શકાય જરા માત્ર. બરોબર સાંભળ; હું તારા કરતા મોટો છું તને હવે પછી રસ્તામાં થાક, પંડા, ભૂખ, આપત્તિ, દાદ, તાપ, સિંહ, સાપ, ઘોર અધકાર અને એક જ શબ્દમાં કહું તો મોલ માંમે આવીને મળશે; અને બીજી પાસાવાળું મુશ્કેલીઓની તો વાત જ શી કરવી? તને કદાચ મારી વાતમાં વિશ્વાસ ન આવતો હોય. પણ મારી પાસે એના એકાંએક એટલા પુરાવા મોજૂદ છે. અને માણસ આમ શા માટે બેકામ બની જઈ અધ્યાત્મમાં ભૂમકો મારતો હશે અને આવા રખડના માણસનું માનતા હશે?

સાક્ષાત્કાર—પણ કાઈ, તમે જે બધી કથકર મુશ્કેલીઓ બતાવી તેના કરતા પણ મારા ખજા પડેલાં બોલો અને વધારે કથકર અને ત્રાસદાયક લાગે છે! રસ્તામાં શી અડચણો આવશે તેની અને જરાયે પડી નથી. જાહેને માત્ર મોલ આવે તોયે અને એની પડવા નથી પગ આ બોલો અને અમર્યાદ થઈ પડે છે!

રોહડાદો—પણ અત્યા, તારે મોયે આ વાતને શી રીતે બાવી પડ્યો?

સાક્ષાત્કાર—આ ધર્મ—અથવા વાચકો અને એનું જ્ઞાન ધન.

સ્વારાખ્યા

રોહડાદો—મને પણ એ જ વિચાર આવ્યા હતા. તારી માફક જ કાયા મનના બીજા માણસો ચોતાને વિશે વધારે પડતું માની એસે છે અને પછી આમ બીજાના ચઢાવવાથી અવળે પાટે ચડી જાય છે! પણ એ રીતે તેઓ ચોતાની માણસાઈ જ શુભાવી બેસતા નથી પરંતુ કથાનક સાદસો કરવા અથવા શમાં ભૂમકો મારવા તૈયાર થઈ જાય છે. એ મૂર્ખ લોકોને ચોતાને જ જ્ઞાન હોવું નથી કે તેઓ શા માટે આમ કરી રહ્યા છે!

સાક્ષાત્કાર—મને શું મળવાનું છે એ હું બરોબર જાણું છું, આ બોલો હલકો કરવા માટે જ આ માર્ગ મેં લીધો છે

રોહડાદો—પણ તારા માર્ગ વચ્ચે આટલી બધી મુશ્કેલીઓ આવવાની છે એ જાણ્યું છતાં તું શી રીતે બોલતો હલકો કરી શકશે? એ મારું સાંભળવાની ધીરજ હોય તો તું જેની ધ્રુવ રાખે છે તે મેળવવા માટે માર્ગ-સુચન કરે એ તું મારું માનશે તો તને આ રસ્તે જે મુશ્કેલીઓ આવવાની છે તેમાંથી તું મુક્ત થઈ શકશે એનો ઉપાય તારા હાથમાં જ છે. વધુમાં તને જણાવું છું કે હું જે માર્ગ બતાવું છું એ માર્ગે મુશ્કેલીઓ ન આવશે એટલું જ નહિ પણ ત્યાં તને આશરો મળશે, મિત્રો મળશે અને તને સતેજ પણ પૂરતો મળશે.

સાક્ષાત્કાર—કાઈ, મહેરબાની કરી અને એ માર્ગ બતાવો!

રોહડાદો—અરે, એમાં શી મોટી વાત! બાબુના જ ગામમાં અધ્યક્ષાત્રી નામે મોટો કાયદાના જ માણસ રહે છે તે બહુ જ અખલાત માણસ છે. તારા જેવા ખજા પર ભારે બોલો વફા કરતા માણસોને એ જોવામાંથી મુક્ત કરવાની કુશળતા એમનામાં છે. અને જેટલી બલર છે તે પરથી હું કદી ચકુ કે

તેમણે ઘણા માણસોને એ રીતે મદદ કરી છે તુ એમની પાસે જા, એ જરૂર તને મદદ કરશે એ તે ઘેર ન હોય તો એમનો ઊકારો પણ તને મદદ કરી શકશે હું તો તને ત્યા જ જવાની સલાહ આપુ છું ત્યા તારો બોલો જરૂર ફર થશે વળી જો તારી ઇચ્છા ખાછા તારે ઘેર જવાની ન હોય તો - હું તો જાણું તને ખાછા ઘેર જવાની સલાહ ન જ આપુ - તારા ઊંચી ઊંચીને આ ગામમાં બોલાવી શકે છે એ ગામમાં ઘણા મકાન ખાલી જ પડ્યા છે બહુ જ જોઈ કિમતે એમાં એક જ ખરીદી લેજો વળી અહીં અનાજ વગેરે પણ ખૂબ સસ્તા અને સાત મળે છે પણ તને તારુ છવન વધારે સુખમય ત્યારે લાગશે, જ્યારે તું જોશે કે ત્યા તારા બધા પાટાસીઓ પ્રામાણિક ભલા અને સફારી છે

મહત્તરજ દોહડાદોની વાત સાંભળીને વિચારમાં પડી ગયો પછી તેણે વિચાર કર્યો કે, 'જો આ ભલા માણસે જે કંઈ કહ્યું છે એ ખરું જ હોય તો એમની સલાહ માનવામાં જ હડાપણું રહેલું છે' એમ વિચાર કરી તે ઘાત્યો "બાઈ, તમે જે માણસને ઘેર જવા કહો છો એમને ત્યા જવા ખાટે કંઈ રસ્તો જવું જોઈએ?"

== કંઈ માર્ગે ? ==

અજસરક કંઈ નથી? સહુ તો એ છે કે જ્યાં લોકો આજણુ બની ગયા છે અહીં સહુ કહે છે પણ જરા સરખાવે અંત પેદા કરતા નથી એટલે તો બિચારા અનાજ પેદા કરે જ છે તેનું અનાજ જરૂરિયાતને સ્થાને નથી પહોંચતું એ તેનો દોષ નથી એ બધાનો ઇલાજ તો એ જ છે કે જરૂરિયાતોની જાબતમાં સ્વાવલંબી બનવું જોઈએ અને સૌએ કંઈ ને કંઈ પેદાશ વધારવાનું મન લેવું જોઈએ ગામીજીએ કહ્યું, જોછામાં જોછું રટિયો તો કાતો તો લોકો કહે છે કે સ્વરાજ્ય આવ્યા પછી હવે રટિયો કાતવાની શી જરૂર છે? જે સાધનોથી સ્વરાજ્ય મળ્યું છે તે ઊડીને હવે જ્યાં સ્વરાજ્ય ગુમાવવાનો માર્ગક્રમ શરૂ કરવાનો હોય નહીં!

દોહડાદો—તને પેલી ફર તી ચી ટેકરીઓ દેખાય છે કે?

મહત્તરજ—હા, મરોબર દેખાય છે

દોહડાદો—એ ટેકરીઓ તરફ જુ જાને અને જે પડેલું મકાન આવે એ જ ઘેર પૂછજો એટલે મહત્તરજ ન્યાયશાસ્ત્રીને ઘેર જવાનો માર્ગ પકડ્યો પણ જ્યારે તે ટેકરીઓ પાસે પહોંચ્યો ત્યારે તેણે જોયું કે ત્યાંથી પસાર થતો રસ્તો ઘણો ઊંચો અને ઝુગકેસ હતો અને વળી એક બાજુએ મોટી બેખડ આગળ ધમી આવેલી હતી, તે કપારે તૂટી પડે એ કહેવાય એમ નહોતું ત્યાંથી પસાર થવું બયબરેલું હતું એટલે મહત્તરજ તો ત્યા જ ચલી ગયો! હવે શું કરવું, એની તેને સમજ પડી નહિ વળી તેનો બોલો જે થોડો હળવો થયો હતો તે હવે વધારે ભારે થતો જતો હતો! તદુપરાત, એ ટેકરીઓમાંથી આજના બડકા નીકળવા લાગ્યા, તેથી મહત્તરજને બીક લાગી કે તે બળી તો નહિ મરે ને! દોહડાદાણું માનીને તે આ રસ્તે આ થો એ સારું તે હવે પસ્તાવા લાગ્યો તેના આખા ચરીર પરસેવો છૂટવા લાગ્યો, ચરીર ધ્રુજવા લાગ્યું અને તે બયથી બેખડગે બની ગયો હવે તેને માર્ગે શી આશ્રિત આવી પડશે એ તેને સમજતું નહિ! (ચાહુ)

મણુકો ડાંગે - અહિંસા

સત્યજીત રાવલ

અમેરિકન મિત્રો લખે છે કે “આપના દેશની દુર્દશાને કારણે આપને જે ભારે દુઃખ થઈ રહ્યું છે તેનો વિશ્વાસો આપતા આપને શાંત કરાવીએ છીએ કે આપના મુદ્દર અને પ્રેરણામય શબ્દો સારીયે દુનિયામાં ખૂબે ખૂબે પ્રસરી રહ્યા છે એ તો સ્વાભાવિક વાત છે કે આ દુઃખભરી ઘટનાથી આપને નિરાશા થાય, પણ તેથી આપે નાહિમત તો ન થયું જોઈએ બીજી કદીયે એકદમ મુદ્દર અને પ્રથમોદાર દૃષ્ટિ નથી લઈ શકતું જોને માટે તો પ્રથમ બીજે સહયુગ પડે છે, પછી ઊગણ પડે છે અને પછી તેનો કંઈ કંઈ વિકાસ થાય છે વિકાસ દરમિયાન વચ્ચે કદી કંઈ પણ અડચણ આવે છે તો માણીએ હાજર રહીને તો અડચણ દૂર કરવી પડે છે એ રીતે આપ હાજી બાઈબોની સેવા કરીને તેઓના કુખે દૂર કરવામાં સાથ આપી રહ્યા છો અમે આપને પ્રાર્થના કરીએ છીએ કે આપ દુનિયાના બધા દેશોના લોકો લોકોમાં, ધર્મો અને લોકોનો આશ કરો તેઓ મર્વ પણ આજ આપની સાથે શાંતિ અર્થે ભગવાનને પ્રાર્થના કરી રહ્યા છે. અમે સર્વ કે જેઓને આપની ધ્યાનમાં

શાંતિમય અહિંસક પ્રવૃત્તિ અને તેના લોકો વિનાના વિજયથી બચાવે અને નવું જોમ મળ્યું છે તે સાથે મળીને પ્રાર્થના કરીએ છીએ કે ભગવાન આપને આશીર્વાદ દે અને આપના ઔત્સવ્યતા કામની પરિપૂર્ણતા કરવા માટે લીધેલું કરો.” હોઈ શકે છે કે આ મિત્રોનું કહેવું સાચું કરો! આજ લગી હિંદુસ્તાનમાં પામવપણાથી જે રક્ષાપાત થઈ રહ્યો છે તે હવે શાંત પડતો જાય છે આ રક્ષાપાત મનિહાસમાં અસાધ્યજી ન હો! જ્યે કે આજ હિંદુસ્તાનમાં જે જીજરી રચુ છે તેને હું તો અસાધ્યજી માની રહ્યો છું આપણે જોમ માનીએ કે હિંદુસ્તાને જે આઝાદી મળવી છે તે અહિંસાને આભારી છે તો ભારે કહેવું જોઈએ કે હિંદુસ્તાનની અહિંસક લડાઈ કેવળ નામની જ હતી, કેમકે વસ્તુત તે કમજોરોનો નિષ્ક્રિય પ્રતિરોધ હતો આ વાતની સત્યતા હિંદુસ્તાનની આજની ઘટનાઓમાં પ્રત્યક્ષ દેખાઈ રહી છે

મેર જનરલ ક્રિસ્ચિયન અહિંસાના સળ મમાં લખ્યું છે કે “આજની હાલતમાં હિંદુસ્તાનને અહિંસાથી કંઈ ફાયદો નહિ થાય” અને કહ્યું છે કે અહિંસાના સળ મમાં

ઉપરની વાત કરીને બીજા કેટલાક વિશે સોની
માફક જનરલ કરિઆપા પોતાના રોજની બહાર
યા યા ગયા છે, અને જાણે જાણે પણ એમણે
અહિં સાની તાકાત આકાશમાં ગલીર ભૂલ કરી
છે જીવનભર અહિં સાનો પ્રયોગ કરવાના કારણે
અહિં સાનો નિષ્ણાત હોવાનો હું કહેવા કહુ છું,
છતાં મારે કહેવું જોઈએ કે હું તેમાં ઘણોજ
અપૂર્ણ છું ૨૫૫ અને નિશ્ચિત શબ્દોમાં હું
એમ કહેવા ચાહું છું કે, જેમ જેમ વધારે ને
વધારે અહિં સાનો અમલ કરતો જઈછે તેમ
તેમ અને વધારે ને વધારે ૨૫૬ જણાવું

તથા છે કે હું મારા જીવનમાં અહિં સાને પૂરી
રીતે જોતપોત કરવામાં હજી ઘણો પછાત છું
આ સત્ય ઘટના આત્મનિરીક્ષણથી જાણવી એ
દુનિયાના સર્વ માનવીઓનો મુખ્ય ધર્મ છે,
પણ એની પૂરી સમજ વિના જનરલ
કરિઆપાએ એમ કહ્યું છે જે આજના
જમાનામાં હિં સાની સામે અહિં સા કઈ પણ
કરી શકતી નથી પરંતુ હું તો હિંમતથી
એમ કહું છું કે આ અણુભોજનના જમાનામાં
શુદ્ધ અહિં સા જ એક એવી તાકાત છે કે જે
હિં સાની બધીયે ચાલભાજીને નિષ્ફળ કરી શકે છે

★ નવા માફક બનાવી 'બાપુ-સ્મરણ' મેળવો ★ સુધારો

મયા માસના પચાસ પુ મા જ પુછના દરત સંસ્વાળા પતની ટાઈપ નકલમાં (પાનું ૪૨
પહેલી કેસમ ૭ઠી લીંચી) બીજી વિભક્તિ બાપુ છે તે અમરી બાપુજી છે બીજી
વિભક્તિને બદલે ત્રીજી વિભક્તિ વચવા વચકોને વિનંતિ છે
(કેરિબનાક હિંદી માસિક 'આરોચ'ના સૌજન્યથી)

અનુક્રમણિકા

૩૦ એપ્રિલ ૧૯૫૨

	પૃષ્ઠ		પૃષ્ઠ
૧ સાચી પૂજા	બાધીજી ૫૭	૧૨ પત્રપ્રસાદ	૫૪
૨ જીવન નિર્મા	મુનિશ્રી ન નમ્ય ૫૮	૧૩ જીવનની સંપત્તિ	૬૦-૫૦ ૭૧
૩ સરજ અને રાષ્ટ્ર તરફના	કેદારનાથજી ૫૮	૧૪ સેવા ધર્મ	વસંતભદ્રેન મરમ ૮ ૭૦
૪ ભક્તશાળ	સુકેશભાઈ ૬૧	૧૫ જીવનની સ્વાભાવિકતા	પદ્મનાભ શ્રી જૈની ૭૩
૫ જીવન-ક્રીડા	શુરદાસ મલિકજી ૬૦	૧૬ ૨૫૧ ૬ મનન	જગલભાઈ મહેતા ૭૪
૬ સર્જનનું પ્રકર તરવ	શુરદેવ ૬૪	૧૭ શ્રમ અને આરામ	કાકાસાહેબ ૭૫
૭ જ પુછની મીઠી વાતો	સાને શુરજી ૬૫	૧૮ શુરદેવની મિત્રતા	કિંધંમં ૭૬
૮ વહાની પખાડા	જવ દરવાલ નેહરુ ૬૬	૧૯ ત્રિવેણી સંજમ	સુકેશભાઈ ૭૭
૯ શ્રદ્ધા	ભગવાન કુવરજી ૬૭	૨૦ પ્રતિજ્ઞાનો અંદર	મુ. ૮૦ ૭૮
૧૦ સરદારશ્રીની વાણી	મુ. ૩૦ ૬૮	૨૧ કોયે આજે	દરજાઈ ત્રિવેદી ૮૦
૧૧ બાપુના પત્રો	૬૯	૨૨ માધી માળા	વિને જીજી ૮૨
			અરુણાલ બ. પટેલ ૮૩

અધ્યાત્મનામ: [અનુ. ૩૨૨૧ જીનખી આહ]

આ પ્રસ્તુત પુસ્તક પણ સાને ગુરુજી
હોઈ વાચનાનું મન સ્વાભાવિક રીતે થાય જ
પણ આ નરસંધ્યા વાચતા મન જત વિમા
મગ્ન પડે છે। પૂજ્ય ગુરુજી આજે હુવાત નથી
એન્વે એ મૂંઝવણ દૂર થવાનો કસો માર્ગ
તપી નહિ તો સ્વાભાવિક રીતે પૂછવું મન
થાય કે ત્રણ તરીકે પૂજાપાત્ર ગુરુજી પણ
ખીજ નવરસ્યાપાદની પેઠે પ્રજ્ઞાજીવનનું આવું
અમયમી આલેખન કરી શકે ખરા કે? અથવા
શુ આપણા સમાજમાં આટલી વિદ્વતિ આવી
ગઈ છે? બે વિદ્વતિ આવી હોય તો શુ આવું
નિરૂપણ તેને દૂર કરવા સફળ બને ખરું?
સત તરીકે આદરવાનું સર્જક પાસે આવા
આલેખનની આશા રાખી શકાય ખરી? અરજી

આખી વાત સામાન્ય કક્ષાની છે છેવટનાં
ભાગમાં પ્રસારક પણ બની જાય છે સ્વચ્છ
સ્વચ્છમાં પણ અત્યંત કસાસ છે જેમ કે,
ઉપરની ઓરડીમાં રહેનારો નવો વિદ્યાર્થી
મધુ મરવા જાય છે ત્યાં આવે છે ત્યારે કેવી
ગેસરમ રીતે બેઠે છે અને ઉદય જ્યારે ઘણા
વમન પડી આવે છે ત્યારે લામી સ્વિસ્ટરી
બંધ કરવા બેઠી જાય છે અને એ જ ઉંચને
નવા જીવનમાર્ગે દેરવા પ્રેરણારૂપ થાય છે
આ જરા વિદ્યાધાક્ષા ઉપજાવે છે માને ગુરુજી
પ્રચારક, સમાજ સુધરક પણ છે તેથી ઘણી
વાર વાતાને એ વિશાળે પણ ધમધી જાય છે
કુખમાંથી માક માક બહાર આવેલી સરવા
સનાઈનીઓની સજા મા અપૂરવશા નિવારણ પર
લાવું બ્યાખ્યાન આપે ॥ એ જરા વિચિત્ર લાગે છે

એક દરે, સાને ગુરુજીના સર્જનના અભ્યાસ
મીને આ પુસ્તક જરૂરી થઈ પડશે

માનવતાનું મીઠું જગત ભાગ ૧ તથા ૨
અને ભાગ ૩ પ્રવચનકાર નાનનદ્રજી, સપાન
મનમાવજી, પ્રાપ્તિસ્થાન પૂજ્ય શ્રી દેવચંદ્રજી
સાર્વજનિક પુસ્તકાલય, ઠેંગલોગા, લીબડી,

(ગોરાપુર), કિ. ૦ અનુક્રમે અડી રૂપિયા અને એક
રૂપિયા ૫૦ અનુક્રમે ૪૧૮ અને ૨૦૦

માનવ સમાજનું ઘટકર કરવામાં, તેને
સુપરે દેવામાં, અધીમતિની બીડી કળણમાંથી
ઉઠાવવામાં તેમ જ અજ્ઞાન-નિદ્રામાંથી જાગત
કરવામાં સાધુસતોનો ફાળો નાનોસૂનો નથી
આપણી સંસ્કૃતિ એક રીતે સત સંસ્કૃતિ જ
ગણાય છે પ્રેયસ્ કરતાં પ્રેયસ્ને સ્વાર્થને
બદલે પરમર્થને, ઔદિક સુખલોભને બદલે
જીવને લતિતર મગલમય શાન્ત આનંદને
જીવનમાં પ્રધન્ય આપણી એ સત સંસ્કૃતિને
જ માનવતામાં સર્વદા જખતો હોય છે એનું
આકંઠ પાન માનવ સમાજને પ્રતિભારીલ
સાધુસતો પ્રાચીન કાળથી કરાવતા બાબમાં છે

માનવતાનું મીઠું જગત ના બને કશું
એવા જ એક દિગ્વિત્તક મુનિશ્રીની પ્રસાદી
છે મુનિશ્રી નાનચંદ્રજી મહારાજની દૃષ્ટિ
બ્યાપક છે જૈન, જૈનેતર ધર્મશ્રેયોના અભ્યાસ
અધ્યયન કામમાં સામાજિક, નૈતિક તેમ જ
રાજકીય પરિબળોનું ઊંડું અનુશીલન અને
એ જોને આવરી લેતી વિશ્વકલ્યાણની સુવિશાળ
બાબના એ સર્વને લીધે આ શ્રેયોના બેધ
કિંમત બહુ જ મોટી મળાય

મુનિશ્રી જીવનના મૂલ્ય પ્રશ્નને પણ
સરળ રીતીમાં રજૂ કરી શક્યા છે વચ્ચે
વચ્ચે પોતાના વખત અને વધુ બોધગમ્ય કરે
એવા મરજ દુષ્ટાતો પણ તેમણે આપ્યા છે

મુનિશ્રી નાનચંદ્રજી મહારાજ જૈન મુનિ
હોવા છતાં એમની સર્વધર્મકક્ષી વિશાળ
દૃષ્ટિને લીધે આ બ્યાખ્યાનો જૈન તેમ જ જૈનેતર
સૌ ભાવિક જીવનમાર્ગને પ્રેરણાદાયી થઈ પડશે

સુસરમરી એકેએક કુટુંબમાં આ મૂલ્ય
વાન શ્રેયોનું વાચન, અનન થતું રહે અને
માનવતાનું મીઠું જગત આપણે સર્જવાને
સક્તિરાળી થઈએ તો પૂજ્ય મુનિશ્રીનો
મગળ ૩

૩૧ થયેલા મળાય — મુ. ૬૦

સામાર સ્વીકાર

નવજીવન પ્રકાશન મંદિર, અમદાવાદ ૩૮૦ ૦૦૨

નિવ્ય મનન સં ગાંધીજી કિં એક રૂપિયો, ૫૦ ૧૫૮

અમદાવાદનો વિચાર તેમ મધુરાદાસ ત્રિવેદી, કિં આઠ આના, ૫૦ ૨૦.

ભારતી સાહિત્ય સઘ કિં. અમદાવાદ ૧

માનવતાના ઝંઝૂકા લેં ગણેશ વાસુદેવ આવળકર, કિં બીટી રૂપિયા, ૫૦ ૨

આસપેલ: લેં કરમનદાસ માલેક, કિં બે રૂપિયા, ૫૦ ૧૧૦.

મહારાજ અને મહાત્માજી લેં બિપિન ઝવેરી, કિં સત્ર રૂપિયા, ૫૦ ૧૮

નામના રૂપિયા લેં સાને ગુરજી, અનં જયંત પરમાન, કિં ચાર રૂપિયા, ૫૦ ૩૫૧.

કાશીનું કવચ: લેં ઉષર પેટીકર, કિં માત્ર ત્રણ રૂપિયા, ૫૦ ૪૪

ચાતુરીની વાતો લેં નિરંજન વર્મા, જયમલ પંચમાર, કિં ટ્રેટ રૂપિયો, ૫૦ ૧૧૦

ગદ્ય અને આદ્ય: લેં હજીનાન વિવેરી, કિં દસ આના ૫૦ ૫૧

કાશીની રાજકુમારી: લેં દોસ્ત કિં એક રૂપિયો, ૫૦ ૭૮

મિયાં ફુસકી અને ઉનિયા લેં હવમલ જોરી કિં બાર આના, ૫૦ ૧૦

બેચુર નેં હવમલ જોરી, કિં બાર આના ૧૦ ૩૪

નવર ખીત્તલ: લેં હવમલ જોરી, કિં બાર આના, ૧૦ ૧૮

નવરખીયા લેં પુષ્કર ચંદ્રપાડે કિં ત્રણ રૂપિયા, ૧૦ ૨૮

પ્રથમ શ્રી હેમચંદ્ર સાહિત્યિક પુસ્તકાલય.

૧ મોગા, લીબી (નરહર)

માનવતાનું મીઠું જગત ભાગ ૧ તથા ૨ પ્રવલ્લકા દિવસ મહાનભાઈ નાનચંદ

રખાઈ 'સતક્રિય', મં સતપાલક, કિં અઢી રૂપિયા, ૫૦ ૫૧.

માનવતાનું મીઠું જગત ભાગ ૩: કિં એક રૂપિયો, ૫૦ ૧૦૦.

સામન્યપદપુષ્પિકા: લેં મુનિશી નાનચંદ, મુળકિં બાર આના, પાંચેલ કિં ૮ આના, ૫૦ ૧૧૬.

માર્ચના મહિર: સંયોજક-મુનિશી નાનચંદ સતક્રિય, વેચાણ કિં ૭ આના, ૫૦ ૧૬૧

આધ્યાત્મિક પ્રમુદાવકી: લેં હોટાનામ દંડવત મુનીત સં મનિશી નાનચંદ, કિં ૩૧ ૧-૧૨-૦ ૫૦ ૩૫૬-૧૬૮-૧૬૪.

હિન્દુસ્તાન નેશનલ પબ્લિકેશન પ્રકાશન

અકાકી: (એકાકી નાકાનું સામાયિક) તત્તીઓ - મુતજદ મ જોડર અને જયંતિ દશમ,

મયપરખો - નિરંજન જગત અને સુસાલ ગ્રેવે, વાર્ષિક લવાજમ ૦ ૨૦

પ્રકાશક અને મુદ્રક: ખીરન ગાંધી, રૂપાચલન પ્રવલ્લકા, ગિરિ વિહાર, કાલેજ રોડ, જુનાગઢ

ગ્રંથાવલોકન

માનવનાના ઝન ૫૦ ને ગરુડા વામુદેન
મરજાકેર; પ્ર ૧૫૫ તી માનિય મમ નિન,
અમદાના કિ ૦ અટી રૂપિયા, ૧૦ ૧૯૮

'માનવનાના' આ 'ઝરના'નું આચરન
કરના ધર્મો આનંદ થયો એ તીર્થના જગ
દુર્ગ એનામા વિશેષ મહત્ત્વ અને પાવિત્ર
છે એ મેધાળીએ લખેલી એ રહી 'માણુમાધના
દીવા વાચના પછાં જ સતોષ અનુભવ્યો
હોતો તે જ નતાર અને શુચિતા આ
એ રહીએ આના ૧ ફરકે એટલે કે ત્યા
શ્રી રવિશંકર મહારાજના અનુમરને શ્રી
મેધાળીએ શબ્દેષ આપ્યું હતું, અહીં શ્રી
દાદામાહેમે મહારાજના જવા જ, પાનાના
અનુભવો પેતે લખી કાઢ્યા છે.

ધાતુનું વાસણ ગમે તેવું બેસુ હોય
તોય તેમજ આગળ એ તરત ગેવ છાકા
છિજ્યુ બને છે, મરણ પણ ધણી વાર એ જ
રીતે તંત્રમનુ કામ કરે છે મરણનું એ
માહાત્મ્ય, આ ચોપડામા જોવાને મળે છે.

ઉપનિષદના અર્થ કહે છે કે 'સત્યનું મોહ
નોનાના હાનુથી હકાયેલું હોય છે ભગવાન
સૂર્યનારાયણ જ એને ઉઘાડી શકે છે' આપણે
અહીં લેખ શબ્દોએ છીએ કે સંકાતુભૂતિ ત્યારે
નિરવાર્થ સેરાનુ રૂપ લે છે, ત્યારે એનો તેજ
સ્વી પ્રકાશ સૂર્યનારાયણનું કામ કરે છે અને
દરેક હૃદયને 'સત્ય હૃદયથી જ યોગાળી શકાય
છે' 'હુ-યેન હિ સાય જનાનિ'.

શાસ્ત્રધર્મ, પ્રતિષ્ઠાધર્મ, કાયદાકાનુન અને
એની સમજો જે ન કરી શકે તે સંકાતુભૂતિ
કરી શકે છે.

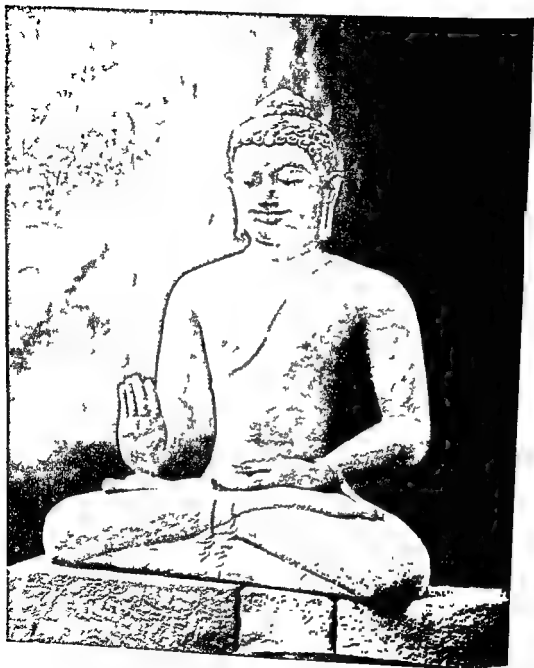
રવિશંકર મહારાજના અને દાદામાહેમના
અનુભવો વાચીને વાચકોનું મન દ્રવિત અને
અતર્કુણ થાય છે પણ તેમ થાય એનું
બસ નથી આપણે મનુષ્યજીવન અને એની
વિવિધ પ્રેરણાઓનું ફરી વાર અંદરન કરી,

આપણા કાયદાકાનુન, આપણું ધર્મશાસ્ત્ર,
આપણી રૂઢિઓ અને આપણું સમાજશાસ્ત્ર
નવે પાચે રચવા લે, એ આ દિશામા પણ
આપણી લોકસમદાના અધ્યયને પહેલ કરવા
જોવી છે આ કામમા અનુપય સમાનધર્મી
નવકોનો નામ ખરીદીથી મળશે.

—કાન કાચેવકન

આપણી મેનામા નેનું અનુકૂળ ચાંદીચાયા;
અનુ ૦ કૃતિમાર્ગ વેગ, પ્ર ૦ નવજીવન પ્રકાશન
મદિર અમદવાદ કિ ૦ ને રૂપિયા, ૧૦ ૧૯૮

પૂર્વ્ય બાપુજીના પવનકારી માનિધ્યમા
જીવનને મૌનચિત્ત કરનારી ભાગ્યશાળી વ્યક્તિએ
બાપુજી જતા એમના સમરજો દ્વારા પોતાની
હૃદયવીજાના તારને સ્પર્શિત કરી તેમાથી વહેતા
ભક્તિભાવપૂર્ણ સંવેદનોને મૂળે રવરૂપ આપી
રહ્યા છે એ ખરેખર આપણે માટે આશીર્વાદ
રૂપ છે વીમગી સદીના પ્રથમ ચાર દસકામા
જન્મેલા ઘણા ખરા બાગકે ૫૨ બાપુજીના
જીવનકાર્યોની એક યા બીજી રીતે અસ-
પ ૧ જ ને અરે, ૧૯૪૮ ની જન્મેવારી માસની
૩૦ મી સુધી-જન્મગર કહીએ તો રૂઢિચારી
માસની ૧૨ મી સુધી-જન્મેલા ઘણા ખરા
બાગકે ૫૨ પૂર્વ્ય બાપુજીની સૂક્ષ્મ અમર
પડેલી છે અને ૧૯૪૮ ની ૩૦ મી જન્મેવ રીતે
લિવન સાદ આને ૬ અમે બધા વિવાદમન
દગામા બેસા હતા સૌની આખમા આમુ હતા
બાપુજીની વાતો બાલતી હતી અક બા
નાનકડી જેવીને ધવડાવતા હતા, પણ એમની
આખમા અસુ હતા અને બાપુજીની વાતો
કયે જતા હતા, વારે વાર પાદવ વડે આખો
લૂજતા હતા નાનકડી પણ સમજુ એની
ધાવવાનું છેડા બાના મુખ રુમે તારીને
જે રહી હતી! એવા કેટલાયે બાગકેએ
માના ધાવણ દ્વારા પણ બાપુજીની સ્મૃતિને
પોતાના લોહી સાથે બોળવી દીધી હશે.

કારીગમ

ઉદ્ધરેદાત્મનાત્માનમ્

[ગાંધીજી અને ગુરુદેવની જીવનસાધનાનું અનુશીલન કરેલું માસિક]

વર્ષ ૫]

૩૦ મે - ૧૯૫૨

[અંક ૪

ત્રીજો અમત્કાર

અમત્કારો ત્રણ પ્રકારના કરેલાં અને તે ત્રણે પ્રકારના અમત્કારો કુ મરોબર નાહુ છું જેમ કે

૧ શિક્ષિઓદ્દેશી અમત્કાર,

૨ અન્યના મનની યાત્રા જાણી લેવાદેશી અમત્કાર

આ બંને પ્રકારના અમત્કારો કરવામાં કુ દોષ જોઉ છું તેથી તે પ્રયે મને મુશ્કેલ અને તિરસ્કાર છે

પરંતુ ત્રીજો અમત્કાર તે શિક્ષણનો અમત્કાર છે તેના વડે માણસે તે બતાવી દેવાય છે, આ કામ કરે, આ કામ ન કરે, આપો નિશ્ચય કરો આવો ન કરો. આનો ત્યાગ કરો, આનો રવીકાર કરો. એના વડે જ સામા માણસને દસાવી દેવાય છે કે અહિં અત અને અપમા કદનાયુકારી એવું સત્ય આ છે તથા તેને અનુરૂપ આચાર આ છે

આ અમત્કાર વડે પરમાર્થ સત્ય વિશે સમજ પ્રાપ્ત કરીને, પડી સોફો મન વાંધી કાપાથી કુદન કર્યો કળાગ અને છે શીલમુક્ત અને છે ઈન્દ્રિયનિમગ્ન અને છે અને જાગ્રત અને

કેઈ શુભ મ પરાધીન દશા ભોજવતો દોષ તને મરજી મુજબ કરવા કરવાની કે ભોમવા આવવની છૂટ ન દોષ અમુક વખત બાદ તે પ્રત્યક્ષીયથી મુક્ત થાય, અને મરજી મુજબ કરવા કરવાની મોક્ષતાવ જો થય ત્યારે પહેલાની શુભામ દશાની પ્રવનામા પોતાની રવત ત દસ થી તેને જેવી દાસ વગે છે—

તેમ જ્યાં સુધી આપણા ચિત્તના દોષો દર ચાર નથી હોતા, ત્યાં સુધી આપણે જાણે દેવાના બે જ નીચે કચડાતા દોષોએ, જીવાર દસ મા દોષોએ, શુભાધીમા દોષોએ કે મર્ગ જૂલા પડવા દોષોએ તેની દશા ભોજવીએ છીએ. પણ જ્યારે આપણા ચિત્તના દોષો દર ચાર ના છે, ત્યારે આપણે જાણે દેવામાંથી રોગમ થી, શુભાધીમાથી કે શુભાધીમાથી મુક્ત થવા દોષોએ, તેવા જાનીએ છીએ

શિક્ષણનો અમત્કાર આવો છે!

ભગવાન જી

પ્રેમ સંગાઈ

મૂરદાસ

સભસે ઊઝી પ્રેમ સંગાઈ ।
 દુરોધન કે મેવા ત્યાગે સામ વિદુર ઘર પાઈ ॥
 ભૂટે કલ સભરી કે ખાચે બહુવિધિ પ્રેમ સંગાઈ ।
 પ્રેમ કે બસ નૃપ-સેવા કી-હીં આપ બને હરિ નાઈ ॥
 સજ્જન્ય સુધિહર કીને ત્યાગે જૂઠ ઊઝાઈ ।
 પ્રેમ કે બસ અભુજન-રૂઝ હાંકયો ભૂઝ મયે હકુરાઈ ॥
 એસી પ્રીતિ બહી ધૃન્દાવન ગોપિન નાચ નચાઈ ।
 સૂર ફૂર ઇસ લાયક નાહીં કહું લગી કરોં બચાઈ ॥

પ્રેમની સંગાઈથી વધારે અઝિમાતું કે વધારે મજબૂત બંધન બીજું એકે નથી. મુદ્દામાના પ્રેમને વશ થઈ લયલાલ શીકુબે તેની ચીદરરીમાં બાંધેલા તાલુકના બગીચા ફાળુની બેઠ દોસથી રચીકારી હતી, અને દુરોધનના ધરના ભાતભાતના મેવા છોડી વિદુરના પ્રેમને વશ થઈ તેના ઘરની લોદળભની બાજી આરોગી હતી. વળી અભુજનની પ્રેમાળ ભક્તિથી શાજી થઈને તે પોતાનું રાજ્ય વીસરી મયા અને તેમજ તેના સારથિ થઈ તેના રથના વૈડા હાક્યા, અને આપણને જણાવવામાં આપુ છે કે, અભુજનના વિજયના તેના ખનુખની અસાધારણ સક્રિયતા કરતા લયલાલ શીકુબની અમ્બવિધાની ક્રશળતાને ફાળો વધારે હતો. આ જગતમાં આજવા જેવી સેવામાં પ્રેમથી કરેલી સેવાથી અઝિયાતી બીજી નથી. પ્રેમની સેવામાં ખદલાની કે વળતરની મગણી દોતી નથી. પ્રેમ ખદલાની કે વળતરની મગણી કરે ત્યારે બહુ હલકી ભાવનું સાદું બની નય છે, ને જલ્દ થાય છે. આપણે જુશીથી કરેલી પ્રેમભરી સેવાથી માણસ ચોખ્ખો થાય છે ને ચી છે.

ગાંધીજી

અવૈર-વૃત્તિ

૭

એક સમયે ભગવાન

પુલ્લ કપિલવસ્તુ નગરીમાં
વિહાર કરતા હતા તે
વખતે કપિલવસ્તુમાં
શાક્ય લોકો રહેતા હતા
અને એ નગરીની પાસે
જ કે સિંચનગરમાં કેલિય
લોકો રહેતા હતા. કપિલ
વસ્તુ અને કેલિયનગરની
વચ્ચે થઇને શેહિણી
નામની નદી વહેતી હતી
શાક્ય અને કેલિય એ
બંને જાતના લોકો
એ નદીમાંથી પોતાના
એતરો માટે પાણી લેતા

હતા. પણ એક વાર બંને લોકો શેહિણી
નદીનો પ્રવાહ પોતાની જ નગરીને માટે
ઉપયોગમાં આવે એવો પ્રયત્ન કરવા તત્પર
થયા તેથી તેઓ નદીના પ્રવાહને પોતાના
નગર તરફ વાળવા મથવા લાગ્યા. બધારે
જેક મહિનો આગ્યો ત્યારે બંને નગરીના ક્રામ
દારો નદીને કિનારે ભેગા થયા. શાક્ય લોકોને
ઉદ્દેશીને કેલિય લોકોએ કહ્યું “અરે શાક્ય
લોકો, આ નદીનું પાણી કઈ તમારા એકલા
માટે નથી કે તમે એનો પ્રવાહ તમારા
નગર તરફ વાળવા તૈયાર થયા છો. અમે
પણ નદીને તીરે રહીએ છીએ તો એનું પાણી
અમનેય આ માટે ન મળે ?”

શાક્યોએ સામો પકકાર કરતા કહ્યું
“અરે કેલિય લોકો, તમે આ નદીના
પ્રવાહને બધ બાંધીને તમારા નગર પૂરતો
પાણી ખાધુ

પદ્મનાભ શ્રી. જૈની

ઉપયોગમાં લેવા તૈયાર
થયા છો તો શું અમે
અમારી તિબેરી ખાદી
કરીને તમારે ત્યાં અક્ષની
બીજા માગવા આવીએ ?
શું અમને ખેતરો નથી,
અમને પેટ નથી ?”

એ રીને લોકાગ્રાહી
કરતા કરતા મોઠો અથડો
થયો. વાતવાતમાં મારા
મારી શરૂ થઈ ગઈ અને
બંને વચ્ચે મોટો કલહ
ઉત્પન્ન થયો. એકમેકને
તેઓ ગાળો દેવા લાગ્યા.
ધીમે ધીમે એ લોકોને

વિખવાડ ઉઘ સ્વરૂપ પકડતો ગયો. ઉઘે
બંને ગામના સૈનિકો અને લોકો નદીના
કિનારે આવીને યુદ્ધ કરવા તૈયાર થયા.

ભગવાન પુલ્લને જ્યારે આ વાતની ખબર
પડી ત્યારે તેઓ અસ્વસ્થ થઈ ગયા. તે
દિવસે સવારે મગ્ગ પ્રજ્ઞાવમાં ભગવાન વિચારવા
લાગ્યા કે, “આજે જે હું એ યુદ્ધભેત્ર પર ન
જાઉં તો આ બંને ભતિકો ભડી મરશે,
બંનેનો વિનાશ થશે” તેથી ભગવાન એકલા
જ શેહિણી નદીને તીરે જઈને બેઠા. શેહિણી
સાત પ્રવાહમાં વહે જતી હતી તેને જાણે
ખબર જ ન હોય કે થોડા વખત પછી એમાં
લોહીની નદી ભગવાની છે.”

થોડા વખત પછી બંને પક્ષના યાત્ર
સભ્ય સૈનિકો સ્વયંજે જાણી આવવા લાગ્યા.
પરત ભગવાનને જોઈને

તેઓની મુદ્દ કરવાની મતિ ન ચાલી. પોતાનાં શસ્ત્રો એક બાજુએ મૂકી રહી તે ઔ ભગવાનને પ્રજ્ઞામ કરી ઊભા રહ્યા ભગવાને રજાને પૂછ્યું: “રે રાજા, આ કલક શાનો? શા માટે તમે સો શસ્ત્રસભ્ય ધરને આપ્યા છો?”

રાજા મુદ્દનું કારણ આપતા શરમાયો. તેણે સેનાપતિને આગળ કીધો. પણ સેનાપતિને પણ શરમ આવી. એટલે તેણે એક સૈનિકને આગળ કીધો. પરંતુ સૈનિક પણ શરમાઈને મૂળો જોયો રહ્યો. ઉપરે એક ખેડૂતે આગળ આવીને ભગવાનને કહ્યું: “ભન્તે! શિક્ષિત્રી નહીના પાણી માટે આ કલક ધર્યો છે.”

“આ પાણીની કિંમત કેટલી હશે?”

“ભન્તે! પાણીની તે શી કિંમત હોય?”

“તમે અહીં બધા લોગા થયા છો. એ શોદાઓની શી કિંમત છે?”

“ભન્તે! માનવ-આજીવો અમૂલ્ય છે. પાણી સાથે માનવીની સરખામણી શી રીતે થાય?”

“તો પછી આવા મુશ્કેલ પાણી માટે અમૂલ્ય માનવજીવનનો લોગ આપવો, આત્મ નાશ અને પરનાશ કરવા મરુત ધણ એ તમને થોભે ખરું? આ પગલુ તમને થોમ્મ લાગે છે? આમ કરવામાં તમારું કલ્યાણ છે ખરું?”

ભગવાનનાં વચનો સાંભળી રાજા, સેનાપતિ, લોકો બધા જ સ્તબ્ધ થઈ ગયા, મૂક થઈ ગયા.

ભગવાન જોડ્યા: “સામજનો! આજે હું ન દોત તો તમે શિક્ષિત્રી નહીના પાણીને ખાનર લોહીની નદી બહાવી દોત, ખરું ને? તમે લોકો વેરથી કામ લેવા માગો છો, જ્યારે હું અવેનથી કામ લેવા કહું છું. કલેશથી ઉરકેરાઈને તમે વાત કરો છો, જ્યારે હું શાંત હૃદયથી વાત કરવા કહું છું. કેવળ પોતાના સ્વાર્થથી પ્રેરાઈને તમે કામ કરો છો, જ્યારે હું તમને ખીબનો આત્મ પ્રથમ વાખવા કહું છું.”

“જે તમે સૌ પણ જોવી ઇચ્છા કરો કે જામે સૌ નિર્વેર થઈ, કલેશરહિત થઈ, સહાય થઈ સૌ મુખેથી જીવીએ, તો કેટલું મંગલ થાય?”

ભગવાને મુદ્દ અટકાવ્યું, ગરદો પડાવ્યો, દુરમનાવટ દૂર કરી. લોકોનાં ન થયો જય કે ન થયો પરાજય. બધાનો જીવન-પ્રવાહ શિક્ષિત્રી નહીની લેમ પ્રસાંતપણે આગળ વહેવા લાગ્યો.

“જયં વેરં પરાવતિ ।

દુર્યં સેતિ પરાજિતો ॥

ઉપમન્તો મુખં મેતિ ।

હિત્વા જયપરાજયં ॥”

(જય વેરને જન્મ આપે છે; પરાજય ખામેલો માણસ દુઃખે સૂએ છે; જયપરાજયનો ત્યાગ કરીને શાન્ત થયેલો માણસ મુખે સૂએ છે.)

રસ્તો સાફ કરવામાં એક હરિજનને સંજોખીને એક ફિલસૂફે કહ્યું: “મને તારી ખૂબ દયા આજે છે. તારું ઇચ્છ, સૌથી ખંડું અને સૌથી અધડું છે.”

હરિજને કહ્યું: “ધન્યાવાદ; પરંતુ આપ કયું કામ કરો છો, એ જણાવશો?” ફિલસૂફે જોડ્યો: “હું માણસનું મન, તેનાં કાર્યો અને તેની વાસનાઓને અપાસ કહું છું.”

હરિજને રસ્તો સાફ કરવા માંગ્યો અને હસતાં હસતાં કહ્યું: “મને તારી દયા આજે છે!”

— અલ્લિસ નિઝામ

કોઈ દાનવીર રાજાએ જાહેર કર્યું હતું કે કોઈ મારી પામે જે કાંઈ માગવામાં આવે તેની હું ના કહેવનો નથી ! આવી પ્રતિજ્ઞા એક વાર કરી હતી અને તેને પોતાના પ્રાણસમા કૂડવો આપવા પડ્યા હતા. શ્રી હરિશ્ચંદ્રે સ્વપ્નમાં એક પ્રાણજીને રાજપાટ આપી દેવાનું વચન આપ્યું, અને તે વચન જાગૃતિમાં પાળવા ખાતર તેણે કેટલી જયાનક વિટ જણાવ્યાં. વહોરી લીધી તે આપણે જાણીએ છીએ. રાજા જાણીએ પણ વામનને યજ્ઞ ડગલા ભૂમિ આપવાનું વચન આપી સર્વસ્વનો નાશ કર્યો હતો. આપણા દાનવીર રાજાની તેથીયે વધારે આકરી કમેટી થઈ હતી. કોંઈ એની પાસેથી જે વસ્તુ માગી રાજાએ વગરવિચારે નરન હા પાડી પેલાએ કહ્યું, “અને તારું રાજત્વ (રાજહક્કમી) અને તારું આરિય્ય આ જે વસ્તુ આપ” લોકકથામાં રાજાએ જાને વસ્તુ આપી અને પછી જીનો બાદ અને આતરિક જાને રીતે નાશ થયો. એવું કંઈક હશે ચારિત્ર્ય ગયું એટલે બધું જ ગયું. લોકવાર્તા મારે લખવી હોત-એટલે કે બે લોકવાર્તાનો રાજા હું હોત-તો હું જુદો જ જવાબ આપત.

“જો ચારિત્ર્ય જ જવાનું હોય તો અત્યારથી જ હું વચનજી કંઈ ના થાઉં ? અને વચન તોડીને પણ જે કંઈ ચારિત્ર્ય જાચી જશે તે, અને માડું રાજત્વ હું કેમ ન જાચાવું ? ચારિત્ર્યજી કંઈ થવા માટે ચારિત્ર્યપાલન, વચન પાલન કોઈ કરતું હશે ?”

હરિશ્ચંદ્ર પૂછ કહી શકત કે, ‘રાજા માડું નથી પણ પ્રબલ છે મારી પત્ની અને મારા દીકરા મારી મ સિકીની વસ્તુઓ નથી કે તેમને હું વેચી શકું’ જે માડું નથી તેનું દાન હું પાળવાપા

કાકા મનેવકર

કેમ જ કરી શકું ?’ અને સ્વપ્નમાં આવેલું વચન સ્વપ્નસૃષ્ટિમાં જ પડે સ્વપ્નસૃષ્ટિમાં વિવેક સિધ્ધિ થયેલો હોય છે અને (વકાર, આદળી જાવના અને મોહ પ્રબળ હોય છે સ્વપ્નસૃષ્ટિનું રાજ જાગૃત સૃષ્ટિ ઉપર ન જ આવતું બોધજી બળિ કહી શકત કે વામન મૂર્તિને કે ત્રિપાદ ભૂમિ આપી હતી ત્રિવિક્રમને આપી ન હતી.

એક પુરણી વાર્તા સાંભળી હતી શ્રી રામચંદ્રને વનવાસની આજ્ઞા આપ્યા પછી દશરથે રામચંદ્રને બે લાવીને કહ્યું કે, ‘વચનબદ્ધ થવાથી કે એ આજ્ઞા આપી રાજકૃતિનો વિચાર કરીને નથી આપી હું વચનબદ્ધ છું તું સ્વતંત્ર છે મારી આજ્ઞા તોડીને તું રાજપાટનો કબજો લે પ્રબળ કંઈવાળું કર’ રામચંદ્રે કહ્યું કે, ‘પહેલી આજ્ઞા આપે ધર્મવશ થઈને કરી હતી, બીજી આજ્ઞા આપ મોહવશ થઈને કરે છે. પહેલી આજ્ઞા ધર્મપરાયણ રાજાની છે, બીજી આજ્ઞા મોહવશ પિતાની છે પ્રબળ કંઈવાળું તો ભરત પણ મારા જેટલું જ સારી રીતે કરી શકે એટલે આપની પહેલી આજ્ઞાનું પાલન કરીશ બીજી આજ્ઞાનું પાલન કરી શકતા નથી”

રામચંદ્રજીએ ધર્મબુદ્ધિ સાથે વિવેકબુદ્ધિ પણ જાગૃત રાખી હતી મુદિગિર-ધર્મશાને ઘૂત પહેલાં બે આવી જ વિવેકબુદ્ધિ જાગૃત રાખી હોત તો ભારતીય યુદ્ધ અને તેમાથી નિપજેલો સર્વનાથ વખતે ટવ્યો હોત !

ધર્મ આપણું સર્વસ્વ છે, પણ ચારિત્ર્ય જોખવ ધર્મનો પ્રાણ છે ચારિત્ર્ય વને કંઈ કાળે ઝોજી સ્થાન ન આપાય વિવેક અને ચારિત્ર્ય એ જ અકલિપત તેમ જ સામાજિક રાષ્ટ્રીય અને આતરરાષ્ટ્રીય હોતોમાં મનોપરિ હોવા બોધજી

આપણે આદર્શ મહાન હોયો તો એ એક વખત કોઈએ મહાત્માજીને પૂછ્યું કે, બાપુ! જે આદર્શને પહોંચી ના શકાય એવા મોટા આદર્શને પકડી રાખવાથી શું ફાયદો? ત્યારે તેમણે જવાબ આપ્યો કે આવો વિચાર જ પુરુષાર્થદીનતા સૂચવે છે. આદર્શ કદી દીલો ના હોયો તોફાને, આપણું નિશાન સ્પષ્ટ હોય તોફાને નિશાન સામે હશે તો ખાડા ટેકરા વટાવીને પણ આપણે ધારેલા સ્વર્ગે પહોંચી શકાશું જેમ આકાશનો અંત નથી તેમ આદર્શનો અંત ના હોય, આ વાત જેમ વ્યક્તિને લાગુ પડે છે તેમ સમાજને પણ લાગુ પડે છે. મોટા સમૂહો પણ એ સત્ય નીતિથી આગળ વધવા માગતા હોય તો તેમણે વિચારવું જોઈએ કે અમારા આદર્શો ભલે દૂરના હોય પણ અમે તેની સામે નજર રાખીને પગ માંડીશું.

હજીએ કહ્યું હતું 'જો દરિદ્રીઓ! સ્વર્ગ તમારા માટે છે' આ કહેવા પાછળ એક ગૂઢ ભાવ ભરેલો હતો, તે એ કે દરિદ્રતામાં વેશવ વિલાસ જોઈએ હોય છે બહુ જોઈએ જરૂરિયાતથી જીવવાનું હોય છે એટલે જોને કોઈ પાષ કે કોઈનું શોષણ કરવું પડતું નથી દરિદ્રતા એટલે માત્ર ખાવાનું કે ઓઢવાનું ના મળે તે નહીં, પણ વસ્તુઓ મળવા છતાં સઘની રહે, ત્યાગ કરીને ભોગવતો હોય, જેનું ફક્ત આર્દ્ર હોય તે સાચો અધિયન.

આપણા મનને તપશ્ચર્યા (તપો-નિયમો) શી ઘસવામાં ના આવે તો મન ઢીલું થતું જાય છે. પણ જો એને વારંવાર તાવવામાં આવે તો તેજસ્વી બને છે અને ધારેલું કામ આપી શકે છે. સમસ્ત જીવજાતોમાં રહેલા છતાં એક પ્રાંત હતા એ તેમણે સિદ્ધ કરી

મુનિશ્રી શંતમાસજી

બનાવ્યું છે. દૈકેથીમાતામા જે દોષ હતા, ધર્મ, લોભ, વદેમ, પાપક પેસી ગયાં હતાં તેને કાઢવા માટે તેમણે ખુદી જ રીત અજમાવી. એ મતાનુ બહુ માન કર્યું; તેમની આજ્ઞા શિરોમાન્ય કરી.

રામ પાસે કોઈ રિદ્ધિ સિદ્ધિ હતી માટે મહાન નહોતા પણ ખીલના દોષો પોતા પર જોડી લેતા એટલે મહાન ગણાયા માણસ ગમે તેવો દુષ્ટ લાગતો હોય, દોષો આવી ગયા હોય તો પણ ધર્મર ભેઠેલો છે એ ભાવ બરાબર સમજાઈ જાય તો સમાજગત અને વ્યક્તિગત સશામમાં આપણે મનદુઃખ સિવાય છતાં મેળવી શકીએ અને પ્રેમ પણ જાળવી શકીએ. આજના યુગમાં ગાંધીજી આવે સંશ્રામ કરી ગયા. બ્રિટિશોને તેમણે વંદી ના ગણ્યા, મિત્રો ગણ્યા પનિશ્ચામિ એનાં મીકા ફળ આને પણ ચાખવા મળે છે.

વિરાટદર્શનમાં પ્રભુએ બતાવ્યું કે અર્જુન અને દુર્યોધન, પાંડવો અને કૌરવો બધા જ લેગા છે જીવન અને મરણ તે પણ એક જ સિદ્ધાંતી બે બાજુ બતાવી, પણ વૃત્તિઓ જુદી હોવાને કારણે સંશ્રામ અનિવાર્ય બને છે આપણું આખું જીવન પણ સંશ્રામથી ભરેલું છે. જોરાકે પચાવવામાં પણ કેટલાંય તત્વો સામે લડાઈ કરવી પડે છે નકામી વસ્તુઓને મળ મૂત્ર રૂપે બહાર ફેંકે છે અને સારી વસ્તુ પચાવે છે. એવો જ સંશ્રામ આને અંદર બહાર બધે જ ચાલી રહ્યો છે. એમાં જીવ અને હારનારનો પ્રેમ જન્મે સાચવી રાખવાના છે આદર્શને વળગી રહેવાનું છે એ માટે કાળને વશ નહીં થતા આપણી વૃત્તિઓ ઉપર વિજય મેળવીશું તો જીવન સફળ બનાવી શકીશું એ નક્કી છે.

[એન અનિવન કુન ધી પિનિમસ પ્રોજેસ]
મુકુલભાઈ

અકતરાજ પસ્તાવો કરતો નિશચ થઇને
બેઠો હતો એવામા તેણે ધર્મહતને તેની પાસે
આવતો દીધો તેને જોઇને અકતરાજ પોતાની
ગફલન માટે શરમાવા લાગ્યો.

ધર્મહત તેની પાસે આવીને કહ્યું અને
ઠપકામરી રીતે તેની તરફ જોઇને પૂછવા
લાગ્યો “કેમ અકતરાજ, તું અહીં ક્યાથી?”

અકતરાજને શો જવાબ આપ્યો એ સૂઝ્યું
નહિ તે એમની સામે અવાજ બોલો નહો પછી
ધર્મહતે પૂછ્યું “વિનાશની નગરી ત્રી
બહાર રોકાઈ કરતા માણસને શે જોયો હતો
એ શુ તુ જ છે?”

અકતરાજ—હા છ, હું એજ માણસ છું.

ધર્મહત—મે તને વાક તરફના દરવાજા
બાજી જવા નહોતું કહ્યું?

અકતરાજ—છ, આપે કહ્યું હતું

ધર્મહત—તો પછી તુ આવી જલદી
કેમ બીજે રસ્તે ચડી ગયો? હવે જોડે
ધારામાંથી

રસ્તે જઈ રહ્યો છે

અકતરાજ—“નિરાશાની કાળજીભૂમિ માથી
બહાર નીકળ્યા પછી મને એક ભાઈ રસ્તે
મળ્યા તેમણે મને સલાહ આપી કે બાજુના
ગામમા એક માણસ રહે છે તે મારો બોલો
ફર કરવામા મને સહાય કરી શકશે

ધર્મહત—એ ભાઈ કોણ હતા?

અકતરાજ—તે બહુ બધા માણસ જેવા
દેખાતા હતા તેમણે મને એવી રીતે સમજાવ્યું
કે તેમણે મારે માનવું જ પડ્યું. તેથી
હું આ તરફ આવ્યો ॥ પણ જ્યારે મે આ
જોખડને મારા માથા પર ધરી આવતી જોઈ
જોડે હું અહીં થઈ ગયો મને થયું રખેને
તે મારા માથા પર પડે!

ધર્મહત—એ માણસે તને છું કહ્યું હતું?

જોડે અકતરાજે આખી ઘટના ધર્મહતને
કહી સલાવાવી અને કહ્યું ‘હે ધર્મહત,
મારે હવે શુ કરવું એ કંઈ સૂઝતું નથી.

એ સાબળી ધર્મહતે જોયો ‘અહીં જ
શાંતિથી બેસો રહે હું તને પ્રભુના આદેશ
સમજાવું છું આ દુનિયામા આપણને કોઈ
કંઈ કહે તો રખેને તને જોડું લાગી જશે
એમ માનીને આપણે તેને એકદમ ના પાડતા
નથી જો એમ કરીએ તો તે માણસની નારાજ
વહેારી લેવી પડે છે તો પછી પ્રભુએ આપણને
જે આદેશ આપ્યો હોય તેની અવગણના
કરીએ તો પ્રભુ નારાજ થાય કે નહિ?
અથવાને તો કહ્યું છે કે, ‘જે લોકો મારામા
વિવાદ રાખી જીવન જીવે ॥ તેઓને હું
સન્માર્ગે ડોલું છું પરંતુ જેઓ મરાથી
વિમુખ માર્ગે જાય છે તેઓને દોરવાનું મને
મન થતું નથી’ એ પ્રમાણે તું પણ હોયે
કરીને આ અપતિમા આવી પડ્યો ॥ અને
પ્રભુએ નિર્દોશ શાંતિના માર્ગને છોડીને

મૂરખના મુખમા ધકેલી મૂકે એના વિનાશને
પથે નવા તે સાડન કર્યું છે”

એ સાબળીને લાખરાજ ધર્મહતને પગે
પડી રડતો રડતો કહેવા લાગ્યો “અને પિદાર
હજો! મોત વિના હવે મારો છુટકો નથી!”

એટલે ધર્મહતે તેને હાથ ગ્રાહી બિલો
કર્યો અને કહ્યું “માણસના કોઈ પણ જાતના
પાપ કે કલહને પ્રભુ માફ કરે છે બચ્ચાડા
ન બનો, ચકારીલ ન બનો, પણ ચડાડાડા બનો”

ધર્મહતના આ વાકયો સાબળીને ભક્ત
રાજને કંઈક શાતા વળી અને તે પહેલી
વારની જેમ ડપતો બિલો રહ્યો

પછી ધર્મહતે આગળ કહ્યું “હું તને
જે કહું તે બદાબર ધ્યાનમા રાખજે દોઢડાઢ્યા
જેવા માણસોની આ દુનિયામા જોટ નથી
એ લોકો મચારી મુખમા રાખના હોય છે
અને પ્રભુએ નિર્દોશલો ધર્મપરાયણ માર્ગ
તેઓને રુચતો નથી એ લોકોને વિષવસુખ
ગમતા હોવાથી, જે તને જે મુષવ જતાવ્યો
છે એ માર્ગ માથો હોવા છતાંયે તેઓ એ
માર્ગે જનારને અવળે રસ્તે દોરવા હમેશા
તત્પર રહે છે આ માણસની સલાહમા ગળ
વસ્તુ રહેલી છે એક તો તને તારા માર્ગથી
જોડે માર્ગે વાગવાની, બીજી પ્રભુ પ્રત્યે
તારો જે ભાવ છે તે મોલો પાડવાની વૃત્તિ,
અને ત્રીજી વાન એ કે તને એવે રસ્તે દોરવો
જેથી તારો વિનાશ થાય!

“વળી તને બાશુમા આવેલા મામમા
રહેતા ગૃહસ્થની વાત કરી એ ગૃહસ્થ તેમ
જ એનું આપુ કુટુંબજ સારના બંધનમા
જકડાયેલું છે, તો પછી એ તને શી રીતે
આ બોલમાથી મુક્ત કરી શકવાનો હતો?
દોઢડાઢ્યો અને તેના સાથીઓ બધા ઠગ
લોકો છે એ લોકો મોટી મોટી કહામની
દર

વાતો કરીને અને જોડી આશા આપીને તને
જોડે રસ્તે-અધોગતિને રસ્તે-દોરી જનારા
છે માટે એવા લોકોનું કદી સાબળતો નહિ”

ધર્મહતે આમ કહ્યું પછી તરત જ ભક્ત
રાજ જે ટેકરી પાસે બિલો હતો ત્યાંથી આગ
ઝરવા લાગી અને ગદગદાટ થવા લાગ્યો

ભક્તરાજ તો બળે મોત મામે આવીને
બિલુ દોષ એવા કયથી ધૂણી ઠક્યો! તે દોઢ
ડાઢ્યાને સાપ દેવા મળ્યો આવા માણસની
જાત માનવા માટે તે પાતાને મૂરખનો મરહાર
કહેવા લાગ્યો દોઢડાઢ્યા જેવો માણસ માત્ર
ઉપરછલી વાતો કરીને સાચો માર્ગ છોડાવીને
જોડે માર્ગે દોરી જવા સફળ થઈશકે એ ભક્ત
રાજને પાતાને ખરેખર સરમબલેલું જણાયું.

અથી તે ધર્મહતને પાછો વિનવતી કરતો
કહેવા લાગ્યો “હે જવા ધર્મહત, તમે શું
ધારો છો? શું મારે માટે હવે કરી આશા
રહી નથી? શું હું અર્ધોથી પાછો ફરીને
વાડ પાસેના દરવાજે જઈ શકીશ ખરો?
આવા માણસની સલાહ મેં માન્ય રાખી એ
માટે અને હવે જળ પરતાવો થાય છે, પણ
મારા આ દોષની અને મારી મજાથી ખરી?”

ધર્મહત—તે એ કારે કોષ કયા છે.
એક તો તે સારા માર્ગનો ત્યાગ કર્યો અને
બીજી એ કે જે રસ્તે જવાની તને મનાઈ
કરી હતી તે રસ્તો તે પ્રલુપ્ત કર્યો તોયે
દરવાજા પાસે ગમેતો માણસ તારો સ્વીકાર
કરશે, કારણ કે તે સૌંદર્યવાદી ગાંધે છે પણ
હવે એટલી ખબરદારી રાખજે કે નેતે કોઈનું
માનીને જોડે માર્ગે ન જતો, નહિ તો તારો
નાશ થયેલો સમજજે

આટલું કહીને ધર્મહતે ભક્તરાજને આશી
ર્વાદ આપીને વિદાય કર્યો ભક્તરાજ ઝડપથી
પાછો મૂળ-રસ્તે જવા બિપજ્યો [અનુ ૫૦ ૧૦૬ ચે]

આ રાખ્યા પુ

ધીરજની મહત્તા.....

ચુક્રધાસ મહિંકલ

પ્રકૃતિના અતરમા શાંતિ છે; એવું કારણ શું છે? એવું એક જ કારણ છે કે, તે ધીરજ રાખવાનું આરી પટે બાણે । તેના કામમાં એક ભતની નિયમબદ્ધતા છે, હંદ છે, જે સાચીને તે પોતાના ધ્યેયમાં અર્થાત પ્રયેક કૃતિમાં પૂર્ણતા મેળવવા મૂકેલ થાય છે. અને જે દોષ પોતાના જીવનનું ધ્યેય અને તે ધ્યેયના વિકાસની પદ્ધતિ બાણે છે તે ધીરજ રાખી શકે છે; તે શાંત રહી શકે છે

પણ માણસની પ્રવૃત્તિઓમાં ઘણી વાર અચળતા, ઉતાવળ નેવા મળે છે. એવું કારણ છે તેની પોતાની અપીરાઈ તે ઇચ્છે છે અને એની આરા પણ રાણે છે કે, તેવું કશુંક કામ જેમ અને તેમ જલદી સફળ થાય. પરંતુ તે ભૂલી બાય છે કે જેમ એક બીજ પોતાની રીતે, પ્રકૃતિની રીતે, અત્યુક સમયમાં જ કૃતીભૂત થાય । તેમ માણસની કવેક પ્રવૃત્તિ પણ અત્યુક સમયમાં જ મૂકેલ થયે. આ રાખાય

જેમ પ્રકૃતિના શક્ત્યમાં, તેમ જ આધ્યાત્મિક જીવનના ક્ષેત્રમાં પણ, જે વ્યક્તિ ધીરજ રાખવાનું બાણે છે તે જ સત્યને આમરે જોળખી શકે છે એટલા માટે જ એક મહાપુરુષે કહ્યું છે કે, જેઓ ધીરજ રાખી શકે છે કદાચ તેઓ જ સ્વર્ગમાં પ્રવેશ કરવાનો અધિકાર મેળવી શકે છે. તેથી જ ધર્મનું એક અગત્યનું અંગ છે - ધીરજ રાખવાની શક્તિ અને તે શક્તિ ઠેવી રીતે ફેળવવી એની પદ્ધતિ.

માણસની એક ભૂલભરેલી માન્યતા છે કે ધીરજ રાખવામાં તેનો સમય નફાનો જરબાદ થઈ બાય છે ખરી રીતે જેઓ ધીરજ રાખવાનું બાણે છે તેઓના જ સમયની વૃદ્ધિ થાય છે, જેમ એક કહેવત છે ધીરજ રાખવાથી બાકા દૃષ્ટિથી સમયનો જે નાશ થતો દેખાય છે, તે અતરદૃષ્ટિથી પૂર્ણતા તરફ એક પધારે પમહું ભપાઈ જરેભર છે.

જીવનનું સાચું ધ્યેય તેનો સર્વાંગી વિકાસ

છે. એ સર્વાંગીપદ્મમાં જ તેની સંપૂર્ણતા છે. અને જે કંઈ સંપૂર્ણ છે તે હંદમય છે, અને જે હંદમય છે તેના વિકાસના વાતાવરણમાં અવકાશ છે. એ જ અવકાશનું એક અમત્યનું રૂપ છે ધીરજ ધન્ય તે.

(અગ્રેષ્ઠ 'ગીતાજ્વલિ' કાવ્ય ૮૨)

હે રાજેન્દ્ર, તારા હાથમાં કાલ અનત છે. કોઈ મણનું નથી રત્નિ અને દિવસ આવે છે અને નાશ છે ધુમધમાતરો પ્રપન્ની પેઠે ખીતે છે અને ખરે છે. તપી તને મોકુ ધર્મ જગું. નથી તને કશી ઉતાવળ. રાહ જોતાં તને આવડે છે એક

પ્રપન્ની રાજને ખીલવવા માટે તું મૈકાનાં સૈન્ય ધીરજપૂર્વક સાધના કર્યાં કરે છે.

અમારી પાસે વખત નથી એટલે અમે બધા ટેરી વગર રોસાનોસી કરીએ છીએ. વિશ્વ ભ કોઈથી સહેવાતો નથી.

આથી ખીલ બધાની મેવા પહેલાં પતાવતા પતાવતા જ સમય વહી જાય છે, અને તારી પૂળનો થાળ ખાલી જ પડી રહે છે.

આખરે મોઢો મોઢો, રખેને તારા મંદિરનાં દ્વાર વસાઈ ગયાં હોય, એ બીકે ફફડતો, ફાડતો આતું છું. પણ આવીને જોઉં છું તો તારા વખત વહી ગયો નથી હોતો.

[અનુ૦ નગીનદાસ પારેખ]

સરદારશ્રીની વાણી

તમે મમે તેવી કેળવણી લો, પણ જોવા ન બની જશે કે મરીમ ખેડૂતોના ભજન જેમ મોટરે જોઈને ભડકે છે તેમ ખેડૂતા તમને જોઈને ભડકે ને સાગી બધા!

વકીલ અને કોર્ટની પાસે જવું તેના કરતા જમરાતને ત્યાં જવું જહેતર છે. દુનિયામાં ભગવાનને નામે જેટલા જૂઠાણા અદાલતોમાં બોલાય છે તેટલાં ખીજે કયાય ન બોલાતા હશે.

ત્યાં જ્યાં અન્યાય લાગે ત્યાં ત્યાં સામે થાઓ.

મને જીવાનોના ખેલ ખેલવાનું મન થાય છે, પણ જુહોનો અનુભવ મને સંયમ પણ શીખવે છે.

અસ્પૃશ્યની બ્યાખ્યા તમે બંધો છો? પ્રાણીના શરીરમાંથી ન્યારે પ્રાણ નીકળી જાય છે ત્યારે તે અસ્પૃશ્ય થાય છે. મનુષ્ય શું કે પણ શું, ન્યારે પ્રાણ વિનાનું થઈને, (૯૪)

ચાલ યઈને પડે છે ત્યારે તેને કોઈ અડવું નથી અને તેને ડફનાવવાની અથવા અભિ-સરકારની ક્રિયા થાય છે. પણ ત્યાં સુધી મનુષ્ય કે પ્રાણીમાત્રમાં પ્રાણ છે ત્યાં સુધી તે અસ્પૃશ્ય નથી. એ પ્રાણ તો પ્રભુનો અંશ છે, અને કોઈ પણ પ્રાણીને અસ્પૃશ્ય કહેવું એ પ્રભુના અશનો, પ્રભુનો તિરસ્કાર કરવા બરોબર છે.

બલે ધન પેદા ન કરતાં બીજાનું ધન લેવાની યુદ્ધિ ચલાવે એને હું યુદ્ધિનો બ્યભિચાર કહું છું.

આત્મા ત્યાગ અને આત્મશુદ્ધિ વિના ક્ષવરાજ ન આવે એ ખચીત માનજો.

અદાલતો અને શરાબખાનાં રોતાનનાં વરે છે.

ખડું જોતાં સરદારીમાં નહીં પણ શિપાહી-ગીરીમાં જ ધુમ્મ રહેલું છે. (કમચ.)

આરાખાપુ

પ્રતિકારનો માર્ગ...

મહાસતી ઉત્તરવળકુવરજી

વિવેકી પુરુષને ગમે તે બાદ પચિનહ આપવામા આવે તોપણ તે જરાયે ક્રોધ કરતો નથી, પરન્તુ બધુ સમતાથી સહન કરે છે પાપ હિંસા, જોરે અધર્મમા સાચુ બળ નથી, સાચુ બળ છે અહિંસા અને સત્યમા પાપ અથવા હિંસા તો ક્ષણિક છે, એક દિવસે તે નાશ પામનાર છે તેમ છતાં પાપ અને હિંસાનો સામનો પણ તેવા જ બળથી કરવામા આવે તો તે થોડો વખત ટકે છે હાખવા તારીકે એક માનવના હૃદયમા દ્રેષ ભાવના આવી અને સામા માણસે પણ તેનો સામનો દ્રેષ ભાવનાથી કર્યો, તો આ પનિરિષિતિમા દ્રેષ થોડો સમય ટકી રહે છે દ્રેષનો પ્રતિકાર દ્રેષથી થાય તો ટેકો મળે છે, પ્રેમથી થાય તો દ્રેષ નાશ પામે છે આ સૌ કોઈના અનુભવની વાત છે

ક્રોધ કરનારની સામે જો ક્ષમા ધારણ કરવામા આવે તો ક્રોધ નાશ પામવાનો જ, પરન્તુ ક્રોધનો પ્રતિકાર ક્રોધથી કે હિંસાનો પ્રતિકાર હિંસાથી કરવામા આવે તો ક્રોધ અને હિંસાને ટેકો મળે છે અને તેથી તે થોડો વખત ટકી રહે છે

ઉત્તરાધ્યયન શ્રુતના બીજા અધ્યાયની રીકામા કહ્યું છે એક વાર કૃષ્ણ મહારાજ બળદેવ સત્યક અને હારુકની સાથે જ ગલમા ફરવા ગયા ફરતા ફરતા તે બહુ દૂર નીકળી ગયા ત્યાં જ રાત પડી ગઈ, પાછા ફરી શકાય તેમ ન હતું અને તેથી રાત જ ગવમા ગાઠ નીચે જ પસાર કરવાનો તેઓએ વિચાર કર્યો વાશ ફરતી ભગવાનુ બધાએ નક્કી કર્યું

સૌથી પહેલાં હારુકનો ભગવાનો વારો હતો એટલે તેમણે પહેરો રાખવા આંક્યો આરાખાપુ

બાકીના બધા સૂઈ ગયા હતા દરમ્યાનમા એક રાક્ષસ તેમની સામે આવ્યો અને મોઢ્યો, "મને બહુ જ ખૂબ લાગી છે માટે મને આ પણ માણસોને ખાવા દે"

હારુકે કહ્યું, "એ કેમ બને ? હું તેમની રક્ષા માટે જીવો છું, એટલે મારા દેખના તેમને તું કેમ ખાઈ શકે ?"

હારુકે ના પાડી, એટલે રાક્ષસે પહેલાં તેના ઉપર જ હુમલો કર્યો હારુકે તેનો સામનો કર્યો અને વચ્ચે લડાઈ ખૂબ ચાલી પરન્તુ હારુક રાક્ષસને હરાવી શક્યો નહીં તેટલામા હારુકનો અન્ય પૂરો ધર્મ ગયો અને સત્યકનો ભગવાનો વારો આવ્યો

સત્યકે ભગ્યો, એટલે થાડેલો હારુકે કંઈ પણ બોલ્યા વિના સૂઈ ગયો થોડા સમય બાદ રાક્ષસ ફરીથી આવ્યો અને સત્યકને પણ તે જ વાત કહી સત્યકે કહ્યું, "મારા દેખના તું કોઈને ખાઈ શકીશ નહીં પહેલાં મને હરાવ અને પછી તેમને ખા" સત્યકે પણ રાક્ષસ સાથે લડ્યો, પરન્તુ રાક્ષસને તે હરાવી શક્યો નહીં તે પણ હારુકની જેમ થાકી ગયો

ત્યાર બાદ બવદેવનો ભગવાનો વારો આવ્યો, ત્યારે તેની પણ તે જ સ્થિતિ થઈ પરન્તુ રાક્ષસને હરાવવાનો તેમનો પ્રયત્ન પણ નિષ્ફળ ગયો

ત્યાર બાદ કૃષ્ણનો વારો આવ્યો, રાક્ષસે તેમને પણ એ જ વાત કહી બનેલુ યુદ્ધ શરૂ થયું કૃષ્ણ તો શાંત બિભા રહ્યા, પિશાચ તો વધુને વધુ ચીડાવા લાગ્યો તેમ તેમ કૃષ્ણ શાંતિથી તેને કહેવા લાગ્યા, "શાબાશ, વીર શાબાશ, ધન્ય છે તારી માતાને કે તારા જેવો

પ્રીત પુત્ર પેદા કર્યો!" પિતાએ જોતુ જોર
હવે તેટલું અજમાયી જોયું અને આખરે તે
યાકચો! જ્યારે તે યાત્રી ત્યારે કૃતી તેને
પત્રીને પોતાની ઝોળીમાં નાખી દીધો

આ એક રૂપક છે કોષ એ પિતાનું છે,
તેને સામું બળ મળે તો તે ને છે, નહિ તો
તે નિર્બળ બની જાય છે. રૂપક પાસે સારસ
નિર્બળ બની મરે જ્યારે સપાટમાં જાકીના
રોડે જિંદગી ત્યારે તેમના શરીર લાલપુચ
માવડ પડ્યા કૃતી પૂછ્યું, ત્યારે તેઓએ
વિગતવાર વાત કહી કૃતી કહ્યું, "લાલપુચ,
પિતાનું કામ કર નથી, જો તેને બળ ન મળે
તો તે ટકી શકે નથી તેથી જિલ્લુ જે

આપણે તેના પર ક્રોધ કરીએ તો તેને બળ
મળે છે અને વધુ બળ કર બને છે તમીએ
તેના પર ક્રોધ કર્યો, જોઈએ તમી તેને વશ
કરી શક્યા નહી, તે મારી પાસે તો નિર્બળ
બની ગયો કે મે તેને મારી ઝોળીમાં પૂરી
દીધો હવે તો તે મારી દાગ બની ગયો છે"

કહેવાનું તાત્પર્ય એ છે કે કોષીને
પ્રતિહાર કોષથી ન કરે એ જોઈએ, સમાધી તે
વશ કરી શકાય છે ખૂણ છોડતી હોય ત્યારે
કેઈ પાછી નાખવાને બદલે તેના પર ખૂણ
નાખે તો કું ખૂણને દાબી શકાયો? તેની જ
રીતે ક્રોધ પર સમાનું પાછી નાખવામાં ન
આવે તો તેને દાબી શકાય નહી

હૃદયપલટો

નૂન વખતની વાત છે સુરૈયામા સ્પાર્ટ નામે પ્રદેશમાં લાઈકરગમ નામે ધણે
જ વિચારપત માણસ થઈ ગયો હવેશ લોકોનું બધું ધામ જોવા હામે તે ક્યા
કરતો તોયે કેન્દ્રલક અદેખા માણસો તેની કનડગત ક્યા કરતા

એક દિવસ એક માણસ લાઈકરગમ પાસે આવ્યો અને મન કાચે તેણે મોલવા
લાગ્યો લાઈકરગમે બધું શાંતિથી સાંભળ્યું અને પછી તેને સમજાવવા પ્રયત્ન કર્યો
પણ પેલો માણસ સમજાવવા માગતો જ ન હતો તે તો વધારે ઉરકેનાઈને લાઈકરગમને
ગાળો ભાડવા લાગ્યો લાઈકરગમ પેતાને ઘેર જવા જિપડયો પેલો માણસ પણ
એની સામે ચાલવા લાગ્યો અને ગાળો દેવા લાગ્યો એવામાં લાઈકરગમનું ઘર
આંધળું લાઈકરગમે પેલા માણસને કહ્યું "ભાઈ, હવે તું મારે ઘેર જ રહી જ
તારે મને ગાળો ભાડવા રહીને પાછો મળો આવો ન પડે"

પેલો માણસ તો સાનેસાચ લાઈકરગમને ઘેર નરેખા તૈયાર થયો પણ ત્યા
રહીને લાઈકરગમનું પવિત્ર અને ઉચ્ચ જીવન જોઈને ખૂબ જ શરમાઈ ગયો પછી
તો તે ત્યા રહીને લાઈકરગમ સાથે કામ કરવા લાગ્યો એક દિવસે લાઈકરગમે પેલા
માણસને કહ્યું "કેમ ભાઈ, હવે તો તારે ઘેર જવું છે કે નહીં?"

પેલો માણસ તો જવાબ આપ્યા વિના મૂલો જિભા રહ્યો એટલે લાઈકરગમ
જોયો: "હજી તારે કઈ મને કહેવાનું બાકી છે? હોય તો કહી નાખ"

પેલો માણસ મો થો "મને હવે તમે અહીં જ રહેવાની રજા આપો"

લાઈકરગમે કહ્યું "તને અહીં રહેવા તો કઈ પણ તારે મારી એક ચરત કબૂલ
કરવી પડશે હું કઈ પણ જોડું કરું એમ તને જણાય, તો તારે મને ગાળો દેવી
બેસ, કમૂલ છે ને?" આ સાંભળી પેલા માણસની આખમ ક્રોધના આશુ જિભા વા!

માગી વાલે જોવા હા ર હજીને
 ૩ માસ, રૂપી, હરિ હજી - ર માસ
 વિદાઈ હજીએ જી + લાગુ બુ
 નહતો પાછી ગો દો પુરે જી
 અનેક હાજીઓએ એકો એક
 પુણી ન જી જાણવો ર હજીને
 હાજી પુણી આજી પુણી હજીને
 કુમારિ વિદાઈ હજીને નો પુણીને
 નો પુણીને જી પુણીને વિદાઈ
 તો જાણી જી પુણીને જી
 એક માસે જી પુણીને વિદાઈ
 રૂપીની એક દીવડા જાણી
 આજીની જી નાજી પુણીને રૂપીને
 પુણીને વિદાઈ નો પુણીને વિદાઈ
 જી

રૂપીને વિદાઈ
 રૂપીને વિદાઈ

[આ પત્રમાં બાપુજીએ લખેલ જીવનની ગૂઢ સમસ્યાની એક બાબતું સરળ અને સમજવાલાયક
 નિરૂપણ ક્યું છે કેટલાંક આ પ્રશ્ન લેવાને શ્રવણે દેવા છે કે હા હા વાર એવું અનિચ્છ
 નીય પરિણામ પથ આવે આસ કરીને છેડારીઓ ઉભરવાયક થાય અને તેની તબિયત નર
 નરમગરમ રહેતી હોય તો ધર્મ આપને એક જ લાગે છે કે હવે છે કરીને ક્યાંક કેકાણે
 પાડી દઈએ તો એની તબિયત આપોઆપ સારી થઈ જશે આવી સમસ્યાને સદાચર્ય થાય
 એવા વિચારો પૂજ્ય બાપુજીએ વડીલવૃદ્ધ સહાનુભૂતિથી આ પત્રમાં દર્શાવ્યા છે]

જિ
 તારો કાગળ મળ્યો મારા મતથી તારે
 ગભરાવાનું નથી તારો ધર્મ પૂરતો આરામ
 લઈ તારું શરીર બાંધવાનો છે આ વિષે વધુ
 શું લખું ? છેડારીઓ માઠી પડે એટલે
 પરજીવી દેવાની વાત કહાડનાર બંધાની છે
 પરજીવી સ્ત્રીઓ જેટલી માઠી રહે છે તેટલી
 ૯૮]

માઠી કુમારિકા ક્યાયે નથી રહેતી વળી
 છેડારીઓની સાથે સરખામણી કરી તે
 ગરાબર છે છતાં એ મહેલોને આપણે ર્સ
 અર્થ કરવો ને માંદા જ ન પડવું માદા
 પડવાને સાડા મે લખ્યું છે તેવા થોડા જાણ
 નહર તો છે જ. કુમારિકાના શરીર વજન
 હોવા એકાએક તેવા જ કુમારિકાના અત્ય
 આ રા ગા

ચંડાળ કોણ ?

ગેપાસદાસ ૯૦ પૃષ્ઠ

એક વખત ભગવાન યુદ્ધ આવસ્તી નગરીમા ગામ બહાર રહેતા હતા મિત્રાકાળે મિત્ર ભાગતા ભાગતા તે એક દિવસ ભારદ્વાજ પ્રાદ્યુના બારણા આગળ આવી પહોંચ્યા. તે વખતે ભારદ્વાજ હોમ કરતો હતો. યુદ્ધને આવના ભોતા જ તે મોટી ધૂમ પાડીને બોલે - 'અ-રા મૂંડે' ચંડાળ ત્યાં છેટો જ બોલે રહે! પાસે ન આવતો!'

યુદ્ધે કહ્યું : 'હે પ્રાદ્યુ! ચંડાળ કોણ કહેવાય તે. તું જાણે છે ખરે?'

પ્રાદ્યુ બોલ્યો : 'ના, અને ચંડાળના ટુભોની શી ખબર? તું જ તે કહે!'

યુદ્ધે બોલ્યા : 'વારંવાર શરસે યનાર, વેરવૃત્તિ રાખનાર, અને પાપથી ખરડાયેલો અમઢાળ મનુષ્ય ચંડાળ કહેવાય.'

'જે મનુષ્ય અન્ય પ્રાણીઓની હિંસા કરે છે, જેના અંત કરણુમા રહ્યા નથી. જે લુટકાટ અને ચોરી કરે છે, તે ચંડાળ કહેવાય

'જે મનુષ્ય ખીજાનું દેવું કરી, પેલો પાક માળે ભારે નાશી બાંધે છે કે આડુ મોલે છે, તે ચંડાળ કહેવાય.

બને ખડુ ભોના માઠા સાજાં રહે છે પણ ભેઉ પરજાને થલો બાળે વધારે માંઠા રહે છે. જો ઉમીવા, રૂખી હસ્તિજા. રૂખીને વિવાહ કર્યો એમ કંઈક લાગ્યું ખડુ; ત્યાં તો પાખી માગી પડી જ છે. એટલે છાકરીઓએ એવો અર્થ પણ ન કરી નાખે કે પરજીએ માંઠા પડે જ. આટલું ખરું છે કે જે કુમારિકા વિકારથી પ્યારા બાપુ

'જે પોતા માટે, પારકા માટે, કે પૈસા માટે ખોટી આશી પૂરે છે, તે ચંડાળ કહેવાય

'જે મનુષ્ય પોતાના વૃદ્ધ માતાપિતાની સેવાચારી કરતો નથી, માબાપ - ભાઈ - ભહેન - સગાવહાલા સૌને ગાળો કે છે કે મારે છે, તે ચંડાળ કહેવાય

'જે મનુષ્ય પોતે કરેલા પાપકર્મ છુપાવવાનો પ્રયત્ન કરે છે, તે ચંડાળ કહેવાય

'હે પ્રાદ્યુ! મનુષ્ય જન્મથી જ ચંડાળ કે પ્રાદ્યુ પાકતો નથી, પરંતુ પોતાના કર્મથી જ ચંડાળ થાય છે કે પ્રાદ્યુ થાય છે માણસ ચંડાળના કુળમા ઉત્પન્ન થયેલો હોય, પણ તે સદાચારી હોય, તો તે ભેઠ છે, પરંતુ પ્રાદ્યુના કુળમા ઉત્પન્ન થયેલો માણસ ને દુરાચારી હોય, તો તે ચંડાળ જ છે'

યુદ્ધનો આ ઉપદેશ સાંભળી ભારદ્વાજ શરમાઈ ગયો. તે બોલ્યો : 'હે ભગવન! આપનો ઉપદેશ થલો સરસ છે. જેમ કેઈ માણસ ઠાકેલી વસ્તુ ઉઘાડી કરીને બતાવે, અથવા દેખનાને અધારમા મથાસ ધરીને બતાવે, તે જ પ્રમાણે આપે ધર્મને ઉત્તમ રીતે રખાટ કરીને સમજાવ્યો છે.'

બળે ॥ તેનો છુટકારો તો પરજીએ જ થાય કેમ કે તેના વિચાર તેને ખાય છે. પણ એનો અર્થ તો એ થયો કે જે પરજીના વિના પત્નીની સીની જેમ વર્તે ॥ તેથી વ્યભિચારિણી ॥ મનથી પણ જે સ્ત્રી કે પુરુષ વિચારને પોળે છે તે વ્યભિચારી છે.

૧૮-૯-૩૨ ૧૦ મ ૦ બાપુના આશીર્વાદ [૬૯

કોઈ કોઈ વાર દુનિયાનાં દુઃખદોષથી, એમાં ચાલી રહેલી જંગલિયનથી આપણા ત્યાસ રૂંધાઈ બપ છે. અને આપણને કોઈ રસ્તો, કોઈ ઉગાર દેખાતો નથી મેઝ્યુ આનેદની જેમ આપણે પણ કહેવા માંડીએ છીએ કે, હવે આ દુનિયામાં કોઈ જ આશા નથી રહી; અને આપણે વધારેમાં વધારે એટલું જ કરી શકીએ કે એકબીજાની તરફ સમ્યર્થ રાખીએ.

પણ જો આપણું વલણ આપું નિરાશા-જનક બની જાય તો આપણે જીવનનો કે ઇતિહાસનો કોઈ પણ બોધપાઠ બરોબર શીખ્યા ન કહેવાઈએ. કારણ માનવીની જિંદગી ઉત્ત-નિ-શંક ઉત્ત બનવાની શક્યતા એ જ ઇતિહાસનો સૌથી મોટો બોધપાઠ છે.

જીવનમાં અનન્યસુદરતાઓ અને નિરવધિ વિવિધતાઓ સભરપણે ભરેલી છે. કદાચ કોઈ ઠેકાણે ત્યાં કદવ હશે, કીચક હશે પણ ત્યાં મહાસાગર અને ગિરિમાળાઓ પણ છે, હીમ અને હીમપર્વતો પણ છે, તારાભરી શત છે. અને સ્વજનોનો સ્નેહ છે, દોસ્તોનાં ફિલ છે. ને સગીત, સાહિત્ય અને કલાનાં નિરવધિ સ્થાનો પણ છે.

વિશ્વના સૌંદર્યનું ગાન કરવું અને કલ્પનાની - લાલ્લનાની સૃષ્ટિમાં જીવવું ઘણું સરળ છે, પરંતુ બીજાઓની ચાતનાઓથી અજગા રહેવું અને તેમના ઉપર શું શું

વીતી રહ્યું છે, એની કંઈ જ પરવા ન કરવી એમાં કોઈ મર્દાનગી અથવા બંધુત્વની સાલના રહી નથી કોઈ પણ કલ્પના જે એ ચોખ્ખ હોય તો એને બ્યવકારમાં મૂકવી જ જોઈએ. આપણા દેસન રોમાં રોસાંએ કહ્યું છે તેમ, 'વિચારોનું પરિણામ કાર્યમાં આવવું' જ જોઈએ. જે વિચાર કોઈ પણ કાર્ય તરફ દોરતો નથી એ વિચાર એક મર્યાદાનો દ્રોહ છે, દુર્વિપાક છે. જે આપણે વિચારોના દ્રષ્ટા છીએ તો કાર્યોના કર્તા થવું જ જોઈએ.

પરંતુ વિચારોના દ્રષ્ટા હોવા છતાંયે સૌ કાર્ય કરવા તરફ ઉદ્દાસીન જ રહેવાનું હમર છે. કારણ કે એમાંથી જાગનાતાં પરિણામોથી, કાર્યો કરવાને લીધે આવી પડતી આફતોથી એ સૌ ડરી રહ્યા હોય છે. કાર્યનો અર્થ જ જોખમ અને સંકટ છે સંકટ દૂરથી જ બપ પમાડી રહે છે છતાં અનુભવથી એ એટલું બચજનક નથી રહેતું. ખરેખર, આફત એ મનનો દોસ્ત છે, એ જિંદગીની મોજને, આનંદને વધારે છે. હરક મેરાની સામાન્ય જિંદગી ધીરે ધીરે એવાક બની જાય છે ઘણીય વાતો આપણે એમ ને એમ જ જાણી લઈએ છીએ-માની લઈએ છીએ અને પછી એમાં આપણને કોઈ રસ, આનંદ રહેતાં નથી પણ કોઈક દિવસ અપારે એ જાનકરી વાતોથી પણ વંચિત રહીએ છીએ ત્યારે જ એની સાચી કિંમત આપણે જાણી શકીએ છીએ.

મનાવટી હીરો ગર્વથી કહેવા લાગ્યો : "અરે, જરા જુઓ તો ખરા! હું કેવો મોટો છું!"
એ સાંભળીને ખરીદનાર જાલ્યો : "એટલે જ મને શંકા પડે છે કે તું સાચો હીરો નથી!"

નિરાગ્રહનું

કારણ

કેદારનાથજી

અનેક સંસ્કાર અને વિચારસરણી વિશે મેં પહેલાં પત્ર લખ્યો હતો. તે પરથી અને અહીં તમે આગળા હતા ત્યારે આપણી જે વાતચીત થઇ તે પરથી તમે ઘણો વિચાર કરો છો. એમ જણાય છે.

મારામાં તમારા વિશે આશ્ચર્ય વૃત્તિ નથી. તોપણ તમારા કલ્યાણની ઇચ્છા નથી એવું નથી. તમારામાં તીવ્ર જિજ્ઞાસા છે તે જ પ્રમાણે જીવનમાં સર્વેવિધ ક્ષેત્રે સિદ્ધ કરવાની તમારા હૃદયમાં વ્યાકુળતા છે એ હું જાણું છું. મારામાં આશ્ચર્ય નથી એવું એ પણ એક કારણ હશે કે મારી વિનાયકરણી કરતાં જુદી વિચાર સરણીને હું ક્યારેય એકદમ અમાન્ય કરતો નથી. કેાઈ પણ વિચારસરણી ન્યાય-પ્રધાન હોવી જોઈએ, સારાસાર વિચારને-વિશેષને તેમાં મહત્ત્વ ટેાવું જોઈએ, જીવનમાં ઉત્સાહ અને પ્રસન્નતા, કર્તૃત્વ અને સમર્થતા, જ્ઞાન અને તેજસ્વિતા, કર્મ કૌશલ્ય અને વિરાગ, ભાવના અને અધિષ્ઠાના વગેરે બધાની વૃદ્ધિ કરનારી તે હોવી જોઈએ એટલો જ મારો આશ્ચર્ય છે.

માણસ જ્યારે ઉદ્વિગ્ધ થાય છે, કેદામીન-નિરાશ થાય ત્યારે વિચારમાં કે આગળા વર્ષમાં તે કયાં બૃજતો હોયો જોઈએ ખરો.

એવો અને તક થાય છે તે બૂલ-ટોપ કાઢી નાખ્યા વગર કુદિત થયેલો તેનો માર્ગ મોકળો થાય એ શક્ય નથી. તે બૂલ ચોખી કાઢવા માટે તે અસ્થિતિનો થોડો સહવાસ અને તેના મનના ચોખનની જરૂર છે. એવો થોડા આગળા વગર હું તેની જાબતમાં કશું કહી શકતો નથી એટલે જ ત્યાં સુધી હું નિરાગ્રહ-પણે વળું છું હું એકદમ કેાઈ પણ જાબતમાં આશ્ચર્ય જતાવતો નથી.

જિજ્ઞાસુ સંસ્કાર અને વિચારસરણી વિશે મેં લખ્યું છે તે પરથી તમે પેનાનું નિરીક્ષણ કરીને, ચોખીને જુઓ તુ મારા તરફથી પ્રયત્ન કરીશ જ તમારી જાબતમાં હું ઉદામીન નથી. એકાદ વિષય એવો હોય છે કે જેમાં અને કયો અનુભવ નથી હોતો. કેવળ તક-કલ્પના અને બીજાઓની સ્થિતિ જોઈને અને સાબળીને કરેલા અનુભવ હોય છે તે પરથી વિચારોના કાઈકે મેળ જમાડવો પડે છે. તેને એકદમ પૂર્ણ સત્ય માની શકાય નહીં.

મારા લખવાથી કે મોકલવાથી તમારું હૃદય ન વધે. મારા અનુભવ અને જુદિનો પૂરો ઉપયોગ કરીને તમારી શાંતિનો માર્ગ ચોખવામાં તમને મદદ કરવી એ મારો હેતુ સદૈવ કામ છે. (એક અપ્રગટ પત્ર)

તમને પૂછે તેને નમ્રતાથી જવાબ આપવો.

તમને ગળો કે તેને મીઠાં વચન કહેવો.

તમને નિહાળે તેનું મન પર ત્યારે એમ જોઈને.

— કારણ કે પ્રજાના કામને માટે જેને નિદા અમલી પડે છે તેની પ્રજાના દરબારમાં વધારે દિમિત છે. કેાઈ ઉપર તમે મહેરબાની કરો તે જૂદી જાણે. કેાઈ તમારી ઉપર મહેરબાની કરે તે સાદ રાખજો.

— સોક્રેટીસ

ધ્યાન આપો

[૧૦૧]

મોટાઈનું માપ

જેવી રીતે જીવન અને ચાલિયના જુદા જુદા ગતિ હોય છે તે ઇંદી નવા ગતિ રચા પવા માગીએ છીએ તેવી જ રીતે મોટાઈના પણ બે ગતિ છે આપણે માનીએ છીએ કે મોટા પૂલય છે તેને માન મળે છે આજે મોગના કામો જુદા થઈ ગયા છે મોટા માણસોએ મોગ કાર્યો કરવા ભેંધએ પણ મોટા એટલે કે ખાવમા મોટા એવું માનવામા આવે છે મોટાથી શરીર-કામ ન ચાલ મોટાની રહેણીકરણી, ખાનપાન જુદા, નાનાની રહેણીકરણી ખાનપાન જુદા, એમ મનાય છે મોટા પ્રત્યેના પૂલયજાવની કલ્પના શુભ માથી પેદા થઈ પતિવ્રતા સ્ત્રી પતિને પ્રેમથી જુએ તે માટે પોતે સહન કરે, એકાદ ખાવ પતિને સર્વસ્વ અર્પણ કરે પણ પતિ એવું માનતો થઈ ગયો કે આ બધાનો તે અધિ શરી છે પત્નીએ તો સેવા જ કરવી ભેંધએ એવી તેના મનમા ગાઠ બધાઈ ગઈ છે મોટા ગણતા પુરુષોની બાબતમા આવું જ બન્યું મૂળ એ આદરમાથી આવેલો ખ્યાલ છે પણ હવે ચીસો પડી ગયો છે નાના બાળકને મોટા થવું હોય તો તે આવું કરે

આપણે મોટાઈની કલ્પના બદલવા માગીએ છીએ મોટા એ કે જે કંઈ વેંકે છે, મહન કરે છે, બીજા માટે ઘસાય છે, જે કોઈ ન સ્વીકારે તે માડુ એ ભાવથી કાર્ય કરે છે આમ તેની ગતિતા ભેંધ બધા તેને મોટા તરીકે માને એ જુદી વાત તેથી તેના પ્રત્યે આદર વાવ પણ મારા પ્રત્યે સૌને આદર હોવો ભેંધએ

તમે કેમ જોસો છો કેમ વાત કરો છો, કેવી રીતે કપડા પહેરો છો, ઇત્યાદિ તમારા વર્તનની નાનામા નાની વિગતમા પણ સસ્કારિતા તરી આવવી ભેંધએ, જેથી કોઈ માણસ તમને જોવાવેત બાણી શકે કે તમે કેળવાયેલા છો

અમલબાઈ મહેતા

એ ભાવથી તે વર્તે તો ખોટું તેથી સદેજે દિલમા લાગણી થાય કે જે વિશેષ હક મળે તેનો ત્યાગ કરવો એમ છતાં કોઈક જમ્યાએ વિવેક કરવો પડે છે બદલાઈ ગયેલા ત્રાજવાને આપણે ચિર કંબુ છે તેથી નાના મોટાના બેરો કાઢવા પડશે

જેમ આપણા વહેવારોમા, જીવનના મૂલ્યા કનોમા ધન આગળ આવીને ભેસી ગયું તેમ આ મોટાઈ આવીને ભેસી ગઈ તેથી આપણા વિદ્યાર્થીઓ, બાળકો, જનતામા આ નવી ભાવનાનો ફેલાવો કરવાની જરૂર છે એમ થયે તો જ આપણું કામ માડુ થયે અને તેમા મીકાશ આવશે આપણે ભેંધએ છીએ કે મુખ્ય માણસ કામમા સાથે હોય તો કામમા ઝમક આવે છે તે ન હોય તો કામમા ઠેકાણું રહેતું નથી બાપુએ આપણને આ માર્ગ બતાવ્યો છે પોતાને માથે આવે છે ત્યારે માણસ ખસી જાય તો વિપુલગવાનને યજમા સોયુ માયુ ભેંધતું હવું તે ન ધરતા તારદંત બીજાને ચોધવા નીકળ્યા અને તેની જે દશા થઈ તેવી આપણી ચાલ આપણા બોલ પર, આપણા જીવન પર મહા નહિ જોસે

વિનોબાજીએ 'ગાદી ખાદીની લડાઈ' પર લેખ લખ્યો છે ગાદીનો અર્થ બેકા બેકા ખાવું ખાદીનો અર્થ શમ કરીને ખાવું આપણે ગાદીની ઇચ્છા નહિ રાખીએ આપણે શા માટે નીકળ્યા તેવું સ્પષ્ટ દર્શન હોઈ ભેંધએ મોટાઈનો આ નવો ખ્યાલ હશે તો સમાજમા પરિવર્તન કરી શકીશું

—ગાદીજી

આ ના ખા પુ

ત્રિવેણી સંગમ

જાનવર ૩૦ ૩૦

(૧૭)

કૂકરમા દાળ ભરોજર ન ચઈ જોટલે
બાપુ કહે જોના કાનણે ચોપા પાણી જોણું
હું જો તો રપટ છે જ, પણ પછી બાપુજો
જોમના સ્વભાવ પ્રમાણે જોની રચના વિશે
સવાલો કર્યા

પછી કૂકરની રચનાજોઈને બાપુજો મહાદેવ
જાણને કહ્યું “નીચિના દાળના વાસણુમા દાળ
મૂકવાને બદલે જોઈકું પાણી જ મૂકે અને
દાળ ઉપલા વાસણુથી શરૂ કરે. જોટલે ત્રણ
વાસણુનો ઉપયોગ કરવાને બદલે ચારનો
ઉપયોગ કરે, અને કોથી નીચેનાની વરાળે
બધું ખરાવો”

જો સાતળી વસુભભાઈ કહે “જોટલે
મને ચારી દાળ મળતા આરપાથ દિવસ તો
મા અખતરાજોમા વીલી જયો”

(૧૮)

જોઈ દિવસે સનસ્પતીય દ્રવ્ય લેખક ગોવર્ધન
રામની વાતો નીકળી. બાપુ કહે “પહેલા
ભાગમા જોમજો પેતાની શક્તિ ઠાલવી નવલ
કથનો રસ પહેલામા ભરેલો. ચિત્ર
ચિત્રજો જોતું કમાય નથી, બીજામા ત્રિદુ
સ સાર સરસ ચીતરાયો છે, ત્રીજામા જોમની
કળા જોડી ગઈ, અને ચોથામા જોમને મધુ
કે હવે મારે જગતને જોટલું આપવું છે તે
મા પુરતક દારાજ આપી રઈ તો કેવું ચાલુ”

મહાદેવભાઈ જોલ્યા “જોમનામા દૂધી
વાતાં લખવાની કળા નહોતી. જોમજો લખી
નથી પણ લખવા મારત તોય ન લખી શકત
ખારાભાઈ

જો કળા અને સાથે જ નવલકથાની કળા
દાગોરે સાધી”

બાપુ કહે “દાગોરની કથા વાત કરીએ?
જોલે શું નથી સાધ્યું? સાહિત્યનું જોઈ ફાન
જોલે છોડ્યું છે? અને બધાથમા સર્વોપરિતા
— જોવી અવૌકિક શક્તિનો માણસ આપલે
ત્યા તો નથી જ પણ જગતમાયે હરો કે કેમ
જો વિશે શકા છે”

પછી વસુભભાઈ કહે “પણ જોમનું
‘શાતિનિકેતન ચલશે? જો તો વુલ થયા,
અને જોમની જગ્યા લેનાર કોઈ રહ્યું નથી”

બાપુ કહે મુરકેલ વાત છો ખરી પણ
જો તો કેમ કહેવાય? ભગવાને આટલી
અસાધારણ પ્રતિભાવાળો માણસ પેદા કર્યો
તેનું કામ જોમ ને જોમ બધું મઈ નય
જોમ તો ન જ છડ્યું હોય”

વસુભભાઈ—“જો તો ઠીક પણ જોની
જો બધી અસાધારણતાઓ છે જો કોણ કથા
ફોરમા આપી શકવાનું હતું?”

મહાદેવભાઈ—“નદલાલ બોઝ, અસિત
હલધર જેવા ઉત્તમ ચિત્રકળાકાર ત્યા પડ્યા
છે વિધુચેખર શાસ્ત્રી છે”

વસુભભાઈ—“ચિત્રકળા તો ઠીક જોમની
શાળા તો ફેટલી ચાલે? આપણી તો ખારી
ને રાટલે જોને માટે બાપુ ઘોડા જ નો જો?
જો તો બાપુ ન હોય તો દ્રધાભાઈએ આવીને
ચલાવ્યા કરે લોકો કપાડી લઈ શકે જોવી
કેઈ વસ્તુ જોમજો નથી આપી જે અખડ
આરથા જ કરે”

[૧૦૩]

મહાદેવભાઈ—“એક મદદગાર છોડતા તુના કે ગાધીજીની બધી વાનો લોકો જૂવચે ત્યારે પણ ખાદી અને ઠાડનિષેધ એ સાચાત રહેવાના છે.”

બાપુ—“એનું કારણ જ એ છે કે એ સામાન્ય લોકોને રૂને છે, અને એ સામાન્યમાં સામાન્ય માણસ પણ ચલાવ્યા કરી શકે.”

આ સાચાની મહાદેવભાઈ મનમાં વિચારવા લાગ્યા કે, ‘આમમના અત્રિધાશમ્તો ધોડો અને ધડકી લઇને સ રાજાનવારા અને દિનશત એને વિષે જામત રહેવાનું હોનાગ ઠોણ? અનેક પ્રવૃત્તિના, અનેક પ્રદેશના, અનેક દુષ્ટિ અને શક્તિના સ્ત્રીપુરુષો અને ભાગકોને આપણે માણે બાપુ પછી ઠોણ ચલાવશે? ઈશ્વર, ભૂદેવ અને સત્યમાં શ્રદ્ધા રાખનારા અને એને માટે મરનારા અસાત માણસો એટલા બધા પડ્યા છે કે આપણી પોતાની ન્યૂનતા છતાં અવિશ્વાસને સ્થાન નથી હોતું.’

પછી મહાદેવભાઈએ કહ્યું “ટાંગેરને વિષે એમ કહેવાય કે આજ સુધી એમને ત્યા અસાધારણ પ્રતિભાવાળા માણસો ન એવામાં હોય તે કદાચ હવે તેમનું કામ ચાલુ રાખવાને

માટે જોશાય શાતિનિકેતન એમના આદર્શ પ્રમતો જ ચાલુ રાખવાને નવા માણસો કેમ ન લેવાય?”

બાપુ કહે - “બરોબર છે આજે એમની પ્રયત્ન શક્તિથી ઘણા અપકર્ષાતા ન હોય તો અવિશ્વાસ એમ બને જ આજે પણ રામા નદ વેટરણ જેવા તો છે જ, અને ઈશ્વર કૃપા હોય તો જીવન પણ આવે અને એમનું શ્રીનિકેતનનું કામ છે તે તો ચાલુ રહેશે. એમકદર્દ જેવો માણસ વિદાયત છોડીને એ ચલાવવા માટે ચાલ્યો આવે તો મને આશ્ચર્ય નહીં થાય.”

વલ્લભભાઈ કહે - “પણ મને તો આપણું કામ ધકચા કરશે એમ સ્પષ્ટ વિશ્વાસ છે એમા જાણુ વિચારવાપણું અને સમજવાપણું ન મળેને.”

બાપુ ‘દેવદારો એક સચોટ વાક્ય કાનવા વિષે ‘લીકર’માં લખેલું તે મને યાદ આવે છે—It is too simple to command attention and belief’ જેટિયાની વાત એટલી બધી યાદી છે કે લોકોનું ધ્યાન અને મદદ તે આશ્ચર્ય શકે નહીં.”

કાવ્ય અને દર્પણ

શાહુભરીનો ધધો કરતો એક વૃદ્ધ ચાહુદી ધનનો ખટું જ લાલચુ હતો એક વાર એ પોતાના ધર્મશુર પાસે ગયો ધર્મશુરએ એનો હાથ પકડ્યો અને તેને ખડકી પાસે લઈ આવ્યો ધર્મશુરએ કહ્યું “બહાર જો, અને મને કહે, તને ત્યા શું શું દેખાય છે?” ચાહુદીએ જવાબ આપ્યો “મને કેટલાક પુરુષો, સ્ત્રીઓ અને નાના નાનાં બાળકો દેખાય છે.”

પછી ધર્મશુર એને ઝરીસા પાસે લઈ ગયા અને પૂછવા લાગ્યા “હવે તને શું દેખાય છે?” ચાહુદી કહે, “હવે તો માત્ર તું મારી આંતને જ જોઈ શકું છું.”

ધર્મશુર ભોલ્યા “જો, ખડકીમાં પણ આટો કાચ હતો અને આ દર્પણ પણ કાચનો જ બનેલો છે પરંતુ ફેર એટલો છે કે દર્પણના કાચ પર યોગિક ચાદી લગાડેલી છે અને એ ચાદીને કારણે જ તું જીવજોને જોઈ શકતો નથી, ફક્ત તારી આંતને જ જોઈ શકે છે.”

બાપુજીની મીઠી વાતો - ૩.

સાને શુકલ

આજે હું જરા મળીર વાત કરીશ મહાત્માજીએ પોતાના જીવનમાંથી બધા પ્રકારનો ભય કાઢી નાખ્યો હતો. તેઓ નિર્ભય બન્યા હતા નિર્ભયતા એટલે જ મોક્ષ સંસ્કૃતમાં એક વચન છે

‘આનન્દ શ્રદ્ધો નિકાનન્દ મિતેનિ પ્રાપ્તવાન’

એનો અર્થ એવો થાય છે કે, ‘જેણે શ્રદ્ધાનો આનન્દ જાણ્યો છે તેને કષાય ભય લાગતો નથી’

મહાત્માજી ઘર ઘરમાં પોતાના આત્માને જોતા તો પડી જ્યાં પોતાનો જ આત્મા દેખાતો હોય, ત્યાં કોણ કોનાથી ગભરાય? સાચી વત ણે ને ?

હું જે પ્રસંગ કહેવા માગુ છું તે આ રહ્યો રહેલો કાચલો વિદુદ મીઠી અક્ષરગ ગાપીજીએ આખા દેશમાં ઉપાડી તેમાંથી જ જલિયાનવાસા બાગનો બનાવ બન્યો તેમાંથી અસહ્યાર, કાયદાસંગ આગર આવાના હતા. સ્વર્ગે સ્વર્ગે પ્રવાસ કરીને થાકી ગયેલા મહાત્માજી આશ્રમમાં આશ્રમ લેવા આવ્યા પ્યારાબાપુ

હતા તે વખતે આશ્રમ નાનો હતો એને સ્થાપવાને હજી ત્રણસાર વર્ષ જ થયા હતા વિનોબાજી જેવા આપ્તસાહેબ પટવર્ધન જેવા તેજસ્વી ધ્યેયાર્થી સાધકો આશ્રમમાં આવીને રહ્યા હતા અને ૧૮૧૮ની બીજી યોજકોબરને દિવસ આવ્યો ગાંધીજીને પચાસ વર્ષ પૂરા થતા હતા અને એકાવનસુ વરસ શરૂ થવાનું હતું આશ્રમવાસીઓએ નાનકડો આનન્દ - સમારણ ઉજવવાનું ઠરાવ્યું આગ, હાર, તોરણો લગાડીને બધે શોભા કરવામાં આવી સમા રક્ષનો વખત થયો ગાંધીજી આવીને ઝીકા સમારણમાં સત્યાર્થીઓનો મેળો મળ્યો હતો બધે અદ્રવી આસપાસ તારાઓ, સૂર્યની આસપાસ ફરેલો કમળની આસપાસ ભમ રાજ્યો ગાંધીજી જોવા -

“મને આજે પચાસ વર્ષ પૂરા થયા હવે થોડા વર્ષો બાકી રહ્યા મને એકાવનસુ વર્ષ બેઠું છે ચત્તાર પૂરા થયા અને વન પ્રવેશ થઇ થયો એટલે તમે આનન્દ દાખવો છો મારુ કે ૧૫ વર્ષ શરૂ થયું માટે તમે

પ્રભુ આનંદમાં આવી ગયા છે. પ્રભુને તમે
ધન્યવાદ આપો છે. સારી વાત છે. અને આ
માળા, આ હાર! એનો મને કંઈ ચેહુ નથી.
પરંતુ તમે પ્રેમથી આ બધું કર્યું છે. તમારી
ભાવના હું સમજી ચકું છું હીક છે. પરંતુ
મારે તમને એક વાન કહેવની છે તે શીસરી
જતા નહિ તમે મારા જન્મદિન જેટલા
આનંદથી જીવો છો તેટલા જ આનંદથી મારા
મૃત્યુનો દિવસ પણ જીવજો. આજે જે
પ્રમાણે પ્રભુનો આશાર માનો છે તે જ

પ્રમાણે પ્રભુએ મને પોતાની પાસે બોલાવી
લીધા એ માટે પણ તેનો કૃતજ્ઞતાપૂર્વક
આશાર માનજો. જીવન અને મરણ એ મને
તેની મંગળ હોય છે, નહિ તો માથા મથળ
વળતે ને તમે રક્તાં બેસશો તો આ
વિનોબા ખડા હંમેશા ગીતા વાંચે છે તેનો
શો ઉપયોગ? "

મહામાણે મરણમય પોતાના મનમાંથી
આક્રિષ્ટામા હતા ત્યારથી સંપૂર્ણપણે કાઢી
નાખ્યો હતો. તેઓ મુક્ત પુરુષ હતા.

શિક્ષણ અને લલિતકળા

કિશોરલાલ વ. ખમરજાગા

નાટક, નાચ, સંગીત, ચિત્રકળા આદિ લલિતકળાઓ જે રૂપે ખીલવી શકાય : એક
સ્વસ્તોપાર્થ, અને બીજા ધંધાર્થે, ધંધાર્થે ખીલવનારાઓના પદ્ધતિ અને ધોરણ આશ્રય-
દાતાઓની રુચિનો ખ્યાલ કરીને અને તેમની પોતાની કળા ચોક્કસ રીતે શોધવાય
છે. એમાં ઉત્તેજક હાવભાવ, શૃંગાર, શોભા વગેરેની ધારે જ કળાને મેળવેલી હોય છે.
ધણી વાર કળા ગૌરવ દેાય છે અને દુનિયા શોભા અને મદ ઉત્પન્ન કરવાની સામગ્રી અને
ચેષ્ટાઓ જ વધારે હોય છે. આને પરિણામે બાપદા કળાકારોના જીવન ચારિત્રમાં અત્યંત
ઊંડરી ભય છે. ઉદરપોષણાર્થે એમને લોકોની હીન રુચિઓને ઉત્તેજવી અને પોષવી પડે
છે અને તેના ભોગ પોનાનેયે બનવું પડે છે.

શાળાઓમાં જીવવવાનાં નાટકો અને નૃત્યોનુ પ્રયોજન ધંધાર્થે તેનું શિક્ષણ આપવાનું
નથી. આથી સિનેમા, રંગમૂર્તિ, નૃત્યશાળા વગેરેના ચોક્કસ શાળાના ગુરુજનો ન થવા
લેખ્યો. એટલે કે શાળાના નાટક સમારોહોમાં એમનું અનુકરણ કરવાનો વિચાર જ ન
હોવો લેખ્યો, મોહ તો રખાય જ ક્યાથી? જિલ્લું, અને તો શાળાના કળાગુરુઓને એ
આદર્શ હોવો લેખ્યો કે સાદામાં સાદા સાધનોથી અને અત્યંત શિષ્ટ અને અને સ્વચ્છપૂર્ણ
અભિનયથી પણ કળાને પૂર્ણપણે ખીલવી શકાય છે અને પૂરેપૂરો આનંદ અનુભવી શકાય
છે એમ સિદ્ધ કરી બતાવવું, અને રાજ્યવૃત્તિના કળાકારો તથા ગ્રેજુકોને સુદ્ધ રસિનો
સ્વાદ ચખાડવો.

નાટક, નાચ, સંગીત વગેરે સર્વે લોગવૃત્તિ સાથે સંબંધ ધરાવનારી કળાઓની
બાબતમાં આપણે આ કહી ન બૂલવું લેખ્યો કે રાષ્ટ્રોનું જાતિ સંબંધી પ્રજાઓના હાથગાં
છે. આથી, આપણી કળાની ખિલવણીની રીત સંયમવૃત્તિને પોષક જ હોવી લેખ્યો. એક
લોગ બીજા લોગવૃત્તિઓને ઉરફે છે આથી બાળકના નાટકના લેખાસમાં અને
મંડનમાં એને ફાંકડા બનવું પડે એવું ન ચોજવું લેખ્યો.

“સાધુજન, મને સમજવો કે તમે મારે ત્યાં શા માટે ન આવ્યા ?”

• ફરીર યોશ્યો : “તારે ત્યાં જઈજો આવે છે. તું અપ્રમાદિકપત્તે વેપાર કરે છે, ખોટી રીતે પંચા ભેગા કરે છે. તેથી તારે ત્યાં પ્રભુતા પ્રેમની મુવાસ નથી, ચેતાનની જઈજો છે. તેથી અમે તારે ત્યાં આવીએ તો, જેમ તેં કસાર્ધની દુકાને નાકે ફમાલ મચો હુતો તેમ અમને નાકે બધ કરવું પડે. પેલા કસાર્ધ ભલે ફેરો પણ ધધો કરે છે તોયે તે પોતાના ધંધામાં પ્રમાણિક છે. તે ખુરાની બંદગી કરે છે. તેથી ત્યાં બધે ખુરાની મુવાસ ફેલાયેલી છે.”

પછી સાધુ યોશ્યો : “તારે ત્યાં બધે અસ્વચ્છતા છે. કાલે કે તું કેટલાયે લોકોનું લોહી ચૂસીને ધન કમાયો છે. કેટલાયે ગરીબ

લોકોનાં ચોંમાંથી રાંટલો જંટવી લઇને તું મોજ માણે છે. તેથી અમને તો ત્યાં બધે લોહી, ગરીબની હાથ અને તેઓનાં મૂખાં રક્તજ દેખાય. એ બધું તારા ધરના વાતાવરણને મલિન કરી દે છે. પેલા કસાર્ધને ત્યાં ભલે જેવું તેવું પડમું દોય તોયે ત્યાં મહેનતગીર વિમળતા નજરે પડે છે. બધે પ્રભુનું ગીત સંભળાય છે. બધે આનંદ નજરે પડે છે. તેથી જો અમે તારે ત્યાં આવીએ તો જેમ હું કસાર્ધને ઘેર અકળાઈ ગયો હતો તેમ તારે ત્યાં અમે અકળાઈ મરીએ.”

સાધુ અને ફરીરની વાત સાંભળીને પેલો

વેપારી તો બાપડો અવાક બની ગયો.

પછી સાધુ અને ફરીર પ્રભુનું ભજન ગાતા ગાતા ત્યાંથી આગળ ચાલ્યા.

‘દોનોં હાથ ઉલીચિયે’

વિનોબાજી

કેટલાક લોકો પાસે હુબાર, બે હબાર, ચાર હબાર એકર જમીન પડી છે અને કેટલાક લોકો પાસે બિલકુલ જમીન નથી. આવો ભેદ કેવી રીતે ચાલશે ? એથી હિંદુસ્તાન કેવી રીતે ટકી રાકશે ? તમે એ જવા વિચારો. જુઓ, પાણી શું કરે છે ? ફૂવાનું પાણી જુઓ. એમાંથી જોકે ટાલ ભરીને પાણી લઈ લઈએ તો તમે ભરો કે એ ફૂવામાં એક ટાલ જેટલો ખાટો નથી પડતો. ચારે બાજુએથી પાણીનાં મિંદૂઓ ભરેથી આવી જયો અને બ્યાંથી પાણી લઈ લેવામાં આવું હતું ત્યાં ખાટો પડવા નહીં દે. તો સમાજ પાણીનાં એવો હાલો ભેઈએ. જેમ પાણી પોતાનામાં ખાટો પડવા નથી દેતું તે જ રીતે સમાજમાં ખાટો ન પડવો ભેઈએ, સમાજના લોકોને એની ફિકર રહેવી ભેઈએ.

છેવટે હું તમને કળીરનું એક વચન સમજાવીશ. ‘પાની ખાટો નાપમે’ હોડીમાં પાણી વધી ગયું, ‘ધરમે’ ખાટો હાથ ધરમાં પેસા વધી ગયો જેમ હોડીમાં પાણી ભરાય એ ભેખમ છે તે જ રીતે ધરમાં પેસા વધી જાય એ ભેખમ છે. પાણી ભેઈએ પણ તે હોડીની અંદર નહીં, પણ હોડીની બહાર ભેઈએ. પેસા સમાજમાં ભેઈએ, ધરમાં નહીં. ધરમાં જો પેસા વધી જાય તો ભેખમ સરભ. પછી શું કર્યો ? ‘દોનોં હાથ ઉલીચિયે’ બને હાથે બંદે પાણી બહાર ફેંકી દે. તો જેના ધરમાં પેસા ભરાઈ ગયા છે તેની હોડીમાં પાણી ભરાયું છે. પોતાની હોડી સચુર તરી જાય એમ જો તે ઇચ્છે તો તેણે પાણી હોડીમાંથી કાઢી નાખવું ભેઈએ.

વાકાગત્ર [અનુગાથાન ૫૦ હર થી આગુ]

રસ્તે મળનાર કોઈની સાથે પણ તે જરાયે ધોત્યો નહિ કોઈ એને રસ્તે સવાવ પૂછતુ, તેણે તેને જવાબ આપ્યા (વના નીચુ યાત્રી એ પોતાને રસ્તે જવા લાગ્યો છેવટે બધા દોડાદોડી એને મળ્યો હતો એ જગ્યાએ તે આવી પહોંચ્યો પછી ત્યા કંઈક છુટકારાનો કમ લાઈ તે દરવાજા બાજી ઉઠાવળે કમ ભરવા મળ્યો અને થોડા વખતમા તે નિર્દોશ દરવાજા પાસે આવી પહોંચ્યો ત્યા દરવાજા ઉપર લખ્યુ હતુ 'ભારતુ ઠોક અને તે તારા માટે બિઘડ્યો'

એટલે ભક્તરાજે એ ત્રણ વાર ભારતુ ઠોક્યુ અને આખરે ગુલીર મુખાકૃતિવાળા માણસે આવીને ભારતુ ખોદ્યુ તે માણસનુ નામ 'કંથાણુ' હતુ તેણે ભક્તરાજને ત્યા આવવાનુ કારણ પૂછ્યુ

એટલે ભક્તરાજ જોયો "હુ તો ભારતી લદાયેલો પાપી માણસ છુ અને હુ 'વિનાશની નગરી' માધી આગુ છુ ત્યા ભવિષ્યમા થનારા ભયકર ઉત્કાષ્ઠાતમાધી બચવા માટે હુ આ તરફ આવ્યો છુ અને એમ જણાવવામા આવ્યુ છે કે એ આપત્તિમાથી બચરાનો રસ્તો અને અહીં બતાવવામા આવશે તેથી હુ અહીં આવ્યો છુ આપ અને અદર દાખલ કરશો કે?"

કંથાણુ કહ્યુ "જરૂર, પુશીથી તમે અદર આવી શકો છો." એમ કહી તેણે ભારતુ ઉઘાડ્યુ પરંતુ જેવો ભક્તરાજ દાખલ થવા ગયો કે તરત જ એક માણસે તેને ઝડપથી અદર એચી લીધો આ જોડે ભક્તરાજે પૂછ્યુ "તમે આસ ચા માટે કહ્યું?"

કંથાણુ કહ્યું "અહીંથી થોડે દૂર એક મજબૂત ગઢ બાંધીને અનુર લોકો રહે છે એ અનુર લોકો અહીં દાખલ થનારને મારી મારાબાધુ

નાખવા ત્યાથી ભાણુ ઠોકે છે તેથી તને આમ ઝડપથી એચી લીધો."

ભક્તરાજને પછી કંથાણુ પૂછ્યુ "તને અહીં આવવા કોણે સૂચવ્યુ હતુ?"

ભક્તરાજ—ધર્મદ્રુતે મને અહીં આવવા અને ભારતુ ઠોકવા સૂચવ્યુ હતુ તેમણે એમ પણ કહ્યુ હતુ કે, હવે પછી મારે શુ કરવુ એ વિશેની માહિતી પણ આપ આપશે

કંથાણુ—આ ભારતુ તારે માટે કંથેશ યુદ્ધા જ છે, અને કોઈ પણ એ બધ કરી શકશે નહીં

ભક્તરાજ—હમણા મુખી ને મુરઠેલીઓ વેઠી, હવે તેનુ ફળ મને મળતુ લાગે છે

કંથાણુ—પણ તુ એકલો જ શી રીતે આવ્યો? તારી સાથે કોઈ આવવા તૈયાર ન થયુ?

ભક્તરાજ—ના કારણ કે મારા પડોસીઓ ભવિષ્યમા ને આપત્તિ આવવાની છે તે મારી માફક એઈ શક્યા નહિ

કંથાણુ—તુ અહીં આવ્યો છે એ વાત કોઈ બાણુ છે ખરુ?

ભક્તરાજ—હા છ મારી પત્નીએ તેમ જ છોકરાઓએ અને પહેલા અહીં આવતો એયો અને તેઓ મને પાછો દરવાજુ કહેવા લાગ્યા, વળી કેટલાક પડોસીઓ પણ સાદ પાડીને મને પાછો બોલાવવા લાગ્યા પણ મે તો કાનમા આગળી બોલીને આ તરફ જ દોડવા માંડ્યુ

કંથાણુ—હીક, પણ તેઓમાથી કોઈ તારી પાછળ પડીને તને ઘેર પાછો લાઈજવા તૈયાર નહોતુ થયુ?

ભક્તરાજ—હા છ, હકદાસ અને પોચકો દાસ એ બંને જણા આવ્યા હતા ખરા, પરંતુ બન્નારે તેઓને ખાતરી થઈ કે હું નમતુ આપુ એમ નથી, એટલે હકદાસ પાછો

વાલ્યો ગયો, પણ પોચકીદાસ થોડેક સુધી મારી સાથે આંખો ઢોળે ખરે.

કન્યાણુ—પણ એ તારી સાથે અહીં સુધી કેમ ન આવ્યો?

ભક્તરાજ—‘‘શિશુશાની કામળાભી’’ સુધી એ મારી સાથે આંખો પણ એમના બચે નાને પડીને ખૂંપવા લાગ્યા એટલે પોચકીદાસ ગંભીર ગયો અને તેણે ગાગળ આવવાની ક્ષિંબન ન કરી. એ ત્યાંથી જ ડોટ મૂકીને ઘેર ભાગી ગયો.

કન્યાણુ—ખરે, બાપડાને સ્વર્ગીય સુખની મહત્તા સમજાઈ નહિ કે તે આટલી સુરહેલી પેડી ન શક્યો અને શુભ વહાલો ગણી નાસી ગયો?

ભક્તરાજ—મેં પોચકીદાસ વિષે તમને સાચી હકીકત કહી, અને એ જ રીતે મારી પણ સાચી હકીકત તમને જણાવુ તો મારામા અને પોચકીદાસમા કથો ફરક જણાયે નહીં એ વાત સાચી કે પોચકીદાસ પોતાને ઘેર ભાગી ગયો, પરંતુ દોહડાદાની દુન્યવી સુખની વાતો સાંભળીને લોગવાઈ અર્ધ હું પણ મોતને રસ્તે ચડી ગયો હતો.

કન્યાણુ—ખરે, શું મારું પણ એની ભગમા ક્ષમાઈ પડ્યો હતો? એ લોકો તો મોટા કમારા છે તે પણ એનું કહું માન્યું? અને ખોટે માગે ચડી ગયો?

ભક્તરાજ—ખરે, મારી મૂર્ખાઈની શી વાત કહું? એ તો ભગવાનની કૃપાથી ધર્મફૂલે અને એ મોટી અરૂંદમાથી બચાવી લીધો. નહિ તો મારે આવી જ જન્મ હોત.

કન્યાણુ—માલો, હવે જે મનુ તે થઈ ગયું કેટલીયે ભૂલ કરનાર એ આ સન્માણે આવવાનો પ્રયત્ન બરી રાખે અને અહીં આવી પહોંચે તો તેના બધા રખતનો ફચ્ચ છે અહીં સુધી જ આવ્યો એ જ તારી મોટી

ચિદિ છે હવે ભક્તરાજ, તું મારી માથે આવ, તારે હવે જે રસ્તે જવાનું છે એ વિશેની સૂચના તને આપુ છું એ બધું તું બરેબર ધ્યાન રાખીને સાંભળજે તારું જરૂર કન્યાણુ થયે.

રાગેની બાનુએ જો, તને પેલો સાકરો રસ્તો દેખાય છે કે? એ જ રસ્તે તારે જવાનું છે સતોએ, મહાત્માએ, પવનગંગાએ, ગાદીદાએ એ રસ્તો બનાવ્યો છે એ રસ્તો સીધેસીધો પસાર થાય છે એ સીધા તેમ જ સાકરો રસ્તે તારે જવાનું.

ભક્તરાજ—અબાનુશ પ્રવાસીને બુલાવામા નાખી દે એવા વગર તેમ જ ખુશખબરો એ રસ્તે શું નથી આવતા?

કન્યાણુ—હા, એવા ઘણા રસ્તા આમ પાસથી આવીને એને મળે છે તે રસ્તાએ પહોંચા અને વગરપાચા છે પણ તને ખરે તેમ જ ખોટો માર્ગ જોગમત આવડવું નેહરો ખરે માર્ગ હંમેશા સીધો અને સાકરો હોય છે.

મહી ભક્તરાજે કન્યાણુને પૂછ્યું ‘‘ભાઈ, મારા બધા પર આ જે ભારે બોલે છે તે ફર કરવા આપ અને મહત્ત ન કરી શકો? હું તો ખરેખર આ ભારથી ત્રાસી ગયો છું.’’

કન્યાણુ—જ્યારે તું તારી મુક્તિને ધ્યાને પહોંચી જશે ત્યારે તે આપોઆપ તારા બધા પરથી દેહો પડી જશે.

મહી ભક્તરાજ આગળ જવા માટે કમર કસીને તૈયાર થઈ ગયો કન્યાણુ તેને કહ્યું ‘‘ભક્તરાજ, આ ફરવાનેથી થોડે દૂર જતા ‘દર્યાક’ નામના સતજનનુ ધર આવશે તેનું બારણું તું ઠોકજે તને તે ઉત્તમ વસ્તુઓ મળાવશે.’’

મહી ભક્તરાજે કન્યાણુના આદીર્ષાંક લઈ આગળ પ્રયાણ કરવા લાગ્યો (ચાલુ)

મણુકો ડને - અહિંસા

સહજનતા અદુવાય બ પડેવ

અહિંસા, માણ નમ્ર મત પ્રભાણે, રીતસર સમજવામા આવે તો તે અહિંસા તેમજ પારલૌકિક મર્ષ હું જેને મટાડવા મટે ચિતામણિરૂપ છે તેનું અતિશય સેવન કરવું શક્ય નથી અહિંસા બીજા શુભોના સેવનની આડે નથી આવતી પરંતુ અહિંસાનું માધ્યમિક રૂપે પણ સેવન થઈ શકે તે પૂર્વે બીજા શુભોનું સેવન આવશ્યક છે મહાવીર અને જુદા સૈનિકો હતા, તેમજ ટર્કશીય પણ હતા તેઓને જ પોતાની મવૃત્તિનું ગંભીર સ્વરૂપ થયાર્થ રીતે ખ્યાલમા આવ્યું હતું તેઓ જ થોળ, મુખી, ઉઠારા અને ઠેંગી જીવનનું સહસ્ય ગ્રેગવી શક્યા હતા. આપણે આ ઉપદેશકોના સહભાગી બનશું, તો આપણે કેશ ફરીથી પાછા દેવોનું નિવાસ સ્થાન બનશે.

રિચર્ડ ગ્રેમ સાહેબ અને જણે છે કે 'હું બહુ બાણતો નથી, તેથી અચકાઉં છું, પણ આપને એક વિચાર ફર્યાવવાનું સાહુચ કરું છું હિંદુસ્તાનની આજની અવસ્થા જાદરની જાતીય લડાઈને વિચર કરતા લોકોના નેત્રિક ટાપ તેમા બહુ નજરે આવતો નથી એ હિંસા જાતીય ધૂજા અથવા એક

બીજામા એટલે જાધા અવિશ્વાસ નથી જતાવતી કેમ કે જનતાને શરસો અને એની ઉપરની સહીએથી લહાતી આવેલી પીડા ભેતા એ કઈ વિશેષ ન ગણી શકાય મને વિજ્ઞાન આપણને શીખવે છે કે અજપણની અદર દર્જાઈ રહેવ શરસા, અવિશ્વાસ આદિની ચિનમારીઓ જીવનમા પ્રમગ મજતા જાભૂકી જીએ છે, અને તે હિંસા, લડાઈ આદિનું રૂપ સ્વત છે છે મહુકીઓ પર મુદાપમા જે જીવમ થયો હતો ને તેમા પરિણામે હિંસક કામોની જે જડ જામી હતી તે અમે સમજી શકીએ છીએ એ રીતે હિંદુસ્તાનમા આજે શરસો હિંસારૂપ અમાનક શક્તિરૂપે ફૂટી નીકળ્યો છે સર્વ સુલકોના દતિહાસમાથી જાણી શકાય છે કે અ્યારે શાજસરતા એક હાયમાથી બીજા હાયમા જાય છે ત્યારે થોડી મણી ખૂનખરાબી થાય ॥ એ વખતે જનતા કોઈ કોઈમા જીવમને શિકાર તો બને છે, અને તેથી તેના હિલમા જૂની રીતે દર્જાયેલ પુણ્ય શરસો અ્યારે સરતા એક હાયથી બીજાના હાયમા જાય છે ત્યારે અથવા કેઈ રવાઈ નેતા તેના લાક લડાવવા માગે છે ત્યારે, હિંસારૂપે તેના અડકે

થય છે વળી હિંદુસ્તાનની બીજી લગાઈ કે
 એક બીજી કામ પ્રત્યે અવિશ્વાસની વૃત્તિ
 એટલી બધી લીમ નથી આથી એમ માનુ છું કે
 જ્યારે આપ આપના લોકોને પ્રાગ્વચન
 અથવા ઐશ્વર્ય કુટુંબ જેવી કથાઓથી
 સંસ્થાઓ તરફ આકર્ષિતો ત્યારે લોકોની
 શક્તિ હિંદુસ્તાનથી પાછી વળીને ઉપરના
 સર્વોદય-કામમાં લાગી રહેશે તેમ જ ખાલીના
 કામમાં શરૂઆતીઓને ભેટી દેવાથી તેઓની
 શક્તિ એ કથાઓથી કામમાં લાગી રહેશે
 આપ તરફ અને હિંદુસ્તાન તરફ ખ્યાર
 હોવાથી આ લખી રહ્યા છું " ઘણા માનસ
 શાસ્ત્રીઓએ અને મનોવિજ્ઞાનની વિદ્યા
 શીખવાનું કહ્યું છે, પણ સમય ન મળવાને
 કારણે અને કુળ થાય છે કે તે હું કરી
 શક્યો નથી શ્રેષ્ઠ માટેબનો પત્ર મારી સમસ્યા
 નથી ઉકેલી શકતો અને વળી તે પત્ર મારા
 કિલ્લામાં મનોવિજ્ઞાન બહુવાની પ્રેરણા પણ
 નથી કરતો તેથી મારી શકાવું સમધાન
 થવાને બદલે ઊલટી ગૂંચ વધે છે 'અવિશ્વાસને

માટે આશા' તેા મેં કહીયે જોઈ નથી અને
 કરી જોવાનો પણ નથી, કેમકે તે તો મારા
 અહિંસાના અમર વિશ્વાસમાં જ છે હા, મને
 ચોક્કસ જણાયું છે કે-સભ્ય છે કે અહિંસા
 અમલમાં મૂકવાની મારી કલામાં કોઈ દોષ છે
 વાસ્તવિક રીતે તો અગ્રેણ રાજ્ય હરમ્યાન
 યોગવર્ષની અહિંસક લડાઈમાં અને અહિંસાને
 પૂરી સમત્વમાં નહિ આથી આજે શાંતિ
 જનતાએ બહુ ધીરજથી આ લડાઈમાં રાખી,
 તે શાંતિ અદરની નહિ, પણ ઉપરની હતી
 જે વખતે અગ્રેણ રાજ્ય ગયું તે વખતે
 દિવનો શુરસો બહાર નીકળ્યો એ કુદરતી જ
 હતું કે ત શુરસો ભાતીય અધકામ ફારી ઊઠ્યો
 કેમકે એ શુરસો અત્યાર મુખી અગ્રેણેની
 બદલેથી ફલાવી દીધો હતો મારી અહિંસા
 અમલમાં મૂકવાની કળા નિષ્ફળ થઈ, તો તથી
 શું ? નથી અહિંસામાંથી વિશ્વ સ યોડો ઊઠી
 જઈ શકે ? ઊલટું તેથી એમ જણાય કે મારા
 જેવાઓએ કોઈ દોષ હોઈ શકે છે મારા વિશ્વાસ
 સભ્ય છે કે વધારે ૬૬ થઈ જાય છે

★ નના માલિક બનાવી 'આપુન્દર' પ્રેમો ★

અનુક્રમણિકા

	૧૦	૩૦	૩૦
૧ ગ્રીસે અમલકાર	બમવાન શુક ૮૫	૧૨ અડાળ કોષ્ટક	જોપાળદાસ ૫૭૬ ૮૮
૨ પ્રેમ સમર્થ	ચરદાસ ૮૬	૧૩ બિંદુમીની મદદતા	જવ હરસાલ નેદર ૧૦૦
૩ અવેર વૃત્તિ	પદ્મનાભ શ્રી જેની ૮૭	૧૪ નિર અદ્યુત્ત કંરણ	કેદારન થણ ૧૦૧
૪ સમનો પ્રભુ	કેકા કેનેલર ૮૮	૧૫ મોહામ્મદ આપ	જળનશાઈ મદદતા ૧૦૨
૫ આદર્શ અને જીવન સમય	સતજલજી ૮૦	૧૬ ત્રિવેણી સમય	મુ. ૩૦ ૧૦૩
૬ ભક્તરાજ	સુકુલભાઈ ૮૧	૧૭ કે.ય. અને દર્પણ	૧૦૪
૭ ધીરજની મદદતા	શુરદેવ લ મલિકજી ૮૩	૧૮ જ પુણી મીઠી વતો	સાને શુરજી ૧૦૫
૮ સરદારશ્રીની વાણી	મુ. ૩૦ ૮૪	૧૯ રિક્ષણ અને લલિતકળા	કિ. ૧૦૩ ૧૦૬
૯ પ્રતિકારનો માગ	ઉત્તમવળ કુવરજી ૮૫	૨૦ બદલે અને અસ્વચ્છતા	સુકુલભાઈ ૧૦૭
૧૦ હૃદય નવટો	મુ. ૮૬	૨૧ દેનો દય છીનીયો	વિનેજી ૧૦૮
૧૧ આપુતા પત્રો	૮૭	૨૨ ગાંધી માળા	અ.દુસ.ય. બ. ૫૭૮ ૧૧૧

ખરેખર, સ્વરાજ મળ્યા પહેલાંના અને સ્વરાજ મળ્યા પછી બાપુજીના અવસાન સુધીના દિવસોનું સ્મરણ કરતા આપણુ માથું તાજાથી નીચું નથી બાંધે છે બાણે આપણા દેશમાં બધે માનવતાપિહીન પાત્રવપણુ જ વ્યાપી ગયું હતું ! સદ્ગત સમજાણ નીવડે ચોગ્ય જ કહ્યું છે કે,

‘હૃદયંતિથો જે જગલે જનોની,
તે એવ માટે બપનો ભરેલો
ભાઈ તાગવેતણી પાગ તોડી,
રોડી શક્યું છે જજપેષ કેણું ?’

અને ખરેખર આપણા દેશઆધેશ આપેલા કોમી જેરે જંગલી જાણુ જ હુ ખદ કર્યાં કરાયા, બાપુજીનું હૃદય શાંધા વિરિજ્યું થઈ જતું હતું એક વાર બાપુજીનો પડ્યો બોલ ઝીતનાં ભારતવાસીઓ બાપુજીની અવગણના કરેલા ભાવ્યા બાપુજીને વારવાર કહેવું પડતું “મારું કયા આવે છે”

બાપુજીની સ્થિતિ મહાભારતમાં ભગવાન અસ કહે છે

‘જોઈમાહુવિરીએવ નવ ક સ્વપૂર્ણાનિ મે ।’

(ઝોયા ઝોયા હાય કરી કરીને હું વારંવાર પોતાનું છું પણ કોઈ મારું માલમનું નથી) એના જેવી ધર્મ ગઈ હતી ! એ સરમજનક હુ ખાયા બૂતકાગનું તાંદશ વર્ણન આ પ્રસ્તુત પુત્રાનના શ્રી ધ્રુવજીભાઈએ કર્યું છે તે વખતના કેન્દ્રાક પ્રમગો ખરેખર આપણા હકરતા અર્મને બેઠી બાંધ એવા છે એકાદ ઉપાકરણ ભાગ્યે એ પ્રમગ આજે પણ એવો જ મકરનો ભાગ્યે એવા છે

‘રોષાણ સમ આપી અપારના બાપુ હમેમની જેમ ફરતા હતા કેઈએ એમને કહ્યું કે સરમજન પછી નાનેટબાણુ મીઠાઈ વહેચશે આ વાત માલગીને એમને જેટલું હુ ખાયુ તેનું કદાચ કદીયે કોઈ વાતથી નહીં થયું હોય નહારજી પર અને મારા પાં નૂની પડ્યા ‘દેશમાં હુકાળ પડ્યો છે,

હોકો ભૂએ મરે છે, ખાવા અનાજ મળતું નથી અને તમે મીઠાઈ વહેચાવશો ? મારી પાસે રહીને તમે આ રીખ્યા ? મારા અતરમાં આજ મળે છે, તેમાં આથી ધી હોમાશે મારે જી કરજુ તેનો વિચાર કરવો પડશે’ વળી પાછા ગલીર ઘડને કહેવા લાવા ‘ઓ રીતે મારાથી એકતોપચીસ વરસ કેમ જિવાય ? મારામાં સપૂણું અનાસુજિ નથી તેથી મને બાટલું લાગે છે, નહીં તો મારા પર આ વસ્તુની આઠ્ઠી અસર કેમ થાય ? તમે નથી હાજરોની કે નથી સ્વયં સેવકોની નેવા કરતા નરિન નજારી નથી કે તેમને જરા કઈક વહેવો તમે મારા દિવસ બગાડ્યા’

આવા કેન્દ્રાક મનનીય પ્રસંગો આ પુસ્તકમાં શ્રી ધ્રુવજીભાઈએ વર્ણવ્યા છે આ અનુચ્ચ પુસ્તકમાં લેખક ૧૮૧૮ થી તે બાપુજીના અલીમ કાગ મુખીના અમત્યના પ્રસંગો તારીખવાર ઉલેખ સહિત સરળ અને પ્રવાહી મંદીમાં આપણા હૃદયને સ્પર્શી બાંધ એ રીતે વર્ણવ્યા છે

ખરેખર, આ પુસ્તકને વાચતા આપણને એક વિદ્વાનના કથનનું સ્મરણ થાય છે

This is not a book Who touches it touches a man. — આ કઈ જક પુસ્તક નથી જે કોઈ એને સ્પર્શે છે તે માનવને જ સ્પર્શે છે — ‘બાપુની સેવામાં’ એ પુસ્તક તો પાવનકારી આખી લીધું ઉઠક છે, એક મૂક ગેરકની બાપુ પ્રેમ-ગાથા છે, નષ્ટ લેલનું ઉદાત્ત દર્શન છે, બાપુના જીવનની સમસ્તમહિતા છે, ભગવાતમાનો જીવનનિર્ણય છે

‘બાપુની સેવામાં’ એ મૂળ પુસ્તક હિન્દીમાં શ્રી કરીમલાઈએ તેનો ગુજરાતી અનુવાદ કર્યો છે અને નવજીવન પ્રકાશન મંદિરે તેને ગુજરાતને અર્પે ધર્યું છે એ બદલ તેઓ ધન્યવાદને પાત્ર છે

ગ્રંથાવલોકન

માર્ગી શ્રેષ્ઠ નાર્તા સંમનસુખવાચક જોડે,
૧૦ પેરા એન્ડ કપની મુબઈ-૨ કિ. ૨૧
૧જી રૂપિયા ૫૦ ૮૫૨૬૨

શ્રી મનસુખલાલ જવેરીએ શુજરાતના સિદ્ધહસ્ત લેખકોની સત્કાર વાર્તાઓનો આ અમૂલ્ય પ્રસિદ્ધ કર્યો છે એ આપકર્ષ છે 'માર્ગી શ્રેષ્ઠ વાર્તા'ની આમ તો પહેલી આવૃત્તિ ૧૯૩૮ માં બજાર પડી હતી પરંતુ ત્યાર પછીના તેર વરસના ગાગામાં આપણા દેશમાં તેમ જ પ્રાન્તમાં અમુક પરિવર્તનો થવા પામ્યા તેથી એ પરિસ્થિતિને લક્ષમાં લઈને આ બીજી આવૃત્તિ વેળાએ શ્રી મનસુખલાલના ઈચ્છે ઉચિત ફેરફાર કર્યા છે વળી ધીમે ધીમે વાચકવર્ગ વધતો જાય છે અને શાળા, મધ્ય શાળાઓમાં શુજરાતી ભાષા તેમ જ સાહિત્યનો અભ્યાસ પણ વિકાસ પામતો જાય છે તેથી કિશોરવર્ગ આગળ સારી વાર્તાઓ ખરવામાં આવે અને તેઓને દૂકી વાર્તાઓના ઉત્તમ તત્વોનો ખ્યાલ આપવામાં આવે તો તેનામ સારા વાચનની ભૂખ ઉઘટે અને હીન સાહિત્યથી એ દૂર રહી શકે, એ દષ્ટિ પણ સંપાડે પોતાની નજર સામે રાખીને આ વાર્તાઓ તરુણ વિવર્ધીઓના હૃદયમાં નિર્ભયપણે મૂકી શકાય અને તેમ વર્ગમાં અધ્યાપન કરતી યેળા શિક્ષક કે વિદ્યાર્થીને સકારાત્મક અનુભવો ન પડે એ રીતે જ વાર્તાઓની પસંદગી કરવામાં આવી છે એ ખરેખર અભિનંદનીય છે આવી મર્યાદા સંપાડે સ્વીકારેલી હોવાથી એકાદ બે અપવાદ સિવાય આ સમૂહમાંની વાર્તા લેખકને પોતાની વાર્તાઓમાંથી જે શ્રેષ્ઠ લાગી છે તે અહીં પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવી છે આમ લેખકોએ જ પોતાની શ્રેષ્ઠ વાર્તાઓની પસંદગી કરેલી હોવાથી લેખકના માનસના

અભ્યારોને આ સમૂહ ઉપયોગી થઈ પડે એવો છે, એ પણ આ સમૂહની એક વિશિષ્ટતા છે આ પ્રસ્તુત સમૂહમાં શ્રી રામનારાયણ ભાઈની છૂટ અછૂટ કે ભાંતેલ અભણના લેહ ન સ્વીકારતી પ્રેમસંવનાતુ ઉચ્ચ ચિંત આલેખતી અને નીચ ગણાતી નાતિમાં પણ પતિ પત્ની વચ્ચેના દુહ અને અતુ પ્રેમસંબંધ તેમ જ પ્રસન્નમગ્ન હાપત્યનું આલેખન કરતી વાર્તા 'એગી' છે, શ્રી મુનશીની વૃદ્ધવયસનો ઉપહાસ કરતી હાસ્યપ્રધાન પ્રખ્યાત વાર્તા 'શામગયાનો વિવાહ' છે, 'સાધુ એટલે સાધુ' એવા પૂર્વશબ્દો વહુઓમાં શાસ્ત્ર વિશે બધાઈ ગયેલા હોવાથી તેની ભેગ બનતી અને વૃદ્ધોની ખુશામત કરવા પણ તૈયાર થઈ જતી બાની પણ કેવી કરેણુ સ્થિતિ થાય છે તેનું હૃદયસ્પર્શી આલેખન કરતી શ્રી ધનસુખલાલ મહેતાની વાર્તા 'બા' છે, માતૃભાવ જ સ્ત્રીત્વની સુદરમાં સુદર, મધુરમાં મધુર અને મગગમ્ય સિદ્ધિ છે અને માતૃત્વની ઉચ્ચતામાં માનવજીવનના બધા જ અલિન તરંગો વિલીન થઈ જાય છે એવા પતિતપાવન માતૃભાવનું નિરૂપણ કરતી ધૂમકેતુની 'હૃદયપલ્લે' છે, દીન કલાળ પરિસ્થિતિને લીધે કટાણીને ખૂશાદને માર્ગે વળતા પતિને પત્ની પોતાના રમેહાળ તેમ જ વાતસલ્યભરપૂર માતૃહૃદયની સુકુમારતા દ્વારા કેવી બચાવી લે છે એનું રમણીય ચિત્ર આલેખતી શ્રી જવેરચંદ મેઘાણીની 'ખૂરા ઈના દ્રાર પર' છે બે મિત્રો અને ૩૫૫ એ ૧જી વચ્ચે અણબનણ રીતે પ્રણયવિકોણ રચાયેલો હોવા છતાં એ લોળા હૃદયે એમાંથી કેવું મગજ પરિણામ નિર્ભયે આલેખન કરતી શ્રી રમેહરશિખી વાર્તા [અનુ. કવરપેજ ત્રીજી]

માણસની કિંમત માણસની રહેણી ઉપર છે, તેની પદ્ધતી ઉપર નથી

પ્રાર્થના

ઉદ્ધરેદાત્મનાત્માનમ્

[ગાંધીજી અને ગુરુદેવની જીવનસાધનાનું અનુશીલન કરતું માસિક]

વર્ષ ૫]

૩૦ જૂન - ૧૯૫૨

[અંક ૫]

માણસની કસોટી

માણસની કિંમત માણસની રહેણી ઉપર છે, તેની પડવી ઉપર નથી આવી રહેણીની પરીક્ષા તેના બહારના કંઠોથી નથી થતી પણ તેની અંતર પ્રતિ જાણવડી જ થાય છે એક માણસ ગરીબ માણસને પોતાની નજરેથી દૂર કરવાને માત્ર રૂપિયો આપે જીને તેની દયા ખાઈ હેતથી અરધો રૂપિયો આપે અરધો રૂપિયો આપનાર માણસ તે ખરો નીતિવાન છે અને રૂપિયો આપનાર માણસ તે પાપી છે

જે માણસ પોતે શુદ્ધ છે, દેવ કરતો નથી, ખોટો તાલ કાઢતો લેતો નથી, હિંમેશા પવિત્ર મન રાખી વર્તે છે, તે જ ધાર્મિક છે, તે જ સુખી છે, અને તે જ પૈસાદાર છે તેઓનાથી જ માણસજાતની સેવા બની શકે છે જે દીવાસગીઆ દેવતા નથી હોય તે જીમ લાકડા કેમ સળગાવી શકશે ? જે માણસ પોતે નીતિ નથી પાળતો તે જીમને શું શીખવશે ? પોતે દૂભતો જીમને કેમ તારી શકે ?

નીતિનું આધરણ કરતો માણસ દુનિયાની સેવા કેમ કરવી એમ કહી સવાલ ઉઠાવતો નથી, કેમ કે એ જવાબ તેને જાણતો નથી

એકમાત્ર આરનોલ્ડ એમ કહે છે કે, ' એક કહાડિયા ખાસ મિત્રને માત્ર હું ત ફરવતી, જીવ અને કીર્તિ' હાથલો, હવે તેનું હાથલો નથી કેમ કે તે હોય તો ન હોય તેની ઉપર મારા મિત્રના સુખદુઃખને આધાર નથી તેથી હવે હું સદાય એમ હાથ છું કે તેની નીતિ હમેશા અચળ રહે "

ઈમર્સન કહે છે " જ્યાં માણસનું દુઃખ તે પણ તેઓનું સુખ છે, અને જ્યાં તો પૈસો, તેની કીર્તિ તે પણ તેઓને અને દુનિયાને દાખરૂપ છે

ગાંધીજી

(રાન પી. ૧, વિતાવસ, આશા)

આત્મ દરગન વિરલા પાવે, દિવ્ય પ્રેમ વિરલા પ્રગટાવે. ટેકા
એ માન્ય સમજે જન વિરલા, વિરલાને એમા રસ આવે. આ
સંજ્ઞા સન કરે કોઈ વિરલા, અમૃત ફલ કોઈ વિરલા પાવે. આ
અતનમા ભમે જન વિરલા, કર્મ દોષોને વિરલા દુપાવે. આ
તજવાનુ ત્યાગે કોઈ વિરલા, જ્ઞાનનદીમાં વિરલા ન્હાવે. આ
આત્મ રમણુ રમે કોઈ વિરલા, અમર જુટી વિરલા અજમાવે. આ
અમજે આત્મસમા સદુ વિરલા, ધ્યાન પ્રબુદ્ધ વિરલા પાવે. આ
અર્પી દે પ્રભુ અર્પે વિરલા, 'સંતશિષ્ય' વિરલા સમજાવે. આ

વિરલાનું તરવજાન સમજવા જેવું છે જડ અને જીવ જન્મે પડેલા ઉત્તમ, મધ્યમ અને
કર્ન કે એવા પ્રજા પ્રકાર હોય છે જડપટ્ટિમા જે પદાર્થ ઉત્તમ હોય તે રત્ન કહેવાય છે જીવપટ્ટિમા
પણ ઉત્તમ મુણધારી જીવને રાનની ઉપમા આવે છે એના રત્નો જગતમા વિગલ હોય છે. વિગલ
એટલે મળ્યા આપ્યા-શોભા ન મળે તેવા

એવા વિરલ માનવ રાનોની આ પદમા ચુલ્લસરી ઓળખ આપી છે —

- ★ આત્માની માત્ર ધાતો કનાર, કેવળ શુદ્ધ ધાતીઓ જનનમા ધણી હોય છે. એટલું જ નહિ
પણ પોતાને આત્મક્ષેત્રેન થયું છે એમ માનનારા-મનાવનારા પણ ધણી હોય છે પરંતુ
આત્મદર્શન-આત્મસાક્ષાત્કાર પામેલ બંધનિ તો વિરલ જ હોય
- ★ રનેદ, રાગ અને પ્રેમની બાંધીમા અટવાઈ ગયેલ જીવો અસંખ્યની મુણતરીમા હોય છે પરંતુ
જેના સમગ્ર જીવનભવદારમાં એક માત્ર દિવ્યપ્રેમ-લોકોત્તર પ્રેમનો પ્રવાહ વહેતો હોય
એવા આત્મા તો વિરલ જ હોય.
- ★ જીવન જીવવાની પદ્ધતિઓ-માર્ગો અનેકવિધ અને નિરનિરાણા હોય છે પરંતુ તેમાં
આત્મક્ષેત્રી-આત્મનિષ્ઠ જીવન-પદેણુ સમજનારા તો વિગલ જ હોય
- ★ એવા માર્ગમા રસ લેનાર પણ વિરલ હોય છે. રસ લેવો એટલે એવા માર્ગને ઉમગધી
અપનાવવા મન-શુદ્ધિનો ઉપયોગ કરવો

એવી જ રીતે સદગુણો સંગ કરવો, આત્મજ્ઞાનરૂપી અમૃતનું આસ્વાદન કરવું, અંતર્મુખ
વૃત્તિને સુખમ રાખવી, અંતરના દુઃખનેતો નાશ કરવા, જ્ઞાન અને શક્તિનો ઉપયોગ કરવો, આત્મ-
વિકાસમા બાંધક વસ્તુનો ત્યાગ કરવો, અતિદિન પ્રમાણે પ્રકાશિત રાખી તેમા જ અવગાદન કરવું, ભોગ-
વિતાસ અને વિપયોના આકર્ષણોને દૂર કરી એક આત્મભાવમા જ રમણના કરવી, જે ક્રોધિવાદી
આત્મભાવ સતત જની રહે એ ક્રોધિવાદી છુટીનો પ્રસંગે પ્રસંગે ઉપયોગ કર્યા કરવો-આ બધું જ
વિરલ આત્માઓથી જ જનવું હોય છે

દૂકામાં જગતના તમામ જીવોને આત્મ સમાન ચુલ્લનાર, એક પરમાત્માનું જ અલે નિશ
ધ્યાન ધરનાર અને પરમાત્મા અર્થે સર્વસ્વ અર્પણ કરનાર વિશ્વમા વિરલ હોય છે

કર્મોમાં અપ્રમાદ

કેદારનાથજી

તમે સહેપદા લખ્યું તે હું સમજ્યો
 ને બામને નમે લખેલી છે તે વિષે મે
 પહેલાં પત્ર લખાવું તમને યાદ આવતું હશે
 પહેલેથી જ સાવધપાત્ર જોઈને વ્યગ્રતિ વિષે
 હું તમને કહેતો આવ્યો છું ‘શુભોનો વિક ન
 ‘મેમ અને પેરાગ’, ‘યમે અને સમાજને
 અને રામ મધ ‘કોડિપત્ર અનિરક્તો નિરેધ
 વગેરે બામતો નિષે હું આજ સુધી કહેતો
 આવ્યો છું પોતાની કલ્પતિ પણ કટુળ
 અમાજ રાત્ર મનુષ્યનિ વગેરે બધાના
 કયામને અનિરક્તો હોતી જોઈએ ન્યાય
 મર્જે જ આપણે આગળ વધતા રહેવું જોઈએ
 એ પણ હું કહેતો આવ્યો છું જોઈએ વાત
 સાચી છે કે આજે ને વ્યવસ્થિત રીતે કે
 ને પદ્ધતિથી કેટલીક બાબતો પર વિશેષ
 બાર આપીને કહું છું તે પ્રમાણે પૂર્વ કહ્યું
 ન હવે પ્રથમ પ્રમાણે જ હું કહું છું જે
 મનમા હોય તે કહેતા જ રહેવું જોવો મારો
 સ્વભાવ નથી બીજાની લીધે નિશાસા જોઈને
 અને કંઈક કહેવાની વૃત્તિ યાદ છે અથવા
 હવે ન કહેવાથી બીજાનું પ્રકાશન થવાનો
 મન જોમ સાગે ત્યારે અથવા મારા
 પર વિશ્વાસ રાખીને મારા વિચારો એ જ
 જીવનનો માર્ગ છે એમ કોઈએ નિશ્ચિત
 કર્યાનું મને સમજાતું ત્યારે કંઈક કહેવાની
 હવેલા મને દય છે

પર હું પહેલેથી જ બાર આપતો આવ્યો
 છું કોઈ પણ કર્મ અમાવધપણે આપણાથી
 ન થવું જોઈએ પોતાની ઇન્દ્રિયોના વ્યાપાર
 વિષે આપણે અસાવધ રહીએ તો તેમા
 આપણ કયાણ નથી બધી ઇન્દ્રિયોમા ચોગ્ય
 રીતે ચિંતન, વ્યવસ્થિતપણું અને કૌશલ્ય
 હોય તો આપણાથી કોઈ પણ કર્મ અસાવધ
 પણ કે માત્ર પછે કરી નહીં થાય પોતાના
 નાના કે મોટા કર્મો સાવધપણે અને નિર્દોષ
 પણે થવા જોઈએ કર્મો અનાવરણક હોય તો
 તે છોડી દેવા પણ આવશ્યક કર્મો વ્યવસ્થિત
 પણે અને કુશળતાથી કરતા આવડવું જોઈએ
 તે જેમ તમ કહેલા આપણને યાદતા હોય
 તો આપણી મને રચનામા મરકારમા, અને
 સ્વભાવમા કોઈ દેવ હેવો જોઈએ એમા
 શકા નથી અને ત દેવ આપણમા રહેશે
 ત્યાં મુખી નાના કે મોટા કર્મોમા તે આપણને
 કંઈ રીતે અને કેમ બાધક થશે તેનો બચાવો
 ન કહેવાય પોતાનો દેવ સહન કરવામા
 આપણે જેવડા દોષી બનીએ છીએ એ આપણો
 ધ્યાનમા રાખવું જોઈએ દેવ સહન કરવામા
 અહકાર કે બડતા એ પૈકી કોઈ પણ
 દુર્ગુણ જ કારણ છે હું કેવળ કર્મનો આગ્રહી
 ન હોઈ તેમા કોઈ પણ પ્રકારે, શારીરિક,
 બૌદ્ધિક કે માનસિક દોષ ન હોવો જોએ
 એ વિષે પણ આગ્રહી છું

આવધ રૂઝ, કદના તપરના વગેરે શુભો

(એક અપ્રમદ પત્ર)

ચાણીમ વરસની વધે પહોંચેલો એવો એકાદ તો ચારિ વચણી માણસ શોધી કાઢતો,
 જેને નિહનીમા કોઈ ને કોઈ પ્રકારે સખન કૃત્કા ન બાવા પડયા હોય એવા સખત
 કૃત્કા જ માણસના ચારિગ્યનું ઘડતર થકે હુમોડોના યા બાધા વિના ધાનુના મુદર આકારે
 ઘડાતા નથી, રીપણીના યા પડયા વિના વાજણો પાકા થતા નથી માણસના ચારિ અને
 ઘડવાને અને પાકુ કરવાને માટે જીવનના કૃત્કા જરૂરના છે એ જ તેને મદાન બનાવે છે
 પ્યાગબાપ

એક ગમયે ભગવાન
પુદ્ગલપ્રિયા નગરીમાં
આમ્રવનમાં વિહાર કરતા
હતા. તે વખતે આયુ-
ધ્માન ભદ્રિય અ-વનમાં
કેવડાની નીચે કે પર્વતની
શુકામા ન્યા દોય ત્યા
આનરિત થઇ ભોલી
ઊઠતો: “અહો! આ
કેટલું મોટું સુખ છે!
અહો! હું કેટલો
સુખી છું!”

એની સાથેના ખીલ
ભિક્ષુઓને આયુધ્માન
ભદ્રિયનાં આવાં વચન
સંભળીને થયું: “નિ સશય આ આયુધ્માન
ભદ્રિય પોતાના ગૃહસ્થ-જીવનમાં સુખો
હતાં તેનું સ્મરણ કરીને આમ ઉદ્વિગ્ન થયો
છે; નહીં તો આમ ગાંડાની માફક ‘અહો
સુખ! અહો સુખ!’ શા માટે કહે છે?”

એ ભિક્ષુઓએ આ વાત ભગવાનની પાસે
જાણી દીધી. એટલે ભગવાને ભદ્રિયને બોલાવીને
પૂછ્યું: “આયુધ્માન ભદ્રિય! શા કારણે તું
‘અહો સુખ! અહો સુખ’ એમ કહી કહે
છે? એ તે કયું સુખ છે જેથી તું આટલો
ખર્ચો ભાવવિવશ બની નીકળે છે?”

એ સંભળી ભદ્રિય બોલ્યો: “જાતો!
પહેલાં જ્યારે હું ગૃહસ્થ હતો ત્યારે મોટું
રાજ્યસુખ ભોગવતો હતો તે વખતે મારા
અન્તઃપુરમાં અને અન્તઃપુ-ની બહાર પણ
માડું રક્ષણ કરનારાઓ હાથેશ રહેતા. નગરની
૧૧૬]

શન્ય શુભાઆમા બેસું તોય હું એકલો,
નિર્ભય, અનુદિશ્ય, નિશક જાની વનમૃગના
જેવું જાણે મારું ચિત્ત ન હોય એમ હું
હરેહરે છું. જાતો! એથી વધારે સુખ તે
ખીજું શું હોય?”

એ સંભળી ભગવાને આયુધ્માન ભદ્રિયને
અભિનંદન આપ્યું:—

‘વસ્સન્તરતો ન સન્તિ કેપા

ઠતિ કયાભવતઃ પીતિયતો।
તં વિગતભયં સુખિં અરોહં’

દેવા નાનુભવન્તિ દસ્સનાયા”તિ ॥’

(જેના અન્તરમાં કેપ નથી, ‘આમ
યરો કે ન યરો’ એવા વિતરેથી જે પર છે
એવા વિગતભય, અરોહ અને સુખી માદસનું
દર્શન કેવોને પણ દુર્લભ છે.)

[ભેન જનિયન કૃત 'ધી પિદ્મિત્તસ પ્રાગ્લેષ']
મુકુન્દભાઈ

ભક્તરાજ દર્શકના પર પાસે આવી પહોંચ્યા. તે ત્યાં ભારણુ ઠોકવા લાગ્યો. એટલે એક માણસે આવીને ભારણુ ઉઘાડ્યું અને પૂછ્યું “તમે કોણ છો?”

ભક્તરાજે કહ્યું “બાઈ, હું મુચાકર છું મને કયો લાભ થાય એ સાકુ અહીં રહેતા સજ્જનને મળવા માગું છું મારે આ મકાનના માલિકનું કામ છે.”

એવે રેવે માણસ અદર ગયો અને થોડી વારમા મકાનનો મલિક ભારણુ આલ્યો અને પૂછવા લાગ્યો “તમે ક્યાથી આવો છો?”

ભક્તરાજ—ભાઈ હું ‘વિનાશની નગરી’નો રહેવામી છું આ માર્ગ પર લોક પાને આવતા થરમા રહેતા કંઈએ મને કહ્યું કે, આપ ઉત્તમ વસ્તુઓ બતાવશો જે મને મારા માર્ગમા કપયોગી થઈ પડશે.

દર્શકે કહ્યું “અદર આવ તને લાભ હાયક વસ્તુઓ બતાવું” એમ કહી દીવાને પાગ આપ્યું.

અરજાને ભક્તરાજને તે અદરના મકાનમા આવેલા ખાસ જોરડામા લઈ ગયો. પછી તેણે ત્યાંના માણસને ભારણુ ઉઘાડવા કહ્યું અને ભક્તરાજે ચોંત પર એક ખૂબ મળીર મુખાકૃતિવાળા માણસનું ચિત્ર લગતું જોયું. તેણે આકાશ ભટ્ટી દિધી કરી હતી, તેના હાથમા કીમતી પુસ્તકો હતા અને તેના માથા પર સુવર્ણનો મુગટ હતો. તેના મુખ પર સત્યથીલતા દેખાઈ આવતી હતી તેના ખમા પર દુનિયા ટેકવેલી હતી.

ભક્તરાજે દર્શકને પૂછ્યું “આનો અર્થ શો?”

દર્શક—આ ચિત્રમા જે માણસ છે એવા માણસો આ દુનિયામા ઘણા જોઈ હોય છે તારે મને જે જે સુરકેલીઓ આવવાની છે ત્યાં આ જ માણસ તને સાથે રતો દોરશે માટે જોને તું બરેબર નિહાળી લે અને લાઈ રાખજે.

પછી દર્શકે ભક્તરાજને એક ખીલ જોરડામા લઈ ગયો. તે જોરડો ખૂબથી બરાબેરો હતો, ભારણુ કે તે કરી સાફ જ કરવામા આવ્યો નહોતો. થોડી વાર પછી દર્શકે એક માણસને જોરડો સાફ કરવા કહ્યું.

હવે જ્યારે તે જોરડો સાફ કરવા લાગ્યો ત્યારે ચારે બાજુ ધૂળ ઊડવા લાગી, અને ભક્તરાજનું મનું પશુ તે ધર્મ ગયું. પછી દર્શકે તેની પાસે ઊંચેલી બાંદને કહ્યું, “પાટી લઈ આવ અને અહીં છા” અને જ્યારે એ પ્રમાણે કરવામા આવ્યું ત્યારે જોરડો બરાબર થાળી ચકાચો અને સ્વચ્છ થયો.

ભક્તરાજ પૂછવા લાગ્યો “આનું સ્વરૂપ શું છે?”

દર્શક—આ જોરડો એ માણસનું દરજ્જા છે, જે સર્વગાથાના મધુર સ્વર્ણથી કરી સમાર્પિત કરવામા આવ્યું નથી ધૂળ એ

તેનાં પાપકર્મો છે, જે માણસને મત્તિન કરે છે. જે એને પદેતાં માફ કરવા લાગ્યો. તે 'નીતિનિયમ' છે; પણ જેણે પાપી લઈ આવીને છાંટ્યું તે 'ધર્મગાથા' છે. તે 'ભેયું' કે નયર પેલો માણસ વળવા લાગ્યો ત્યારે બધે ધૂળ ઊડવા લાગી તેનાથી ઓરડો સાફ થઈ શક્યો નહિ અને તુ પશુ ધૂળથી ગૂંમટાઈ ગયો. આ પ્રસંગમાં એવું દર્શાવવામાં આવ્યું છે કે નીતિનિયમ પાપમાંથી સ્વચ્છ કરવાને બદલે તે પાપને છછેડીને ઉરકેરે છે અને હૃદયમાં પ્રમાણ મચાવી મૂકે છે તે પાપને ભોઈ શકે છે, તેને વધતો અટકાવવા પ્રયત્ન કરે છે; પરંતુ પાપો થર તે વિજય મેળવી શકતો નથી. જળી તે ભેયું હશે કે જ્યારે પેટી ભાઈએ પાણી છાંટ્યું ત્યારે એ ઓરડાને સુખેથી સાફ કરી શકાયો. એ દર્શાવે છે કે, ત્યારે ધર્મગાથા આવે છે ત્યારે તેની મધુર અમર હૃદય થર પડે છે જેમ ધૂળ શાત થઈ ગઈ અને ઓરડો સાફ કરી શકાયો, તેમ પાપો પણ પરાસ્ત થઈ જાય છે અને ધર્મગાથા પ્રત્યેની શ્રદ્ધાને બળે હૃદય પણ સાફ થઈ જાય છે.

પછી દર્શક ભક્તારાજનો હાથ પકડીને તેને ખીલ નાના ઓરડામાં લઈ ગયો. ત્યાં બે નાની બાળકી બેઠી હતી. મોટી બાળકીનું નામ 'વાસના' હતું અને નાનીનું નામ 'ધીરજ' હતું. વાસના ખૂબ જ અસ્વસ્થ હતી અને ધીરજ શાંતિથી બેઠી હતી.

ભક્તારાજે પૂછ્યું: "આ વાસના કેમ અસંતુષ્ટ લાગે છે?"

દર્શકે કહ્યું: "આવતા વર્ષની શરૂઆત સુધી એ લોકોને એમને ભોઈતી ઉત્તમ વસ્તુઓ માટે યોગવાનું એમના મનમાં હતું છે. પણ વાસનાને બધું હમણા જ

ભોઈએ છીએ; જ્યારે ધીરજ તે દિવસની રાત્રી બેઠી છે."

થોડી વાર પછી એક જણાએ વાસના પાસે આવીને એની માથે વસ્તુઓના ઘંઠાર ઠાતવી દીધો. વાસના ખૂબ આનંદ પામી અને એ વસ્તુઓ સાથે રમવા લાગી. પરંતુ થોડી વારમાં તે તેણે એ બધી વસ્તુઓને લાગી-તોડી નાખી અને બધે ટુકડે-ટુકડા કરી મૂક્યા.

આ ભોઈને બક્તારાજ બોલ્યો: "આનો અર્થ શો થાય છે એ મને સમજાવો."

દર્શક—વાસના એ આ દુનિયાના માણસોમાં વસેલી છે. એ બધું આ જન્મમાં જ અને અબઘડીએ જ પામવા તકમે છે જ્યારે ધીરજ એ દેવી ગુણ છે. એને દરેક વાતની ઉતાવળ નથી. એણે બધી લેધારી કાવિ જીવન માટેની છે એ યોગવાનું મનને છે. ભક્તારાજ, તે ભેયું કે, વાસનાને બધી મનમગમતી વસ્તુઓ જ્યારે અર્દો જ મળી ગઈ ત્યારે તેનો મદ્દપયોગ કરતાં તેને ન આવડ્યો; અને બધી વસ્તુઓને તોડી-ફાડી નાખી આવી જ દશા આ દુનિયાના માણસોની પણ થાય છે એ લોકોમાં વાસનાનું બળ બોટકું બધું હોય છે કે, બધી વસ્તુઓ આ જ જન્મમાં મેળવવા મથે છે અને અંતે બધું જ સુખાપી બેસે છે. એ લોકોમાં જ્યારે ધીરજ હોતી નથી

ભાર પછી દર્શક ભક્તારાજને ખીલે રથને લઈ ગયો ત્યાં એક ભોઈતી અટોચાડ અગ્નિ મળગી રહી હતો અને એક માણસ એની નજીક બેસી રહીને અગ્નિને જુગાવવા પાણી ફેંકવા કરતો હતો; પણ એમ કરવાથી અગ્નિ વધારે ને વધારે અળગતો હતો. પછી દર્શકે ભક્તારાજને ભોઈતી [અનુ. ૫૦ ૧૩૦

આપણી માનવતા અને રાષ્ટ્રભાષા

બખસલાઈ મહેતા

ગાંધીજીએ સ્વનાતમક કાર્યક્રમમાં ખાદી, સામ-ઉઘોગ, નથી તાલીમ વગેરે અંગે ગણવેદમાં છે. તેવી જ રીતે રાષ્ટ્રભાષા અને માનવતા એ પણ સ્વનાતમક કાર્યોના જળીના અંગો છે અને તેના પર પણ તેમણે ઘણો ભાર મૂકેલો છે. ગાંધીજીએ તરત જોઈ લીધું કે હિંદના માણસો પર અંગ્રેજી રાજ્યની જેટલી અસર છે તેના કરતા અંગ્રેજી ભાષાની વધારે પ્રભાવ અસર છે. અંગ્રેજી ભાષા પ્રધાન સ્થાને હોવાથી આપણી રાષ્ટ્રભાષા વિકસી જ નથી અને માનવતા ઘણી નબળી પડી ગઈ છે આપણામાં એવી માનસિક ગુલામી પેદા થઈ કે જેને બીધે પરદેશી એ સાદુ અને આપણું એ ખરાબ-ઊંઘતરતું એવી વૃત્તિ ઉત્પન્ન થઈ.

આ વૃત્તિ અમલ થોડાં કરતા બહુલા વર્ગમાં વિશેષ ભેદમાં આવી. તેથી લઘુમતી દેશમાં પેદા થઈ બહુબી પ્રભાવ મળે માન-હાની પ્રભાવ આકર્ષણ થવા લાગ્યું અને પોતાની સારી ચીજ છોડી તે શહેરી ફેશન અપનાવવા લાગી.

-આજે મવારમાં દૂધ-દોહાણો નાસ્તો ગયો અને તેને સ્થાને આ આવી છે. દૂધ ન હોય તોયે શા, પાણી અને જોગણું મિશ્રણ બનાવી થોડાં પીએ છે! તેવી રીતે બીડી, શલિયા વગેરે આમ્યા.

આમ પરદેશી ફેશનનું અનુકરણ ગામ સુધી પહોંચ્યું અને ગામડું જરાવલની થયું, એમાં અંગ્રેજી ભાષાનો ફાળો મોટો છે. તેણે આપણને ઘણું જ નુકસાન કર્યું છે તેણે આપણી રાષ્ટ્રભાષાને ઝીલી જ યવા ન દીધી.

આપણી રાષ્ટ્રભાષા કઈ? તે વખતે દેશમાં

એવું કહેનારા પડિતો અને રાજકીય પુરુષ પડેલા હતા કે, આપણી રાષ્ટ્રભાષા અંગ્રેજી જ થઈ શકે. ગાંધીજીએ દેશના શેગો જોઈ લીધા હતા. તેથી આફ્રિકાથી હિંદના કિનારે આવતા પહેલાં જ તેમણે પોતાના પોષાક, ભાષા વગેરેનું નક્કી કરી રાખ્યું હતું. અંબામાં તેમને માનપત્ર અપાયું ત્યાં ગુજરાતીમાં ઉત્તર આપીને કાતિતું થકે ગતિમાન થયું. તેમાં તેમણે પોતાનું રહું કાલન્યું.

ગુજરાતી ભાષાને તેજસ્વી બનાવવી હોય તો આપણે પાંતે તેને વાપરવી જોઈએ. ટાગોરે જાગીમાં જ લખવાનો આમદ રાખ્યો હતો તેથી એની અમર જાગી ભાષા પર પડી. ગાંધીજીએ પોતાના વિચારો ગુજરાતી દ્વારા કહ્યા. એ ભાષામાં એવા તેજસ્વી લખાણો લખ્યા કે ભાષા એકી યવા લાગી.

આમ માનવતાનું ગૌરવ ગાંધીજીએ ઊંચું કર્યું અને વધાર્યું. તે જ પ્રમાણે તેમણે રાષ્ટ્રભાષા આપી તે હિંદી પાછળથી રાષ્ટ્રભાષાના સ્વરૂપને પોતાનો થોડાંસ ખ્યાલ બદલ થાય તે માટે તેનું નામ હિંદુસ્તાની રાષ્ટ્ર હાલમાં હિંદી-હિંદુસ્તાનીનો અંકડો પણ ચાલી રહ્યો છે. આપણા બધારણમાં 'હિંદી' શબ્દ આપણે વાપર્યો છે.

આમ અંગ્રેજી રાષ્ટ્રભાષા ન થઈ શકી. અંગ્રેજી રાજ થયું; પણ અંગ્રેજી ભાષાનું પ્રભુત્વ બહુ જ છે. પંદર વરસ સુધી હજી તે ચાલવાની છે. આમાં પણ અંગ્રેજી બહુલાનું માનસ આપણને નડ્યું. એ બદલાય નહિ ત્યાં સુધી રાષ્ટ્રભાષાનો પાયો સજાવ્યું નહિ થાય એ સ્વરાજ આન્યું, પણ રાષ્ટ્રભાષા અને માનવતાના ચોખ્ખા સ્થાન માટેની જુએશ

ચાલુ 'રાખવી' પડશે. નળાળા દોહડું' તો અંગ્રેજી પાઠવે ભારતીયી ધૂસી જવાનો મંતવ છે.

આંતરરાષ્ટ્રીય ક્ષેત્રમાં અંગ્રેજી ચાલે છે. વિજ્ઞાન પણ અંગ્રેજીમાં લખાયું છે. તેના પારિભાષિક શબ્દો તેજ ર કરવામાં પણ મુશ્કેલી છે. માટે અંગ્રેજીને જ રાષ્ટ્રભાષા તરીકે રાખો એવું જોતનારા છે. તેઓ કાવી ન ભલ તેની ઘાટી આપતું કરવી પડશે. તેથી રાષ્ટ્રભાષા આપણે બધાએ સારી રીતે શીખી લેવી જોઈએ. રાષ્ટ્રભાષાનું અધ્યયન પણ મુંઝવે દોરે.

જ એ કહેવાની જરૂર નથી. અને શાપાત્રી મુદ્દિ પર ચારિત્ર્યની મુદ્દિ પર જેટલો ભાર મૂકીએ તેટલો જ ભાર મૂકવો જોઈએ. કાર્ય-કર્તાને ભાષા આપે શું લેવાટેવા? એ તો સાહિત્યકારોનું કામ છે; એવું વિચારી બાપા-મુદ્દિની જવગળના ન થઈ શકે. ભાષા આપણી છે. તેના પર દેશના ઘડતરનો ઘણો જ આધાર છે. તે સુધરેલી ન હોય તો તેની માઠી અસર દેશ પર પડશે જ. માટે રાષ્ટ્ર-ભાષા અને માતૃભાષાનું આધ્યયન કરો. અને તેને વધુ તેજસ્વી બનાવો.

‘તમે પહેલાં અમે પછી’

રમતારાપણ નાક પાકું

આફ્રિકામાં અંગ્રેજ અને ભ્રમર લોકો વચ્ચે લડાઈ થઈ. ગાંધીજી અંગ્રેજોની મદદે જઈયા ૧૧૦૦ હિરીઓની ટુકડી ઊભી કરી. ધાધલ સિપાઈ એને ડાળીઓમાં ઘાલી ઇસ્પતાલે પહોચાડવાનું કામ ગાંધીજીની ટુકડીને સોંપાયું હતું.

બીસ વીસ પચીસ પચીસ માઈલની મજલ ગાંધીજી અને તેમની ટુકડી ડાળીઓ ખલે લઈ કાપતી હતી કેટલીક વાર તો તોપગોળા પડતા હોય એવી જગ્યાએ પણ જઈ પડતું. “હિરીઓ સ્વાર્મી, મતલબી, એકલ-પેટા છે.” એવી વાતો કરનારા અંગ્રેજો, હિરી ટુકડીની બહાદુરી અને સેવાભાવ જોઈ મોંમાં આગળા નાખી ગયા.

એક વાર ગાંધીજીની ટુકડી એક યોદા અમલદારને મરણ-મા પડેલો જોઈ તેને ઉઠાવી જતી હતી. લાંબા પંથ કાપીને ટુકડી આવતી હતી. પાણીની તરસ બધાને ખૂબ લાગી હતી. બધા ‘પાણી’ ‘પાણી’ કરતા હતા. માથે ધોમ ધખતો હતો.

એવામાં એક નાનકડો પાણીનો ઝરૂં દેખાયો. ઉતાવળે સૌ ઝરૂંને કાંઠે જઈ પહોંચ્યા પણ ઝરૂંમાં પાણી થોડું હતું. એક જગ્યાએ વીરડા જેટલું પાણી જરેલું હતું. એક સાથે સૌ પી શકે તેમ ન હતું એટલે મુંઝવણ ઊભી થઈ. મહેલું ડોણ પીએ? ટુકડીમાં હિરીઓ તથા અંગ્રેજો બન્ને હતા.

અંગ્રેજ ટુકડીના નાથકે કિનારે બિભા રહી જતાં કહ્યું:

“તમે પહેલાં પીઓ.”

ગાંધીજીએ દહતાથી ઉત્તર વાળ્યો:

“નહિ, તમે પહેલાં અમે પછી!”

આચરણનું મહત્વ

મહાસતી ઉત્તમવર્ણક વરણ

સસ્ત્રુતમા કહ્યું છે, આચારઃ પ્રથમો ધર્મઃ :
અર્થાત્ આચાર જ સૌથી પહેલો ધર્મ છે
આપણે કોઇ શાસ્ત્ર વાંચીએ અમર સામગ્રીએ,
પણ તેને જીવનમા ન ઉતારીએ તો તેથી શુ
લાભ થાય ? પશુઓ પર ગમે તેટલા શાસ્ત્રો
લાઠવામા આને, પરન્તુ તે તેને સમજતો
નથી, તેથી તેને ભારરૂપ જ લાગે છે આપણે
પણ શાસ્ત્રો વાંચીએ, પરન્તુ તેને જીવનમા
ન ઉતારીએ તો તે પણ ભારરૂપ જ લાગે છે
શાસ્ત્રકાંક્ષાએ એક ધણુ રોચક દૃષ્ટાંત આપતા
કહ્યું છે કે-ગર્વિષ્ઠા પર ચંદનના લાકડા ગમે
તે/લા ભરવામા આવે તોપણ તે તો તેનું
કે/સુ વજન છે તે જ જીએ છે ! તેવી જ
રીતે કોઇ પણ વિદ્વાન હોય, પરન્તુ તેમણે
પોતાનું જ્ઞાન આચારમા ન મૂક્યું હોય ત્યા
સુધી તને તે જ નથી કિંમત સમજતી નથી,
ત્યા સુધી તે જ્ઞાન તેને ભારરૂપ જ લાગે છે,
આવના માટે જ આચારની મહત્તા ગતાવધા
માટે તેને પહેલો ધર્મ કહ્યો છે

પેરિસમા મિ પૉલ નામનો એક યુરુપ
શક્ર ગયો, જે ઘણો પ્રમાણિક હતો તેમની
રિયતિ પહેલા સારી હતી, પરન્તુ પાછળથી
ખરાબ થઇ ગઈ તેની પત્ની મેરી ઘણી
સમજદાર અને સુકર હતી તે દુર્ગેશા
પોતાના પતિને કુચે તેણે કામ કરવા કાળજી
રાખતી હતી પંચ સારો વૈષ્ણવ અને વક્રનાં
પણ હતો તેમના ઘરમા લખવા માટે એક
નાના ટેમ્બલ સિવાય કશું સાધન નહોતું તે
મ્યુનિસિપલ કમિટીનો સભ્ય પણ હતો

એક દિવસે જ્યારે તે મોડો ચેર આવ્યો
ત્યારે તેની પત્ની મેરીએ તેને હસતા હમતા
કહ્યું “તમે મ્યુનિસિપલ કમિટીના સભ્ય
મ્યાન માં

હોવા છતા પણ ચેર મોડા કેમ આવેો છો ?
આલો જલદી જમી લો, પછી મારે સિલામમા
એક બ્રીક્ટ ખરીદવા માટે જવું છે ”

પોતાની પત્નીને બ્રીક્ટ ખરીદવા જવું
પડે છે, એ જાણીને તેને દુ ખ થયું પરન્તુ
મેરીએ આ વાત જુનાવીને તેને ફનેહથી
લોગન કરાવ્યું લોગન બાક પૉલ તેમની
સાથે જવા તૈયાર થયો, ત્યારે મેરીએ કહ્યું,
“તમે તમારો લેખ પૂરો કરો, હું હમણા જ
બ્રીક્ટ લઈને આવતી રહીશ ”

પૉલ લેખ લખવા બેઠો તેટલામા કોઇએ
દરવાજે ખખડાવ્યો પૉલ ઊઠ્યો અને બાગણ
ઉઘાડ્યું તેણે આવનારને પૂછ્યું “મોડો શુ
કામ છે ?” આવનારે કહ્યું, આપ મ્યુનિસિ
પાલીટીના સભ્ય છો, એટલે આપની સલાહ
લેવા આવ્યો છું આપ મને સલાહ આપશો ?
પૉલે કહ્યું, “આપને જે પૂછવું હોય તે
ખુશીથી પૂછો ”

આવનારે કહ્યું, “મારો જોવો ખાલ છે
કે મ્યુનિસિપાલીટી પોતાની રેલવે ચલાવે તો
તેથી તેને તેમ જ ફ્રાન્સની જનતાને ઘણું
ફાયદો થશે આપ આ બાબતમા હું ધારુ
છું કે સહમત થયો ”

રેલવે કમિટીના મુલ સાત સભ્યો હતા
-જેમાંથી ત્રણ રેલવે ચલાવવાના મતના હતા
હવે માત્ર પૉલનો અભિપ્રાય બાકી હતો
અને મહત્વનો પણ હતો, કેમકે તેમના
અભિપ્રાય પર જાહેરમતિનો આધાર હતો

પૉલે કહ્યું, “બાઈ, હું તેની વિરુદ્ધ છું
રેલવે લાઈનથી પ્રજાનું જાણુ નહીં, પરન્તુ
અસ્થિત જ થયે તેથી રેલવે લાઈન શરૂ
કરવાની સમતિ હું આપી શકતો નથી ”

આવનારે તેમના હાથમાં કાગળ આપતા કહ્યું, “આ પ્રથમ જુઓ અને પછી તમારે અભિપ્રાય આપો.”

પાંચે જોયું તો રૂ. ૫૦ ૦૦૦ નો ચેક હતો. આવનારે કહ્યું, “તે ચેક આપ રાખો અને રેલવે સ્ટાંશન સરૂ કરવા ભાગવતા આપ આપનો અભિપ્રાય આપો. આ આજમીને પાંચ વિચારમાં પડી ગયો.”

આવનારે તેમને સત્યાવાચના કહી “સાહેબ, પ્રમાણિકતા માટે આપ આપના જીવનમાં દુખનો અનુભવ કરી રહ્યા છો, આપની પત્નીને બંધીદ લેવા વિલામમાં જવું પડે તે ઠીક નથી. આપ જેવા માટે આ મગાન પણ રહેવા યોગ્ય નથી. માટે મહેરબાની કરીને આ ચેક લઈ લો અને આપની સમતિ મને આપી દો.”

પાંચ દંત્રુ તો વિચારમાં જ છે ત્યાં મગાન-માલિક આવે છે અને પાવને કહે છે, “નાહિમ, મ્યુનિસિપલિટીના સભ્ય થઈને પણ વખતસર ભાડું નથી આપતા તે આપને માટે ઠીક નથી.” પરંતુ પાવની પાસે તો તે સમયે પૈસા નહોતા, એટલે તેને નિઃશ્ચય કર્યો.

આવનારે આ પ્રસંગનો લાભ લેતા કહ્યું, “સાહેબ, આપની પાસે બાડું ચૂકવવા પૈસા પણ નથી! આપને આ વીતે દુખ શા માટે સહન કરવું જોઈએ? આ ચેક લઈ લો, એટલે તમારી સુરક્ષા દ્વંદ્વ થઈ જાય અને

મ્યુનિસિપલ સભ્યને ચોગ્ય રહેલીકરણીથી આપ રક્ષી શકો.”

પાંચ રૂ. ૫૦,૦૦૦ નો ચેક લેઈને વિચારમાં જ પડી ગયો હતો, તેટલામાં તેની પત્ની આવી, પાંચે પોતાની પત્નીને બધી વાત કરી અને કહ્યું, “હવે તું જ કહે કે માટે શું કરવું?”

પાંચે એમન લેવાનો નિર્ણય કરી લીધો હતો, પરંતુ પોતાની પત્નીને સિધ્ધિ પસાર કરી રહી હતી તે સ્નેહગ્રાએ-સંકર્ષ પસાર કરી રહી હતી કે પાછો? તેની વિશેષ બાંધસંબંધી કરવા પાંચે પોતાની પત્નીની આ બાબતમાં સલાહ માગી.

મેરીએ બધી વાત સાંભળીને કહ્યું, અમારી સરચાર્જ અને પ્રામાણિકતા ધનથી ખરીદી શકાય તેવી વસ્તુ નથી, માટે તમે તમારો ચેક પાછો લઈ જાઓ, અમારે અમારી કિંમત અકાવવી નથી.”

બહેનો, શું તમે! આજે તમારા પતિને પણ આ જાતની સલાહ આપ્યો ખરા? તમે ‘મેરી’ જેવા સાચીદાર બનશો તો તમારું મૃતસાક્ષી જીવન ગરીબાઈમાં પણ મુખરૂપ અને આનંદમય બનાવી શકશો.

આપણે જ્યારે આચાર્યશર્મને જીવનમાં ઉતારીશું ત્યારે જ આપણે આપણું કન્યાજી સાધી શકીશું.

આપણે શું માનવું? આપણી પ્રશ્નના કે નિર્દા? જાને જોડી હોય શકે ત્યારે આપણો ઇન્સાફ આપણે જ કરીએ? એમાં પણ ધણી ભૂલ જોવામાં આવે. આપણું દેવા છીએ એ તો એક ઈશ્વર જ બાળે છે, પણ તે તો આપણને કહેનો નથી. એટલે સાચું તો એ છે કે આપણે વિશે કંઈ જાણીએ નહીં, માનીએ નહીં જેવા છીએ તેવા છીએ જાણવાથી ને માનવાથી આપણને કશો લાભ નથી થતો ખરી મુદ્દાની વાત આપણું ધર્મપાલન છે.

— ગાંધીજી

પ્રભુનું આગમન .

મુરુદયાન મલિકેટ

પ્રભુનો સ્પર્શ માણસને તેના અતરસામાં તો નિરંતર થયા કરે છે પણ તે સ્પર્શને પોતાની બાહ્ય ચેતનામાં અને તે ચેતના-પ્રેરિત દરેક પ્રવૃત્તિમાં તે અતુલવે, એવો પ્રયોગ કરવા માટે તેને જીવન પ્રકાશ કરવામાં આવ્યું છે 'જીવને શિવ થયું છે એ જ જીવનનું નાનું ધ્યેય અને ધર્મ છે

પરંતુ કોઈ કોઈ વાર પ્રભુનો સ્પર્શ આપણી ચેતનામાં જરા વધારે વેગથી થાય છે અને આપણને એવું જ્ઞાન પણ થાય છે પણ તરત જ મંથન થઈ મન, જે અત નાનગી શક્તિઓથી ભરેલું છે શક કરવા લાગે છે કે એ સ્પર્શ કાશ્ચી છે કે કેવળ કલ્પિત છે? એ તે ઉપર મુખી પોતાની શક્તિઓને દ્વંદ્વ કરવા માટે તૈયાર હોય તો તેને આત્મીય ધર્મ જ્યે કે જે તેના અતરસામાં રહેલું છે એ સત્ય છે પણ ઘણી વાર તેનું મન એ સંકારવા માટે તૈયાર હોય નથી, અથવા એને તે સંકારવા ઇચ્છતો નથી

અને એ માણસ પ્રભુના સ્પર્શની જાણતા સ્વીકારવા કોઈ વાર રહી પણ થાય છે તો એની સાથે ને વખતે એક બીજી મુશ્કેલી આવીને ઊભી થાય છે તે વિચારવા લાગે છે "હું! પ્રભુ મારે આગળે પધાર્યા છે અને મેં તેનું ચોખ્ખું સ્વાગત કરવા માટે કશીય તૈયારી નથી કરી? પણ જે થયું તે થયું હવે જલદી જલદી તેના સ્વાગત માટે મને જે વસ્તુઓની-અર્થ, નૈયેય વગેરેની- જરૂર છે તે મેળવવા મટે તૈયાર થઈ જાઉં

પણ ત્યારે માણસ પ્રભુના સ્વાગતની તૈયારીમાં લાગી જાય છે, ત્યારે પ્રભુ-જે તેના આગળે આવીને જમારનો ઊભેલા છે તે-પાછો આવી જાય છે કારણ કે પ્રભુ વિચારે છે કે, 'હું તો એને મળવા આવ્યો હતો એ માનુ સ્વાગત ફેલી રીતે કરે છે તને શબ્દગર કે તેની શોધા એવા નહોતો આવ્યો એ ક્યારે સમજશે કે હું તો એને બાહુ છું એની વસ્તુએને નહિ?"

તેથી માણસે જ્યારે પણ પ્રભુ તેના
પ્રભુ પધારે એ માટે સ્વાગત કરવાની
તેથી રાખવી લેઈએ

(અંત્રે 'ગીતાગોવિંદ' કવ્ય પદ્ય)

રાત તરો અધાર હાથો, પૂર્વ મધ્ય સુદ કાળ,
મનમાં એમ અમે 'શરુ'તું, નદિ આવે કે અજ.

ગામ તમે પર પર જાણિયા

રાત પડતા સૌ દેવાળા,

એક જગ્યા થીમે મોહ્યાતા, 'પધારો મહારાજ.'
અમે હમીને એમ કહ્યુંતું, 'નદિ આવે કે અજ.'
હારે કંઈક દોશ સરખુ સાક્ષિયુ અમ સરવે,
'પવન દમે એ' બોલી બોલ્યા સહજા ત્યા એકરવે.

ધર ધરના દીરા જુઝવી,

હનાતા આગસ ઉર માવી,

એક જગ્યા થીમે મોહ્યાતા, 'ફલ હમે અથવા એ'
અમે હમીને એમ કહ્યું કે 'હાર હથુ'તું વાએ
માત્રમ રાતે ગજાર ઘેરા અવાજ કાને પડિયા,
બોધ તમે ધને ધણુ'તું, ચેર હશે ગજગડિયા
હાથ ફણુ ઉર ચેતના જગારી,
સરખર ધરતીને હાવાવી,

એક જગ્યા થીમે મોહ્યાતા, 'રથ આવે ધર્મનો.'
અમે હમીને એમ કહ્યું કે 'ચેપ હશે મહારાજ.'
રાત તમે અધાર ન દરિયા ત્યાં મગડાની ભેગી,
કાઈ પુરવે, 'ભાગે સરવે', હવે કરે ના દેરી'

હાથ એક હથવા પર માંધી

અમે બોલ્યા સૌ ભાગી કાંપી,

એક જગ્યા મોહ્યા કાનેમાં, 'પવન રાતનો પેશુ.'
જગી જીદી અમે મોલિયા 'વિસજ અવ નવ દેખુ'.
કાંઈ હોય કે હોય કયા માગાઈ કાંઈ છે રે આયોજન!
નામ માગ દેશ પધારા, કાંઈ છે રે સિંહાસન!
હાથ નસીયાઈ હવે કાંઈ આરો

કર્ષાઈરખાર કાંઈ હથુગારો

એક જગ્યાએ કહ્યું કાનમાં 'નિષ્કળ આ સૌ કાન
ખાલી હાથે હના ધરમાં કરે કરે અવગર્મન.'
હાર હોપડો, હાર ઉપડો, સંખ જળવો વાળ,
ગજીર રાતે આવા અધારા ધા હેરા રાગ!
વજ્ર મનતલમ મગડાઈ,

જળજળવીજળી તેજ ગજાઈ,

આગળ આજ સળવો ફાટક કયા ખેડી આજો,
ગજા રાથ અથનક અથો દુઃખ ગજનિતો રાજો.

[અનુગ નગીનકામ પારેખ]

સરદારશ્રીની વાણી

તમે એક પણ શોપડી ન વાંચો તો ચાલે
ચારિત્ર ખીલ્યું હશે તો જુદી મૂળ ખીલવાળી
છે. શોપડીએ વાચનારા હંમેશા સાસ ચારિત્ર-
વાન હોય છે એમ નથી. વિદ્યાવિલાસીએ
ચારિત્રમાં પડેલા હોય છે, તેઓ લે અવિલામી
જનુ હોય છે એવો મારો અનુભવ છે. ચારિત્ર
શુદ્ધિ અધરું કામ છે, પણ ઉવમી છપન
માળનારને ચારિત્રમંગળા પ્રસંગ એછા
આવે છે

× × ×

સરદારની જેમ એ તે કંઈ જેલજાતુ છો
ખરુ જેલખાતું તો માણતું જધન છે આ
આપણા આત્માને જે મોહ, માથાને કામ

૧૨૪]

કોમળા જંધનો છે એ જ ખરું જેલખાતું
છે. જે માણસે એ જંધનો સ્વેચ્છાથી તોડ્યા
છે એ માણસને આ જગત પરતું બળવાનમાં
બળવાન એવું ફાઈ પણ સાક્ષાત્ત્ય બંધનમાં
રાખી શકવાતું નથી.

× × ×

હું તો સમજી ગયો છું કે માણસોના
હિત સુદર જ્યારેમાંથી હલાવી શકાતા નથી;
અને હલાવી શકાય તોપણ સજુ મારે જ. ને
કાંઈક જારે કામ અજણે કરતું હોય તો કુનીને
જ આપણે જતાવી શકીએ.

× × ×

માણુ લેવાનો અધિકાર તો ઈશ્વરને

પાસાભાષુ

मि. कर्मावली

इच्छा एवम् इह रचना-संज्ञा
 को. सेवाकार्यं बद्धा मिते
 नो या आर्त्तमग्नौ दाने एव
 समजो. अस्मिन् अपनी
 इच्छानुकोर दानेने हि
 आनंद मिते उक्तं सुखा
 नहि कर सकाते हैं. इसका
 उन र्थ सेवा नहि पर नु र्थेष्टा
 पर इच्छा. इममे मद् अमी
 नहो. तु मारे दृष्टि की काव
 काश्चित्तामिन् लिखी है
 तु मारे कही स्तान की मारुद्ध
 है मित्र इच्छि फोवो है हि. न.
 मग निर्विकर रचना की
 यं द्या करो फ पृष्ठ
 १२३० अक्षरिदि

[બપૂણએ સેવા] માદાત્મ આત્મ ૧૫ ૬૬ દત્ત અને તેમણે આ પાત્રને સેવાનો સાનો અર્થ મંગળનો છે. એવા અને ૬-૭નુસાર બનદનો બેઠ બાપુએ અવરનવાર ૬૬ થો છે તેના મેટને સેવા એ ૧૦ બકિનમન આનંદને રચન નથી મુકવત્ યર્ધને કરેલી સેવા ન સચી વિનોબાજીએ પત્ર એની સરસ બાખ્યા આપી છે

સેવા = $\frac{\text{બકિન}}{\text{અદ કાગ}}$

અદ કાગને વિગતિત કરી દર્શને અન્ય પ્રત્યે દર્શવેલી બકિન એ સેવા કહેવાય. સેવાભારી માણમે દાવા પત્ર મેવ નો અવસર આવે (ધર્મમાં કે બહાર) તો સાચા દિવથી બદલાની કે ઇચ્છાનમાર આનંદની આશા રાખ્યા વિના સેવા કરવા સર્વદા તત્પર રહેવું જોઈએ આ વખતના પત્રમા બાપુજીએ આ વાત સરળતાથી સમજાવી છે

વળી શરીરિકે સ્વચરણ બળનવા આટ અતર તેમ જ બાક શુદ્ધિની આવશ્યકતા છે શરીરને ત દુરસ્ત રાખવામાં મનની શુદ્ધિની પણ ધણી જ જરૂર છે મન જો નિર્વિકાર હોય, શુદ્ધ હોય તો શરીર ૧૬૬ને મદા-વામા ધણી મુગમતા યર્ધ પડે છે તેથી જી તેમ જ પુરુષ બનેએ મનને નિર્વિકાર રાખવાની કાળજી મેરી જોઈએ. બાપુજીએ આ મૂલ વાત વચ્ચાત્મક રીતે આ પત્રમા દર્શાવી છે]

ચિ. કલાવતિ,

હવે એક હિ રખની-સેવા કી સેવાકાર્ય બહાર મિલે તો આ આશ્રમમે હોનો એક સમજો. ચીજ અપની ઇચ્છાનુમાર હોનમે હિ આનંદ મિલે ઉસ સેવા નહિ કહ સકતે હે મુસદા અર્થ સેવા નહિ પરતુ સ્વેચ્છાવ્યાર

હુઆ હમમે યહ કરી ન હો. તુમારે દર્દી બાત કાશીનાથને લિખી હે તુમારે સ્વીસ્તાનકી આવશ્યકતા હે ચિત્તશુદ્ધિ કી તો હે હિ મન નિર્વિકાર રખનેકી ચેષ્ટા કરે

૧૧-૭-૩૦

બાપુ કે આશીર્વાદ

મનોનુકૂળ-પ્રવૃત્તિ અને ધર્મ

મિસીરનાથ ઘઠ મરાઠનાથા

દરેક માણસ પોતાના મનને અનુકૂળ હોય એવી જ પ્રવૃત્તિમા સતક્રિયસ લાગી શકતો હોય અને તે દ્વાસ પોતાની આજીવિકા પણ ચલાવી શકતો હોય તો કેવુ માનુષી પણ જે બતના સસારમા આપણે પડયા છીએ તેમા એવી અનુકૂળતા સૌને પ્રાપ્ત નથી થતી, ઘણા જોછાને પ્રાપ્ત થાય છે એથી ઉદાસ થયે, નિનાદ થયે, બદબઝાટ થયે કશુ વળે નહી એથી જ ધર્મ એ મનોનુકૂળ પ્રવૃત્તિઓનો માર્ગ મનાયો નથી, પણ કર્તવ્યનો માર્ગ મનાયો છે તેથી મનોનુકૂળતા કરતા કર્તવ્યને આપણે પહેલો આદર આપતા શીખીએ-એ પ્રથમ ધર્મ છે, અને મનોનુકૂળ પ્રવૃત્તિને આજીવિકા માટે નહિ પણ ચોખ માટે, નિવૃત્તિ માટે વૈવક્રિયક વિકાસ માટે શાખીએ-એ બીજો ધર્મ છે

સૌન્દર્યબોધ

૩૭૬૫

ધણી વર બને છે સૌન્દર્યને આપણે સમગ્ર સત્યમાથી અગ્રણ્ય કરીને ભોંધએ છીએ, અને આ રીતે એક નવો સપ્રદાય ઊભો કરીએ છીએ યુરોપમાં સૌન્દર્યશ્રદ્ધા, સૌન્દર્ય પૂજા નામની એક ધૂન ચાલી રહી છે જાણે કે સૌન્દર્યનું કોઈ વિશેષભાવે અનુરીક્ષન મોટું ભડાહુરીનું કાર્ય ન હોય, એ રીતે એક સપ્રદાય પોતાનો વિજયવાપટો ફરકાવી રહ્યો છે.

દુક્રમ, સૌન્દર્યને ચારે બાજુથી પોતાનું કરી લઈને અને જગતની બીજી બધી વસ્તુઓને જોડેની મૂકીને, તેની જ પાછળ દર્શાવે છે અને સારના પદર આની માણસોનું કાર્ય હોય છે.

જો સૌન્દર્યનું આકર્ષણ માનવમનને આ પ્રકારે બળપૂર્વક અગ્રણ્ય કરી દેતું હોય, જો તેની વાસનાને તેની ચારે બાજુની સાથે જોળ ન ખાવા દેતું હોય એ પ્રચલિત હોય તેને તુરંત ગણીને, જે ક્ષિતકર હોય તેને આશ્ચર્ય ગણીને ઉપદ્રાસ કરતું હોય — તો ચિંતાર છે તે સૌન્દર્યને! આ તો દ્રાક્ષને બાણે પીસીને તેની સધળી કાંતિ અને રસગદ્ય જતી કરીને માત્ર તેના અવ્યય મહને જ ગાળી લેવા જેવું થયું!

સૌન્દર્યને કોઈ ભત નથી, એ તો બધામાં રહેલું છે તે આપણા સંજ્ઞાકાળમાં ચિરંતનને, સામાન્ય મુખને આકર્ષક રીતે ઉત્તરજન કરી દેખાડે છે સૌન્દર્ય સમસ્ત ચરાચર જગતના મૂળ રસને આપણા મનમાં ખડો કરે છે, અને તેની સહાયતાથી સમસ્ત સત્યને આપણે ગાઢ રીતે ભેળવે શકીએ છીએ.

શ્રેષ્ઠ માસનો એક દિવસ હતો દિવસ પાસાવાપુ

અતઃ યવાની તૈવારીમા હતો તે વેળા એક ગામને રસ્તે યદને હું જઈ રહ્યો હતો ચારે બાજુના ખેતરોમાંથી ખીસેલા અરસાવની ગંધ આવી રહી હતી, પગથી વાકીચૂકી ચાલી જતી હતી, તળાવડીને કિનારે યદને તે પગથી જતી હતી એ બધા દરેકે તે ઉત્તરજન સદ્યની સાથે મારા હૃદયમાં હમેશાં સ્થાન પામ્યા છે જેને યાદીને ભોતો નહિ, તે વિશેષભાવે ભેડુ જેને ખૂલી જતો, તે સ્મરણપદમાં આ કાંઈ ગયું સૌન્દર્યને આપણે ન્યા ભોંધએ છીએ ત્યા જ માન નહિ, પરંતુ તેને ચોગે આસપાસના બધાને આપણે ભોંધએ છીએ મધુર ગાન જળ, સ્વપ્ન, આકાશને તો શું, પરંતુ અસ્તિત્વ માત્રને પ્રત્યક્ષ કરે છે.

પરંતુ ન્યા મનુષ્યમાં વિદ્યુતિ યાય છે, ત્યારે સૌન્દર્યને તેની મર્યાદામાંથી અલગ કરીને લાંબે ઠેકાણે લમાડવાનો પ્રયત્ન તે કરે છે માથાને ચરીરથી જુદું કરીએ, તો તે ચરીરની જેમ વિદ્યુત જ બળ છે, તેમ સમગ્ર માથી જુદું પડેલું સૌન્દર્ય સમગ્રનો વિશાધ જ કરતું જણાય છે આમ કરવાથી સૌન્દર્ય સત્યનો ધરશત્રુ બને છે અને તેની જ સહાયતાથી સામાન્ય તરફ આપણી ઉદાસીનતા જન્મે છે ખરી રીતે તે વેળા તે વસ્તુ સૌન્દર્યનો અર્થ ધર્મ જ યુમાવે છે ધર્મ કહે, સૌન્દર્ય કહે કે ગમે તે કોઈ મહાન વસ્તુને વિશે કહે, પરંતુ ન્યારે ન્યારે તેને ઘેરી લઈને કોઈ વિશેષ રૂપ આપવાનો પ્રયાસ યાય છે, ત્યારે ત્યારે તેનું અધલ સ્વરૂપ નાશ પામે છે નહીં મરી પોતાની છે એમ મનાવવાને જો તેને બાધી લઈને

મારા પેતરમાં વાળું તો તે નદી જ રહેલી નથી, માત્ર પાણીની નહેર બની બચ છે.

સંસારમાં આ અમારો સૌન્દર્યને સંકીર્ણ-ભાવે યોગવિલાસ, અવંશદર, ઉન્નતતાવચેરની સામગ્રી બનાવી લીધાથી, કેટલાક અપ્રદાયવાળા સૌન્દર્યને વિગતિ તરીકે માની લે છે. તેઓ માને છે કે સૌન્દર્ય કેવળ સુવર્ણલંકાપુરીના નાશ માટે જ હોય છે.

ઈશ્વરની પ્રનસતામાં ક્યાં આદ્ય નથી! જળ, રથળ, અગ્નિ, વાયુ, ત્યાં જાઓ ત્યાં આદ્ય છે. આ આદ્ય જ આપણને દરેક વસ્તુનો આશો પરિચય કરાવે છે, તેના યોગ્ય વ્યવહાર શીખવાટે છે.

કોઈ જવાબ વાળશે : જળ, રથળ, અગ્નિ, વાયુ વગેરે અમારે જોટલાં બધાં ઉપયોગી છે કે જોમના રિના અમારાથી જોક પગ પછ ટકી ન શકાય. જોટલે ગમે તેટલી આદ્ય વેડીને પણ તેમને તો સ્વીકાર્યો જ છૂટકો છે. પરંતુ સૌન્દર્યરસ અમારે અત્યંત જરૂરી નથી;

જળરી લૂંટ!

હું જેતલપુર હતો અને જોક વેપારીની દુકાને બેઠો હતો. તેવામાં જ્યાં બંગી હાતણુ વેચવા આવેલો, તેને નહીં કેટલો મતો હશે એ તો તે જાણે! પણ ધોડી વાર થાય અને કાંઠે ધોળી બીડી, ધોડી વાર થાય અને શળગાવે ધોળી બીડી! એમ ત્યારે છ-સાત વાર થયું ત્યારે મેં પેલા વેપારી બાંધને પૂછ્યું કે, 'ભણ! આ પેલા હાતણુવાળાને કેટલીક આવક હશે? છ વાર તેણે ધોળી બીડી, બેઠો છ'જોટલી જ વારમાં પીધી.' ત્યારે તે બાંધજે કહ્યું કે, 'યહુરાજ, એ તો આપે બીડીની વાત કરી; પણ તેને તો તેટલી જ ચા અને તેનાથી પણ વધારે પાન આવવા જોઈએ છે. આજો દહાડો તેનો ધંધો એ જ.'

‘એને ખબર આ આ, પાન અને ધોળી બીડી ચીતાં તેને શીખવ્યું કાણુ? આપણે જાણેલાઓએરતો. તેને બિચારને શી ખબર પડે? તે તો આપણું જોઈને સાડું જાણી પોતે પણ તેમ કરે. જોટલે આપણે લોકોએ તો તેમની ઉપર લૂંટ ચલાવી છે. તેમની સંસ્કૃતિનો આપણે નાશ કરીએ છીએ. તેમની સંસ્કૃતિ આપણે લૂંટી રહ્યા છીએ. અને એ રીતે અત્યારની સંસ્કૃતિ તે જોળા ગામડાંની સંસ્કૃતિ ઉપર જળરી લૂંટ છે!

—રવિશંકર મહામય

બાપુજીની મીઠી વાતો - ૪

સાને ચુદ્દલ

મનની એકાગ્રતામાં વિલક્ષણ શક્તિ હોય છે મન એકાગ્ર કરીને જ એકાગ્ર ધનુષિયા શીખ્યો મન એકાગ્ર કરીએ તો બધા પ્રશ્નોનો ઉકેલ સૂત્રતો જાય છે મૂર્ખના કિસ્સો બહિર્ગોળ કાચથી કે દ્રીપૂન કરીને કપાસ પર પાટીઆ નાં તે અગમવા લાગે છે વિવેકાદ્ય અચેત કિસ્સોમાં એ શક્તિ નથી મનની શક્તિ વિવેકાદ્યની કથામાં હશે તો તમને જગતમાં નિદિ મળશે નહિ

મહાપુરુષો ખાતે એવી એકાગ્રતા હોય છે પ્રયત્નથી, પ્રકર્યર્થથી એ તેઓ મેળવે છે વિવેકાનંદ અમેરિકામાં હતા ત્યારે તેમણે એક બાઇને તાવમાં તકેદની દીઠી તેઓ એની પામે ગયા, એનો હાથ પોતાના હાથમાં લઇને તેઓ કથાનરથ ઊભા રહ્યા પછી આખ ઉધારીને જોયા. “તમારે તાવ દબે જતો રહ્યો છે.” અને ખરેખર જ તે મચ્યો હતો ! મનની આવી મજ-પશક્તિ, ઇચ્છાશક્તિ હોય છે. તેથી બીજાનું કંઈ ચાહતું જોઈએ આપણા મનના વિચારોનું જ પરિણામ જગત

પ્રકાશના ૫

પર થાય છે એકાગ્ર વિચારનું તો ધણુ જ થાય છે

મારે તમને બાપુજીની એક વાત કહેવી છે ૧૯૨૭નો પ્રમગ છે બાપુજી મદ્રાસ ગયા હતા તેમને ખબર પડી કે બ્રિટિશ મજૂર આંદોલન, પ્રશ્નિક સમાજવાદી દેનર ઓકેને મદ્રાસની હરિપતાલમાં બીમાર છે બાપુજીની વ્યાપક સહાનુભૂતિ તેમને શી રીતે સ્વસ્થ બેસવા દે ? આવી બાબતમાં મહાત્માજી ધણા જ ઇતેભર રહે છે તેઓ હરિપતાલમાં ગયા દેનર ઓકેને ધણા જ સ્વસ્થ હતા તે બેચેની અનુભવતા હતા

“તમને મળવા આવ્યો છું” ગાંધીજી બોલ્યા

“મહેરબાની યજ્ઞ” તેમણે કહ્યું

“મહેરબાની પ્રભુની તમને ખૂબ જ ગ્રાસ થાય છે, ખરું ને ?”

“ધણી બેચેની થાય છે !”

“આમ શી રીતે થતું હશે ?”

“જોઈ જરાયે આવતી નથી ! જરા બિંધ

આવી વ્યવસ્થા તો કેટલી આરામ મળે!"

"સાચું છે. જિંદગી એટલી સરળાવન." એમ કહીને ગાંધીજી તેમના માથા પર પ્રેમથી હાથ રાખીને ઊભા રહ્યા તેમજો આંખો બંધ કરી. મન એકાગ્ર થયું નેમણે શું પ્રશ્નને પ્રાર્થના કરી? અથવા પોતાની શાંતિ એ તપ્ત માથામાં તેમજો રેડી? થોડી વાર પછી આજો ઉઘાડીને તેઓ બોલ્યા : "હવે તમને જિંદગી આવશે. સાચું થઈ જશે સુખી થાઓ!"

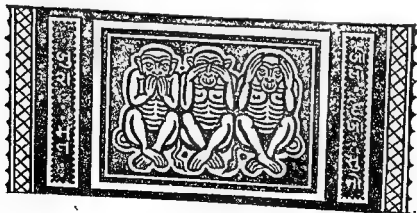
—જન કલ્યાણ ગાવાનું ત્યાં ત્યાં ચાલ્યા ગયા.

પ્રોકલે પોતાની 'પચાસ વર્ષ'ના સમાજવાદી જીવનનો ઇતિહાસ' નામની ક્ષુદ્ર આત્મ-કથામાં લખે છે : "શુ આશ્ચર્ય! ગાંધીજી ગયા. અને થોડી વાર પછી મને ખરેખર જ માલ નિદ્રા આવી ગઈ, અને જાગ્યો ત્યારે કેટલી સ્ફૂર્તિ લાગવા માંડી!"

એકાગ્રતામાં આયુષ્ય અદ્ભુત સામર્થ્ય હોય છે.

નાના વિદ્યાર્થીઓને હું કહું છું કે

ખૂબ તોફાન કરો, ટળાઈ નહિ જતા;
પ્રાણનો ખૂબ વિકાસ કરો; ખબ અખતાર કરો;
દાદનકામા કરો, જંગલ, પાણી અને ઝાડ માથે દોસ્તી કરો;
પુરુષાર્થ વધે એવું કંઈ કરો; અખાડામાં જઈને કમર કસો;
'જમરો ગરીબને કનડો' ત્યારે ગરીબનું ઉપસાણુ લઈને મારવા જાઓ;
માળાપની સેવા જે નથી કરતો તે ચારિત્રશાળી નથી થઈ શકતો;
સેવા માળાપની કરવી અને આજ્ઞા શુરની માનવી;
ખૂબ મહેનત કરતાં શીખજો;
નવરાશ એ શરીરનો કાલ છે;
ગરીર અને છુલ્લેને કસરત આપતા નહોતો,
સુસાફરી કરજો, સુસાફરી કરવાથી અનુભવ મળે છે;
છંવટે, એક જ શબ્દ કહીશ કે તમે જાત ગરબી ન બેસતા.
કાકા કાલેશકં

તેનું નામ તો કંઈ બીજું જ હતું, પણ લોકોમાં, ખાસ કરીને તેના મિત્રમંડળમાં, તે અનંત નામથી જોળખાતો હતો. આ નામ પાછળ એક નાનકડો ઇતિહાસ હતો. તેના એક નિહાંત હતો કે પ્રેમનો ન તો આરંભ છે, ન તો એનો અંત; તે અનંત છે તેથી આ અનંતની જ જીવનમાં આશાધના કરવી; અને એવી આશાધના જ કેવળ સાચી હોઈ શકે. આ સિદ્ધાંત કોઈ યુવજને એને શિખવાડ્યો હતો કે પછી બ્યારે એ પ્રજાવચ્ચ હતો ત્યારે એની પોતાની ચેતનામાંથી કેઈ દિવસ જન્મ્યો હતો, એ કહેવું મુશ્કેલ છે. પણ એક વત તો સાચી હતી બ્યારથી એણે લોકોના સમાગમમાં આવવાનું શરૂ કર્યું ત્યારથી જ એનો આચાર બ્યાપક પ્રેમથી પ્રભાવિત બની ગયો હતો.

પણ બ્યારે અનંત ઉંમરમાં આવ્યો ત્યારે એક મોટી મુશ્કેલી ઊભી થઈ તેણે જેણે કે સમાજની અનેક વ્યક્તિઓ એની સાથે નિહાની આગળી વારવાર ચીઘતી. કોઈ કોઈ તો એને કપાલ સંભળાવી પણ દેતી “આટલો મોટો થયો પણ શાઈલાજેભા આગળ પાઈ ભારની પણ ન મળે. કાઈ સંકોચ, શરમ જ ન મળે? હમેશા કપાલક્રિયાથી વર્તવાનું જ ભાગ્યે ન કંઈ લાજ, ન કંઈ શરમ. વહુલથી જીમરાઈને ફરકના-છોકરો હોય કે છોકરી, પ્રોંક હોય કે વુદ-ખબા પર અથવા ખીંક પર હાથ મૂકીને ભણે કે પોતાના પ્રેમનું પ્રમાણ આપનો હોય; એવો જ એનો અચાર, શિલાચાર?”

પણ અનંત પર લોકોની ટીકની કાંઈ જ અમર પડી નહિ. પરંતુ બ્યારે તેનું પચાસગાંધુ

જાણતર પૂર થયું અને એ પોતાના શુભરાત માટે કામ કરવા લાગ્યો અને પછી પરણ્યો ત્યારે લોકોએ એવી આશા જરૂર રાખેલી કે, હવે તે પોતાના આચારને સંશ્લિષ્ટ બનાવશે પરંતુ લોકોની એ આશા પણ નિષ્ફળ નીવડી લમ પછી છોકરાછેલા થયા, તોપણ અનંતનું પાગલપણું અનંત જ રહ્યું; કર્યો ફેરફાર તંનામાં દેખાયો નહિ.

વર્ષો વીતી ગયા તેના છોકરાં મોટાં થયા. તેની આવકમાં વધારો થયો તેનું કૌટુંબિક જીવન સસારની દૃષ્ટિએ બધી રીતે સુખી હતું પરંતુ થોડા વખતથી તેનું જીવન અચાતિ બરેણું લાગતું હતું. આ ભેજને એક દિવસે તેના એક મિત્રે વ્યગ્રમાં તેને પૂછ્યું “કેમ અનંત, આજકાલ તમારા હિલમાં અનંતની અનંતતા અનુભવવા માટે અચાતિ, દિસુંકતા, ઉંમર જરા વધી ગયા લાગે છે?”

“હા, ભાઈ, ” અનંતે ઉત્તર આપ્યો, “પણ આ અચાતિ અનંતની અર્થાત ભગવાનની અનંતતા અનુભવવા માટે નથી, પણ પ્રેમની અનંતતા અનુભવવા માટે છે.”

“પણ તે તો તમે વર્ષોથી અનુભવતા આવ્યા છો, એમ તમે પોતે જ કેટલીય વાર અમને કહ્યું છે.”

અનંતે કહ્યું: “એ વાત સાચી પણ હમણાં થોડા વખતથી હું એક મૂંઝવણમાં મપડાયેલો છું. વાત એમ છે, કાંઈ રમણ, કે ચારેક મદિના પર મારા એક મિત્રે જન્મવાનું નિમજ્જ આપ્યું હતું. એનું લગ્ન એક અડવાડિયા પહેલાં જ થઈ ગયું હતું. બ્યારે હું એને ઘેર ગયો ત્યારે એણે એની પત્ની સાથે મારી જોળખાણ કરાવી. પ્રમુ

તલો કેમ તેને ભેતા જ મારા હૃદયની અંદર
પ્રેમનો પ્રવાહ પ્રબળ થઈ ગયો ત્યાં પછી
કેણ કેણ વાર મારા મિત્રના ઘેર હું પોતે
જ તેને અને તેની પત્નીને મળવા જતો.

એક દિવસ બપોરે જ્યારે હું ત્યાં ગયો
ત્યારે તેની પત્ની એકલી જ હતી. પહેલાં તો
હું અંદર જવા માટે જરા સંકામ કરવા
લાગ્યો પણ આખરે દાખલ થયો. તેની
પત્નીએ મને દીવાનખાનામાં બેસવા કહ્યું અને
પોતે 'હમત્તા જ હું આપને માટે થા લઈ આવું
છું' એમ કહીને તે રસોડામાં ચાલી ગઈ.

તેને થા લાવના દસેક મિનિટ થઈ દશે
તે દરમિયાન હું મારા મનમાં જનજાતના
વિચાર કરી રહ્યો હતો. પણ એક વિશેષ
વિચાર વારંવાર મારા મગજમાં ભમતો રહ્યો,
'હું મારા મિત્રની પત્ની તરફ કેમ વધારે ને
વધારે આકર્ષિત થતો જઈ છું? આ આકર્ષણ
પાછા પ્રેમ છે, કામ છે, મોહ છે, શું છે?'

એટલામાં તો મગનલક્ષી પત્ની દીવાન
ખાનામાં દાખલ થઈ અને તેણે મારી સામે
મેજ હતી એના પર ચાને એક પ્યાલો
મૂક્યો એ બેઠીને મે સદૃજ ભાવે પૂછ્યું
'પણ આપનો પ્યાલો કયા? શું આપ ચા
નહિ પીઓ? હું જ એકલો પીઉં?'

પ્રમીલાએ જવાબ આપ્યો 'મે આપના
આંધા પહેલા જ ચા પી લીધી હતી આપ
પીઓ, નહિ તો ચા ટાઢી પડી જશે.'

પછી મે ચા પીધી અને પ્રમીલાએ ખાલી
પ્યાલો ઊંચક્યો અને એક બાજુએ મૂક્યો
મે કહ્યું 'તો હવે હું જાઉં' એમ
કહી હું જવા માટે ઊંઠો થઈ ગયો.

પ્રમીલાએ કહ્યું, 'પણ ઉતાવળ શી છે?
આપ થોડી વાર તો બેસો. 'એ' આવતા
જ હશે.'

મે કહ્યું 'પણ પાટાસીએ શું કહેશે?
એક વિવાહિત સ્ત્રી એક પારકા પુરુષની માથે
એકલી બેગીને દીવાનખાનામાં વતો કરે છે?'

પ્રમીલા બોલી 'તેમાં શું? મનમાં કંઈ
પાપ હોય તો બીક નાખવી, પણ શિદ્ધાચાર
કંઈ ગુનો નથી.'

મે પ્રયત્નર આપ્યો 'પણ સમાજના
લોકો તો એમ નથી મનજતા ને.'

'શું સમાજ જ આપણો ભગવાન છે?'

'ભગવાનનું એક રૂપ તો છે.'

'પણ એના તો અનેક રૂપ છે તેમાં
એક છે પરસ્પર પ્રીતિ તો એકબીજાને આપણે
પ્રીતિથી મળીએ, એ વધારે સારું નથી?
સમાજ તો અત્રે એક નિયમ ઘડે છે અને
એવું અનુસરણ કરે છે વગી કાલે બીજો
નિયમ ઘડશે અને એવું અનુસરણ કરશે.'

આ બધું સાંભળીને હું વિચારમાં પડી ગયો.
પ્રમીલાની વાત તો સાચી હતી એટલામાં
દરવાજા પર ઠકઠક અવાજ થયો. પ્રમીલાએ
ઊઠીને બારણું ખોલ્યું તેણે પોતાના પતિને
કહ્યું 'આપણા અનંતકાંઈ આવ્યા છે દીવાન
ખાનામાં બેઠા છે તમે ત્યાં જાઓ હું તમારે
માટે ચાહ લઈ આવું છું.'

મગનલાલ દીવાનખાનામાં દાખલ થયા
એટલે મે કહ્યું 'આવો કાંઈ મગનલાલ.'

'તમે અહીંયા કયા?'

'આ રસ્તેથી હું જ્યારે કામેથી પાછો
ફરતો હતો ત્યારે મનમાં થયું કે લાવને
અહીં જરા ચોકિયું કરતો જાઉં અને તમને
મળતો જાઉં.'

'આવ્યા તો જાહું સારું કહ્યું, તમને
અહીં આવ્યાને બધી વાર થઈ છે કે?'

'અર્પેએકે કલાક થયો હશે.'

'પ્રમીલાએ કાંઈ ચા બા પાઈ કે નહિ?'

‘ફળ ‘આ’ જ નહિ, પણ ચાહ પણ’
‘એટલે?’

‘એટલે મહા પ્રેમથી આતિથ્ય કરું
અને આ પાછ.’

‘વળી તમારી ફિલસૂફી કંઠી કે? ચાહ,
ચાહ અને ચાહ. હવે તો ઘરડા થવા
આવ્યા તોપણ ચાહની ચાહ અને ચાહ
નથી મૂકના કેમ?’

‘તે તો અનંત જ રહેશે. કેમ, જૂલી
ગયા છે કે, માડું નામ અનંત છે?’

‘વાહ રે અનંત, તમારું પાગલપણ
સદા અનંત રહે પણ કેઈ કેઈ વખતે મને
એમ લાગે છે, અનંત, કે સમાપ્ત ચાલતું
હોય તો તમને ગાડાઓની ઇસ્ખિયાતમાં પૂરી
દે! કેમ, વાત સાચી છે ને?’

ત્યાં તો પ્રમીલા ચાનો ખાલો લઈને
હાજર થઈ અને તેણે ખાલો મગનલાલને
આપ્યો. ત્યારે મગનલાલ આ પીતા હતા
ત્યારે મેં કહ્યું: ‘મારા સબધમાં તો હું શું
કહું? પ્રમીલા બહેનને પૂછો.’

‘પણ વાત શી છે તે તો પહેલાં કહો!’
પ્રમીલા બાલી બી

મગનલાલે એને બધી વાત કહી એ
સાબળી પ્રમીલાએ કહ્યું: ‘જો માડું ચાલતું
હોત તો હું આખા સમાજને ગાડાઓની
ઇસ્ખિયાતમાં પૂરી દેત અને અનંતજાઈને
ત્યાંના ઢાકતર બનાવત.’

‘ગાડાઓની ઇસ્ખિયાતનો ઢાકતર પણ

ગાડો જ હોય ને!’ મગનલાલે ‘એકબેટા
હસતા કહ્યું. હું અને પ્રમીલા પણ હસી પડ્યાં

એટલામાં કેઈ પાટાસીએ અમને ખડ
ખડાટ હસતા સાબળી બરાટો પાડ્યો: ‘કેમ,
કેઈ ગાડા-ખાહ થઈ ગયા છે કે?’

તે સાબળી મગનલાલે નેરળી કહ્યું:
‘તમારે પણ ચાહ થવું હોય તો અહીં આવો’
એટલામાં તો ઘડિયાળમાં ચાતના ટોકારા
પડ્યા અને હું જવા બિડ્યો.

‘કેમ, અનંતજાઈ, બચો છે!’
પ્રમીલાએ પૂછ્યું

‘હા બહેન, મોડું થઈ ગયું.
આવ્યો, મગનલાલ.’

‘આવ્યો, આવ્યો’ પ્રમીલાએ અને
મગનલાલે સાથે મળીને કહ્યું અને પછી
બંને બારણું બંધ કરીને દીવાનખાનામાં
પાછા ફર્યા

‘તો હવે હું રસોડામાં ભઉ અને રાહું’
પ્રમીલાએ કહ્યું. અને તે ચાલી ગઈ. મગનલાલ
સાજણ છાપુ વાગવા લાગ્યો. છાપું વાગતા
વાગતા તે એકદમ અમકથો પાસેના ઘરમાં
ફેડિયો પર કેઈ બાઈ રહ્યું હતું.

‘આજ તેરે ઘર પ્રીતમ આપા,
ઉસ કે દિલ કી વાહ મિટા.’

મગનલાલને એ સજનીને જરા ચીડ
અડી તે બોલ્યો: ‘વળી ચાહ ને ચાહ ને
ચાહ! એમ લાગે છે કે અનંતે આખી
દુનિયાને ગાડી બનાવી દીધી છે’

એક ડિયાળે પ્રજાતને સમયે પોતાના પડછાયા પર નજર નાખી કહ્યું. ‘સોજન
માટે ચાને તો મને એક ઊંટ મગનુ લેઈએ’

સવારનો. બપોરે સમય ઊંટની તપાસમાં ધૂમવાગાં એણે વિતાવ્યો. બપોરે
બીજી વાર પોતાનો પડછાયા એણે એણે ત્યારે કહ્યું. ‘નહિ, નહિ, ઊંટ નહિ, એક
ઉંદર પણ મારે માટે પૂરતો છે.’

—અલિત નિવ્યાન

આપણે ધણું કરીને કેટલું પણ બતાવેને
ઝંડા ઊતરીને વિચારના નથી. આપણને લાભ
થાય એવું કંઈક અને ત્યારે આપણે આપણને
અદ્ભાગી માનીએ છીએ આપણને ગેરલાભ
થાય એવું કંઈક અને તો આપણે આપણને
કમભાગી કે અભાગી માનીએ છીએ. પણ
જરા ઝંડા ઊતરીને વિચાર કરીએ તો જણાય
છે કે લાભ કે ગેરલાભ, સુખ કે દુઃખ એ
બધું મનવું જ પરિણામ છે. કેટલું વાર લાભ
પણ દુઃખરૂપ બને છે અને કેટલું વાર ગેર-
લાભ પણ સુખરૂપ બને છે. તેથી આજ
પ્રમંગેએ જો આપણે કોઈ ઊલટી ગાલુનો
જ વિચાર કરીએને મહાજપણે ભોગવીએ
તો લાભ કે ગેરલાભ, સુખ કે દુઃખ આપણે
મરખાં ગણતા શીખીએ.

ચીનના એક ફિલસૂફ લીટ્ઝેની એક વાર્તા
છે: એક ટોસો હતો. તે પોતાના એક દીકરા
માથે રહેતો હતો. એક દિવસે તેનો થોડો
ખોવાઈ ગયો. પાટોસીઓને એની જાણ થઈ.
તેઓ ટોસાને દિલાસો આપવા આવ્યા. ટોસો
કહે, “ભાઈઓ, આ માડું કમભાગ્ય છે એમ
તમે શી રીતે જાણ્યું?”

થોડા દિવસ પછી એવું બન્યું કે તેનો
ચેલો થોડો બીભ પદર વીસ જંગલી થોડા
ઓને સાથે લઈને આવ્યો. પાટોસીઓને આ
વાતની ખબર પડી. તેઓ તો ટોસાને મુબારક-
બાદી આપવા લાગ્યા. ટોસો તો પહેલાંના
જેટલી જ સ્વસ્થતાથી બોલ્યો, “અરે ભાઈઓ,
તમે શી રીતે જાણ્યું કે આ માડું અદ્ભાગ્ય છે?”

હવે તો ટોસા પાસે ઘણા થોડા થયા.
એટલે ટોસાને દીકરા થોડા પર ભેસી દૂર
દૂર કરવા જવા લાગ્યો. એક દિવસે તે થોડા
૧૩૪]

પરથી પડી ગયો અને તેનો પગ ભાંગ્યો.
પાટોસીઓ પાછા આવીને દિલાસો આપવા
લાગ્યા. ટોસો કહે, “ભાઈઓ, મારા દીકરાનો
પગ ભાંગ્યો એ માડું કમભાગ્ય છે એ તમે
શી રીતે જાણ્યું?”

બીજે વરસે એવું બન્યું કે ચીન દેશમાં
મુઝ હાટી નીકળ્યું. ઘેર ઘેરથી જુવાન દીકરા
ઓને લડાઈમાં લઈ જવામાં આવ્યા. પરંતુ
ટોસાના દીકરાનો પગ લંગટો થયો હતો.
એટલે તેને લડાઈમાં જવું ન પડ્યું!

કેટલાક માણસો પોતાના સુખદુઃખને
કેવળ અંગત ન ગણતાં બીજા લોકોની સાથે
ભોગવે છે તેઓ પોતાના ભાગને હોય
ઈને માથે હાથ મૂકી બેસતા નથી. અહીં
મને લોકમાન્ય તિલકના જીવનનો એક પ્રકાર
ચાહ આવે છે

એક વખતે પૂના શહેરમાં ‘ભયંકર પ્લેગ’
હાટી નીકળ્યો. લોકમાન્ય તિલકનો જુવાન
પુત્ર એ પ્લેગનો ભોગ બન્યો. વળી તે જ
અઠવાડિયામાં એમના એક પિતરાઈ ભાઈ
અને ભાણેજ પણ પ્લેગના ભોગ થયા.
લોકમાન્ય તિલક પર કારે દુઃખ આવી
પડેલું એમ એમના એક મિત્ર એમને દિલાસો
આપવા આવ્યા.

લોકમાન્ય તિલકે મનગી શાંતિ જાળવી
કહ્યું: “ભાઈ, ગામની હોળી અળગે ત્યારે
દરેક ઘરવાળાએ ઝાણુ આપવાં પડે એમ
આમાં પણ થયું છે.”

લોકમાન્ય તિલકની આવી ભયંકર
આપત્તિમાં પણ હૃદયની આટલી વિચારણતા
બોધને ચેલો ગણુસ સુખ બનીને એમની
તરફ પ્રેમથી જોઈ રહ્યો.

ત્રિવેણી સંગમ

૩૩૮૧૬૪૧ મુ ૧૦

(૧૬)

એક દિવસ બાપુની એક વાનથી વતસભાઈ અને મહાદેવભાઈ અને ચેરકચા બાપુ કહેતા હતા કે થાકે હજી ધિવરતો નથી શરીરમાં જે સ્ફૂર્તિની આશા રાખુ તે લાગતી નથી

એટલે વતસભાઈ કહે ખરૂર ખરવાનું છેકપુ એટલે તમે જાણાર ખાતા નથી ખરૂર મગાવીએ, ફળ મગાવીએ ખાધા વિના શી રીતે સ્ફૂર્તિ આવે?

બાપુ કહે 'તમને સાચુ કહું? મને તો એમ થયા કરે છે કે હરનીચ ઉપવાસ કરી નાખુ તો કેવુ સારુ? અને ખરૂર લાગે છે કે એટલા ઉપવાસ કરુ તો પાણી શરીરમાં નથી સ્ફૂર્તિ આવી જાય!

મહાદેવભાઈ તો એ માલગી મૂલ જ ગયા

(૨૦)

અથે / અધિગરી મમનને બાપુએ મહાદેવભાઈ પાસે કાગડ લખાવ્યો મહાદેવ ભાઈએ પૂછ્યું "કાગડની ઉપર અગત' એમ લખવું જોઈએ કે નહિ?"

બાપુએ 'ના' કહી એટલે મરહાત કહે "ન લખ્યું તોયવુ શુ થયું? કેઈ વાચી જયે તેમાં શુ થયવું છ? જે વાચયે તે કહેયે કે આ વેડા જેના નશા કેઈ નહીં — જેકમા ગયા છે તેયે જયે છે?'

(૨૧)

તે વખતના ભવિ રાજમધેદરજીમાં બાગ લેવા વિરે એક વાગ બાપુએ કહ્યું 'એ તો જો, ને ક'યે ચકાવ ત્રિવેણીમાં પશુ મેં કહેલું ખારાખાથુ

અને અહીં પશુ કહું છું કે જો એમાં કશી સત્તા મળતી જ ન હોય તો તેનો કારમો વિરોધ કરજો અને સત્તા મળી હોય તો ધારાસભાએનો કમલો લાગે હું ન હેઉં તો એટલું તા કહી જ જાઉં

વતસભાઈ એ સાબળી બે વધા "અહીં સુધી સંધે લાવ્યા અને એમ માંધ એકલા આવ્યા જવારો?

(૨૨)

બાને પલવા જેલમાં મી કલામ મળ્યો, પછી જો મળ્યો અને કરાવીની એક ૮૦ વરસની જામન પકડી, એની ઉપર પોતાકે 'લીડર મા કડક લખ્યું હતું, એ વિશે વાત નીકળતા બાપુ કહે 'જસ આ તો ફિટિંગ શાહ મહેતાના જેવુ થયુ એને હશિલુ આદિ કાની લકનને મા? કશી પડી નહોતી, પણ જ્યારે બાને પકડ્યા પી ખમર મામળી ત્યારે એ મળી ગયો અને ટાઈન હાલતુ પ્રસિદ્ધ લાખણ કરેલું પોલાકનાથી બાપુ સહન ન થયુ એટલે આ લખ્યું છે"

વતસભાઈ 'બાપુ તો જેમને પણ લાગે તેમ છે બા તો અડિમાની મૂર્તિ છે એવી અદ્ધિમાની છાપ મેં ખીજી કેઈ સીના સુખ ઉપર એઈ નથી એમની અપાર નમ્રતા, એમની સરળતા, કેમને પણ હેરન પમાટે લેવા છે"

બાપુ "સાચી વાન છે વતસભાઈ પણ મને બાનેા સૌથી મોટો ગુણ એની દિમત અને જહાહુરી લાગે છે એ આડઈ કરે, કેાદ કરે, અદેખાઈ કરે, પણ એ ખબુ જાણ્યા પછી

આખરે દિલ્લિ આદિમાંથી આજ સુધીની એની કારકિર્દી લખીએ તો એની બહાદુરી શેષ રહે છે.”

(૨૩)

‘આત્મકથા’ની સંક્ષિપ્ત આવૃત્તિનાં પ્રકૃત પાસતાં મહાદેવભાઈએ બાપુને પૂછ્યું: “તમારી માતાના કહણ મતો - એકાદરી, આનુમાંસ, આંદ્રાવજ્ય વગેરેની વાત કરી છે, પણ આપે તો શબ્દ Sargamless (પવિત્રતા) વાપર્યો છે, અહીં પવિત્રતા કરનાં તપશ્વર્થો આપ કહેવા નથી હમ્મતા? તો શબ્દ castority ન લખાય?”

બાપુ કહે: “ના, મેં પવિત્રતા હેતુપૂર્વક વાપર્યો છે. તપશ્વર્થોમાં તો બાદ્ય ત્યાગ, સહનશક્તિ અને આઠબર પણ હોઈ શકે પણ પવિત્રતા એ આનંદશુદ્ધ છે. મારી માતાના આંતરજીવનનો પડઢો એની તપશ્વર્થોમાં પડે તો મારામાં કરી પવિત્રતા ભેતા હો તો તે મારા

પિતાની નથી, પણ મારી માતાની છે મારી માતા ચાલીસ વરસે ગુજરી ગયેલાં એટલે મેં એની ભરજીવાની ભેષ છે. પણ કદી એને ઉગાંછડી કે ટાપટીપતાળી કે કાંઈ પણ શોખ કે આઠબર કરનારી મેં ભેષ નથી. એની પવિત્રતાની જ છાપ હૃદયે મેં મારે મારા ઉપર રહી ગય છે.”

(૨૪)

વલ્લભભાઈ દેશ દશથી છાપાં વાંચે. બાપુ તે રક્ષી માંબળે, કાંઈ નહીં તો રમથી સંબળે એમ બતાવે. કોઈ વાર બાપુ કાંઈ લખતા હોય કે વાચતા હોય તો વલ્લભભાઈ દેશકાંઈ રહે. વારવાર જુએ કે બાપુ પોતાનું કામ પૂરું કરી રહ્યા કે નહીં!

એટલે બાપુ કહે: “કેમ વલ્લભભાઈ, ‘હરે’ કહુ કે? એટલે તમારી કથા શરૂ થાય? તો બલે ‘હરે’.”

એક વખત કળીરજીને મળવા એક મત આવ્યા તે વખતે કળીરજી કપડું વણતા હતા. કળીરજીને આવી મહેનત મજૂરી કરતા ભેષ અને ઘરની સ્થિતિ સામાન્ય ભેષ એવે મનમાં વિચાર કર્યો કે, “આમને કાંઈ આપીને ગુજરાતની સગવડતા કરી બાપુ કે જેથી સદામાન પ્રભુભક્તિ કરી શકે.”

આમ વિચારીને કળીરજીને કહ્યું, ‘ચોડું તાણુ હોય તો લાવો.’ કળીરજીએ કહ્યું: “હે પ્રભુ! તે લાવવા મારી પાસે પૈસા નથી, પરંતુ ઘરમાં એક તાંબાનું વામણ છે તે આપું.” એમ કહી વાસણ લાવી આપ્યું.

ત્યાર પછી તે સંત જગજગમ ગયા અને ત્યાંથી કેટલીક વનસ્પતિ લઈ આવ્યા અને જે ત્રણ દિવસ મહેનત કરીને તાંબાનું સોનું બનાવ્યું તે કળીરજીને તે આપીને કહ્યું, “આમાંથી ખાવાપીવાની વસ્તુઓ લાવો અને ચોડું વધારે તાણુ લાવી આપો તો તેનું વધારે સોનું બનાવી આપતો બાઈ કે જેથી આપને આવી મહેનત ન કરવી પડે તે પ્રભુભક્તિ કરવાનો વધારે સમય મળે.”

આ સાંભળી કળીરજી હસવા લાગ્યા મેં જોય્યા - “હે પ્રભુ! મને પણ તે બનાવવાનો યોગ્ય ઘણો ક્ષીમિયો આવડે છે. પણ સોનું બનાવીને નિર્વાહ કરવો એ આપણો ધર્મ નથી. મને તો પ્રભુભક્તિ સિવાયનો કોઈ ક્ષીમિયો પ્રિય લાગતો નથી. હું ક્ષીમિયામાં લલચાઈ તો પ્રભુ મારાથી દૂર રહે.” એમ કહીને બતાવવા ખાતર એક બીજું નાનું તાંબાનું પાત્ર લાવી સહજ વારમાં તેનું સોનું બનાવી દીધું તે સતતની આગળ મૂક્યું અને કહ્યું, “મારા બધા ક્ષીમિયા પ્રભુચરણમાં સમાઈ જાય છે.” આથી સંત ચરમકાં ગયા.

અક્ષર-૧ [અનુસંધાન ૫૦ ૧૧૮ થી આડુ]

પાછળના ભાગમાં લઈ ગયો ત્યાં એક માણસના હાથમાં તેવડું વાસણ હતું, અને તે અગ્નિમાં છાની રીતે તેલ સતત રેડવા કરતો હતો.

અન્યરોને પૂછ્યું 'આ વસ્તુ તાર્પણ શું છે?'

દર્શકે કહ્યું, "આ અગ્નિ એ આપણા હૃદયમાં કામ કરતી પ્રભુની કૃપા છે એ પાવક-જવાણા ઉપર પાણી રેડનાર મેતાલ છે તે પ્રભુના અગ્નિને જુઝાવવા મથે છે પરંતુ તે જોયું કે ભીંત પાછળથી એક માણસ છાનોખાને તેલ સતત રેડીને અગ્નિને પ્રભુ વિન કહે છે તે માણસ દિવ્યરૂપમાં છે હરેક માણસના હૃદયમાં પ્રભુના પ્રેમ-પથની પવક જરાગા દિવ્યરૂપમાં સદૃશ્યથી સતત સળગ્યા કરે. સામાન્ય માણસ એ પવકજવાણાથી અકર્ષણ નથી છે જે સાચા રૂપા હોય છે તે જ એ પાવકજવાણાને લગતી શકે છે.

ત્યાર બાદ દર્શક અગ્નિમાં એક મહેલ પાસે લઈ ગયો ત્યાં મહેલના દરવાજા સજા માણસો અહર જવા માટે ઊભા હતા. પણ દરવાજા પાસે સતતજન મજબૂત પહેરેગીરો

ઊભા હતા, તે એ લોકોને અંદર દાખલ થવા દેતા ન હતા. પછી અક્ષરોને જોયું કે દરવાજાની અંદરની બાજુએ એક માણસ બેઠો હતો તેની પાસે ધર્મગ્રંથો પડ્યા હતા અને તેના હાથમાં કલમ હતી થોડી વાર પછી એક માણસ હિંમત કરીને પહેરેગીરોના હાથમાંથી છટકીને પેલા માણસ પાસે ગયો અને બેલ્યો 'મારું નામ ચોપડામાં નોંધી લો. હું આ ચોપડાઓ સાથે લડવા તૈયાર છું.' પછી પેલો એકલો માણસ બધા બળવાન ચોપડાઓ સાથે ઝડપે છેલ્લે લાગી રસાકસી પછી તે બધા ચોપડાઓને દરાવીને વિજયી થયો.

અક્ષર-૨ આ આ જોડે બોલ્યો "હા, આ વાત અને સમજાવ પછી હિંમતપૂર્વક રસ્તામાં આવતી બધી ભયકર સુરેકેલીઓ સાથે ઝડપીએ તો જરૂર વિજય મળે."

દર્શકે કહ્યું 'અક્ષરોજ, તને મેં જે જે વસ્તુઓ બતાવી છે તે તું બરાબર ધ્યાનમાં રાખજો હવે તું તારે રસ્તે જા પ્રભુ તને જરૂર સહાય કરશે."

એલે અક્ષરોજ દર્શકની રજા લઈ તેને નમન કરી પોતાને રસ્તે જવા લાગ્યો. (ચલ)

બગવાન કૃષ્ણને માર્ગે

વિનિમાલ

ગામની જેટલી જમીન હોય તે બધા ગામવાળાઓની માને આને કાયદાથી એ જમીન ગણતર અલગ માલકીની છે પણ આપણે લોકોને તહેવાર ઊજવોએ પીએ ને? એ દિવસે શાથી દોગી ઊજવો અને એ બધા દસ્તાવેજો અગ્નિમાં રવાના કરી દો, કૃષ્ણપૂજા કરી દો એ કાનૂની માલકીના કાગળો તમારા દિલના ટુકડે ટુકડા કરી રહ્યા છે દિવસે કપી રહ્યા છે જે દિલ આ રીતે કાપાતુ હોય તે લગતુ કેવી રીતે રહી શકે? આથી જરાસંધની પેઠે એ કાગળોને ફાડીને ફેંકી દો અને બધી જમીનની જેલી તો એકઠા મળીને કરો. પછી જુઓ કે ભાઈચારો કેટલો બધો છે, પ્રેમ કેટલો દિવાળ છે! બગવાન કૃષ્ણે આખા ગોઝુગને આ રીતે એક કુટુંબ બનાવ્યું હતું કરી રીપુ હતું કે આપણે બધા ભાઈઓ સાથે રહીશું, સાથે ખાઈશું સાથે રમીશું, આ શું, નાચીશું તો ને કામ બગવાન કૃષ્ણે કયું? તે જ હું નમ્રતાપૂર્વક કરવા ધન્ય છું.

ધારાબાપુ

મણુકો ઉભો - અહિંસા

સંસ્કૃતકર્તા અ. દુસાય બ. પટેલ

મેડમ એડમક પ્રિયેન્ક હજે છે કે,
'આજ મને લાગે છે કે હું આપને બનાવી
હઉ કે હિંદુસ્તાનની પાછળી મહાન ઘટનાઓ
ની અમારી ઉપર કેવી ચમત્કારી અમર થઇ
છે અહીં મારી મનવળ હિંદુસ્તાનની આજા
દીથી અમેને યજેવ આનંદ પ્રદર્શિત કરવાની
છે ના, હું જાણુ છું કે આપને હિંદુસ્તાનને
આકાશી મંગલામી કઈ આનંદ થયો નથી,
પણ બાપુ! આ હિંમત ન હારો વિદારો,
જરૂર વિદારો કે અમે પશિમવાસીઓને એવું
મહત્વ કેટલું બધું છે? હિંદુસ્તાને પોતાના
વિદારીઓનું ખૂન વહેવનાવ્યા વિના આ ક્ષતિ
કરી અને તેના પરિણામે તે આજાદ થઇ ગયું
જૂનમગનો વિચાર કરતા આ ક્ષતિકારી ઘટના
જમજમરત પ્રગનિ આવુંમ પડે છે હિંદુસ્તાન
નો રક્તવિહોળો આ વિષય એવો છે. ઉચ્ચ ને
દિવ્ય છે કે તેના જોડે જીવે નથી મગતો

“ઓ બાપુ! જાનની હાગી જેલીને
હાલમાં જ બહાર નીકળેલ અમ લોકો આટે
આપ એ નથી જોઈ શકતા કે હિંદુસ્તાનનું નૂતન
પ્રજાત અમેને કેટલું અમરીણું, કેટલું પ્રલોભન
અને કેટલું અલૌકિક માલૂમ પડે છે? ઓ

૧૩૧)

અમારી અનોખી આશાના પ્રતીક બાપુ! આપ
અમારી ખાતર ધીરજ સજો, હિંમત રાખો
અને કદ બનો અમે આપને માત્ર અમારા
આધ્યાત્મિક નેતા જ નથી માનતા, પણ એક
એવા આદર્શીના છવતા ભગતા ઉદાહરણ
સમજીએ છીએ કે જુદો મમતોત્તમ પ્રસન્નતા
જે વા વિના પોતાના રાજના વર્તનમા પોતાની
પર સંપૂર્ણ વિશ્વાસ રાખીને અહિંસાનો અમલ
કર્યો છે શું આપે પણ અમને આપના ધર્મનો
એ દીમતી સંદેશ નથી દીધો કે કેવળી આશા
રાખ્યા વિના પૂરા ભાવથી આપનું કામ કરે,
જાકીનું બધું ભગવાનને ભરેસો છોડી દો! આપે
જે કઈ કયું છે તે પૂરી શ્રદ્ધા ને હિંમતથી
કર્ણ છે હવે ભગવાન અમાને એ દેખાડે છે
કે અહિંસા કે જે અનોખી આશાની જનની
છે તે જ અમારી સજવાતને રક્ષવાનું એક
માન સાધન છે

“કહાય આપ એમ કહીલ કરો કે
હિંદુસ્તાનની આઝાદીની લડાઈમાં જે અહિં-
સાનો ઉપયોગ કરાયો છે, તે હ મેરા પરિપૂર્ણ
નહોતી, પરંતુ એવો તો મને પાડો વિશ્વાસ
છે કે આપથી મેરજા પામેલા આપના બલો

પાન બાપુ

લોકોએ એના માટે ઈમાનદારીથી કેશિશ જરૂર કરી હતી હું આશા રાખું છું કે એક વાર કરી મદ વિરોધ અને અહિંસાના યુનિ યાદી ભેદ વચ્ચેના તફાવત જાણવા માટે તે સંબંધનો આપનો દૃષ્ટિકોણ જાણવાની તક મળે આ સંબંધમાં હું જેમ જેમ વધુ વિચાર કરું છું તેમ તેમ મને સ્પષ્ટ જણાય છે કે લોકો આ બેઠને નથી સમજતા નહિ સમજી શકે તેઓ મદ વિરોધનો પ્રયોગ કરે છે પણ તે સફળ નહિ થતા તેઓ નિરાશ થઈ જાય છે, છતાં તેઓ પોતાની કેશિશમાં પૂરે પૂરા ઈમાનદાર રહે છે

પહેલાં લોકો કદા કરતા હતા કે ચીનના આપણા દિલમાં જેમીને આપણને મૂક રહ્યા પર જેથી જવાનો એવ જે યા કરે છ એથી આપણે માવધાન રહેવું આજકાલ હવે સત્યને પામવ માટે લોકો વધુ ચેતનિક રીતે પ્રયાસ કરે છે આ રીતે લોકો વધુ જાગૃત બને છે અને એ જાગૃતિ ઈમાનદારીથી કેશિશ કરવાથી એને અહિંસાના સાચા ઉપયોગ કરવાને લાગક બનાવે છે "

હું એમ શકું છું કે આપ મદ વિરોધ અને અહિંસક વિરોધનો યુનિયાદી ભેદ સમજી મયા છે વિરોધ બસે રૂપમાં છે, પણ જ્યારે અપરો વિરોધ મદ વિરોધ હોય છે ત્યારે વિરોધ કરવાવાળાની કમજોરીના પરિણામે આપણને એની બહુ મેરી કિમન ચક્રવર્તી પડે છે

યુરોપે ઇંગ્લીશ બહાદુરી હિંમત અને છુદ્ધિપૂર્વક કરેલ વિરોધને મદ વિરોધ સમજવાની ભૂત કરી યુરોપે એમ માન્યુ એ કોઈ કમજોરીના વિરોધ છે એ પહેલી વાર 'નવા કાર' વાચ્યા ત્યારે પણ તમા કયાયે ઇંગ્લીશ ચરિત્રમાં કોઈ નિષિધા, કોઈ કમજોરી

માન્ય પડી નહિ, અને જ્યારે મે ટોલરેન્સની તેમ જ જીવનની એ સંબંધની જીલ પ્રસ્તિતકાઓ વાચી ત્યારે તે હરીકત તદ્દન સ્પષ્ટ થઈ ગઈ શું ઇંગ્લીશને મદ વિરોધ કરવાવાળા સમજવાની ગતિતીને કારણે પશ્ચિમને બહુ મોટી કિમત નથી ચૂકવી પડી? મારોયે ઇશાઈ દેશ આ મહાયુદ્ધને માટે જુઓઈ ર છે

મારા પોતાના અનુભવ પ્રમાણે હું કદીશ કે એમને મદ વિરોધથી રાજનૈતિક આગ્રહી મળી છે કે જેથી આપ અને આપના પતિ જેવા પશ્ચિમના યાત્રિય લોકો આટલા ઉત્સાહિત થયા છે અથવા અમે કે ખડુ કદીએ તો મે મદ વિરોધને અહિંસક વિરોધ માની લેવાની જે ભયકર ભૂલ કરી છે તેની કાર કિમન અમે રોજ ચૂકવી રહ્યા છીએ અથવા તો તે ભૂલ ન કરી હેત તો અમારા એક કમજોર લાઈના હોયે જીલ કમજોર લાઈને વગર વિચાર્યે જગદી રીતે મારવાના ચરમજનક દરજ્જા ન એવા પડત

હું માન એવી આશા રાખું મે પ્રથમનાં કરું છું કે જહીના અને દુનિયાના જીલ લાગેના વહેવાવાળા મિત્રો પણ મારી સાથે પ્રાર્થના કરે કે આ ખૂનની હોળી જલદી ખતમ થાય અને તેમાં કદાચ ખૂનખરાબી માથી નીકળીને એક નૂતન અને મજબૂત હિંદુસ્તાન બને! એ નૂતન હિંદુસ્તાન પશ્ચિમની જખીયે ભય કરતાઓની નકલ કરનાર યુધ્ધમિય હિંદુસ્તાન નહિ હોય એ તો પશ્ચિમની સરી સારી વાતા રીખનાર અને માન્ય એશિયા કે આફ્રિકા જ નહિ પણ સારીયે દુની દુનિયાના આશાકેન્દ્ર સમુ હિંદુસ્તાન બને! મારે માનવું એમએ કે આ તો હુરાશા

માના છે; દેમકે આજે જામે ફાજમાં અને પગુમજની લાકાનમાં વિશ્વાસ રાખવા માંડ્યા છીએ. અમેજી હકુમતમાં દરિયાસે પર કરવાના કારે ખર્ચનો વિરોધ બે પેઢીઓ સુધી અમે કરના હતા. આજે રાજનૈતિક ગુલામીથી અમારો હુકમરો ધર્યો છે; પણ અમારું ફાજ પાછળનું ખર્ચ વધી ગયું છે; અને ભવ છે કે તે હજીયે વધુ ને વધુ વધશે; અને તેથી અમે અભિમાન હાથે છીએ. એની વિરુદ્ધ અમારી

ધારાસભાઓમાં એક પણ અવાજ નથી છીતો. છતાં પણ મને તેમ જ બીજા ઘણને ઈંગેલ છે કે આ ગાંડપણ અથવા પશ્ચિમની ખોટી નકલ કરવાની કુટેવથી ભર્યા જઈને હિંદુસ્તાન આ માતના સુખમાંથી છૂટી જશે અને ૧૯૧૫ની સાલથી આજ સુધીની ડર વર્ષની અહિંસાની સાલોમ લીધા પછી હિંદુસ્તાને જે નૈતિક બિચાઇ પર પહોંચ્યું છે તેથી ત્યાં તે પહોંચી જશે.

“ધારાખાપુ”

વાર્ષિક લગાજમ રૂ. ૬૭ છે. પરદેશ માટે મિલિંગ ૧૨૭ છે. તે કાર્યાલયને સરનામે મ.ઓ.થી મોકલવું. પ્રથમ અંકથી શાલક થવું આવશ્યક છે. નવાં સુધી સિલકમાં હરે ત્યાં સુધી પાછલા અંકો મળશે. લગાજમ મ.ઓ. થી મોકલતાં મ.ઓ.ની કુપન પર પૂરું ડેકાલું વગેરે કપાટ લખવું.

એક અંકના બાજુ આના મળેથી નમૂનાનો અંક મોકલી આપશે.

આ માસિક ૬૨ મહિનાની ૩૦ થી તારીખે પ્રસિદ્ધ થાય છે. એટલે તે મહિનાનો અંક ચાલુ મહિનાની પહેલી અથવા બીજી તારીખે મળશે.

પ્રથમ તારીખ પછી દસ દિવસમાં અંક ન મળે તો ટપાલમાં લખાસ કર્યા પછી જ કાર્યાલયને જણાવવું. શાલકોએ પત્ર બધાકાદ કરતી વખતે પોતાનો શાલક નંબર અવશ્ય જણાવવા વિનંતી છે.

‘ધારાખાપુ’ કાર્યાલય, ભૂનામક (સોરઠા)

★ નવા શાલક બનાવી ‘ખાપુ-રમરુ’ મેળવે ★

અનુક્રમણિકા..... ૩૦ જૂન ૧૯૫૨

૫૪

૫૪

- ૧ માણસની કસીડી ગાંધી ૧૧૩
- ૨ વિરલા ... સુનિથી નાનમદલ ૧૧૪
- ૩ કમ્પો અપ્રમાદ ... કદારનાવલ ૧૧૫
- ૪ કુખનું કારણ ... ખદમાસ થી નૈની ૧૧૬
- ૫ કાકતરાજ ચુકલભાઈ ૧૧૭
- ૬ માનુષ્યા અને રાષ્ટ્રભાષા... ભખલભાઈ ૧૧૮
- ૭ ‘તમે પહેલાં અમે પછી’ રા. ના. પાટક ૧૨૦
- ૮ અપારણનું પ્રદર્શન ... ઉચ્ચવળકું વરેલ ૧૨૧
- ૯ પ્રભુનું આગમન ... મુરદવાલ મલિક ૧૨૩
- ૧૦ સરદારશીની વાણી મુ. ક. ૧૨૪
- ૧૧ જાપુના પત્રો ૧૨૫

- ૧૨ મનોનૂતન પ્રવૃત્તિ ... કિંબંધન ૧૨૬
- ૧૩ કૌશલ્યોત્તમ શુરેશ ૧૨૭
- ૧૪ જળરી લુંટો ... રવિલકા દેસાઈ ૧૨૮
- ૧૫ જાપુછી મીડી વાતો ... સાને શુરુલ ૧૨૯
- ૧૬ નાના વિદ્યાર્થીઓને ... કાકાસાહેબ ૧૩૦
- ૧૭ અનંતની આરાધના ... મિયા મંદર ૧૩૧
- ૧૮ સદ્ગુણ-અમલગુણ ... ચુકલભાઈ ૧૩૪
- ૧૯ ચિનેલ્લી સંગમ ... મુ. ક. ૧૩૫
- ૨૦ ભગવાન કુબ્જને આજે ... વિનોબા ૧૩૭
- ૨૧ ગાંધી માળા ... અંકુલાલ બ. પટેલ ૧૩૮
- ૨૨ આ માસની છબી ... નવીન ગાંધી

મથાન પોકન [મનસધાન કરવેજી બીજી પાઠ]
 "માછી કન્યા" છે, પોતાના પુત્ર તરફના
 અખૂટ વાતસલ્યને લીધે તેના પર પત્ની
 પોતાનું વર્તણૂક ન જમાવી જોમે એવી
 માનવસુવશ પરિગ્રહવૃત્તિને લીધે ઇર્ષ્યાના અથ
 આવેશમા ઘરને કેવું દુઃખરૂપ કરી મૂકે છે,
 પણ રનેહનું આર્દ્ર સિન્ધન ફરી તે ઘરને કેવું
 હરિયાળું કરી દે છે એવું સુરેખ ચિત્ર
 આલેખતી શ્રી કરસનદાસ માણેકની વાર્તા
 "ગોમતી મા" છે ગરીબમા ગરીબ અને
 બીજા માગીને જીવના લોકોમા પણ પોતાના
 જીવન વિશેનું કેવું ગૌરવ હોય ॥ અને
 પોતાના જીવનના મૂલ્યો પણ કેવા બિંદુ
 હોય છે એવું નિરૂપણ કરતી તેમ જ એ
 વર્ગ તરફ મમતા અને સહાનુભૂતિ પ્રેરતી
 શ્રી સુન્દરમતી "માના વેળાનું મૂલ્ય" ઉ
 મનનું ઈશણુ કેણું માપી શકે? જ્યારે
 આપણી સાથે સારી રીતે વર્તનાર વ્યક્તિ બીજા
 ૪ ઘડીએ કેવું વર્તન કરી બેસશે એ
 કેળું મમજી શકે? આવો જ રહસ્યાત્મક
 કેળાવટો આપણી આગળ મૂકી જતી શ્રી
 દિશનસિંહ આવાળી વાર્તા "અરગત" છે
 આપણને જાણારથી મામાન્ય જેવા લાગતા
 પ્રમગમા પણ જીવનને હવ્યમથાળી મૂકે એવા
 દુઃખાક પ્રવાહો વહી રહ્યા હોય છે તેનું
 આલેખન કરતી શ્રી ગુન મગસ પ્રાકરની
 'ધૂમ્રસેર' છે, માનવમજી જનાજનાગી અને
 ભૂખમરાનું કોઈ પણ પાનનું નિરૂપણ કયાં
 વિના માન વર્ણન દ્વારા ડાંગવદાર ચિત્રનું
 અલેખન કરતી શ્રી જયતિ દલાલની "મૂડી
 ચોખા" છે, માનવકુદયમા અદ્યત્ત ઝખના

રહી નય અને આશાનિરાશાના મોજા પર
 માનવનું હૃદય કેવા હિલોળા ખાય છે તેનું
 આલેખન કરતી શ્રી. ઉમાશકર જોષીની
 "પગલીનો પાકનાર" છે, માનવહૃદયનો સૌથી
 વિશેષ નિર્મળ અને કાલ્પમય પ્રેમ કાર્દ
 બહેનનો જ એવું કવાત્મક આલેખન કરતી
 શ્રી હુશેશ શુકવણી "કકાવટી" ॥ સુબના
 વખતમા મોજા અને અલગ માનવીઓને પણ
 કેવો ત્રાસ અનુભવવાનો વખત આવી જતો
 તેનું આલેખન કરતી તેમ જ નિરક્ષરતા એ
 કેટલી દયામણી રિયતિ છે એ દર્શાવતી શ્રી
 પદ્માલાવ પટેલની 'નેશનલ સેર્વિંગ' છે,
 શીતુ હવ્ય કુસમથી કેમજ છે પરંતુ ભ્યારે
 તે હજારથી વધારે છે ત્યારે વત્રથા પણ કહોવ
 બની શકે ॥ તેનું હૃદયત્રાણક આલેખન
 કરતી શ્રી સુનીલાલ મડિયાની વાર્તા 'નીલા
 જસા' છે, જીવનમા પણ કેવા કેવા પરિભળો
 કામ કરી રદા હોય છે અને ભૂતકાળમા
 સરી વતું જીવન કેટલીય સ્મૃતિઓથી વ્યાપ્ત
 બની મરેવું હોય ॥ એવું નિરૂપણ કરતી
 શ્રી જયત ખત્રીની "વાદ અને હું" છે,
 અને માના હૃદયનું ઉચ્ચતમ અને કલ્પમયપૂર્ણ
 મગસ દર્શન કરાવતી શ્રી ઇન્દર પેન્લીકરની
 પ્રખ્યાત વાર્તા 'લોહીની સપાઈ' છે

આમ આ પુસ્તકમા સત્તર સુદર વાર્તા
 ઓનો સમકુ કરવામા આવ્યો છે વળી શ્રી
 મનસુખસમભાઈએ પ્રારભમા દૂકી વાર્તા
 વિશે માહિતીપૂર્ણ નિબંધ આપ્યો છે, એ
 આ પુસ્તકની પ્રાથમિકતામા વડિ કદે એવો
 છે ગૂજરાત આ સમકુને અવરૂપ આપકારો

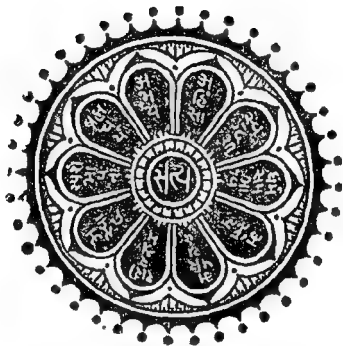
— મુકુન્દ

સાબા- સ્વીડન

નવજીવન પ્રકાશન મંદિર, અમદાવાદ

સરનાર વડોબાઈ (જાગૃતા પત્રો-૨) સં. મલિન્ડન પોલ કિં. ત્રણ રૂપિયા ૫૦ રૂ. ૨૬૪
 નાગેશ (મુખેશી વખતેલી નીલ આગતિ) ૨૦ રૂ. ૧૫૫, કિં. દોઢ રૂપિયા ૫૦ રૂ. ૨૧૪

પ્રકાશક અને મુદ્રક ખીરન માપી, ઉપાધ્યક્ષ મુદ્રણાલય ગિરિ વિહાર, કોલેજ રોડ, જાનગઢ

परिचय

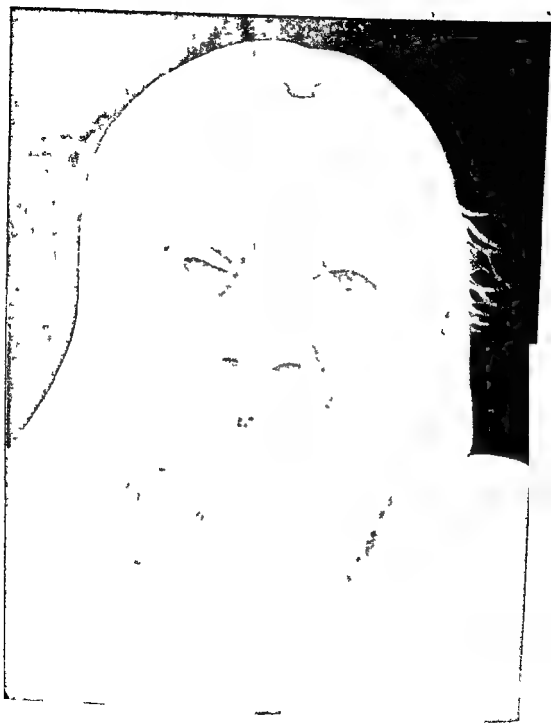
ગ્રંથાવલોકન

મહાદેવભાઈની ડાયરી (પુસ્તક પાનનું) :
 મં ૦ નરહરિ પરીખ, પ્ર૦ નવજીવન પ્રકાશન મંદિર,
 અમદાવાદ ૬, કિ. ૦ સાન રૂપિયા, ૫૦ ૬-૧-૦૭
 'મહાદેવભાઈની ડાયરી' એ આપણા
 સાહિત્યને યુગપુરુષ પૂજ્ય બાપુજીના જીવન
 પ્રેરક ઉચ્ચ વિચારોથી સમૃદ્ધ કરવામાં મહા
 મૂલ્યે ફાળો આપ્યો છે. મહાદેવભાઈ બાપુજી
 ભેટે રહેલા લાગ્યા ત્યારથી તેમણે પોતાના
 જીવનને બાપુજીના જીવનકાર્યો સાથે એકરૂપ
 કરી દીધું હતું તેઓ જાણે બાપુજીના એક
 અંગ રૂપ જ બની ગયા હતા. બાપુજીનું
 એકેએક કાર્ય ઉપાડી લેવું, એમાં જરાયે
 ક્યાંય ન આવે એ રીતે જામત સેવાપરાયણ
 જીવન ગાળવા મધ્ય અને આવી બહોળી
 વ્યવસાયશીલ જિન્યસાંમાંથી સમય કાઢી
 વિસ્તૃત નોંધપૂર્ણ ડાયરી લખવી એ કંઈ
 જેવી તેવી સાધના ન જ કહેવાય બાપુજીના
 વ્યાપક જીવનકાર્યની મહત્તા મહાદેવભાઈ
 બરોબર સમજી ગયા હતા અને આપણામાં
 એક સુભાષિત છે ને કે, 'સાહિત્યનું લીંબા
 પ્રાક્ત શિવાયિખિતમક્ષરમ્।' (સત્તા વટે
 સહેજમાં બોલાયેલું વચન શિવાલેખ સમ
 ચિર જીવી બને છે) એટલે બાપુજીના શૈભ-
 બરોજના વ્યવહારમાં જનતા એકાએક
 પ્રસંગોની સત્યાભિમુખ નોંધ લેવાનું મહાદેવ
 ભાઈ ચૂંતા નહોતા. વગી મહાદેવભાઈને
 એવી પ્રતિતિ પણ થઈ હતી કે બાપુજીનું
 પ્રેરણાત્મક પ્રયોગશીલ જીવન બાવિના ઘડ
 તરમાં અગત્યનો ફાળો આપી રહે એમ છે
 અને બાપુજીનું વિસ્તૃત જીવનચરિત લખવાને
 નાનું પ્રમાણિક (Authentic) નોંધની
 અત્યંત આવશ્યકતા છે તેથી મહાદેવભાઈ
 બાપુજીની એકેએક પ્રવૃત્તિની નોંધ રાખવા
 અચૂક પ્રયત્ન કરતા હતા આ વાતની એમના
 અતેવાસીઓને ખબર હતી તેથી કેઈ કેઈ

વાર તેઓ વાતવાતમાં કહેતા 'મહાદેવભાઈ,
 તમે થોડું થોડું પ્રસિદ્ધ કરતા રહો.' ત્યારે
 'મહાદેવભાઈ' ગમ્મતમાં કહેતા 'હમણા કંઈ
 થઈ શકે નહિ ટાસા જાય પછી વાત' પણ
 ભગવાનની લાંલાની કાને ખબર છે? બાપુજીનું
 જીવનચરિત લખવાને માટે સુયોગ એવા
 મહાદેવભાઈ બાપુજી પહેલા જ આપ્યા મળ્યા!
 'કૃત્યરેખા બલીધમી.'

એટલે હવે 'મહાદેવભાઈની ડાયરી' વચ્ચેને
 જ બાપુજીના તત્કાલીન કાર્યોને પતિવ્ય
 કરવો રહ્યો એ સૌ નોંધોને વ્યવસ્થિત રીતે
 ગોઠવવાનું આશિષકર કાર્ય થી નરહરિભાઈએ
 પોતાની નાદુરસ્ત તબિયતમાં પણ જારી
 રાખ્યું છે એ બદલ આપણે સૌ એમના
 આભારી છીએ.

આ પ્રસ્તુત પાનનું પુસ્તક ચાંચા પુસ્તકના
 અનુસંધાનમાં આગળ ચાલે છે એમાં
 ૨૧-૧-૧૮ થી -૧-૨૧ સુધીની ડાયરી
 પ્રસિદ્ધ થઈ છે '૧૬ થી ૨૧નો કાળ
 આપણા દેશના સમ્રાટ નવોત્થાનમાં મહત્વનો
 ગણાય છે એ કાળ દરમિયાન બાપુજી પાસે
 કેવા અમરતના સવાલો ખડા થયા હતા અને
 હુનિયામાં અજોડ એવો અહિંસાત્મક સમાધાન
 વલાવવાની પ્રેરણા શી રીતે ઉપરિચિત થઈ
 એ વૈ એતિહાસિક પ્રમંથોની મહિત્તી આ
 ડાયરી પૂરી પાડે છે આ ડાયરીનું ખીણું
 મહારાજે એ પણ ગણી શકાય કે, એમાંના
 ઘણાખરા પત્રો બાપુજીની સવિનય સરલા
 મહાની લડતનો સચેટ પથાવ આપે છે વળી
 ત્રાણ મહારાજ તો એ છે, વચ્ચે વચ્ચે
 મહાદેવભાઈ પોતાની સાહિત્યિક શૈલીમાં
 કેટલાક પ્રસંગોની નોંધ આપે છે અને
 તત્કાલીન પ્રસંગનું સુરેખ ચિત્ર આપણી
 દષ્ટિ સમીપ ખડું [અનં ૩૧-૧૦-૧૯૩૧ ત્રીજું]

ଅଭିଷେକୀ ଶ୍ରୀଅମଳା

સારાંશ

ઉદ્ધરેદાત્મનાત્માનમ્

[ગાંધીજી અને ગુરુદેવની જીવનસાધનાનું અનુસીધન મ્વસ્તુ માસિક]

વર્ષ ૫]

૩૦ જુલાઈ - ૧/૫૨

[અંક ૬]

ખરી સમસ્યા

જગતના મનુષ્યે તો ઉદ્ધાર કરવા માટે કોઈ માણસ વિશ્વ સમસ્યાના અંતિમ સમાધાન ઉપર પહોંચી જાય એટલું જ જસ નથી - પછી કાલેને તે માણસ જયે તેટલો અસામાન્ય કેમ ન હોય માત્ર પોતે અમૃતલોકમાં પહોંચે એટલું જસ નથી - વિશ્વમાનવે પણ અમૃતલોકના અધિકારી થવું જોઈએ ખરી સમસ્યા જ આ છે

માત્ર ઉપરનો પ્રકાશ જિતવા તૈયાર થાય એટલું જસ નથી - તે તો અવરનવાર જીતવે પણ ખરો - પણ તેને આપણે સુપ્રતિજ્ઞેલ નહિ કરી શકીએ જો નીચેનો આધાર મહિતા આધાર ધારણ ન કરી શકે તો એટલે આપણે તો માન એટલું કરી શકીએ કે જે કાંઈ અતુલ્ય આપણને ધર્યો હોય તે કેટલેક અંશે વહેંચી શકીએ - એટલે કે જેઓ યોગે ધણે અંશે મહિષ (receptive) હોય તેમને જ આપી શકીએ - જો કે આ પણ મહું સહેલું ન માનવું

તમે જે તે મેગની શક્યા એટલે કંઈ જે મળ્યું તે વહેંચી શકાય એમ નથી હોતું કારણ કે મહાત્માની શક્તિ જુદા પ્રકારની હોય છે, અને દાનની શક્તિ વગી જુદા જ પ્રકારની હોય છે આપણે કહેવું હોય તો એમ કહી શકીએ કે આપી શકવું એ વિશેષ શક્તિ જ છે કે જે માણસ કદાચ ધરણ કરી શકે, પણ જે મળ્યું હોય તે વહેંચી નહિ શકે - કોઈ વગી એવો દેવ છે જે કંઈ મેળવવા મળે તોયે ધારણ ન કરી શકે દુઃખમાં, જે માણસો મહું કરી શકે અને દાન પણ કરી શકે એવા માણસોની સખા ખૂબ ઓછી હોય છે

એ છે જ હવે તમને સમજાયું હશે કે સમસ્યા મુદ્દલ સહેલી નથી તમે કરી પણ શું ? બધા જ શેઠા આનંદ કે જ્ઞાન દુઃખ છે કે તમે આપ્યો ? બધાને અતરવિકાસ અથવા જ્ઞાન સરખા નથી હોતા એ લે આ વિશ્વજગતના દુઃખોનું કોઈ સમાધાન અથવા શમભાણુ ઔષધ ચમત્કાર કરીને સખા જતાની જેલુ અસંભવિત છે

શ્રીઅરવિંદ

જિંઘ નીચ નહિ કોઈ.....

હનિદાસ

પ્રભુ કે જિંઘ નીચ નહિ કોઈ

પ્રેમભક્તિ કરે એ જન પાવે

હિતમ કહીએ સોઈ પ્રભુ દે

કુલવંતા શાભા દુર્યોધન, તીસ શુદ્ધ પગ ના પાર્થ;
જામ ત્રિદુરકે ભાટ અર્પી, જાતિ ન જન્મ વિચાર્યો પ્રભુ દે
આઠાણ એક કરત નિતાપૂજા, તાકો ભોગ ન લીન્દા;
ધન્યે જાદ કે સોચ ન કોઈ, દુર્લભ મનદ દૂધ પીના પ્રભુ દે
જામ પડે સખ આને બેડે, ના કિસે દેત દિખાઈ;
નામોવ કે દેહશ દેર્યો, લીન્દો કંઠ લગાઈ પ્રભુ દે
જિંચે જન્મ કર્મ કે તપસી ના કિસ મરિય પાવે;
મહા કુચિલ લીસ કે કરતે, લે જુડે ફલ પાવે પ્રભુ દે
પાર્શ્વજી પૂરત અધિનાશી સખ ઘર પી મતિ જાને;
હનિદાસ પ્રભુ ભજવત્સલ છે, રખે હેતુ નહીં મન પ્રભુ દે

આપણે સૌ એક જ પ્રભુના સાતો છીએ એમાં કેલ્લ મોહ, કેલ્લ નાનું કે સૌ સરખા જ. પરંતુ ધર્મને મદાને જિંઘનીયતાવને સમાજના દાખલ કરી દીધાં અને આપણા હિંદના ધર્મનાં ઉન્નત તત્ત્વોને કલંકિત કરી ગયાં. એનું કુખ્ય પરિણામ સાધુસતોએ બેઠ લીધું હતું, અને એ સૌ સમજી શોડાએ સમાજમાંથી એ જાણને દૂર કરવા માટે શક્ય એટલા પ્રયત્નો આપ્યાં. અસ્પૃશ્યતા-નિવારણ માટે તેમ જ ધર્મ-વિચ્છાવને યજવા માટે સાધુસતોએ અગ્રુચ કુસો આપ્યો છે.

આં જાગનમાં જાગતપિ આપણને સમજાવે છે કે, અધુની નબરયા સૌ લોકો સરખા છે, કોઈ જિંઘ નથી, કોઈ નીચ નથી. જાણવાન તો જે સાચા જાણતા છે તેને સદાપ કરવા દર્શન તત્ત્વ છે. જાણ ન એમ જોવા એસતા નથી કે, આ જિંચ છે માટે એ મારી જાગિનનો પ્રથમ અધિકારી છે અને પછે તીથ જી માટે એ જિંચ કરતાં એણે અધિકારી છે. પ્રભુ તો 'જાગતવત્સલ' છે, જે કોઈ સાચા દિલથી પ્રશ્નનું સ્મરણ કરે છે તેની પાસે પ્રભુ સદા દાબર જ છે. સમાજ જેને દલદી વર્ણના ગણે છે એવા જાણતાને જાણવાને પોતાના ચર્ણને કેવા અપવાબ છે એનાં હિંદુઓ આપણને એ વસ્તુ આ જાગનમાં સમજાવી છે.

સંત તુકારામના અજગો પરથી તમે લખ્યું તે સમજ્યો. તુકારામ વગેરે સંતો પર અદ્વૈત મતની છાપ હતી. આત્મા નિત્ય, અચર, અમર છે અને તે જ હું છું; ચરીર, મન, બુદ્ધિ, પ્રાણ એ સર્વ પ્રકૃતિના ભાગ છે; પ્રકૃતિ નાશવંત છે, મરણ નાશવંત છે, વિચારથી તેની અશાયંતતા સમજી લીધી; અને પ્રકૃતિ હું નથી પણ અમર આત્મા હું છું એ બોધની સ્વાતુભૂતિ પોતાને યદ્યંતેથી સમજાવી ભૂમિકા પરથી તેઓ કહે છે:

‘મરણ મારે મરેન મેયે।’

‘દેહ જ હું’ એમ પહેલા સમજીને કહ્યો. તે ખોટી કલ્પના હશે નાશ પામી. આવી રીતે દેહ વિષે ‘હું પણ’ મરી ગયું.

‘આપણે’ મન્ય પાલિયે મારાં રાગા।’

એમ કહેવામાયે તે જ ભાવ છે. પ્રકૃતિને સર્વ વ્યાપાર નાશવંત અને ખોટો કથાં પછી જીવ શિવનું એકત્વ તેમને સમજાયું હશે. એ ભૂમિકામાં એક જાણુ આત્માના અમર-પણાને અને તે સાથે જ જીવ શિવના એકત્વનો એમ, અને અનુભવનો બોધ થતો હોવાનું તેઓ દર્શાવે છે. વિવેકદષ્ટિએ એતાં આપણે પાતે જ આપણા ચિત્તાની બનાવેલી આ બધી ભૂમિકાઓ છે. તેમાં કલ્પનાનો અને કેવળ માનેલા ભાગ પ્રજો છે. તેમની વિચારવલ્લભિથી જીવદશાની શુદ્ધિ કરવાનો આ માર્ગ સમજવામા આવ્યો હશે. આપણે પોતાનું અમરત્વ જાણ્યું, જોરે પોતાનું શિવસ્વરૂપ જાણ્યું, એટલે જીવદશાની શુદ્ધિ થઈને જ-મ મરણમાથી માણસ મુક્ત થાય જ એવી તેમની શ્રદ્ધા હશે. પણ સાચું એનાં આવી રીતે જીવદશાની શુદ્ધિ કરવાની જરૂર નથી પ્યારા બાપુ

કર્મમાર્ગના આચરણથી માણસની ચિત્તશુદ્ધિ થતી રહે એ સરલ અને ઉચિત ભાવત છે. સત્ય માર્ગ આ જ છે. ભક્તોએ પરમેશ્વરની પ્રાપ્તિનો અને ભક્તિનો એક મુંઠો જ માર્ગ કાઢ્યો. તેથી કોઈ કોઈ શુભોને ઉત્કર્ષ સહેજે થાય છે એમા પરમેશ્વરી પ્રેમના ઉદ્દેશમાં ભક્તોને જ્ઞાનદની પ્રાપ્તિયે યથા છે. એમાં શકા નથી પરંતુ આ માર્ગમા કેટલાયે અજ્ઞાન, ખોટી કલ્પનાઓ અને જામની વૃદ્ધિ પણ થઈ તેના કરતા પરમેશ્વરી પ્રેમનો અને ભક્તોનો આશય લઈને માનવીશુભોની ઉપાસના અને સવર્ધન થતા રહે ના. તેમાં જામ નિર્માણ થવાને અવકાશ નથી કર્મમાર્ગથી સંપૂર્ણ માનવતા પ્રાપ્ત કરવાનો પ્રયત્ન કરતા રહેવું એ માનવી જીવનનો મુખ્ય ઉદ્દેશ છે એમ મમલય અને એ જ ખરી જીવનસિદ્ધિ છે એ વાત મનુષ્યને પૂર્ણપણે ગમે કિતરી જાય તો કેટલાયે જામે દૂર થશે અને તેને લઈને જીવન જરૂર કર્મમાર્ગી થશે. મત તુકારામે સ્વીકારેલા ભક્તિમાર્ગમાં તેમને અનેક હુ ખો સહન કરવા પડેના તેનું કારણ તે માર્ગમા અનેક જામે જ હતા સચુણ-નિયંત્રણ, સાકાર-નિરાકાર, અવતાર, ભૂતિમાં ઇશ્વરભાવના, ઇશ્વર-દર્શનસાક્ષાત્કાર એ બધી કલ્પનાઓ છે. આ કલ્પનાઓમાં જ્ઞાનક છે તેમ જ હુ ખ પણ છે વિવેક જામત થાય, તેનું જાળ વધનાં તેમા કુશામતાયે આવે તો જ માણસ આ બધામાંથી છૂટી શકે છે. છૂટ્યા પછી પણ ચિત્તાની સાત્ત્વિકતા અને પ્રેમવૃત્તિ નષ્ટ ન થતાં તેમાથી તેને જ્ઞાનક પણ મળી શકે છે.

કર્મમાર્ગમાં જેમ જેમ નિરવેશન આવતી જશે તેમ તેમ બીજાઓ વિશે આપણું

ચિત્તમાં મેત્રી, પ્રેમ, કરુણા, હિંસાના વગેરે ભાવો વધતા જાય છે. જે પ્રમાણમાં કર્મમાં નિરોધિતા વધશે તે પ્રમાણમાં ચિત્તની શુદ્ધિ અવધા કાવચ વધે રોગો, પ્રેમ વગેરે ગુણોથી જ સમજાવની પ્રતીતિ થાય છે. ચિત્તની શુદ્ધિવશ્યા અને સમજાવથી જ જીવદશાની શુદ્ધિ થાય છે અને શિવ સાથે જાપણે જોડાણ સાધી શકીએ છીએ. જ્યાં સુધી ચિત્તની શુદ્ધિ અને સમજાવ આપણે સ્વભાવ જાગૃત નથી ત્યાં સુધી મનુષ્યે પોતાને કેવળ અમર માનીને જીવ શિવનું એકજ સાધુનું જોમ માનવું તેમાં કલ્પનાનો ભાગ પુરુષ હોવાનો. તેના કસતા ઉપર લખ્યા પ્રમાણે કર્મની

નિરોધિતા અને નિરોધિતા સિદ્ધિ થાય તો જીવ જાવની સંપૂર્ણ જ પ્રત્યક્ષ શુદ્ધિ સાધીને સમજાવથી અત્મજાવનીયે પ્રત્યક્ષ વૃદ્ધિ થશે અને માનવજાવની પરમ સિદ્ધિ સાધી શકશે. આમાં કાલ્પનિકતા નથી.

આજ માનેલી કલ્પના આપણી કાંઠે છોડવાની જરૂર નથી. પોતાને ક્યારેક જીવ, ક્યારેક મનુષ્ય, ક્યારેક આત્મા, ક્યારેક ઈશ્વર, ક્યારેક મર્ત્ય, ક્યારેક અમર, ક્યારેક સંપૂર્ણ, ક્યારેક નિર્ગુણ, ક્યારેક કાકાર, ક્યારેક નિરાકાર, જોમ આપણે અનિશ્ચિતપણે કહેતા રહેવાની જરૂર નથી.

(એક અમરત પત્ર) — રમણીકલાઈ શાહી

જીવન અને મરણ

જીવનશાસ્ત્ર દ્વે

જો જીવન ક્ષયમનુ હશે તો મરણ ચાતનાનું નહીં પણ આનંદનું જ હોવાનું છે. જો જીવન સેવકનું થાય છે તો મરણ સેવકને થોભે એવું—એટલે કે માંડગીના ખાંડલાનું નહીં પણ સ્વાર્પણ અને બસિદાનનું જ થવાનું છે. આપણે સાચા સેવક તરીકે, કલ્પના આગ્રહી તરીકે જીવીએ તો મૃત્યુ જો આપણે માટે જોઈ અભાવ્યા થોર કાઢે એવું નહીં હોય તે ઉપરનું આપણે તે પહેલાં તે આપણે કેટલીયે વાર તેના હાથમાં તાલી મારી આત્મા હોઈશું, અને તેની સાથે બહુ જ નિકટનો પ્રેમજનનું બાંધી લીધો હશે. તેના વિષે આપણા હૃદયમાં કોઈ પ્રકારની ગભરાટની લાગણી રહી નહીં હોય.

સાચું જીવન જ ત્યારે ગણાય, જ્યારે મરણનો ભય કે ચિંતા ઉઠાડી મૂકીએ. ‘જીવનું છે તો સિદ્ધાન્તોને સાચવીને જ જીવવું છે; તે આત્મર કોઈ પણ કાલે મોતને ભેટવાને તૈયાર રહેવું છે,’ આવી પ્રતિજ્ઞા સાથે જીવવું જો જીવન. માત્ર ધમણની જેમ શ્વાસ લેવો અને બહીની જેમ બહણ કરવું જો કંઈ જીવન નથી. સાચું જીવન તો મરણ ઉપર કમલા ભરતાં ભરતાં જ જીવવાનું હોય. આખરનું મરણ ક્યારે અને કેવું આવશે એની ચિંતા પરમાત્માને સોંપી આપણે તો નિર્ભયપણે સેવાજીવન ગુણમાં કરીએ, અને તેવું જીવન ગુભરતા મૃત્યુને આપણા પ્રિય સાથી તરીકે સદા સાથે ને સાથે જ રાખીએ

તારી મુશ્કિલો આંધાર કોઈ જાણ કિંવા પર રાખ્યા કરતા તારા આંતરિક વિદ્યા પર રાખતા શીખ, મરણ કે, કોઈ આપણને પુનિત કરતા નથી, પરંતુ આપણે કર્મને પુનિત કરીએ છીએ. જે મનુષ્ય પોતાના સદૃશ અંતરમાં રજા પે મુકવ નથી, તે ગમે તેવાં કર્મો કરે છતાં મર્ત્ય પ્રાપ્ત કરતા નથી.

— અમરિંદર એકાદશી

[ભોન બનિયન હત 'ધી પિઠિમ્મસ પ્રોત્તિસ'ને આપારે]
મુકુતપ્રાપ્ત

હવે ભક્તરાજ જે મારે યઇને જતો હતો તેની બને આગુએ વાડ હતી અને તેની સાથે 'મુક્તિ' નામની ટીવાલ પણ હતી. તે રસ્તે યઇને ભક્તરાજ ભારથી લઠાયેલો હોવા છતાં ઝડપથી જવા લાગ્યો. તેના ખભા પર ભારે ખોલો હોવાથી તે મુરકેલીએ ટોડી યાતો હતો.

રસ્તે જતાં તે એક ઊંચી જગ્યાએ નાનકડાં દેવાલય પાસે આવી પહોંચ્યો. તે દેવાલયની બાજુમાં ઊંડી ખીણ એવું હતું. જેવો ભક્તરાજ દેવાલય પાસે આવ્યો કે તરત જ તેના ખભા પરનો ખોલો ઢેકા પડી ગયો અને પેલી ઊંડી ખીણમાં ગબડીને ક્યાંય અદૃશ્ય થઈ ગયો.

એ જોઇને ભક્તરાજ જાનદમાં આવી ગયો અને તેણે છુટકારાનો દમ લીધો. તે આનંદિત થઈ મોઢી ઊંડ્યો: "મજુની યાનનાએ અને વિશ્વતિ આપી અને પ્રજુના પવારાબાપુ

આત્મ-સમર્પણે મને જીવન આપ્યું." તે દેવાલય સામે ભાવપૂર્વક એકીટશે કેટલાય વખત મુખી નિહાળી રહ્યો અને તેની આખા માથી અશ્રુપ્રધાર વહેવા લાગી. એવામાં ત્રણ દેવપુત્રો તેની પાસે આવ્યા. પહેલાંએ ભક્તરાજને કહ્યું "તારા બધાં પાપો વિમલિત થઈ ગયાં છે." બીજાએ તેનાં ફાટેલાં ચીંધરે-હાલ કપડાં કાઢી નાખ્યાં અને તેને કયા પહેરાથી ત્રીજાએ તેના મરતકે લીલક કહ્યું અને તેને એક વીટો આપીને કહ્યું: "માર્ગે તને આશ્વાસન મળે એ માટે આ વીટો ખોલીને એમાના મુવચનોનું પૂઠન કરજો અને જ્યારે તું મોક્ષદ્વારે પહોંચી જાય ત્યારે ત્યાંના દ્વારપાલને આ આપજો" એમ કહીને તેઓ જતા રહ્યા. પછી ભક્તરાજ જાનદમાં આવી ગાનો ગાતો આમળ જવા લાગ્યો:

"તારા પ્રભાવે નિલાબ્યો મને પ્રભુ!

આજ લગી પ્રેમભરે;

નિકે મને તે સ્થિર પગલેથી

અલખી પહોંચાડશે ઘેર."

આમ ભક્તરાજ ગાતો ગાતો ટેકરીની નીચે ઊતર્યો, ત્યાં તેણે ત્રણ માણસોને પાઈની અટોઅડ સુતેલા જોયા. તેઓના પગમાં ભકિયો હતો ભક્તરાજે તેઓની આવી દશા જોઇને, તેઓની પાસે જઈને ખીંચેથી ઠાંઠાળીને જગાડ્યા. ભક્તરાજ જોઈયો: "અરે ભાઈઓ, તમે આ ખાઈ પામે સુતા છો અને તેની નીચે સમુદ્ર ગળી રહ્યો છે. જો તમે જરા પકડુ ફેરત તો ખાઈમાં ગબડી પડી સમુદ્રમાં ડૂબી મર્યાંદોન! માટે જાઓ અને માડુ માંનીને મારી સામે ચાલો. તમે બંધનમાંથી મુક્ત થશે. વળી જો તમે અહીં પડી રહેયો તો અહીં ફેરતા બિહો તમને ફાડી ખાયો."

આ સાંભળીને તેમણે એક જોયો: "અને તો કયો જય દેખાતો નથી." ઈ.એ.

બોલ્યો: “અરે, બાઈ, મેંડી વાર વખાદે
હાંથી લેા ને!” ત્રીજો બોલ્યો: “બાઈ, દરેક
વાસણ પોતાના તળિયા પર જ ટીકું રહે છે.
અમને બીજાની સિખામણની કંઈ જરૂર નથી.”
આમ કહીને તેઓ પાછા છીંચી ગયા.

બહારાજ તો આ જોઇને વિચાર કરતો
કરતો પોતાને રસ્તે જવા લાગ્યો: “અરે,
માણસો કેવા વિચિત્ર હોય છે! આ લોકોને
આમ જગાડ્યા છતાં, બધાનું બાન ક્યાંવા છતાં,
બંધનથી ‘મુક્ત’ થવાની બહિષ્કારી આપવા
છતાં તેઓ નિશ્ચિંત બની બેઠામ છિંચવા
પડ્યા! આ લોકોને કેાણુ બચાવી શકે?”
આમ બહારાજ મૂંઝોતો જઈ રહ્યો હતો.
તેમાંમાં બે માણસો ઢીવાલ પરથી ગમડીને
પાંકડા રસ્તા પર આવી પડેાડ્યા અને બહત-
રાજ સાથે ચાલવા લાગ્યા. બહારાજે તેઓને
આ રીતે કૂદીને આવેલા જોઇને પૂછ્યું:
“બાઈઓ, તમે ક્યાંથી આવો છો, અને ક્યાં
જઈ રહ્યા છો?”

તેઓ બોલ્યા: “અમે ‘ત્રિધ્યા કીર્તિ’
નામની નગરીમાંથી આવીએ છીએ અને
સ્વર્ગપ્રાપ્તિ તરફ જઈએ છીએ.”

બહારાજ—તમે આ રસ્તાની શરૂઆતમાં
હરવાળે છે ત્યાંથી કેમ ન આવ્યા? તમે શું
જાણતા નથી કે, ‘જે કોઈ હરવાળેથી આવતું
નથી અને ધીજી ખાતુથી ચડીને દાખલ થાય
છે, તે ઘોર કહેવાય છે?’

તેઓ—અમારી નગરીના લોકોને હરવાળે
થઈને આવવાનું ખબર લાંબું થઈ પડે છે તેથી
તેઓ હમેશાં આમ ટૂંકા રસ્તેથી જ જવાનું
પસંદ કરે છે. એટલે અમે આમ ઢીવાલ કૂદીને
આવ્યા છીએ.

બહારાજ—પણ આ રીતે દાખલ થના-
રાઓ આ પ્રદેશના માલિકનાં ઝુનેમારે શું
ન ગણાય? આમ આવેલું બાગવાનના પથ
૧૪૬]

ઝુનેમાર થઈએ છીએ ને?”

તેઓ—જેવી બાબતનો વિચાર કરી
મગજને નકામી તકલીફ આપવામાં કરો:
અર્થ નથી. જે રિવાજ પડી ગયો છે તેને
અમે અનુમતીએ છીએ અને એ માટે જે
આધાર જોઈતો હોય તો હજાર ઉપરાંત
વર્ષના પુરાવા અમારી પાસે મોજૂદ છે. રિવાજ
પ્રમાણે કરવામાં જ માર છે.

બહારાજ—પરંતુ બાઈઓ, એ કામ
ઇશ્વરી નિયમની વિરુદ્ધ ગણાય કે નહિ?

તેઓ—જે વસ્તુ હજારો વર્ષથી ચાલી
આવે છે તે સાચા ન્યાયની દૃષ્ટિએ કાયદેસર
જ હરે છે. વળી તમે જ વિચારીને કહેા ને
કે, જે આવણુને જે રસ્તે જવાનું છે એ
રસ્તે અમે આવી ગયા છીએ, તો પછી કયે
રસ્તે થઈને આવ્યાં એની નકામી પંચાત
કરવાની શી જરૂર? આવેલે અંદર આવ્યા
એટલું ખરા છે. તમે હરવાળે થઈને દાખલ
થઈને અહીં આવ્યા અને અમે ઢીવાલ કૂદીને
આવ્યા, એમાં શો ફરક પડી ગયો? બંને
આખરે એક જ રસ્તે છીએ ને!

બહારાજ—ના, ના; હું પ્રભુના આદેશ
અનુસાર હરવાળે થઈને આવ્યો છું, જ્યારે
તમે તમારા મનમાં જે તુક્કા સૂઝમાં તે
પ્રમાણે રસ્તો કાઢીને આવ્યા છો. તમે એ
રીતે ખોટી રીત અપભ્રંશ કરી છો તેથી
મને શંકા છે કે, તમને સાચા સલાહકાર
આગળ જતાં મળશે નહીં તમે પ્રભુના આદે-
શને ગણકાર્યા વિના તમારી યુદ્ધિ પ્રમાણે
અહીં આવ્યા છો અને આખરે એ યુદ્ધિ
પ્રમાણે જ અહીંથી વિમાર્જે ચાલ્યા જશો.
તમે મન ફાવે તેમ વર્તો છો તો પછી
તમને પ્રભુ શી રીતે દોરી શકે?

આ સાંભળીને તેઓએ કરો જવાબ
આપ્યો નહિ; પણ એટલું [અનુ = ૫૦ ૧૧૫]
ખાસખાસ

અનંતની અખૂટ હીલા

ગુરુદયાળ મનિકંટક

પ્રભુ અનંત છે તેથી માણસ જે મૂળમાં આત્મા છે, તેમાં પણ અનંતતાનો અંશ રહેલો છે. અનંતતાનું ખીચું નામ છે સર્જન શક્તિ એ શક્તિ અખૂટ છે એટલે જ તો પ્રભુ પ્રણીને વારંવાર જન્મ આપે છે અને પ્રત્યેક વખત એના આત્મિક રૂપમાં, અર્થાત્ એના આત્માના વિકાસમાં નવીનતા હેય છે આ નાવીન્ય પણ અનંતતાનું એક રૂપ છે તેથી પ્રભુનું એક નામ છે The Eternally New એટલે જે માણસની સર્જનશક્તિ ખીલી છે તે સર્જક નવીનતાનો પૂલારી છે. જાતી નવીનતામાં આનંદ છે તેથી જે સર્જન કરવાની કલા જાણે છે તે શાશ્વત અને સાચા આનંદની આવી પ્રેરણા છે જેથી આનંદ-રાજ્યના આરણ્ય એને માટે હંમેશાં ખુલા જ રહે છે.

માણસ પ્રભુની એક સૌથી ઉત્તમ કૃતિ છે તે એના હાથમાં એક પાત્ર છે, જે પાત્રમાં તે પોતાનું પ્રભુત્વ-પ્રેમ-રેશ્મા જ કરે

ખાસ આપુ

છે તેના જાનની ધારા કોઈ દિવસ વિશામ પામતી નથી પણ પ્રભુ કોઈ સાધારણ કુભાર નથી, તે તો કલાકાર-કુભાર છે જે જે પાત્ર જમાવે છે તેના રૂપરંગ વારં વારે બદલવામાં અને તેને વધારે ને વધારે મુદર જમાવવામાં એને અતિશય આનંદ થાય છે.

પણ માણસની એ સર્જનશક્તિ ત્યારે જ ખીલી છે જ્યારે તેના આત્માને અનંતતાનો, નવીનતાનો સ્પર્શ થાય છે એ અનંતતા, નવીનતા જીવનમાં પમલે પમલે અને અણુએ અણુએ વ્યાપ્ત છે એને જોવા માટે મણુસની આખ-શિવની આખ-ઊઘડવી ભેંઝીને તેથી જ તો જ્યારે માણસ કોઈ સર્જન કરે છે ત્યારે તે પોતાની કૃતિ દ્વારા તેનામાં જે અનંતતા ખીજ રૂપે છુપાએલી છે તેનો સ્પર્શ અને આસ્વાદ પામે છે અને એવી શુભ ઘડીએ તેનો આત્મા અપાર આનંદથી હલકારી ઊઠે છે -

“પ્રભુ અને હું એક છીએ, હું કાલ હું

હું સત્ય છું.”

એવી રીતે પ્રભુ જે પ્રેમમય છે, તે પોતાના પ્રભુત્વનું ધન વધારે ને વધારે માણસને જન્મજન્મનાર આપ્યા જ કરે છે; ન તો કરોજ દેનારનું ધન ખૂટે, ન તો ધન દેનારની સક્રિયતા એ તો અનંત કાળ સુધી અખૂટ જ રહે છે. એવી જ જનંતાની, પ્રભુની અસીમ અખૂટ હીલા!

સરદારશ્રીની વાણી

જ્યાં પ્રજા જાયત અને નિર્ભય નથી ત્યાં અતિશય સંયમ અને ખીરજની આપરૂપકતા છે.

શત રિપક્ષ ભેને પરનિંદા કરવાની રેવ છે તેની રિપતિ દયાજનક મર્દ જાય છે, તેને સાંજાજનારની રિપતિ ખજુ દયાજનક થાય છે.

આજનો ધર્મ જનવશુ' તો કાલનું કામ કાલ પોતે જ કરશે.

હિંદીની અંદરની સાચી વસ્તુને—આત્માને કોઈ હુ.યેધાર અડકી શકતું નથી.

માણસની સાથે મોજમજા અને ત્યાગ એ એ વચ્ચે પસંદગી કરવાનો મોકો આવે ત્યારે વિચારપૂર્વક તે પહેલું છોડીને બીજું સ્વીકારે તો તેને બહિદાન આપ્યું અથવા તપ મરું કહેવાય. મે

તમે આપેલા ઐહિક વસ્તુઓના આપ-લોગની સાથે સાથે તમારા અંતરમાં ત્યાગની ભાવના પેદા મર્દ હશે તો હુ.યવી વસ્તુઓની તમારી ખેટ તમને નાસીપાસ કરવાને કે તમારા આત્માને કુર્કિત કરવાને બદલે તમારી ૧૪૮૧

(અંગ્રેજી 'ચીનાંજલિ' - કાળ ૧)

તેં તો મને જીવ જનારો એવી છે તવ હીલા, ખાલી ફરી આ પાને દાને નવ નવ જીવન રસીલાં, યુક નદી તીરે ગિરિવર પર વિચરો મર્દ મુરબી આ, શી શી તાન બબલી ફરી ફરી, કોને કહું એ હીલા! તે તવ અપત-રૂપક થતા મુજ ઉર ભરપૂર ભગ્યું, ૯૫ મલી સોમઓ જુલુ, વાણી-મરણ ઊભરાય. મારી આ એક જ અંજલિમાં નિહાદિન રે દાનો, યુગ યુગ પીતાં અંત ન આલયો, ઊગો કું તો મહાનો. [અનુ. નગીનદાસ પારેખ]

આત્મશુદ્ધિનું સાધન બની જશે-અને બીજા-ઓની સેવા માટે તમને ખજુ સાશ જનાવશે.

સાચું કામ થકિયિત ખજુ કરશે તો હુબરો બાવજુના કરતાં તે સાચું ગણાયો.

આજે કામ કરવાના ધર્મ સિવાય બીજો ધર્મ નથી.

બહાદુર માણસોનું સ્વેચ્છાપૂર્વકનું કષ્ટ-સહન જ ફાલદાયી થઈ શકે, કાચર અને ભાવાર માણસોનું પરાણે ચેટેકું કષ્ટ નહીં. બળી એ અમજપૂર્વકનું હોયું ભેઇએ.

સાચું બહિદાન હુ'મેશાં પારમાર્થિક હોય છે. એમાં કયો નક્ષતોદાનો હિસાબ નથી હોતો, એમાં કેશા બદલાની અપેક્ષા નથી હોતી અને એમાં કેશી નારીપાસી કે ખરતાલને, સ્થાન, નથી, નેહતું.

આપણામાં તાલીમ અને બવરયાની ખામી છે, સિપાઈગીરીની આમી છે, આપણને હુકમ ઉઠાવવાની રેવ નથી પડી, આ બહિદારવાત-ચના જમાનામાં આપણે ફવજઈને રવતંતતા આનીને મેદા છીએ

(અહુ)

પ્રાણ આપ્યું

એક સમયે ભગવાન કુરિકથા નગરમાં વિહાર કરતા હતા. તે વખતે સુપ્રવાસા નામની કૌલિય સ્ત્રી સાત વર્ષથી ગર્ભિણી હતી તે અત્યંત તીવ્ર અને ત્રાસદાયક વેદનાથી પીડાતી હતી. પોતાના દુઃખમાં તેણે ભગવાન છુદ્ધતું સ્મરણ કર્યું. “ધન્ય છે એ ભગવાનને જે આવા દુઃખોના વિનાશ માટે ધર્મપદેશ આપે છે; ધન્ય છે એ ભિક્ષુ સધને જે આવા દુઃખોના

ભગવાનનાં વચન મહાન હો! મને આ દુઃખનાંથી એમણે બચાવી છે ભગવાનને સંઘસહિત સાત દિવસ સુધી હું જોજન આપીશ જાઓ અને ભગવાનને ભારી વેન લી કહો.”

આર્થપુત્રે ભગવાનને જઇને નિમત્રણ આપ્યું એટલે બીજે દિવસે ભગવાન સંઘસહિત સ્થળે જોજન માટે પધાર્યા. સુપ્રવાસાએ માત્ર દિવસ સુધી ભગવાન છુદ્ધને

નિવારણ માટે પ્રાર્થના કરે છે અને ધન્ય છે એ નિર્વાણને જ્યાં આપું દુઃખ છોડું નથી!”

પછી સુપ્રવાસાએ પોતાના પતિને કહ્યું: “આર્થપુત્ર! જ્યાં ભગવાન વિહાર કરે છે ત્યાં જાઓ. ભગવાનને સાદાગ પ્રણિપાત કરી નેમના આરોગ્ય અને સુખવિહારના કુશળ પ્રશ્નો પૂછીને કહેને કે, ‘જનતે! સુપ્રવાસા આપને, સંઘને તેમ જ નિર્વાણને ધન્યવાદ આપે છે.’”

સુપ્રવાસાના પતિએ ભગવાન છુદ્ધ પાસે જઇને પ્રજ્ઞામ કરી સુપ્રવાસાનો સંદેશ કહ્યો. ભગવાને એ સાંભળી આશિષ આપી કહ્યું: “સુપ્રવાસા સુખી થાઓ, નીરોગી થાઓ અને નીરોગી બાળકને જન્મ આપો.”

ભગવાનના વચન નીકળતાં જ સુપ્રવાસાએ એક નીરોગી પુત્રરત્નને જન્મ આપ્યો. ત્યારે સુપ્રવાસાએ પોતાના પતિને કહ્યું “આર્થપુત્ર! પાતાળાપુ

તેમ જ સધને પાતાને હાથે જોજન પીરસ્યું અને તેજોને આહારથી પ્રસન્ન કરીને સાત વર્ષ સુધી ગર્ભમાં રહેલા પોતાના પુત્રને ભગવાનના ચરણમાં મૂક્યો. એમ કરતા સુપ્રવાસાનું માર્તુહર્ય બરાબર આવ્યું. એ જોઇને ભગવાને પૂછ્યું. “સુપ્રવાસે! શું તને આવા જ બીજા પુત્રની ઇચ્છા છે?”

“જનતે! આવા એક જ નહિ પણ સાત પુત્રોની હું ઇચ્છા કરું છું.”

એ સાંભળીને ભગવાનના સુખમાંથી ઉદારે સર્વે પડ્યા —

“અમાતં સામરૂપેન

પિપરૂપેન અપિપથં

દુક્રમ સુખરસ રૂપેન

ખમ્મમતિવરતત્તીતિ ||”

(જે સુખકરક નથી તેને સુખમાં, જે અપ્રિય છે તેને પ્રિયમાં, જે દુઃખ છે તેને સુખમાં પ્રમાદ અને ઇચ્છા પરિવર્તિત કરે છે.)

મારા ધરની બારી સામે એક મુંઝાઈ મચેલા ઝાડનું યક ગેજું હતું ગઈ કાલે સવારે ઘરખટ્ટીના નોકરે એક સાથીની મહત્તી તેને પાક્યું, અને જપોરે બાર વાગતા મુખીમાં કરવતથી વાદી તેના મોઢા મોઢા કડકા પાડ્યા. એની સાથે એની પત્ની અને પાચેક વર્ષનો છોકરો પણ આવેલાં હતા. પત્નીએ લાકડાં ઉપાડી જવામાં સામે રીધે; બાર વાગ્યે પરવાયા ત્યારે લાંબી કરવત પથ્થુ એ જ ઉપાડી બધ. જે ત્રણ ચાર કલાક આ કામમાં ગયા તેટલો વખત પેલો છોકરો પણ સાથે રહી કાંઈક કાંઈક કર્યું કરતો હતો નાના છોકર્યાં જીડતા તે ઉપાડીને એ એક ઠેકાણે કરતો; સાથે કરવત ચાલતી તેની મળ પથ્થુ ભેતો બાર વાગ્યે નોકરે કરવત હાથમાંથી મૂકી કે તરત તેણે તેને જો હાથે ઘસડીને લાકડાના એક ગોળવા ઉપર ચડાવીને ટેકથી કરવાના દાતા પહેલાં ઉપલી બાજુ રાખ્યા પછી કાંઈક વિચાર આવ્યો, તેથી ફેરવીને નીચેની બાજુ પર કર્યા. પછી કાંઈક વિચાર આવ્યો, તેથી ગોળવા પરથી ઉતારી વ્યવસ્થિત રીતે જમીન પર મુવાડી. પછી પાસે પડેલી દોરીને હાથમાં લીધી, અને તેને વીંટાળીને હાથમાં લઇ લીધી. આ બધું એણે બાતે જ કર્યું, કાંઈના

કહેવાથી નહીં, બિલકુલ એ જ સાથે સાથે કાંઈક બોલતો જતો હતો.

એ આમ કરતો હતો, તેટલામાં નોકરે કરવતને પત્નીને માથે ચડાવી, અને એક મોટું લાકડું સાથેને માથે ચડાવ્યું. પછી સર્વે પોતાના ઘર તરફ વિદાય થયાં.

નોકર ને તેની પત્ની અલગ હતી. બાળને પોતાના કામ સાથે કાંઈક શિક્ષણ આપે એ એમને યાદે શક્ય નહોતું. કાંઈક શીખશે એ દૃષ્ટિથી તેમણે એને સાથે આવ્યો જ નહિ હોય. એ તો માની પાછળ પાછળ આવ્યો હતો. પણ એને માબાપના કામમાં રસ પડ્યો એ કામ એમના જીવન માથે સંબંધ ધરાવે છે અને કોઈક રીતે જરૂરી છે એમ પણ એ કળી ગયો હતો જ. એટલે એણે માબાપના કામનું ધ્યાનપૂર્વક નિરીક્ષણ કર્યું, અને બાળસમજ પ્રમાણે તેમાં રસપૂર્વક ભાગ લીધો. આથી એ પ્રજા-ચાર કલાક માબાપને હેરાન કર્યા વિના ત્યાં ટક્યો એટલું જ નહીં, પણ બિલકુલ પોતાની નાની નાની ક્રિયાઓ અને બોલીથી એણે માબાપનો કામ પણ હુરે.

આ જ વસ્તુને સાચીય રીતે કાઠીએ એટલે તે વિદ્યા અને, અને તેમાંથી વધારા શિક્ષણનું શાસ્ત્ર નિર્માણ થાય.

એક ઝવેરી હતો. તેના ઘરમાં રાત્રે ચોર આવ્યો ત્યારે તેની પત્નીએ કહ્યું, 'અરે, તારો છે કે? ઘરમાં ચોર ભરાઈ ગયો છે!' ઝવેરી કહે, 'હું બહુ છું.'

થોડી વાર પછી પેલી બાઈ કહે, 'અરે, ચોર તો ઘરમાંથી બહુ ઝવેરાત લઇને જાંસડી બાંધી રહ્યો છે!' જવાબમાં તે બોલ્યો, 'એ તો હું બહુ છું.'

ઝવેરાત લઇને ચોર તો ધરની બહાર ચાલ્યો ગયો. એટલે પેલી બાઈ કહે, 'અરે, ચોર તો બહુ લઇને ચાલ્યો ગયો!' ઝવેરી બોલ્યો, 'હું બહુ છું.'

પેલી બાઈ ગુસ્સે મળીને કહેવા લાગી. 'બહુ મારું કપાળ! તમારા જવાબમાં ધૂન પડી! તમારું બહુવું ને ન બહુવું અને સરખું જ છે!'

અનુકંપા

પાંડિતોને હુ ખી દેખીને હૃદય લાગણીથી ભરાઈ આવવું તેનું નામ છે અનુકંપા. તમારું હૃદય હુ ખીને જોઈને પીગળે છે ખરું ? જો તમારું હૃદય ખરેખર પીગળતું હશે તો તમે હુ ખી જોના હુ ખ ફર ક્યાં વિના રહી શક્યો નહિ અનુકંપાશીલ માનવ કદી કોઈનું હુ ખ દેખી શકતો નથી જ્યાં સુધી તેનું હુ ખ ફર ન કરી શકે ત્યાં સુધી તેને નિરાત વગતી નથી ખીલતી પી. જોઈને જેનું હૃદય પીગળે નહીં તેને અનુકંપ શીલ કેમ કહી શકાય ?

પરંપરા નામના મહારાષ્ટ્રના એક જિલ્લામાં મગલવેદના નામનું એક ગામ છે તે ગામમાં દામાજી પત નામનો એક સંન્યાસી રહેતો હતો તે કેમ પીડિતને જોતો તો તેનું હુ ખ ફર ક્યાં વિના રહી શકતો નહીં તેનો એ પણ નિયમ હતો કે તે કેમ અતિથિને પોતાને ત્યાં જમાડ્યા વિના જવા દેતો નહીં એક દિવસે તે એક અતિથિને પોતાને ઘેર લાવ્યો અને બેઠા કરાવવા લાગ્યો અતિથિએ જ્યારે પોતાની સામે લોજનની થાળી જોઈ, ત્યારે તેની આજમાથી અશુધ રાંધેલા લાગી દામાજી પતે અતિથિને રાંધો જોઈને પૂછ્યું, 'ભઈ, તમને મારે ત્યાં તકલીફ પડી કે શું ?'

અતિથિએ કહ્યું 'ના 'તો પછી આપને હુ ખ થવાનું કારણ શું છે ?' પતે કરી પૂછ્યું અતિથિએ કહ્યું 'ભાઈ મારા ગામમાં હુકાળ પડેલ છે, મારા બાળબચ્ચા ભૂખ્યા અધમૂઆ થઈ ગયા છે અને અહીં હું લોજન કરી રહ્યો છું. આ વિચાર આવતા મારી આંખોમાં આંસુ આવ્યા છે'

પારા બાપુ

મહાસતી ઉજ્જવળકુવરજી પતે કહ્યું 'ભાઈ, તમે તે બાળબચ્ચા ફિકર કરો નહીં પહેલાં લોજન કરી લ્યો, હુ તમને અનાજ પણ આપીશ-જે તમે ઘેર લઈ જાઓ અને તમારા બાળબચ્ચાની કુખા પણ ચાત કરજો.' આ રીતે પતે તેને ઘણા પ્રેમપૂર્વક વિદાય કર્યો. અતિથિએ ઘેર આવીને પોતાના ગામના લોકોને કહ્યું કે મગલવેદમાં દર્મજી પત નામનો એક ઇશ્વર પુરુષ રહે છે તેની પાસે તમે જ્યો તો તે બધાને ખાવો માટે અનાજ આપો

આ સાંભળીને લોકોના ટોળે ટોળા પતના ઘર તરફ જવા લાગ્યા તેની પાસે અનાજના ડોંડર બરેલા હતા પરંતુ તે બધા સરકારી ડોંડાર હતા આથી તે ભૂલ વણમાં પડી ગયો આખરે તને ઘણું કે અનાજના માથા અધિકારી તો ભૂખ્યા માથાસો જ ગણાય રાજાના કરતા આ ભૂખ્યા માથાસોને આ ડોંડાર પર વિશેષ અધિકાર છે પતના હૃદયે આ પ્રમાણે કહ્યું અને રાજાની શિક્ષાની પરવા ક્યાં વિના તેણે ડોંડારો ખેંચી નાખ્યા પતે ભૂખ્યા લોકોને કહ્યું જેને જેટલું અનાજ જોઈએ તેટલું લઈ લાઈ અને પોતાનું શુભરાત ચલાવે' લોકોના ટોળે ટોળા એકઠા થયા હતા, પરંતુ દરેકને અનાજ આપવામાં આવ્યું રાજાને જ્યારે આ વાતની ખબર પડી ત્યારે તેણે પોતાના માથાસોને મોકલ્યા અને પતને પકડી લાવવાને હુકમ કર્યો જ્યારે એક ઉદાર ટીમનતને આ વાતની ખબર પડી ત્યારે તે રાજા પાસે ગયો અને તેણે કહ્યું 'રાજાની આજ આપના અનજના જેટલા રૂપિયા માથ તેટલા લઈ લો અને દામાજી પતને છૂટો કરો' રાજાએ અનાજના

રૂપિયા લઈ લીધા અને હાથાણ પતને
રાખના હુકમથી માર્ગમા જ હોટી
મુકવામા આવી

આ વાનનો સાર કોટલો જ છે કે
માનવમા જ્યારે અનુકરણ હોય ત્યારે તે
બીજાનુ હુ ખ દૂર કર્યા વિના રહી ચકતો
નથી એવકુમારે હાથીના બવે એક સસલાની
દયા પાળી હતી, જગવાન શાંતિનાયે મેઘરશ
રાખના બવે એક કબૂતરની રક્ષા માટે પોનાનો

છવ અર્પણ કરી રૂપિયા દત્તો, અનુકરણનો
માપદંડ એ જ છે કે અનુકરણવાળો છવ
બીજાનુ હુ ખ દૂર કર્યા વિના રહી શકતો જ
નથી આપણે પણ વિચારીએ કે આ જતની
અનુકરણ આપણમા છે કે નહિ? પીડિતોને
દેખીને, તેનુ હુ ખ દૂર કર્યા વિના તમોને
ચેન પડે નહિ તો સમજ્યું કે તમારામા
અનુકરણ દલિત છે, નહિ તો મરેલી છે
એમ સમજ લેવુ

મહાદેવભાઈનું સૌજન્ય

મુકલવમર્ધ

૧૯૩૦ની વાત છે સી મહાદેવભાઈને
સભ થયા પછી પોલીસ તેમને જેલગાડીમા
વર્ષ જવા લાગી બહાર લોકોનુ ટોળુ
મહાદેવભાઈનુ સ્વાગત કરવા બેસુ મધુ હવ
પણ પોલીસ સાજીંટને આ મધુ નહી,
બેટલે મહાદેવભાઈને જેલગાડીમા બિમારીને
અકપથી ગાડી દહારી મૂકી આથી લોકો
ઉરફેરાયા અને એક જણે પેલા સાજીંટ તરફ
તાકીને પથર માર્યો પથર પેલા સાજીંટને
હાડી પર વાગ્યો તે એકદમ બૂમ પાડી બેઠ્યો
અને પથર હાથમા લઈ ગાળો દેવા લાગ્યો

મહાદેવભાઈએ સાજીંટને કહ્યુ 'તમે
મોટર જશ ચલાવો હું લોકોને સમજાવુ
અને તેમની આ બૂમ માટે તમારી માફી
માગવા કહું'

પણ પેલા ગોરાએ માન્યુ નહી અને
બબડયા કહ્યું કોટલે મહાદેવભાઈ બોલ્યા
'જે બન્યુ તેનાથી અને બારે વસતી
ચોટ પહોંચી છે, પણ અહી ગાડીમા પુરાએલો
હું શુ કરું? મને અત્યંત ધરમ લેખને
છે, અને તમે કહો તે પ્રાયશ્ચિત્ત કરવા હું
તૈયાર છુ તમે એ પથરથી મને મારો લાવો,
૧૫૨]

એ પથર મને આપો જો તમારા હૃદયને
શાંતિ થતી હોય તો એ પથરથી હું મારી
જાતને સન્ન કરું'

મહાદેવભાઈના આવા પ્રેમાળ શબ્દો
સાબળીને પેલો સાજીંટ શાંત થયો અને
થોડી વારમા તો તે મહાદેવભાઈ સાથે વાતો
કરવા મડી પડ્યો મહાદેવભાઈએ સાજીંટને
આશ્રમ ભેવા નિમ ગ્રણુ આપ્યુ અને તેમનુ
નામ પૂછ્યુ સાજીંટે લખવા માટે કાગળની
બબરખી કાઢી મહાદેવભાઈએ લખવા
પોતાની પેન આપી

એટલામા જેલનો દરવાજો ખાલી ગયો
ગોરાએ પેન મહાદેવભાઈને પાછી આપવા
માડી કોટલે મહાદેવભાઈ બોલ્યા 'એ પેન
આ પ્રસંગના સ્મરણ તરીકે જલે તમારી
પાસે રહી અને પેલો પથરો મને આપી દો'

સાજીંટે પથરો તેમને આપ્યો મહાદેવ
ભાઈ તે પથરો ગાડી બહાર ફેકતા બોલ્યા
'આની માફક આ પ્રસંગની કડવી યાદ
પણ ફેલી દેજો'

પેલો સાજીંટ હસતા હસતા બોલ્યો
'એ તો કથાસ્ત્રીય ફેકાઈ ગઈ!'

પ્રચાર વ્યા ૫

15.12.1947

ਅਮਰਿਕਾ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣਨਾ ਹੈ
 ਕਿ ਉਹ ਕਿਹੜੇ ਕਿਹੜੇ ਕਾਰਨਾਂ
 ਕਰਕੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਰੋਧ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।
 ਅਮਰਿਕਾ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣਨਾ ਹੈ
 ਕਿ ਉਹ ਕਿਹੜੇ ਕਿਹੜੇ ਕਾਰਨਾਂ
 ਕਰਕੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਰੋਧ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।
 ਅਮਰਿਕਾ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣਨਾ ਹੈ
 ਕਿ ਉਹ ਕਿਹੜੇ ਕਿਹੜੇ ਕਾਰਨਾਂ
 ਕਰਕੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਰੋਧ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।
 ਅਮਰਿਕਾ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣਨਾ ਹੈ
 ਕਿ ਉਹ ਕਿਹੜੇ ਕਿਹੜੇ ਕਾਰਨਾਂ
 ਕਰਕੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਰੋਧ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।
 ਅਮਰਿਕਾ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣਨਾ ਹੈ
 ਕਿ ਉਹ ਕਿਹੜੇ ਕਿਹੜੇ ਕਾਰਨਾਂ
 ਕਰਕੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਰੋਧ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।

જાલ રાજા પડે ત્યારે રાજાને લેખે
 નથી - એ છે તેને કુદરતી, દંડવતી
 સ્વભાવને છે જોઈતાં જ બાંધુ રૂઢ
 તપાસની રાખાપણ

કથાના-૨૩
 ૩૧
 અપુના સ્વભાવરૂપે

[આત્મોન્નતિર સુખાર્થે જ્યાંમાં એકિ જથનો જ્યાંપ નીચનાં દેખે તે એવો ત્યામ
 કરવામાં જ માનવધર્મ રહેલો છે. આપણા જ્ઞાતા-જાણનાં ટપનમાં એવા ટેલવાય પ્રસંગો બારે વારે
 ઉપસ્થિત થયેલા છે. પ્રકૃષ્ટારે ભગવાનની કહેલની આડે આવનાર પિતા સામે બંદ ઉભાંયું, નચિંતાએ
 પત્ર પાતાના પિતાના અધર્મચરણ સામે માથું ઉઠાવ્યું હતું, મીરા પશુ એ સ્વજનોના ત્યાગ કરવા
 અર્થે તપસ જ હતી, વળી આપણા સંતકવિઓએ પણ એ જ સ્વ પેતાનાં પદોમાં પવનિત થયો છે.
 નરસિંહ મહેતાએ પણ માથું છે ને:

‘નારાયણનું નામ જ લેતાં વારે લેને તટએ રે;
 કુળને તટએ, કુટુંબને તટએ,
 તટએ આ ને આ રે....’

એવી ધર્મને માર્ગે જતા સ્વજનોનો સમજાવક કરેલો ત્યાજ અધર્મ કરતો નથી.

આપણા દેશમાં સ્વજનોના ધર્મયુદ્ધ થતો થયો. દેશદિવસિન્નકોને દેશ અને કુટુંબ એ દ્વં
 ધર્મસંકટમાં મૂકી દેવું હતું એવી જ યુગવ્યુમા પહેલા મી. કાશીનાથજીને બાપુજીએ આ વખતના
 પત્રમાં સરળ રીતે, માર્ગે દર્શાવ્યો છે.

વળી મળી વાર આપણા સેવકો સેવાના ઉત્સાહમ વધારે પડતી પ્રગતિ ઉપાદી એ છે અને પછી
 નાસીપાસ થઈ જાય છે અથવા બીજી મુશ્કેલીમાં આવી પડે છે. ઉપરાત ટેલક સેવકો અધીર જની
 સેવાક્ષેત્ર શોધવા મંડી પડે છે અને તેથી દેશ વાર નિરાશા અનુભવે છે અથવા એમાં બેભાન
 ગોડવાઈ જાય નથી. આને બચતે તેનો સેવા કરવાનો ઉત્સાહ મંદ પડી જાય છે, એવા સૌ સેવકોને
 આ પત્રમાં બાપુજીએ અજવલું માર્ગદર્શન કરાવ્યું છે.]

શિવ કાશીનાથ,

‘અહિંસાતમક દિંસા’ એ પ્રયોગ અશુદ્ધ જ

તમારી રૂપ મીના કાગળ છેક સળકતો ગણાય.

રજકતો આને મળ્યો.

તમારી પ્રવૃત્તિનું ક્ષેત્ર તમારા જન

ન્યાં ધર્મ સ્પષ્ટ હોવાય ત્યાં તે આચરનાં ઉપચાર ન જવા દેશે. પ્રવૃત્તિ શોધવી નહિ
 માતાપિતાની આપણા કરવાની કે આપો ચર્ચ ને નથી આવી પડે ત્યારે શક્તિ વિચારી લેવી.
 જ્યાંની ધમકીથી કરવાનું કારણ નથી. એવી ને છે તેને સુધારવી, દુરાવવી એ જ
 ધમકીનો અમલ ભાર્યો જ થાય છે. પણ જસ છે ને એમાંથી બહુ ફળ નિપત્તવી
 થાય ત્યાં કલાણ જ છે. માતાજીની સલાહ છે.

તનિવતમાં ખૂબ સુધારો થયો ગણાય. - પ્રમાણ ૬-૨-૩૧

બાપુના આશીર્વાદ

૧૫૪]

ધારાબાપુ

સાક્ષરતાનો મોહ... .. ૦

કોઇ માણસના ઘરમા ખૂબ બાટલીઓ, બરેલી હોય તો તે માણસ ઘણું કરીને રોગી હોવો જોઈએ, એવું અનુમાન આપણે કરીએ છીએ આ શું અન્યાય નથી? બીજી ઇલાજ નથી એવું યાવ ત્યાં સુધી બાટલી ન વાપરવી, એ જેમ આરોગ્યરક્ષણની પહેલી કલમ છે, તેમ જ, અને ત્યાં સુધી ચોપડીમા માથું ન ધાવવું યા માથામા ચો રડી ન ધાલવી (જે કહેા તે), એ રહ્યાપણની પહેલી કલમ છે બાટલી રોગગ્રસ્ત રૂરીની નિર્દશક છે એમ આપણે માનીએ છીએ ચોપડી પણ—પછી તે ભલે સંસા-ચોપડી હો, યા તો પરમાર્થ ચોપડી હો—રોગગ્રસ્ત મનની નિર્દશક મનાવી જોઈએ.

અનેક સંક્રાંતિની વીત્યા જે ના કહ્યાપણની મુમધ હજી દુનિયામા મહેડી રહી છે, તે લોકોનું ભણ જીવન સાક્ષર કરવા કરતા સાર્થક કરવા તરફ જ વધારે હજી સાક્ષર જીવન નિર્દશક હોઈ શકે છે એના કાખલાઓ આજના મુશિસિત સમાજમા વિના ચોથે પણ જડે તવા છે એવી ભાવના, નિર્દશર પણ અત્યંત સાર્થક હોઈ શકે છે એ વિચેના અનેક કાખલાઓ ઇતિહાસે ભેધેલા ॥ ઘણી વખતે મુશિસિત અને અશિસિત એ બેની સરખામણી કરતી વખતે, 'અક્ષાનામકાશિસ્મિ' એ ગીનાના વચનમા કહ્યા પ્રમાણે, 'મુ' અને 'અ' કરતા 'અ' જ પસંદ કરવાનું મન ધાય છે

ચોપડીમા તો અક્ષરો હોય છે, તેથી ચોપડીનોની સોબતથી જીવન સાર્થક બનાવવાની આશા બર્ધ છે 'ચોપડીથી ચ કહી ચોપડીયા વિ બાન' જેકે નવા વૃષ્ટિ હોઈ આવે' (ચોપડી જ કહી અને બે લોકો જ બાત જગીને પ્યારા પાડુ

વિનાબાટ

કેઈ વૃક્ષ યથુ નાવયુ છે?) કવિનો આ સવાલ માર્મિક છે. બીજા એક કવિએ કહ્યું છે તેમ, ચોપડીમાનો કૂવો ડુબાવતો પણ નથી અને ચોપડીમાની હાડી તારતી પણ નથી

કોઇ એક માણસ હવા પી પીને કટાળી ગયો, કારણ જેમ હવાને ખાસે આણે તેમ તેમ આરોગ્ય દૂર દૂર ભાગી જવા લાગ્યું આખરે કોઠની સૂચનાથી તેણે ખેતરમા કામ કરવાનું શરૂ કર્યું ખેતરના કામથી આરોગ્ય પ્રાપ્ત કરી થોડા જ વખતમા તે સારી પેઠે તગડો બન્યો અનુભવે શિદ ધવેલી આરોગ્યની આ સાધના વિષે તે લોકોને કહેવા લાગ્યો કેઈના હાથમા બાટલી લુએ કે, 'બાટલીથી કશું વગવાનું' નથી, કોઠાળી લે, એટલે સામે યદ્યથા,' એમ તે અત કરજી પૂર્વક ઉપદેશ કરતો લોકો કહેતા 'તમે બાટલીઓ પી પીને પ્રાણ લેતા છો, એટલે હવે અમને હવાની બપો કશો છો, ખડુ ને?' દુનિયાનો ન્યાય આવો જ છે બીજાના અનુભવથી બોધ લેવાની માણમને ઇચ્છા થતી નથી તેને સ્વતંત્ર અનુભવ જોઈએ છે, સ્વતંત્ર કોઠરો જોઈએ છે હું એ એના ભક્ત માટે કહું કે, 'પુસ્તકોથી કશો લાભ નથી, નકાસો પુસ્તકોમા ફાંસ ન માર,' તો તે કહેશે, 'તમે પુસ્તકો વાંચો ચૂક્યા છો, અને હવે મને ઉપદેશ દો છો?'

'હા બાપ, હું પુસ્તકો વાંચો ચૂક્યો, પણ હવે તુ ચૂકે નહિ તેવો પાતર જ તને કહું છું' તો તે કહે છે, 'મારે જતે અનુભવ લેવો છે'

'કીક છે, લે અનુભવ ઠોકર પાવાનું સ્વાતંત્ર એ તારો અનુભવિત હક છે!'

હરિને મારગ જવા માટે શીલ, સંયમ
ને સાધના આદિ ડોર મત અનિવાર્ય છે
એટલે જ ભક્તિના પથને આપણા સતોએ
'ખાટા ફેરી ધાર' કહ્યો છે ભવસાગરમાં
પોતાના તમામ પૈભવ-વિલાસોને હોમી દેનાર
મરજીવો-મરજીગર જ ભક્તિના મરમને ભણે
છે એ મરમ ભરવા પછી તો 'ભક્તિ ફૂલ
ફેરી પામડી'નો કામગ ને સુલાવમ માર્ગ
બને છે

સોરઠી સત-જમાલના સ્ત્રીનવ ગંગાસતી
પોતાની શિષ્યા બનેલી પુત્રવધૂ પાનભાઈને
ભક્તિનો મારગ બતાવે છે એને પહેલે
પગથિયે પગલું મઠાવે છે સાદી ને સરળ
શૈલીમાં ફેવી સુદર શિક્ષા આપે છે કે —
મૈત્રુ કે રો ને જેના મન નો' જી

મરને ભાગી કે પડે ભરમાડ કે,
નિપદ પડે કે પાછુ વળગે નહિ,
ઈતો હરિજનના પરમાણ કે મૈત્રુ કે
મૈત્રુ ડાનો ભય, ચૌક પ્રહાર રક્ષાતળ
ભય તોપણ ભક્તિને મારગ મહાલતા
અનમજ આદરોને આવકારતા જેવું મનકું
લગીરે ડાલવું નથી એ જ સાચો હરિનો ભક્ત
છે એ જ એના પરમ પ્રમાણ છે

કહે જુઓ, હરિ ભક્તના અતરની અમી
મક્ષ અવસ્થા સુખની જેને આશા નથી ને
દુખના જેને ભોરતા નથી અને એ તો
હરેશ્યા આ જગતમાં વિચરતા સુખ દુખ,
હૃદય શોક જેવા દ્રવ્યો પ્રતિ ઉદાસીન છે
ભાઈ કે! હરખ ને શોકની નાવે જેને હેડી ને-

શીશ તો ક્યોં કુરમાન કે,
સતયુગ વચનમાં શૂરા થઈ ચાલે,
જેવું નેમ્યા અતરના માન કે-મૈત્રુ કે
હે ભાઈ! જેવું પોતાના મરતક ભક્તિના
મારગે દૂલ કરી નાખ્યા છે, અને એ
સતયુગના વચન પર શૂરા ધધ ચાલે છે તેને
મનમાં માન-અપમાન નિદા-પ્રશ્નના કે
આનંદ કે આક્રંતના ભોરતા નથી હૃદય કે
શોકની પરવા નથી એને મન તો બહુય
સરખુ જ છે અને એ તો —

ભાઈ કે! નિત્ય રે'વું સતસંગમાં ને-
જેને આડે પા'ન આનંદ કે,
સકલપ નિકલપ એકેય નહિ ઉરમાં
જેવું તોડી નાખ્યો માયા કરે દુઃ કે-મૈત્રુ કે
હે ભાઈ! જે હરેશ્યા સત સંગે રહે છે
એને તો આડેય પડે ન આનંદ-હર્ષના હિલોળા
છે માયાના પડળ જેવું પરહ્યા છે તને મન
સકલ નિકલપ જેવું કશુંય રહેતું નથી
પણ હા સતવચનોમાંથી તમારી શક્તિ
ન હશે એ જોને —

ભાઈ કે! ભગતિ કરે તો એવી રીતે
કરજે પાનખાઈ

શખને વચનમાં નિસનાસ કે,
'ગંગાસતી' એમ બોનિયા,
તને થાકે સતયુગના દાસ કે-મૈત્રુ કે
હે પાનભાઈ! ભક્તિ કરે તો
મદ્યુરના દાસ બનીને રહેને એના
વચનોમાં વિન્યાસ ધરને આદરું તમને
'ગંગાસતી' કહે છે

તમારા પોતાના સિવાય બીજુ કોઈ તમને શાંતિ નહિ આપી શકે
અવનનો ઉદ્દેશ મણુશને પોતાના આત્માની એળખ કરાવવાનો છે
— શબ્દ પાછો એમર્સન

અધે આનંદ આનંદ છવાઈ ગયો હતો. 'માનુ' જેસી તો નેવાઈ પામી પેલી બાઈની રસ્તા પર લોકોની શીડ હતી સૌ કેઈ સાથે જોઈ રહ્યો.

અધે આનંદ હતો પણ જેસીના મુખ પર હિંમતના પથરાઈ ગઈ હતી. ગરીબ હયા અને ઘેર બહેન માંડી તે પોતાની કંઠાગ સ્થિતિનો અને બહેનની માલગીનો વિચાર કરતો જઈ રહ્યો હતો. અને અરે, ઠંડી પણ કેવી સખત પડે છે! પહેરવા માટે નથી ગરમ ટાલો કે નથી ગરમ મોભા! જેસીનું શરીર ઠંડીથી ધૂજતું હતું. તેને મનમાં થતું હતું કે, 'ગરમ ટાલો હોય તો કેવું સારું! અરે, ગરમ મોભા હોય તોયે બસ છે!' પણ ખરીદવાને પૈસા હોય તો ને! જેસીના પિતા પણ ટેટલાય દિવસથી રોજ-માર વિના ભટકતા હતા અને બહેનની મંદગી!

'અરે, પેટમાં તો બલ્લે આગ સળગી છે! ત્રણ ત્રણ દિવસ યથા કશું ખાવાનું મળ્યું નથી! બહેન પણ નિભાવી જૂને તાવમાં તડકે છે. હાથ કમનસીબી!'

રસ્તે ચાલતાં ચાલતાં એક રમકડાંની દુકાન આવી જેસી તો રમકડાં જોતો ઊભો રહ્યો તેને યધુ, 'લાવને, બહેન માટે કશું લઈ બડે!' ખીસામાં હાથ નાખ્યો ખૂણામાં એક સિંકો પડ્યો હતો કાઢીને જુએ તો, 'અરે! આ તો એક શર્ધિંગ જ છે! એક શર્ધિંગનું તો કેઈ રમકડું આપે ખરું!'

"તમારું નામ જેસી કે?"

તેણે ફરીને જોયું તો એક શ્રીમંત બાઈ તેની સામે ઊભી હતી જેસીએ કહ્યું, "હા,

ખારાબા

બાઈએ કહ્યું: "જુઓ, તમારું નામ શહેરનાં ગરીબ બાળકોની ધારીમાં છે. આવતી કાલે નાતાલ છે એ માટે અમે એક ખાસ કાર્યક્રમ યોજ્યો છે આ પ્રવેશપત્ર લો એ લઈને મારે ઘેર જરૂર આવજો."

"પણ, મારે એક બહેન પણ છે. તે ઘેર માંડી છે. આવતી કાલે તો તે સારી થઇ જશે. તેને પણ લઈ આવું તો..."

"જુઓને, અમે દર વરસે એક ધર દોઢ એક જ બાળકને નિમંત્રણ આપીએ છીએ માટે મારાથી કશું થઈ શકે એમ નથી. તમારી બહેનને આવવા દઈ તો બીજા પણ એ પ્રમાણે કરવા તૈયાર થાય. માફ કરજો."

એટલું કહીને પેલી બાઈ તો જતી રહી. જેસીને યધુ, 'લાલે, આ પત્ર લઈને બહેન જશે.' પણ પ્રવેશપત્ર પર લખ્યું હતું: "આ પ્રવેશપત્ર ધરાવનાર જેસી જેમ્સ એકલાને જ હાજલ કરશે." જેસીએ ઊંટો નિલાસો નાખ્યો.

જીજે દિવસે કાર્યક્રમમાં તે ગયો. ત્યાંના આનંદમાં અને બાળકોના સમૂહમાં તે પોતાનું બધું દુઃખ ભૂલી ગયો. તેણે પેટ ભરીને ખાધું, પીધું અને બાળકો સાથે રમત રમી આનંદ મેળવ્યો.

રમતરમત થઈ ગયા પછી નાતાલનું કાંઠ લૂંટાવવાનો સમય થયો. અધાં બાળકોને એક દીવાલખાનામાં એકઠાં કરીને કહેવામાં આવ્યું: 'હવે દરેક બાળકને નાતાલના આડ પરથી પોતાને ગમતી વસ્તુ આપવામાં આવશે.

જેતુ નામ યોજાય તે પેલા બંક પાસે જઈને
પોતાને પચાંક પકે તે વસ્તુ માગે.

મખાં બાગકો ઝાડ પરની વસ્તુઓ લેવામાં
તરફીન થઈ ગયા જેમનીની નજર એક સાલ
એ જિન પર પડી 'વાહ, આજે તો ખૂબ
મલ પડયો! કેટલા વખતની એ જિન ખરીદ
વાનો વિચાર કરતો હતો અગ, હું તો એ જિન
જ માગીશ'

"જેસી જેસ" ઝાડ પાસે ઊભેલી
બાઈએ ખૂબ પાકી જેમી દોહનો ત્યા ગયો
લુએ છે તો પેલી જ બાઈ ત્યા ઊભી હતી!
બાઈએ કહ્યું "જેસી, તમને કંઈ વસ્તુ વધારે
પચાંક છે?"

જેસીની નજર પેવા એ જિન પર પડી
ત્યા તો તરત જ તેને છન ચાક આવી તેને
યથું 'છન અહીં' આવી શકી નહિ પણ
મારે તો એને માટે કંઈ લઈ જવું જોઈએ
કે નહિ?'

"બાલો જેસી! તમને સૌથી વધારે કંઈ
વસ્તુ ગમે છે?" પેલી બાઈએ કરી વાર પછપુ

જેસી તો ઝાડ પર બેઠે જોઈ રહ્યો હતો
તેની નજર એક દીગલી પર પડી 'વાહ!
પેલી દીગલી બહુ મજાની છે! છન તો એ
જોઈને શાલ શાલ થઈ જશે પણ પથ્થુ
પેલુ એ જિન પણ બહુ મજાનું છે! જવા
દો એને! મારે એ ન જોઈએ' પછી જેસી
ઘાલી ઊઠ્યો "મને પેલુ લાલ એ જિન બહુ
ગમે છે. પણ મારે તો પેલી દીગલી જ
જોઈએ."

પેલી બાઈ તેના મનની સ્થિતિ સમજી
ગઈ હતી એટલે તેણે જેમીને દીગલી આપી

પથ્થુ બધા ઊંચાઓએ તો ખૂમાખૂમ કરી
મૂકી "જેસી તો ઊંચરી છે ઊંચરી! તેને તો
દીગલી જ બહુ પચાંક પડી ગઈને! વાહ
-ઉંચરી, વાહ!"

જેમી તો દીગલી વધને મજાનની મહાર
તરત જ દોડી ગયો અને ઘેર જઈને પોતાની
માઠી બહેનને કહેવા લાગ્યો "અરે, છન,
છન, જરા જો તો ખરી! તારે માટે આ શું
લઈ આવ્યો? તને દીગલી બહુ ગમે છે ને?"

છન તો દીગલીને જોઈને ખુશ ખુશ
થઈ મઈ બને બાઈમહેન આનંદમાં તરતોગ
થઈ ગયા

એટલામાં બાતણા પર ટકોરા પડ્યા
જેસીએ બાતણું ઉઘાડ્યું. શું છે તો પેલા
બલા બાઈ આવ્યા હતા!

"હ, આપ .." જેમીને શું કહેવું
એ સમજાયું નહિ!

પેલી બાઈ ધરમ્મ આવી અને ધાલી.
"જેસી, તમને ખીલ" બાળકોએ ખૂબ પચાંક્યા
એ માટે હું ફિલગીર છું. તમે ગયા પછી મે
મધી વાત ઊંચરાઓને કહી તેઓ પણ
પોતાના વર્તન માટે ફિલગીર થયા છે તેઓના
કહેવાથી આ ભેટ તમારે માટે લઈ આવી છું
શાત પડી ગઈ છે, એટલે હવે હું જાઉં છું"
એમ કહીને પડીકું જેસીને આપી એ બાઈ
લાલી ગઈ

જેસીએ જોખુ ઉઘાડ્યું તે આનંદમાં
આવી જઈ ધાલી ઊઠ્યો "અરે, આ તો
પેલુ લાલ એ જિન!"

બને બાઈમહેનની આંખમાંથી હૃદયના
આસુ વહેવા લાગ્યા ઘરમાં જઈ આનંદ આનંદ
છવાઈ ગયો
(અંતિમ વાર્તા પરથી)

મિત્રોની વિશ્વ પરિવ્રજા

‘કવેકર્સ’ મિત્રોના મહાગાની સ્થાપનાની અર્ધ-શતાબ્દી આ વર્ષના ઉનાળામાં આવતી હોવાથી કવેકર્સ મિત્રો ઓફસર્કિસ ૨૮મી જુલાઈથી તે છઠ્ઠી ઓગસ્ટ સુધી એ મહાગાની ત્રીજી વિશ્વ પરિવ્રજા કરવાના છે પહેલી બે પરિવ્રજા લગભગ ૧૯૨૦ની સાલમાં જને ફિલાડેલ્ફિયા નજીક ૧૮૩૭ની સાલમાં કરવામાં આવી હતી ઓફસર્કિસ પરિવ્રજા ૮૦૦ જેટલા પ્રતિનિધિઓ ભાગ લેશે એમ જણાય છે તેઓમાંના અર્ધ જેટલા પ્રતિનિધિઓ ઉત્તર અમેરિકાના હશે અને બાકીના બધા દુનિયાના જુદા જુદા ભાગમાંથી આવશે આ પરિવ્રજા કરવાનો મૂળ ઉદ્દેશ તો એ હોય છે કે ભવિષ્યમાં કવેકર્સ પ્રવૃત્તિ શી રીતે ચલવવી તેની વિચારણા કરવી કારણ કે કોઈ પણ પ્રવૃત્તિના મૂળમૂલ સિદ્ધાંતો અને ઉદ્દેશોને ભાગવી રાખવા હોય અને તે પ્રવૃત્તિને માત્ર નામથી જ પ્રવૃત્તિ તરીકે સ્થગિત ન બનાવવી હોય તો તે વિશે અવારનવાર વિચારણા કરવી જરૂરી છે

સૌ કોઈને જાણ છે જ કે કવેકર્સ મિત્રોના આ મહાગાની સ્થાપના એવી માન્યતા ઉપર થયેલી છે કે, અનાદિ કાળથી જ્યારે પેગબરો અને ધર્મ ગ્રંથોનો પણ ઉદ્ભવ થયો નહોતો તે સમયથી ‘દિવ્ય જ્યોત’ પ્રકાશી રહી છે જે અનાદિ છે, અત્યેક માનવી પોતાની ઉપાસના દ્વારા, પોતાના કાર્યો દ્વારા એ જ્યોતિનો પોતાના જીવનમાં આનંદાંશ કરી શકે છે અને તેને પોતાની સદા તેમ જ જીવન-બચસાવમાં માર્ગદર્શિકા રૂપ બનાવી શકે છે તેથી આ મહાગાનો હરેક સભ્ય પ્રથમ ઈશ્વરની આ જ્યોતિ તળે સોનો મિત્ર છે આરાખાપુ

અને ત્યાર પછી જ એ પોતાપોતાના ધર્મનો અનુયાયી છે આવે જ ઉદ્દેશ અને સંદેશ આ મહાગા સ્થાપક જ્યોર્જ ફોક્સે પોતાની દૃષ્ટિ સમીપ રાખ્યો હોય એમ જણાય છે

આવી સનાતન જ્યોતિના અસ્તિત્વમાં સમ્મા અને માનવ જીવનમાં તેનો અવિર્ભાવ થાય છે એવો વિશ્વ સભાગ કવેકર્સ મિત્રોમાં જ હોય છે એવું કઈ નથી કોઈએક ધર્મના સાચા ઉપદેશકો તેમ જ સત્યશોધકો પણ જેવી જ માન્યતા પર આબ્ધ છે અને તેઓ પોતાનું જીવન ધકતર એ અનુસાર જ ચલે છે આ રીતે કવેકર્સ મિત્રોએ પોતાનો અલગ સ પ્રદાય ઊભો કર્યો છે એમ ન કહી શકાય (જે કે તેઓ ઈશ્વરના અસ્તિત્વની આરાધના દર્શાવતા ‘પદ્મ’ના ગણી શકાય બરા) ખરી રીતે તેઓ સત્ય-જ્યોતિ પ્રતિ પ્રજાજી કરતા માત્રિકોના સાથી અને અખિવ વિશ્વના બધું તરીકે પોતાને જુએ છે

આ મહાગા નાતબંધતા તેમ જ ધર્મોના કોઈભાવમાં માનતું ન હોવાને કારણે જ્યારે જ્યારે પ્રસંગ ઊભો થાય ત્યારે ત્યારે સમજૂતિ તેમ જ શક્યતા કાર્યમાં તે બહુ જ સફળતા પૂર્વક પોતાનો ફાળો ફેટવાય વધેથી આવતું આબ્ધ છે બળી આ મહાગાને પ્રતીતિ થઈ છે કે, આજે દુનિયામાં જે તમા પરિસ્થિતિ ઉપરિચિત થઈ છે, એ કારણે સફળતા તેમ જ શક્યતા પોતાના કાર્યને વધારે વેગશીલ કરવાની જરૂર છે, અને આજના પ્રગ્નેઓ ઉઠેલ લાવવા માટે સનાતન જ્યોતિ પાસેથી નવી પ્રાણજત પ્રેરણા મેળવવી જોઈએ

આંતરિકમાં મળનારી વિદ્યા પરિપક્વમાં
નીચેના મહત્વના પ્રશ્નોની વિચારણા થયો :
પૂર્વ અને પશ્ચિમ જન્મેનો સંઘર્ષ; શ્રીમંત
અને ગરીબ વચ્ચેની તંગદિલી; રાજોદ્ધ
સ્ત્રી-પુરુષ વચ્ચેનું વેપર, મેવા અને કાર્ય
બાબત ઊભી થયેલી જોરસમજ; ઉદય અને
પુલ્કિની ખેંચનામ્.

વળી આ પરિવરનો બીજો હેતુ કવેકસ
મિત્રોનો અન્ય પ્રિસ્તીઓની તેમ જ અન્ય
ધર્મીઓની માથે મ પડે માધવાનો છે, અને
મમાજના સુધરેલા નવા વિચારકોના આદર્શો
અને કાર્યોના તેમની દૃષ્ટિ અનુસાર પરિવચ
કરવાનો છે એટલે પ્રવચી પરિવરે પોતાનો
જે ખરડો મોકલ્યો છે એના ઉલ્લેખ પ્રમણે -

આત્માની શુદ્ધિ

સુનિશ્ચી નાનચંદ્રણ

પાકૈવ તીર્થંવાત્રા કરવા ગયા ત્યારે મહાત્મા શ્રીકૃષ્ણએ કલામધ્ય સાથે કહી પ્રબલી આપીને
એને પશુ સર્વસ્થાનાદિ અભિષેકક્રિયા કરાવવાની ક્ષી દત્તી તે અક્ષય પાળાને પાડવો પાછા વળ્યા
અને દારિકાપીરી મોગી સભા ભરી તીર્થથી પાછા ફરેલા પાકૈવેનું ભારે દુઃખદર્શનપૂર્વક સન્માન કર્યું
ત્યાર પછી સભામાં જ પવિત્ર થયેલ કક્ષી પ્રબલીને મગાવી અને વધેરી રીપ કરી, ફરકને એકએક રીપનો
ટુકટો આપ્યો, ને પોને પશુ એક ટુકટો મોગા નાખ્યો. પશુ ભારે કડવાસ લાગવાથી પાળામાં થકી
નાખી કૃષ્ણ પાડવાને કહેવા લાગ્યા. 'સુધિહિર! શુ તથોએ પ્રબલીને અભિષેક નથી કરાવ્યો?'
'અરે પ્રજુ! અભિષેકમાં જરાયે કડવાસ નથી રાખી!'

'ત્યારે આ કડવાસ કેમ?'

'પ્રજુ! અદરની કડવાસ ઉપરના અભિષેકથી કેમ ભય?'

'ત્યારે તમારા પાપની કડવાસ કેવી રીતે ભય? હે સુધિહિર! જેમ પ્રબલીની કડવાસ મગા જેવી
પવિત્ર સરિતાઓનાં સ્નાનથી તેમ જ મનોવચારથી ન ગઈ, તેમ પાણીમાં નાદવા માત્રથી આત્મા
શુદ્ધ ન થાય ત્યારે આત્માની કડવાસ (પાપ) કેમ મટે?

આત્માનદી સંયમતોષપૂર્ણા સત્યાવહા શીલતઠા દયોર્મિ ।
તત્રાભિષેકે કરુ પાણ્યપુત્ર ન વારિણા શુદ્ધતિ આન્તરાત્મા ॥

'આત્મારૂપી નદી સંયમરૂપી જલથી ભરેલી છે, સત્યરૂપ પ્રવાહવાળી છે, શીલરૂપ કંઠાવાળી છે,
અને દયારૂપ ભીમીઓ (મોળ) વાળી છે તે નદીમાં સ્નાન કરવાથી અંતરાત્મા શુદ્ધ થાય
છે - માત્ર પાણીથી શુદ્ધિ ન થાય.'

સુધિહિર કહે 'પ્રજુ, ત્યારે અમને પ્રથમથી કેમ ન ક્યું?' જવાબમાં કહે ॥ 'અનુભવ વિના
મારા કહેવાથી તે વખતે તમને ન સમજત.'

'મિત્રોને ખાસ કરીને એ સાડુ એકાદ
કરવામાં આવે છે કે, તેઓ આંતરિક અવાજને
સાંભળી શકે, વૈયક્તિક તેમ જ આમૂહિક
રીતે મંડળના આદર્શોને અનુસરે અને સમય
આવે ત્યારે માનવતાભરી રીતે ઉદ્યરના વૈયક્તિક
પ્રેમના સત્યનું ઉદ્દોધન કરી શકે.'

ત્યારે આ મિત્રો પ્રબુની દૃષ્ટિ અનુસાર
એકબીજાના તેમ જ સૌના મિત્રો જાનશે
ત્યારે જ તેઓ પ્રબુના સાચા સેવકો બની
શકશે અને ત્યારે જ એકબીજા વચ્ચે જે
બિનતાનો પડે તે દૂર થઈ જશે તેમ
જ સૌ એક બીજાનાં સ્વજનો હોય એમ
'વસુધેવ કુટુંબકમ્'ની ભાવનાથી
હળીમળી શકશે.

આપુલની મીઠી વાતો - ૫..

સાને શુરુએ

૧૯૩૧ની સાલમા કરાચીમા કચેસ
ભરાઈ હતી. '૩૦ની સાંજનો મીઠાનો સત્યાગ્રહ
બંધ થયો હતો. સરકારની કામિ ઝૂંપીને
હિંદી રાષ્ટ્ર વિજયી નીવડ્યું હતું. દુનિયામા
હિંદી રાષ્ટ્રની પ્રતિષ્ઠા વધી હતી. વાઇસરોયે
ગાંધીજી સાથે કરાર કર્યો હતો. અને મહાત્માજી
ગાંધીજી પરિવ્રજા ભાગ લેવા મટે લડન
જવાના હતા. કરાચી કોંગ્રેસે તેમને પોતાના
એકવા પ્રતિનિધિ તરીકે ચૂંટ્યા હતા. ગાંધીજી
વિદાયત જવા નીકળ્યા તે જ કપડા, તે જ
સાદાઈ એમની સાથેના માણસોએ વધારે
કપડા સાથે લીધા હતા. ગાંધીજીએ તે એક
બદરેશી પાછા મોકલી દીધા. તેઓ બોલ્યા
“હું તો દરિદ્રનારાયણને પ્રતિનિધિ છું.” પોતલી
પહેરીને ભારતના એ યોગીગજ મહાન નેતા,
ઈશુના અવતાર લડન પહોંચ્યા મજૂરોની
વસ્તીમા તેઓ રહ્યા. તેમને ન નડી કડી,
કે ન નડ્યો જરૂર જાળકોનાં તેઓ ખજ
લાડીલા જમી ગયા હતા. જાળકોની સાથે
તેઓ ફરતા, હસતા, બોલતા

સ્વારા વ્યાધુ

ગાંધીજી પરિવ્રજા કામ ચાલુ હતું
અર્થા, બાળ્યાનો રોજ ચતા હતા. પરંતુ
શીવાસાહેબ કમ્પ ચાલવા હતા ન હતા. પરંતુ
મારે એ જમી ફરકત અહીં કહેવી નથી
ગાંધીજી પરિવ્રજા સિવાય મહાત્માજીને બીજો
અનેક ઠેકાણે જવું પડતું મુશ્કાલતો, એક
બીજાને મળવા જવાનું, પ્રશ્નોસર્વો, પત્રોની
પરિવટો, એમ એકધારું કંઈ કંઈ ચાલ્યા
કરતું

એવી જ એક સભા હતી મહાત્માજી
ત્યાં માંચા તેમણે હિંદુસ્તાનના બ્રિટિશ
રાજવહીવટનો કેવો જમી રીતે બંધ પાત થયો
છે તેનું નિવેદન કર્યું. ભારતની સ્વીયજ
દરિદ્રતાનું તેમણે કડુષ્ઠ જીર ચિત્ર ખડું કર્યું
સભા સ્વયં જમી ગઈ હતી. પરંતુ એક
જેણે જિભા ચળેને પૂછ્યું

“ગાંધીજી, બ્રિટિશ મૂડીવાદીઓ સત્તાને
આધારે હિંદી જનતાને કચડી રહ્યા છે એ
વાત સાચી પરંતુ તમારા દેશના જ કારખાના
વાજાઓ, જમીનદારો, ધનિદો જનતાનું

રત્નપોષણ શુ નથી કરતા તમારા મૂર્તિ-
વાદીઓ પાપી નથી શું?"

મહાભાઈ બેચા

"દેરામાના મૂર્તિવાદીઓ પશુ પાપી છે
પરંતુ તેઓના પાપોનું મૂળ તમારામાં જ છે
હું જો છું નાવાદી હોત અને ગરીબોને કષ્ટ
નારાં મારા દેખતા જ માલિકોને એ જો
એ ગોળીઓ મારી હોત, તે બ્રિટિશોને

એ ચાર મારી હોત. હિંદુસ્તાનમાં તમારા પાપ
અપાર છે સો-દોસો વર્ષની લૂટ! પરંતુ
જેટલા પાપ હિંદી મૂર્તિવાદીઓના પાપની
તો ૮૭ સદ્ગુણાત પશુ નથી યર્ધ "

કેવો તેજસ્વી ઉત્તર માધીજીએ આપ્યો?
માધીજી નિર્ભય અને નિરપૂઢ હતા. જેમની
પાસે મત્વનો આધાર છે તે જ આમ
બોલી શકે

નવસર્જન દ્વારા મુક્તિ

ગુરુ દેવ

હું માન જોટલું હતું છું કે સારી વસ્તુને આહુતી તે પણ જોહમુકત થઇને બધી
જાતનો મોહ વિનાશકારી હોય છે તાજમહાલ અને સારો લાગે છે, જોટલા માટે તાજ
મહાલની સ્થાપત્ય કલાના અનુકરણમાં ફરક રહેવાના ધરને ધૂમટ ચલાવવો જ જોઈએ જોહ
કરી હોય નહિ હિંદુસ્તાની સંગીત ગમે છે જોટલે કંઈ તેની હુમેશા પુનરાવૃત્તિ કર્યા
કરવી જોહ નથી અજવાળા ચિત્રો જૂઠા સારા છે એ ટોણ નહિ માને! પણ જોટલા
માટે તેને ધૂમટ કરીને આપણા ચિત્રમેળમાં મુક્તિ ચોખવી જોહએ જોહું ને દોષ કહે
તો તે હાસ્યપાત્ર ફરે

ત્યારે પ્રશ્ન એ ધાય છે કે અજવાળામાં, તાજમહાલમાંથી, હિંદુસ્તાની સંગીતમાંથી
આપણે શું લેવાનું? તો કહે પ્રેરણા—ઇન્સ્પિરેશન મુદર વસ્તુનું એક મોટું કામ આ
પ્રેરણા આપવાનું છે શાની? તો કહે નવીન સર્જનની તાનસેન અને અકબરશાહ તો
કચારના મરીને જૂત થઈ ગયા છે, પણ આપણે આજે પણ તેમના સૂરનું શ્રાદ્ધ કર્યા
કરીશું? કહી નહિ તાનસેનના સૂર શીખીશું, પણ શા મટે? તો કહે પાતાના પ્રાણમાં
તમે જેને રેનેસાસ કહો છો—નવજન્મ તેનું આવાહન કરવા માટે

હું પણ એ જ વસ્તુ હુમેશા કહેતો આવ્યો છું કે નવસર્જનમાં ગમે તેટલી ત્રુટી
હોય—તોપણ મુક્તિ એ કાટખા માર્ગે જ મળેલી છે—બાધેલી સડક ગુલામની
પાપની વડે ઠાકેલી હોય તોપણ તે ફરે તો આપણને આખરે ચોરગતીમાં જ લઈ
જાય છે. આપણે બધા જ મુક્તિપ્રાપ્તિ હીએ અને મુક્તિ દેવજ નવસર્જનને માર્ગે જ
રહેલી છે મત્તામુગતિકલાની નિષ્ફલક સાધનાને માર્ગે નૈવ નૈવ જ

ત્રિવેણી સંગમ

ક કવ-કવિ સુ ૦ ૦

(૨૫)

એક વાર મહાદેવભાઈએ કહ્યું “શીડે શાસ્ત્રી ગીતાની સમતાનો એવો અર્થ કરે છે કે આપણે દુહને મારીએ અને સદાચારીને પૂજીએ એ સમત્વ છે, કારણ દુહને મારવામાં હથા અને ન્યાયબુદ્ધિ છે. આપણી વૃત્તિ કેવી છે એના ઉપર આધાર છે.”

બાપુ કહે “સ્ટોફસ પણ એમ માને છે એ તમે જાણો છો ના? હું કહું છું કે એવી રીતે હથાથી મારી જ ન શકાય.”

વહુભાઈ હમણા હસતા કહે “વાહકાને હથાથી મરાય તો દુહને કેમ નહીં?”

બાપુએ વાત તો હસી કાઢી, પણ વહુભાઈએ જ્યારે પૂછ્યું “કેમની મરવાની ઇચ્છા તે હોતી હશે?” ત્યારે બાપુએ કહ્યું “જરૂર હોય, આપઘાત કરનારાઓ ઇચ્છા વિના આપઘાત કરતા હશે?”

(૨૬)

એક વાર વાત પરથી વાત નીકળતા ‘સર્વન્દ્રસ ઓફ ઇન્ડિયા’ની અરપૂરથી પ્રત્યેની વૃત્તિની વાત નીકળી બાપુ કહે “પ્રથમથી જ એ લોકોની આ વિષેની વૃત્તિ આજે આ પ્રકારે ને સ્વરૂપ લીધું છે તેને માટે જવાબ દાર હું તો ૧૯૧૫ માં ગોખલે ગ્રંથની મધ્ય ત્યારે પૂના સર્વન્દ્રસ ઓફ ઇન્ડિયા સોસાયટી હોલમાં રહ્યો હતો ત્યારે જ એ મેં નેઈ લીધેલ એ પ્રશ્ન મને બરાબર યાદ છે મેં દેવધરની પાસેથી એમની પ્રવૃત્તિઓની દૃઢી નોંધ માગી, કે નેથી અને પ્યારાબાપુ

ખબર પડે કે મારે શું કામ ઉપાડવું એ નોંધમાં અરપૂરથી વિષે હતું કે એમની પાસે જઈને બાપણે આપવા, એમના ઉપર કેવા અન્યાય થાય છે તે વિષે એમનું જાન બચત કરવું ઇત્યાદિ એ તો દેવધરને કહ્યું કે, ‘આ તો એ રાટી માગી તેને જાહેર પથ્થર મળે છે આ રીતે અરપૂરથીના કામ રી રીતે ચર્ચ થકે? આ સેવા નથી આ તો ગુરુબીવટ છે અરપૂરથીના ઉદાર કરનારા આપણે કેાલું? આપણે તો એ લોકો પ્રત્યેના પાપનું પ્રાયશ્ચિત્ત કરવાનું, જલુ ફેરવાવું છે એ તો એ લોકોને અપનાવીને ચર્ચ થકે, એમની આમન સાબણ આપીને ન ચર્ચ થકે’ શાસ્ત્રી અકળાયા અને ઘાલ્યા ‘તુ આમ ન્યાયાસન ઉપર ચઢીને વાત કરે એવી અમે આશા નહોતી રાખી’ હરિનારાયણ આપ્ટે પણ બહુ ચિંતાયા હરિનારાયણને એ કહ્યું ‘તમે તો સમાજમાં બંદ કરાવે એમ લાગે છે’ આપ્ટે કહે ‘હા, બંધે બંદ થાય, એ હું કરીશ.’ આમ બહુ વિવાદ થયો હતો એ તો બીજે દિવસે શાસ્ત્રી, દેવધર, આપ્ટે બધાને કહ્યું ‘હું તમને હું આપીશ એવી મને કલ્પના નહોતી.’ એ મારી માગી એની એ લોકોના ઉપર સારી અસર થઈ પછી તો અમને બની ગયું.

વહુભાઈ આ સાંભળી કહે: “તમને તો બધાની સાથે બની જાય ને તમારે શું? વાંચુશ મૂછ નીચી!”

બાપુ કહે “જુઓની, એટલે જ કલ્પાવી

નામું છું ના ?”

(૨૭)

એક વાર મહાદેવભાઈને રાટલી વગુવાને માટે વેસલ જોઈતું હતું. ત્રણે ચાર વાર એને માટે માગ્યું વીસીમાંથી માગણી કરી અને ન આપ્યું એટલે વોર્ડર કહે : “શીશીથી આજે રાટલી વણે, કાલ મુધીમાં બીજું આવી જશે.”

વરૂંમભાઈ કહે : “અહીં તો શીશીથી રાટલી વગાવે તેવા પડ્યા છે.”

બાપુ કહે : “પણ સાચે જ, વરૂંમભાઈ, શીશીથી રાટલી સારી વણી શકાય છે.” એ અખતરો પણ બાપુ કરી ચૂક્યા હતા.

મહાદેવભાઈ કહે : “ફીનિશ આશ્રમમાં ગયા ત્યાં મુધી રસોઇયો હતો ખરો ?”

બાપુ કહે : “ના. એ પહેલાં રજા આપેલી. એક રસોઇયો બહુ સારો હતો, એ

પ્રાણજી હતો. તે ગયો પછી એક મતિયો આવ્યો. તે તો કહે : ‘સાઈસાળ, તમે માર્યાં વગેરે ન વાપરવા દો એ તો અમારે ના પોમાય.’ એટલે એ કયું : ‘તો ભલે નાઓ.’ ત્યારથી રસોઈયા વિના ચલાવવા માંડ્યું. રાંધણું, કપડાં ધોવાં, પાલખાનાં સાફ કરવાં અને ફળવાનું બધું ઘરમાં હાથે જ કરી લેતાં હતાં. ફળવાને માટે છ પાઈન્ડની કિમતની લોખંડની ઘડી લીધી હતી. એક માણસથી ન ફળાય, પણ બે મુએ ફળી શકે. મારે સવારના પહેારમાં જીડીને એ પહેલું કામ. જમે તેને મારી સામે ફળવા બેસાડી દઉં. એ ઘડી ઊભા ઊભા દાવાની હતી. હાથે હલાવવાનો, પણ હલાવવાને બે માણસ જોઈએ ના કલાકમાં અમારા આખા ઘરનો આટો ફળાઈ જતો. અને જેવો જોઈએ તેવો બટાપાતળો.”

મારી પ્રાર્થના

મહાદેવભાઈ દેસાઈ

મને હિંદુ તરીકે સર્વોત્તમ પ્રાર્થના હમેશા આ લાગી છે

સર્વેંકમ સુખિન સન્તુ સર્વેં સન્તુ નિશમયા : ।

મર્વેં ભદ્રાશ્ચિ પરમન્તુ ન કચ્ચિદ્ દુઃખભાગુ ભવેત્ ॥

આખો દિવસ કામ કરીને રાત્રે જ્યારે હું સૂઈ જાઉં છું ત્યારે આ પ્રાર્થના કરીને હું સૂઈ જાઉં છું. ‘સર્વ’માં જેટલા આપતા હોય તે સૌને માટે એ પ્રાર્થના છે, અને એમાં હિંદુ ધર્મનું ગૌરવ છે.

યશનો વ્યાપક અર્થ સેવા છે, અને એ યશમાં આહુતિ આપવાની છે આપણા વિકારોની, આપણી ટુટિઓની, આપણી દુર્ભલતાની, આપણા રાગદ્વેષોની. એની આહુતિ આપીને આપણે શુદ્ધ થઈએ તો આપણી પ્રાર્થના ફળે.

આપણી કંઈ કામના શુદ્ધ ॥ અને કંઈ અશુદ્ધ છે, કંઈ શુભ છે અને કંઈ અશુભ છે, તે આપણે હમેશા કહી શકતા નથી. પણ પ્રભુ એ જાણે છે. એટલે હું જ્યારે પ્રાર્થના કરું ત્યારે મારી પ્રાર્થના એ રહે છે કે મારી શુભ અને શુદ્ધ કામના હોય તે જ ફળે, અશુભ કે અશુદ્ધ કામના નિબંધન રહે.

અક્તરાજ 'અનુસંધાન પૃ. ૧૪૬ થી આશુ]

જ કહ્યું કે, 'ભાઈ, તું તારું સલાજી નીલનળી
ચાતમા શા માટે નકામું માણુ, મારડું?' પછી
તેઓ સૌ ઠાઈ સાથે યોદ્ધા વિના મૂળા મૂળા
ચાલવા લાગ્યા. પરંતુ થોડેકે ગધા પછી
તેઓએ ભક્તરાજને કહ્યું 'કામદા અને
નિયમોમા અમે માનતા નથી એવું કઈ નથી
પરંતુ જેમ તમે તમારે જ તારાત્મક સુગાડે
તેમ વર્તો છો. એમ અમે પણ અમારી મતિ
અનુસાર વર્તીએ છીએ. જળી તમે અમારાથી
કઈ બામતમા છુટા પડો છો. એ કઈ સમજાવું
નથી અવશ્ય તમારી માફક અમે કયા
પહેરી નથી એ અમે માનીએ છીએ કે
તમારી કમાલ દશા ઢાંકવા માટે તમારા
પાડોરીએ આપી હોવી એવું છે."

ભક્તરાજ—પણ આથી રીતે એવું છે
તો તમે નિયમ અને કામદામાંથી જાણી શકો.
એમ નથી કાવણ કે તમે જાણેથી પ્રવેશ
કર્યો નથી અને આ કયા અને આ ભૂમિના
પ્રભુ તરફથી મળી છે તમારી એટલી વાત
અવશ્ય આથી છે કે આ કયા મારી કમાલ
દશા ઢાંકવા માટે જ મળી છે. કેરણ કે
મારા શરીર પર અધિશ સિવાય કશું હવું
નહિ જળી અને એ મારા પ્રવાસમા ખૂબ
અરજ થઈ પડી છે. જ્યારે હું પરમ ધામમા
પહોંચી જઈશ, ત્યારે પ્રભુ મને આ કયા
પરથી તરત જ ઓળખી શકશે જળી મારા
કપાળ પર લીલક છે એ તમે એવું નહિ
હોય જે દિવસે મારે ભાર જમા પરથી
ઊઠી ગયો તે દિવસે પ્રભુના માણસે મારા
કપાળે એ લીલક કયું છે જળી તેણે અને
આ વીંટો પણ આપ્યો છે જેથી મર્ગમા
તેમાંથી બામવચનો વાચીને હું આત્માસન
મેળવી શકું. આ વસ્તુએ તમારી પામે હોય
એમ લાગતું નથી. એ તમારી પાસે કયાથી હોય?
કારણ કે તમે કયા દરવાજે જાને આવ્યા છો?

ભક્તરાજની વાત સાંજળી તેઓ ચૂપ

રહ્યા. પણ તેઓ એક બીજા તરફ નોંધને હસી
પડ્યા અને પછી આગળ ચાલવા લાગ્યા.
ભક્તરાજ વિચાર કરતો કરતો આગળ જતો.
હતો. વચ્ચે વચ્ચે તે દીર્ઘ નિસાસો નાખતો.
હતો અને આત્માસન એળવવા વીંટો ઉપાડીને
વાચતો હતો.

પછી તેઓ 'મુરદેલીની ટેકરી' પાસે
આવી પહોંચ્યા એની બાજુએ નીચેના ભાગમા
ઝરણું વહેતું હતું જળી ત્યાંથી નીચે બે
રસ્તા પણ ફટાતા હતા જે સાકડી દેડી
હતી તે સીધી ટેકરી પર લઈ જતી હતી
જ્યારે પેલા બે રસ્તાઓમાંથી એક રસ્તો
ટેકરીની નીચેના ભાગમા ડાબી બાજુએ
અને બીજો જમણી બાજુએ જતો હતો.
ભક્તરાજ ઝરણામાંથી થોડું પાણી પીને
દેડીને રસ્તે આગળ ચાલ્યો.

પેલા બે જણાએ એવું કે, ટેકરી પરની
દેડી સીધી અને સપાટ હતી જ્યારે પેલા
બે રસ્તા સગવડભર્યા હતા. તેથી બંને જણાએ
શુદ્ધે શુદ્ધે રસ્તે જવાનું વિચાર્યું. એક જણાએ
'બધ' નામનો માર્ગ લીધો, જેથી તે ગાઢ
જંગલમા ભટવાઈ ગયો, અને બીજાએ
'વિનાશ' લખી લઈ જનારો રસ્તો પકડેલો.
હોવાથી તે અધારા પર્વતો પર ભૂલો પડ્યો
અને ઊંચેથી જળડીને મરણ પામ્યો.

હવે ભક્તરાજ જહું મુરદેલીથી ટેકરી
અડી રહ્યો હતો. રસ્તો પ્રભો. સીધો અને
સપાટ હોવાથી તેને ધૂણિયે પડીને જહું
સલાજી પૂર્વક અંતરુ પડતું હતું જે જરા
ગફલત યામ તો ઊઠી ખાઈમા જ જળડી
પડે! એવામા રસ્તા પર એક વિશામરથાન
આવ્યું ત્યાં ભક્તરાજ થાક ખાવા બેઠો. તેણે
જરા લનાવ્યું અને વીંટો કાઢી વાચવા આગળ
પણ ભક્તરાજ ખૂબ ચાડેલો હોવાથી એની
આખો વેશવા લાગી અને ઘોડી વારમા તો તે
ધસધમાટ થીથી ગયો. ટીંચમા ને ઊંધમા તેના
હાથમાંથી વીંટો નીચે જળડી પડ્યો! (આશુ)

—== મહાયોગી શ્રીઅરવિંદ —==

૯મું દવે

૭

હે દેવ ! હે માનવમૂર્તિ દિવ્ય !
 પ્રસાંતવાની, સ્થિતપ્રજ્ઞતાની,
 તેજસ્વિતાની અતિમાનસિની,
 તવ શાંત ચિન્ત, સ્થિત સાશ્વતિયે,
 નમું નમું નાથ, શુરા શરણ્યે !
 હે દેવાધિરેવ ! જગન્નિવાસ,
 હૃદયિનહું ગીત શુ ગાય જિંદુ !
 સ્વરૂપ નિમજ્જન સાધુનેયે,
 વિરાટ વ્યાપે તવ વિશ્વરૂપે,
 'સાર્થક્ય સમણું મુજ જિંદગીનું'.
 પ્રભો ! મહિમાન્વિત સ્થાન હૃદયે
 વિરાજી વિશ્વે, નિજ તેજ પુંને
 પ્રકાશી પૃથ્વીતણી સર્વ તામસી,
 પ્રકૃત નિગ્ના તવ જ્ઞાન નેત્રે,
 રહ્યા અને વ્યોમ ભરી રહ્યા ધરા,
 અતિમાનસી દિવ્યપ્રજ્ઞા સુચેતના
 રૂપાંતરે સર્વ પદાર્થ માત્રને,
 સ્વરૂપ વિભુને સુદિવ્ય સ્થાપવા.
 પ્રભો ! હું જાણુ નહીં મૂઢમ મર્ગો,
 કાર્યો, પ્રણાદિ તવ શૂદ્ધ ભાસે;
 મારું શિશુ-માનસ કે ન સમજે,
 દિગંત વ્યાપી તવ યોગ દદિ.
 છતાં ભરાસો હૃદ અન્તરે જે
 પૃથ્વીતણા આદિ ઉત્પાનમાં જે
 હેતુ વિભુ સ્થિતિત જે વસેલો
 તવ જીવની કેવલ તેજ અર્થે;
 પ્રભુ તણું કાર્ય વિકાસ સદૃષ્ટિ,
 ઉત્કાન્તિનું, માનવ પૂર્ણતાનું,
 પૃથ્વીપરે સ્વર્ગ સંસ્થાપવાનું,
 નિશ્ચયે યશે સિદ્ધ ન લેશ શંકા.
 નિર્માણ એ ભૂત પદાર્થમાત્રનું
 ઉત્પત્તિથી સર્વ વિરાટ વિશ્વની.
 વિસોતણી એ ■ મુરપટ ચોખના;

નિર્મોલ દિવ્યા નિજ આત્મશક્તિ
 નિર્માણ વિશ્વે નૂતને અનેરા
 નિજ કાષ મુવર્ણ મહીથી ધરીને
 અરવિંદમૂર્તિ પૃથ્વી પ્રયોજી.
 નિર્શિન બેઠા પ્રભુ નિજ ભોને,
 યશે યશે સર્વ સ્થળે પ્રકાશ
 અધર યેરા મનકંઠરાના
 વ્યાપી જશે વિશ્વની આંધ દિવ્ય
 જ્યોત્સ્ના અનેરી અમૃતત્વ કેરી.
 ત્યારે જશે મૃત્યુ, અધાર રાત્રી
 અજ્ઞાનની, દેવ, સૌ બંધનોની,
 નિર્જંધમુક્તા મનુચેતનાની
 ગૂંછ જશે માનસ-વાંસળીઓ
 વિશ્વે ભરી આનંદ, સંગતિને
 સર્વ વ્યવહારમહીં મુસ્થાપશે.
 પ્રભો ! તમારું પરિપૂર્ણ ધાર્યે
 અવતાર કેરું પરમ મુકાર્ય;
 ધન્યા યશે ભાવતી અત ત્યારે,
 વમુધરાયે તવ કાર્ય ધન્યા.
 વ્યાપો જશે દિવ્ય પ્રકાશ તારે
 લેહી વળો સૌ અધિકાર આત્મના.
 અમારી નાની તરી જિંદગીની
 અયેષ તવ સામરમા તરી રહો
 કરુણા તણા, પ્રેમ તણા પ્રકાશના
 શક્તિ અને હીનિત અનેરી કેશ.
 અને સમાપ્તિ તરી જિંદગીની
 નિમજ્જને જાગર વિશ્વવ્યાપી
 જિજ્ઞાસક ચેતન્ય સ્વરૂપ આપને
 પાગી બનેા સાર્યકે જિંદગાની.
 નમું નમું માનવમૂર્તિ દિવ્ય,
 નમું નમું નાથ મહેશ્વરાય;
 નમું નમું સિદ્ધ અસ્તિાર્ય મુરુપ,
 નમું નમું પૂર્ણ દેવેશ્વરાય !

અમેરિકાના મારા વસવાટ દરમિયાન પાઠશાળાઓના રંગ બદલાવવાની પાનખર શરૂની એ ખુશનુમા સવાર હતું કદીયે નહિ ભૂલુ તે સવારે જેને આજે લોકો ‘અમેરિકન જીવનપ્રણાલિ’ કહે છે તેની પહેલીવહેલી ઝાંખી થઈ ‘પ્રાન સ્મરામિ’ના શ્લોકો ગણ મચ્છુનો હતું મારે સવારનો નાસ્તો તૈયાર કરતો હતો ‘ટક, ટક, ટક,’ એમ ધીમા જવાજો ટકારા સામળી મે દરવાજો ઉઘાડ્યો

‘શુભ સવાર’ આ સવારે આપના કામમા હાજર કરવા બદલ અમને માફ કરશો’ એક ટીશેક વરસની બાઈ એના દસ વર્ષના બાળકને મારા તરફ દોરતા દોરતા ઉપરના શબ્દો બોલી

‘શુભ સવાર’ મે જવાબ આપતા કહ્યું, ‘આપને બન્નેને જોઈને હું ખૂબ જ ખુશી થયો આ બદર નહિ આવો?’

‘ના આજાર પશુ હું મારા આ બાળકની જોગબાણુ કરવા આવી છું તેણે નામ દિવિપ છે આ વર્ષે તે બીજી પોરણ પસાર કરી ત્રીજા પોરણમા આવ્યો છે અને’

‘તમે કયું છાત્ર વાચવાનું પસંદ કરેા છો?’ દિલિપ એની જોગબાણુ આગળ વધતી અટકાવી વચ્ચે જો લી બેઠમો “સ્થાનિક સમાચાર માટે ‘એઈસ ટેબી’ શરૂ છે પણ તમે આનરસાપ્રીય સમાચાર આપતું ‘ડીમેઈન રજિસ્ટર’ જ પસંદ કરશો એની મને ખતરી છે”

શ્રીમતી બેન્ટલી (દિવિપની મા)એ પોતાની વાત ચાતુ કરતા કહ્યું ‘દિલિપે ગયા વરસથી છાપા વેચવાનું શરૂ કર્યું છે એમથી એને ને નાની રકમ મળે છે, તે તેના ખાસબાપુ

અભ્યાસમા, તેના બીજા પરચુરણ કામમા આવે છે’ મારે જોઈતા છાપા માટે દિલિપને મારું નામ નોંધાવ્યું મારા જે વરસ દરમિયાન એક પશુ દિવસે છાત્ર પટોચાકવામા તેની અનિયમિતતા મે જોઈ નથી વરસાદ હોય, કે રૂના પોવ જેવા બરફના ગોઠણ સુધીના ચર નમ્યા હોય પશુ પહેલી સવારે દરવ જો ઉઘાડતા છાત્ર પશુ જ હોય અવારનવાર હું દિલિપની સાથે તક મળતા એના કુટુંબ વિષે વાતો પૂછતો એના પિતા મિ બેન્ટલી સુતારીકામ કહે છે દિલિપને એક નાનો ભાઈ અને એક બહેન છે સુદર મળતુ ધર છે, ઘરમા રેફ્રિજરેટર, ટેલિફોન, રેડિયો, બધુય છે એના પિતા ઠીક ઠીક કમાય છે એની બા પશુ કોલેજમા ટાઇપીસ્ટ તરીકે કામ કરે છે શેડા જ વખતમા દિલિપ અને એના બાપેડે માટે એના પિતા ‘ટેલિવિઝન સેટ’ ખરીદવાના છે, જો વાતથી દિલિપનું હૈયું ચનખતી રહ્યું છે

આજ પહેલતા કુટુંબમા જન્મેલા દિલિપને પોતાની બાઈસિકલ માટે, શાળાની ફી માટે કે ચોપરીઓ ખરીદવા માટે આટલી સખત કઠીમા હુંકળી પધારીમાથી બીડી છાપા પહેચાકવા શા માટે જતુ પડે? આ માત્ર દિલિપ માટે જ નહિ, પણ મેરીઆ, લ્યોર્ક અને જોનેટને પણ લાગુ પડે છે

આના જવાબમા મને જણવા મળ્યું કે આ જ એ ‘અમેરિકન જીવનપ્રણાલિ’ છે આ દેશમા જાળકેને નાનપણથી જ પોતે પોતાનું કરી લે તેવી તાલીમ મળે છે તેઓ સ્વાસ્થી બને અને સમનો મહિમા સમજે એવી

જાતના વાતાવરણમાં તેમનો ઊછેર થાય છે પ્રાથમિક શાળામાં છાયા વેચવાથી ખાંડીને હાઈસ્કૂલ કે કોલેજમાં ઇંગ્લેન્ડ ઇટાલીઓ જોરડાની સાફરૂની, બાગને પાણી પાવાનું કે ગોદરી ટાપવાનું, લોજનાલયોમાં વાસણ સાફ કરવાનું કે ટોપ કુટુંબમાં બાગકોને સાચવવાનું, આવું અનેક જાતનું નાનું - મોટું કામ કરી પોતાનો અભ્યાસ કરતા હોય છે હિન્દુસ્તાનમાં કોલેજમાં બાજુમાં ખાતે સાથીઓને માળખ તરફથી માસિક મનિઓર્ડર આવતા છે વિવિધ મોડુ થાય તો જાતાપીળા થઈ જતા છે જોયા છે, જ્યારે અહીં મુશ્કેલીમાં

જાવી પડતા અકસ્માત પણ જો માળખ પેમા મોઢલે તો વિદ્યાર્થી શરમથી નીનું જોઈ જાય છે

આ કામ ધિરુ ને આ કામ નીરુ એવા લેરો આ દેશમાં છે જ નહિ. એટલે જ અમારી કોલેજના જોરડા સાફ કરવા માટે પોતાની નવી મોનરમાં ભેમીને આવતો ઝાડુવાળો અને અમને બજાવતા પ્રેફેસરોન આખમાં એક જ પ્રકારની ખુમંરી એ જોઈ મૂડીવારી અર્થશયનામાં અનેક અવગુણો હોયે પણ આ 'ખુમારીની એકતા' એ શુભ માટે આખમાંથામણા કેમ થાય ? (કોલિય)

“આરાખાપુ”

વાર્ષિક લવાજમ રૂા ૬૭ છે પરદેશ માટે ચિલિંગ ૧૨૭ છે તે કાર્યાલયને સરનામે મ ઑ ધી મોક્ષર્થ પ્રથમ અઢધી ઓઢક થવું આવશ્યક છે જ્યાંમુખી સિલકમાં હોયે ત્યાંમુખી પાછલા અઢો મળયે લવાજમ મ ઑ ધી મોક્ષતા મ ઑ ની કુપન પર પૂરું ઠેકાણું વગેરે સ્પષ્ટ લખવું એક અઢના બાર આના મળેથી નમૂનાનો અઢ ઓઢલી અપાયે. આ માસિક ૬૨ મહિનાની ૩૦મી તારીએ પ્રસિદ્ધ થાય છે એટલે તે મહિનાનો બક આવું મહિનાની પહેલી અથવા બીજી તારીએ મળયે

અનુક્રમણિકા

	૩૦ જુલાઈ ૧૯૫૨
૧ ખરી સમરયા	..	૧૪
૨ બી અ નીચ તકિ કોઈ	..	૧૪
૩ ભકિત અને	..	૧૪
૪ જીવન અને મરણ	..	૧૪
૫ ભાગલાજ	..	૧૪
૬ અન તની બીલા	..	૧૪
૭ સરદારશીની વાણી	..	૧૪
૮ પ્રમોદ અને ઇજ્જાનુ મળ	..	૧૪
૯ વધાઈ શિક્ષણનો નમૂનો	..	૧૪
૧૦ અનુક્રમણ	..	૧૪
૧૧ મહાદેવભાઈનું સૌજન્ય	..	૧૪
૧૨ આપુના પત્ની	..	૧૪

૧૩ સાક્ષરતાનો ચેલ	..	૧૪
૧૪ હરિનો પારમ	..	૧૪
૧૫ ભાઈનું દેલ	..	૧૪
૧૬ મિત્રોની વિશ્વ પરિષદ	..	૧૪
૧૭ આત્માની મુક્તિ	..	૧૪
૧૮ જાણુજીની ચીવી વાતો	..	૧૪
૧૯ નવસર્જન દ્વારા મુક્તિ	..	૧૪
૨૦ ત્રિવેળી સમય	..	૧૪
૨૧ મારી પ્રાર્થના	..	૧૪
૨૨ મહાદેવભાઈની ચીવિદ	..	૧૪
૨૩ અમેરિકન જીવન-પ્રણાલી	..	૧૪
૨૪ અથાવનોકન	..	૧૪

અંશાયેના (અનુસંધાન કરવેજી બીજાથી ચાત્ર]

કરના સમર્થ બને છે

બાપુજીના વ્યાપક જીવનકાર્યને સમજવા ઇચ્છતા સૌ બાપુકર્મીને આ-કાશરી સહાય રૂપ થઈ શકે એવી અવરજ છે

બાપુના પત્રો-૨ (સરદાર વજીભાઈને). સં. મણિબહેન પંડ્યા પ્ર નવજીવન પ્રકાશન મંદિર અમદાવાદ ૮ ફિ. નવુ રૂપિયા ૧૦ ૧૧-૩૩૮

પૂજ્ય બાપુજીના જીવનનું એક મહત્વ પૂર્ણ અંગ છે બાપુના પત્રો રેશોલુતિના અભૂતપૂર્વ આદેશનની સાથે સાથે તેઓ અનેક બહિષ્કારોને પત્રો લખતા રહ્યા છે બાપુજીનું જીવન સર્વવ્યાપી હતું, તેથી મનવજીવનના વિવિધ પ્રશ્નોનું એમણે અનુભવ ગરમ માર્ગદર્શન કરાવ્યું. કોઇના જીવનમાં હુ ખદ પ્રમંગ બને, કોઇને જીવનમાં મૂંઝવણ-ભરી ગૂંથ આવે, કોઇને ‘જિ કર્તવ્ય મૂઢ’ જેવી મનોમથનભરી તાનાવેલી અનુભવવાનો પ્રમંગ આવે કે બીજી કોઇ પણ અકાગવી મૂંઝારી પરિસ્થિતિ ઊભી થય તે વખતે બાપુજીના પત્રથી મળતું આશ્વાસન કે માર્ગદર્શન ખૂબ સહાયક થઈ પડતું એ પત્રોમાં બાપુજીએ જે તાના અનુભવોને નિષ્કોઠા બહાન કરેલા હોવાથી તેમ જ સામી બહિષ્કારને બહાનમાં મૂકી શકાય એવું જ માર્ગદર્શન કેટલું હોવાથી બાપુના પત્રો એવી જ મૂંઝવણ માધી પમાર થત ર કોઇ પણ બહિષ્કારને મદદ રૂપ થઈ પડે.

શ્રી કાક સહેને તેથી બાપુના પત્રો-૧ (બાથમની બહેનોને) અપહિત કરી પ્રાપ્તિ કર્યા હતા સાથમની બાથમમાં રહેલી સામાન્ય બહેનોને એક એક ડગલુ ચકાવતા ચકાવતા બાપુજીએ કેવી રીતે ટીકે ચળવી તેનો ખ્યાલ એ પત્રો પરથી મળે છે.

વળી ગીરાબહેને પણ બાપુજીએ તેમને ૧૯૨૪ થી ૧૯૪૮ દરમ્યાન લખેલા પત્રોમાંથી ચૂંટેલા ૩૮૬ પત્રોનો સમગ્ર પ્રસિદ્ધ કરી પ્રાપ્તિનીય કાર્ય કર્યું છે.

હવે શ્રી મણિબહેન પટેલે ‘બાપુના પત્રો-૨’ બાપુજીએ સરદારશ્રી વજીભાઈ પર લખેલા પત્રો પ્રસિદ્ધ કરી બાપુના પત્રોમાં મહત્વનો ફાળો નોંધાવ્યો છે. આ સંપાદન કાર્યમાં શ્રી નરહરિભાઈએ પણ મહત્વની સહાય શ્રી મણિબહેનને કરી છે, એ નોંધપાત્ર છે. આ પત્રો બાપુજીએ એમના નિકટના સાથીને લખેલા હોવાથી અતીવ મહત્વના ગણી શકાય.

આ પુસ્તકમાં ૨૫૬૬ પત્રો સાથે નોંધ પણ પાને પાને આપતા રહ્યા છે એ પત્રો સમજવામાં ખૂબ સહાયરૂપ થઈ પડે એવી છે અવરજ ફેટલીક નોંધ જરા બિનજરૂરી પણ જણાય છે જેમકે, જવ હરલાલ નેહરૂ તાજાજી જેવી બહિષ્કારોની યોગ્ય આપવા નોંધ લખવી એ આપણને શરમાવવા જેવું લાગે છે.

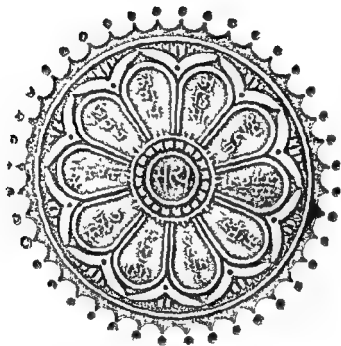
વળી અહીં એક સૂચન કરવું અનુચિત ન ગણાય શ્રી મણિબહેને નોંધમાં ‘બાપુ’ અને ‘બાપુજી’ એમ બે શબ્દો પ્રયોગો કર્યા છે ‘બાપુ’ તે સરદારશ્રી અને ‘બાપુજી’ તે ગાંધીજી પરતુ ઘણી વાર જરા સમજદાર થઈ જાય છે બહારી તેથી એ ગૂંથવણ ટાળવા માટે ‘બાપુ’ શબ્દ નાગરીમાં આપવામાં આવે અથવા ‘બાપુજી’ને માટે પૂ ગાંધીજી વાપરવામાં આવે તો સજતા થઈ પડે.

આ પત્રોની પહે નવજીવન પ્રકાશન મંદિરે બાપુજીના બીજા અમૂલ્ય પત્રોનું પણ પ્રકાશન કરવાનું વિચાર્યું છે એ ખરખર અભિનંદનીય કાર્ય છે એ બદલ આપણે સૌ એ પ્રકાશન સંસ્થાના આભારી છીએ.

—મુ. ૨૦

નકાશક અને મુદ્રક પીરન ગાંધી, રૂપાવ-

૧૨ ડિસેમ્બર ૨૦૧૬

परिचित

75-1017

सर्वप्रथम प्रकाशित १९१७ ई. १० महीना १० दिनांक

ગ્રંથાવલોકન

Aesthetics (Alamdranath Tagore Memorial Number) Editor R. C. Gupta Published by Youth's Art and Culture Circle, Bombay 1 Price Two Rupees

સ્વર્ગસ્થ શ્રી. અવનીન્દ્રનાથ ટાગોરની

સ્મૃતિમા Aesthetics નો આ અંક આ મહાન કલાકારની પ્રથમ રૂપે આપણુ લક્ષ્યે છે એવો છે આ અંકમા લામા અનાગારિકા ગોવિન્દ, નરભાણુ, ગાગોલી, મુકન્દીલાલ, લી ગોતમી, શુરુચાલ મલિકેલ, નીકોલસ શેરિકે ઇત્યાદિના મહત્વપૂર્ણ લેખો શ્રી. અવનીલાણુની કલા તેમ જ છવનને સમજવા માગેદર્શક સમાન છે. વળી આ અંકમા અવનીલાણુને 'Sadanga or the Six Limbs of Painting' એ મનનીય લેખ ચિત્રરજાના છે અગત્યના અંગો ('રૂપલેહ', 'પ્રમાણાનિ', 'ભાવ', 'સાવધ્ય યોજનમ્', 'સાદર્યમ્', 'વલ્લિકા ભગ') વિશે ગદ્યેષા સારી સમજણ આપે છે તદુપરાંત આ અંકમા અવનીલાણુ, લી ગોતમી, મુકુલ ડે ઇત્યાદિ કલાકારોની ચિત્ર કૃતિ હોવાથી આ અંકની શૈલામા વૃદ્ધિ થાય છે

અવનીલાણુ પ્રત્યે માન અને આદર ધરાવનારાઓને તેમ જ કળાના અભ્યાસીઓને આ અવનીન્દ્રનાથ ટાગોર સ્મૃતિ અંક ઘણો ઉપયોગી ધર્મ પડશે આવો અંક પ્રસિદ્ધ કરવા બદલ આપણે 'Aesthetics' ના આભારી છીએ. શ્રી અવનીલાણુ જેવા નિશ્ચયિષ્ઠતા કલાસ્વામીની ઉજ્જવળ પ્રતિભાની કદર કરવા માટે અવશ્ય આ તો નાનકડી પુષ્પાજલિ જ છે કારણ કે આવા પ્રતિભાસ પત્ર કલાકારની કલાની યોગ્ય કદર તો આ અંકના સપાદક હશે એમ, એમની સમગ્ર કૃતિઓનું પ્રદર્શન ભારત સરકાર તરફથી આખા ભારત દેશમા

ઠેર ઠેર ભરવામા આવે તો જે લોકોએ આ મહાન કલાવિદની જ્ઞાતિને માત્ર લેખો દ્વારા કે વ્યાખ્યાનો દ્વારા પરિચય માધ્યે હોય તેઓને એમની કૃતિઓનું પ્રત્યક્ષ દર્શન મળે સારો ખ્યાલ આવી શકે.

કારીનું કરવન જે ઇન્દ્ર પેટલીકર; પ્રભાગની સાદિય તપ સિં અમદાવાદ, ૧૦ માર્ગચુ રૂપિયા, ૧૦ ૨૮૦

આ લાણી વચ્ચે વાર્તાઓના સંગ્રહની બીજી આવૃત્તિ પ્રસિદ્ધ થાય છે આપણા નિદ્ધકુરુ નવલિકામદોમા શ્રી ઇન્દ્ર પેટલી કરને સમાવેશ થાય છે આજ મુખીમા તેમના છ નવલિકા સંગ્રહો પ્રકાશિત થયા છે.

આ સંગ્રહમા વચ્ચે વાર્તાઓ — 'કારીનું કરવન', 'અકળલીલા' અને 'દુખના પોટલા' — છે પહેલી વાર્તા 'કારીનું કરવન' હૃદયગમ છે લોજા હૃદયના છગાભાઈનું મરણ છવન મનુરભાઈ અને કિંગ ભાઈ જેવા જમાનાને આધેલ અને પોતાનું ધાર્યું પાર પાડવા તેમ જ બીજાના ઉચ્ચ જાયરોને 'યેન કેન ઉપાયેન' મૃતપ્રાપ્ત કરી દેવામા જાયે નમતું ન આપ નારા પ્રપચી સાતિભાઈઓને હાથે કેવા દુઝાદ અતમા પરિણમે છે તેનું સુરેષ આલેખન આ વાર્તામા થયેલું છે કુટુંબો જમ્મે કલહ કકામ અને સાતિજનો વચ્ચે ભૂડાઈભાઈ કાવાદાવાનો ઊંડો અભ્યાસ શ્રી ઇન્દ્ર પેટલી કરને છે, તેથી એને જનુરૂપ પ્રસંગો અને પ્રપચો તે ચેલ શકે છે ગરમતમા છગાભાઈને જોય જોવડાવતા તેમના બીજી વાર લક્ષ થવાની તેમ જ પુત્રસુખની વાત જ્યોતિષને મોઠે નીકળતા કેટલાય જ્યોતિષ સસાર પ્રત્યે વિરક્ત થાયે નીરખનાર પોચા દિલના છગાભાઈની કેવી વલે કરવામા અને તે બાપડની કારીના કરવન જેવી — જતાય [અનુ. ૫૬ ૧૮૬]

કારણ

ઉદ્ધરેદાત્મનાત્માનમ્

[ગાંધીજી અને ગુરુદેવની જીવનસાધનાનું અનુશીનન કરતું માસિક]

વર્ષ ૫]

૩૦ ઑગસ્ટ - ૧૯૫૨

[અંક ૭]

અંતરની એકતા

ગાંધીજી

આપણે સૌ આપણી મર્યાદામાં રહી આપણું માન સાચવી પે તો આખો ઝઘડો ટળી જશે મહામહેનતે અને અનેક ચાતનાઓ વેચ્યા પછી આપણે આશીર્વાદ સમાન એ સિદ્ધિ મેળવી શકીએ તે નહીં તો યદ્યપિ જોવું હશે આપણે ન કરીએ

હિંદુસ્તાન અને પાકિસ્તાન પોતપોતાની આગીઓ ને બૂલે નહીં મુધારે તો જાનેને નાશ છે જોમ ખચીત બધુએ જો જાનેએ મિત્ર મનનુ હોય તો ભૂતકાળને વિસાર્યા વિના આશ નથી મેલીને અને કામથી સાચો મદલો લેવાનું અને પક્ષો જોડે તો કાલના દુરમન આજે જોકળીજાના દુરમન મટી ડોરત જાને

આપણે આખી બૂમમાં શાંતિ અને શુભેચ્છાનું સામ્રાજ્ય સ્થાપવાને પોતપોતાના હૃદયમાંથી વેર અને વહેમની લાગણી નાબૂદ કરવાની સૌની ફરજ છે સૌને પોતાના દિલમાં હરિ વસેલા નહીં જવાય અને સૌ અહર અહરના નજીવા મતલોદ વીસરી નહીં જાય, તો કયો અર્થ સરવાળો નથી

જ્યાં લગી હિંદુસ્તાન ને પાકિસ્તાન વચ્ચે દિલથી સમજૂતી નહીં થાય ત્યાં સુધી આપણા જાનેનું કુ ખ દુર ચલાવું નથી

‘પાનીમે’ મીન પિયાસી

સંત કબીર

‘પાનીમે’ મીન પિયાસી ।

મોહિ મુનિ મુનિ આપત હાંસી રે ॥ પાનીમેં
આતમ જ્ઞાન મિના નર ભાડે, કેઈ મધુરા કોઈ કાસી ।
કૈસે મૃગા નાભિ કરુરી; બન બન ફિરે ઉઠાસી રે ॥ પાનીમેં
જલ ખીચ કમલ, કમલ ખીચ કલિયાં; તાં પર ભંવર નિવાસી
સોમન બસ ત્રેસાક ભયો સમ, જતિ, સતી, સંન્યાસી રે ॥ પાનીમેં
ભકો પ્યાન ધરે ત્રિધિ હરિહર; મુનિજન સહસ અઠ્યાસી
મા તેરે ઘઠમાંહિ બિરાજે પરમ પુરુષ અખિનાસી રે ॥ પાનીમેં
હાજિર હે તેહિ દૂર બનાવે દૂરથી બાન નિરાસી
હૈ કબીર મુને ભાઈ સાધી; ગુરુ મિન ભરમ ન ભાસી રે ॥ પાનીમેં

પરમાત્માનો વાસ આપણા અંતરમાં છે. પ્રભુ તો સર્વબાપી છે, તેથી તેનું અસ્તિત્વ બધે જ વ્યાપેનું છે. પ્રાચીન ઋષિઓ પશુ એ કારણે જ કહેતા ‘તદ્ હૃદે, તદ્ હૃતિકે’ તે દૂર પશુ છે, અને સમીપ પણ છે. પરંતુ આપણા હૃદય ચેતકાયાનો, અઘાનનો, અલકારનો એવો અપારદશક ખડો પડી ગયો છે કે આપણે પ્રભુનું સાન્નિધ્ય અનુભવી શકતા નથી, અને પ્રભુની જાળ કરવા માટે તીથ-સ્થાનો, ઈલાહિ સ્થળોએ ભટકીએ છીએ પરંતુ એક બાહ્ય સાધુએ કહ્યું છે એમ ‘તોરિ લીતર અપાસ સાગર’ તારામાં જ એ અપતલ સાગર રહેતો છે, તેનું જ્ઞાન આપણને ન હોવાથી જ આપણી આવી રિયતિ યાવ છે એક ભક્ત કવિએ યથાર્થ જ કહ્યું છે: ‘તરણા ઝાઝા કુંગર રે, કુંગર કોઈ દેખે નહિ!’ આવી કયા સંસારી વેડાની ભોળને કબીર કહે છે કે, આ તો ભઈ, પાણીમાં માઝલી રહેતી હોવા છતાં તરસી રહે છે, એના જેવી હાર્યારૂપ વાત ચર્ચા પ્રભુ તો ક્યાંક જદાર વસેતો છે, તેનું દર્શન કરવા ધગ્યાર છોડીને દૂર દૂર જવું ભેદએ આ આપણો ભમ સાચો ગુરુ મને તો જ દૂર થાય છે પ્રભુના સાન્નિધ્યનો અનુભવ ગુરુ દ્વારા પ્રાપ્ત થયેન સત્ય જ્ઞાન દ્વારા જ મળી શકે. એ સિવાય બીજા પ્રયત્નો નિષ્ફળ છે.

ઈશ્વરનિષ્ઠાની પ્રાપ્તિનો ઉપાય .

કેદારનાથજી

તમારો કામગીર મળ્યો તેમાનો પ્રશ્ન સમજ્યો મરુ તખ્તુ તમને સમજાય છે તે મટે આનંદ થાય છે સમજ્યા પછી આચરણમાં લાવવાનું બાકી રહ્યું તે આચરણમાં લાવીએ તો જ તે સમજવાનો ઉપયોગ નહીં તો તેમાં ભૌદિક ક્ષણિક આનંદ સિવાય બીજું કંઈ મળ્યો નહીં સમજીને તે પ્રકારનું જીવન બતાવીએ તો સર્વ જીવન સાર્થક તમે તે પ્રયત્નમાં હોશો જ

નિષ્ઠાની પ્રાપ્તિ કઈ રીતે કરવી? જ્યેષ્ઠ તમારો પ્રશ્ન છે એમ હું સમજી છું તે પ્રાપ્તિ માટે કોઈ એક નિશ્ચિત માર્ગ બતાવાય એવું નથી પરંતુ ઈશ્વરનિષ્ઠા નિર્ભાવ્ય થવા માટે કેવી જાનનું મન હોવું જોઈએ તે વિષે કંઈક કહી શકાય ખરું મને તે આશ્ચર્યના ચિત્તમાં ઈશ્વરનિષ્ઠા નિર્ભાવ્ય થઈ શકતી નથી કેવલ ઈશ્વરનું નામ લેતા રહેવાથી કે તેના નિમિત્તે કાંઈ વિધિપાલન કરતા રહેવાથી જે તમારો ઈશ્વરનિષ્ઠા છે એમ કે ઈ સમજવું હોય તો તે બરાબર નથી ખરી નિષ્ઠા નિર્ભાવ્ય થવા મટે આજુબજુ મન કંઈક બચે સાત્ત્વિક હોવું જોઈએ, અને સાત્ત્વિક કર્મ તરફ તેનું સ્વાભાવિક વલણ હોવું જોઈએ આવા જ આજુબજુ મનમાં ઈશ્વરનિષ્ઠા જાગત થઈ શકે છે, તે જાગત રહી શકે છે અને તે વૃદ્ધિ પણ પામે છે આ સુદિમાં ઈશ્વરના કેન્દ્રમાં કાયદા છે પોતાની તાત્કાલિક લાલ્લાનિનો વિચાર ન કરતા જે આજુબજુ વૃત્તિ તે કાયદાઓનું પાલન કરવા તરફ શકે એ હોય છે તેનું મન સાત્ત્વિક હોવું જોઈએ એમાં શંકા નથી ઘસઘોસતા કશક ર સમાસ ૭ માં સત્ત્વ ગુણના લક્ષણો આપેલા છે તે તમે જોશો એટલે સાત્ત્વિકતાના અનેક

લક્ષણો ધ્યાનમાં આવશે પ્રેમ, ક્ષમા, ઉદારતા, ન્યાય, પરિપાકાર પ્રામાણિકતા, કર્તવ્ય વગેરે વૃત્તિઓનો અને સદ્ગુણનાઓનો કોઈ પણ અંશ જેના ચિત્તમાં છે અને તે અનુસાર જે આચરણ કરે છે તેનામાં સત્ત્વિકતા છે એમ સમજવાને હરકત નથી તેથી જિલ્લું કેવળ સ્વાર્થ, દુષ્ટતા, ક્રોધરતા, હર્ષા, કપટ, અપ્રમાણિકતા અને કે ધની વૃત્તિઓ જેનામાં પ્રધાન પણે કામ કરી રહી હોય તેનામાં સત્ત્વિકતા નથી, અને તે ઈશ્વરી કાયદાઓ એટલે ધર્મને માનતો નથી એમ પણ સમજવાને હરકત નથી સાત્ત્વિક વૃત્તિને માણસ પોતાની વૃત્તિથી ઈશ્વરી કાયદાઓ-ધર્મને પળતો હોય તો પણ તેના સદ્ગુણનનો જવાબ બીજાઓ તરફથી દુષ્ટ રીતે અપાતો નથી, તેની સાથે કોઈ દેવ કરતું નથી એવું નથી આ વખતે સાધારણ સાત્ત્વિક અનુભવ પોતાના ધર્મ વિષે-સદ્ગુણન વિષે શકિત થાય છે પરંતુ તે વખતે તેના મનમાં તે જો ઈશ્વર વિષે નિષ્ઠા જાગત કરે અથવા મૂલ્યથી જ રહેલી નિષ્ઠા હોઈ શકે તો જ તે નિષ્ઠાના જાગ પર તે સાત્ત્વિક માર્ગે ટકી શકે

■ ધર્મ એ, તે આચરણ કરનારના તાત્કાલિક બાહ્ય લાભ માટે નહીં પણ પોતાના અને બીજાના કાયમના કલ્યાણ માટે છે-માનવ જાનિના કલ્યાણ મટે છે અને આ હેતુ પર ટકી રહેવા મટે કોઈ પણ મહાન તત્ત્વ પર-શક્તિ પર પોતાની નિષ્ઠા હોવી જરૂરી છે, એમ જેને લાગત હોય તેના જ ચિત્તમાં ઈશ્વરનિષ્ઠા જાગત થશે, નિર્ભાવ્ય થશે, ટકી શકશે અને જે વૃદ્ધિ જત થશે વિપરીત પ્રસંગે સાત્ત્વિકતા ટકી રહેવા માટે કોઈ પણ મહાન ધર્મ પર, મહાન તત્ત્વ પર, જગતની મહાન

ધ્યાનમાં હું

અગાત શક્તિ પર મનુષ્યની નિષ્ઠા હોવી
 જોઈએ. તે સિવાય સાત્ત્વિકતા ટકી ન રહે.
 પછી તે નિષ્ઠા ઇશ્વર તરીકે માનેલી મહાન
 શક્તિ પર હોય, પૂર્વકર્મ પર હોય કે
 જગતનું કલ્યાણ એ મહાન હેતુ પર હોય.
 પણ ઠોઈ પણ મહાન તત્ત્વ કે હેતુ પર નિષ્ઠા
 સિવાય પ્રતિકૂળ પ્રમંથે સાત્ત્વિકતા ટકાવી
 શકવા માણસ સમર્થ થઈ શકતો નથી. તે
 ટકાવવા માટે ઠોઈ પણ કથાને પવિત્ર અને
 દૃઢ નિષ્ઠા હોવી જ જોઈએ એવી નિષ્ઠા જેનામાં
 નથી, અથવા પ્રતિકૂળ પ્રમંથે નિષ્ઠા ભંગત
 કરવાનું જેને સૂઝતું નથી કે જેઓ સાધી
 શકતા નથી એવા માણસો તે જ પ્રસંગે જોડે
 માર્ગે વળેલા જગતમાં દેખાય છે. તેઓ

પોતાની માત્ત્વિકતાને ગુમાવી બેસે છે. માટે
 માણસમાં કદાચ નિષ્ઠા હોવી જોઈએ; અને નિષ્ઠા
 એ મહાન વસ્તુ પર જ બેસી શકે છે. આવી
 નિષ્ઠા સદૃશ્યન, વિવેક, સોભત, અને જીવન
 વિષેના શુદ્ધ અને ઉદાત્ત હેતુથી આપણામાં
 ભગત થઈ શકે છે અને કલ્પ પ્રસંગે પૂર્વ
 કારણ કાર્યથી અને જીવન વિષેના ઉદાત્ત
 હેતુથી મહત્વાકાંક્ષથી તે ટકી રહે છે અને
 વૃદ્ધિગત પામે છે.

વાચન, મનન કરીને જીવન સદૃશ સુધાર-
 વાના પ્રયત્નમાં રહેજો. નિર્દોષના પ્રાપ્ત કરવી
 એ પહેલેથી ઇચ્છા સુધી દૃષ્ટિ રાખજો. પરમાત્મા
 તમારા શુદ્ધ હેતુમાં તમને ઘણા આપે.
 (એક અગ્રજ પત્ર) સં. રમણીકભાઈ ગ્રાહી

સાચો ધર્માત્મા

શુકલભાઈ

એક વાર સુરિદાસ સત ઇશ્વારિયને કોઈએ પૂછ્યું:

“સાંઈભાવા, આજ સુધીમા આપને મોટામા મોટો ધર્માત્મા કોણ મળ્યો છે?”

સંત ઇશ્વારિયે કહ્યું: “મને મોટામા મોટા ધર્માત્માનાં દર્શન એક હજારમાં

થયાં છે.”

પેલા માણસ નવાઈ પાત્રી પૂછવા લાગ્યો: “એ શી રીતે બને?”

સંત ઇશ્વારિયે જવાબ: “એક દિવસ મેં એક હજારમને કહ્યું: ‘ભાઈ, ખુદાની
 ખાતર મારી હજારમત કર.’ તેણે ખૂબ પ્રેમભાવથી મારી હજારમત કરી, જાણે
 બાદશાહ કે અગીરની ન કરતો હોય? હજારમત પૂરી થઈ એટલે મેં તેને કહ્યું: ‘ભાઈ,
 તને આપવા જેવું મારી પાસે હજારમાં કંઈ જ નથી. પણ મને સૌથી પહેલું જે
 કંઈ મળ્યું, તે હું તને આપીશ.’ એટલામાં મારે એક શિષ્ય મારી પાસે આવ્યો
 અને તેણે મને એક હજાર સોનામહોરોની થેલી ભેટ ધરી. હું તે થેલી પેલા
 હજારમને આપવા લાગ્યો, ત્યારે તે-જાવ્યો: ‘સાંઈભાવા, તમે નહોતું કહ્યું કે,
 ‘ખુદાની ખાતર હજારમત કર?’ એ કહ્યું: ‘એ વાત તો સાચી છે. પણ જરા જો
 તો ખરે; જા તો એક હજાર સોનામહોરોની થેલી છે!’ પણ પેલા હજારમે દસીને
 મને કહ્યું: ‘સાંઈભાવા, મારી સોનામહોરો એ થેલીમાં રહેલી નથી, પણ ખુદાની
 ખાતર કામ કરવામાં રહેલી છે.’ બોલ ભાઈ, આ હજારમને મોટામાં મોટો ધર્માત્મા
 કહેવો કે નહીં?”

[બેન બનિયન કૃત 'ધી પિન્ડ્રમ્મ પ્રેસ ને આધારે']
સુકુવબાઈ

ભક્તરાજ આમ ધસધમાઈ જાયતો હતો. જોવામા તેણે સાદ સાળાઓ: 'કીકીએની પાસે જા અને બોધ પ્રકુષ કર તેનો દવમ નીરખ અને શાણો થા' એ સાબળીને ભક્તરાજ સફાળો બેઠો યર્ધ ગયો.

જ્યારે તે ટોચ પર પહોંચ્યો ત્યારે એ માણ્યો સામેથી દોડતા આવતા તેને મળ્યા. જોમાના કોકતુ નામ હતું ગડગડાસ અને બીજાનું નામ હતું શકામસાદ.

ભક્તરાજે પૂછ્યું "ભાઈજી, તમને શું થયું? આમ ખોટે રસ્તે ક્યા દોડી રહ્યા છો?"

ગડગડાસ ઉતાવળે બોલ્યો: "અમે સ્વર્ગધામ તરફ જતા હતા અને એ મુરકેલ માર્ગે લગભગ પહોંચી પણ ગયા હતા પરંતુ જેમ જેમ અને આગળ જવા લાગ્યા તેમ તેમ મુરકેલીએ વધવા લાગી! તેથી અમે પાછા ફર્યા અને ધરભણી પ્રયાણ કરીએ છીએ."

શકામસાદે કહ્યું "હા ભાઈ, ગડગડાસની મારા બાપુ

વાત સાચી છે જરા દૂર જતા અમે એ સિંહને મોયા એ અમે જોની પાસે ગયા હોત તો તે અમને ફાંટી જ ખાતા!"

ભક્તરાજ એ સાબળી બોલ્યો: "તમે મને ગજરાવી મારો તો છો જ પરંતુ હું તો આગળ વધીશ" એમ કહીને ભક્તરાજ આગળ જવા લાગ્યો અને પેલા એ જણ પછી પોતાને રસ્તે પડ્યા.

ભક્તરાજ આલતા આલતા પેલા હોડેની વાત યાદ કરતો હતો. જોવામા તેને વીંટાલુ સ્મરણ થયું તે તો વીંટાને શોધવા લાગ્યો. પણ તેની પાસે વીંટો ક્યાથી હોય? ભક્તરાજ ભારે મૂઝવણમા આવી પડ્યો. શું કરવું એ તેને સ્મરણ નહિ ઉપજે તેને યાદ આનું કે એ જ્યાં રહેતો હતો ત્યાં એ ભૂલી તો નથી ગયોને? એવો એ તરત જ તે જગ્યાએ દોડતો ગયો. પણ કે કવી વખતે તે કેટલીય વાર નિશાસા નાખતો હતો, થોડી થોડી વારે આસુ લૂંટી નાખતો હતો, અને વારે વારે તે પોતાની મૂખાઈ માટે પસ્તાવો કરતો હતો અને પોતાની બાત પર ચીડાતો હતો.

તે પોતાના જીંઘણસીપણ પર શુરસે યર્ધ ગયો. "અરે, હું કેવો મૂખ! માણસ છું! દિવસે ઊઘવાતું મને ક્યાથી સૂઝ્યું? અરેરે, આવી મૂઝવણ મારાથી શી રીતે યર્ધ ગઈ!"

એ દિશ્વતિમા તે પેલી જગ્યાએ પહોંચી ગયો અને ખૂબ કાળજીથી બધે શોધવા લાગ્યો. છેવટે ખૂબ શોધખોળ કર્યા પછી તેને વીંટો જડી ગયો. વીંટો મળતા તેના આનંદને પાર ન રહ્યો. વીંટો તો તેને માર્ગે આવાસનરૂપ હતો એ ખોવાઈ નાથ એટલે યર્ધ જ રહ્યું!

પછી ભક્તરાજ પાછો ઝડપભેર દોડી ચડવા લાગ્યો. તે ગેય પર પહોંચ્યો જોવામા

સુધાસ્ત યઈ ગયો હતો. બધે અપારુ' ધીમે ધીમે પ્રસરતું જતું હતું. ભક્તરાજને મળ્યાનાં અને રાંડાપ્રસાદની વાતો પાછી લાઠ આવવા લાગી. તે વિચારવા લાગ્યો: 'જે એ સિંહુ અને રસ્તે મળ્યો તો મને જરૂર ફાડી જ પાડ્યો?' આમ તે બીકથી કંપી રહ્યો હતો ત્યાં તો તેની નજર ફરે દેખાતા 'સૌન્દર્ય' મહાલ' પર પડી એટલે તેણે કાંઈક મહેલના દરવાજા પહોંચવા દોડ મૂકી. પરંતુ રસ્તામાં ખૂબ જ માંકડી ફેડી આવી અને તેણે ત્યાં બે સિંહુને ભેળા. સિંહુને સાંકળથી બાંધેલા હતા. પરંતુ ભક્તરાજને એ દેખાડું નહિ. તે તો ગભરાઈ ગયો અને નાસવાની તૈયારી કરતો હતો. એવામાં મહેલના દરવાજા ખૂબ પાડો: 'મળશ નહિ. સિંહુને સાંકળે બાંધેલા છે'

એ સાંભળીને ભક્તરાજનો છલ જરા દેઠો યયો. તે દરવાજા પાસે પહોંચી ગયો અને દરવાજાને પૂછવા લાગ્યો: "ભાઈ, આ મહાલ કેમ છે? હું અહીં રાતવાસો કરી શકું ખરો?"

દરવાજા કહ્યું: "આ મહાલ આ ટેકરીના સ્વામીએ બંધાવ્યું છે, જેથી વાનિકો નિર્ભય-પણે ઉતારો કરી શકે."

પછી દરવાજા ઘંટકી વગાડી એટલે એક સૌમ્ય અને સુદર દેખાતી યુવતી બારણે આવી તેણે નામ કહ્યું 'નિશ્ચયમયી' દરવાજાને તેને બધી વાત સમજાવી એટલે તે ભક્તરાજને લઈને અંદર ગઈ. ભક્તરાજને આસન પર બેસાડી તે બોલી: "અહીં આપ બેસો. હું હમણાં બીજા મહેલને આગની સાથે વાવ-ચીત કરવા બોલાવી લાવું છું." એમ કહીને તે બીજા એકાદમાં ગઈ અને મોડી વારમાં તે કાઢીગૌરી, ધર્મશીલા અને દયામયીને લઈને પાછી ફરી. ભક્તરાજને પાછી પાછને ૧૭૪]

વિચારમયી બોલી: "તમે આ બહેનો સાથે વાતચીત કરો. આ પ્રદેશના પ્રભુ વિશે તમને તેઓ માહિતી આપશે." એમ કહીને તે ભક્તરાજ માટે બોજન તૈયાર દેવા જવી રહી.

ભોજન સુધી એ બોલોએ પ્રભુ વિશે તેમ જ ભક્તરાજ ત્યાં થી રીતે અને શા માટે આવ્યો તેની વાતચીતો કરી. ભોજન વખતે પ્રભુ પ્રભુ વિશે જ વાતો થઈ. ભોજન પતી ગયા પછી મોડી રાત સુધી ધાર્મિક વિચારોની આપલે કરીને છેવટે બધાં પ્રભુને સ્મરી સૂઈ ગયાં.

અચારે તેઓ બધાં વહેલાં બેઠ્યાં મોડી વાર વાર્તાલાપ કર્યા પછી તેઓ ભક્તરાજને સલામતરમા લઈ ગયાં. ત્યાં તેને મજબૂત બખ્તર પહેરાવવામાં આવ્યું, જેથી આર્મ' વચ્ચે કેઈ શત્રુ માથે સંભ્રામમાં ઊતરવું પડે તો તેનો બદાબર સામનો કરી શકાય.

ભક્તરાજ પોતાને માર્ગે જવા તૈયાર થયો. તે બારણે પહોંચ્યો એટલે તેણે દરવાજાને પૂછ્યું "આ રસ્તે થઈને કેઈ પ્રકાર મળ્યું છે અહીં?"

દરવાજા — હા છ; મોટો વખત પહેલાં નિશ્ચયમયી નામે એક માણસ અહીંથી ગયો છે.

ભક્તરાજ — અરે, એ તો મારો બિયોપ્રીતો છે! મારા જ ગામમાંથી એ આવે છે. હમણાં એ ક્યાં સુધી પહોંચી ગયો હશે?

દરવાજા — હમણાં તે આ ટેકરી ઊતરી ગયો હશે.

પછી ભક્તરાજ ટેકરી ઊતરવા લાગ્યો. નીચેની ખીણ એવી સીધી અને સપાટ હતી કે જરા ગફલત થાય તો સપસાં જવાય એવું હતું. ભક્તરાજ ખૂબ સંભાળપૂર્વક ઊતરતો હતો તોયે એક બે વાર તે લપસી પડ્યો હતો!

[અવગ ૫૦ ૧૮૩]

આ રાખા પુ

અહંકારનો પડદો.....

ગુરુદ્વારા મહિંકલ

ગરીબ હોડો તો હુએગા આપણી વચ્ચે છે જ, એવું એક વચન એક ધર્મપુસ્તકમાં છે. તેથી ગરીબ હોડો તરફ આપણી કંઈ દુનિયાની ન લેઈએ આમ તો બધાં તરફ આપણી એક વિશેષ દુરુજ છે, અને તે કે સર્વને પ્રેમ કરવો. પણ ગરીબ કે હોડો પ્રત્યે વળી વાર બાંધે-અન્યને માણસનો પ્રેમ સદાજ અને સરળ હોતો નથી.

એમ તો દરિદ્રની સેવા એ પ્રભુસેવા કહેવાય છે. પણ દરિદ્રમાં રેવ કે દુઃખ સમાવે-સેવકો ભેદ શકે છે? ગાંધીજી જેવી કોઈક જ ભક્તિ વિરતે દરિદ્રમાં નાશપણનાં દર્શન કરી શકે છે; દરિદ્રની સેવામાં રેવની આશયના સમાન આનંદ અને શાંતિ અનુભવી શકે છે. એવું કારણ દુનિયા એક જ હોઈ શકે છે, અર્થાત, માણસનો અહંકાર!

અહંકાર એક જાતનું આચરણ છે, જે પ્રભુના મુખને ઢાંકી ને તે જ છે, પણ જાત્યા ઉપર પણ એક જાનો પડદો નાખી દે છે જેથી માણસ પ્રભુને ભેદ શકતો નથી. પ્રભુ પાસેથી

પરેનશીન છે અને માણસ પણ પરેનશીન છે. પરંતુ બંને જુદી જુદી રીતે: માણસનો પડદો -અહંકાર- માણસને એટલો આવરી દે છે કે તે પ્રભુને ભેદ શકતો નથી ત્યારે પ્રભુને 'અહમ' તો એવો સૂક્ષ્મ છે કે તે પાતે પડદાની પાછળ એવી રીતે છુપાઈ જાય છે કે તે દરેક માણસને ભેદ શકે છે, પણ દરેક માણસ એને ભેદ શકતો નથી.

સમાજસેવકોને વારંવાર એમ કહેના આંતરિક્ષે છીએ કે, તેમની વચ્ચે મુખીની સેવા સફળ નથી થતી. એવું એક કારણ એ હોઈ શકે કે તેમની સેવા પાછળ હજી મુખી અહંકારનો શાવ છે. એ અહંકાર-સ્થાવર શબ્દ તેઓ જે વ્યક્તિની સેવા કરી હોય તેના સંબંધમાં કહેવો, 'મેં અત્યુક્ત માણસને મદદ કરી' તેઓ જુલો જાય છે કે દરેક દુખી દુઃખી માણસોનો આશ્રય મદદગાર તો પ્રભુ જ છે આપણે તો કેવળ એવા હોડોની સેવાના નિમિત્તરૂપ જ છીએ.

જે કિંવસે આપણી સેવામાંથી અહંકારનો

લાવ જોઇ. યદ્ય જ્યો તે દિવસે આપણા
નમસ્કાર પ્રભુને અને પ્રભુના ખ્યાલ મરીબ
લેડોને સાચા નિષકરો.

અર્ચિત 'ગીતાજલ્સિ' કાવ્ય ૧૦

જ્યાં વસે છે બપોર સદૃશી દોનેમાં જે દીન
ત્યાં તમારાં ચરણમલ પ્રભુ રાને—
તેની પૂરે, તેની નીચે સૌ જુનેલાં માટે.
તમને જ્યારે પ્રજ્ઞાં દુઃખિર નાચી.
પ્રજ્ઞામ એ યંત્રી જ્ઞાતા કપરી, સ્વામી.

ચંપુ તમારા વિરાજતા જ્યાં બપોરનોની નીચે,
ત્યાં તો મારા પ્રજ્ઞામ પદે જે નાદી—
તેની પૂરે, તેની નીચે, તો જુનેલાં માટે.
અર્ધકાર તે પદેલે ક્યાંથી જ્યાં જ્યાં તમે ફરો છે
જુવજુવેલા દીન દર્શિ જ જેને,—
તેની પૂરે, તેની નીચે, તો જુનેલાં માટે.
સાથી જાનને રહે છે જ્યાં સાધીને જુની સાથે
ત્યાં તો જુનેલાં પ્રજ્ઞા પદેલે ના દે—
તેની પૂરે, તેની નીચે, તો જુનેલાં માટે.
[અનુ. નગીનદાસ પારેખ]

ત્રીજો માર્ગ

કાકા કાકેસકર

હવે અહિંસા તથા સત્યની સાથે અપરિશ્કૃત અને અસ્તેયને હાથમાં લેવાનો કમય
આવી ગયો છે. શ્રી. વિનોબાજીએ જોયું કે આજના જમાનાનો મુખ્ય દોષ ધનનિષ્ઠા છે. તેને
ફર કરવા માટે ધનસંગ્રહના પ્રતીક પેસાને જીવનમાંથી અપ્રતિષ્ઠિત કરવાની જરૂર છે.
ઉપવાસપૂર્વક ચિંતન કરી તેઓએ એક વિશેષ નિષ્ક્રમ પર પહોંચ્યા અને તેમણે ધનનું કાન
લેવાનો ઇન્કાર કર્યો. ધન કમાવાની તો તેમની પાસે વાત જ નહોતી.

દુનિયામાં શ્રમ અને ધન બે તત્વો છે. શ્રમથી ધનનું હોય તો ધનસંગ્રહ કરવો
જોઈએ. જ્યાં મુખી ધનની પ્રતિષ્ઠા છે ત્યાં મુખી શ્રમ ગમે તેટલો વધે તોયે તે પ્રતિષ્ઠિત
ધવાનો નથી. તેમણે ધનને અપ્રતિષ્ઠિત કર્યું અને શ્રમની પ્રતિષ્ઠા વધારી આ પ્રમાણે
જીવનમાં ફરફાર કરવાથી હવે તેમને અપરિશ્કૃત અથવા પતિશ્કૃત જોઈએ કરવાની દીક્ષા
આપવાનો અધિકાર પ્રાપ્ત થયો. અને ભારતની જમીન, ભારતની પ્રજા, ધર્મની અસર
કબૂલ કરવાની પોતાની પરંપરા ભૂલી નથી તેની સામિતી કેટલાયે ભૂમિપતિઓએ આપી.

આપણે કહેતા આખ્યાણીએ કે શિક્ષાની પાસે એક રસ્તો છે, અમેરિકાની પાસે
બીજો અને ભારતની પાસે ત્રીજો રસ્તો છે. પણ તેમાં આ ત્રીજો રસ્તાનું ચૈતન્ય આજ
મુખી ઉઠત રૂપથી પ્રગટ નહોતું થયું. કાયદાથી કે સરકારની તાકાતથી જો તે પ્રગટ થાત
તો તેને અમે ત્રીજો રસ્તો ન કહેત. બે ભૂમિહાન યજ્ઞના શ્રી. વિનોબાજી અવધુ છે
તે કાનમાં અને અમેરિકાનું મદકરૂપે બે કાન દુનિયામાં ફેલાઈ રહ્યું છે તેમાં આસમાન
જમીનનું અંતર છે. અનેમાં હીર્ષદર્શિ છે પણ એકમાં દ્રવ્યશક્તિ પર વિશ્વાસ છે. તે
દ્રવ્યલોભની વીણા પર પોતાનો સમ આસાપે છે. જીવન કાનના મૂળમાં આત્મશક્તિ છે.
તેના હાથમાં ત્યાગની એકતારી છે. તેનું વાજન સાત્ત્વિક છે અને ઉપરે તેનો જ વિશ્વ
યયો. સમ્રાટ યથાતિ અને સમ્રાટ અયોગ્ય બનેલો રાજ્યવૈભવનો અને રાજ્યસામર્થ્યનો
અધાધારણ અનુભવ લીધા પછી નહીં કર્યું કે શોગ અને જૈનશ્રદ્ધામાં નથી શાંતિ નથી
વિશ્વનું કંઈકાજ. સંગ્રહ જોડો કરો, ખર્ચ જોડો કરો ત્યારે જ આત્મશક્તિ નાશત થશે
અને દુનિયામાં શાંતિ અને આનંદના દેલાયો.

વિચારશક્તિની કોઈ હદ હોતી નથી એક વિચાર એક માણસને સુઝે છે એનાથી માણસના જીવનમાં કાંતિ થઈ જાય છે તમે જોશો છે કે કેટલકે મહાપુરુષો એવા પણ હોય છે, જેમના વિચારમાં એવી શક્તિ હોય છે જે બીજાના જીવનને પલટી નાખે છે તેથી વિચાર જાગત કરવા માટે જે આ ગરીબ પાસેથી પણ એક સુઠો જમીન લઈ લીધી અને જ્યાં હું તે શ્રીમતો પાસેથી જમીન લઈ રહ્યો છું, ત્યાં તેમના માથા પર મારે વરદ હસ્ત છે કે, “ભાઈજો, તમારે હવે શહેરમાંથી ભાગી જવાની જરૂર નથી, કંયા કુખી ભાગતા રહેશો?” અથવા જ્યાં જે શ્રીમતો પાસેથી સો એકર જમીનનું કાન લીધું, ત્યાં મેં તેમના મનમાં એક સારો વિચાર જગાડ્યો કે એક માણસના કિલ્લા સાથે નરસા વિચારો હોય છે હવે તેના હૃદયમાં એક લાકાઈ શરૂ થાય છે, એક મહાભારત યુદ્ધ શરૂ થાય છે

“મુવિજ્ઞાન ચિકિત્સે જનાથ
સચ્ચાદસચ્ચ વચસી પરપ્રધાતે
તથોર્થત્ સત્થ ધનસ્થ મુદ્ધ
તદિન્ સોમોદરતિ હતિ આ અસત્”

(ભજુનાથ જાણે છે કે દરેક માણસના હૃદયમાં સત્ અને અસત્ની લાકાઈ હમેશા ચાલતી હોય છે જે સત્ છે, તેની રક્ષા થાય છે અને જે અસત્ છે, તેના નાશ થાય છે) તેથી હતા ડોગી છે એમ માનવાને કારણ નથી પરંતુ તેના દ્વારા અન્યાયના અનેક કામે ચલા હોય છે અન્યાય વિના હજારો એકર જમીન કદી એકઠી થઈ શકે પરી? અર્થાત્ જેમણે કાન લીધું છે, તે શ્રીમતોના પાસેથી

જીવનમાં કેટલીયે જાતના અન્યાય અને અનીતિ હોવાનો સવાલ છે, પરંતુ તેમના હૃદયમાં પણ એક ઝંખટો શરૂ થશે કે શું અમે જે અન્યાય કર્યો તે ઠીક છે? પરમેશ્વર તેમને જુદી આપશે, તેઓ અન્યાય છોડી દેશે પારવર્તન આ રીતે થયા કરે છે.

મારી વિનંતી છે કે હવે આપવાને જમાનો આવ્યો છે તમે સૌ યોદ્ધા કિલ્લાઓને આપજો આપવાથી એક દેવી અંધ નિર્માણ થાય છે, તેની સામે આસુરી સપદ ટકી શકતી નથી આસુરી મ પદ લૂટાઈ જવા છડે છે તે સમય આવે પર આધાર રાખે છે, સમય જાણતી નથી દેવી તો સમય પર આધાર રાખે છે દેવી અને આસુરી સપદની આ યોજાય છે

જ્યાં હું કાન લઉં છું, ત્યાં હૃદય મધનની, હૃદયપરિવર્તનની, ચિત્તશુદ્ધિની, માતૃવાત્સલ્યની, માતૃભાવનાની મૈત્રીની અને ગરીબોને માટે પ્રેમની આશા રાખું છું. જ્યાં બીજાઓની ફિકરની ભાવના જાગે છે ત્યાં સમય જુદો પ્રગટ થાય છે, ત્યાં વેરભાવ ટકી શકતો નથી વેરભાવનું સ્વતંત્ર અસ્તિત્વ જ હોતું નથી પુણ્યમાં લાકાઈ હોય છે, પાપમાં કોઈ લાકાઈ નથી પ્રકાશમાં શક્તિ હોય છે, અંધકારમાં કોઈ શક્તિ નથી પ્રકાશને અંધ કારનો અભાવ કહી શકીએ નહીં પ્રકાશ વરતું છે, અંધકાર અવરતું છે લાખો વરસોના અંધકારમાં પ્રકાશ લઈ જાયો, એક શબ્દમાં અંધકારનું નિવારણ થઈ જશે એ પ્રમાણે આજે પુણ્યોદય થયો છે તેની સામે વેર ભાવ ટકી શકશે નહીં. આ જુદાન યસ એક અહિંસાનો પ્રયોગ છે, જીવનપરિવર્તનનો

પ્રયે । છે હું તો નિમિત્ત માત્ર હું તમે
 પણ નિમિત્ત મન છે પરમેશ્વર તમારી
 પામેળી અને મારી પામેથી કામ કરાવવા
 ઇચ્છે છે આ કલપકુટી, પરમેશ્વરની
 પ્રેરણા છે, તથી હું માયુ છું ત્યારે તમે
 ટોકો આપવે અને દિવ ખોલીને આપજો
 ત્યાં લોકો એક કૂટ જમીનને માટે ગ્રથડે
 છે, ત્યાં મારા કહેવાથી લોકો એકગ કળદે
 એક જમીન દેવાને માટે તૈયાર થાય છે,
 તો તમે સામને કે આ પરમેશ્વરની પ્રેરણા
 છે, તેની સાથે યજ્ઞ જાઓ તેના વિરોધમાં
 ન યજ્ઞ રહો આમાથી કયુ જ કયુ યજ્ઞ

પહેલા લગાઇઓ નાની નાની થતી
 હતી જરાક ધમીમ લડવા, કુરતી થઈ,
 પાકવેને શાલ્ય મળ્યુ, આખી પ્રજા ખૂન
 ખરાબીથી ભરી ગઈ એ આ જમાનામાં
 એવી લગાઇઓ લડવામાં આવે તો એમાં
 હિંસા થવા છતાં પણ તુકસાન ઓછું છે,
 તેથી આ દ્વંદ્વ યુદ્ધ હું કમૂલ કરી લઈશ
 ને હિંન્વર અને સ્વાતીન કુરતી માટે તૈયાર
 થઈ જાય અને નહીં કરે કે જે હારશે તે
 હાર્યો, અને જે જીતશે તે જીત્યો તો હું
 એ કમૂલ કરી લઈશ અને ને હુનિયા તે
 દ્વંદ્વ યુદ્ધ જોવા આવે તો હું તેનો નિષેધ
 નહીં કરું, કારણ કે હુનિયાનું એમાં વિશેષ
 તુકસાન થયે નહીં પરંતુ દ્વંદ્વ યુદ્ધનો
 જમાનો હવે વીતી ગયો છે પહેલા દ્વંદ્વ
 યુદ્ધ થતું હતું, પછી હજારો લોકો આપઘાત
 લડવા લાગ્યા હજારોની લડાઈ પૂરી થઈ
 અને લાખો લડવા લાગ્યા તેથી પણ પરિણામ
 આન્યુ નહીં પછી શું ? અહીં વીસ લાખ

તો ત્યાં પચીસ લાખ અને અહીં પચ્ચીસ
 તો ત્યાં પચાસ લાખ, આ રીતે જો જમાનો
 ગાળ્યો કે હજારો લાખો નહીં પણ કરોડો
 લોકો આપઘાત લડવા લાગ્યા નાણુસની
 સામે મવાત જો છે કે કા તો 'ટોટલ વૉર'
 (સર્વગ્રામી યુદ્ધ)ની તૈયારી કરે અથવા હિંસા
 છોડા અને અહિંસા અપનાવે હું સામ્ય
 વાદીઓને જો સમજાવું છું કે બાઇબો,
 તમે લોકો જોયાર ખન કરો છો, કયાંક
 જોયાર મકાન બાંધો છો, કયાંક કાંઈક લૂટ
 ધાક કરો છો, રાતમાં આવો છો, કિંમતે
 પહાડીઓમાં છુપાઈ રહો છો પણ હવે
 છુપાવાનો જમાનો ખતમ થઈ ગયો છે
 હવે એવી દરકતોથી કરો લાભ નથી ને
 લગાઈ લડવી છે તો વિશ્વયુદ્ધની તૈયારી કરો
 અને તેની શરૂ થાયો પણ ત્યાં સુધી
 કરોડોની સંખ્યામાં હિંસા કરવાની તૈયારી
 કરો નહીં ત્યાં સુધી નાની નાની લગાઈઓની
 આ પદ્ધતિ છોડી દો, અને તમને મત
 આપવાનો આજે અધિકાર મળ્યો છે, તેનો
 લાભ ઉઠાવો પ્રજાને પોતાના વિચાર માટે
 તૈયાર કરો વિશ્વયુદ્ધ થા પડિશુદ્ધ પ્રેમ એવી
 સમસ્યા વિજ્ઞાને આપણી સામે ઊભી કરી છે

તેથી જો પ્રેમની, અહિંસાની રીત અજ
 માવવા ઇચ્છતા હો તો આ જમીનનું સમજવ
 છે કે, નહીં તો હિંસાનો એવો જમાનો
 આવનારો છે કે એમાં બધી જમીન અને
 જો જમીન પર રહેનારા પ્રાણીઓ ખતમ
 થઈ જશે એમ સમજો કે ભગવાને આ
 સમસ્યા આપણી સામે ઊભી કરી છે, માટે
 બાઇબો, નિરંતર દાન આપ્યા કરો

ઈશ્વરનું કામ જાળીએ તો તેની કૃપા મળે તેથી તારે ઈશ્વરનું કામ કરવું
 કોઈ વાર રેટિયો ચલાવે છે ? રેટિયો ચલાવવો એ સૌથી મોટો યજ્ઞ છે રેતો
 રેતો પણ તું રેટિયો ચલાવ

મનની દૃષ્ટિ

શુક્રદેવ

ચિત્રના વિષયમા જે વ્યક્તિ અનનિર્ણય હોય છે, તે એક પટ પર સંદેશ સાજ રજ શોભાને કે ગોળગોળ આકૃતિઓ ભેળવે છે. પ્રથમ થઈ નય છે ચિત્રને તે વિશાળ કોનમા ભેળવે શકે નથી તેની ઇન્દ્રિયેની લગામ ખાસ કરનારી કોઈ ઉચ્ચતર વિવેકબુદ્ધિ તેનામા એવામા નથી આવતી પહેલી જ દૃષ્ટિમા જે તેને તણે છે, તેને જ તે વચ થઈ નય છે રાજમહેતના દરવાનનો શેનકદાર પોશાક અને ભિન્ન ભેળવે તેને જ તે સર્વપ્રધાન વ્યક્તિ માનીને અભાર્થ નય છે દરવાજા પાસે કરીને પેલી બાજુ સભામંડપમા જવાનુ તે તેને સૂચનું જ નથી પરંતુ જે અધિક્ષક આવે પ્રાગ્ય ન હોય તે આમ સદ્વચમા લોકવાર્થ ન નય તે તે કમળે જ કે દરવાનનો મહિમા કોઈમ નજરે વળગે છે, કારણ કે નજરે વળગવાને સાચો મહિમા તેનામા હોતો નથી રાજાનો મહિમા માત્ર નજરે ચ વા પૂરતો હોતો નથી તેને તે મન દ્વારા પણ ઉપવળ્ય કરવો પડે છે આથી જ રાજાના મહિમામા એક પ્રકારની શક્તિ, શાંતિ અને ગાંધીર્ષ નજીવ છે

પ્રકાશના પુ

માટે જ જે વ્યક્તિ સમજદાર હોય છે, તે ચિત્રના રંગરોમાનની પ્રાકૃતભાગથી અભાર્થ જતી નથી જો તે પ્રકાશનુ અને મોજનુ, અધ્યયનનુ અને આશ્વાસનનુ, આગળનુ અને પાછળનુ સામજિક શૈલિ છે રંગરોમાથી આજ આકર્ષાય છે ખરી, પરંતુ સામજિકમનુ લાવવ્ય એવાની મનને જરૂર છે અને તેથી જ તેનો આનંદ અપીનતર હોય છે

આથી જ ઘણા રસજો એવા પશુ હોય છે, જેઓ બહારના શુદ્ધ લાક્ષિત્યને આકર્ષે. આપતા નથી તેમની સુદૃષ્ટિમા એક પ્રકારની કઠોરતા જણાય છે તેમના મૂંપદમા ખમાલનુ વાન હોતુ નથી તેની બાહ્ય શૂન્યતા ભેળવે કોઈ અભાવમા લોક તેનો પરિભ્રમણ પણ કરે, પરંતુ તે નિર્મળ શૂન્યતાનુ ગંભીરતર નૈર્મલ્ય જ વિશેષ પ્રકારના લોકોના ચિત્તને બૃહત આનંદ આપે છે

તેથી જ જણાય છે કે માત્ર આખની દૃષ્ટિ ઉપરાંત તેની પાછળ મનની દૃષ્ટિનો ચોગ ન હોય, તે સૌન્દર્યનો મહિમા કળી શકતો નથી આ માનસિક દૃષ્ટિ મેળવતી જો વિશેષ પ્રકારની કેળવણીનુ હાર્થ છે

[૧૭૮

દયા વિના સત્યનું પાલન થઈ શકતું નથી. બીજાના દયા ખાતર, આપણા મુખને અર્પણ કરી દેતું તેનું નામ દયા છે. દયાપૂર્ણ જીવન જ ખરું જીવન છે અને તેવું જીવન જીવનાર જ સત્યનું પાલન પણ કરી શકે છે.

એક સમયની વાત છે: એક દેલવે પુલની પાને એક નાની સરખી ઝૂંપડી હતી, તેમાં એક વૃદ્ધ સ્ત્રી અને તેની એક નાની છોકરી રહેતા હતાં. એક વાર એવો મૂઝવણાર વરસાદ વર્ષો કે પુલ પડી ગયો. રાત અધારી હતી અને પવન જોતપૂજું સૂસવાટો મારી રહ્યો હતો. અચાનક છોકરીની બિંધ ઊડી ગઈ. તેણે પોતાની ખડકીમાથી ભેધું તો પુલ તૂટેલો માલૂમ પડ્યો ગાડીનો આવવાનો સમય થઈ ગયો હતો. તેણે પોતાની માને ઉઠાડી અને કહ્યું, 'મા, પુલ તૂટી ગયો છે અને ગાડી હમણા આવશે; માટે હજારે માણસોના બન ગયાવવા આપણે કંઈક કરી છૂટું ભેઈએ.'

એક બાળુ વરસાદનું ભય કર તોફાન હતું; ઘરની બહાર નીકળવાનું મન થાય તેવું નહોતું; બીજી બાળુ છોકરી કહેતી હતી કે, 'મા, હજારે માણસોના જીવ ગયાવવા માટે આપણે કંઈક કરવું ભેઈએ.'

છોકરી ઘણી હોશિયાર હતી તેણે પોતાના હાથમાં એક લાકડી લીધી અને તે પર કપડું લપેટીને તેને સળગાવ્યું; બીજા હાથમા તેણે પોતાની લાલ સાડીનું ફાટેલું કપડું લીધું અને પોતાની માને કહ્યું, 'મા, ચાલો; હવે આપણે ગાડી સામે જિભાં રહીએ દ્રાધિર આ લાલ

કપડું ભેંચે કે તરત જ ગાડી જિભી રાખી દેશે.'

મા અને દીકરી ભયંકર પવનના સૂસવાટો-જોની દરકાર થયાં વિના પુત્ર પાસે આવીને જિભાં રહી ગયાં. ગાડી સમયસર આવી પહોંચી. દ્રાધિરે જળતા કપડાના અજવાળામાં જ્યારે લાલ કપડું ફેરફારતું ભેધું ત્યારે તેણે તેને ચેતવણીરૂપ સમજી ગાડી જિભી રાખી દીધી. ચારે બાજુ ભયંકર તોફાન હતું. આવા ભયાનક જંગલમાં ગાડી જિભી રહેતાં મુસાફરો વિચારમાં પડી ગયા અને નીચે જિતરીને ગાડી જિભી રહેવાના કારણની તપાસ કરવા લાગ્યા. દ્રાધિર નીચે જિતરો; અને મા દીકરી પાસે આવીને તેણે પૂછ્યું, 'આ લાલ કપડું કેમ બતાવ્યું?'

છોકરીએ કહ્યું, 'અહીં પુલ તૂટી ગયો છે. ગાડી અહીંથી ચાલે અને હજારે માણસો માર્યા નય-એ બીકે આ લાલ કપડું બતાવીને ગાડી જિભી રખાવી છે.'

તપાસ કરતાં પુલ તૂટેલો માલૂમ પડ્યો અને દ્રાધિર તેમ જ મુસાફર આ ભયંકર અકસ્માતથી બચી જવા માટે હવે પામ્યા. લોકો છોકરીની સમયસૂચકતા માટે પ્રશંસા કરવા લાગ્યા સરકારે તેને ઈનામ પણ આપ્યું.

કહેવાનો ભાવાર્થ એ છે કે જીવનમાં આવી દયા પ્રગટે ત્યારે જ સત્યનું આવરણ થઈ શકે. તેના આવરણ વિના, સત્યનું પાલન અઘડું રહે છે અને તેની સ્થિતિ અપંગ જેવી થઈ નય છે.

ઉલોગતુ શિશુનુ દેખાવ કે પ્રદર્શન માટે નહિ પણ સાચી કેળવણી માટે તેમ જ બીજા વિષયોમાં પ્રગતિને ઉપકારક થઈ પડે તે માટે છે.

સૈ. ૪૨૫,

તમને જાણી જાય છે કે તમારું નામ પણ
 યાજ્ઞ તમારું નામ સુધારવા માટે
 લખેલું છે તમારું નામ સુધારવા માટે
 તમારું નામ સુધારવા માટે તમારું નામ
 તમારું નામ સુધારવા માટે તમારું નામ
 તમારું નામ સુધારવા માટે તમારું નામ
 તમારું નામ સુધારવા માટે તમારું નામ

તમારું નામ સુધારવા માટે તમારું નામ
 તમારું નામ સુધારવા માટે તમારું નામ
 તમારું નામ સુધારવા માટે તમારું નામ
 તમારું નામ સુધારવા માટે તમારું નામ

તમારું નામ સુધારવા માટે તમારું નામ
 તમારું નામ સુધારવા માટે તમારું નામ
 તમારું નામ સુધારવા માટે તમારું નામ
 તમારું નામ સુધારવા માટે તમારું નામ

જાહેર ને વ્યક્તિની સેવાની જવાબદારી
પ્રદેશ સરકારના સંચાલન હેઠળ સંભળ્યું
તે જ ઉપર સંચાલન કોલેજના જે જે ને સેવા
ઉપર પ્રભુ પડે છે તેની જાત વધારી
પાછા લેશે

તારું જવાબદારી પ્રભુ પ્રભુ પ્રભુ પ્રભુ
તારને પણ પ્રભુ પ્રભુ પ્રભુ પ્રભુ પ્રભુ પ્રભુ
પ્રભુ પ્રભુ પ્રભુ પ્રભુ પ્રભુ પ્રભુ પ્રભુ
પ્રભુ પ્રભુ પ્રભુ પ્રભુ પ્રભુ પ્રભુ પ્રભુ

[સેવાનું કાર્ય અત્યંત મુશ્કેલીભર્યું છે. એમાં ધીરભી પણ થયી જરૂર રહે છે. સેવાના કાર્યમાં થયેલી વાર એવું બને છે કે એકોની આપણે સેવા કરવા છતાં એ છીએ તેઓ અમારને કારણે અથવા આથી અવતા રીતરિવાજોને કારણે કે નેહીકપ્પીને કારણે તેમ જ આજ્ઞા, મંડતા કે સિધિવત્તી મીમે આપણે તેઓને કેટલીય સારી વસ્તુ કહીએ તોયે તેઓને એ વાત જાણતી નથી અને થયેલી વાર તેઓ સારી વસ્તુને પણ વિશેષ કાપા લાગી જાય છે. એવે સમયે સેવકોએ બહુ ધીરજ ધરીને તેઓ પર જરાયે મુસોં થયા વિના, બધો વિશેષ કહાને મુખે સહન કરીને તેઓની સારી પ્રેમભાવથી પૂર્ણ બોધિએ. શુદ્ધ પ્રેમભાવ સાથી વ્યક્તિના હૃદય પર અસર કર્યા વિના રહેતો જ નથી. અવશ્ય એ પ્રેમ ભાગી દેખાવ પૂરતો નહિ પણ હૃદયની સમજાઈઓ દેખાવે બોધિએ, પ્રેમભાવે કરેલી સેવા જ શુદ્ધ દુનિયામાં માને માને પણ બને જ છે તેમાં સેવકોમાં પ્રથમ પ્રેમભાવ અને તેમાંથી નીપજતો સેવાભાવ દેખાવે જરૂરી છે, આ સમય આપણે આ વખતના પત્રમાં સત્ત્વ અને સમજાઈ કોઈમાં સમોત્તર છે.]

સિદ્ધ હુમ્મમ,
તારો ઉપકાર સાથે છે તારો ઉલ્લાસ
કામળ કામે મળ્યો સવારના જણ વાગે લખાઈ
તે લખાયા એમ થયેલી વાર કાલે છે. તેમાં
તારો કામળ રહી જતો હુતો આજે ધીરજ
મુલતલી શખી તને લખવા બેઠો છું. આજે
મોનવાર છે. હરિજનનું થોડું માફી છે. તે
પછી કરીશ આ લખી નાખું છું.

તારું વજન અરસ થતું જતું કાગે છે.
હરિજનને તમાના જમણનું વર્ણન કીક
આપ્યું છે. જ્યાં અને ત્યાં સેવા કર્યા કરશે.
તું ન લખી શકું તોયે તું લખ્યા કરજે,
૧૯૨]

જે આપણી સાથે તે ખાદીની વાત કરી
તેઓની સાથે એક જ ભતતો વહેવાર હોય
એ જ વસ્તુનું વિનયપૂર્વક સંબંધ કર્યા કરતું
બીજાઓનાં ઉદાહરણ આપવા, નિર્દેશ ન જ
થયું. ને તેઓની સેવાના પ્રમગ્ન થોડી દેવા,
સેવા ને ખાદીને લખાઈ નથી છતાં સેવા પ્રેમ
ઉત્પત્ત કરે છે ને જેની ઉપર પ્રેમ
પેદા થાય તેની વાત વહેલી ગયે-ભીતર છે.

તારું સત્તાવનું સ્વભાવ ખૂબ વધુ દરે.
તારને એકસર બરેબર કરી શકે છે કે?
અંગ્રેજીમાં શું વાંચે છે?
તા. ૨૬-૨-૩૪ પાશુપત આશીર્વાદ
પાશુપત

કુદરતી ગજણી

મુનિશ્રી નાનચંદ્રજી

જેમ તમારા બાહ્ય શરીરમાં ખરાબ પરમાણુઓ નાકમાં ન પેસી જાય તે માટે કુદરતે નાકની અંદર વાળની ગજણી રાખવાની યોજના કરી છે, તેમ તમારી આંતરિક રચનામાં પણ સર્વ રચને 'સેફ્ટી વાલ્વ' રાખ્યા હોય છે. બહારનો ઠાંઠ જાતનો કચરો દાખલ ન થાય તે સારું અટકાવવાની યાત્રાએ કુદરતે જ તમને સોંપી છે; વિવેકબુદ્ધિની ગજણી આપી છે, નાકે નાકે ચોકીદારો બેસાડ્યા છે.

પણ જ્યાં ધણી જ નમાલો, ગમાર હોય ત્યાં બિચારો ચોકીદારો શું કરે? પરિણામને ગજાયાં વિના જેને તેને દાખલ જ કર્યાં કરે, ત્યાં નોંસોનો શો ઉપાય? કોમાંના કેટલાક વફાદાર ચોકીદારો અતિ નમ્રતાભરી ધીમી સૂચનાઓ કરે છે, "ગરીબનવાજા! આ ચોરને દાખલ કરવા જેવો નથી" પણ કો ગમાર માલિક તો કોલેટો તેને જ ધમકાવે, બજાબજીરીથી ઉપરવટ થઇને દાખલ કરવાનું બાંદશાહી ફરમાન છેડે, અને કાં તો કો ખબર આપનારના જ આંધામાં મારે. ત્યાં બીજો શો ઉપાય?

આ વાત તમને વધુ સ્પષ્ટતાથી સમજાવું. મનુષ્યને ચોતાના બાહ્ય શરીરની સ્પષ્ટ ભણુ હોવા છતાં, આંખે જોઈએ છીએ કે પથ નહિ એવા અનેક પદાર્થો તે ખાય છે. નહિ ખાવાનું તે ખાય છે પણ જો પતણે કાંઈક કાંઈને હોજરીમા નાખ્યા કરે છે પરિણામે હોજરીની પચાવવાની તાકાત ધીમે ધીમે ખર્ચાઈ જાય છે, અને હોજરીની શક્તિ લીધે થતાં તે ખોરાકને પચાવવા માટે કુદરતને ગરમી ઉપલબ્ધ કરવા તાવ લાવવો પડે છે.

ખાસખાસ

પણ કો મૂર્ખ માલિક પોતે જ કો તાવને આમંત્રણ આપ્યું છે, એવું તેને જ્ઞાન રહેતું નથી. તે તાવ કાઢવાની કોલેટી મહેનત કરે છે. હોજરીમાં નથી પચ્યું, માટે તાવની જરૂર છે; એને તે સમજતો નથી. તેથી તેણે કો તાવને જનુફળ થવું જોઈએ, તેને બદલે પ્રતિકૂળ થાય છે. કો શરીરના ચોકીદારોને તો અંદર ભરાઈ ગયેલો કચરો કાઢી નાખવો છે, બ્યારે કો શરીરના મૂર્ખ માલિક કૃત્રિમ ઉપાયો દ્વારા કચરાને અંદર સમાવવાનો પ્રયાસ કરે છે. જે માલિક પોતાની મૂલ્ય પરિણામ તાવ છે એટલું સમજી તેને અનુકૂળ થાય છે, તેવું કાચું વહેણ પડી જાય તો તે જાણે છે કે હજીસ રતલ જેટલો મળ્યો ભરાયો છે. તેને જાણીને ખાખ કરી કાઢવાનો છે નવો મજા વધારવાનો નથી, ને તેથી જ કુદરતી ખાવાની ઇચ્છા થતી નથી. જરૂર વિના અંદર કશુંયે પણ જવા દેવાને કુદરત ઇચ્છતી નથી, અને તે કોલેટી હવે કુપી છે તેમ ને તેમ દિવસોના દિવસો વીટી જાય. જેટલા પ્રમાણમાં મજા, જેટલા વખતને મુનિશ્રી તાવ. જેટલો શુનો તેટલી જ શિક્ષા. નાનો શુનો હોય તો નાની શિક્ષા, અને ઘોટો શુનો હોય તો મોટી શિક્ષા! બ્યારે કો બહુ સાફ થાય, ત્યારે જ હરવાને કોઈપડે. જોછામાં જોછા સાત દિવસ, અને વધુમાં વધુ પિસ્તાળીસ દિવસ જેટલી લાંબી મુદત સુધી પણ ચાલે. કારણ કે મજાનો ભરાવ અને તેથી આંતરડાં ખરાબ થયાં હોય છે.

આ જ રીતે સ્વસ્થ શરીરનું પણ સમજી લેવું. અંદર પાપનો ભરાવ થયો તે આસ્ત્રવ, તેના હરવાના બધ થાય તે સ્વસ્થ અને કો

મગ નીકળે અને સ્વચ્છતા મારે તે નિર્જરા.

જેમ ગમન-ત્યા વિના ચરીરમાં ખોરાક ન.ખવાથી તેની શિશા વેઠવી પડે છે, તેમ મનુષ્ય જે તે વિચાર અને જે તે વર્તન કરી અનવતાં દાંગે ખુદવાં રાખે છે, તે એ સુદતા નહેવાથી પ્રવાહ ચાલ્યો આવે છે. અને જ્યારે તે ખૂબ ભારી થઈ જાય છે, ત્યારે તે શુભાત્મા નીચેની અધોભૂમિમાં કે નરક જેવા સ્થાનોમાં જઈને તે કર્મની અકામ નિર્જરા (જ્ઞાનરહિત નિર્જરા) દ્વારા પરિભ્રમિત કામ મુખી અતિ કષ્ટ વેઠીને દુષ્ટ કર્મોને લે મેલે છે.

ખરામ અને ભારી ખોરાક લેવાથી ટાઇ-ફોઇડ થાય છે. તે જ રીતે ખરામ દરેકો જેવાથી કે વિચારવાથી વૃત્તિની દુષ્ટતા ખોદુ વર્તન કરાવે છે અને તેને લઈને હીતાઈ, મમત્વ, વિષય, વિકાર કપાયો જોડે આત્મિક મનો એકા થાય છે. જેટલા પ્રમાણમાં મળ વધે તેટલા પ્રમાણમાં ધર્માદેશ વધે, અતઃ કરજની કોઠી ધખ્યા કરે. કોઈની માત્રા વધી એટલે

આખી કોઠી લાલગોળ શર્ષ જાય પ્રહ્લી જેવી એ ધખ્યા કરે. પોતાથી એ સારું ન થાય. અને આમપાસના બીજાઓ પણ એથી દાઢે. સ્વાર્થનો સારામ તેને પીડ્યા કરે. મોટા કાવદાવા, હુરામખોરી વગેરે અનેક પાપોનો મગ ખુલ્લો બારણે ચાલ્યો આવે, મોટા મોટા ખાલી ગરનાજાં એકદમ છલોછલ ભરાઈ જાય. દુષ્ટ વિચારો બહારના ગધા દુષ્ટ પરમાણુઓને અંદર આકર્ષે છે. કારણ કે સ્વભત્તીય પદાર્થને આકર્ષવાનો સ્વભત્તીય પદાર્થમાત્રમાં શુષ્ક હોય છે. પછી તેા દૂર્ગંધીની ગંધના પરમાણુઓ કરતા પણ ઉચ્ચ અને દુર્ગંધી ખરામ વિચારના પરમાણુઓનો પ્રવાહ ચાલ્યો આવે. તે પ્રવાહ અતિ સૂક્ષ્મ છે. તે તો સૂક્ષ્મ દ્રષ્ટિ-પ્રગટ્ટે ત્યારે જ અમલય એટલે જ મહાપુરો કહે છે કે તમારી વૃત્તિના વેગને તપાસો, અને જેવો વેગ હોય તેટલી જ અનુપ્રેક્ષા પણ સતજાવ કરો. આત્મનિરીક્ષણ કરવાની ટેવ પાડો

સ્તુતિ અને શ્રદ્ધા

એક સદાચારી વિદ્વાન પ્રાણજ્ઞનો પુત્ર વિદેશમાં રહેતો હતો. અને તે પૂર્વજન્મના કર્મયોગે વિદેશમાં જઈ ચારિત્રહીન થયો આ બુદ્ધર તેના પિતાને પડવાથી પુત્રને પત્ર લખ્યો કે, 'પ્રિય પુત્ર વામદેવ! મેં સાંભળ્યું છે કે તમે વિદેશમાં જઈ આપણા કુળનો જે સદાચાર છે તે છોડ્યો છે એ આ વાત સાચી હોય તો તમે મોટું પાપ કર્યું છે. જે થયું તે ઠીક, પણ હવેથી તમારાં પૂર્વ કર્મોના પદ્ધત્તાપ કરી તમે આપણા કુળધર્મના સદાચારનું આચરણ કરશો.' આવી રીતના પિતાના પત્રને વિદેશમાં રહેલો પુત્ર હલક સાથે આખી નેત્રને સ્પર્શ કરાવતો હતો.

તે વખતે તેના સોગવતીએ પૂછ્યું, 'તમે જ્ઞા શું કરો છો?' તેણે હૃષ્ટમાં આવી જઈ કહ્યું, 'મારા પ્રિય પિતાજીનો આજ્ઞાપત્ર છે. તેનો હું મારા નેત્રોને સ્પર્શ કરું છું.'

આમ તે પત્રનો તેણે એટલો બધો આદર કર્યો કે જાણે પિતાનાં વચ્ચનોમાં તેને કેટલીયે શ્રદ્ધા હતી, પરંતુ તેમાંથી એક પણ શબ્દ આચરણમાં મૂક્યો નહિ. આવી રીતે આચરણને જાણનારાં મનુષ્યો શાસ્ત્રોની ખૂબ સ્તુતિ કરશે, પરંતુ તેમાં શુદ્ધ શ્રદ્ધા નહિ રાખે

એક સમયે ભગવાન
પુદ્ર શાશ્વતી નગરીમાં
જેતવનમાં વિહાર કરતા
હતા તે સમયે આયુષ્માન
યશોજ્ઞ અને તેમના સાથી
પાંચસો ભિક્ષુઓ તથા
ભગવાનનાં દર્શન કરવા
આવ્યા હતા આ
આગમ્બુકે ભિક્ષુઓના
સ્થાગતમાં, તેઓના
આદરસત્કારમાં, તેઓને
માટે આસન અને પથા
રીની વ્યવસ્થા કરવામાં
વિહારના બધા ભિક્ષુઓ
મગ્ન હતા વિહારના અને

પદ્મનાભ શ્રી. જૈની
આટલો મોટો અવાજ
કરતા હતા ને? જાણે
મનરમાં માછલાં વેચાતાં
ન હોય?"

એટલે યશોજ્ઞે ભગ-
વાનને કહ્યું : "જન્ટે!
અમે પાંચસો ભિક્ષુ અહીં
આપના દર્શન માટે
આવ્યા છીએ, અહીંના
ભિક્ષુઓ સાથે અમે
મ કાષ્ઠ કરતા હતા.
એટલે મોટો અવાજ
થયો હોયો જોઇએ."

"તમે જાઓ તમારે
મારી સાથે રહેવું ન

આગમ્બુકે એ સૌ ભિક્ષુઓ વાતચીત કરતા
હોવાથી મોટો અવાજ થતો હતો એટલે
ભગવાને આયુષ્માન અનન્દને પૂછ્યું "આનન્દ!
આ આટલો મોટો અવાજ શાને આવે છે?
જાણે ભગવાનમાં માછલાં વેચાતા હોય?"

"જન્ટે! આયુષ્માન યશોજ્ઞ અને તેમના
પાંચસો સાથીઓ આપના દર્શન માટે આવ્યા
છે, તેઓના અવાજ છે."

"તો આનન્દ! તેઓને કહી આવો કે,
'ભગવાન તમને જોતાં છે' "

"સાડું જન્ટે!" એમ કહીને આનન્દ
આયુષ્માન યશોજ્ઞ અને જીજ્ઞા પચસો ભિક્ષુ-
ઓને જોતાવવા ગયો અને થોડી વારમાં એ
સૌને લઇને પાછો ફર્યો તેઓ સૌ ભગવાનને
પ્રણામ કરી એક જાત્રુએ બેઠા તેઓને
ઉદ્દેશીને ભગવાન બેઠ્યા : "ભિક્ષુઓ! તમે જ
ધારણા પુ

જોડો "

"સાડું જન્ટે!" એમ કહીને ભગવાનની
આજ્ઞા માની બધા ભિક્ષુઓ ત્યાંથી આવ્યા
ગયા અને અનુક્રમે વજ્રની ઇન્દ્રાદિ પ્રદેશોમાં
વિચરતા તેઓ વચ્ચુમુદા નદી તીરે આવ્યા.
ત્યાં પર્ણકુટી બાપીને આતુર્માંસમાં રહેવા લાગ્યા.
આયુષ્માન યશોજ્ઞે ભિક્ષુઓને સંજોષીને કહ્યું :
"આયુષ્માન ભિક્ષુઓ! આપણા હિતંથી,
અનુક્રમે શાસ્ત્રના ભગવને આપણને ત્યાંથી
આજ્ઞા વજ્રાની આજ્ઞા કરી છે તે આપણને
પ્રધારણા માટે જ. એટલે આપણે હવે એવી
રીતે રહીએ કે જેથી ભગવાનનું ચિત્ત પ્રસન્ન
થાય, એમની કૃપા થાય "

"સાડું આયુષ્માન!" એમ કહીને બધા
ભિક્ષુઓ દૈક ચિત્તથી, પરસ્પરથી, ધ્યાન અને
ચિન્તન કરવા લાગ્યા. અને તેઓ ને ખીમ ધીમે

ચિન્તની શાંતિ પ્રાપ્ત થઈ.

તે સમયે ભગવાન પણ પૈશાલીમાં નિવાસ પૂરો કરી મદાવનમાં આવ્યા. જદગુરુદા નદી પાસે જ હતી ત્યાં ધ્યાનપરાયણ બિહુઓને ધ્યાન-ચિન્તાન કરતાં જોઈને ભગવાન પ્રસન્ન થયા. ભગવાને આયુધ્માન આનન્દને કહ્યું : “આનન્દ ! આ બધી દિશાઓ તારા પ્રભાશથી જને પ્રસન્નતાથી ભરાઈ ગઈ હોય એમ તારાં છે ! આ દિશાઓમા વજ્રગુરુદા નદીને તીરે બિહુઓ ધ્યાન અને ચિન્તાનમાં મગ્ન છે. આનન્દ ! તું નદીનીરે જઈને બધા બિહુઓને કહી આવ કે, શાસ્તા તેઓનાં હર્શનની ઇચ્છા કરે છે.”

આયુધ્માન આનન્દ ત્યાં ગયા અને સૌ બિહુઓને આ શુભ સંદેશો આપ્યો. બિહુઓએ હર્ષથી જોને વધારી લીધા.

ત્યારે જો બધા બિહુઓ આનન્દ ત્યારે ભગવાન નિશ્ચલ સમાધિમાં બેઠા હતા. આ જોઈને જો બધા પણ નિશ્ચલ સમાધિમા રહ્યે થયા. આમ આખી રાત્રી સુધી વ્યાધુ !

સવાર થતાં આનન્દે ભગવાનને કહ્યું :

સરદારશ્રીની વાણી

બેપરવાઈમાં નથી કરી બીરતા કે નથી કરી શૂદ્રશ્યાઈ.

× * ×

જે પોતા પર બીજાને જીવવા દે છે તે માણસ નહીં પણ જાનવર છે.

× * ×

આપણને સ્વતંત્રતા જોઈએ છે. પણ સ્વતંત્રતા શું કરવાને માટે? શૂંઠની પેઠે કીચડવાળા ખાખેરિયામાં આળોટવા માટે? હું તમને કહું છું કે આપણા ગ્રામવાસીઓને આપણે વધારે સારી સ્વચ્છતાની ટેવા ન શીખવીએ, અને તેઓ દોરને માટેની કોઠ

૧૮૬]

“જાન્ટે ! તારા પૂરી થઈ છે. પ્રથમ મામ પીતી ગયો છે. આ બિહુઓ ઘણા વખતથી આવીને અહીં બેઠા છે. જાન્ટે ! આપ આગતુંક બિહુઓ સાથે કુશલપત્ર કરો.”

પરંતુ ભગવાન સ્વપ્ન અને પ્રૌઠ રહ્યા. આનન્દે વારે વારે એ જ પ્રાર્થના કરી એટલે ભગવાન નિશ્ચલ સમાધિમાંથી ઊઠ્યા અને આનન્દને કહેવા લાગ્યા : “આનન્દ ! તને એટલી તો ખબર હતી જ કે હું તેમ જ આ બધા બિહુઓ નિશ્ચલ સમાધિમાં બેઠા હતા ! આવા આર્થમૌન જેવું મુન્દર બીજું શું છે ?”

પછી ભગવાન બોલ્યા :—

“યશ્સ ગિતો કામકણ્ઠકો
અમ્કોસો ચ વધો વ્યવધનં ચ
પખ્યતો વિયસો ઠિતો અનેજો
મુખદુર્જપેમુન વેદંતિ ભદ્રમ્.”

(જેનો કામકણ્ઠક, આદેશ વધ અને જનન નિશ્ચિત છે, જે મુખદુર્જપનો કમ્પ પામતો નથી, અને પર્વત પ્રમાણે અચલ રહે છે એ જ બિહુ છે.)

જેવાં લાગતાં ગંદાં અને કદંગાં પદાર્થો તેમનાં દોરો સાથે રહેવાનું આજી રાખે તો સ્વશજ આપવાથી પણ તેમનું કંઈ ફળદર નહીં ફીટે.

× * ×

તાત્કાલિક ફળ જોઈએ તેનાથી ગ્રામ-સેવાનું કામ ન થઈ શકે.

× * ×

સત્યાગ્રહની લડાઈ હંમેશાં એ પ્રકારની હોય છે : એક જીવંતોની સાથે અને બીજી પોતાની નજાણાઓની સાથે.

× * ×

સત્યાગ્રહ એ કાયદાનું હથિયાર નથી.

ધારાઆપ

બાપુજીની મીઠી વાતો -૬

સાને શુદ્ધ

તમે જે મિત્રોનો બેઠકીળ સાથે લેટેા
 યાચ ત્યારે તમને કેટલો આનંદ યાચ! અને
 ધણા વર્ષો પછી બેગા થ યો ત્યારે આ આનંદ
 સે મહો વધારે હોય છે જે મિત્રે ના મિત્રનમ
 માધુર્ય દેય છે કાનજી કે ત્યારે નિર્મળ પ્રેમ
 હોય છે પરંતુ જે મહાન પુરુષોનું પરસ્પર
 મિત્રન થય છે ત્યારે એમા અપૂર્વ માધુર્ય
 રહેતું છે તે ગંગા યજુનાનું મિત્રન હોય છે
 સૂર્યચંદ્રની એ લેખ હોય છે, હરિહરનો એ
 મિત્ર પહેલ છે સમર્થ શમનસ અને ટુકે સમ
 એ એની એવી જ લેખ એક વાર થઈ હતી
 એક નદીને તીરે આ જે સાધુઓ વન્ધે થો
 વાનાવાય થયે એ કામગીરા હલારો માજીમો
 બેગા થયા હતા પરંતુ એકે પાણીમા પધરેા
 દેકથો અને બીજાએ આકાર કાળી આમળી
 બનાવી પછી બને છૂટા પન્થા એનો અર્થ
 હો? એકે કહ્યું “પાણીમા પધરેા ડૂંગી જાવ
 એમ આ દોડો સચારમા ડૂંગી જાવ છે”
 બીજાએ કહ્યું “શુ રાઈ થકે એમ છે?
 પ્રમુની છગ્ગા”
 ખાસખાસ

પરંતુ મારે તો તમને બાપુજીની વાત
 કહેવાની છે યદેરા જેલમા મહામજીએ
 ૧૬૩૨ની આવમા ઉપવાસ શરૂ કર્યા હતા
 હરિજનોને હિંદુમજાજીથી હમીચને માટે
 અવગ પાડી દેવાની અંગેનો ની રમત હતી
 મહામાજીને આ વાન અસહ્ય લાગી શરીરને
 એક કાગ કરવનથી છૂટેા પાડવાનું હોનાથી
 સહન યાચ! અને હિંદુ સમાજની પણ એ
 કાયમની નાપોશી થઈ હેત તેથી મહામા-
 જીએ ઉપવસ શરૂ કર્યા હતા છગ્ગાને તે
 વખતના પ્રધાન મેંકેટનદે આપેલા ચુકાને
 મદવવા મટે તે ઉપવાસ હતો દોડખામ ગરૂ
 થઈ મઈ યદેરા જેલ કારતાનું શાજીથ-
 ચકશિન જની મઈ પરિત મદન મોહન
 મલનીય જાબ્વા રાજાજી અને લે. આમા
 સાહેબ આગેશ્વર જાબ્વા છેવટે હો આગેશ્વરને
 મજૂર યાચ એવો “ચુના કરાર” થયો
 મધા આનંદ પાગથા

તે વખતે યદેરામા ઉપવાસ હોડવાને
 વખતે કેલ કેલ હાજર રહ્યા હેચમજી
 [૧૮૭

દાસનાં પત્ની વાસંતીદેવી આવ્યાં હતાં. સરોજિની દેવી હતાં. મદનમોહન હતા. અને ગુરુદેવ સ્વીન્દ્રનાથ હતા. તેઓ મહાત્માજી પાસે આવ્યા. આંખાનીચે મહાત્માજીનો ખાટલો હતો. રાષ્ટ્રપિતા ત્યાં સૂતેલા હતા. ઉપવાસ છોડવાનો સમય હતો. સ્વીન્દ્રનાથ મહાત્માજીની પાસે ગયાં. એ મહાન કવિ બાવનાથી ખલાવિત બન્યા હતા. તેઓ નીચા નચ્યા. મહાત્માજીના

બોલામાં માથું મૂકીને એ કવીંદ્ર, એ ગુરુદેવ નાના ભાણકની માફક રહી પડ્યા!

આ દરમિયાન આમે આવતાં હું કેટલીય વાર ગદ્ગદિત થઈ ગયો છું! તમને શું આ પ્રસંગ અતિ પાવન અને મધુર નથી લાગતો? ભારતનું અર્ધ સત્ય, શિવ, સુંદર તે વખતે ઘરેલાં જોતમાં એકત્ર થયું હતું મહાન પ્રસંગ! વંદન હોય એ પવિત્ર મંગળ પ્રસંગને!

આપણું અંગત જીવન

જીવનરામ દવે

પરમાં ગમે તેવા લંપટ થઈને વર્તવું એ સમાજમાં પ્રતિષ્ઠા પામ્યું, તેની અસર મામડામાં વસતા મૂંગા કરોડા ઉપર પણ પડ્યા વિના રહી નથી તેમનાં લોભાં જીવનોમાં કામીપણું સ્વાભાવિક રીતે જ આપમા રહે એવી અપેક્ષા રહે. પરંતુ ઉપરના વર્ગોએ એક આચાર એક વાર પ્રતિષ્ઠિત કર્યો, એટલે તેના અનુકરણની લાલચમાંથી તેઓ કેમ બચી શકે? આમ આપણા મામડાંઓ પણ કામાધ અને અવિવેકી જીવનમાં ફાસાયા છે. પરિણામે કમાણીની તાકાત નહીં અને ખાનારાં ધણાં, એવી તેમની દશા થઈ મઈ છે. જાણે માણસથી કેઈ નીચેની યોનિની હોય એવી આપણી પ્રબળી ઈનકશા બની રહી છે.

આપણા સીસમાજની સ્થિતિ જોઈએ તો ત્યાં પણ આપણા લોકોના વિપથીપણાની છાપ દેખાયા વિના રહેતી નથી. તેઓને જીવનના કેઈ જિંદગી વિચારે કશવાની તક આપણે આપતા નથી. તેમનો આજો દિવસ આપણાં મુખસમક્ષે રાચવવામાં, અથવા બનીકનીને આપણી મહેરબાની ટકાવી રાખવામાં જાય છે. તેઓ આપણી આંખ ઉપરથી સમજી જાય છે કે એમ વર્તવામાં જ તેમના મુખસલામતી છે. આપણે પોતે દેશસેવાનું જીવન સ્વીકાર્યું હોય તોપણ આપણે ગૃહજીવનના અંગત સુખો છોડવા તૈયાર હોતા નથી, અને તેથી સ્ત્રીઓ આપણી અંગત સેવા કરતી રહે એવું જ આપણુ વલણ ડુકાવતી રીતે રહે છે. આપણા સેવાજીવનમાં તેમને ભાગોદાર કરવાના પ્રયત્નમાં આપણે અત્યંત દીલા છીએ, તેનો ખીજો કેઈ ખુલાસો છે શું?

ધકાડું પાણી કહેવા લાગ્યું:-

“અરે જો મહાસાગર! જો ને, હું કેવું સ્વચ્છ અને બિજળું છું!”

જું તો સાવ એલોએલો છું!”

એ જ રીતે છુદ્ધ સત્ય પણ જોઈ જો છે:-

“હું કેવું પટપટ જોણું છું! અરે જો મહા સત્ય, તને તો જીભ જ નથી!”

ત્રિવેણી સંગમ

શાન્તનુકાંત મુગ્ધ ૩૦

(૨૮)

તે વખતે બારડોલીમાં લોકોએ પૈસા બધા બરી રીધા, ન કરવાને માટે દિલગીરી બતાવી કમિશનરને હારતોશ આપ્યા, અને 'સરકારની જે' લેતાંથી ! !

વહુભભાઈ કહે "હવે આપણે સરકારને લખીએ કે 'સરકારની જે' થઈ ગઈ છે, હવે અમને યા સાદુ પૂરી રાખ્યા છે ?"

બાપુ "બરોબર છે. આપણને કમૂલ છે !"

(૨૯)

એક દિવસે લખેલા કાગળોની ધારી, મહાદેવભાઈ બાપુ પાસે હાજર ન હતા એટલે વહુભભાઈ પાસે બાપુએ રાત્રે મેસીને કાગળી કાગળના કકડામાંથી અર્ધો બાકી રહ્યો તે વહુભભાઈએ કાપ્યો અને બાપુની સામે નેળીને તેઓ કહે "એટલો યા માટે ન બચાવીએ ?"

બાપુ કહે "મારો લોક શીખો તો સાદુ જ તો !"

આ વાક્યમાં મીઠું કટાક્ષ હતું, એ વહુભભાઈ ચેના બણે ? એ વાક્યનો સ અર્થ તે દિવસે સામે મહાદેવભાઈને એક વાક્યમાં બાપુએ કહી દીધું હતું તેની સાથે હતો. "મહાદેવ, આ વહુભભાઈ માટે નથી તમને જ સૂચના કરી હતી કે અહીં બહારથી જે વસ્તુ આવે તે ઉપર અકુચ રાખ્યો હો. હું નેળી ગયો છું કે ખીંચે ખીંચે વસ્તુ જ બચ છે આ પૈસા અપણા બચ છે, એ જાન મારા મનમાંથી કરી બસતુ નથી જે વહુભભાઈ રાખ્યા."

જાઈના આરોગ્યને માટે આવશ્યક હોય એ અવસ્થા મળાવતુ, પણ મર્યાદા હમણાં લેવી." (૩૦)

સત્યાગ્રહ સખ્તાઈ બીજે દિવસથી શરૂ થવાનો હતો, એટલે 'પીજવાનું' શરૂ કરવાનું હતું મહાદેવભાઈ બાપુને પુછવા લાગ્યા 'પીજવાની તાત કેવી છે ? તમારાથી કેટલી વાર તૂટી હતી ?'

બાપુ કહે "જતન કરતા આવડે તો કામચે ન તૂટે યકરલ લ મરી પાસેથી લે કે તૂટે કાકા મારી પાસેથી લે કે તૂટે પણ મારી તો હડાડના હડાડા સુધી ચાલતી એ તો જતનનું કામ છે જુઓની આ લાંબોટ પહેરું છું તે જાળવી જાળવીને પહેર્યાં કહું છું બીજાની પાસે તે હોય તો ક્યારનો ફાટી બચ."

વહુભભાઈ હસતા કહે "એ તો પહેરતા જ ન હો, અને ખોટી ઉપર જાળીને રાખી મૂક્યો હોય એવું લાગે છે."

બાપુ "એમ જ છે"

બાપુની આ વાત જાણી મહાદેવભાઈ વિચારે થઈયા "જતન કરતા આવડે તે" એ શબ્દમાં બાપુનું આશુ જીવન આવી બચ છે એમ કહી શકાય 'દાસ કળીશ જતન કર જોડી, જ્યોત્સી ર્યો ધર દીની ચાદરિયા" એ શબ્દ બાપુને નેળીને ધણી વાર થઈ આવે ૩૦-૩૫ વર્ષ થયાં મારીની અને મનની શુદ્ધિ જ્વલત જતન એમણે જેવું કર્યું છે તેવું કહેવું કમું હશે ?'

એક વાર સવારે મહાદેવભાઈ બાપુએ તેમને પૂછેલી કહેવત ‘ધણીને સૂઝે દાંકણીમાં ને પટોશીને ન સૂઝે આરમ્મીમાં’નો અર્થ વણજભાઈને પૂછતા હતા. એટલે બાપુ કહે : “કેમ, એમની પરીક્ષા લો છે ?”

મહાદેવભાઈએ કહ્યું : “વણજભાઈ પાસે આવી કહેવતોનો ઠીક ભંડાર હોય છે. એટલે એમને કદાચ ખબર પડે”

બાપુ કહે : “હા, એ તો હું જાણું છું, પણ અર્થ વિશે આપણે ક્યાં તકરાર છે ? આપણે તો એની રચનાનો પ્રશ્ન છે. એ કહેવત ગોઠવી શી રીતે સકાય ? અર્થ તો

સ્પષ્ટ છે કે ધણીને જે અંધારામાં સૂઝે તે પાટોને પોણે દિવસેય ન સૂઝે. પણ એનો શબ્દાર્થ શી રીતે ગોઠવવો ?”

આમ વાતો ચાલતી હતી ત્યાં બળદમાંથી કંઈ મંગાવવાની વાત ચાલી. બાપુનો તો એ વસ્તુઓના ઉપર ડુહરતી રીતે જ કાપ પડે.

વણજભાઈ કહે : “તમે બચાવો તો જેલવાળા બાઈ જયો, એ લોકો તો ગમે તે રીતે એનો હિસાબ કરી મૂકવાના. ‘મિયાં લૂટે મૂકે અને અણા લૂટે બેટ.’”

બાપુ કહે : “લો ભેડ લો, તમારે માટે નવી ભણવાની કહેવત તૈયાર થાય છે.”

(ક્રમશઃ)

નિષ્ફળતામાંથી ઘડતર

દિલ્હીનું બાળ દીવાનશ

બાદશાહખાન (અબદુલ મહારખાન) ખાન હાન કુટુંબના છે. શાળામાં મેટ્રિક સુધી અભ્યાસ કર્યો. પરંતુ પરીક્ષામાં નિષ્ફળ નીવડ્યા. એમના ભાઈ તો રોકેટર થવા પરદેશ ગયા બાદશાહખાન ન ગયા. એમની આ નિષ્ફળતા એમના જીવનમાં હાનિકારક ન નીવડી.

બાદશાહખાને ઐતિહાસિક થવાનો વિચાર કર્યો. પરંતુ એમાં પણ નિષ્ફળ ગયા. કિતરતી પાવરીના અંગ્રેજ અમલદારે એમના મિત્રનું હક્કકલ્પ અપમાન કર્યું એ નજરેનજર બાદશાહખાને એકાદ એમનું દિલ સૈનિક જીવનમાંથી બિડી ગયું. આ નિષ્ફળતા પણ આખરે એમને લાભદાયક જ નીવડી.

વળી વધુ અભ્યાસ માટે પ્રયત્ન કર્યો. એમના પિતાશ્રી એમને ઇજનેર બનાવવા માગતા હતા. એમણે પરદેશ જવું એવું નક્કી થયું. પરંતુ એમનાં માતાજીને એમને દૂર મોકલવાનું

૧૯૦]

ન અચ્યું. માતૃપ્રેમ આગળ બાદશાહખાન નમી પડ્યા. પરદેશ જવાનો કાર્યક્રમ પણ નિષ્ફળ ગયો. આ નિષ્ફળતા પણ આખરે ઉપયોગી નીવડી.

ત્રણ પ્રયાસો નિષ્ફળ ગયા. કારણ કે ભગવાને એમને માટે જીવનું જ ભાવિ નિર્માણ કરેલું. એમણે લોકસેવાનું કાર્ય કરવાનો જ આખરે નિર્ણય કર્યો આ કાર્યમાં એઓ યશસ્વી નીવડ્યા. રાષ્ટ્રિય શિક્ષણના પ્રચારથી એમણે સેવાકાર્યનો આરંભ કર્યો. બ્રિટિશના અદભુત તપસ્વી થયા. એમની એ તપસ્વર્યા હજી અખડિત રહી છે. દેશની આઝાદી માટે એમના જ ધર્મજન્યુઓના સત્ય પાટીસ્તાનમાં એઓ હજી જેલજીવનમાં મૂંગાં કંઈ સંઘન કરી રહ્યા છે.

સામાન્ય જીવનની નિષ્ફળતાઓ સાથે જ મહાપુરુષોનું ઘડતર થઈ પડે છે
થા શા બા પુ

‘યોગ: કર્મસુ કૌશલ્ય’.....

કિશોરનાથ ઘઠ મરાઠીના

[પૂજ્ય ગાંધીજીએ ગીતાજીને અનુવાદ કરેલ છે તે ‘અનાસક્તિ યોગ’ માં અ. ૬, શ્લો. ૨૨ ની નીચે નોંધમાં કર્મ કૌશલ્ય વિના ભક્તિ અને સત્ય અને આજ્ઞાસ માત્ર હોવાનો ભય છે એવું જણવ્યું છે. અત્રુ કર્મ કૌશલ્ય તે કર્મ ભક્તિનું એવી મનમા સકા લોકવાયે પૂ. કિશોરનાથનાઈને એનો અર્થ ભૌતિક તેમ જ અધ્યાત્મિક રીતે સમજવવા—એકાદ એ દાખલા સહિત—લખ્યું હતું. વળી પુછાવું હતું કે, આવી કુશળતા ન આવવાનું કારણ કે માણસમાં સની ઊંચપ કે ખામી હોય છે? એ પરનો જવાબ તેમણે તા. ૧૦-૭-૫૨ને આપ્યો હતો. તેમાં તેમણે એનો ભૌતિક તેમ જ અધ્યાત્મિક અર્થ બહુ સરસ રીતે સમજાવ્યો છે તે જાણને બહુ ઉપયોગી થઈ પડશે. એ કાંઈ એનો સત્ય સદા શકે એમ મળી, પૂ. કિશોરનાથનાઈ પસંથી ખ્યારા બપુ માં પ્રસિદ્ધ કે વા અનુભવિ શેળીને મેં કહ્યો છે ‘ખ્યારા બાપુ ના નામકોને તે અવસ્થા માર્ગદર્શક થઈ પડશે. — પ્રેમુ મહેન]

જનજ વાડી વધી ટેવ પડી જાય છે આ કામ મહત્વનું નથી,
(આજે આકાશ થી લખ્યો)
તા. ૧૦ ૭ ૫૨ આટલામાં શું જમડી જાય છે? હમણાં ગમે તેમ કરી નાખો, પછી ભેઈ લેશું, બહુ ચાપ ચીપ ન ભેઈએ, અમે તો જાડા લોક, અમને જેવું હોય તેવું ચલે, કોને બતાવવા જવું છે? વગેરે વગી કામ કરવામાં સાધનો કેમ વાપરવા, કેમ ધરવા કેમ મૂકવા, કેમ સારા રાખવા, એ બધાની સાચી અને ખોટી જીતો હોય. (ઉદાહરણ) પાણિયારી કૂદેથી પાણી ભરે અને એમાં પર બેઠું મૂકી હાથ છૂટા રાખી બાલે તેનામાં જેવી કુશળતા હોય છે તેવી કૂદેક કામમાં ભેઈએ કૂવામાં થડો નાખતા કે કાઠના કચાચ અદૃશ્ય નહિ તે ધ્યાનમાં રાખવાનું, માથા પર ચડાવ્યા હોય ત્યારે તોલ જમડે નહિ તે જોવાનું, રસ્તા પર પથરા કાકરા પડ્યા હોય તો સ્વાર્ણને ચાલવાનું આવી કુશળતા તે ભૌતિક કુશળતા—કર્મ કૌશલ્ય છે.

શ્રીમતી પ્રેમુમહેન,
આપનો પત્ર મને ૫૨મ ફાઈડે મળ્યો.
આપનું મને બરાબર સ્મરણ છે.

‘ગીતા મયન’ આપે લખ્યું છે, અને ફરી ફરી વાંચો છો. શ્રી વિનોબાજીના ગીતા પ્રવચનો પણ વાંચવા મારી ભલામણ છે. ટેલુકું મયનમાં નથી તે જોયા સારી રીતે છે તે શુજરાતીમાં હજી બહાર પડ્યું નથી એ અડચણ છે. પણ કિશીમાં ‘સરતા સાહિત્ય મંડળે’ બહાર પાડ્યું છે તે વાંચી શકો. એવું જ મરાઠીમાં સમજી શકતા હો તો મરાઠીમાં એ છે જ.

કર્મકોશલના એ અર્થો કરી શકાય ભૌતિક અને આધ્યાત્મિક, ભૌતિક અર્થમાં પ્રત્યેક કામને સારામાં સારી રીતે કરવું તે કૌશલ્ય છે. કામમાં ખામી, અવગવરણ, અજણપદાર્થ, કૂવડપર્લ, અસવચતા, બહુ અમ ને જોણું પરિણામ, સમયનો બગાડ વગેરે થતા હોય તો તે કુશળતા ન કહેવાય. માણસને આવા પ્રકારના નિષાદોથી ગમે તેમ કામ કરવાની

આ ન આવવાનું કારણ મોટે ભાગે નાન પછણી કે જગલીની ખામી, આજ્ઞા, ધરમ માનાય તથા મોટા કાર્તિકાદુની અન્યવરણ એ મહત્વના કારણો છે.

આધ્યાત્મિક અર્થમાં—કર્મ કૌશલ્ય એટલે

‘જર્મ’ તા. ૧૫ થી આગરે નવજનન કે વાલ્યે એનો શુજરાતી અનુવાદ પ્રસિદ્ધ કરાં છે — ૨૫૫૦

અનામદિન, સમતાની શુદ્ધિ. સમત્વ એ જ
યોગ છે. અને યોગ એ જ કર્મ કોશલ છે,
એમ ગીતામાં કહે છે. આમદિનથી કરેલુ કર્મ
પ્રશાન્ન નથી એ સુખી દુઃખી કરે છે; બંધન પણ
કરે છે. એ કર્મ ધ્વિરાધેય થઈ શકતું નથી.

મારા છે કે આટલેથી આ સમજશે.

હું ૨-૩ દિવસમાં વર્ધા પાછો જઈશ. મારાં
મોટાં બાળી દેહત્યાગ કરી ગયાથી અહીં
આવવાનું થયું છે.

લી૦ કિરોરલાલ મશરૂવાલા

યથા યોગ્ય ઘટિત પ્રજ્ઞામ વાંચ્યો.

દેશની સૌથી મોટી જરૂર

રાત્ર્યનુ કામ સુધારવાને માટે સૌથી મોટી જરૂર એ વાતની છે— ખેતી અને ચારિત્ર્ય.
આપણા દેશને માટે અત્યારે આ બે વસ્તુની જરૂર છે, અને એ પાયાની જરૂર છે, આપણી
ખેતી સુધરવી નેહએ અને આપણું ચારિત્ર્ય સંજ્ઞાનુ નેહએ. આ તદ્દન બાબરથક છે.
ખેતી સુધારી તો શાખો દેહ સારા થાય, અને ચારિત્ર્ય સુધારે તો પ્રભને આત્મા સારો
થાય, ધારાસભ્યો તરીકે જે એક નીતિ આપણે યાદ રાખવાની છે તે એ જ કે, આ કે
તે કામ કઢાવવા માટે અમલદાર પાસે જવાનું નથી, પરંતુ ખેતલ સુખી કેમ થાય તે
નેવાનું છે. 'વધુ અન્ન પેદા કરે' એ વાત અમલમાં આવવાની છે. તેનો પોષાર કયો
જવાથી કે લોકોને માત્ર કહેવાથી તે નહિ બને; ખેતૂનોને એ કરવામાં આનંદ આવે, એમ
કરવાથી તે વસ્તુ બનશે..... આપણે ખેતી તરફ ધ્યાન આપવું જ નેહએ. માણું મન
બીજે કયાંય જતું નથી. ઉદાગોની પચાત ન કરે; તે તો પોતાનું ફાડી લેશે. ખેતી અને
ચારિત્ર્ય એ વાત બે સાચવી લો, તો સૌ સારા વાનાં થઈ જશે.....

હું મરડો થયો છું એટલે જીવાનિયા કરતા ઈશ્વરમાં વધારે માનવા લાગ્યો છું.
જીવાનિયા પોતાના શરીર અને લોહીના એમ પર વધારે મુસ્તાફ રહે છે, તેઓ એમ માને
કે, દુનિયા એની મેળે ચાલે છે અને તેમાં ઈશ્વર બીશ્વર નથી. એક છાંદ કે ઝાંઝ એમ
કહે કે, માણી કે ખેડૂત તો કાંઈ નથી; એ તો બહુ તો ફજાફૂલ લેવા આવે છે. પણ
એ ખોટું છે. કેમ કે બધું ઠીક કરી, ઝાંઝનાં માવજતપાણી કરનાર માણી છે; તે તેમને
ઉછેરે છે. તેમ જ જીવાનિયાઓ માને કે, ઈશ્વર છે નહિ, અથે જ અમારા શરીરને જોર
જતો નથીએ છીએ પણ એ મોહ છે. જેમ એક વિમાની વિમાન ચલાવે છે, તેમ બધું
સર્વસમર્થ ઈશ્વર ચલાવે છે તમે અને એકમતીથી તમારો નેતા ચૂંટ્યો છે તો હું તમારી
પાસે માણું છું કે, ઈશ્વર બધે હાજર છે એ વાતને પણ તમે એકમતીથી સ્વીકારો. તમે
તેને માટે તૈયાર છો? ચાલ રાખો કે, ઈશ્વરની દયાતીની વાંત માનો એમ હું નથી કહેતો;
તેની હાજરીની વાત માનો એમ માણું કહેવું છે. તમે કોઈ કાચને બીનથી સંતાડી શકો,
પણ ઈશ્વર તો તે જીએ છે. કાંઈ ખોટું કરીએ તો તેથી આપણે પડીએ જ છીએ, એમાં
ચંકા નથી..... તેથી સૌએ તેની હાજરી માનીને ચાલવું નેહએ. તો દરેક પગલું
સાચું પડે. બીકથી નહિ પણ પ્રેમથી વર્તીએ એમ હું ચાહું છું. કોઈ પણ મલુસ
પોતાની માતાની હાજરીમાં હલકું કામ કરે? તેમ જ ઈશ્વરને આપણી માતા માનવી
નેહએ અને યોગ્ય વર્તન રાખવું નેહએ. તો સૌ સાચું થશે.

— રાજશ

લક્ષ્મીરાજ [અનુસંધાન ૫૦ ૧૭૪ થી ચાલુ]

પણ આ ખીલમાં લક્ષ્મીરાજ સામે મોટું વિપ્લ આવીને ઊભું રહ્યું. તેને ત્યાં પાપાચુર નામે એક કાચકર રાક્ષસનો લોટો મયો. લક્ષ્મીરાજ તો તેને જોઈને મૂઝવે ઊભો નાસી જઈ કે એ રાક્ષસનો સામનો કરવો એનો નિર્ણય તે એકદમ કરી શક્યો નહિ. પણ તેને તરત જ યાદ આવ્યું કે, એ જ બખ્તર પહેર્યું છે તે પીઠ પાછળથી ઉઘાડું છે તેથી જો હું પીઠ ફેરવી નાસી જાઉં તો એ હુલ્લ રાક્ષસ તીક્ષ્ણ બાણ વડે મારી પીઠ ની પી જ નાખે તેથી લક્ષ્મીરાજે ઉવટે એ રાક્ષસ સામે જઈ લેવાનો નિર્ધાર કર્યો.

પાપાચુર જહું કાચકર દેખાવનો હતો. સામાન્ય માણસ તો તેને જોઈને ત્યાજ મૂતપ્રાય થઈ જાય. જ્યારે તેણે લક્ષ્મીરાજને પોતાની કામી આવતો જોયો ત્યારે તે કયાનક મુખાકૃતિ બતાવીને જોડી પૂછવા લાગ્યો : “અરે એ કાળા માથાના માનવી! તું ક્યાથી આવે છે અને ક્યાં જઈ રહ્યો છે?”

લક્ષ્મીરાજ — હું ‘વિનાશની નગરી’માંથી આવું છું અને સ્વર્ગધામ ભણી જાઉં છું.

રાક્ષસ — અરથા, ત્યારે તું તો મારો સેવક છે. હું ‘વિનાશની નગરી’નો આવિક છું. તો પછી જ આમ તારા રાજના હાથમાંથી છટકીને ક્યાં જવાનો છે? જો તું મારી સેવા કરવાનું છોડીને નાસી જવા દબાવતો હોય તો તને એક જ ધાગે લોલસોગા કરવો પડશે.

લક્ષ્મીરાજ — અરે પાપાચુર, જલે હું તારા રાજ્યમાં જન્મ્યો હોઈ પણ મને તારી સેવા ભારે યદ્ય પડે છે ડારણ તેનો જલો એવો તુરંત છે કે માનવી બન્યે જ પોતાનું જીવન ટકાવી શકે છે પાપની સેવા કરવાનો મારો મોત સિવાય બીજો શો હોય? હવે મારામાં પૂરેપૂરી સમજ આવી છે મારે પ્યારા બાપુ

મોતને નાહક લેટવું નથી. હું તો બીજા સાચા માણસોની પેઠે નિર્વાણને પામવા ઉદ્યત થયો છું.

રાક્ષસ — હવે રહેવા કે તારું કહાપણ! હું કંઈ એવો મૂર્ખ નથી કે તને આમ મારા હાથમાંથી છટકી જવા દઉં. જો તને જલો એવો પડતો હોય તો નને સતોષ થાય એવું આપવાની ગોઠવણ કરી આવું. મોટે તું તારે ઘેર જઈને મુખેથી રહે

લક્ષ્મીરાજ — ના ના; હું હવે પ્રભુને શરણે જવા દબા છું. મારે હવે તારા રાજમાં જલોને કેટલુંય મુખ મળે એમ હોય તોયે રહેવું નથી.

રાક્ષસ — હે મૂર્ખ, તારે હાથે જ તારા પગ પર કુહાડો મારે છે. તારી માફક કેટલાય લોકો વચરી કરતા હતા કે, અમે તો પ્રભુના સેવકો છીએ પરંતુ ઉવટે યાદીને મારે જ શરણે લોકોને આવવું પડ્યું છે તારું. હોહ કહાપણ બાળુએ મૂકીને માડુ માની જા

લક્ષ્મીરાજ — હવે એવું થઈ શકે એમ નથી મેં પ્રભુને વચન આપ્યું છે. મારે વચનનો ભંગ કરી પાપમાં પડવું નથી

રાક્ષસ — જોલો, મોટો ચતવાદી થઈ ગયો! મને ડગો દઈને મારા રાજમાંથી ભાગી જતી વખતે તારું કહાપણ ક્યા જઈ રહ્યું હતું? હજીય તને જવા દઉં છું. માડુ માની જા અને પાછો ફર.

લક્ષ્મીરાજ — જલે હું તારી ભૂમિમાં જન્મ્યો હોઈ પણ હું પ્રભુનો જ સેવક થવા ઇચ્છું છું તે મારો બધા પ્રપ બધી ભૂલો, બધા સ્વપ્નનો ભૂસી નાખશે. અને એ પાપાચુર! સાજા. મને તો પ્રભુની જ સેવા ગમે છે, પ્રભુનો જ હું સેવક છું, મારે તો પ્રભુદ જ રાજ જોઈએ, મને પ્રભુનો જ સમાગમ ગમે છે અને તારા કરતાં પ્રભુનો દેશ મને ખૂબ જ જસદ છે મારે અને સમજાવવા પડતવાનું

છાડી ર હું તો પ્રભુનો સેવક છું અને તેને જ અનુનરીશ.

રાક્ષસ — હજી પણ તારે શાંતિથી વિચારવું હોય તો વિચારી લે આગળ જતા રસ્તે કેટલાય વિદ્યો આપશે એવું તને જરાયે જ્ઞાન નથી ખરું ? મારી વાત ન માનીને એ રસ્તે જનારા કેટલાય લોકોનો નાશ થઈ ગયો છે, કેટલાય માણસો મોતના મુખમાં ધકેલ્યા ગયા છે તું હજીય તારી છાત્ર છોડતો નથી અને પ્રભુના સેવા બનવામાં ઝીંકવ લે છે પણ જરા મને બતાવ તો ખરે જ, તારા એ પ્રભુએ જાતે આવીને કેટલાને મદદ કરી છે ? કેટલાની મુશ્કેલીઓને દૂર કરી છે ? તારા પ્રભુ તો પોતાના સ્વર્ગધામમાં લહેર કર્યા કરે છે જ્યારે હું તો જાતે આવીને બોને સુખી કરવા, તેઓની ગમે તેવી ધબ્બા તૃપ્ત કરવા અને તેઓ મને દગો દઈને નાશી જતા હોય તોયે સમજાવીને પાછા મારા પ્રદેશમાં સુખચેનમાં રહેવા મોલાવી લાવું છું માટે હવે માથું ઠેકાણે રાખી મારી વાત માની જા હું તને જરૂર સુકાત કરીશ.

ભક્તરાજ — પણ અરે જો રાક્ષસ, પ્રભુ અમને હું ખમાથી પચાર કરી અમારી ક્ષેત્રી કરે છે અને સંકટથી ગમરાઈ જઈ નાશીપાશ તો નથી બતાવે અને આ દુન્યવી બધોની માયામાં ફસાઈ તો નથી પડતાને, એ જોવા ખાતર જ પ્રભુ તેના સેવકોના માર્ગમાં મુશ્કેલી ઊભી કરે છે તે તેના સાચા સેવકોને હંમેશા મદદ કરે જ છે.

રાક્ષસ — પણ અરે, તું કયા કોનો સાચો સેવક છે ? તું પણ તેને કયા આશાગ્રિત રહ્યો છે ? તો પછી એ તને શી રીતે મદદ કરી શકશે ?

ભક્તરાજ — મું હું પ્રભુની આશાનું પાલન નથી કરતો ?

રાક્ષસ — એટલા માટે જ તું કેમજી ઠબકા ખાતો હતો ખરું ને ? અને તારા બોલો હજીયે કરવા માટે મું તે જોડો

૧૮૪]

માર્ગ અટકાવ નહોતો કર્યો ? રસ્તે સ્વિત્તે ઠીંધવાનું શા માટે મન થઈ ગયું હતું ? અને સિંહને જોઈને કેમ ગમરાઈ ગયો હતો ? ને તારા પ્રભુ તારા પર પ્રચ્છન્ન હોત તો રસ્તે મુશ્કેલી શા માટે આવતી ખરી રીતે તું પ્રભુનો ભક્ત હોવાનો જોડો ડોળ જ કરે છે અદરખાનેથી તો તું છીનિનિ જ બૂખ્યો છે ?

ભક્તરાજ — અરે રાક્ષસ, મારા જે સખતનો ધવા છે એ મારે કબૂલ છે પરંતુ એ તો નાશ રાજમાં રહીને મારામાં જે નબળાઈઓ દાખલ થઈ ગઈ હતી તેનું દુઃખરિલામ છે કારણ કે તે નબળાઈઓનું મેં પાલન કર્યું હતું, મેં તેઓને વડાલી ગણીને મારા અતરમાં રથાન આપ્યું હતું આજે મને મારી ગફલત માટે પસ્તાવો થાય છે અને હું ખૂબ શામાઉં છું મારા પ્રભુની કરુણા અપાર છે એ મને જરૂર આ બધા સખતનો માટે મારી આપશે.

રાક્ષસ આ સાબળી ખજ શરસે થઈ ગયો તે નાડ પાડીને ગર્જા બોલ્યો “તારી જ્ઞાન બધે કર તારા પ્રભુનો હું કદો દુરમન છું એવું નામ મારી સામે લેતો નહિ હું તેના ભક્તોને ધિક્કારુ છું, તેના નિયમોને ધિક્કારુ છું અને તેને પણ ધિક્કારુ છું હું તને યજિત કર્યા વિના પાછો ફરવાને નથી.”

ભક્તરાજ — હે પાપાત્મા, તારું સાહન રહેવા દે છે જોમા જરાયે કાવવાનો નથી હું પ્રભુના પવિત્ર માર્ગે જઈ રહ્યો છું તું મારા એક વાળ સુઢા વાકે કરી શકે અમ નથી પ્રભુ મારી સામે છે પછી મને શાને ડર હોય ? આ સાબળીને રાક્ષસ ધૂપવાઈ ગયા તે જરાડા પાડીને બોલ્યો “અરે મગતરા, હવે છાનો મર તારા જેવાને તો હમણા પળ વારમાં મૂઠીમાં મસળીને ધૂળ ખાટો ન કરી દઉં તો મારું નામ પાપાસુર નહિ ખબરદારી એક ડમણ ચ આગળ ભર્યું છે તો તારા સ્વપ્ના હવે બરાઈ થઈ ગયા છે.” એમ કહીને પાપાસુર ભક્તરાજ પર વટી પડ્યો.

(થડ)

મારા આપુ

દાસી. અવધુ

અનવર આગેવાન

જગા ઘેર અવધુ જગ્યા, અતોકિકિ થિયો અવતાર,

દાદા ઘેર દિવો થિયો, એ રાધા અવતાર.

સવત ૧૮૬૬ની શિવલી હિંદીએ મરત લોકને મરત ચોરને અવધુને જન્મ લેવાવદર મામના મેનર જગા દાદાને ઘેર થયો. આતા સામગ્રીની કુ બે રાધા-અવતાર અવતર્યો એ રાધા-અવતાર હતો એટલે એણે 'દાસી'નામે જાણ કરી એથી એના દરેક જન્મમાં 'દાસી અવધુ' એવું નામમરણ આવે. એના શુરુ બીમદાસ હતો.

"દાસી અવધુ"ના પદોમાં ખીરાની મસ્તી-છાયા કળીરની વેદાતી છાદ, ગેરખ મેળીવણીના ચર શિલ્પો જગ્યા છે એની પાણી ધણી તોડ પ્રિતાને વરી છે એની વધુ મીમાસાને અદી અવકાશ નથી.

દાસી અવધુનું રૂપ ધણું ભગનિકો વણવે છે. વાળી સેથી ને લાળા લાળા રેશમિયા ઢૂંઢૂં કાળો ભમર, ભમી કળી આખડિય મરકતા બુલાવમ હોડ આડુ તો એવું રૂપ જગારે એ તન્મય બની જનન માય ત્યારે મતો ગાતો એ ઊંઝો ઘણું જલ્ય એ આખડિય અંદાજી જાડ વચ્ચે એ ચોરનો મહેફા શિલ્પો ત્યારે ચોર? ચોર તો મળતું કરવા લાગી જાય એ જ જગ્યાએ ગાતો એ જગ્યા બાજુ પછુ મે જૂદ છે, એની જ બજુન પદ પાર આખડિયાની પછુ લીલી કુળર લીલી છે એમાંથી જાણે આજ પછુ એની મત વાણીના ટંકારના ભણક રા વાગતા હોય તમ લાગે છે હવે જુઓ એના એ નણુ ભોધમ્મ પદો.

જેમણે સતયુગ ચણે સમગ્ર જીવન નોચલાવર રામ સમર મન રામ રામ સુમર હે,
મીને હરિને અવન આધુ" છે તેને મન પાર્થિવ- અરાર્થિવ કોઈ ભેદ નવા રહેના તેમને કોઈ જ ધનો નાના નથી એવું આવાજમન ટળી જાય છે. આમાં તો અજ્ય ને અમર છે અને આ જન્મ-દેહ એ કેવળ સર્વની કાયળી જેમ લોલુક છે એ સનાતન યત્નના કમને દાસી અવધુએ અદી નિરૂપ્યો છે ને તો જાણે ર નર ને જાણે

જેણે સતયુગ સાચને જાણ્યા નર ન જાણે-ટેક વન મન ધન જેણે ર, શુરુજીને અરખાવા'લા, દુરધા છોડીને રૂપુ નિરયુધ હાવે-જેણે આવાજમણ ર એને કોઈ નથી અહતુ'વા'લા, સરખ' કાયલરી જેમ દૂલ હાવે-જેણે 'દાસી અવધુ' કે સતો થીમ કેરે ચરણે, કર તો ભોડીને દાસી શુણ ગાવે-જેણે

આ બાળ પદમાં માનવની અધમ્મદા દલ અને પરપરામન મન્યતા રૂઢિના પદારને ભેદી દાસી અવધુ હરિને સ યો મર્જ થીયે છે રામ' નામને સિદ્ધિ મત આવે છે, સાથે સાથ સાચા સંધુના ભણુ વધુ'વા' છે

ખ્યાર બા પુ

રામ સમર મન રામ રામ સુમર હે,
અરે, મુરખ કયો મન સૂતા-ટેક
ભાગત નમરી ચોર ન લોટે,
જાજ મારેશા જમદૂતા-રામ
જાજ કર તપ કર દોદિ થરા કર,
કાશી જઈ કરવત લેતા,
મૂવા પછી મુક્તિ નહિ હોવે,
રણુમે ચરજે જમ દૂતા-રામ
ભોગી હો કર જડા જડાવે,
અગ લગાવે જામૂતા,
દમરી કારણે દેહી જલાવે,
સો ભોગી નહિ જમ દૂતા-રામ
ભોગી હોય સો જ ગમ રહેવે,
કામ કોષ દૂ હે કડા,
અધર તખત પર આપ બિરાજે,
સો ભોગી હય અવધુતા-રામ
સૂતા સો નર ગથા ચોરાસી,
જામ્યા સો નિરસે હોતા,
'દાસી અવધુ' શુરુ થીમને ચરણે,
અનુભવી અનુભવ લેતા-રામ

પા ભગવાનના મનન જીવને વાગીના રવરૂપમાં
 િરૂપને દસી જીવને માનવ જીવનો મદિમ
 ગો છે જ મ રવરૂપને વેખનદરાઓને સરળ
 ને વેખ રેલીમાં વાવું પવું કહું છે ઉપરેડું છે

વાડી રે વેડીશ મા હો।

મારી રે વાડીના જામરણા વાડી વેડીશ મા।

મારી રે વાડીમાં માનસરોવર,

નાળે ધોળે પજ પાટીકા ટોળીશ મા।

મારી વાડીના

મારી રે વાડીમાં ચપો ને મરવો,
 દેરડું લેજે પજ કળીયું તો િશ મા।

મારી વાગીના

દાસી જીવજ કે સતો સીમ ઠેર ચરજે
 સરખા સરખી ભો રે તોડીશ મા।

મારી વાડીના

મધાપાન [અનુસધાનકરપેજ મીનથી ચુ]
 વહેરે અને આવતાય વહેરે। — દુર્લભા કરી
 મૂકવામાં મધુરમાર્ગ અને કિશાભાર્ગ જરાય
 મજા રાખતા નથી અને છેવટે છગાભાળનો
 ફાસો ખાળને મરીને જ છૂટકારો થાય છે।
 વાનાં એકઠરે સફળ છે પરંતુ એમાં
 શીએ વચ્ચે યતા લલવાડમાં તેમ જ પુરુષો
 ઉત્કેશાળને વાતો કરે ત્યારે અવારનવાર ચરેતરી
 પ્રાપ્ત યોલીનો ખૂન જ છૂટથી ઉપયોગ કર્યો
 છે એ જરા ખૂબ છે એવે વખતે લેખક
 મયાદા ભાગવી શકતા નથી
 બીજી વાર્તા ‘અકગલીલા’ આ સમૂહની

નબળી વાર્તા કહી શકાય જ્યતિ જેવા જાહેર
 સેવાકાર્યોમાં ભાગ લેનાર કુશળ વહીવટને
 ચચળબહેન જેવા અભણ પત્ની માથે ધરમ સાર
 માડવો પડે છે પરંતુ જ્યતિ સમજુ છે અને
 ચચળને જરાય દુખ ન થાય કે મતમાં
 જોડા ન આવે એ રીતે પોતાનો ગૃહસ્થ સાર
 કુખી બનાવી શકે છે પણ અનાયાસમતા
 પ્રમુખ જ્યતિના ઈ અને મ.ડી સુધાબહેન વચ્ચે
 એક વાર થતો વાર્તાલાપ ચચળબહેન સાબળી
 બધ છે — ‘આપને એમ નથી લાગતું કે
 ચચળબહેનને જાહેર કોઇ ડીઝીધારી પત્ની
 હોત તો આપને રેરણાદાથી થઈ પડત ?’—

અનુક્રમણિકા

	૧૪
૧ અતરની એકાના	આધીજી ૧૬૯
૨ પત્ની જે મીન પિયારી	કમીર ૧૭૦
૩ ઈશરનિશ ની પ્રતિભા ઉપાય કેદારન થજી	૧૭૧
૪ સાચો ધર્મ મા	મુકુલબ ઈ ૧૭૨
૫ ભાગવત	મુકુલબ ઈ ૧૭૩
૬ અઢક રોને પડે	મુરુદેવ જા મદિલકજી ૧૭૫
૭ ત્રીજો મર્ગ	કાકાસ દેળ ૧૭૬
૮ જીવનપરિવર્તનની પ્રક્રિયા	વિનોબાજી ૧૭૭
૯ મનની દષ્ટિ	મુરુદેવ ૧૭૯
૧૦ દયા	ઉત્તમવળકે વરજી ૧૮૦
૧૧ જા પુના પચો	૧૮૧
૧૨ કુદરતી મળણીઓ	નાનંચદજી ૧૮૩

	૩૦ ઓગસ્ટ ૧૯૫૧
	૧૪
૧૩ સ્થિતિ અને અદ્વા	૧૮૪
૧૪ સચો વિમુક્ત	પદમન ભજી ૧૮૫
૧૫ સરદરશીની વાણી	મુ. ક. ૧૮૬
૧૬ જા પછીની મીડી વ તો	સાને ચરજી ૧૮૭
૧૭ જા પાડુ જા મત જીવન	જીવતરામ દવે ૧૮૮
૧૮ ત્રિવેણી સંગમ	મુ. ક. ૧૮૯
૧૯ નિ રૂળતામ થી ધક્કર	દિવ નજી ૧૯૦
૨૦ યોગ કમ સુ કૌસલ્ય	કિ. ૧૦ મ. ૧૯૧
૨૧ દેરની સૈથી મેટી જરૂર	રજાજી ૧૯૨
૨૨ દસી જીવજ	જનવર જા ગવ ન ૧૯૫
૨૩ મય વચે જન	મુ. ક. ૧૯૬
૨૪ આ મ સની જમી	જનન મહેતા

આખા વાર્તાનાની અસર અચળમહેન પર
 ઝેરવી જ શાય છે! અચળમહેનને મનમાં
 થઈ આવે છે કે, પોતાના પતિને સુધા જેવી
 ડીઝીધારી પત્ની હોત તો કેવું સારું? એ
 વચ્ચે તલ્લે પોતે કટકટપ હોય એમ તેને લાગે
 છે! પત્ની લેખક વાર્તાને અવળે પાડે દેહી
 ભય છે કેગરબીપ્રધાનને મુખે પણ લેખક
 અમચન વાક્યો બોલાવે છે! અને પછી
 વાર્તાને મારીમચડીને લાગી કરી મૂકવામાં
 આવે છે! ઉવટે અચળમહેન છપલેણ મ
 ગીમાં પગાય છે અને સુહૃદાયના જેવી
 'ત્યાગમૂર્તિ', શ્રદ્ધાની મૂર્તિ અને પ્રેરણાની
 મૂર્તિ' પોતાના પતિને નોખીને કાયમને માટે
 આખો બધ કરી દે છે! આખી વાર્તા
 વચના અચળે કરેલું આત્મકમર્ષણ યેવછા
 મર્યું લાગે છે અને એના પ્રત્યે લેખક
 આપણામાં સહાનુભૂતિ જગવી શકતા નથી
 ત્રીજી વાર્તા 'દુખના પોટવા' પણ
 કુટુંબાન્તિકા જ છે વાલી પોતાના પુત્ર ગણેશના
 પર સસારમાં મામન્ય રીતે બને છે એમ
 તેની પત્ની મણિ વ રિવ જમાવી ન બેસે
 તેમ જ પુત્ર પોતાની માની અવગણના કરવા
 તો ન લાગેને અને તેથી પોતાની માનહાનિ
 સમજમાં ન થાય, એ બધે અને અભિમાનમાં,
 એક દિવસ પુત્ર અને તેની પત્ની તેને
 પૂછવા વિના વમમાં ગયા હોવાથી ઘર છોડીને
 શુભમાં વાલી નીકળે છે તે પોતાના સ્વજનોને
 ત્યા જઈને રહે છે અને એવી આશા રાખે
 છે કે પોતાનો પુત્ર જૂન મમત્તા પોતાને
 જરૂરનરન મતાવવ આવશે અને ઘેર તેી
 જશે પરંતુ એ જે જે ઘેર જઈને રહે છે
 ત્યા જઈ આગપામ ઘરકકાસના દુખના
 પોટવા બુલે છે તેના મનમાં લાગે ઉત્પલ થાય
 છે કે, રાખેને મરી પણ આ સૌ ઘર રચોના
 જેડી દુઃશા તો ન થાયને! પણ તેનું
 અભિમાન તેને નમતુ આપવા શકે છે અને

તે પાછી ઘેર જતી નથી સ્વજનોને પણ
 ઘેરથી એ શા માટે આવી છે એનું બિલકુ
 જ કારણ જણાવે છે થોડા દિવસ પસાર
 થઈ ભય છે પણ તેના બે પુત્રોમાંથી કોઈ
 જ આવતુ નથી! વાલીને દેહ બિતરી ભય
 છે તે બહારથી તો તમાચા મારીને આવ
 રતા રાખે છે ત્યા ત્યા દુખના દોહણા
 શુભે ત્યા ત્યા એ સોને એમાંથી માર્ગ
 કાઢવાની શિખામણ આપતી રહે છે પણ પોતે
 બિચી કરેલી પરિસ્થિતિમાંથી એ માર્ગ કાઢી
 શકતી નથી! તે બીજાને શિખામણ દે છે
 કે શુવાન છે કરાને અતુરપ થકને રહીએ
 અને જરા નમતુ આપીએ તો એમાં કશું
 શરમાવા જેવું નથી જમાનો બોગખીને
 વર્તા રીખતુ ભેદએ ત્યારે એ પોતે જો
 પાછી ઘેર ભય તો પોતાની માનહાનિ થય
 અને વહુ માયાભારે જતી ભય એ બીકે
 અને અભિમાને ઘેર જતી નથી ઉવટે ઘેર
 જવાનું બહાનું કાઢી સ્વજનના ઘેરથી નીકળે
 છે અને રસ્તે બિચા ગ્રાંક પર થકને પરતુ
 મૂડી આપવાન કરે છે! આ આખું કુટુંબ
 ચિત્ર લેખકે સચોટ રીતે વર્ણવ્યું છે વાલીને
 મૂડી નાખે એવી આશ્વાસની પરિસ્થિતિનું
 આવેખન લેખકે કુશળતાથી કર્યું છે અને
 માનવીનો અહમર તેને કયા જઈને પછાડે
 છે અને આશ્વાસની માગી સ્થિતિને બોગખ-
 વાની ભાવતમાં તેને કેવો અધે બનાવી દે છે
 એની મુકર રજૂઆત આ વાર્તામાં થઈ છે
 આ પણ વાર્તાઓનો સમંદ આપણા
 સમાજનું, ઘરમસારનું અને માનવમનમાં
 છોડતા વૈવિધ્યપૂર્ણ ભાવોનું, મૂલ્યોનું અને
 અને તરંગોનું સુરેખ આવેખન કરે છે, શ્રી
 પેટલીકરની વાળાકાર તરીકેની શક્તિનો સારો
 પરિચય કરાવે છે, અને 'દુખના પોટવા'
 જેવી વાર્તા આપણા વાર્તાસાહિત્યને સમૃદ્ધ
 કરવામાં અગત્યનો ફાગો આવે છે — ૫૦ ૫૦

પ્રકાશક અને મુદ્રક: ખીરન આપી, રૂપાયતન મુદ્રણાલય, મિરિ પિહાર, કાલેજ રોડ, જૂનાગઢ

ગ્રંથાવલોકન

આદિમાનિવેચન તે. કિશોરલાલ ધ. મગડરાળા; પ્ર. નવજીવન પ્રકાશન મદિર, અમદાવાદ ૬, કિ. ગરી રૂપિયા, ૧૦ ૩૩૦.

સદગત શ્રી કિશોરલાલભાઈના જીવનકાળ દરમિયાન પ્રકાશિત થયેલું એમનું આ છેલ્લું પુસ્તક અદિસામર્પિત પૂજ્ય બાપુજીના અદિસા વિશેના વિચારોને સમજવામાં અમૂલ્ય ફાળો આપે એવું નોંધપાત્ર છે. શ્રી. કિશોરલાલ ભાઈ એક રીતે કહીએ તો બાપુજીના આખ્ય કારોમાંના એક હતા બાપુજીના વિચારોના તત્ત્વપર્યાય અભ્યાસ કરી જરાયે જિમ્મિતતામાં ઘસડાયા વિના તટસ્થપણે તેનું અવલોકન કરીને પોતાની રીતે તેને સમજાવવા તેઓ પ્રયત્ન કરતા હતા.

બાપુજીએ વહેના મૂકેલા વિચારપ્રવાહોમાં અહિંસા વિશેના એમના મતબદ્ધો બલજલાને મૂંઝરી હેતા હતા બાપુજીએ અહિંસા પોતાના જીવન માથે એવી તો વળી દીધી હતી કે એમના વિચારોમાં જેમ જેમ વિકાસ થતો ગયો તેમ તેમ અહિંસા વિશેના — ખરી રીતે કહીએ તો એમના એકેએક સિદ્ધાંતો વિશેના — વિધાનોમાં કાલાનુસાર ફેરફારો થતા ગયા બાપુજીના આ વિચાર-વેગને કિશોરલાલભાઈ જેવા વિચારજો બરોબર સમજવા પ્રયત્ન કરતા હતા અને તેઓમાં રહેલી સ્વસ્થતા તથા શુદ્ધિ તેમ જ હૃદયની વિશાળતાને લીધે તેઓ બાપુજીના વિધાનોને વધારે રકૂટ કરી શકાય એ રીતે વ્યક્ત કરવા મથતા હતા કિશોરલાલભાઈએ અહિંસાના સિદ્ધાંતનું પોતાની શક્તિ અનુસાર જે વિવેચન કર્યું છે તેનો સમગ્ર પ્રવૃત્ત પુસ્તકમાં ફરેલો છે.

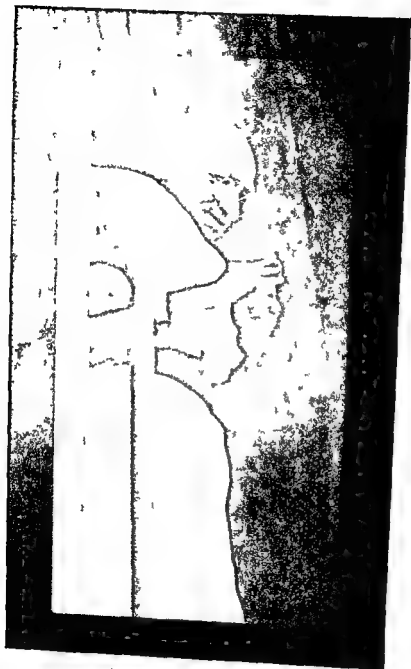
આ પુસ્તકને ચાર ખંડમાં વિભક્ત કરવામાં આવ્યું છે પહેલા ખંડમાં મહાપુરુષ પહેલા [૧૯૨૩ થી ૧૯૩૫]ના કાળનું,

બીજા ખંડમાં મહાપુરુષ દરમિયાન [૧૯૩૬ થી ૧૯૪૨ ઑગસ્ટ] થયેલા વિચારવિકાસનું, ખંડ ત્રીજામાં કસોટી [૧૯૪૨ ઑગસ્ટથી ૧૯૪૫]નાનું, અને ચોથા ખંડમાં ચાતુ કાળ [૧૯૪૫-૪૬ થી ૧૯૪૭]નું અહિંસા વિવેચન સમગ્ર કાળનો મુરખ ખ્યાલ આપે એ રીતે નિરૂપાયેલું છે.

ભાઈશ્રી રમણીકભાઈ મોદીએ ખબ કાળજી અને શ્રમ લઈને આ સમૂહને પ્રસિદ્ધ કરવામાં જે પવિત્ર સેવા બજાવી છે તે બદલ આપણે સૌ તેમના આભારી છીએ નવજીવન પ્રકાશન મદિરે પણ કિશોરલાલભાઈના અહિંસા વિષયક લેખોનું આ પુસ્તક પ્રસિદ્ધ કરી અનિનદનીય સેવાકાર્ય કર્યું છે.

શરણાગતિ: એ. વલ્લભજી ભાપાજી મહેતા: પ્રતિસ્થાન વલ્લભજી ભાપાજી મહેતા, માંખા, કિ. ૩૧ ૧-૮-૦, ૧૦ ૨૧૬

મોરબી જેવા રમ્ય સ્થળે જન્મ્યે અને કવિશાળને સતસમાગમ ન સાધીએ તો આપણે એક ગુચ્છવસર જ ગુમાવીએ કવિ શાળને જોતા તેમને ‘ભક્તકવિ’ કહીને સંબોધવાનું જ મન થઈ શકે તેઓ પોતે સુસજ્જારી, સત પ્રકૃતિના સજ્જન છે. તેઓએ અન્ય જનોમાં ઉચ્ચ સજ્જારોનું સિંચન કરવામાં અગત્યનો ફાળો આપ્યો છે. વળી તેઓ કવિ હોવાને કારણે પોતાની આધ્યાત્મિક અનુભૂતિને કાવ્યો દ્વારા પણ મૂર્ત કરી છે આજ સગી તેમના લગભગ ૧૪ પ્રકાશનો — ‘કુળવેલું’, ‘ભાવનાના વરત’, ‘અતની જિમ્મો’, ‘પુષ્ટિ તત્ત્વ તરંગિણી’, ‘પ્રેમના પુષ્પો’, ‘માનસના ચોલી ભાગ ૪’, ‘જીવન જ્યોતિ’, ‘આધ્યાત્મિક પત્રો’, ‘શુદ્ધિદાર’, ‘વલ્લભ ભજનમાળા’, ‘ચિન્તવનની ચિનતારીઓ’, ‘વલ્લભાણી’, [અનુસંધાન કવ-પેન્ જીજી]

તમારા પ્રિયની મને કદાચ તથા કોણ ન સમજવો।

ખારીલાહ

ઉદ્ધરેદાત્મનાત્માનમ્

[ગાંધીજી અને ગુરુદેવની જીવનસાધનાનું અનુશીલન કરતુ માસિક]

વર્ષ ૫]

૩૦ સપ્ટેમ્બર-૧૯૫૨

[અંક ૮

મારી સલાહ

ગાંધીજી

તમારા પ્રેમની મને કદર નથી એવું ન સમજ્યો. પરંતુ તમારો એ પ્રેમ વધારેપડતો ઊભરાઈ જાય અને વેવલાવેડામાં પરિણમે તેને જાહેલો થી' અનેક પ્રસંગો અને મારાં અનેક જાણણાંમાં ઇચ્છાની છે તેવી દેશની કોઈક સ્થિતિમાં સેવાનું સ્વરૂપ હો એમ હું ઇચ્છુ છું.

હું થોડાક માનું છું કે માણસજાતને જીવવું હોય તો કમી કમી આત્મ અને અહિંસાનો પ્રભાવ અથવા અમલ સ્વીકાર્યા વિના તેનો છૂટકો નથી જોઈ શકાય. આ બે પાયાના સિદ્ધાંતો નજરમાં રાખીને મારે અને તમારે કામ કરવાનું છે ને જીવવાનું છે.

સ્વતંત્રતા તો આપણે મેળવી, પણ દેશમાં જાનો જે આપી અગર તોફાન છે તેનું શું? આપણે રેડિયો ફેરવ્યો ખરો પણ તેને અપનાવ્યો નહીં, પાતાનો કચો નહિ. સૌએ મારા પર મહેરબાનીની ખાતર રેડિયો સલાખ્યા. પણ મારે એવી મહેરબાની નથી જોઈતી હજી અહિંસાની શક્તિ આપણે વધારવી હોય તો રેડિયોને અપનાવ્યા વિના અને તેનો મર્મ સમજી લીધા વિના છૂટકો નથી. અહિંસા બકાફુરીની પાસાકાકા છે, શૂરાતનની ટેન્ડની હા છે. આપણે એ બકાફુરી બતાવવી હોય તો સમજીને છુદ્ધિપૂર્વક રેડિયોને અંગીકારવો જોઈએ. રેડિયોમાં નીતિશાસ્ત્ર સમાયેલું છે, અર્થશાસ્ત્ર સમાયેલું છે અને અહિંસા પણ બરી પડી છે.

તમે સૌ ખીરજીવી મારી પાતો સાંભળો છો તે મટે હું તમારા કૌનો જાણી છું, પણ જોઈશું જ પૂરતું નથી. મારી સલાહ કાને ધરવા જેવી લાગતી હોય તો તમારે સૌએ તેનો અમલ કરવો જોઈએ.

કયા પ્રકારે... ..

શુદ્ધેય

કયા પ્રકારે પ્રાણના રીંગા ચેતવીને

તમે કરાએ આવો?

સાધક અરે, પ્રેમી અરે, પાગલ અરે,

ધરાએ આવો?

આ અધૂર સંસારે

કુળ-આવાત તમારે પ્રાણે

વીણા જકડે,

ધાર વિષક માંહે

રોજ, જનની-મુખે હાસ્ય લેછતિ હસો?

તમે કેના સન્માને

સકલ મુખને આગ લગાડી

સમતા આ રાણે?

તમને આકુળ કરે

જે તમને રાગે તેને અંતરે આહો!

તમને ચિંતા કરી ના

કોણ તમારો માર્ગ સાધી

એ કંઈ જાણું ના!

તમે અરણ્ય ભૂલી

કોણ અનાંત પ્રાણ-સાગરે આનંદ મહાસો?

[અનુ. મુકુલશર્મા]

પૂં કિશોરલાલભાઈની પુણ્ય સ્મૃતિમાં

વિનોબાજી

જવાહરલાલ નેહરુ

છેતરની થકી સુધી કિશોરલાલભાઈ કર્તવ્ય બજવતા થયા. સદાજનો અને સંત પુરુષોની સંગતિનો મેં ઘણો લાભ પ્રાપ્ત કર્યો છે, પરંતુ મેં એવો બીજો એકે માણસ નથી જોયો કે જેને શાજી આનંદ' તીવ્ર કદ સહન કરવું પડતું હોય. એમના રમના જિયતાથી લોકો ગભરાઈ જતા, પણ તેઓ તો રાતની રાત શેઝ સાથે બાથ બીડતા હોય અને જિયલો શમે કે તરત હુમ્મતા દેખાતા હોય, એવું એક અજબ દૃશ્ય જોવા મળતું શરીરને તેઓ પોતાથી જામ અલગ લાગતા હતા.

જાની પુરુષના આદર્શમાં એમ મનાયુ છે કે સત્વશુભથી પણ પર થયેલો જાની પુરુષ આદર્શમાન હોય છે. બાપુએ પણ એમ જ કહેલું અને મને પણ તેવું જ લાગતું હતું. પરંતુ કિશોરલાલભાઈનો દાખલો જોઈએ તો એ કમળવું પડશે કે એવા પણ જાનીઓ હોય છે જે શરીરને પોતાથી સિન્ન કપડાની જેમ અલગ તરીકે પિછાળે છે. પરિપૂર્ણ જાનીપણતું આદર્શ પણ તો કેના છે.

કરી શકીએ? એમનો એવો દાવો પણ નહોતો. તેઓ તો પરમ નમ્ર હતા. નમ્રતાનો ઘણો મોટો શુભ તેમનામાં હતો, તેમ છતાં માથા મનમાં તેમના પ્રત્યે જે ભાવ હતો તેને વિશે વિચારું છું ત્યારે જણાય છે કે એક પ્રતિભાશાળી પુરુષને માટે જે હોયું થયે તેવું તેમનામાં હતું આદર્શમાયુ

ગાંધીજીના સંદેશને મુરતપણે વળગી રહેનાર ઉમદા જૂથમાના કિશોરલાલભાઈ એક રહ્યા હતા. એમના જવાથી આખા દેશને તેમ જ આપણને સૌને ભારે ખોટ પડી છે.

પરિત મુખલાલજી

ગાંધીજીએ જે ગૃહસ્થ-સંન્યાસી કે ગૃહસ્થ-સતનો પદાર્થપાક પોતાના જીવનથી આપ્યો તેને પચાવનાર એક નાનકડું પશુ સમર્થ મહા દેશમાં તૈયાર થયું' એ મહામાં આ કિશોરલાલ મરાઠવાળાનું સ્થાન મુખ્ય અને જિયુ છે તેઓ આખું જીવન રહ્યા તો ગૃહસ્થ, પણ સાથે સાથે જો જીવન સંન્યાસનું જ વિભાવ્યું. તેમણે ગૃહસ્થના યોગ્ય કાંઈએ પ્રત્યે ક્યારે પણ ઉપેક્ષા ન સેવી અને સંન્યાસના ખરો અર્થને જીવનમાં મૂત' કર્યો.

કિશોરલાલભાઈના પરિચયથી મને જે થોડો પણ દિલ્હિલાલ થયેલો તેને બાદ કરી મેં ૧૯૩૮ના મારા જીવલેલ ઓપરેશન બખતે કોઈ દાશ વર્ષા એવા સમાચાર જોવાનાનું

બાદ છે કે, હું આ ઓપરેશનમાંથી મહાર નહિ આવું તોપણ તમોશ દ્વારા થયેલ દિલ્હિ-લાકોને અને જિંડા જતોય છે ત્યારબાદ તેમનું એક કાર્ડ તરત જ આવ્યું, જેમાં લખેલું કે અત્યાદિ મારી તબિયત કંઈક ઠીક છે હું મુશ્કેલીમાં થોડી પણ મદદ કરી ચકતો હોઉં તો મને તરત સૂચવેલ

મેં આ મારી અંત વાત એ સૂચવવા લખી છે કે, એમની કર્મપરાયણ શુદ્ધિવૃત્તિ એ સહજ પરિણામની પ્રગટલી જેના ચિત્તમાં યોગમાર્ગે કાંઈ પણ અસર કરી શકાય છે તેના ચિત્તમાં નથી, પરંતુ આદિ જ્ઞાને સહેજે દૂરી નીકળે છે. તેથી જ કિશોરલાલ-ભાઈ માયા અર્થમાં સર્વ-મિત્ર અને અજાનશુ હતા.

નારજીસાસભાઈ ગાંધી

ભાઈ કિશોરલાલભાઈ આવા દુર્ગંજ શરીરે આટલા કાંબા સમય સુધી પોતાની સેવા હિંદને થયે ધરી શક્યા તે માટે આનંદ અનુભવવાનો હોય. તેના અવસાનથી શોક ન કરાય. તેના શરીરનો વિચાર કરીએ તો તેમાંથી સુખ થાય. આપણને કંઈ અપ્યા કરતા હતા તેવા વિચારે આ સુક્ષિતને માટે શોચ કરીએ તો ન શોભે. તેઓ આ દુઃખ છુપનમાં મોક્ષને રસ્તો ધણો વટાવી ગયા. તેટલું જ નહીં પણ અનેકને તેના તરફ વાળ્યા અને તેના પણ રસ્તાને સરળ બનાવ્યો.

તેના કેહ મયે પણ પોતે આપેલ બિંચ

['દરિજન' પત્રના વાચકો સોલાપુરવાળા તેમણે 'દરિજનસેવક' ના ઓળખાં ઓળખા પાત્ર હજાર પ્રાદેશ કરવાનો પ્રયત્ન સફળ કર્યો છે એ કામ બંને તેઓ પ્રવાસખર્ચ કે કંઈ કમિશન લેતા નથી, પોતાની માંદગી 'ખર્ચ' કરીને નિઃસ્વાર્થભાવે અને સ્વેચ્છાપૂર્વક 'દરિજનસેવક'ના પ્રચારકાઈ માટે પ્રવાસ ખેડી રહ્યા છે. તેઓ તૌરણદ્રુમાં આવતાં 'ધ્યાનપ્રાપ્ત' તેમ જ 'સ્વાયતન' સંસ્થાની ધનર પ્રદીપ્તિઓમાં રસ ધરાવતા હોવાથી જુનાગઢ આ માસમા આવ્યા હતા ત્યારે તેમણે કિશોરલાલભાઈ પિરે અંજલિ પે નીચે પ્રમાણે લખી આપ્યું હતું.]

પૂજ્ય કિશોરલાલભાઈ બુદ્ધિસૂક્ષ્મદાવાદી હતા. ધાર્મિક, સામાજિક, આર્થિક, આધ્યાત્મિક, વિચારિક જે ભાવ પ્રગટ કરતા હતા તે અનુભવિક અને ચૈતન્યમય હતા બધા પ્રકારનાં બચસો અને સિનેમાથી કેટલું નૈતિક પતન થાય છે—શારીરિક, આર્થિક નુકસાન થાય છે—એને માટે તેમના હિલમાં બેઠું દુઃખ મળું હતું. 'દરિજન' પત્રે દાસ મહાત્મા ગાંધીજીની

કેટલીના સાહિત્યથી તે આપણી વચ્ચે ચિરંજીવ છે. તે છવતા તેના લાભ મળતો હતો તેથી વિશેષ તેના છવંત સાહિત્યથી મેળવવા પ્રયત્નશીલ રહીએ તો તેના આપેલ વારસાને લાયક કરીશું.

ગુરુપાલ મલિકજી

પૂજ્ય ભાઈ મહારાજાજી ગયા! એક જ્યોતિષુગ્રાઈ ગઈ.

મારારજી દેસાઈ

સ્વભાવે તેઓ નમ્ર હતા અને તેમનું છવન સાદું નિમ્નશીલ હતું. તેઓ અના-સકત ભાવે કલંકપાલન કરવામાં માનતા હતા. તેમને આત્મસંયમ અને તેમની તિતિક્ષા અપાર હતાં. મરણથી જેના અંત આવતો નથી, પણ જે એ પછીથી પણ ટકી રહે છે અને જે માનવછવનને એમ મહાન પુરુષાર્થ બનાવે છે એવી સાધકતા અને ગૌરવ તેમણે છવનને અર્પ્યાં હતાં. સંસારની ધણી બાળતો નીસરાઈ જશે ત્યાર પછીયે ધણા કાંબા સમય સુધી તેમના ઉમદા ચારિત્ર્યની રમૂતિ ટકી રહેશે.

શ્રી. રામકૃષ્ણ જાનુઆરીના નામથી પરિચિત દરી નીતિને તેમણે કાયમ રાખી હતી. તેમના જવાબી મનમાં બહુ જ જેદ થયો છે, જેવો જેદ એમની પ્રવૃત્તિઓ બાહ્યનાશ્યોને થયો છે.

ભગવાનને પ્રાર્થના કરું છું કે, તે મહાત્મા ગાંધીજીના અને કિશોરલાલજીના કાર્યને ચાલુ રાખે તેમ જ તેમને પરમ શાંતિ આપે.

—રામકૃષ્ણ જાનુ., સોલાપુર
૧૫ મે ૧૯૫૫

કરાચીના શ્રી જમરોદ મહેતાનો ગઈ પહેલી ઓગસ્ટને દિને સવારે ઢેહ યાગ થયો તેમો ઇટાલીના સત હાસિસ જેવા એક સાધુપુરુષ અને પ્રભુના પ્યારા હતા તેમનું જીવન ઈશ્વર તેમ જ માનવી પ્રત્યેની બકિતિ ભાવપૂર્ણ સેવાથી યોગ્યગીત હતું

જમરોદજીને જન્મ એક લગ્ન ધિપતિના કુટુંબમાં કરાચીમાં લગભગ સીતેરેક વર્ષ પહેલા થયો હતો. જ્યાં સુધી તેમણે મેટ્રિકની પરીખા પસાર કરી ન હતી ત્યાં સુધી તે તેઓ જોશઆરામમાં જીવન પસાર કરતા હતા પણ મેટ્રિક પછી તરત જ તેમના જીવનમાં એક અભૂતપૂર્વ ફેરફાર થઈ ગયો. એ ફેરફારનું ખરું કારણ તેો કેઈ બાબતું નથી, પરંતુ એમ કહેવાય છે કે, એક રાતે તેમને સ્વપ્નમાં કેઈ મહાન વિભૂતિના દર્શન થયા એ મહાન વ્યક્તિએ એમને પ્રમુખર વચ્ચે જીવન જીવવાનો અર્થ આપે. વળી એટલું વર્ષ પછી જ્યારે તેઓ એક વાર મુંબઈમાં હતા ત્યારે તેમણે શ્રીમતી એની મેસેન્ટને જોયા તેમને જોતા જ જમરોદજીને અદરથી એમ લાગ્યું કે, એની મેસેન્ટ એમના પૂર્વ્ય શુરુ છે તેથી તેમણે એમની પાસે ટીયા લીધી અને થીઓસાફિકલ સોમાયગીમાં જોડાયા

કેવેજીને અભ્યસ પૂરા કરીને જમરોદજી પોતાના પિતાશ્રીની પેઢીમાં કામ કરવા લાગ્યા કામ બરોબર ચારી રીતે શીખી શકાય એ માટે તેઓ ધીરે ધીરે ખગવળના કમથી માંડીને અધ્યયન સુધીનું કામ શીખ્યા એ જ કારણે જ્યારે પેઢીના કામના તેઓ સૂતધર બન્યા ત્યારે પેઢીના દરેક કરદૂનગી મુરકેલીઓ તેઓ બરોબર મમજી શકતા અને તે પાસે બાપુ

ફર કરવામાં સર્વકા સહાયતા અને સહાનુભૂતિ આપતા

જે દિવસથી જમરોદજી પેઢીમાં કામ કરવા લાગ્યા તે દિવસથી એમને પોતાના મન માથે એવું નહીં કરી લીધું કે પોતાની જાગરો એક મોઝે ભાગ તેઓ સમાજની સર્વ મા વાપરશે તેથી મહિનાની દર પહેલી તરીએ પરબીડિયામાં અમુક રૂપિયા બીડીને પોતાનું નામકામ કરી શકાય જિના, તેઓ ઇસ્પતાલમાં ચર્મીમખાનામાં કે ગરીબ વિધવાઓને ત્યાં મૂકી આવતા બીજી મધ્યાહન પણ તેઓ કરતા પરંતુ હંમેશા શુષ્ક જાયે એવી રીતે એમ કહેવાય છે કે તેમણે પોતાના જીવન દરમિયાન લગભગ પચાસ લાખ રૂપિયા ફરિદ્રનારાયણની મેવ મા દાન કર્યા

જમરોદજીને નિક કાર્યક્રમ તેમના જીવનના આદર્શ અને પ્રવૃત્તિઓનો સારો ખ્યાલ આપે છે તેઓ બ્રહ્મ મુદ્દતે બીડીને સ્નાનાદિથી પરવારી પ્રભુના ધ્યાનમાં બેસતા સાત વાખ્યાને મુખારે તેઓ ધ્યાનમાંથી બીડી બહાર આવતા અને પોતાના શુરુજી, જગ તના પેમઅરે, સ્વર્ગસ્થ મંત્રીશ્રી તેમ જ બીજા સમાવકુલાઓની છબીઓને નમન કરતા બાપુ કે તેઓના આશીર્વાદ માગતા ન હોય? પછી એક ખ્યાલો ચા જયવા કાઢી પીને જે જુદી જુદી સરથાએ ની સાથે તેમને મળાય હતો (એક વખત તેઓ લગભગ સડક ઉપર સરથાઓના મંત્રી પ્રમુખ અથવા ખબરનથી હતા) તેના કાગળખા બરોબર ધ્યાનપૂર્વક એઈ જતા નવ વાગ તેઓ જે જે કે બીમાર દેખ તેઓને મળવા જતા. સવાના દસ વાગ્યેથી જપોરે એક વખત

મુખી નેચો પિનાશી ડી પેટીમા કામ મળ્યા પછી ઘેર જમવા જતા તેઓ આજીવન યાગદારી દત્તા જગ્યા પછી થોડો આનંદ કરતા પછી ટુરી ટુરી સરસાઓની કાર્યવાહી સમાપ્ત કરી આપસ જતા પાનેક વાગે ચાનો એક પ્યાનો પી તેઓ દુ ખી મિત્રો અને નાજવાદારો પાસે જતા અને નિયમિત સિવિલ ઇન્જિનારીમા એક-એ કલાક પસાર કરતા પછી ધીઓસાહિકલ નોસાયટીની સહમા બામ લઈ જમજમ નવને સુમારે ઘેર પહોચતા થોડું જમીને પોતાની ખાનગી ન્યાન લખતા અને એક મારી ચોપટીના અજનાત કરી અગિયારેક વાગે સૂઈ જતા જમશેદજીને વાચવા-લખવાનો બહુ રોષ હતો તેઓ એક ઠેક લેખી જીજે ઠેક લેખતા મોદરમા હમેશા કોઈ ને કોઈ નવુ પુસ્તક અથવા ગોપાનિયુ વાચતા કસબીના છાપાઓ માટે વિવિધ વિષયો પર લેખ પણ લખતા

જમશેદજી બધા ધર્મોના અભ્યાસ કરતા અને પોતાના જીવનમા આત્મનો આકર્ષ એમજે સારી રીતે ઉતાયો હતો તેથી જ નો

તેઓ હિંદુ, મુસલમાન, પારસી, ખ્રિસ્તી ગીબ, વાહી તેમ જ પૂર્વ અને પશ્ચિમના ગૌ લોકોના એક સમાજ રીતે જોતા અને બધા તરફ ઉદારતા અને મિતતાથી વર્તતા

જમશેદજીની જીવન સંજ્ઞાતાની બે ચાવીઓ હતી એક એ કે જે કોઈ પ્રવૃત્તિમા તેઓ દાખાયેલા હોય તે પ્રભુ ચાલે સમર્થવુ કરતા *In His name* — પ્રભુના નામે — એ તેમનો ચેતવણે કલાકનો મન હતો અને બીજી ચાવી એ હતી કે, દરેક દુ ખી દરદીને જોઈને તેઓ મહેતા 'Some body's child' — તે પણ કોઈનુ ભાગ જ છે તેથી તેમનુ હૃદય માતુ-હૃદય જેવું હતું અને આ બે ચાવીઓએ નાજો આનંદના સતતનુ દાર ખુલ્લું ન મૂકી દીધું હોય, એમ રોને લાગતુ કારણ કે તેઓ હમેશા હસતા ને હસતા જ રહેતા અને કામ કરતા એમ કહેવાય છે કે દેહત્યાગ કરવા પહેલા તેમનો અહલક અટલો વિગવિત ધર્મગમે હતો કે દરેક યાસની સાથે તેઓ પ્રભુને ચરણપદ્મિ સાબગવા લાગી ગયા હતા સાથે જ નહીં સમુદ્રમા મળી ગઈ હતી

દેવાશી જમશેદ મહેતા

ખિત્તવાય થા મરાઠાળા

જે જમતમા દેવાશી પ્રરુષો કરી વિચરતા હોય તો શ્રી જમશેદ મહેતા એવા એક મહાત્મા એવા હતા જરજીરનો વિચાર, વાહી અને વર્તનની શુદ્ધિને જે ઉપદેશ છે, તેને આચારમા ઉતારવાને તેઓ સદા પ્રયત્નશીલ રહ્યા અને જેઓ એમના અગત સપર્કમા આવ્યા તેઓ નાજો છે કે તેઓ કટુષ્ઠા નમ્રતા, પ્રમદાની સાક્ષાત્ મૂર્તિ સમાન હતા વિદેશીની સાથે યાત્રિની, મિત્રભાવે મનગેજ કરવાને તેમની સદા કોશિસ રહેતી, અને તેમનુ હૃદય એન્સુ વિશાળ હતુ કે સકટમા સપડાયેલાઓને હમદર્દી અને મદદ પહોચાડવામા ન્યાતજાત, પર્મ પથ, દેશ વગેરે કરા પોદલાવો આઠે આવતા નહીં માલુમે પહેલા ગમે તેટલી જુલો કરી હોય પણ બે તે ઝૂકેલીમા હોય તો તેમની સહાનુભૂતિને ખાત જ થતો

ખુદી અને ખાદિશો

... ૦

શુક્રવાર મધ્યકાલ

માણસ ને પ્રજાને એક બાજુ છે, તે તે એને સહેવાઈથી કેમ પામી શકે તે નથી? કેવળ વાર આને પ્રજાને પૂછવામાં આવે છે પણ આ પ્રજાને એક સહેવો જવાબ છે, જે કે માણસને તે જવાબ એટલી મહેવાઈથી સમજાવે નથી "ખુદી અને ખુદી કે વીચ રો ખાદિશો કે અને વધુ હી સમજાવે નીમાડ કેની હું" એવું એક વાર એક ફરીરે કયુ હતું, અને એ વાત પણ સાચી છે

માણસની વાત ઘણા વખત સુધી એવી મોય છે કે તે જગતની જેટલી સફર, સ્વચ્છ અને સારી વસ્તુઓ હોય છે તેને પોતાના ભાગ માટે મેળવવા અને વાપરવાની હચેચા ને રાખ્યા કરે છે કેટલાં દિવસે તેની ખાદિશોને અત આપતો જ નથી તેને એમ લાગ્યા કરે છે કે, હજી એક વસ્તુ અથવા વિષય હજી પ્રાપ્ત કરવાને નહીં જાય છે અને અજાણની વાત તે એ છે કે, જે વસ્તુને તે ખાદી રહી ગયેલી વસ્તુ સમજે છે અને જેને પામવાથી તે માને છે કે તે શાત અને સત્કર્મ પાસવા પુ

થઈ જાય, પરંતુ એ વસ્તુ ને તેને મળી પણ નથી તે હજારો તે વધારે અશાત અને અસત્કર્મ વળી બાધ છે તેથી તે કામને અત કામથી નથી આવતો પરંતુ "નિષ્કામ"થી

માણસના મનની શાંતિ કેવળ શાંત શાંત નોતરી છે કે? તેની ખાદિશો, જે આવે છે તે એક એક કરીને, પણ થોડા જ વખતમાં માણસનું મન તેનાથી ભરપૂર થઈ જાય છે તેથી અમારે તે મન-અવિરતમાં રાખવા શાય છે ત્યારે ફરેક ખાદિશોને તેની પાસેથી આતિથ્ય માગે છે અને એને આપો સમય ખાદિશોથી અતિથિઓની સેવા કરવામાં પસાર થઈ જાય છે, જેથી તેને જાણ પણ શાંતિ મળતી નથી

માણસની ખુદીને ખાદિશો પાસે છે એટલે સુધી કે માણસ ને પ્રજાને એક ઠેવળ પૃથ્વી પર ગુમારતો છે, જે પોતે જ માણસની બાધ છે ખુદી ખાદિશોની એક કારે પોટલી છે, જેને મથા પર મૂકીને માણસ કેટલાં દિવસ સ્વર્ગ કે સુખ પામી ન શકે તેથી

[૨૦૩

ને માણસ ખાદિયો મૂકી રે છે તેની ખુદી
પીરે પીરે ચોટી થતી જઈ મટી જાય છે
તે ખુદાને ભેઈ શકે છે.

(અંગ્રેજી 'ગીતાજીવિ' કાવ્ય ૩૩)

દિવસની વેળાએ તેમને મારા ધરમા આવીને
કહ્યું હતું : 'અરે એ ખાનુએ પરી નરીશ દેવ-
મેવામાં તમને મદદ કરીશુ, અને પૂન પછી ને

મળશે તે પ્રમાદ લક્ષ્ય.'

એમ કહીને દિગ્ધ દીગ્ધ મસિન વેરી સડાય
પૂર્વક તેઓ એક ખૂનમાં આવીને રહ્યા.

સતે જોઈં છુ તો તેઓ પ્રબળ બનીને મારા
દેવાલયમાં વેસે છે અને પોતાને મસિન દ્વારા
પૂનનો નિશિ દરી લે છે.

[અનુ-૧ ગીતાજીવિ પારખ]

સરદારશ્રીની વાણી

શ્રામસેવકોએ એક વાત સમજી લેવી
ભેઈએ સેવક મૂગો હોય બોલતા આવડે તોયે
જવાબ બધ રાખે બાલજીને આજે ચરેલા
સેવક ગામડા માટે અયોગ્ય ગણાય જેનું
કામ જ બોલે ॥ તે ખરે સેવક થઈ શકે
છે એ મૂગો હોય તો પણ જોનું કામ જોને
બહાર લાવે છે પ્રસંગ સિવાય બોલવાનો
પ્રયત્ન સેવક નહી કરે મજાગે બોલવું ચોલે
છે, પણ પ્રસંગ વિનાનું બોલવું મહા મહિનાના
માવડા જેવું નકાસું છે એથી શ્રામસેવકનો
કુખ્ય ધર્મ મૂગી સેવા છે

x * x

શ્રામસેવકે એ વાત જાણી લેવાની જરૂર
છે. પહેલી એ કે વગર કારણે બોલવું નહી,
બીજી વાત એ કે પોતાના કામની જાહેરાત
થાય એની ઇચ્છા રાખવી નહિ

x * x

સગડન વિતાનું સખ્યાબળ એ બળ નથી
સૂતરના બારીક તાર જુદા જુદા હોય છે
ત્યારે જુવાના સપાટાથી પણ તૂટી જાય એવા.
કમતોર હોય છે પણ જ્યારે મોટી સખ્યામાં
બેગા થઈને મહોબત કરે છે, તાણવાણામાં
વણઈને ઠાપડનું રૂપ લે છે ત્યારે એની
મજબૂતી, સુદરતા અને ઉપયોગિતા અદ્ભુત
બની જાય ॥

૨૦૪]

મહેરબાનીની રાહે ને કઈ મળે તે લઈને
જીવવાની ઇચ્છા કરતા પોતાના હુક ખાતર
મરતા શીખવાનું હું વધારે પસંદ કરું છું

x * x

નજીવી વાતોમાં અદર અદર કમડવું કે
ઈર્ષાબદેખાઈ કરવાને બદલે એકબીજા તરફ
આયામહોબત રાખતા અને મદદ કરતા
શીખવું જોઈએ

x * x

આતા જેમ બાગકને કડવી દવા પ્રેમપૂર્વક
પાય છે, તેમ કડવી છર્તા દ્વિતકર વાતો માટે
તમને કહેવી એ મારી ફરજ છે

x * x

જે કામ કાલે કરવાનું છે એની વાતોમાં
જ આજનું કામ રખડી જશે અને આજના
કામ વિના કાલનું કામ થવાનું નથી વળી
આપણે ફેરજમાંથી ચૂકીશું આજનું કામ કરી
કાલનું કામ એની મેળે થઈ જશે.

x * x

વિશ્વાસ રાખીને આજસ ઠોડી દો, બહેમી
ફરજી, દો, હર ઝેહો, કુસપોમો ત્યાગ કરો,
કાચરતા ખ ખેરી નાખો, દ્વિમત રાખો,
બહાદુર બનો, આત્મવિશ્વાસ રાખતા શીખો
આટલું કર્યો તો તમે ને ઇચ્છો તે એની
મેળે આવી મળશે જગતમાં નેને માટે ને
લાયક છે તે તેને મળે જ છે (આજી)

પાન બાપુ

[નેન નનિયન કુન 'ધી પિકિમમ્મ પ્રાસેસ'ને આધારે]
મુકુલભાઈ

ભક્તરાજ તો પહેલેથી જ સાવધાન હતો. એટલે રાક્ષસે જ્યારે તેના પર હુમલો કર્યો ત્યારે તે તરત જ બાગુએ ખસી ગયો અને તેની સામે ગૂંમવા તત્પર થયો. રાક્ષસે તેના પર આગની વર્ષા વરસાવવા માંડી. પરંતુ ભક્તરાજ દિવ્યતોરે એનો સામનો કરી રહ્યો. સદ્ગુણો તેણે અસંખ્ય દિવ્ય બાજુર પહેરેલા હોવાથી તેમ જ પળે પળે પ્રભુત્વ સ્થપી રહ્યો હતો. રાક્ષસના કારણે તે રાક્ષસના કારણે હુમલાની સાથે ટકી શક્યો. છેવટે ખૂબ શક્તિશાળી પછી રાક્ષસ પરાસ્ત બની મરણને શરણ થયો. ભક્તરાજ યાદીને લેધધેધ થઈ ગયો હતો. તેને થયું, 'એ પ્રભુએ અને સંકાપ ન કરી હોત તો આવા ભયંકર રાક્ષસની સામે મારા જેવાનું શું ગયું?' ભગવાને જ આને મારી લાજ રાખી. એવું શરણુ એ જ મારું પરમ જોમ હતું. ભગવાન, મારા તને કોટિ કોટિ વન્દન હશે' એમ પ્રાર્થના પાઠવા પ

ઠહી ભક્તરાજે થોડી વાર શાંત બેસી ભગવાનનું સ્તવન કર્યું. પછી બાગુ ખાઈ, પાસે વહેતા ઝરણામાંથી ઠંડું પાણી પીને થોડી વાર વિસામો લઈ તે આગળ જવા લીધો થયો. તે હવે ખૂબ સાવધ રહીને આગળ વધતો હતો, રખેને કોઈ બીજા આપત્તિનો તેને આચોચે વધુ મુશ્કેલીનો સામનો કરવો પડે?

હવે આ ખીજીને છેડે એક બીજી ખીજી આવતી હતી તેનું નામ હતું 'મૃત્યુધાયા'. એ ખીજીમાંથી જ ભક્તરાજને પસાર થવાનું હતું કારણ એ સિવાય કિંચિત્ત ધામમાં એ જઈ શકે નહિ એ રક્તે થઈને ત્યાં જવાય એમ હતું. આ ખીજી થઈ જ નિર્જન અને વેરાન હતી તે બધો આઠ વન કે ઉત્તર રણ જેવી લાગતી હતી અને ત્યાં વચ્ચે વચ્ચે ઊંડા ખાડા પણ યુક્ત હતા. ત્યાં કોઈ માણસ રહી શકે એમ ન હતું. અહીં ભક્તરાજને રાક્ષસ સાથેના મંત્રામ કરતાં 'પશુ વિકટ પરિસ્થિતિમાંથી પસાર થવાનું હતું.

જ્યારે ભક્તરાજ એ ખીજીની નજીક આવ્યો ત્યારે તેને બે માણસો સામા મળ્યા. તેઓ હાંફાળાં હાંફાળાં દોડ મૂકતા આવતા હતા. તેઓનાં હૃદયમાં હવ નહોતો.

ભક્તરાજે તેઓને પૂછ્યું: "અરે ભાઈઓ, તમે કેવાં જઈ રહ્યા છો?"

તેઓ બોલ્યા: "ભાગો, ભાગો! પાછા ફરો! એ તમને બિંદગી વહાલી હોય તો આગળ જરો મા."

ભક્તરાજ—પણ એવું તો છે શું કે આમ તમે ગભરાતા ભાગી રહ્યા છો?

માણસો—શું છે? અરે ભલા માણસ, અમે પણ તમે જો રસ્તે જવા માગો છો ત્યાં જવા મથતા હતા. પણ અમે જરા

આગળ ગયા હોત તો તમને આ સમાચાર
આપવા જીવતા રહ્યા ન હોત.

મહારાજ—પણ જોયું તે તમને શું
રસ્તામાં મળ્યું?

માણસો—અરે, જામે તો મૃત્યુછાયાની
ખીલના મુખમાં લગભગ પહોંચી ગયા હતા.
પરંતુ સારા નસીબે અને ત્યાં જરા ટોકિયું
કયું તો જાણ્યું કે એ કેકાણે તો બયાનક
આપતિઓ ઠેર ઠેર પડેલી છે!

મહારાજ—પણ ત્યાં શું જોયું એ તો
જરા હોય?

માણસો—શું જોયું? અરે, ખીલમાં તો
અધે ઘેર અંધારું આપેલું હતું! ત્યાં તો
મૃતાવળો નાચી રહી હતી અને બયાનક
પશુઓ કારમી અવાજ કરતાં હતાં. વળી
મૃત્યુ પણ પોતાની પાંખ ફેલાવીને ત્યાં બેઠું
હતું. એક જ શબ્દમાં કહીએ તો, એ ખરેખર
બયાનક છે, આપણને ઠરી સૂઝ જ ન પડે!
મહારાજ—પરંતુ ભાઈઓ, આ રસ્તેથી
જ મુક્તિપાથે જવાય છે.

માણસો—તમારે જવું હોય તો સહે
નજો. અમારે એ રસ્તે નથી આવવું.

એમ કહીને તે બંને જણા ત્યાંથી ચાલ્યા
ગયા. મહારાજ આગળ વધ્યો. તે ખૂબ જ
સાવધાનીથી ચાલતો હતો, રજીને કોઈએના
પર તૂટી પડે!

આ ખીલ ખૂબ દુર્ગમ હતી. રસ્તાની
એક બાજુએ ઊંડી ખાઈ હતી. ત્યાં ડોકિયું
કરતાં પોતા દિલના માણસને તો લગભગ જ
આવી બાય. અને અધૂરામાં પૂરું, એ રસ્તાની
બીજી બાજુએ કાળજીભૂમિ હતી. જરા જો
ગફલત થઈ નય તો તેમાં ખૂંચી જઈએ
તો પતો પણ ન લાગે. મહારાજ ખૂબ
વિમાસણમાં પડી ગયો. ખાઈમાં પડતાં જાણે
મથલ કરે તો કાળજીભૂમિમાં પડી જવાનો

રંગ]

ભય હતો જ!

વળી એ ફેરી પણ ઘણી સાંકડી હતી,
તેથી મહારાજ ઘણો અકળાઈ ગયો. ચારે
બાજુ ઘેર અંધારું હતું આંધો વિકટ રસ્તો
હેમજેમ પસાર થયો કે હેમ એની મૂંઝવણમાં
મહારાજ પડી ગયો.

આવા દુર્ગમ માર્ગ પરથી પસાર થતાં
મહારાજ મૂંઝાલો હોતો. તે ચારે ચારે
ડોંડા નિસાસા નાખતો હતો અને મુલુના
નામનું રતણ કંઈ જતો હતો. કારણ બીજી
અખી મુરકેલીઓ ઉપરાંત અહીં બીજી ભય
જોવાતો હતો કે આસપાસ ઘેર અંધારું
આપેલું હોવાથી જ્યારે તે આગળ જવા
કમલું ઉપાડતો હતો ત્યારે એ ક્યાં જઈને
પડ્યો એની તે કલ્પના સુધી કરી શકતો ન
હતો! ત્યાં તો ખીલની વચ્ચેવચ્ચ તેણે જાણે
કારમા નરકાગારનું જ દ્વાર જોયું!

મહારાજ એ દૃશ્યદ્રાવક દાય જોઈને
કંપી ઊઠ્યો. તે વિચારવા લાગ્યો: 'હવે મારે
શું કરવું? ક્યાં જવું? કશું મૂલતું નથી!
ભગવાનની કૃપાથી હું અહીં સુધી તો ફેટલીય
મુરકેલીઓ વટાવીને આવી પહોંચ્યો છું. પણ
આ સ્થાન તો ખૂબ ભયંકર છે. અહીંથી
હેમજેમ બહાર નીકળાયો કે હેમ? હે મણ,
હું તો પામર માણસ છું. આવી ભયંકર
આપતિઓની સામે અજીવવાનું મારામાં ભળ
નથી. હે પરમાત્મા! તું સર્વશક્તિમાન છે,
પરદુઃખલંબન છે. અને આ ભવસાગરમાંથી
તું જ તારી શકે એમ છે. નહિ તો આ રસ્તે
આવતી મુરકેલીઓમાં હું અટકાઈ જઈશ
અને નાશ પામીશ. હે જીવનસ્વામી! તું જ
મારો જ-મમરણનો સાથી છે. તારે આશરે
હું આગળ ઠગ કરવા તૈયાર થયો છું. મને
સહાય કરજે.' એમ પ્રાર્થના કરીને મહારાજે
આગળ સુગમ્યું.

(ચાક્ર)

ધારાબાપુ

‘હુ હરિજન છો’

શું જવાબ આપુ? કહું કે હા, હું હરિજન છુ, તો લોકો સમજશે કે હું અછૂત છુ પરંતુ હવે આપણે દેશ આઝાદ થયો છે એટલે હિંદની સમગ્ર પ્રજાએ બંદેર કમું છે કે અમારા દેશમાં હવે પછી કોઈને અછૂત થા અસ્પૃશ્ય માનવામાં નહીં આવે હવે મને કોઈ માણસ નવા આગળ દેશની આમજનતાને જવાનો, બેસવાનો, અડકવાનો, નાહવાનો વગેરે અધિકાર છે એવી જગ્યાએ જતો, બેસતો, અડકતો કે નાહતો રાહી નહીં શકે હવે કોઈ મને એમ ન કરી શકે કે, ‘હુ માણુએ ખસી જા, હુ અમડાઈ જઈશ ત્યાં ન જા એ હરિજનો અછૂતો માટે બધ છે’ અગર જો કોઈ મને શકે તો તે શુનો વચ છે, એટલે હવે હું અછૂત તો નથી તથા તો હું એમ કહું કે ‘એક સમયે હું હરિજન હતો, પણ હવે નથી’ એમ પણ કેવી રીતે કહું? એક વાત તો એ કે, કાયદાએ મને પ્રજામાં સમાવવાનો હક આપ્યો છે એ ખરું, પણ દેશનો કોઈ કાદાજી, જમીનદાર, ભગીરદાર કે વાઙ્મિયો મારી સાથે અછૂત પછાનો વર્તાવ ન કરે એવો ભરોસો મને નથી એમ કશું એ કાયદાથી શુનો થય એ વાત તારી પરંતુ હું એક ગરીબ, અબજ, નિરાધાર મણસ છુ મોટા માણસોની સાથે આદાવતમાં જવની તાકાત હું કયાથી લાવું? સમજી લોકો! જે તે જો મને પ્રેમથી ન અપનાવે તો કાયદો મને કેટલી મદદ કરી શકવાને હતો? આજરે તો સમજી લોકો! જેટલા પ્રમજામાં મને આવ આપ્યો, અને પ્યારા વાપુ

મિત્રોનાય ધૃ મશરૂના જા

છાતી સરસો આવશે અને મને સરખો કરશે તેમના પ્રમાણમાં જ મારું અછૂતપણું મટવાનું છે તો પછી હું કેવી રીતે કહું કે હું હરિજન નથી?

વળી એ મવાલ પણ ઊઠે છે કે હું જો હરિજન ન હોઉં તો હું કોણ છું? શું હું મહાજન છું કે કુળજન?

કયે મોટે હું મને મહાજન કહું? મારી પાસે જમીન નથી પૈસા નથી, વેપાર નથી. હું બહેવોગણેલો માણસ પણ નથી મારા કપડા કાટચાતૂંચા અને મેલા છે મોટા લોકો મને નમની બહુ નહીં નથી આવવા દેતા પોતાની ચેતરણ કે ધુરંધરી પર નથી બેસાડતા હું ઘરનો યાદ તોયે મને ‘તમે’ ‘કાકા’ ‘બાબા’ નથી કહેતા વીસ માણસ વચ્ચે મરુ અપમાન કરવામાં આવે છે ‘પહેલી ભાત અને પછી વાત’ એ બધા મારી સાથે તેઓ વર્તે છે કહું? કહી કહી મને બેડાથી પણ મારવામાં આવ્યો છે વળી હું પૈસાપૈસા મારે ત્રાસાર છુ કરજમાં ફસાયેલો છુ બીડી શરાબ વગેરેના નશામાં ડૂબેલો છુ અને નથી કોઈ વિદ્યા શીખવવામાં આવી કે નથી કોઈ દુનિવરદીધો! શીખવવામાં આવ્યો હું કોઈ પ્રતિષ્ઠિત, સાક્ષ્યપદે ધ પો કરી નથી શકતો, કેમ કે તે મને આવડતો જ નથી નાનપણથી હું ગાળો સાકળતો આવ્યો છુ એટલે જો જ મરી બોલી થઈ ગઈ છે બચપણથી માર અને શુરસો સંહેતો આવ્યો છુ એટલે હું પણ મારા બાળકો તેમ જ પત્નીને જતા જતામાં મરુ છુ, તેમના પર શુરસો કરુ છુ અને મોટાઓની

પતરાગી સાફ કરીને, એક બેટલુ ખાઈને, મુઠ્ઠાન માગ ખાઈને, ગઢી સાફ કરીને, મેલા ફેરેલા કપડા ખાઈને અને પહેરીને ગુલારે મરવા દેવ પાડવામાં આવી છે નાડપું, પોણ, સાફનૂયરા રહેણ એ જાણણો અને બગીચાદાનો પર્મ છે, અમરે આટે એ નથી એવું જ મને રીખવવામાં આપ્યું છે આપી મારી આદત જોવી જ થઈ ગઈ છે, જોના પર મને જરાયે સૂગ નથી ચડતી તમે મફાર્ણની વાત કરો. ઇ, જવ મને એ દેવ પાડવી હવે મુશ્કેલ લાગે છે તો પછી કેવી રીતે કરું કે હું મહાજન છું ?

તો શું હું દુર્જન છું ? દુર્જન તો હું હરિનિજ નથી જ મહાજન બનવાની તો કહી કહી ઇચ્છા થઈ આવે છે આપણા આત્મકર અને જગજીવનરામ અમાણાથી જ મહાજન વધા છે હું પણ કેમ ન થાઉં ? હવે તો આખરે સૌના સરખા જ છે! બધા માણસોમાં એક જ તત્ત્વની ઉમેદ પેદા કરે છે એની કોઈ વાર શાસ્ત્રપતિ બનવાની ઇચ્છા થઈ આરે છે પણ દુર્જન બનવાની તો કહી ઇચ્છા નથી રાખતો. હું ભગવાનને માનું છું, અને ભગવાનને પ્રાર્થના કરું છું કે તે મને હરીયે દુર્જન ન બનવા કે હું રોજ ભગવાનનું નામ લઉં છું તેને હાથ જોડું છું અને ખાશું છું કે જે રસ્તે જવાથી ભગવાનની કૃપા

યાવ જે જ રસ્તો મને દેખાડશે જે સતોને, ભગવાનના શબ્દોનો રસ્તો છે તે પર જ મને રાખજો ખોટો રસ્તો જતા રાતે રીડજો, કેમ કે, તે દુર્જનનો રસ્તો છે, અને જે રસ્તે જનારાઓ પર ભગવાન નાગજ શાય છે ભગવાનને ભજન થવામાં હું હજી સુધી સફળ નથી થયો. પરંતુ મારી શ્રદ્ધા તો હનિશ્ચિત્તમાં જ છે તો હું મને દુર્જન કેવી રીતે કરું ?

વળી આપણા મહાત્માજી - ગાંધીજી - જાણુજીએ અમારે આટે 'હરિજન' નામ પમ ક કર્યું છે તેમજે કહ્યું છે કે લોકો જાણે અમારી આંધે બૂરી રીતે વર્તે, અમને દૂર રાખે, પણ ભગવાન અમને છોડ્યો નહીં. અમે તેને છોડવા ઇચ્છીએ તોયે તે અમને છોડતો નથી તે મરીમ નવાજ છે, દીન દુખિયાનો બેઠી છે પતિતપાવન છે. તે અમને તેની પાસે બોલાવે છે જોડતા આટે મહાત્મા ગાંધીજી અમને 'હરિજન' નામ આપ્યું તેમનો મધું કે દુનિયામાંથી અછૂતપણું દૂર કરીને અને ઊંચ નીચનું શુભાન છોડી કાઢીને દરેક માણસે હરિજન બનવું જોઈએ ભારતવર્ષની સમગ્ર જનતાએ હરિજન નામ ખાણું કરવું જોઈએ આ બધો વિચાર કરીને હું એ જ જવાબ આપું છું કે

'હા જી, હું હરિજન છું'

માનવીનું જીવન મિત્રતાને મહેલન ઉજવવાને માટે છે મિત્રતાની કલા કેવો મિત્રતાને જ ધર્મ બનાવે એની જ ઉપાસના કરો કામજી મિત્રતા એ મધુર સ્વદ અને પ્રેમિત આય છે જ્યાં જવું જ જોઈએ મુન્નવાલ વસ્તુઓ દી છે એવા સાવધિન વિક્રમ સાચી મિત્રતાના સમત વેદનો એ જ એક માનવીને મંગલી મહાઓથી ભેદ છે, જ્યારે જીવનની વેદનાઓ આપણને મુલ્યના દાર જાણી એ ચી જાણે છે એવી વેળાએ મિત્રતાની પવિત્રતા આપણને જીવનના રાહ ચીધે છે

એ પી કુસુરસ

୧୯.
 ମନୁଷ୍ୟ ମନୁଷ୍ୟ ମନୁଷ୍ୟ ମନୁଷ୍ୟ
 ମନୁଷ୍ୟ ମନୁଷ୍ୟ ମନୁଷ୍ୟ ମନୁଷ୍ୟ
 ମନୁଷ୍ୟ ମନୁଷ୍ୟ ମନୁଷ୍ୟ ମନୁଷ୍ୟ
 ମନୁଷ୍ୟ ମନୁଷ୍ୟ ମନୁଷ୍ୟ ମନୁଷ୍ୟ
 ମନୁଷ୍ୟ ମନୁଷ୍ୟ ମନୁଷ୍ୟ ମନୁଷ୍ୟ

 ମନୁଷ୍ୟ ମନୁଷ୍ୟ ମନୁଷ୍ୟ ମନୁଷ୍ୟ
 ମନୁଷ୍ୟ ମନୁଷ୍ୟ ମନୁଷ୍ୟ ମନୁଷ୍ୟ
 ମନୁଷ୍ୟ ମନୁଷ୍ୟ ମନୁଷ୍ୟ ମନୁଷ୍ୟ
 ମନୁଷ୍ୟ ମନୁଷ୍ୟ ମନୁଷ୍ୟ ମନୁଷ୍ୟ
 ମନୁଷ୍ୟ ମନୁଷ୍ୟ ମନୁଷ୍ୟ ମନୁଷ୍ୟ
 ମନୁଷ୍ୟ ମନୁଷ୍ୟ ମନୁଷ୍ୟ ମନୁଷ୍ୟ
 ମନୁଷ୍ୟ ମନୁଷ୍ୟ ମନୁଷ୍ୟ ମନୁଷ୍ୟ
 ମନୁଷ୍ୟ ମନୁଷ୍ୟ ମନୁଷ୍ୟ ମନୁଷ୍ୟ

ફોલ્ડે જો પાલ ડુ. પ. ડુ. ?
 તમ જાણે પાલ પાલનાતિ
 મં ગુંચાદેલ. રોડો તમાંધી
 જાણ લેજોજા પાલ. જા પાલ
 તમાંધી દાડે.
 પાલ પાલ રાજુ. દાડે તો
 જા. જા. જા. જા. દાડે તો
 જા. જા. જા. જા. દાડે તો
 જા. જા. જા. જા. દાડે તો
 જા. જા. જા. જા. દાડે તો
 જા. જા. જા. જા. દાડે તો

[આપુલનં વાસલે માતાગુલે હવે. પોતાના કેટલાય અનુભવી કામીયો પશુ વખત કાઢી તેઓ
 બધાં ઉપર ખાત રાખતા અને વારે વારે અર્જન કરતા રહેતા આપુલ કેઈ વાર કેટલીક વાત
 સીધી રીતે નહિ પણ સમજી માની પેઠે સાનમા સમજાવી દેતા. આ કારણમા પશુ એવો ઇશારો આપુએ
 કર્યો છે, વળી આપુએ કામલે એવું પિશાળ હવે કે બધાને પોતાની છત્ર પા તમે રાખી શકતા
 ન હતા. તોયે એવી જાણને અખનાગ સૌને પોતાની પાસે આવવાને તેઓ દમેસ નેલગતા તદુપરાંત
 આપુલ કેઈ વાર કેઈ વાર બાર કઈને કહે અને સામા માણસ ઉપર તેની બધારે અસર, અર્ધ
 જાય અને પછી પોતાનાથી તે જરા અલગ ન થઈ જાય એવી પણ કાળજી આપુલ સતત
 રાખતા હતા, તેનો ખ્યાલ પણ અસ્તુત પત્ર પરથી આવશે.]

ચિ--

તમે મને બૂલી જાઓ તોયે મારાથી
 કેમ જોમ થાય? મારી આંખ તો તમે બધી
 ત્યાં ત્યાં છે ત્યાં રહ્યા કરે છે. જો આવે
 તેને ખબર પૂછ્યા જુ. 'જુ.'... જાણે છે કે
 બીજી જાહેને પોતાના પતિની સાથે રહે છે
 તેથી તમને પણ એવું જ મન થઈ જાય.
 આમ થાય જો સ્વાભાવિક છે, 'પશુ તેને
 દબાવો. મીરાંતું જાળન બાજો: 'એરે તો
 ગિરિધર ગોપાલ દસરા ન કોઈ.' અને જો

તો તમારી પાસે થાવીસે કલાક છે જ. પછી
 દુઃખ શું? તમે જાણે પોતપોતાના કામમાં
 શુભારેતાં રહેો એ તેમાંથી બીજા નિવારની
 નવરાશ પણ ક્યાથી હોય.

મારી પાસે આવવું હોય તો આવી જાઓ.
 - સરદારની આંખથી ન ડરતા. જો આપ
 દેખાડવાની જ છે.

મારા તે દિવસના જોલણુ દુઃખ હવે તો
 નથીના?

બાપુના આરીવાદ
 આરાખા

કિશોરલાલભાઈ જતાં સ્નેહાળ વડીલ-જનને શુભાખ્યા જેવું કારણ દુઃખ થાય છે. એમની સાથેના સહવાસથી તેઓ મારા એટલા નીકટના સ્વજન જેવા બની ગયા હતા કે તેમની સાથે સ્વપાયેલા હૃદયના સંબંધને લીધે તેઓ પ્રેમાળ ગુરુજન, પિતાતુલ્ય વડીલ જેવા જ બની ગયા હતા.

કિશોરલાલભાઈ સાથેના જઢવાસથી મારા જીવનને આત્મોત્થાનકર વેગ મળ્યો. પરંતુ નમ્ર સ્વભાવના કિશોરલાલભાઈ એ વાત શાના કબૂલ કરે? તેઓ તો લખતા: “તમારી શ્રદ્ધા તમને ઊંચે લઈ જાય છે અને તમારી સેવાકવનાનો ઉપયોગ કર્યો એટલું જ તમારું” તો કહ્યું જ કરી શક્યા નહોતા. પણ હવે દિહાજ ક્યાં લખવા બેસશું? બીજા એક પત્રમાં તેઓ લખે છે: “તમારી શ્રદ્ધા તમારી ઉત્થાન કરે અને તેનું શ્રેય પ્રભુને મળે. તમને તેમાં હું નિમિત્તરૂપ લાગતો હોઉં તો તેમાં મારો કંઈ હાથ નથી. અનાયાસે બધું બની આવ્યું છે.” આમ નિર્મળ નિરસિ-માન વૃત્તિ ધાખવી તેઓ પોતે યશના બાર તળે ફરી જમાતા જ નહિ.

તેમની નમ્રતા ખરેખર અને તો મારાં-દશિકા સમાન જ બની ગઈ છે. પૂલ્ય પડિત મુખલાલજી સાથે મારા પરિચય થયા પછી મેં તેમને એ વિશે લખતાં કહ્યું હતું “પૂલ્ય પડિતજીનો મહવાસ આટીર્વાદરૂપ થઈ પડ્યો છે. પરંતુ તમારાથી દૂર રહેવાનું મમતું નથી” તેના ઉત્તરમાં કિશોરલાલભાઈએ લખ્યું: “પડિતજીના ચાહ સંબંધમાં આવ્યા, એને જીવનનો મોટો લહાવો સમજાવે એ તમને મારા જેવા યોગીસ શિક્ષક મળ્યાની મરજ સારો. એમની પ્રસન્નતા પ્રાપ્ત કરો.”

પ્રારાખ્યા

આમ તેઓ વિનમ્રભાવે પોતાને પશ્ચાદ્ભૂમાં જ મૂકી દેતા. એક વાર મેં એમની પાસે રહેવાની તીવ્ર ઇચ્છા બતાવી હતી ત્યારે તેમણે જે લખ્યું એમાં પણ એમની નમ્રતા જ દિષ્ટિએ પડે છે: “તમે મારી પાસે રહેવાની ઝંખના બતાવો છે, અને જાણે તમારી નાલાયકીને લીધે તેમ કરી શકતા ન હો એવું માનો છો. આ તમારો ભ્રમ છે. તમે ત્યાં જ કામ કરી રહ્યા છો તેની તોણે આવે એવું મારી પાસે કેઈ કામ નથી, જીવન અવસ્થા પણ નથી, સવારથી રાત સુધીનો કાર્યક્રમ નથી મારી પાસે તો અહીં કેવળ મુંબઈ ચહેરને મળતું જ જીવન છે. તમે પોતે તમારી સ્વયસ્કૃતિથી કાંઈ કામ ઉપાડવા પ્રયત્ન કરતા તો તુરં વાત હતી પણ તેને હરિજન ઔદિસના ફીટીથી અલગ રહીને કરી શકતા તો જ યાત્રા અહીંની કેઈ સરવામાં ઢાખલ થયા હોત તો એવું કાંઈ કરી શકતા, પણ તેમાં મારાથી તો દૂર જ રહેવાનું યાત્રા. એક વાર તમે અહીં આવીને અહીંનું મારું જીવન જોઈ લેશો તો તમારો મોઢો દૂર થઈ જશે. આ તો હું મારી દિષ્ટિએ લખું છું પણ હમણાં જ મને એક નવો અનુભવ થયો. તે એ કે શ્રદ્ધાળુની જોવાની નજર જ તુરં હોય છે, તે પોતાની શ્રદ્ધાની આખેથી ઘણું બીજાને ન દેખાય તેવું જુએ છે.”

આ રીતે કિશોરલાલભાઈના સદૃશ્યોનો વિચાર કરતા મારે આવે એમ નથી. મારા જોવાને એમના પિતાતુલ્ય સ્નેહનું જે પાન કરવા મળ્યું છે એ જીવનની એક મોટી ધન્યતા છે અને આને કિશોરલાલભાઈ જતાં કેટલાય પ્રસંગો ચાહ આવે અને આંખ બીની થઈ જાય છે. પરંતુ આને એ મો

પ્રધાનોમાં એક પ્રસંગ આગળ તરી આવે છે જેમાં આપણને ટિચોરલાલભાઈની પિતાનુકૂળ રહેલ માટેની અંખાનું પાવનકારી દર્શન યાચ છે પૂન્ય બાપુજીના અવસાન પછી ટિચોરલાલભાઈને રહેલો પર વાતચીત માટે નિમંત્રણ આપ્યું હતું. ત્યાં બેઠેલા પક્ષે તેમની શરૂઆતમાં જોળખાણ કરાવી હતી. એ વાતના અનુસંધાનમાં તેઓ જોડાયા હતા. "પહેલાં તમે જે રીતે મારી અને મહાદેવ-ભાઈની, નરહરિભાઈની વગેરેની જોળખાણ આપી તેની પાછળ એક બૂલ રહેલી છે, તે સમજાવવી જોઈએ. તે એટલા માટે નહિ કે તમારી એ બૂલ છે, પણ એવી બતની બૂલ સામાન્ય રીતે જ સમાજમાં પેત્રી ગઈ છે. અને એને ક્ષીપે આપણે બાપુજીની જે વિશાળતા છે તેને દૂંડી કરી નાખીએ છીએ. એટલા માટે એને સુધારવાની જરૂર છે.

"બાપુજીના અનુયાયી તરીકે તમે આજ પાંચ નામો ગણાવ્યા. સાચું પૂછતા એ ચાર-માથી કોણ બાપુજીના અનુયાયી હતા કે છે તે ન કહી શકાય અને મારે માટે તો જોહાભાઈ જોહાઈ કહી શકાય બાપુજી પછી વાર કહેતા કે, 'મારો કોઈ શિષ્ય જ નથી. હું જ મારો શિષ્ય છું. મારા શિષ્ય કોણ મારો શિષ્ય હોય? હું જ મારો શિષ્ય બરાબર નથી થઈ શકતો, તો મારો બરાબર શિષ્ય કોણ થઈ શકશે? એટલે બાપુજીના કોઈ પણ શિષ્ય છે જ નહિ અને કોઈ પણ બાપુજીના શિષ્યોને મળી ગયો છે કે પચાવી ગયો. એ એમ. વાચો ક્રી, નો. એ. જ. બ. જ. ન. ન. કહેવાય બધાએ બાપુને લાલ વર્ણી સુધી ઉઠાવ્યો, અને મહાદેવભાઈ જેવા, જે જોયની જ રીતે એમનો અગત્ય પરિચય કરીને જે રીતે એમનામાં જોડાઈતો થઈ ગયા, તેવા તો કોઈ જ થઈ શક્યા નથી અને એ દિશાએ

હું તો બહુ જ દૂર રહ્યો છું. એમની એટલીસ વર્ષ સુધી અનેક રીતે કામો કર્યાં એ પણ સાચું; પણ તેમ છતાં તેમનો અનુયાયી થઈ શકું, એવો દાવો કોઈ દિવસ હું કરી શકું એમ નથી. અને એ વસ્તુ નરહરિભાઈ વિશે પણ કહી શકાય. વિનોબા (વડે પણ કહી શકાય) બહુસાળીભાઈ તો બાપુજીના અનુયાયી તરીકે પોતાને જોળખાવવામાં વાધો પણ ઉઠાવે બાપુને હું જેવી રીતે જઈ ગયો, અને બાપુની સાથે મારું જીવન મેં જોડી દીધું તે વધી આ વાત સમજી શકાય તેમ છે.

"મેં બાપુને એક ધર્મશુરુ તરીકે માન્યા નહોતા તેમ બાપુની પાસે ગયો તે એટલા માટે નહિ કે તેઓ એક સર્વગ્રાંથી નેતા હતા. તેઓ સર્વગ્રાંથી નેતા તો ખરા. પણ મારે માટે વાત એમ હતી કે, મારા કુટુંબની અદર મને મારા પિતાશ્રી એટલે એટલી સંબંધ હતો તેટલો કોઈ સાથે ન હતો. કુટુંબની અદર એમ તો બહુ મેળ હતો મારા મોટા-ભાઈઓ મારા ઉપર બહુ જ હેતુ શખતા હતા. હું પાણી મારું તો દૂધ દાવી આપે એવા હતા પણ મારા પિતાશ્રીનો મોટા મને બહુ જ સાલતી હતી. અને ૧૯૧૬ના ભૂતમાં મારા પિતાશ્રીનું જ્યારે અવસાન થયું, ત્યારે મને સંતુ સંતુ જેવું લાગ્યું. તે વખતે ઇન્દરકૃપાથી એવી પરિસ્થિતિ હતી કે, કુટુંબની ચિંતા જે પહેલાં વધી મારે હતી તે હજીથી થઈ ગઈ હતી. અને મારા મનમાં એવા વિચારો તો હતા કે, કાંઈને કાંઈ સેવા પુરવઠા, પરી પાઠ્ય સેવા આપું. "પણ એ સેવા-કાર્યમાં પડવાને માટે પાછા એક પિતા જોઈએ. એ પિતા મને જોગિતા ગાંધીજીની અદર દેખાયા અને જેમ એક પુત્ર પિતાને જઈ વળગી પડે એમ હું ગાંધીજીને વળગ્યો; અને એમની સાથે મારો એ કોઈ સંબંધ [અનુ. ૫૦ ૨૧૬]

ત્રિવેણી સંગમ

સકનકર્તા મુગ કેડ

(૩૨)

બાપુના ડાબા હાથની કોણીમા દરદ થતુ હતુ. ડોક્ટરનુ કહેલું હતું કે હાથને આરામ આપવો જરૂરી છે તેથી ડોક્ટરનુ કહેલુ માનવાના હેતુથી—એટલે કે ડાબા હાથની કોણીના હાડકાને આરામ આપવાની એની સલાહ માનવાના હેતુથી—નવી જ સુક્તિ બાપુએ શોધી કાઢી બારેડોલીમા બનલે! 'ચરવડા ચક્ર' એવો છે કે જેની ત્રાક ઊવગસુલટી ચકાની શકાય ડાબા હાથે આ રીતિયે ચલાવી શકાય એવી રીતે એની ઉપર ત્રાક ઊવરી ચકાવીને એ રીતિયે બાપુએ ચવાવવા માલ્યો આમા આશમ મગવાનો કેટલો સબલ દરો તે સમજાય એમ નથી, કારણ ડાબા હાથે તાર ખેચવાને બદલે ડાબો હાથ ચક્રર ચલાવે છે, અને જમણો તાર ખેચે બનેની ઉપર પડતી તાણુ માન અદવ બદલ થાય પણ બાપુએ તો પ્રયોગ શરૂ કર્યો! થોડી વાર તો તાર કાઢવો યુરફેલ પડ્યો મહાદેવભાઈએ પણ નાશિકમા એમનો જમણો હાથ બહુ દુખતો હતો ત્યારે આ સુક્તિ અજમાવી લોઈ હતી પણ તે એકે તાર કાઢી શક્યા નહોતા, એટલે પડતી મૂઢી હતી પણ બાપુએ તો ચલાવ્યે જ રાખ્યું કંવાક દેડેક તેના ઉપર પ્રયત્ન નરી રાખ્યો અને સાન પૂછી કાઢી સાનરી પૂછીમાથી તે હમેશની જેમ તાર નીકળવા લાગ્યા! એટલે બાપુ મહાદેવભાઈને ખુશ થઇને કહે - "જો, હવ તાર નીકળ્યા, એટલે મારા રાજના ખાસબાપુ

૩૭૫ તો પૂરા થયા, કારણ ગઈ કાલના ૨૮૨ થયેલા છે "

મહાદેવભાઈ ' બાપુ આમા આરામ તો જોઇએ જ મળે છે "

બાપુ "આરામ તો જેવ પડશે એટલે મળશે ન મળે તોયે એ જોડતો વેપાર નથી, કારણ જમણો હાથ ઠેક વાર છેક જોડતી પડે તો આ ટેવ પડેલી સારી છે! "

(૩૩)

જીજે દિવન બાપુએ ચરવડા ચક્રના મોઢિ ચાખા દેરફાર કર્યા કાલના રીતિયાની થરીએ! બરેમર નહોતી તેને લીધે પેતાનો જ રીતિયો! ઠીક કર્યો, અને ડાબા હાથનો પ્રયોગ ચાલુ રાખ્યો પરિણામ કાલના કરના સાડુ હતુ કાલે હવ તાર કરતા આ કલાક લાગ્યા હતા, આજે ૮૫ તાર અઢી કલાકમા નીકળ્યા

આ લોખંડે વલ્લભભાઈ કહે "આમા કાઈ ફાયદો ન થાય પાકી કોઢીએ કાના ન થડે આપતુ જુલુ આલતુ તેમ ચાલવા ડોની."

બાપુ "કાલના કરતા આજે પ્રગતિ સારી થઈ છે. એની કોઈ ના પાડી શકે તેમ નથી "

વલ્લભભાઈ કહે "એ તો આશ્રમમા કોઈ બજારો તો ડાબા હાથે કાલવાતુ શરૂ કરી દેશે, અને એ પથ ચાલશે."

બાપુ "એ તો બલુવાના જ આ જખતે લખીશ "

વલ્લભભાઈ જરા જાણીર થાને "આના કરતા તો બાજકોને જ બંને હાથે રીતિયા

ચલાવતાં શીખવ્યા હોય તે સારું.”

બાપુ કહે “માઝી વાત જપાનમાં તો જાણકોને બને હાથ વાપરવાનું શીખવવામાં આવે છે જ.”

(૩૪)

એક દિવસે નવો રેલિયો મહાજેવભાઈએ ચલાવવા માલો અને એવો અવાજ નીકળવા માલો કે બાપુ આતરડી કપાઈ જતી હોય તેવું મો કરીને કહે - “કેઈ કલાકાને પોતાની કૃતિમાંથી બેટુદો સર નીકળતો હોય અને હું બાપુ છે તેમ અને માય છે”

પછી બાપુએ પોતે મોઢિયામાં અમુક ફેરફારો સૂચવીને જેલમાંના સુધાર પાસે નવું મો બેધુ કરાવ્યું અને એનું પરિણામ હાથે હાથે પણ સરમ આવ્યું બાપુ બલે જ-મધી બંજરાસરી હોય એવું ઘણી વાર ભેઈ શકાય છે, તેમ જ વેલ વલ્લભભાઈ માટે સફરનો પાક આવ્યો, બાપુએ તુરત જ એનું પૃથક કરણ કહી આપ્યું એટલે વલ્લભભાઈ કહે - “તમને એ બધું શી રીતે ખબર પડે?”

બાપુ “હું એક વર્ષ કપાઉંડર પણ હોતો ના?”

(૩૫)

જેલમાં મગન રેલિયો (એ હાથે ચલાવવાનો રેલિયો) આવ્યો એટલે બાપુએ તેના ઉપર એએક કલાક મહેનત કરી અને આખરે ૨૪ તાર કાઢ્યા ત્યારે તેમને શાંતિ થઈ વલ્લભભાઈ આજો વખત હસના હતા અને કહેતા હતા “જેટલું કાઢ્યો તેથી વધારે બગાડ્યો”

બાપુ કહે “એ તો મારા હાથે કાલવા વિશે પણ હસનારા તમે હતા ના? જુઓ આ તાર નીકળવા માલો, હવે તમે

આ તરફ નહીં જોયો ત્યાં મુખી એ તાર નીકળ્યા જ કર્યો”

(૩૬)

બીજે દિવસે મગન ચરખા ઉપર કાંતવા બાપુ ઉત્તમકૃષ્ણી બેઠા પણ ચરખો કેમ ચાલે નહીં વલ્લભભાઈને મવારનું કહી કાપ્યું હતું કે, “તમારા શાપ નહીં હાથે તો ચાલશે”

૯-૧૦ વાગ્યા મુખી ચલાવ્યું પણ પૂણી બગલ્યા ઉપરાંત કશું પરિણામ ન આવ્યું!

આ ભેઈને વલ્લભભાઈ ગમતકરતા બોલ્યા -

“એક કોકુડું ઉતારીને બીજુ બધું કે શું?”

જપેરે પણ એમ જ થયું! રેલિયોના ભેજના ટાઈટ કર્યા, તેલ પૂર્યું, બધાં બાના કર્યા. મહુદેવભાઈએ પણ ધીક વાર માથું ગામું, પણ રેલિયો ચાલે જ નહીં!

વલ્લભભાઈ ઊઘીને ઊઘ્યા એટલે કહે:

“કાત્યુ, હવે બધ કરો”

બાપુ કહે: “કાત્યુ, કાત્યુ અમારો સમ આટલી પડવાનો નથી આખરે સોરમુખત હોતી પાસે બેસનારો હું વધો ના!”

વલ્લભભાઈ: “નીચે બહુ કાંતેલું” પડ્યું હેખાય છે”

સાચે તો વલ્લભભાઈની પણ મરકરી ચલાવવાની વૃત્તિ નહોતી રહી બાપુએ હાથે હાથે શરૂ કર્યું લગભગ પાંચ કલાક મહેનત કરી હોયે બાપુ તાલન ચાકેલા હતા, લોધપોધ થઈને આડ વાગ્યા પહેલા પગ કાળાવતા ચોળાવતા ઊઘવા લાગ્યા. અને ઊઠીને તુરત ચૂઈ ગયા જતા જતા બાપુ વલ્લભભાઈને કહે: “ભેભે, કલે - રિયો જરૂર ચાલવાનો છે અહા મોટી છે”

વલ્લભભાઈ કહે “આમાં પણ અહા?”

બાપુ કહે “હા, હા, અહા તો ખરી જ.”

મથુ જ્યારે પોતાનું મદિર ગ્રેમનું સિયન કરીને બાધવા શકુ ભે,ને બેઠા છે, ત્યારે માણ્યો ત્યા પથરા લાવી લાવીને સીંચે છે!

— ચુરુદેવ

ખાસખાસ

બાપુજીની મીઠી વાતો - ૭

સાને શુકલ

બાપુજી રેખાતા હતા માવકાકલા હોકાં
કોના કે બાપુજી એટલે મૂઠીભર હાકાનો
માળો પરંતુ તેઓ પોતાની તબિયતની
અત્યંત કાગલ હેતા બદોબર નિયમિત
આહાર ફરડુ, માલિસ વગેરે હોય જ શરીર
એ સેવાનું સાધન છે તેને સ્વચ્છ સતેજ
રાખવું એ આપણું કર્તવ્ય છે દેહ એ મજબૂત
મંદિર છે તેને કાળજીપૂર્વક બળવાન રાખવો
એ આપણું કર્તવ્ય છે મહાત્માજી નમળા
પણાના પૂજારી ન હતા તેમને અસાધ્યપણ,
પછી તે મનનું હોય કે શરીરનું, જવાબે
મમતુ નહિ ભરપૂર ખા, ભરપૂર સેવા કર
એમ તેઓ કહેતા.

પૂજ્ય વિનોબાજીની તબિયત જરા અસાધ્ય
થઈ હતી વિનોબાજીને જ ૧૮૪૦ની સાલમાં
મહાત્માજીએ પહેલા સત્યાગ્રહી તરીકે નીમ્યા
હતા વિનોબાજી જેવી સત્યઅહિંસાની મૂર્તિ
આરે મહારાષ્ટ્રમાં, ભારતમાં જન્મ્યે જ જોવા
મળે. સાબરમતીના આશ્રમમાં જે સૌથી
પહેલી સત્યાગ્રહી મંડળી આવી, તેમાં તરુણ
ધારા બાપુ

વિનોબાજી હતા અસ્તુ

વિનોબાજી તબિયતની કાગલ હેતા નથી
એવી ફરિયાદ સેવાશ્રમમાં ગામીજી પામે
કરવામાં આવી ગામીજી એક દિવસે વિનોબા
જીને કહેવા લાગ્યા ‘તું તારી તબિયતની
સંભાળ લેતો નથી તને કહેવા મારે મારા તામામાં
લેવો પડશે તારી તબિયત બદોબર કરવી પડશે’

“મને ત્રણ મહિનાની સુકંત આપે
એટલા વખતમાં એ બરોબર ન સુધરે તો પછી
મને આપના તામામાં લેજો” વિનોબાજી બોલ્યા

હિંદુસ્તાનનો અસાર આથી પર રાખનારને
પોતાની તબિયતની ચિંતા શા માટે એવું
મનમાં લાવીને ઇચ્છાશક્તિના મેઝુ સમાન
વિનોબાજી પોતાની તબિયત તરફ ધ્યાન
આપવા લાગ્યા ત્રણ મહિનામાં તેમણે પોતાનું
વજન ૨૫ પાઉંડ વધારી જતાંયું મહાત્માજી
આનંદ પામ્યા

મહાત્માજીને હજીપુટ માણસો જોઈતા
હતા દુબળા જોઈતા ન હતા દુબળાપણું
એટલે પાપ એ ધ્યાનમાં રાખજો

કાર્યકર્તાઓને

— — — — — ●

દેવારનાથજી

કાર્યકર્તા એટલે નેવક કાર્યનો સબધ દેટદો વિશાળ અને વ્યાપક છે, તે દરેક કાર્યકર્તા વિચારે ક્યારેય કામ કરનારનો ઉદ્દેશ ક્યાં હવા આપવાનો જ ન હોય ફરીથી ફરીથી ખીમાર ન પડે તે તે જીવે એ જ મુજબ, શિવજીએ પોતાના કામ બાબતમાં વીંધારે વિચાર કર્યો મામાય પોતાનાં છોકરા આપણને સોપે છે શિવજીનું કામ અનુષ્ઠાને તૈયાર કરવાનું છે. પોતાને જે તૈયાર કરી શકે, તે ખીમારે તૈયાર કરી શકે શીખવુ સહેલું છે, શીખવવું અઘરું છે તેને માટે કસાની જરૂર છે મુશ્કેલી દેવાનું કામ અઘરું છે જેની પાસે આરંભ હોય, તે જ ખીમારે આરંભ વાન બનાવી શકે

ખાદી પહેરનાર અને ખાદી ન પહેરનારના જીવનમાં ઘણો તફાવત હોય છે ખાદીનો જીવન સાથે ગાઢ સબધ છે ગામીજીને અદ્વિસક સમાજ સ્થાપવો હતો એવા શોષણ દીન સમાજ માટે શ્રમપ્રતિકા સ્થાપલબન હરત ઉદ્યોગ આશર્યક છે સ્થાપલ નબ બધી ખાલુથી કેવળ જીવે તમે સ્થાપલબનનો

કિશોરનાથભાઈ [અનુસંધાન ૧૪ ૨૧૨ થી ૨૧૫] રહ્યો તો તે રિતા-પુત્રનો જ રહ્યો હતો "

આપુજીના અવસાનને ઘણા મહિનાઓ પીટી ગયા હતા એક દિવસે સાહે કિશોરલાલ સાહે એક બે મુરખીઓ સાથે વાતચીત કરતા હતા વાતચીતમાં આપુજીની વાત નીકળી કિશોરલાલભાઈએ પા 'ગાંધી અથવા કાર હોય અને એકાએક વીજળીનો સ્પર્શકાર થાય તેથી ગંધ પ્રકાશ ફેલાઈ જાય પરંતુ બીજી ઘણે વીજળી આદર્ય થતા, પહેલા કરતાયે પધારે ગાંધી અધિકાર હોય એમ આપણને લાગે છે એવું જ આપુજી જતા ૨૧૬]

આદર્ય સમાજ સમક્ષ મૂકી સમાજને શોષણ દીન સમાજનો ખ્યાલ આપી શકે।

તમારી પાને રૂં આશા રાખુ છું કે તમે ખૂબ વિચાર કર્યો વિચારમાં નિશ્ચિતતા હશે, નિશ્ચિત હશે તો અનેક સ્વરથ તમને સમજાશે ગામીજી કહેતા, 'સમજાવું હર માતો,' એમ તમે પણ સમજીને કામ કરો, તમારું કામ સુધારતા બંધો કામની ઉત્તતિ થશે માયે તમારી પણ ઉત્તતિ થશે

જે માણસ જીવનનું ક'યાજી ઈચ્છે છે, તે અર્હીયા ટકી શકે સ્વરીસુખ કરતા નિશ્ચે કા] પ્રાપ્ત કરવા જેવું છે એવું માનનાર જ અર્હી આવી શકે અર્હીયા કામ કરનાર પોતાનું કામ અધિકારિક કેમ સાડુ માય તે વિચારે નિશ્ચીકર તમે ક'ય' કરતા રહો તમારા કાર્યથી સમાજની ઉત્તતિ થાય તમારામાં સ્વરકાર આપવાની યુક્તિ હોય, પૈસાની કટિ ન હોય મનમાં ઝીણી ઝીણી પણ નોકરીની ઈચ્છા હશે તે અર્હી ટકવાના નથી

આપણા સામાન્ય ઘણેવારમાં અલગતા હોય છે આશ્રમમાં તમે કુટુંબ બનાવના કેળવો

અનુભવા હ' અને આજ કિશોરલાલભાઈ, તમે જતા અમારા જેવાની પણ એવી જ સ્થિતિ છે। તમારો 'જનજી આત્મા અમને પ્રેરણા આપે તો રહે એ જ અમે માગીએ છીએ અમારા જેવાના માર્ગમાં તમે પણ કશિકા પ્રેમજી જ્યોતિ સમ હતા એ દિવ્ય જ્યોતિ તો સનાતન પ્રકાશની જ રહેશે પરંતુ આજે તો અમને બધે અધિકાર જ બસે છે હે જ્યોતિર્ધર।' 'તમસો મા જ્યોતિર્ગમય।' અમારી આ માર્ગના સાધાને અને અમને સુપરે દોરને જેમ તમે અમારી વચ્ચે ફર હો રહીને દોરતા હતા તેમ હવે પણ દોરતા રહેજો

ધ્યારામપુ

સદ્ભાગ્યે મારા ભાળપણમા સાથ ચારિત્ર્ય દીન એવા શિક્ષક તમે ભણવ તુ મારે ભાગે ન આપ્યું એવા કેઈ હોય તો એ વિશે મારા કાન ઉપર કરી વાત આવી નહીં લોકમાન્ય તિલકના મુખી સાથી વિષ્ણુ શાસ્ત્રી ચિપ્પુશ્કરના ચરિત્રમા મે વાંચ્યું છે કે નાનપણમા એ લોકે જ્યારે મળસકે નિથાળે જાય અને વર્તમા શિક્ષકને ન જુએ ત્યારે તેઓ પોતાના શિક્ષકને એમની વેરયાને ઘેર જઈને ઉઠાડીને લઈ આવે અને શિક્ષક પશુ ચરમાયા ચિતા, કેમળો કરીને, બાગકે સાથે નિથાળે આવે !

અમારા જમાનામા બધા જ શિક્ષકે અમને નીતિને ઉપદેશ કરતા અને તેથી પોતાના જીવનમા અમુક ઊંચાઈએ રહેવાનો એમને ગમે રહેતો માટે સામાન્યપણે એમના પ્રત્યે મનમા આદર રહેતો.

એક શિક્ષકે મારા પિતાથી વિશે, "તેમને લાભ મળી હશે," એવું કહ્યું ત્યારે મને કેટલું માંડું લાગેલું તે મે નોંધી રાખ્યું છે કારણના એક અસરકારી ઘનશ્યામ વાણી માસ્તર તરફની ચીક પછુ મે કયાક નોંધી હશે એ બાપડાનું જીવનનું ધોરણ જ હવક એન્ડે એકે હું મરાડી બીજામા હતાં તોયે મને એને વિશે મનમા તિરસ્કાર જ જાગ્યો.

મારા મનમા શિક્ષકો પ્રત્યે જે આદર બાવ પ્રયત્નપૂર્વક રેડાયે હતો તેને આવા કેટલાક કિસ્સાઓથી ક્યારે આઘાત પહોંચવાથી માત્ર પારાવાર તુકરાન ચસુ એમ મને મોટા ઘણા પછી લાગતું પછુ આજે પ્યારબાપુ

તટસ્થપણે વિચાર કરું છું ત્યારે એ અતુલ બળને લીધે મને લાભ જ થયો છે એ વિશે શક રહેતી નથી શિક્ષકો તેટલા બધા સારા, પવિત્ર પુરુષો, ચારિત્ર્યના દીપસ્તભ, એમ માનવાથી મનને સતોષ જરૂર થતો, પણ એ વૃત્તિ પાછળ અહા કરતાં ભોળપણ જ વધારે હતું અને ભોળપણ કેઈ પણ રીતે આધ્યાત્મિક વૃત્તિ ન જ કહેવાય રાજનિષ્ઠ પ્રભ જનમા ખરાબ રાજ્ય પ્રત્યે તિરસ્કાર હોવા છતાં રાજની ગાદી પ્રત્યે જેમ ખરેખરી નિષ્ઠા હોઈ શકે છે તે જ પ્રમાણે શિક્ષક એ શિક્ષક છે એટલા માટે જ એમના પ્રત્યે મુરખપીભાવ કેળવવો ઘટે છે, અને એમના વ્યક્તિમત હોયો હરશુભ્ર કરવાના હોય છે એ વસ્તુ હું એક નાનપણમા જ શીખ્યો નિશાળના બીજા વિદ્યાર્થીઓમા એ વિવેક ન હોવાથી શિક્ષક પ્રત્યેનો તિરસ્કાર વ્યક્ત કર્યા વગર એમનાથી રહેવાનું ન હતું હું એ હોયમાથી ક્ષમાભિક્ષ રીતે બચી ગયો, અને એ લાભ મને આખા જીવનમા ઘણો જ મહદગાર નીવડ્યો છે.

બાળકોના મનમા એ વિચાર ઊભી નથી થકનો કે પોતાના માબાપ પોતાને માટે અત્યંત પૂજ્ય વ્યક્તિ હેવા છતાં હુનિયા માટે તેઓ સામાન્ય વ્યક્તિ જ હોય છે માબાપ પ્રત્યેનો પૂજ્યભાવ વ્યક્તિગત સબધને લીધે હોય છે એમા માબાપની યોગ્યતા અયોગ્યતાને સબધ હોતો નથી એવો એ સૂર્ય લેક શિક્ષકને લીધે હું સમજ અને કેળવી શક્યો એ જિંમીની મોટી મૂંઝી જ સમજવી એકઝિ. આને હું ધર્માનુભવ એટલા માટે કહું છું કે આવો લેક કરતા શીખીને

પણી મનમથતમાંથી અને મૂંઝવણમાંથી હું
બચી ગયો. ત્યાર પછી મામાપોના કૌટુંબિક
જીવનમાં નાનોચોટો સ્વાર્થ, પક્ષપાત કે
એકાગ્રિતા જોવા છતાં અને ધાર્મિક વિચારોમાં
પણ એમનું ભોળપણ નજરે ચડ્યા છતાં
એમના પ્રત્યેનો આદરભાવ જોડો યથો નહીં
અને મારાં કર્તવ્ય વિશે પણ મૂંઝવણ પેદા
યઇ નહીં શિક્ષકો પ્રત્યે અદ્વિતીય કેળવવાના
વિષયોમાં એમના કૃદ્ધતા દોષો તરફ ધ્યાન
જવાથી ઠોકર વાગ્યા જેવું જે થતું તે અત્ય
ભવ સુખાવહ ન હતો, પણ મારા ધકતરમાં
એનો ક્ષણો હું મહત્વનો ગણું છું.

આગળ જતા, અગ્રેજી છઠ્ઠા ધોરણમાં
ગયો હતો ત્યારે, અમારી વાગ્ધિની સભાગમ્ય
એક વાર અચાની વિષય નીકળ્યો હતો કે
'દરેક યુવકે કોઈ બક્ષિને પોતાની નજર
આગળ આદર્શ તરીકે રાખવી કે નહીં?'
મારી સામેના વિદ્યાર્થીનું કહેવું હતું કે
બક્ષિને આદર્શ તરીકે સ્વીકાર્યા વગર
માણસનો વિદ્યમ થઈ જ ન શકે સિવજી,
નેપોલિયન વગેરે કેટલાય દાખલાઓ અલ
દાકથા મેં કહ્યું કે એક પુરુષોના સદ્ગુણોની
કદર તો હોવી જ એવું પણ પોતા માટે
આદર્શ તરીકે કોઈ બક્ષિને સ્વપાથ જ કેમ?
એનામાં કોયો હોય, ■ કૃષિતા હોય, એના
જમાનાનું પછાતપણું હોય આદર્શ તો
તાર્કિક ચિત્ર — abstract principle — જ
હોય આપણે એ ચિત્ર પણ અનુભવ અને
ધ્યાન પ્રમાણે સુધારતા જઈએ.

મારી દલીલ મેં એટલી સચોટ રીતે
રજૂ કરી હતી અને મારી બાબુ, મારી દૃષ્ટિએ
એટલી સ્વયંસિદ્ધ હતી કે છોટરવાદથી ઊગરેલા
અધ્યક્ષ સમારોષ કરતી વખતે મારી બાબુનું
જ સમર્થન કરશે એવી મારી ખાતરી હતી.
પણ અમારા કિતૂર મારતરે તેમ ન થયું.
મારા તરફ એક અને અમનવતા હોય, અને
અપીત કરના હોય એવી હોય એવી રીતે
એમણે કહ્યું કે કોઈ બક્ષિને આદર્શ તરીકે
સ્વીકાર્યા વગર છૂટકો જ નથી હોતો. એના
વગર માણસ થઈ જ ન શકે કિતૂર મારતર
અમારા મસ્તુનના શિક્ષક. એટલા કંઠક.
તેટલા જ વિદ્યાર્થીવત્તમ હું ત્યારે સંસ્કૃતમાં
છ દોળક રચના કરતો ત્યારે એક બાબુ મને
વહે કે વખત કેમ બગાડે છે, અને બીજી
બાબુ, પોતાનો ઠીક ઠીક વખત બગાડીને
મારી દૃષ્ટિ સુધારી આપે એમના પ્રત્યે
આદર ઉપરાંત કંઈક ભક્તિભાવ પણ હું
તેરનો હતો એમની વાત સામળીને મને
હું મ થયું અને થયું; આટલી વાત પણ
એ અમલ શકતા નથી કે બક્ષિ તો અપૂર્ણ
જ હોય! અપૂર્ણ બક્ષિને ધ્યાનમૂર્તિ તરીકે
સ્વપાથ જ કેમ? હું તો પૌરાણિક દેવોની
બક્ષિ કરતી વખતે પણ એમના દોષોથી
મૂંઝાઈ છું ત્યાં કેવળ માનવીને આદર્શને
રચાને શી રીતે સ્વપાથ?

મેં મનમાં કહ્યું, "તમે ભલે ગમે તે
કહો. મારી ખાતરી છે કે મારી બુધ્ધિ જ
બરાબર અને શ્રેષ્ઠ ■"

કલ્યાણની પ્રાપ્તિને માટે માણસે બાહ્ય પરિસ્થિતિ સુધારવાની પગલતમાં પગવાની જરૂર નથી.
પોતાની બાંને જ સુધારવાની છે. પોતે કંઈ જોઈ કરતો હોય તો તે કરતાં અટકવું અને સાકું ન
કરતો હોય તો તે કરતાં થઈ જવું. માણસને સાચા કલ્યાણ તરફ લઈ જનારા જે ખારણાં છે તે
દરેક પોતાની તરફ ઉઘાડવાનાં હોય છે.

— મહાત્મા દાસદાસ

પ્રકાશનાયુ

એક સમયે અમવાન
આવસ્તીમા વિહાર કરના
હતા બિપુએને સયો
ધીને ભગવાન યોગ્યા -

બિપુએ! જૂલકાળમા
આ આવસ્તીમા વેદેહિકા
નામની એક શીખત
ચૂડપાની રહેતી હતી
વેદેહિકાની એવી કીર્તિ
પ્રસરી હતી કે, “વેદે
હિકા નર, નિઃકલહ અને
ઉપશાન્ત છે”

વેદેહિકાને ઘેર કાલી
નામની ઇશ, આલસ્ય
રહિત અને સરસ ગીત

કામ કરનારી દાસી રહેતી હતી અક દિવસે
દાસી દાસીના મનમા થયું “મારી સ્વામિનીની
એવી કીર્તિ” છે કે એ નર છે, નિઃકલહ છે
અને ઉપશાન્ત છે તો શું ખરેખર મારી
ચેકણીના અતરમા કોપ નથી એટલે એ કેાધી
નથી કે પછી અતરમા કોપ છે પણ હું મારી
રીતે વર્તન કરું છું એટલે એ કોપને બનાવતી
નથી? આમા સાચું શું છે? લાવને મારી
સ્વામિનીની જરા કંમટી તો કરી જોડ
પછી હે બિપુએ! કાલી દાસી દિવસ થણે
ચડયો ત્યાર બાદ ભીડી એ જોઈને વે હિકાએ
કાલી દાસીને કહ્યું “અરે, હે કાલી!”

“શું છે અધ્યા?” (આર્થા=સ્વામિની)

“તું કેમ દિવસ ચડયા પછી ભેડે છે?”

“અમસ્તી અધ્યા!”

“અમસ્તી! આ દાસી તો મારે હુટ
અને બહુ જ ચડેલ છે!” એમ કહી
આ રાખા પુ

પદમનાભ શ્રી. નૈની

ચેકણીએ કોપથી પોતાના
મન ચડાવ્યા

ત્યારે બિપુએ!

કાલી દાસીને થયું :

“જોહો, મારી ચેકણીના

અતરમા કોપ છે અને

છતા તે પ્રગટ કરતી

હોતી એના અતરમા

કંઈ નથી એમ તો નથી

જા માર, હજના વધારે

રીક્ષા કરીશ”

ત્યાર બાદ હે બિપુએ!

કાલી દાસી ફરીયા મોટે

મોટે દિવસ ચડયા પછી

ભીડી ચેકણીએ ફરીયા

પ્રશ્ન કર્યો કે, “મોડી કેમ ભેડે છે?” કાલી

દાસીએ પહેલાની મારફત જવાબ આપ્યો

“અમસ્તી જ” “વાહ રે વાહ! આ હુટ

દાસી તો દિવસ ચડયા પછી ભેડે છે!”

એમ કહી વેદેહિકાએ કહું વચનો કહ્યા એ

આલની હે બિપુએ! કાલી દાસીને થયું

“કીક, ચેકણીના અતરમા કોપ છે જ હું

જ મારી રીતે વર્તતી હતી એટલે એ સાત

અને નર લાગતી હતી હું ફરીયા એક વાર

પરીક્ષા કરી જોડ

આ પ્રમાણે વિચાર કરી કાલી શીલુ નાર

ચોડી ભીડી એ જોઈને વેદેહિકાને ખબ ચીડ

ચડી તેણે ગુસ્સે યધને, કહું વચન બોલીને

કાલી દાસીના માથા પર સાકળથી પ્રહાર કર્યો

આથી કાલુ માથું ફૂટી મયુ અને લોહી

પહેવા લાગ્યું તે માથું દમાવીને રોડતી

પાડોસમા જઈને કહેવા લાગી “અરે ભુજો!

આ માનં નર શેઠાળીના કામને જીએ!
જીએ જીએ ગદારો ન કરવાનો સ્વભાવ!
જીએ એ કેટલી ઉપચાન્ત છે તે!
હું જરા મોટી બેઠી એટલે તેજે માડું માડું
ભાંગી નાખ્યું!”

ભિખુએ! વેરેડિહાનું આણું દૃત્ય બોધને
બધા લોકો તેને આવા અપશબ્દો કહેવા
લાઘ્યા: “ધિકાર છે વેરેડિહાને! એ તો
અનર છે, કલક કરે એવી છે અને બહુ
કઠોર છે!”

એ જ રીતે હે ભિખુએ! અહીં કોણ
ભિખુ ત્યા સુધી જ નર રહે છે, નિષ્કલક
રહે છે, ઉપચાન્ત રહે છે, જ્યાં સુધી તેને
કોઈ અપ્રિય શબ્દ કહેતું નથી પરંતુ જે
ભિખુ તેને કોણ અપ્રિય શબ્દ કહે તેણે તે
નર રહે ત્યારે જ તેને નર સમજવો,

નિષ્કલક સમજવો, ઉપચાન્ત સમજવો.
ભિખુએ! હું તે ભિખુને સુવચ, નર અને
ચાન્ત નથી માનતો. જે કેવળ વચ, ભિક્ષાન્ત,
શયન, આસન, ઔષધ અને એવી બીજી
વસ્તુઓ મેળવવા ખાતર જ સુવચ થાય છે,
મૃદુ ભાષણ કરે છે અને નર બને છે. પરંતુ
ભિખુએ! જે ભિખુ ધર્મનો ખ્યાલ રાખી,
પેલાના મનને ખ્યાલ રાખી સુવચ રહે છે,
સદા મૃદુ ભાષણ કરે છે તેને જ હું સુવચ
હું છું. એટલે ભિખુઓ તમારે આ
શીખવું જોઈએ:—

“ધર્મ સારોનો ધર્મ” શુદ્ધ કરીને!
સુવચા ભાવદામ, સાવચત્સલ
આપજિજ્ઞાસામર્થતા”

(ધર્મનો મહાર કરી, ધર્મને જ શ્રેષ્ઠ માની,
હું સુવચ ધર્મ, મૃદુભાષિતાને પ્રાપ્ત કરીશ.)

વિદ્યાર્થીઓને

અથવા પીઠ મોઢી

હું તમારી ક્ષેત્રે અને જવાબદારીએ તેમ જ જે કાર્યે તમારે કલ્યાણ છે એ વિશે
થોડુંક કહીશ છતાં સમૃદ્ધ કરે એવા કેટલાક સાદા સદૃશ્યો તમે કેળવો એમ હું
ઇચ્છું છું. એવા સદૃશ્યો એકએક સુવાન ગ્રી-પુરુષ કેળવી શકે એમ છે, હું તમને
પ્રથમ એ કહેવા ઇચ્છું છું કે, તમારા પહેરવેશ તેમ જ વ્યક્તિગત ટેવાની બાબતમાં
કુચ બનતાં અટકો. એ માટે એકે બદલાવું નથી; એ દેશદિગતિગતની નિશાની નથી અને
છવનમાં સાદાઈ ભાવવાની સાથે પણ એને કંઈ લેસરદેવા નથી. આ બાબતમાં આજે જે
કંઈ શિક્ષિતા એવા મળે છે, એ ઘણું કરીને એવા કોઈ ખાલમાંથી પેદા થાય છે કે,
પહેરવેશ, હાલચલન અને એવી બીજી બાબતો તુચ્છ છે, અને સ્વતંત્ર લોકોએ એમની
વિશેષ પરવા ન રાખવી યદે હું તમને આવી બધી જોડી માન્યતાઓને તજવા કહું છું
અને તમને લક્ષ્યમજ્ઞ કરું છું કે, તમે સાત શુદ્ધિશાળી માનવીની મુશ્કેલ વર્તતાં શીખો;
તમે એ બુલસો નહીં કે, એક મોટા દેશના નાગરિક તરીકે તમારી પાસેથી એટલી
અપેક્ષા રાખવામાં આવે જ છે.

ઘણાપરસ મણમે માને છે એ પ્રમાણે આપણે માનવું મૂર્ખાઈએકરેણું છે કે, પહેરવેશની
સાથે આપણને કશી લેવાદેવા નથી. પહેરવેશમાં સુવચતા એ માનસિક સદૃશ્ય તેમ જ
આચરણવું એક સુસજ્જ છે; અને જેઓ એ બાબતમાં બેરકાર રહે છે, તઓ આપણા
છવન-બધકાર વિશેની જોડી છાપ જ દુનિયા પર પાડે છે.

ગોરખનાથ - - - - -

અનન્દર આગેવાન

ગોરખનો જન્મ ૧૦ થી સતાન્દીમાં આવેલા પાસેના જયશી નામક ગામમાં થયો હતો એની ઉત્પત્તિ વિષે કેટલીક વિખિત વાચકઓ પછી રહી છે પણ એ બધી વાતો અહીં અરથાને

ગોરખનાથને કુ સોરખના સત વર્ણુ ક રણુ કે એકવાર જિ નાગની ગેયી ગુલાઓમાં ગોરખ નાથના એમણા હતા અને આ ધરા એની વિદ્યાર ભુમિ બની હતી. ગોરખનાથ ચૌરાસી સિંહો માટેના સે યી પ્રતિમ સળી અને લોકપ્રિય સિદ્ધપુરુષ હતા. નવનાથમાં એ અમરવર નેતા હતા અને આદિ કવિ તરીકે સૌથી પહેલુ નાથ એમનુ જ આવે છે તમની વાણીના મૂળનો સૌરાષ્ટ્ર શુભરાત, રાજસ્થાન નેપાલ ને તિબ્બત સુધી ચૂળે છે એમની વાનુંની વેધકતા રામજયુ જવી છે એને। પથ પજુ અગનને। પથ છે હવે ભેદએ તેની કલામક-સર્જના

વાવગ ધરતી ને વાવગ કાયા,

વા વાઈ વરમા વરસે

મ્હારા મરથા।

પારકે ખેતર સાધુ મત રે જાના-ટેકો

પારકુ તે રૂપ ભેઈ દિલ ન ડગાવે,

છતી બાછ હારી બયો-મ્હારા

પારકુ ખેતર ભેઈ બીજ મત વાવે,

વાવીને પછે પનાયો-મ્હારા

તાજા પીત્તાગની ઘાણીએ પીલાયે,

પાપી પામર આણી-મ્હારા

મછદર પ્રનાપે જતિ ગોરખ બોધ્યા,

અનુભવ અમૃતવાણી-મ્હારા

ઉપરાંત પદમાં મન રૂપી મરથાને સમોષતા કહે છે કે આ સમગ્ર જીવન અને જમન અગ્રિધર ક્ષણિક છે હે સાધુ। પરાગની દિર કહી ન ચરો। પાગમ રૂપ ભેદને મન ચમિત ન કરો। અને એ પરામ ખેતર રૂપી સીમા વીષ રૂપી ખૂદ્યા બીજ ન વાવરો। નહિતર પછે પતાયો। આમ બહા ચપનો અદ્ધિમાં ગોરખે પોતાની અધતવાણીયા ગાયે।

સાગ્રજ જતા જનિ ગરખ કહે છે

રંગાર મુખિયા કેઈ ન દેખવા-ટેકો

જ્યા ભેડ ત્યા મુખડુ ન હોય મેરે લાલ-રજા

જમી બી દુખિણી આસમાન દુખિયા

માવા બાપુ

પવન પાણીને મુખ નવ કાઈ મેરે લાલ-રજા

ચઢા બી દુખિયા મુરજ બી દુખિયા,

નવ લખ તારાને મુખ નવ કાઈ મેરે લાલ-રજા

રાજા બી દુખિયા પ્રજા બી દુખિણી,

નરનારીને મુખડુ નવ કાઈ મેરે લાલ-રજા

ભેમી બી દુખિયા રાગી બી દુખિયા

તપસી સ-યાસી કુ મુખ નવ કાઈ મેરે લાલ-રજા

મછદર કા પુ। જતિ ગોરખ બોધ્યા

જાન કરે સોઈ નર મુખિયા મેરે લાલ-રજા

આ જમતમાં લજ રે મખડુ નથી, ધરતીના

કમે કમ દુખથી પલવને। એવુ ગોરખ કહે છે

મુખ ને હોય તો કેવળ નામ-રમરજુમાં

આ ત્રીણુ પદ અર્થન-પૂર્ણ વદન-સખ્યા

એવી જાણ આડ જરીના અસમાજ ઉતારી અથ

મહાના ઓળા અળયા કરી નમ સત્યનુ દર્શન

કરાવી આપે છે

મનસા માલણી છ રે,

ગોરખ જાગતા નર સેવ-ટેકો

જાગતા નર સેવ,

છુને મગે નૂરીજન દેવ-મનસા

પચ્ચર પૂએ હર મિલે તો,

મેં પૂણુ ગિરિશય,

કો પહાડકી ચક્કી મનત હે,

પીસ પીસ જગ પાપ-મનસા

માલજુ લાવી ફેલડા,

એનો કમિયે કમિયે છવ;
 એ હી ફૂલ દેવન ફૂં ચડતે,
 દેવ જ પોતે શવ-મનસા
 માલજી લાખી ફૂલડાં,
 તે ધર્મો દેવની પાજ;
 એ દેવનમેં સામ હોય તે,
 દેમ ન આવે વાસ-મનસા
 ટંકજુ ઈર્ષ પધર ચલ્યો,
 ખયો છાતી પર પાય;
 એ દેવમા નો સામ હોય તે,
 ઘડનાશને ખાસ-મનસા
 ઈ પધરના દેવને.
 દિને જલમા ઠાલ;
 ખાચે ખૂટે તે ઠોને તારે,
 ઠોણુ કરે સંભાળી-મનસા
 પૂજારીના એ શિયાળા,

ઠાકર ઠાને ઠામ;
 બંદિવાન મંદિરના ઠાકર,
 દેવાના ભગવાન-મનસા
 એવ મુંવાળી રાંધીને,
 ધરી દેવની પાજ;
 જમનારે તો જમી ગયો,
 ને દેવને નાંવી વાસ-મનસા
 એક ભૂંચો દુભે ભૂંચો,
 ભૂંચો શબ ચંસાર;
 એક ન ભૂંચા ભેગી ગોરખ,
 કરી ભજન આધાર-મનસા

ગોરખ જમતા નર-ચૈતનને સેવવા આરેક
 આપે છે એ મંદિરની બડ-પાપાજી પ્રતિમાને
 પૂજ્યાથી કેઈ અર્થ સરતો નથી. ઊલટા એ મદા-
 ભયોમાં મદાસતા પ્રભુ પૂજારીના એકિયાળા છે.
 આમ પરાલંબી અનેકલિને ત્યામ કરી સ્વાલંબી
 થવા ગોરખ વિનવે છે.

રાજ્યનો સાચો સેવક

સુકલવાઈ

રામચાચી નામે નીકર ન્યાયાધીશ મહાત્મ્યમાં ખૂબ જ લાજીલા ચર્ચ થયા છે. તે શ્રીમંત માધવરાવ પેશવાના સમયમાં ચર્ચ થયા. રામચાચી ધણા જ નિરપદ્ધ અને નિરપદ્ધતાથી હતા.

શ્રીમંત માધવરાવે રામચાચીને દક્ષિણ વહેંચવાનો અધિકાર આપ્યો હતો. એક વાર રામચાચી દક્ષિણ વહેંચતા હતા. તે વખતે રામચાચીના મોટાભાઈ પણ દક્ષિણ લેવા આવ્યા. રામચાચીની બાલુમાં રામચાચી મોટા સુસદી નાના ફંદણીસ બેઠા હતા. તેમણે રામચાચીને સહજ ભાવે કહ્યું:

“ચાચીજી, આ આપના મોટાભાઈને વીસ રૂપિયાની દક્ષિણ આપો.”

રામચાચીએ મક્કમ અવાજે કહ્યું:

“ના છ. એ ઠાંઈ મોટા નિદાન પડિત નથી, જેથી તેમને વધુ દક્ષિણ આપું. મારા મોટાભાઈ હોવાથી મારે જો તેમને ઠંઈ આપવું હુએ અને એવી જરૂર જણાયે, તો હું મારી પોતાની મૂળીમાંથી આપવા ચૂકીશ નહિ. અહીં હું રાજ્યના સેવક તરીકે મારી ફરજ બજાવું છું. એ કામમાં પક્ષપાત કદીય ચર્ચ ચકે નહીં. ને હું પક્ષપાત કરવા છાડું તો હું સેવકની ફરજમાંથી હેઠો પડું.”

ચિંતની એકામતા કરવામાં મહદગાર માય
એવી બીજી બાબત જીવનમાં પરિમિતતાની
એટલે કે માપસરપણાની છે. માપસર રહેવું
ને કરવું અસ્વિકાર્ય અને સ્વસ્થ બધી ક્રિયામાં
ગૂંથી છેવું. ઔષધની માત્રાના વિસેરતા ગણીને
લેવાના હોય છે તેવું જ આહારનિદ્રાનું
કરવું બધે માપ રાખીને ચાલે. દરેક ઇન્દ્રિય
પર પહેરો બેસાડો. હું વધારે તો નથી
ખાતો ને! વધારે કાપતો તો નથી ને!
આખા આમતેમ ભટકીને ન જોવાનું ભેટી તો
નથી ને! આખું બધું ચોક્કસાઈથી ને
ઝીણવટથી તપાસતા રહેવું ભેઈએ.

એક ગૃહસ્થની બાબતમાં અને એક ભાઈ
કહેતા હતા કે, “તે મધે તેની ખોલીમાં
બધ તો એક મિનિટમાં તે ખોલીમાં શું કયા
છે તે તેના ધ્યાનમાં આવી બધ.” એ મનમાં
કહ્યું “હે ઇશ્વર! આ મહિમા મારે મારે
ન મારીશ.”

પાથપથાન ચીજોની મનમાં નોંધ
રાખનારે હું કંઈ તેને સેકેન્ડરી થોડો છું!
કે પછી મારે ચોરી કરવી છે! પેલો સાણુ
ત્યાં હતો ને પેલું ઘડિયાળ પલે હતું એ
બધું મારે શું કરવા ભેઈએ! મારે એ બધું
ભણીને કરવું છે શું! આખનું આ વધારે
પડતું ભટકવાનું મારે કાલું ભેઈએ એવું

જ કાનનું કાન પર થોડી રાખે! ટેલકાક
લોકોને તો ચાલ છે કે, ‘ફૂલશના જેવા
આપણા કાન હોત તો કેવું ચારું!’ એક
પણમાં કાચે તે કિશામાં હલાવીને ફેરવી
શકતા! માણસના કાનમાં ઇશ્વરે એટલી
ખાતી રાખી છે!” પણ કાનની આવી વધારે
ચકતી નકામી પ્રવૃત્તિ ન હોવી ભેઈએ તેવું
જ આ મન પણ બહુ ભેરાવર છે જરા કંઈ
ખખડપુ કે ત્યાં પહોંચી બધ જીવનમાં
નિયમન અને પરિમિતતા કેળવે. નબળી
વસ્તુ ભેઈ જ નહીં અરાબ ચોપડી વાચવી
જ નહીં નિદ્રાસ્તુતિ સાંભળવી જ નહીં
રોષવાળી વસ્તુ ન જ ખરે પછી નિરોધ
વસ્તુનું સુદા વધારેપડતું સેવન ન ભેઈએ
અનાજભટકા કેઈ ભાતના ન ભેઈએ દારૂ,
ભણિયા, રસગુલ્લા તો ન જ ભેઈએ પણ
સતરા, કેળ, ચોસલી વગેરે પણ વધારેપડતા
ન ભેઈએ ફળાહાર શુદ્ધ આહાર છે પણ
તોયે થયેચ, ભરપટ્ટે ન હોયે ભેઈએ જીભનું
થયેચપણું અદર બેઠેલા પ્રશ્નોને ચલાવી ન
લેવું ભેઈએ વાઘાશૂકા ચાલ્યા તો અદર
બેઠેલો માલિક સભા કર્યા વગર રહેવાનો
નથી એવો બધી ઇન્દ્રિયોને ધાક રહેવો
ભેઈએ નિયમિત આચરણને જ જીવનની
પરિમિતતા કહીને કોળખાણું છે.

દુનિયામાં કયાંયે અસ્પૃશ્યતા જવા યોર પાપને હિંદુ સમાજે
આપ્યું છે એવું ધર્મનું રૂપ નથી અપાયું એક માણસ જન્મથી જીવે
ને બીજો જન્મથી નીચે, એ વિચાર હિંદુ ધર્મના ખરા મર્મનો
વિનોમી છે. હિંદુ ધર્મ તો સ્પષ્ટ ભાષામાં પોતાની કહે છે કે
જૂતમાત્રનો આત્મા એક જ છે આને જગતના સર્વ ધર્મોની પરીણા
ને મુક્તના ચર્ચ રહેલી છે અને ભે હિંદુઓ અસ્પૃશ્યતાને વળગી રહેશે
તો હિંદુ ધર્મ અને હિંદુઓ બને પૃથ્વી પરથી નામદેવ ચર્ચ જશે. — ગાંધીજી
ખારાખા

વિવિધ ધર્મો

શ્રી રામકૃષ્ણ પરમહંસ

ઈશ્વરની ઉપાસનાના અનેક માર્ગો છે. તરીમાં જિતવવા માટે જેમ અનેક જોવારા હોય છે તે જ રીતે આનંદના સાગર સમાન પરમાત્માની પાસે પહોંચવા માટે પણ અનેક જોવારા છે. એમાંના કેઈ પણ એક જોવારાથી જિતરીને આપણે આરામથી એ સાગરમાં નાહી શકીએ છીએ. શુદ્ધ અતઃકરણથી અને શક્તિ-અક્તિથી પાણેલા કેઈ પણ ધર્મ આપણને પરમાત્મા પાસે પહોંચાડી શકે છે. કાંઈથી, અથવા વાંચની નિસરણીથી કે દોરકાની મદદથી પણ માણ પર ચડી શકાય છે.

માર્ગો ભિન્નભિન્ન પ્રકારના હોવા છતાંયે આપણે પારેલે મુકામે પહોંચીએ જ છીએ. અલગ અલગ જેટલા ધર્મો છે તે બધા પરમાત્મા પાસે પહોંચવાના માર્ગો જ છે. એથી સૌ ચેતપોતાના ધર્મ પ્રમાણે ઇશ્વરની ઉપાસના કરે. ખ્રિસ્તીઓ ખ્રિસ્તી ધર્મની રીતે, મુસલમાનો મુસ્લમાની રીતે અને હિંદુઓ હિંદુ ધર્મશાસ્ત્રો અનુસાર ઇશ્વરની ઉપાસના કરે એમાં જ સૌનું ભલું છે.

માયા બહનો બીજા ધર્મવાળાઓનો કદી પણ અનાદર કરતા નથી.

“ખ્યારાખાપુ”

વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૬૭ છે. ૧૧૨૬૪ માટે શિલિંગ ૧૩૭ છે. તે કાર્યાલયને સરનામે મ.ઑ.લી મોકલવું. પ્રથમ અંકથી ભાડક થવું આવશ્યક છે. ન્યાંમુખી સિલકમાં હશે ત્યાંમુખી પાછલા અંકો મળશે. લવાજમ. મ.ઑ.લી મોકલતાં મ. ઑ.ની કૃપન પર પૂરું ઠેકાણું વગેરે સ્પષ્ટ લખવું. એક અંકના બાર આના મળેથી નમૂનાનો અંક મોકલી આપશે. આ માસિક ૬૧ મહિનાની ૩૦થી તારીખે પ્રસિદ્ધ થાય છે. જોટલે તે મહિનાનો અંક બાહ્ય મહિનાની પહેલી અથવા બીજી તારીખે મળશે.

અનુકંમણિકા

૧૪		૩૦ સપ્ટેમ્બર ૧૯૫૨	
૧ મારી સલાહ ...	માધીજી ૧૯૭	૧૨ ત્રિવેણી સંગ્રહ...	૧૪
૨ કપા પ્રકાશી...	ચુરુદેવ ૧૯૮	૧૩ વાપુજીની મોટી વાતો...	૨૧૩
૩ પૂન કિશોરભાભાઈની પુણ્ય રત્નિમા ૧૯૯		૧૪ સાને શરજી ૨૧૫	
૪ પ્રજુના ખ્યારા જમશેદ મહેતા ..	શુભમ ૨૦૧	૧૫ કાપડાંઓને ...	કેદારનાથજી ૨૧૬
૫ દેવોશી જમશેદ મહેતા ..	કિંમ્બમ ૨૦૨	૧૬ શરજોનો જીજ્ઞાસા	કાકાતાલેબ ૨૧૭
૬ શુદી અને આહિરો... ચુરુદવાલ મહિલાકજી ૨૦૩		૧૭ ઉપશાન્ત કોણુ ?	પદ્મનાભ શી જોની ૨૧૮
૭ સરદારશીની વાપુડી ...	શુભમ ૨૦૪	૧૮ વિદ્યાધાઓને ...	એચ. પી. મોટી ૨૨૦
૮ ભક્તરાજ ...	ચુકલભાઈ ૨૦૫	૧૯ ગોરખનાથ ...	અનંતર અગેવાન ૨૨૧
૯ ‘દુર્લભજન હુ’... કિશોરલાલ મહેરાવાળા ૨૦૭		૨૦ રાખ્યો સાચો સેવક ...	ચુકલભાઈ ૨૨૨
૧૦ આપુના પત્રો ૨૦૯	૨૧ જીવનની પરિમિતતા ...	વિનોબાજી ૨૨૩
૧૧ કિશોરભાભાઈ ...	ચુકલભાઈ ૨૧૧	૨૨ વિવિધ ધર્મો . શ્રીરામકૃષ્ણ પરમહંસ ૨૨૪	
		૨૩ આ માસની છબી ...	ધનુભાઈ મહેતા

૨૨૪]

મધ્યમલોભ [અનુસંધાન કરવેજી બીજીથી આપું]
 'આધ્યાત્મિક આચરણ' — પ્રસિદ્ધ થયા છે
 આધ્યાત્મિક પથ પર પ્રયાણ કરવા ઇચ્છનાર
 જિજ્ઞાસુઓને તે જીવનપોષક ભાષુ પૂર પાડે
 એવા છે

પ્રસ્તુત પુસ્તક 'શરણાગતિ'ના કવિરાજે
 'સ્વમેકમ શરણમ્'ની આર્ત ભક્તવાણી વ્યક્ત
 કરી છે આ સંસારમા માનવી પ્રભુનું જોડ
 અને અનન્ય શરણ છોડી દઇને આપણને
 માર્ગ ભેડીને ચાલવા હાથ ભીડે છે, છેવટે
 પડે છે, 'કિર્ત્તવ્યમૂઢ' જેવો બની જઇને
 ખૂન જ અકાશી બન્ય છે ત્યારે આજરે તે
 પ્રભુનું શબ્દ શોધે છે ઝીન જીભા પણ જો
 જ સૂર છે અર્જુન જ્યારે શિખરસ્તેજી
 માત્ર માત્રના પ્રેમનમ્ર' કહીને ભગવાનનું
 શરણ લે છે ત્યારે તેને સાચો માર્ગ ભગવાન
 બતાવે છે એવું જ માનવીને વિષે પણ સાચું
 છે આ પ્રસ્તુત પુસ્તકમા કવિરાજનું ભક્તિ
 મય આત્મ હૃદય પ્રભુજીનું શરણ શોધવા
 મધે છે આપુ પુસ્તક ગદ્યમા છે પરંતુ
 એની પાછળ હૃદયની સંવેદના રહેલી હોવાથી
 એનું પઠન દરના એમાથી કાબજા સૂર
 નીકળતા હોય એવો અનુભવ થાય છે
 મસાત્ની આદીપૂર્વેથી મૂકી ગયેલા
 જીવને આ પુસ્તક અજરૂર આધ્યાત્મિક
 ધર્મ પડશે

નંદરાધિવા દયા ને ૦ પૂર્વક અદરકર
 પ્રાં ભારતી સાદિય મન વિ ૦ અમદાવાદ ૧
 કિં ૦ ત્રણ ઉપાસા ૬૦ ૧૮૬

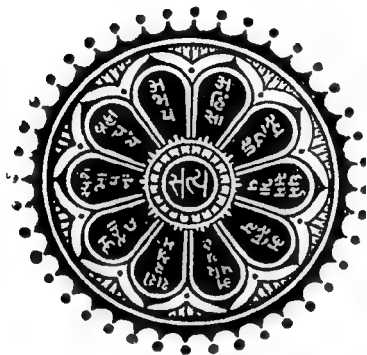
આ રજા એક કિંસાની એકાદી ન ૦ કાગ
 બધું શ્રી પુસ્તક અદરકરની આ નવલકથા
 મૌર્યપૂના આમજીવનનું સુદર ચિત્ર આનેએ
 છે નિર્મળા બરેબર નિર્મળાજી છે તેનો નુગ્ધ
 ગમતુ રસમાર આપણા દિલમા વગી બંધ છે
 કંઈક અને પુત્રની સાસુના કરમા મહેણાં
 અહીં ન રહવાથી તે આવેશમા ઘર છોડી

પિયર ચાલી નય છે પણ ગામઠાનું રૂઢિ
 ચુરન માનસ વહેમાય છે અને સમુની
 ચાલજાણથી જિયારી નિર્મળાને પણ શકારીલ
 દૃષ્ટિએ ગામલોકો જોવા લાગે છે. વળી નિર્મળાના
 પિતા વધારે ભિંમિલ, અવ્યવહારુ અને સમાજ
 ભીરુ છે તે પોતાની પુત્રીના નિર્મળા હૃદયને
 મમજવા અસમર્થ નીવડે છે છેવટે પિતાને
 ચિંતામાંથી મુક્ત કરવા નિર્મળા પિતૃગૃહનો
 પણ ત્યાગ કરી ચાલી નય છે અમદાવાદ
 જેવા ગીચ વસ્તીવાળા અને આવી લોળી
 નારીને કુમારો વાળવા મધનારા લોકોના
 અટ્ટા જેવા ચહેરામા પણ તે પવિત્રશીલા રહી
 શકે છે એ ખરેખર લખકની કુશળ શૈલીનો
 પરિચય કરાવે છે આમ નિર્મળાનું આપુ
 જીવન દુઃખમય તો છે જ, પરંતુ લેખક છેવટે
 નિર્મળા અને તેના રતિ પ્રેમશ કરના મિલનમા
 કથાનો સુખાન્ત લાવે છે

નિર્મળાને ભેડીને ચરદબાણની વિરાજવદ્
 માઠ આવી નય છે અવશ્ય વિરાજ જેવું
 સુરેખ તેમ જ હૃદયસ્પર્શી અલોપન નિર્મળાનું
 નથી જ વગી નિર્મળાની કતિ જરા ખટકે
 છે પોતાનો પતિ જાનલાભા તાવથી પટકાયેલો
 હોય તે વખતે સાસુ મહેણા મારે કે અપ
 માત્ર કરે ત્યારે આર્થનારી શું એટલું સહન
 ન કરી શકે? પોતાના પ્રાણનાથને તાવમા
 તડકડતો મૂકીને જવાનું નિર્મળા જેવી સરકારી,
 સુશીલ અને પતિપરાયણ સ્ત્રીને ક્યાથી મન
 થાય? લેખક આ કથારાને લીધે નિર્મળાના
 પાત્રને ઊંડાવ આપવા નિષ્ફળ નીવડ્યા છે
 નિર્મળાના ગૃહસ્થાગનો પ્રસંગ લેખક બરેબર
 આલેખી શક્યા નથી આ એક ક્ષતિને લીધે
 આખી નવલકથા (બનઅસરકારક (fiasco) લાગે
 II અવશ્ય આ નવલકથા સૌ વાચકોને રસપ્રદ
 થાય એવી તો છે જ માત્ર એની વધારે
 પડતી ભિંમિલતામા વાચક ધજકાઈ નહિ
 નય તો બસ છે

— સુવ ૨૦

પ્રકાશક અને મુદ્રક શ્રીરત્ન ગાંધી, ઉપાચાલન મુદ્રણાલય ત્રિવિદ્યા પ્રાવેશ રોડ જુનાગઢ

ગ્રંથાવલોકન

નાનીપરજી મેઝામભાઈ (૨૧ ૧૯૫૧-૫૨) વાર્ષિક નિવેદન) પ્રમુખ: જુગતરામ દવે મંત્રી, ૨૫ ૧૯૫૫ અમમ, વેડછી

શ્રી જુગતરામભાઈ રાનીપરજી હોટેલ વચ્ચે જે ઉદાત્ત સેવાકાર્ય કરી રહ્યા છે એ સૌ કોઈની વચ્ચે બહાર તો નથી જ મુજરાત તેમ જ સૌરાષ્ટ્રમાં ચાલતા સગીન સેવાકાર્યોમાં રાની પરજી હોટેલ વચ્ચે રહીને શ્રી જુગતરામભાઈ તેમ જ અન્ય સેવકો જે સેવાકાર્ય કરી રહ્યા છે તે સૌનું ધ્યાન કેન્દ્રિત કરે એવું છે સન ૧૯૫૧-૫૨નું વાર્ષિક નિવેદનને ઇશાવતી આ પુસ્તિકા આ કાર્યનો સંક્ષેપમાં સુરેખ જ્ઞાત આપે છે.

સરદારશ્રીની છત્રછાયા નીચે બારડોલી તેમ જ વેડછીના આશ્રમો ખબ વિદ્યામ પામ્યા હતા. જુગતરામભાઈ સ્વતંત્ર આશ્રમના પ્રાણરૂપ તેમની હોતવણી હેઠળ વેડછીની આસપાસ અન્ય સ્થળોએ પણ આશ્રમો સ્થાપ્યા છે ૧૯૫૧ સુધી આ બધા આશ્રમોનું કામકાજ સ્વરાજ આશ્રમ, વેડછીને નામે થતું હતું પરંતુ ૧૯૫૧માં આ બધા આશ્રમોને એકત્ર કરી રાનીપરજી વિભાગમાં ચાલતા એવા તમામ કેન્દ્રોની અવરદા 'રાનીપરજી સેવાસભા'ની સ્થાપના કરીને તેને સોંપવામાં આવી આ સેવાસભાના પ્રમુખ દાદાસાહેબ માવગકર છે અને મંત્રી જુગતરામભાઈ દવે છે.

આ નિવેદનમાં વેડછી તેમ જ અન્ય આશ્રમોના ૧૯૫૧-૫૨ના હિસાબ આપવામાં આવ્યા છે અને એ સ્થળોએ ચાલતા કાર્યોના પણ દ્રઢકમાં પરિચય આપ્યો છે

મુખ્ય કેન્દ્ર સ્વરાજ આશ્રમ, વેડછીની કાર્યપ્રવૃત્તિ સાત વિભાગમાં વહેંચાઈ ગઈ છે (૧) ખાદીકાર્ય, (૨) વિદ્યાર્થી આશ્રમો, (૩) વેડછી ગ્રામશાળા, (૪) ઉત્તર યુનિયાદી

વિદ્યાલય, (૫) નર્મતાસીમ અધ્યાપન મંદિર, (૬) આશ્રમ જલવાડી, (૭) શિબિરો.

કન્યા આશ્રમ, મંદીનું મચાલન અનન્યપૂર્ણ બહેન મહેતા સભાળે છે. તેમની ઉત્સાહી અને સેવાશાવી વૃત્તિને લીધે અહીંનું કાર્ય પણ આદર્શરૂપ થઈ રહ્યું છે અહીંની પ્રવૃત્તિમાં કન્યાનિવાસ, કન્યા છાત્રાલય, ઉદ્યોગ શાળા, યુનિયાદી શાળા, બાલક ચાલત, ઓષધ કેન્દ્ર, જનસ્વાસ્થ્ય કેન્દ્ર બાલવાડી, સરકાર શિક્ષણવર્ગ મુખ્ય ગણી શકાય

આ ઉપરાંત ગ્રામસેવા આશ્રમ, વેડછી, હુળપતિ આશ્રમ, વરાદ, હુળપતિ આશ્રમ, વાકેનર, કરતૂરબા કન્યા આશ્રમ, પૂના (તા મહુવા), કરતૂરબા કન્યા આશ્રમ, બેડફવાદર, બાપુ આશ્રમ, ઘટોલી, સ્વરાજ આશ્રમ, ડાંગ, આહવા, જૂપડી-અલગ, તેમ જ ઇતર કેન્દ્રોમાં ચાલતી પ્રવૃત્તિઓના અહેવાલ જોતા રાનીપરજી સેવાસભા જનસેવાનું અતિ ઉપયોગી કાર્ય કરી રહી છે તેના સુરખ જ્ઞાત આવ્યા વિના રહેનો નથી

પરંતુ આખું નિવેદન જોતા સેવાસભાને આર્થિક મુશ્કેલી અવારનવાર મૂકાયે છે ખરી રીતે આવી પ્રવૃત્તિ આપણા રાષ્ટ્રના પ્રાણરૂપ છે અને ભાવિનું ઉન્નતન અશુભ કરનારી છે તેથી સૌ કોઈ દાતાઓએ આર્થિક સહાય કરી આવી પ્રવૃત્તિઓને વધારે પ્રગતિ સાધવામાં અવશ્ય મદદ કરવી જરૂરી છે સૌ સેવકો આ નિવેદન-પુસ્તિકા વાંચે અને તેના અભ્યાસ કરે તો તેઓને જરૂર ઉપયોગી માર્ગદર્શન મળે એમ છે

કિમિયાગરે તે ૫૦૦ થોડાં નં મહેતા, પ્રં બારતી સાહિય સમ સિં, અમદાવાદ ૧ કિં અહી રૂપિયા, ૫૦ ૧૭૬

કિમિયાગર જેમ એકે [અનું કંવર પેઠ ૩

ਮਯਦਰਸ਼ਨ ਦੇ ਸ਼੍ਰੇਣੀ 'ਤੇ'

ધાર્મિક

ઉદ્ધરેદાત્મનાત્માનમ્

[ગાંધીજી અને ગુરુદેવની જીવનસાધનાનું અનુશીલન કરતું માસિક]

વર્ષ ૫]

૩૭ ઑક્ટોબર - ૧૯૫૨

[અંક ૯

નૂતન વર્ષ

ગાંધીજી

નવા વર્ષમાં ત્યાગની વધારે ચિરાગ ભાવના, ધ્યેયની વિશેષ સ્થિરતા અને આત્મસંયમની વધારે તાદૃશ સમજ તમારામા આવે એમ ઇચ્છું છું.

તમારી ધર્મજાગૃતિ વધે, તમારું નીતિજળ વધે, તમે વધારે સેવા-પરાયણ થાઓ.

તમે સારા થવાનો દૃઢ સંકલ્પ કરો. તમને સારા બનાવવાની જગવાનને સદા માર્ગદર્શન કરે, એટલે તમે સારા થશો. તમારું જીવન વધારે શુદ્ધ, વધારે સંયમશીલ કરો.

હૃદય તમને શાંતિ આપે, તમારું સ્વાસ્થ્ય કરે. જ્ઞાન સહિત સેવા કરે, સેવા કાર્યો અસિદ્ધ રહે. આપણે વધારે સાવધાન અને કર્તવ્ય-પરાયણ થતાં શીખીએ. મારી ખાતરી છે કે તમે અગામી વર્ષમાં જીવનનો પ્રકાર બેરૂઠું રાખશો.

તો તમે દૃઢ હો, તમે બહાદુર હો, તો તમારે તમારો ગુરુસે સમાવી દેવો પડશે. ગેરન્યાયની કંઈ પણ લાગણી તમારા હૃદયને કોતરી ખાતી હોય તો તેને દબાવી રૂવી પડશે. શોનાન હૃદયમાં છિદ્રોના લાગ લે છે. મારે છિદ્રો પૂરવા એ આપણું કર્તવ્ય છે.

વળી તમારે બીજાના દોષો પ્રત્યે ઉદાસિન રહેવું આવશ્યક છે. કોઈની સામે ક્રોધ નહીં, અવગુણની સામે અવગુણ નહીં; કોઈની સામે શત્રુતા, અવગુણનો બદલો ગુણ, ગાળનો બદલો પ્રેમ, અપકારનો બદલો ઉપકાર — આ ધર્મ છે. આ આત્મબલવહાર છે. ખબરદાર એ ચૂક્યા નો!

ખીત ગયે દિન.....

કબીર સાહેબ

(રામ ભૈરવી - તાલ કેરવા)

ખીત ગયે દિન લગન ખિતા રે ॥ ક્રુશ

ખાસ-અવસ્થા ખેસ ગંવાઈ,

જખ જોયન તખ માન ઘના રે ॥ ૧ ॥

લાહે કારન મૂલ ગંવાયો,

અજધુ ન ગઈ મનથી વરના રે ॥ ૨ ॥

હાલ કબીર મુનો ભાઈ સાધો,

માર ઉતર ગયે સન્ત જન્મ રે ॥ ૩ ॥

આપણે જો માનીએ છીએ કે, જન્મજન્મભાગવતની અનેક પુણ્ય પછી આપણને માનવ ખવતાર મળ્યો છે. તેથી આ જીવનમાં આપણે પરમાત્માનું સતત સ્મરણ કરીને સક્રિયપણે રહી ઉચ્ચ પદ પામવું જોઈએ, જો ખીતનું બધું સંસારી બંધનમાં ફસાઈ જઈએ તો આ આપણે મનુષ્યજન્મ એક જન્મ. આપણું જ્ઞાન આપણને દેવા છતાં આપણે જ્ઞાનમાયાની ભજનમાં એવા ફસાઈ જઈએ છીએ કે એમાં આપણે જીવનથી જાણ દારી જઈએ છીએ અને જ્યારે જન્મમાં છીએ ત્યારે જયે આપણા પરમાત્માનું દર્શન થાય છે, અને ત્યારે આપણને પરતાપો પ્રાપ્ત છે કે, અરેરે, આ જિંદગીના કોઈપણ દિવસે પ્રભુનું લગન ક્યાં વિના, કશું સગામં ક્યાં વિના વીતી ગયાં! મારું જાણજણ રમતમાં પસાર થઈ ગયું અને જ્યારે જીવવાની આવી ત્યારે તેના મદદમાં કું સાવ જાન જીવી ગયો! વળી મારા મુઝા દેહને ખાનર આ જીવનનું જે ઉચ્ચ મૂલ્ય હતું, આ જીવનમાં ઉચ્ચતા મેળવવાની જે સુંદર તક હતી તે મેં મુશ્કેલી દીધી અને તોયે હજી મારા મનની વાજ્યા ક્યાં સતોવાઈ છે! હજી તો મન કેટલીય છગ્ગાઓથી, વાસનાઓથી ભરેલું છે!

આ જ વાત કબીર સાહેબે સુરેખ રીતે પોતાના આ પદમાં જણાવી છે. તેઓ છેવટે ચોખ્ખા રહે છે, સંસારમાગરને પાર તો જેઓ સંત છે, પ્રભુપરાયણ તેઓ જ જિતરી રાક્યા છે.

રવિશંકર મહારાજ

બાળુર અને કેળવણી બંને એક જ વસ્તુ છે એમ આજે મનાય છે પણ એ સાચું નથી જોમા બહુ મોટો ભેદ છે કેળવણીમાં બાળુર છે, તે જ્ઞાનપૂર્વક મળેલું છે જ્યારે બાળુર એટલે તો માત્ર બોલતું કેળવણી પ્રાપ્ત કરવા માટે એકલા શિક્ષકથી કશું નથી વળવાનું એને માટે માળાપે કાળજી રાખવાની છે. ઉકારામાં ઉડાઉપણું, વ્યસનીપણું કામચોરી વગેરે દુરુણો આવે એ કોઈને ગમતું નથી એને ફર કરવા માટે માળાપે જાગૃત રહેવાની જરૂર છે તમે તમારા બાળકને (જે તમારા જનને પ્રશ્ન પૂછે કે, “મારું બાળક કેવું થાય?” મરુ બાળક આવું થાય એમ જ તમે માગતા હો તો તે માટે શું કરવું જોઈએ એને પણ તમારે વિચાર કરવો જોઈએ શિશુ એમા આપણને ટેકો આપી શકે એમ હોય તો તો સારું એક જૂની માન્યતા છે કે, બાળક વિનાના માળાપ મરી ગયા પછી નરકે જાય છે પણ એ સાચું નથી હું તો માનું છું કે, ઉકારો હોય પણ તે કેળવાય નહિ તો માળાપ નરકે જાય છે ઉકારાને કેળવતા પહેલાં આપણે કેળવાણું જોઈએ ઉકારાને માથો બનાવવો હોય તો આપણે સાચા બનવું પડશે ઉકારાને વહેલો ઉકારો હોય તો આપણે વહેલાં ઉકારું પડશે આમ આવી સુગ્રેવ આપણને પડે ત પૂરતો બાળક આપણે શિક્ષક છે માટે બાળક સુધરશે તો માળાપ સુધરશે, બાળક અને માળાપ સુધરશે તો આખો સમાજ સુધરશે

મારી માન્યતા છે કે, બાળકને જન્મ થાય એ પછી વાકીઓએ એના અંતરે બેઠક કાર ન રહેવું જોઈએ આમ કરીએ તો પાપાબાપુ

આપણે એક સામાજિક પાપ કરીએ છીએ, એમા નાગરિકતાનો દ્રોહ રહેલો છે

કોઈ ગામમાં નવી શાળા ખોલવામાં અને આનંદ નથી થતો, પણ મારો પગ ઢીલો થાય છે શાળાનું હાલનું બાળુર છે કશાને નીચલા વર્ગમાંથી મધ્યમ વર્ગમાં ધકેલી મૂકે છે એ થીગડાવાળા કપડા પહેરતો નથી સોડા લેમનમાં બહુ શુદ્ધ હોય છે, સિનેમા જોયા વિના જ્ઞાન ન મળે, એવું એ સમજતો થાય છે આમ મધ્યમ વર્ગની જરૂરિયાતો વધતી જ જાય છે મધ્યમ વર્ગની વ્યાખ્યા એ કે ઉત્પાદન ન કરવું અને જરૂરિયાત વધારવી આજે મધ્યમ વર્ગની સખ્યા વધતી જ જાય છે આપણે ઉકારાને મધ્યમ વર્ગમાંથી કાઢવો જોઈએ એમાંથી કાઢવો એ કોઈ ક્ષમ્યા જ નથી, પણ એ આપણું કર્તવ્ય છે, એમ હું માનું છું હું એક મિત્રને ત્યાં ગયો બા સાથે એક ઉકારો વાસણ માજવા બેઠો હતો બા જોલી બિડી, “શયા! બાબલો! ચર્ચ જઈશ બિડ” પણ બાળક ન બિડખો એટલે માએ તેને શરૂ ગાદીને ઉકાર્યો શિક્ષક આ વૃત્તિ કેવી રીતે અટકાવી શકશે?

મરી તમને વાતી તરીકે વિનંતી છે કે, તમે બાળકને સાચવજો સમાજને જો આપણને આપણી જવાબદારીનું જ્ઞાન થઈ જાય તો હું તો માનું છું કે આટલી પ્રજા જ ઉત્પન્ન ન થાય જો માણસને હાથે રસોઈ કરવી હોય તે જોઈ મહેનત કરશે તે શાક વિના ચલાવી લેશે તપેલીવાળા ઢાઢામાં જ ખીચડી કાઢીને ખઈ લેશે કૂવામાંથી પાણી કાઢીને નાહનારને એની ખબર પડે છે કે પાણી કેમ નીકળે છે પણ ચકલીએ બેસીને નાહનારને એની ખબર ન પડે એટલે જોખમ

દારીનું બાન યાય, તો માણસ આપોઆપ પોતાની જરૂરિયાતો ઘટાડી દેશે.

પૈસાથી શિક્ષક ભાટે મળે, પણ ધર્મ, સ્વતંત્રતા, અર્ધ, અભય, સદાચાર વગેરે શું? નહિ મળે. આ શું? એ બાળકોને શીખવવા હોય તો વાલીએ શિક્ષક સાથે મળીને વિચાર કરવો પડશે કે, આ બાળકની પ્રગતિ કઈ રીતે થાય?

મામાપ તથા શિક્ષક ઉપરાંત વાતાવરણ પણ બાળકને ઘટે છે. એ જોઈ ત્રીજું બળ છે. જોઈ જમાનો જોયો હતો કે, કામ કરે તે હલકો ગણાતો પણ અત્યારે તો માણસ બેઠાડુ હોય તો પણ સૂતો સૂતો કહે છે કે, 'છોકરાએ મહેનત કરવી જોઈએ.' આ માણસ નથી બોલતો પણ વાતાવરણ બોલે છે.

મધ્યમ વર્ગ પ્રુદિશાળી હોય છે. પણ આ કશવુને કારણે તે દુઃખી થઈ રહ્યો છે. જોઈ બાળુ શ્રમ અને બીજી બાળુ બેઠાડુ સ્થિતિ, એ બેની વચ્ચે તે રાપડાયો છે.

વડા પ્રધાનની મોટાઈ

વ્હેકસ્ટન ઇંગ્લેન્ડના જોઈ મહાન વડા પ્રધાન થઈ ગયા. જમતના વિખ્યાત રાજકારણી પુરુષોમા તેમની ગણના થાય છે. તે જોઈ દિવસે ફરવા નીકળ્યા હતા, ત્યારે જોઈ ગાડીવાનની સાથે તેમને ભેટો થયો. ગાડીવાળાએ ગાડીમાં લોખંડ ભર્યું હતું. તેમણે જોઈ ગાડીવાનને જોઈ લોખંડ ભરીને લઈ આવવાનું કેટલું ગાડીભાડું મળ્યું વગેરે વાતો પૂછી. જોઈવામાં રસ્તામાં જોઈ ટેકરી આવી. અહીં થોડાંને ગાડી ખેંચવામાં તકલીફ થવા લાગી. તેથી વ્હેકસ્ટનને ગાડીવાળાને પૂછ્યું, "હવે શું શું ફરીશ?" ગાડીવાળો કહે: "બીજું શું થઈ શકે એમ છે? ખાંધ આપવી પડશે."

વ્હેકસ્ટન બોલ્યા: "લાવ ત્યારે, હું પણ ખાંધ આપું." એમ કહી વ્હેકસ્ટન ગાડીવાળાની સાથે ખાંધ આપવા લાગ્યા અને ગાડી વારમાં તે ગાડી ટેકરી પર ચડી ગઈ. ગાડીવાળાએ વ્હેકસ્ટનનો આભાર માન્યો. અને વ્હેકસ્ટન પોતાને રસ્તે ગયા.

આગળ જતાં ગાડીવાળાને જોઈ માણસે પૂછ્યું: "તમે જાણ્યો છો કે, એ માણસ કેણ હતો?" ગાડીવાળો કહે: "ના, હું જાનો જાણ્યું?"

પેલા માણસે કહ્યું: "અરે, તેજો તો વ્હેકસ્ટન હતો!"

ગાડીવાળો આશ્ચર્ય પામતો બોલ્યો: "કેણ વ્હેકસ્ટન?"

આવા સંપિકાળમાં જોઈને ઇકરે! દુઃખી થવાનો છે. તે કહાય મામાપને શાપ પણ દે.

હું જેલમાં હતો ત્યારે કામ કરતી વખતે કેટલાક મને બતાવતા કે, "જુઓ કામમાં ફાણી પડ્યો." હું તેમને કહેતો, "એ ફાણો કામ કયાનો નથી, પણ અત્યાર સુધી કામ કર્યું નહોતું તેનો છે."

તેથી તમે બધાં વિચાર કરજો ફરી તમને હું કહું છું કે, બાળકના સાચું જોઈ. જેમ જોઈનિધર મકાન બાંધતાં પહેલાં નકશો તૈયાર કરે છે અને પછી તેનો ઇન્જિનિયર બનાવે છે, કામ થાય છે અને જોઈ રીતે મકાન તૈયાર થાય છે, તે જ રીતે તમે પણ બાળકોના જોઈનિધર બનો. બાળકોનો વિકાસ કેમ થાય તે વિચારો, જોઈ નકશો બનાવો અને છેક છેડી કેડી સુધી તમારાં બાળકોનો વિકાસ કરો. તો જ તમે તમારું કર્તવ્ય બજાવ્યું એમ ગણાય. પ્રભુ આપણને તે બળ તથા પ્રુદિ આપો.

[જોન મનિયન દ્વારા 'ધી પિન્ડિમ્સ પ્રોગ્રેસ ને આધારે']
શુક્રવાર

ભક્તરાજ આગળ તો વધ્યો, પરંતુ નરક જેવી ભયંકર ખીણમાંથી આગળના ભડકા તેની સામે ધસી આવવા લાગ્યા અને હૃદયદ્રાવક ગર્જના તેને ધુલની મૂડી હતી આ આપત્તિ સામે ડોઈ શક્તિ કામ આવે એમ નહોતું એટલે તેણે ભગવાનના નામનું રટણ કરવા માંડ્યું તે ઊંચે સાંઢે કહેવા લાગ્યો: “હે ભગવાન, હું તારે આશરે છું અને આ આપત્તિમાંથી ઉગારે” આમ તે આગળ ને આગળ ધપવા લાગ્યો. પણ ભડકા તો તેની પાછળ જ પડ્યા હતા! થોડે દૂર જતા તેણે કયાનંત ચીસો સાંભળી, ભૂતાવળોની કારખી ચિચિદાર એક યતી સાંભળી પરંતુ ભક્તરાજ તો ભગવાનનું નામ જપ્તો અને માર્ગે ટેકલીયે વાર ભગવાને કરેલી સહાયત્વ સ્મરણ કરતો દ્વિમતલેર આગળ જવા લાગ્યો અને જેમ જેમ એ આગળ જવા લાગ્યો તેમ તેમ ભૂતાવળો પણ એની સામેથી ખસી જઈ પાસે આવ્યા

અદૃશ્ય થવા લાગી

હવે જ્યારે ભક્તરાજ નરકાગાર જેવા ઊંડા ખાડા પાસે આવી પહોંચ્યો ત્યારે તે એવો તો હતબુદ્ધિ જેવો બની ગયો કે પોતે ક્યા જઈ રહ્યો છે એનું પણ તેને જાન રહ્યું નહિ આવી નબળી ફાંસે પાછળથી એની પાસે ડોઈ આવીને એને ભય પમાડે એવી આપત્તિની વાતો એના કાનમાં કહેવા લાગ્યું એ આસુરી શક્તિના પ્રભાવમાં તથાઈ જઈને ભક્તરાજ ફાંસીબર ઢગી ગયો અને ભગવાનના એને જે શબ્દા હતી તે પણ વિગલિત થવા લાગી તે ભગવાનને દોષ આપવા સુધી પહોંચી ભત પશુ તે ‘કિર્ત્તવ્યમૂઢ’ જેવો બની ગયો હોવાથી કશા નિશ્ચિત વળણ પર આવી શકતો ન હતો આ પાશની શક્તિ દોષ એ રસ્તે જવું કે પ્રભુને માર્ગે જવું એ નિર્ણય તે કરી શકતો નહોતો.

આવી ત્રિશકુના જેવી કશામાં પડેલો ભક્તરાજ ગયો તેમ તોયે આગળ ધપ્યો જતો હતો એવામાં તેના કાને અવાજ સંભળાયો “ભલે હું ‘મૃત્યુછાયા’ની ખીણમાંથી પસાર થઈ રહ્યો છું, તોયે હું આસુરી બળથી જતાયે ગભરાતો નથી કારણ કે હું પ્રભુ! મારી સાથે જ છે”

આ અવાજ સાંભળીને ભક્તરાજ આનંદિત થઈ ગયો કારણ કે તેને યશુ છે, અહીં હું એકલો નથી, જીભે પણ દોઈ પ્રભુનો ડર શબ્દનારો છે ખરો વળી તેને પ્રતીતિ થઈ કે ભલે અહીં ગાદ અધકાર અને કયાનંતતા છે તોયે પ્રભુનો વાસ તો અહીં છે જ, પરંતુ અહીં આગ વચ્ચે જે જે આસુરી બળો પોતાની સત્તા જમાવીને બેઠા છે તની ખોટી દોરવણી અને લાલચોને લીધે પ્રભુ પરની શબ્દા ડગમગી ભય એવી સ્થિતિ અમારા

તેવા પામર લોકોની ધર્મ લાખ છે. વળી ભક્તરાજને આનંદ થવાનું બીજું પણ એક કારણ એ હતું કે, તેને લાગ્યું કે, તેને હવે રસ્તે અંગાધ મળી જશે. હવે તે એકલો નહીં રહે.

પીંચે પીંચે દિવસ ઊગવા લાગ્યો. તાતનું અંધારું વિખેરાવા લાગ્યું. ભક્તરાજે તે ક્ષણ આપત્તિઓમાંથી બહાર આવ્યો છે તે જોવા પાછળ નજર કરી. આવા માર્ગમાંથી તે હેમખેમ પમાર થઈ શક્યો એ માટે તે પ્રભુનો ઉપકાર માનવા લાગ્યો. તને યશુ, “એ પ્રભુએ મને સહાય ન કરી હોત તો ખાઈમાં ગમકી પડીને કે કળસમાં દટાઈ જઈને હું મૃત્યુના મુખમાં હોમાઈ ગયો હોત! પરંતુ છે ભગવાન, તારી કૃપાથી ભયાનક આપત્તિમાંથી બહાર આવી શક્યો છું.”

આમ પ્રભુસ્તવન કરતો તે આગળ વધ્યો. દિવસનો પ્રકાશ પીંચે પીંચે વધતો જતો હતો. પરંતુ આ અટકીને માર્ગ ખૂબ ચિંતિત હતો. પહે પહે ખાંડ, ઊંડી કળંગો, તૂટી પડે એવી લેખડો, પહોળી અને ઊંડી ખાઈઓ હતી વળી આસુરી ઝળ પણ પોતાનું, ઘેર સ્વરૂપ બતાવી તેને ચકિત કરવા મથતું હતું પરંતુ ભક્તરાજ તો પ્રભુનું સમરણ કરી મરજીબંધ ઊંડી ક્ષણ આગળ દમ ભરતો રહ્યો તે એક ટેકરીની ટોચે આવ્યો. જોવામાં તેણે નીચેના ભાગમાં વિદ્યાસરાયને આગળ જતો જોયો. ભક્તરાજે તેને જોઈથી સાથ પાડી કહ્યું : “અરે, ઊભા રહો! ઊભા રહો! હું આરું છું!”

ભક્તરાજ દોડતો જઈને વિદ્યાસરાયની સાથે ધર્મ ગયો. તેઓએ એકબીજાને સમાજાર પૂછ્યા અને રસ્તે પડેલી ગુરૂકેલીઓની ખાતો કરતા તેઓ આગળ નાહ્યા.

યોડી વારમાં તેઓ આ ભયાનક જંગલ-

માંથી બહાર નીકળી ગયા. ત્યાં તો તેઓને એક નગર દેખાયું. એ નગરનું નામ હતું ‘માયાનગરી’ અને ત્યાં ‘માયાબનાર’ નામે મેળો ભરાયો હતો.

આ મેળામાં ઘર, જમીન, વેપારકારનાર, પુરુષ, સ્ત્રી, બાળક, સોનું, રૂપું, અવેરાત એ સઘળું વેચાતું મળતું હતું. વળી ત્યાં હુમ્મ્યા તેમ જ બ્યભિચારી માણસોનો મોટો ભંચો હતો. ઘેર તેમ જ દુઢાદા લોકોની સોનેરી ટોળકીઓ પણ રખડી રહી હતી.

હવે સ્વર્ગધામ તરફ જનારો માર્ગ એ માયા નગરીમાંથી જ પમાર થતો હતો તેથી લાજ-ચાજ તેમ જ વિશ્વ આ ય જોવા મોહર થઈઓને પણ આ માયાબનારમાંથી ગયા વિના છૂટકો ન હતો.

તેઓ માયાનગરીમાં જોવા લાખલ થયા એટલે તરત જ બધે કોણાહલ મચી ગયો. ભખા લોકો ટોચે વળીને આ બે અનલપ્યા ગુરુધોને જોવા લાગ્યા. બે જળાતા અને આ નગરીના લોકોના પહેરવેશમાં, હાવભાવમાં, હરવાહરવામાં આસમાનજમીન જેટલો તફાવત હતો. આ નગરીના લોકો સ્વચ્છ ઘી, લંપટ, બ્યભિચારી, શરાબી, જુગારી અને નીતિબદ્ધ હતા. જ્યારે ભક્તરાજ અને વિદ્યાસરાય એકિંક મુખસોગ વગેરેનો ત્યાગ કરી પ્રભુપરાયણ હૃદયન ગાળવા મથતા ચકતો હતા. આવો તફાવત નગરીના લોકોને કષ્ટાથી રૂચે? તેઓને તો લાગ્યું કે આ બે ભગતકો તંઓતા આનંદમાં હાલિરૂપ છે. એટલે તેઓએ આ બંને જણને નિર્દય માર માર્યો, તેઓનાં માથાં પર લોહાનાં ભારે વજન મૂક્યાં, અને હાથેપગે સાકળો બાંધીને મેળામાં આમતેમ તેઓ ફેરવવા લાગ્યા. પરંતુ ભક્તરાજ અને વિદ્યાસરાય આ બધું દુઃખ સ્તાંતથી સહન કરતા રહ્યા. તેઓને આમ શસ્ત્ર બોધને પેલા [અનુ. ૫૦ ર૫૧]

ખ્યાનાખરપ

સાધનાની રીત.....

પ્રભુ 'માણસને ઘટે છે પરંતુ એ પણ મત્ય છે કે માણસ પ્રભુને ઘટે છે, જેમ કે એક મૂર્તિનાર મૂર્તિ' ઘટે છે હજી એમાં એટલો જ તફાવત છે કે માણસ પ્રભુની મૂર્તિ વિશ્વાસમય પ્રેમથી ઘટે છે પણ એ વિશ્વાસ મય પ્રેમનો સબધ જે કમ' માણસનો ધર્મ' છે એની સાથે હોય છે એટલે જ કવિની કાવ્યનામાં પ્રભુ એક સર્વશ્રેષ્ઠ મહાન કવિ, સંગીતકાર છે

જેમ એક કમ'યોગી પોતાના બધા કર્મો વિશ્વકર્મને અર્પણ કરે છે, તેમ એક કવિત્વ કે સંગીતકારનું ક્ષેત્ર હ્રિમેશા એ જ હોય છે કે તે પોતાની કવિતા કે સંગીત દ્વારા પોતાના હૃદયેવાની, પ્રભુ-કવિ-સંગીત કારની આરાધના કરે. કારણ કે કદરૂ માણસની સાધનાનો આધાર જે સાધનો એને જીવનમાં મળ્યા છે તેના પર થયેલી વાર હોય છે.

અને જેમ જેમ કવિ પોતાની સાધનામાં પ્રવીણ અને સૂઝ થતો જાય છે, તેમ તેમ પાસા પાસુ

ગુરુચાલ મહિસકાળ એને લાગે છે કે, એ પ્રભુની પાસે વધારે ને વધારે આવતો જાય છે પણ તે આરાધનામાં પ્રવીણતા તો ત્યારે જ મેળવી શકે છે ત્યારે સાધના કરતી વખતે એની આધ્યાત્મિક આધ્ય મૂલ્યવારકની પેટે, પ્રભુની તરફ જ રચ્યા કરે છે એમ કરવાથી જે સાધ્ય છે અને તેને મેળવવા માટે માણસ સાધના જુઠા જુઠા સાધનો દ્વારા કરે છે તે સરળ બની જાય છે

કવિતા કે સંગીત દ્વારા એક કવિ પ્રભુના વ્યવસ્થાકર્મને સહેવાઈથી સ્પર્શ કરી શકે છે. બહિષ્કૃર્ણ સંગીત પ્રભુના વરબારમાં હાખલ થવાનો એક પ્રવેશપત્ર છે, જે બહુ કે કવિ સહેવાઈથી મેળવી શકે છે.

પરંતુ સાધનામાં પ્રવીણતા કે સફળતા મેળવવી, એનો અર્થ શો? એનો અર્થ કદા એટલો જ કે સાધક અને સાધ્ય વચ્ચે જે સબધ છે તે દિવસે દિવસે સરળ અને શાંત બનતો જાય; જેમ જે પ્રેમીઓનો જયારે પથરપથર સબધ સાચો બની જાય છે ત્યારે

એ લોકોને લાગતી કે બૂચની પણ જરૂરિયાત રહેતી નથી. એવી જ રીતે જ્યારે એક દિવસ અથવા દલાકારની કૃતિમાં એક પ્રકારની સરળતા આવી ત્યારે જ એની સાધના સફળતા પામે છે એક દાર્શનિકે સાચું જ કહ્યું છે: "Simple women is the best." (સરળ સંબંધ જ સર્વોત્તમ છે.)

(ગ્રંથ 'ગીતાજલિ' કાવ્ય ૨)

તું જ્યારે ગાવાને કહે છે,
અંતર ગર્વ થઈ ફૂલી,
નેનો અશ્રુ ભરી તુજને નીરમે છે.
જે કંઈ, કોઈને જે મુજ પ્રાણે

પ્રીતથી ત્યજ અમૃતમય ગાને,
સહુ સ્થાપન અગાધન મારા
ગિરવા પંખી સમાં તથામે છે.
તુજ થતો મુજ ગીતે રાગે,
ગીત તને વાંધા મુજ લાગે,
ભલું તુજ પાસે જઈ બેસું
એ જગ તો મુજ ગીત તલું છે
મનથી જ્યાં પડેલી નવ સમતો,
ગીત વડે ભરણે તે અડતો,
સ્વર ધૂન મહીં બુધીને
અધુ કંઈ સંબોધ પ્રણને
[અનુ. નગીનદાસ પારેખ]

સરદારશ્રીની વાણી

મજૂરી એ માણસને ઇશ્વરે આપેલી મોટામાં મોટી શક્તિ છે મજૂરી એ તો માણસની શોભા છે મહેનત કરે તે ઉત્તમ મનુષ્ય છે. જે મજૂરી નથી કરતો પણ માત્ર છામ હલાવી ખાય છે તે ઇશ્વરનો ચોર છે

જેટલામ મહેનતથી કામ છે તે વેરથી નથી થતુ

સ્વરાજ આવશે ત્યારે સ્ત્રીઓના પ્રશ્નો ઉકેલ થઈ જશે, એ માન્યતા બરોબર નથી. ખરી વાત તો એ છે કે સ્ત્રીઓને પદબદ્ધ કરવામાં આવી છે; તેને યોગ્ય સ્થાને બેસાડવામાં આવશે ત્યારે સ્વરાજ્ય મળશે.

સ્ત્રીને પોતાનામાં આત્મનિઃશ્વાસ આવે, એ પોતાનું યોગ્ય સ્થાન મેળવે એ જરૂરનું છે એવા મુધારા કાપડાથી ઘવા નથી, ઘવાના નથી

ઈશ્વરે નખરીખ સુંદર શરીર તો આપ્યું, પણ તેની આપેલી બુદ્ધિને ઉપયોગ ન કરીએ તો [રેકર]

તો હોય ઇશ્વરનો નથી પણ આપણે પોતાનો છે માણસો બુદ્ધિને ઉપયોગ કરતા નથી, છતી આપે બોલતા નથી. તેથી જ હું ખી કામ છે

જે દેશમાંથી શુભામી કાઢવી હોય તો જે સૌથી વધારે શુભામ છે તેમને પહેલાં મુખી કરવા પડશે. શરીરમાં આદુ હોય તે પહેલાં કાપી કાઢવામાં આવે તો જ શરીરને સુખ થાય.

જે પોતાની લાજનું રક્ષણ નથી કરતો તેની લાજ બીજી કોણ બચાવી ચકવાનું હતું?

પ્રયત્ન કરનારને પ્રભુ મદદ કરે છે

આપણી મર્ગદાની બહાર જઈ, કરજ કરીને અર્થ ન કરવો બોધ્યો.

સમજૂર્ણક હું જ સહન કર્યા વિના કાચની મુખ મળતું જ નથી (આદુ)

પારાણાધુ

[આજુદ ખેતીવાડી કૌનેજમા સર્વોદય કાર્યકરોને એક 'ખેતી ગોપાલન ટિમિર' માટેના નેમા પ્રાર્થના પછી આવેલા વ્યાખ્યાનોને સાર ભાઈથી ભણાઈ મહેતાએ 'ખારાખાપુ'ના વાચકોને ઉલેખી નીચે જે એ હેતુએ પ્રેર્યો છે, તે કમઘ પ્રસિધ્ધ થતો રહેશે.]

કુન્તામાતાએ પ્રાર્થના કરી છે કે મને દુઃખમા નાખજે સામાન્ય રીતે સૌ સુખની પ્રાર્થના કરે છે હું પણ નાનપણમા બ્યક્તિ સુખની જ પ્રાર્થના કરતો જરા મોઠો થયો ત્યારે કુદુબસુખની પ્રાર્થના કરવા લાગ્યો. પછી માનવ જાતના સુખની પ્રાર્થના કરવા લાગ્યો, પછી યશુ કે હું કેાજ કે સુખ માટે પ્રાર્થના કરું ? અને કહેવા લાગ્યો કે હે ભગવાન ! તને ઠીક લાગે તે કરજે પછી યશુ કે હું કેાજ કે ભગવાનને ઠીક લાગે તે કરવા કહું ? ભગવાન એને ઠીક લાગે એ જ કરે છે એમ છતાં માણસને એના કિલ્લો આવ વ્યભ કરવાનું મન થયા કરે છે અને આપુ આપુ જોદયા કરે છે

માણસ ન્યા સુધી લાગણી-અવસ્થામા હોય છે ત્યાં સુધી એને લાગણી થાય છે અને એને વ્યક્ત કર્યા કરે છે એમાથી સુખદુઃખ પણ અનુભવે છે કુન્તામાતાએ પ્રભુ પાસે પ્રાર્થના કરી કે તું મને દુઃખ આપ, કેમકે દુઃખમા ઈશ્વરનું સ્મરણ થાય છે, અને ઈશ્વરનું સ્મરણ એમને અતિ પ્રિય હતું

સુખ અને દુઃખ પરસ્પર તુલનાત્મક હોય છે ઉદાહરણ તરીકે એક માણસની ઘડિયાળ ફૂટી ગઈ તેથી એને દુઃખ થયું બીજાની ઘડિયાળ કાંઈ એક છે કરાને જગ્યાવતા ફૂટી અહીં ઘડિયાળ કૂચ તું દુઃખ નથી સુખ અને દુઃખ પ્રસંગો અને વાતાવરણ ઉપર—એક બીજા સાથે સબધ ધરાવે છે સુખ દુઃખમા માણસ હાકી ઊઠે છે કુન્તાએ દુઃખ આવ્યું કારણ કે

ખારાખાપુ

પ્રભુને તે સ્મરણ કરી શકે સુખમા પ્રભુ થાદ આવતો નથી કેટલાક દુઃખો એવા છે કે જેમા નજીકના સ્વજનો પણ સહાય કરી શકતા નથી ત્યાં એક પ્રભુનો જ અસરો દેખાય છે

ન્યા કેઈ મદદ પહોચાડતું નથી ત્યાં પ્રભુ પહોચાડે છે આ શ્રદ્ધાનો વિષય છે જેને શ્રદ્ધા છે તેનું જીવન ભયું ભયું બને છે માણસ પૂરે આત્મશક્તિ ન હોય ત્યારે સુખદુઃખ અનુભવે જ છે

પ્રથમ ગામડામા ગયો ત્યારે મને દુઃખમા પણ આનંદ માણવાની શક્તિનું જ્ઞાન થયું હું જે ગામમા કામ કરવા ગયો તે ગામ કંપડું હતું ત્યાં ચોરી કરનારા પણ હતા, લૂટ ચલાવનારા પણ હતા મારી કસેટી ત્યાં ઠીક થઈ એક વખત તો લોકો કૂવામા નાખવા પણ તૈયાર થઈ ગયા હતા ! મારી ત્યાં કરી જોળખણ ન હતી અદરના ઉમગથી કામ કરતો હતો આવા કસોટીના પ્રસંગે પણ હું પ્રસન્ન રહી શકતો હતો ત્યાં હું ખેતરમા કામ કરવા પણ જતો એક વખત હાથનું આંગળું પાણી વિચારું કે ગામ લોકો શી આસ્વાદ મેળવે છે ? આપણે પણ સતોષ માનવો પણ ઘરગણ્યુ દવાઓથી હાથ મૂકવાને બદલે વધારે સુજી ગયો જોખાસાની જાતુ હતી ગામમા બધા ભાઈ બહેનો ઠાગરની રોપણીમા ગયા હતા અને તાવ આવે છે તમા હાથે દુઃખ છે એ કેાઈને ખબર પણ ન હતી હું તો શાત ચિત્તે ઘરમા પડ્યો રહ્યો હતો ઘરમા નહોતું પાણી કે નહોતો બોરાક

આ પ્રસંગે નહોતી મનમાં દુઃખની કે નિરાધારતાની લાગણી. મનુ જે સ્થિતિમાં રાખે એમાં પ્રમત્તતા અનુભવવાનો ભાવ બધો હતો. આ વખતે પ્રાચીન દુઃખ ભાંગનાર દેવ હતાં? ઇશ્વર વિષેની અનન્ય શ્રદ્ધા, એની મંગલમયતા વિષેનો વિશ્વાસ. મારા લગભગ દેવ હઈ શકે એમ હતાં? એ ભાવ શ્રદ્ધા જ.

કામ કરનારામાં જો ઇશ્વર વિષે શ્રદ્ધા હોય તો એના ધણા પ્રશ્નો હળવા થઈ જાય છે. ગમે તેવી તીક્ષ્ણ બુદ્ધિ પણ બધે ચાલતી નથી. કપાક તો એને અટકતું જ પડે છે, જેને સાચું જ્ઞાન મળે છે એનું દુઃખ પણ જોઈએ થઈ જાય છે.

ભક્તિ ઇશ્વર વિષેની શ્રદ્ધા હોય તો જ જન્મે છે અને ભક્તિ સાથે જ્ઞાન અને કર્મનો પણ યોગ સંધાવો જોઈએ સાચું જ્ઞાન હોય તો ભક્તિ અને કર્મ ખીલે છે. જ્ઞાન, ભક્તિ ને કર્મનો જીવનમાં સુમેગ હોય તો જ માણસ પ્રગતિ સાધી શકે છે. માણસને બુદ્ધિ, મન અને શરીર મળ્યાં છે. તે ત્રણેય યોગ્ય રીતે કાર્ય કરે તો જ શાવે. આ ત્રણેયમાં સુચંદ્રિતા સાચવવી જોઈએ અને એક બાજુને પ્રેરક ને પોષક બનતું જોઈએ.

અરવિન્દભાણુની ફિલસૂફીમાં સુખ્ય તત્ત્વ છે સમર્પણ બાવ દરેક કાવ ઇશ્વરને સમર્પણ કરવાનું છે એ ભાવથી યાચ તો એમાં

આપણે જે પૂજા કરીએ છીએ, તે છતાં માન માણસો એક રીતે કરે છે અને ભક્તિમાન માણસો બીજી રીતે કરે છે. બુદ્ધિમાન માણસ મનમાં ધારે છે કે પૂજા કરીને ભગવાનની પાસેથી આપણે સદ્ગતિ મેળવીશું; ભક્તિમાન માણસ માને છે કે, પૂજા ન કરીએ તો ભક્તિની પૂર્ણતા ન થાય, પછી ભલે તેનું કાંઈ ફળ ન મળે, પરંતુ હૃદયની ભક્તિને બહાર પ્રતિષ્ઠિત કરીને તેને પૂરો આશ્રય મળે છે. આ રીતે ભક્તિ પૂજા દ્વારા પોતાનો પ્રકાશ કરીને પોતાને જ સાર્થક કરે છે. બુદ્ધિમાનની પૂજા મૂંઝી Cપર આજ ખાટવા જેવી છે, ભક્તિમાનની પૂજા માત્ર વ્યર્થ ખર્ચ છે. પોતાને જણાવતી વેળા હૃદય તુલસાનની ગણતરી કરતું જ નથી.

શી ખાતરી રહે? આનું કાર્ય સુંદર જ યાચ એમાં કુશળતા આવે જ અને જ્ઞાન, ભક્તિ અને કર્મનો એમાં સુમેગ થાય જ.

માણસને મન, શરીર ને બુદ્ધિથી સંકેત નાદો આત્મા છે. આ સુમેગ સર્વ રીતે સધાય તો જ માણસનો વિકાસ છે. આત્મા જો શરીરનું જિઆમાં જિયું તત્ત્વ છે. ઇશ્વર જે નદી એની ચર્ચા કરવાથી કશું ફાયદામાં નથી આવતું. સંપૂર્ણ શ્રદ્ધા સાથે મધવું જોઈએ. જ્યાં સુધી બુદ્ધિ આવે ત્યાં સુધી એને ચલાવવી, શ્રદ્ધા જ્ઞાનપૂર્વક રાખવી, પણ જ્યાં બુદ્ધિ જવાબ આપતી બધે યાચ છે ત્યાં તો શ્રદ્ધા જ બળ પ્રેરી શકે છે. જોટણ સમજીને માણસ વર્તે તો એનું જીવન શાંત રહે છે અને પ્રગતિરીત બને છે. આ દબે વિચાર કરનારની શક્તિનો વિકાસ થાય છે અને એ આનંદમાં રહે છે.

જે જ્ઞાન જીવનને સ્પર્શતું નથી તે શુદ્ધ જ્ઞાન છે, તે નકાચું છે. મોટા વૈજ્ઞાનિકો પણ અમુક હદે ગયા પછી બુદ્ધિનો અંત જુએ છે. ત્યાં એને પણ શ્રદ્ધા ઉપર જ ટકવું રહ્યું. વૈજ્ઞાનિકની દૃષ્ટિ આપણે દરેકે રાખવી જોઈએ. પૂર્વગ્રહથી વર્ણિત રહી નવું નવું જાણવા મધવું જોઈએ અને દરેક કાર્ય પાછળ પોતાની નિશ્ચિત ફિલસૂફી અથવા વિચારધારા અને એની સમજાઈ વિષેની શ્રદ્ધા હોવી જોઈએ.

નોંધ—ભગુભાઈ મહેતા

“તું અરપૂરય છે!”

“ફર હટ! તું અરપૂરય છે!” સુમિત્રાએ પ્રભુદાસને કહ્યું જ્યારે એક વાર-બહુ કરીને પહેલી જ વાર-તેણે વહાલવશ યદને સુમિત્રાની પાસે ભેજવાની ઇચ્છા વ્યક્ત કરી હતી.

“અરપૂરય? શી રીતે?” પ્રભુદાસે આશ્ચર્ય કરેલા અવાજે પૂછ્યું.

“કારણ કે તું મને ગમતો નથી!” સુમિત્રાએ પ્રત્યુત્તર વાળ્યો.

“તો શું પ્રેમનો આધાર કેવળ ગમવા-નગમવા પર જ રહેલો છે?” પ્રભુદાસે જરા ચિદાઇને પૂછ્યું.

“હા” સુમિત્રાએ વધારે ચિદાઇને જવાબ આપ્યો.

“પણ તું પાતે જ કેટલીય વાર એવું કરે છે જે બીજાઓને નથી ગમતું. પણ તેઓએ તો કેાઈ દિવસ તને અરપૂરય કહીને બહાર કાઢી નથી મૂકી.”

“એ તેઓની મૂર્ખાઈ!”

“પણ સુમિત્રા, હું એટલો તો જરા વિચાર કર કે જે પરસ્પર અંબધને આધાર ફેટા ગમતું કે ન ગમતું જ હોય, તો આપણું કૌટુંબિક તેમ જ સામાજિક જીવન એક દિવસ પણ ટકી ન શકે. કારણ કે કૌટુંબિક તેમ જ સામાજિક જીવનનો પ્રાણ સહિજતા ન કે સ્વછંદતા.”

“હરો, હરો! પણ હવે મૂંઝા રહેને!” એવું કહીને સુમિત્રા ચોતાની ઝોરડીમાં આવી ગઈ.

સુમિત્રાની ઉમર હતી બાર વર્ષ અને પ્રભુદાસની તેનાથી એક-બે વર્ષ વધારે. જાને નાનપણથી એક સાથે રમતા-જમતા-ભણતાં આ રાખા પુ

‘મિયાં મસૂર’

આખ્યા હતા કારણ કે તેઓ એક નાતના હતા, એક ગામના હતા અને પાટોશમાં જ રહેતા હતા. એ બંનેનું સૌખ્ય અને સહકૃપતા બેઠને ઘણા મા-બાપોને ઈર્ષ્યા થતી, એ કે એમા યોડા એવા પણ મા-બાપ હતા જેઓ બહુ બેઠને બહુ સહ થતાં હતા. તેથી જ્યારે બીજે દિવસે તેઓએ સુમિત્રા અને પ્રભુદાસને એક સાથે નિશાળે જતા ન જોયાં, ત્યારે પૂછાપૂછ કરવા લાગ્યા પણ કેાઈને આગલે દિવસે શું બન્યું હતું તેનો કેાઈ તાગ મળ્યો નહિ. ‘એકબીજા પર ચિદાયા હશે.’ ‘કેાઈ વાત પર બંનેનો જરા અધડો થયો હશે’, ‘શાવ નાશન જેવા છે!’, ‘સારું થયું!’ આ ઉમરે એકબીજા સાથે ઠોકરા-ઠોકરીને રમતું-ભણતું નહિ બેઠએ’ એવી ભાતભતની વાતો ભેચાર દિવસ સુધી ઢોઢોએ કરી, પણ પછી સૌ મૂંઝા થઈ ગયાં.

સુમિત્રાનું ભણવાનું હવે પૂરું થઈ ગયું છે. તેના મા-બાપે તેને માટે વર યોગ્યવાનું પણ શરૂ કરી દીધું છે. પરંતુ વારંવાર તેઓની નજર પ્રભુદાસ પર ફરે છે એટલે એક દિવસે સુમિત્રાની માએ સુમિત્રાને પૂછ્યું : “બેટા, તને પ્રભુદાસ ગમે છે ને?”

“મિલકુલ નહિ!” સુમિત્રાએ શુરશામાં જવાબ આપ્યો.

“એમ કેમ? વર્ષોથી તમે બંને એક બીજાને સારી રીતે ઝોળજો છો, એકબીજાને સ્વભાવ બાણો છો, એકબીજાના ગુણ-અવગુણથી પરિચિત છો. તેથી તમે તખાડું બર સારી રીતે માંડી શક્યો.”

“પણ મા, હું છું કડું? તે મને

જરાય ગમતો નથી !'

પછી તેણે પોતાની બાને બધી હવીકત
કહી સભાગી - કેમ એક દિવસે પ્રભુદાસે
તેની પામે બેસવાની માગણી કરી હતી,
જેનાથી તરું ચિડાઈને તે દિવસથી એની
માથેના બધો સબંધ તોડી નાખ્યો હતો.

તેના આખા આ વાત માંજીને એક
વર્ષ મુખી થૂપ રહ્યા, એમ ગમતને કે
અચૂક વખત પછી સુમિત્રા બધું જૂલી જશે
પછી એક દિવસે ફરીને તેઓએ પ્રભુદાસની
વાત તેને કરી, ત્યારે સુમિત્રાએ કોપમા
આવી જઈને કહ્યું "જે તમારી એવી જ
ઈચ્છા છે તો મારે વધારે કશું કહેવું નથી
પછી જેવું મરુ નરહીમ !"

પ્રભુદાસ બી એ ની પરીક્ષા પસાર
કરી એક વેપારી પેદીમા કામ કરે છે તેની
માસિક આવક સવાસો રૂપિયા છે તેના
ઘરમા તેની મા છે અને તેનો બાપ પણ છે
પરંતુ યોડા વખતથી જ ને માદાસાળ રહે
છે પરમા કોઈ બીજું કામ કરવાવાળું નથી
પ્રભુદાસ આખો દિવસ પેદીના કામકાજમા
શકાયેલો રહે છે સાને જ્યારે તે ઘેર પાછો
આવે છે ત્યારે એકેન્ન યાદીને લોથપોથ થઈ
જાય છે પગાર પૂરતો ન હોવાથી નોકરચાકર
રાખી શકાય એમ નહોતું તેથી એક દિવસે
તેની માએ તેને લગ કરવા માટે કહ્યું

'હું તો તૈયાર જ છું' પ્રભુદાસે હસતા
હસતા જવાબ આપ્યો. "પણ કોઈ કન્યા
ચોધી રાખી છે ખરી ?"

"ચોધવા આપણે કયા દૂર જવું પડે
એમ છે ?' પ્રભુદાસના પિતાએ કહ્યું

'કેમ બાપુજી કોઈ છોકરી પહેલાથી
ચોધી રાખી છે કે શું ?'

"જે તો ઘણા દિવસોથી એક છોકરી
પર મારી નજર રાખેલી છે"

૨૩૬]

"એ વગી કોણ ?"

"સુમિત્રા !" પિતાએ પ્રત્યુત્તર વળ્યો

"પણ સુમિત્રાને તો હું ગમતો જ નથી !"

"એવું તે કોઈ દિવસ બને ખરું !"

માએ કહ્યું

પછી પ્રભુદાસે યોડા વર્ષ પહેલા જે

જન્યું હતું તે મ્હી સભાગી

યોડા વખત પછી વિચાર કરીને તેના

પિતાએ કહ્યું "આ મૂઝવણમાંથી હું એક

રસ્તો કાઢી શકું એમ છું"

"તે કેવી રીતે, બાપુજી ?"

"આપણે તારાં ટપકો કોઈ મારા જ્યોતિ

પીને જતાવીએ જે તારાં ટપકો અને સુમિત્રાને

ટપકો જરોબર મળી જાય તો તારું અને

અને સુમિત્રાનું લગ્ન મહેલાઈથી થોડાંવાઈ જશે"

બીજે દિવસે પ્રભુદાસના પિતાએ ગામના

જ્યોતિપીને આ વાત કરી તેણે સુમિત્રાને

ટપકો મગાવ્યો. બને ટપકોએને બરાબર

તપાસ્યા અને પછી તેણે કહ્યું "બનેનો

મેળ તો બરાબર ખાય છે"

આ સાંભળી પ્રભુદાસના પિતા ઘણા નાછ

યયા અને સીધા સુમિત્રાના માંબાપને ગળવા

ગયા જ્યારે તે સુમિત્રાને ઘેર પહોંચ્યા, ત્યારે

સુમિત્રા પોતાની એક બહેનપણીને ઘેર ગઈ

હતી સગાઈ સબંધી વાતચીત કરતા કરતા

જૂની વાતનો ઉલ્લેખ કરવામા આવ્યો ત્યારે

પ્રભુદાસના પિતાએ કહ્યું 'બને નાદાન

જેવાજ ને ! તેથીજ તો આવી નહીવી

વાતને આપણે મોડું સ્વરૂપ આપી દીધું

એકનીબ પર ચિડાવું હતું તો ભવે ચિડાયા,

પણ બીજે દિવસે બધું જૂલી જવું ભેદતું

હતું ને'

આ સાંભળીને સુમિત્રાના પિતા બેઠી

બેઠ્યા "વાહ, મરુ ! તારી લીલા તો

અજબ છે !"

[અનુ. ૫૦ ૨૪૨]

આપનાપુ

એ તુ કહી
 તને શું લાગ્યું ? બધા
 વિદ્યાર્થી ઇંગ્લેન્ડના
 ગિરનારના જીવોને
 મરણના મુખમાંથી
 રક્તોત્સવના નેત્રોમાં
 મરણની બહારના બહારના
 જીવનના નાની શાંતિને
 મરણના મરણના મરણના
 નાના તો ગિરનારના
 મરણ. બધાના
 મરણના મરણના

[બાપુજીને મન 'ગીતાજી' મા સમાન હતી જેમ કે ખના સમયે બાળક માતાની પાસે ફોડી નહીં તેની વાતચત્તપૂર્વક ગ્રહમાં સુખશાંતિ અને આસ્વાસન પામે છે, તે જ પ્રમાણે આ જન્મતમા આધિ બધાધિ કે ઉપાધિથી કે અ પામતા જીવને, માનસિક, શારીરિક કે પછી આધ્યાત્મિક પીડાથી બાકુળ બનેલા માનવીને 'ગીતાજી' માતાની પેઠે સુખદાયક, શાંતિમયી અને આસ્વાસનરૂપ બને છે તેથી જ બાપુજી અપારનવાર ગીતાજીનું શરણું લઈ પેલાની નીક શાંતિના દતા અને એ જ પ્રમાણે તેઓ અન્યને પણ ગીતાજી તરફ ફેરવતા દતા અને તેમાંથી અતરને શાંતિ મળે એવું અમૃતગુણ ઔષધ યોગવવા કરેલા દતા પ્રસન્ન પત્રમાં બાપુજીએ જ માર્ગ સમયે છે]

ચિંત કુસુમ, ગહારની હવા તો છે જ, પણ તારી શાંતિને
તને શું લખું? બધા વિચાર છોડી સાડુ તો અંતરની હવા જ નોંધે છે તે
હવેને ગીતાના જે પ્રલોક, જે અધ્યાત્મ ગીતામાંથી મળે
ધ્યાન કરી શકે તે કર અને તેમાંથી રસ પી ૨૪-૧૧-૩૨ બાપુના આશીર્વાદ

બાવનાની અસર

વિનોબાજી

અમારી મા નાનપણમાં એક વાર્તા કહેતી તે વાર્તા આમ તો ગરબતની છે પણ તેમાં શહેર રહસ્ય બહુ કીમતી છે. એક હુલી બાઈ તણે પોતાના મન સાથે નહીં કઈ હાલ કે જે કઈ થાય તે કૃષ્ણાર્જુન હવે એકવાર પર છાજુનો ગોળો ફેરવી તે ગોળો તે બહાર ફેરવી દે ને કૃષ્ણાર્જુન બોલે ત્યાંકતોળ તે છાજુનો ગોળો ત્યાંથી જીડીને મંદિરમાંની મૂર્તિને માથે જઈને થોડી બાય પૂલરી બિચારો મૂર્તિને ઘસીને તાક કરતો કરતો માથો પણ કરે શું? છેવટે તેને ખમર પડી કે આ મહિમા બધો પેલી બાઇનો જ તે છવતી હોય ત્યાં સુધી મૂર્તિ સાક થવાની વાત જોડી એક દહાડો બાઈમાંથી પડી મરણની છેડી ધડી પાસે આવી તેણે મરણ પણ કૃષ્ણાર્જુન કર્યું તે જ સહો દેવજમા મૂર્તિના કંકડા ચર્ચ ગયા મૂર્તિ બાગીને પડી ગઈ પછી ઉપરથી બાઈ ને લઈ જવાને માટે વિમાન આવ્યું. બાઈએ વિમાન પણ કૃષ્ણાર્જુન કર્યું એટલે વિમાન સીધું મંદિર પર જઈ ધડાકા સાથે અડધાશું અને તેના પણ કંકડેકંકડા જીડી ગયા શ્રીકૃષ્ણના

ધ્યાનની આગળ સ્વર્ગની જરા સરખીયે કિમત નથી

વાતને સાર એટલો કે જે જે સારાનસા કર્મો થાય તે ઈશ્વરાર્જુન કરવાથી તે કર્મોમાં કંઈક લુહુ જ સામર્થ્ય પેલા થાય છે જીવાને પીગશ્વર ને સહેજ રતાશ પડતો હાથો હોય છે પણ તેને ચેકવાથી કેવી મળતી ધાણી ફૂટે છે! સફેદ, સ્વચ્છ, આઠ ખૂણાવાળી, ધોળીને ત્યાંથી ગડી વાળીને આણી હોય તેવી હમાદાર ધાણીને પેલા બસલ દાણાની પાસે મૂડી જુઓ વાડુ કેટલો ફેર? પણ તે દાણાની જ એ ધાણી છે એમાં કંઈ શકા છે કે? આ ફરક એક અગિને લીધે પડ્યો. તેવી જ રીતે એ કહણ દાણાને ઘટીમાં ઝોરી હણે એટલે તેનો મળનો નરમ લોટ યશે અગિની આગથી ધાણી બની, ઘટીના જ પર્કથી નરમ લોટ યશે એ જ પ્રમાણે આપણી નાની નાની કિંવાઓ પર હરિમરણનો સરકાર કરો એટલે તે કિંવા અપૂર્વ બની રહેશે બાવનાથી કિંવાની કિમત વધે છે, બલકે તે પસંદાઈ બાય છે

‘ગાંધીના રશનાસી છે?’

૨૧

રતિવાય અધારિયા

અમેરિકાના એક નાનકડા ગામને પાંદર થયેલા એ અનુચિતવ્યા અને અમૂલ્ય અનુભવને મારા અમેરિકાના જીવનનું એક નાનું એવું બાથુ ગણી હુમૈશ માટે હું સાચવી રાખીશ

જુલાઈ મહિનાની એ કાળી મેઘલી રાત હતી ઉનાળાની રમઝો પૂરી થયા આવી હતી એટલે કંલેજ ઉઘડે તે પહેલાં ઘરે પાછા ફરવા માટે મેં અને મારા હિન્દી મિત્રે આજે આખો દિવસ કોઈ પણ જગ્યાએ રોકાયા વિના મુમાફરી ચાલુ રાખી હતી મોનરમા અમે બે જ જણા હતા વિચાર તો હતો કે આજે આખી રાત મોટર હાકયે જ રાખવી પણ મધરાત થયા પહેલાં તો અમે બન્ને ઝોલે ચડવા માન્યા વરસાદ પણ ધીમે ધીમે પડવા લાગ્યો. માલથી લઈબક થયેલા મોટા મોન એકમે ખટારા સાથે અલકામજુ થયા કહેજ જ બચી જવાયુ આગળ જવાનો વિચાર માડી વાળી એક નાના શહેરમા અમે દાખલ થયા શહેરના એ સુમસામ રસ્તા પર બેચાર દુકાનો ઉઘડી હતી હોટેલનું પાટિયું વાચી અમે અદર ગયા તો જવાબ મળ્યો, ‘જગ્યા નથી’ બીજે ગયા તો ત્યાં પણ એ જ પ્રમાણે એક જગ્યાએ ખાલી જોરડીઓ હતી પણ ફક્ત અમરી વ્યામડીનો રંગ કઠાચ આડે આબ્યો હોય એમ લાગ્યું પણ અમેરિકાના આ વિભાગમા રંગલેક આગ્યે જ હોય એમ માની એ વિચાર મારા મનમાથી તુરત કાઢી નાખ્યો

આમ જગ્યા ન મળવાથી અમારે આગળ ગયા વિના બીજો ઉપાય નહોતો ફરી વાર ધોરી રસ્તો પારડી અમે મુમાફરી ચાલુ રાખી ‘યા ર બાથુ

પણ આટલા આટલા દિવસની રખડપટ્ટીને યાંક બાણે આજે જ એક આમટો લાગેલો હોય એમ અમને બન્નેને લાગ્યું વળી વરસાદ કહે, મારુ કામ! આમ આગળ દસ પંદર ફુટ દૂર પણ કશું ભોઈ શકાતું નહોતું આવી સ્થિતિમા મોટર કેમ હાકવી? ઈશ્વરને બરોસે અમે આગળ આવ્યે જતા હતા એવામા એક નાનકડું ગામ આબ્યુ ગામની બહાર એક નાની એવી ‘મોટેલ’ હતી મોટેલ એટલે એવી હોટેલ કે ત્યાં સુવની ચોરડી ને મોટર રાખવા માટે જોરજ નેપુ પણ મળે

મોટેલમા એક જગ્યાએ બાપી એવી બત્તી બળતી ભોઈ અમે મોટર બીધી રાખી મારા મિત્રે ફરવાબ ઉપરનું બીજળીનું બગ્ન દબાવ્યું એટલે ધીમી થટડી વાગી થોડી વારે એક સિસેરેક વરસની વૃહ્દ બાઠએ બારણું ઉઘાડ્યું તેના સફેદ ચર્ક મયેલા વાળ આખા પ્રકાશમા પણ અમકતા હતા મોટા પર કચલીઓ હતી તો પણ ચહેરો બરોઈ લાગતો હતો આમ મધરાતે અમને અલપ્વાને ભોઈ ગમતાના કે અલુગમતાના કોઈ ભાવ હું તેની આખોમા ભોઈ શક્યો નહિ અમે અધારામા બિલેવા હોઈ એ અમારા ચહેરાને પૂરું ભોઈ શકે તેમ નહોતું “તમે હબસી છો? તમે કથાના છો? તમારે કામ છે?” વગેરે પ્રશ્નો તેણે એકી ત્વાસે પૂછી નાખ્યા

મે ધીમેથી જવાબ આપ્યો “અમે હબસી નથી જલજલ, અમારો રંગ તમારા જેવો નથી અમે બન્ને હિન્દુસ્તાની છીએ અમારે તમારી મોટેલમા રાત..”

“તમે દિન્દુરાની છાં તમે ગેન્ડી (ગાંધી)ના દેશવાસી છાં” હું વાક્ય પૂરું કરું તે પહેલાં તેણે અથવારે પૂછ્યું

“આવે, આવે, અદર આવે વરમાદમા શા સાડુ મીઠાઓ છાં? તમને બન્નેને આમ બહાર ડિમા શરૂ થા તે બહાર હું ખૂબ જ દિવાળીર છું પણ હું માનું છું કે ‘મહે’મા ગેન્ડી’ના દેશવાસી મને જરૂર માફ કરશે”

અમને બન્નેને એક જોરડો ઉપાડી આપ્યો મહેલ-બગવાની પાખ જેવી ગાદર પાવરેલા જે પતંગો, જે ટેલસ, જે નાની પુરશી અને થોડાક બીજા રામચરિત્ર અવસ્થિત રીતે ગોઠવેલું પડ્યું હતું

અમે ગોઠવાયા પછી ઠાંથીમા સાથે ગાંધીજીના ઉપવાસની, જોમના જોલજોલની અને દિન્દુરાની આગાહીની લડતની જોવી અવગમતાની વાતો અમે કરી ઠાંથીમા મોદવા, “ગાંધી કેવા મહાન હતા? દુશ્મના આપણે શી જોમણે થી પેલી કેડી પર ચાલીએ તો આ લકાઈએ, આ અશાંતિ અને માનની વચ્ચેના આ, વેર સભવે ખરા?”

“તમે કોઈએ ગાંધીને જોયા છે ખરા?” જતા જતા તેમણે પૂછ્યું

“જોયા છે, એનું જ નહિ, પણ મારો આ મિત્ર ગાંધીજી સાથે એક દિવસ મધ્યે છે અને જોમના જીવનનો પ્રત્યક્ષ પરિચયનો લડાવો જોને મળ્યો છે” મારા તરફ આગળી ચાંધી મારા સામીએ જવાબ આપ્યો

“કેવું સદ્ગુણ?” કહી જોમણે બા છું બધું કહ્યું” જતા જતા પણ જોમની આખોનો અહોભાવ હું જોઈ શક્યો

દુકાની પચાવીમા પડતા જ મારા મિત્રે ઘમઘમટ ઉધવા માડ્યું માડું મન વિચારના વ્યગ્રોળે વાડ્યું ગાંધીજી કચારેય અમેરિકા આગ્રહ નથી જતું થોડા અમેરિકનોએ ગાંધીજી વિષે વાચ્યું હતું, કે જોમને જોયા હશે છતાં ગાંધીના નામની કેવડી મોટી અસર! ધરતીના આ અબજ ખજે અને મેધલી રાતે જો સતપુરુષના જીવતરની ગુવાસનો અનુભવ અને આમ મગશે તેની કવચનાય નહોતી જોમના નામના બહુથી મોટી પકારીની મીડી હુંકે મારી આપો મીંચી દીધી

અખંડ જાગૃતિ

કેદારનાથજી

ત્રેય માધનના પ્રથમમા જાગૃતિનું ઘણું મહત્ત્વ છે આ જાગૃતિ આપણને સતત રાખતા આવડવી જોઈએ ઇન્દ્રિયોના ધર્મો અને ચિત્તના પૂર્વ અસ્કારો પૂરેપૂરા વાશ પાળ્યા છે જોમ માનીને આપણે કદી પણ ગાંદેશ કે અસાવધ ન રહેવું જોઈએ કારણ કે જીવમા પહેલા મૂળ સ્વભાવધર્મો બીજા રૂપે આપણામા રહેલા હોય છે તે કચારે, કપે વખતે અને કેવી રીતે ફરીથી જાગ્રત થશે જોનો જાણતો નથી માટે સતત સાવધતા આપણે સ્વભાવ જનવે જોઈએ સત કળીરે કહ્યું છે

“મૂર સ આમ ને પવક દો ચારકા, સતી ઘમસાન પવ એક વાગે ।

સાધ સમામ હે દેન દિન જૂનના, દેહ પદજતકા કામ વાઈશ”

(શૂરનો સમામ જ્યાર પડનો હોય છે અતીનું સુખ એકાદ પળમા અક્ષય થાય છે ત્યારે સાધુનો સમામ જોવો છે કે દેહ છે ત્યા સુધી રાત ને દિવસ જીવવાનું હોય છે)

અતીતકાલમા કારી
નગરીમા પ્રજાદત્ત નામે
રાજા રાજ્ય કરતો હતો.
તે સમયે ધોધિસત્ત્વ તેને
પુત્ર થઇને અવતર્યો. તેનું
નામ 'પ્રજાદત્ત કુમાર'
રાજવામાં આપ્યું. જનુ-
કર્મે સોળમે વર્ષે કુમાર
તરુશિલા ગયો. અને ત્યાં
રાજા વિદ્યાનો અભ્યાસ
કરી પિતાના મૃત્યુ પછી
રાજગાદી પર આવ્યો.
તે ધર્મથી અને ન્યાયથી
રાજ્ય ચલાવતો હતો.
ન્યાયનો ફેસલો પક્ષપાત

રહિત થતો. રાજા પોતે ધાર્મિક અને ન્યાયી
હતો એટલે જોના મંત્રીઓ તેમ જ બીજા
રાજપુરુષો પણ પ્રામાણિકપદે વર્તતા રાજના
ન્યાયકોશિ"ધર્મી રાજ્યમા જયજા દેતા જાય
પડ્યા. પરિણામે રાજ્યમા ન્યાય રાતિ પ્રગટેલી
હતી અમાર્યો અને ન્યાયાધીશોને કામ
મળવાનું જાય રહ્યું ગયું. તેઓ રાજા ન્યાયા
લયમાં આવીને બેસતા, પણ કોઈ અધિકાર ન
આવે એટલે જીડીને આદેશ જતા. એ રીતે
ન્યાયાલય પણ ખાલી થઈ ગયું. એ જોઈને
રાજા પ્રજાદત્તને વિચાર આવ્યો : 'હું ધર્મથી
રાજ્ય કરું છું તેથી ન્યાયાલયોનું કામ જાય
થયું. હવે મારા રાજ્યમા શી ખામી છે,
મારા દોષો કયા કયા છે, એ જાણી લઉં
જેથી એ દોષોનો ત્યાગ કરીને હું આદર્શ
રાજા થઈ શકું.'

મારા આપ

પ્રથિનામ શ્રી. જૈની
રાજાએ મંત્રીઓ,
રાજદારી પુરુષો, નગરના
લોકો તેમજ પરદેશના
પ્રતિનિધિઓને બોલાવી
જ્યા બાજનામા તેઓની
સાથે ચર્ચા કરી. પણ
કોણે રાજના દોષ ન
જાનાં. રાજાને થયું કે,
'આ લોકો રાજદંડના
બધે મારા દોષો ઉઘાડા
પાડતા નથી એટલે હું
જાતે જ શુદ્ધ વેશ મા
મામડાઓમા શુદ્ધ અને
ત્યાગી પ્રાણને રાજના
દોષો વિરે પૂછું.'

એમ વિચાર કરી રાજા પોતાના એકલા
સારથીને હાથે રથમા બેસી ગામડામા ફરવા
નીકળ્યો. એ જ વખતે દેસલ દેશનો રાજા
મહિક પણ પોતાના દોષો જાણવા માટે શુદ્ધ
વેશમા એ જ રસ્તે નીકળ્યો હતો. એ
જાનેના રથ એક પુલ ઉપર સામસામા ભેગા
થઈ ગયા. પુલ પરનો રસ્તો બહુ સાકડો
હતો અને એક જ રથ એકી વખતે જઈ
શકે એમ હતું. પરંતુ બંને હતા રાજા,
એટલે કોનો રથ પાછો હશે અને કોનો રથ
આગળ જાય? બંને વચ્ચે રસાકસી જોઈ
થઈ મહિક રાજના સારથીએ પોકારીને કહ્યું :
"સારથી! આ રથ કોસલનરેશ મહિકનો છે.
તારો રથ પાછો લે, જેથી મહિક રાજાને
રથ જઈ શકે."

એ સાંભળી કારીરાજના સારથીએ સામે

પડકાર કર્યો: “મારા રથમાં કારીરાત્ન એકા છે. માટે રથ પાછો ફરે એમ નથી.”

હવે સપાત્ત એ ઊભો ધસે કે કેનો રથ આગળ નય. એ મૂઝવણ ટાળવા માટે બને સારથીઓએ એકબીજા રાત્રીઓનાં વધ, રાત્રી-વિસ્તાર, કુલ, ભલિ વગેરે પૂછી એવાં; તે બંને રાત્રીઓ બધી જાળવમાં સમાન કહાના માણસ પડ્યા! તેથી એ બંનેમાં શ્રેષ્ઠ કોણ એ નિર્ણય થઈ શક્યો નહિ. ત્યારે કારીરાત્નના સારથીએ કહ્યું: “જલો! જે રાત્રીનું શીત શ્રેષ્ઠ હશે એ જ શ્રેષ્ઠ ગણાય. જોલો, તમારા રાત્રીનું શીત કેવું છે તે કહો.”

એટલે મલ્લિક રાત્રીના સારથીએ કહ્યું: “ભળવાનને બગથી અને મૂડને માર્ગથી, સાધુને સાધુતાથી અને અસાધુને અસાધુતાથી રાત્રી મલ્લિક નમાવે છે. હે સારથી! માર્ગ

છોડીને એમના રથને આગળ જવા દે.”

એ સાંભળીને કારીરાત્નના સારથીએ પોતાના રાત્રીના શીત વિશે કહ્યું:

“અઠકોપિત જિને દોધ;

અસાધુ સાધુના જિને.

જિને કદરિ” દાનેન,

સચ્ચેન અસિદ્યાદિન.”

એતાદિસો અર્થ રાત્રી,

મગા ઉત્પાદિ સારથિ ॥”

(કેાપને અઠકોપથી, અસાધુને સાધુતાથી, કુપણને દાનથી, અસત્યવાદીને સત્યથી છતે છે એવા કારીરાત્ન છે. હે સારથી! માર્ગ છોડી દે.)

કારીરાત્નના શીતની વાત સાંભળીને મલ્લિક રાત્રી અને તેના સારથી રથ પરથી નીચે જીત્યા અને ઘોડાઓને છોડીને કારી-રાત્રીના રથને જવા માટે માર્ગ આપ્યો.

“તું અરપૂરુષ છે” [અનુ. ૫૦ ૨૭૬ થી ૫૫૫]

પ્રભુદાસ અને સુમિત્રાના લગ્ન થઈ ગયા છે. બંને ઘણાં સુખી છે. સુમિત્રા સાસુ-સસરાની સેવા પ્રેમથી કરે છે. તેઓની ફરેક રીતે બરોબર કેબરેખ રાખે છે. કોઈ કોઈ વાર સાસુ તેના પર જરા બિદાઈ બાંધ છે તોયે તે હસતી હસતી બધું જામી લે છે. સુમિત્રામાં હવે બરફાસત કરવાની અજબ શક્તિ આવી ગઈ છે. પોતાને ગમે છે કે નથી ગમતું તેના વિચાર જ તે હમણાં કોઈ દિવસ કરતી નથી. આ બધું જોઈને પ્રભુદાસ તો આશ્ચર્ય પામે છે.

એક દિવસે રાત્રે જ્યારે જમવાનું પૂરું થઈ ગયું હતું અને તેનાં સાસુ-સસરા અંદર સૂવા થાલી ગયાં હતાં, ત્યારે સુમિત્રાએ પૂછ્યું: “હવે તો હું તમને ગયું છું ને?”

પ્રભુદાસે જવાબ આપ્યો: “તું તો મને પહેલાંથી ગમતી જ આવી છે. પણ હું તને

ગયું છું કે નહિ એ તો મને કહે, સુમિત્રા?”

સુમિત્રાને પેલી જૂની વાત યાદ આવી ગઈ. તેની આંખોમાંથી આંસુ ટપકવા લાગ્યાં.

“પણ આ કું?” તેની આંખમાં આંસુ જોઈને પ્રભુદાસે પૂછ્યું.

“આ ‘દનાં આંસુ’!”

“એટલે?”

“કારણ કે પ્રભુએ મને હવે શીખવી દીધું છે કે જે જીવનને ગમે તેનો માણસ પહેલાં વિચાર કરવો અને પોતાને જે ગમે છે તેનો પછી.”

પ્રભુદાસ આ સાંભળી પ્રથમ તો ચૂપ રહ્યો, પણ તરત જ બોલી બેઠ્યો: “તું આજે સાચે જ સુમિત્રાના નામને લાવક બની છે.”

“તો હું ધન્ય થઈ.” સુમિત્રાએ માથું નમાવીને જવાબ આપ્યો, “પ્રેમ કરવો એટલે જ બધાના સાચા મિત્ર બનવું.”

બાપુજીની મીઠી વાતો -૮

મહાત્માજી આફ્રિકામાં સત્યાગ્રહ સફળ કરીને ત્યાંથી હિન્દુસ્તાનમાં આવ્યા હતા તેમના શુદ્ધ નામદાર બોખલેએ તેમને સૂચવ્યા સુખ તેઓ હિન્દુસ્તાનમાં બધે ફરીને આવતા હતા સંયુક્ત પ્રાંતમાં તેઓ હતા ત્યારે ફેટલાક બિહારના બાગેવાને આવીને તેમને મળ્યા બિહારમાં ચ પારલુઆ ગોરા નીલબરો કારે જૂલમ ગુજારતા હતા આવેલા શિષ્ટ બાગેવાનેએ કહ્યું “ગાંધીજી આપ આવીને આમાંથી મારો કાટો” “હું અવશ્ય આવીશ પરંતુ તમારે મારા કદા પ્રમાણે વર્તવું પડશે” ગાંધીજી બોલ્યા

“મહેરો એમ વતી”શું” તેઓ બોલ્યા

“જેલમાં જવાની તૈયારી રાખ્યોને?”

“હા, હા.”

એ પ્રમાણે નક્કી થયું અને પછી ફેટલાક વિવસો બાદ તેઓ ચ પારલુઆ સત્યાગ્રહ માટે ફોડતા આવ્યા રાજેન્દ્રલાલુ બગેરે બિહારમાંની સત્યાગ્રહી ટુકડી આ જ વખતે ગાંધીજીને પહેલી વાર મળી જેડુતોમાં કામ પાડા રા આ પુ

સાને શુરજી તેો શરૂ થઈ ગયું પરંતુ ગાંધીજીને બધામાં ચેનન થતા કરવાનું હવે તેમણે તરત જ ફેટલાક સ્વયંસેવકોને કહ્યું “તમે ગાંધીજી માતા જેડુત બાળકો માટે શળા શરૂ કરો” કરતુરમાં પણ અપારલુઆ આવ્યા હતા ગાંધીજી એક દિવસ તેમને કહેવા લાગ્યા હું શા માટે શાળા શરૂ કરતી નથી? જેડુતોના બાળકો પાસે બાળકોને તેઓને શીખવ

“હું શું શીખવવાની હુલી? તેઓને શું હું શુજશતી શીખવું? મને બિહારી ફિદી હુલ બરોબર આવડતી નથી” કરતુરમાં બોલ્યા

“અરે, બાળકોનું પહેલું શિશુ એટલે સ્વચ્છતા જેડુતોના બાળકોને લેગા કર તેઓના હાત ભે. તેઓની આખો ભે તેઓને નવકાવ, આ રીતે તેઓને સ્વચ્છતાના પહેલો પાઠ તો શીખવી શકે ને? માને એ કરવું અથડુ કામ નથી અને આમ કરતા ક તો હું તેઓની સાથે બોલશે, એ બાળકો તારી સાથે બોલશે તને તેઓની ભાવા સમજાતી જશે અને પછી આગળ જતા હું તેઓને

શીખવી પણ શરૂ. પરંતુ આવતી કાલથી જ સ્વચ્છતાનું જ્ઞાન આપવા માંડ.” અને કસ્ટરબા બીજે રિવસથી એ પ્રમત્તે કરવા લાગ્યાં. બાળ-

ગોષ્ઠાળની સેવાનો અપાર આનંદ લાંટવા લાગ્યાં. સ્વચ્છતા એટલે જ્ઞાનનો આરંભ એમ માંખીલ માનતા હતા.

કવિવરનો માનવપ્રેમ

મુકુલભાઈ

ગુરુદેવ સ્વીન્ડનાથ ઠાકુર બંગાળના મહાન કવિ થઈ ગયા. તેઓ આખી દુનિયામાં ખ્યાતિ પામ્યા છે. તેઓ આપણા દેશના મહાકવિ ગણાય છે. ગાંધીજી પણ તેમને ‘ગુરુદેવ’ કહી માન આપતા.

ગુરુદેવ જ્યારે ઉઠી માંદગીમાંથી પસાર થતા હતા ત્યારે તેમનાં એક સ્વજન મૈત્રેયીદેવીની ત્યાં મગપુ ગયા હતા. મગપુ એ પહાડ પર આવેલું હવા ખાવાનું સ્થળ છે. મોટર ચક્રચો લેતી મગપુ પહાડ પર પીંચે પીંચે ચડતી હતી.

ગુરુદેવ જે મોટી મોટરમાં બેઠા હતા તે જરાક બાજુએ ઢળી; એટલે મૈત્રેયીદેવીએ ડ્રાઇવરને મોટર ઊભી રાખવા કહ્યું. ડ્રાઇવરે કહ્યું: “ગલરાયો મા. અકસ્માત નહીં થાય. ખીંચે પીંચે હપર જતાં આવું થાય જ.”

મૈત્રેયીદેવી કહે: “જલે એમ હોય; પણ અમારે બીજી નાની મોટર પાછળ આવે છે એમાં બેસવું છે.”

માડા દિવસ પર આમ જ મોટર અકસ્માત થયો હતો. વળી ગુરુદેવને લાઇને મૈત્રેયીદેવી જતાં હતાં, એટલે કંઈ નાનીસૂની જવાબદારી નહોતી.

મોટર ઊભી રહી. એ દરમિયાન બીજી બધી ગાડીઓ આવીને ત્યાં કબી રહી. સૌ મોટરમાંથી ઊતરીને પૂછવા લાગ્યાં: “શું થયું?”

શું થયું? મોટર કેમ ઊભી રહી?”

મૈત્રેયીદેવીએ કહ્યું: “અમે બીજી નાની મોટરમાં બેસ્યા.”

અત્યાર સુધી ગુરુદેવ યાંત બેસી નહોતા હતા. તેઓ હવે બોલી બેઠ્યા: “શા માટે? હું તો બીજી મોટરમાં નથી જવાનો. શા માટે તમે બધાં એનું સાંભળો છો? આવી અકસ્માત બીકાં પહેલાં પોતે જ કહેવું કે, પીંચે ચલાવજે, અને હવે એમ ચલાવતાં ગાડી જરાક એક બાજુએ નચી કે મંડ્યાં બીવા!”

મૈત્રેયીદેવી બોલ્યાં: “અલે- એમ જ માને; પરંતુ બીજી નાની મોટરમાં જવામાં કશું લુકચાન તો નથી ને?”

ગુરુદેવ બોલ્યાં: “લુકસાન? લુકસાની થયી છે. કઠાય તમને નહીં હોય, પણ બિચારા ડ્રાઇવરને ભારે અન્યાય થશે. એને તો કયો દોષ નથી આપવો કંઈ પણ કારણ વિના એની ગાડીમાંથી ઊતરી જઇએ એમાં એને અપમાન ન લાગે?”

મૈત્રેયીદેવી કહે: “એ મનમાં કંઈ જ નહીં લાવે.”

ગુરુદેવ બોલ્યાં: “એને માફ લાગશે જ, એને નહીં ખૂબ જ દુઃખ થશે. પણ બિચારો નિરુપાધ હોઈ એ બધું મૂઝો મૂઝો સહી લેશે.”

બાળકે એ જ મોટરમાં બેસીને ગુરુદેવ આગળ ગયા.

અન્યની સ્થિતિના વિચાર

મહાસતી દિગ્ગજવળકુંવરજી

હાકિયાવાડમાં રામજીભાઈ નામના એક ભાઈ રહેતા હતા. તે મોટા બાગે વિદેશમાં રહેતા હતા. હરમીની તેમના પર કૃપા હતી લોકો તેને ‘કપાળ કૂલ્યો’ કહીને બોલાવતા, કેમકે તેના કપાળમાં એક ખાટો પટલો હતો તેનું જીવન બહુ સાદુ હતું તેની પાસે જ એક બીલો પાટોરી રહેતો હતો. તેણે એક દિવસે રામજીભાઈને કહ્યું. ‘રામજીભાઈ, તમે બહાર તો કેખાતા નથી; તો થઈ કપાળમાં થા કયાથી પલ્યો?’

રામજીભાઈ જરા વિચારમાં પડી ગયા થોડી વારે તેણે કહ્યું, ‘ભાઈ, મેં જાણમાં જાઉંને કોઈની સાથે યુદ્ધ તો નથી કર્યું, પરંતુ આ ધા હીવાતુ કામ કરે છે અને મને માર્ગદર્શન કરાવે છે.’

પાટોરીએ આશ્ચર્યપૂર્વક પૂછ્યું, ‘તમે કેવી વાત કરો છો? શું તે હીવાતુ કામ કરે છે?’

રામજીભાઈએ કહ્યું, ‘ત્યારે શું હું જોઈ કહું છું? આ ‘ધા’ની કથા સાંભળવી હોય તો તમને કહું: જ્યારે હું નાનો હતો અને હાકિયાવાડમાં રહેતો હતો, ત્યારે મારા મા-બાપ ધણી ગરીબ હતા તમારી જેમ ત્યાં પણ મારા ઘરની બાજુમાં એક ધનવાન રહેતો હતો. તે મારા માત-પિતા સાથે બોલાવામાં પણ પાપ સમજતો હતો, કેમકે અમે ગરીબ હતા! પરંતુ બાળકોના મનમાં કોઈ એક હોતો નથી. તેમની બાળકો સાથે રમતાં હતાં રોકનાં બચ્ચાં રોજ ફળ ખાતાં અને છાલ અમારી ઉપર ફેંકતા. તેઓ રોજ ‘મીઠાઈ ખાના અને વધુ થટ્ટુ’ અમારી ઉપર ફેંકતા તેમને ખાતાં જોઈને, અમે પણ અમા-

માબાપ પાસે મીઠાઈ માગતા. પરંતુ તે કયાથી લાવી આપે? અમારા માતપિતા: દુઃખી થતા અને અમારા રડવા પ્રતિ હમ દર્દી દર્શાવતા; આથી વધારે કંઈ કરવા અશક્તિમાન હતા.

‘આ રીતે રોજ અમે અમારા માતા-પિતાને કહેતા અને કનિયા કરતા છેવટે એક દિવસે મારી મા તે રોકને ઘેર ગઇ અને રોકાણીને કહ્યું, ‘રોકાણીજી, આપણુ કુખ જોઈને અમોને પણ આનંદ યાચ તું અને અમારો આશીર્વાદ છે કે આથી પણ વધુ કુખી તમે થાઓ પરંતુ હું આપને એક અરજ કરવા આવી છું આપના બાળકો રોજ બહાર ફરિયામાં આવીને મેવા-મીઠાઈ ખાય છે જે જોઈને અમારા બાળકો પણ અમારી પાસે મેવા-મીઠાઈ માગે છે. જોઈને જો આપ આપના બાળકોને ઘરમાં બિસાડીને મીઠાઈ ખવડાવતા હો તો આપનો ઉપકાર; આથી અમારાં બાળકોનો રોજનો કનિયો ફર થયો.’ આ સુજ્ઞ મારી માએ વિનમ્ય પૂર્વક રોકાણીને કહ્યું પરંતુ રોકાણી મહામા હતી, મારી માનો કહેવાનો અર્થ તે સમજી નહિ. તેણે કહ્યું,

‘મારાં બાળકો ખાય અને તને હજમ ન થાય, તો તેમાં હું શું કરું? પુણ્યના પ્રભાવે મને સુખ મળ્યું તું તે તારાથી જોઈ શકાતું ન હોય તો આજો ફોડી નાખ, જોઈને જોવું નહિ ને ઢાંચવું નહિ. મારાં બાળકો તો મેવા મીઠાઈ ખાશે અને ફરિયામાં આવીને જ આશે.’

‘મારી માએ આ વાત સાંભળીને દુઃખ વિના, તે

પેર આવી, મારી મા જેવી આવી કે તરત જ મેં તેના સાહેવાનો છેડા પકડ્યો અને કહ્યું, 'મા, મને બરફી દે, ચોંટના બાળકો બરફી ખાઈ રહ્યા છે, મને પણ દે' મારી માતા કોપમા હતી મારી છાત્રને કારણે તેનો કોપ ઉભ થયો અને પાસે પડેલો પથ્થર લપાડી મને માર્યો અને કહ્યું, 'આ લે બરફી' પથ્થર મારા કપાળમા વાગ્યો. કપાળમા ચાકું પડી ગયું કપાળમા જે ઘા તમને દેખાય છે તે ઘા તે જ પથ્થરનો છે. પછી તો મારી

મા બહુ રોઈ, પરંતુ પછી શું થાય? પંદર દિવસ બાદ મારું કુખ તો દૂર થઈ ગયું, પરંતુ મારા હૃદયમા ઘા ફેાતરાઈ ગયો તે દિવસથી મેં કદી મારી મા પાસે કંઈ માગ્યું નથી થોડા વર્ષો બાદ હું વિદેશમા આવ્યો. ઇશ્વરની કૃપાથી આજે મારી સ્થિતિ સારી છે, પરંતુ આ ઘા આજે પણ મને કહે છે કે—
'બીબનું ધન ભોળને, તારા કપાળમા ઘા વાગ્યો છે, પરંતુ તારું ધન ભોળને બીબાને ઘા ન વાગે તેની કામજી રાખજે' "

કળા અને ઇશ્વરનિષ્ઠા

કાકા કવેલકર

જે ઇશ્વરનિષ્ઠ હશે તે ઝોની કળામા કંઈક વિશેષ તરત્ર પ્રગટ થશે એમ કહેતા પહેલા ઇશ્વરનિષ્ઠાનું સ્વરૂપ આપણે જાણવું જોઈએ

ઇશ્વરનિષ્ઠા એ ખાનદાનીની પેઠે આખા જીવનમા ઝોની મેળે વ્યાપેલી હોય છે અને ઝોની મેળે ઝોની સુવાસ ફેલાય છે જેમ ખાનદાનીનો આધાર મરીજાઈ કે શ્રીમતાઈ પર નથી હોતો તેમ ઇશ્વરનિષ્ઠાનો આધાર પડિતાઈ ઉપર કે મૂલતા ઉપર નથી હોતો, તર્કશુદ્ધિ ઉપર કે વહેમો ઉપર નથી હોતો પ્રેમ જેમ જીવનવ્યાપી છે, જ્ઞાન જેમ જીવનવ્યાપી છે, સામર્થ્યનો આત્મવિશ્વાસ જેમ જીવનવ્યાપી છે, ખાનદાનીની ખુમારી જેમ જીવનવ્યાપી છે તેમ ઇશ્વરનિષ્ઠા પણ જીવનવ્યાપી છે 'ઇશ્વર અતર્ક્યમી છે, ઝોને જાણવો એ આપણો પરમ આદર્શ છે, ઝોને જાણવો, આપણા જીવનમા ઝોને વ્યક્ત કરવો એ જ આપણો પરમ આનંદ છે,' એવી જેની વૃત્તિ બધાઈ ગઈ છે તેના જીવનમા એક જાતની શાંતિ, સ્વસ્થતા અને સ્વાભાવિકતા આવી જાય છે એ જૂઝ્યા જેવો નથી લાગતો, એ ઊંઘેલા જેવો નથી લાગતો, એ અદરનો આનંદ મળી ચૂક્યો છે, એના વ્યવહારમા પ્રામદિક-પણું છે, ઉત્કંઠતા છે, સહનશીલતા છે, એનામા પ્રેમ ઊભરાય છે, શાંતિ ફેલાય છે, સખા એની મેળે હોય જ છે, એ બતાવવી કે ફેળવવી નથી પડતી

એવો માણસ જ્યારે કળાકાર થઈ જાય છે, એટલે કે એતા જીવનમા રહેલી સર્વોચ્ચ કળા એ વર્ણ, વાણી, ધ્વનિ કે આકૃતિ દ્વારા વ્યક્ત કરવા મથે છે ત્યારે અદર રહેલી મુખ્ય વસ્તુઓ એની કૃતિમા આવ્યા વગર રહેતી જ નથી

ઇશ્વરનિષ્ઠા એ એક જાગતી પ્રસન્નતા છે, એક જાતની શાંતિ છે, એક જાતનું ભર્યાભર્યાપણું છે દુનિયાની બધી વસ્તુઓ અને બધા પ્રસંગોમાનો મેલ કદી નાખી એ બધામા મેળ મેસાડવાની જે શક્તિ તે જ ઇશ્વરનિષ્ઠાની કળા છે, તે જ ઇશ્વરનિષ્ઠ કળા છે

પશ્ચિમભાગે શીખ્યો.

બીજે દિવસે જો યાદ કરી વલ્લભભાઈ
હસતા હસતા કહે 'પણ પ્રયોગો મરતા
સુખી ક્યાં કરવા?'

આપુ કહે 'હા, મારા પ્રયોગો તો
આણુ જ છે'

(૪૩)

બરામ સવાળે રૂપિયાના રતલના કાવળી
દોષ તો ઘોડવાનો નિશ્ચય કયો હતો, ત્યાં

તો જો ૧૨ આને રતલની નીકળી

વલ્લભભાઈ કહે 'અમે પણ વિચાર
કયો કે ચાલો ત્યારે આપણે પણ આપણે'

આપુ કહે 'તમે શું ખાવાના હતા?'

મહાદેવભાઈ કહે 'દૂધ મીં તણને
ખાવા નાનું જો, જો'

વલ્લભભાઈ જો સાબળી કહે 'ના,
નકરીના દૂધ ધી તણજે, આપુએ પણ એ જ
તણ્યું છ ના.'

નામ-યોગી

'પ્રમદકાં'

જોકે સુવાન હતો તે સિદ્ધિ મેળવવા આહ્વાન હતો. શુરુએ તેને કહ્યું, 'શીરામ જય રામ,
જય જય રામ' મંત્રના તેર લાખ જાપ કરે આ પુરે રચાયે પૂરું થતા જ તન સિદ્ધિ મળશે.
ઉત્સાહી સુવાન મંદારી પુરે રચાયે કરવા બેઠો. અનુભવી ધવાળા પહેલા ગંગાના નાહાને બાર
વાખ્યા સુખી જાપ આશીર્વાદ હતો. જો પછી એક આઠની પાસેથી દૂધ લાવ્યાને તે ખાતા હતા.
અને પછી જાપ શરૂ થઈ જતા.

માઠન જો સુખી આ ક્રમ આજ્યો. જોકે દિવસે દૂધવાળી બાઈની પાસેથી દૂધ લેવા માટે જોકે
બીજો આકર્ષી આવ્યો. ધોવળની મૂર્તિ, આરોગ્ય અને ભૈરવરાઈ તની સુખાકૃતિ પર તરી
આવતા હતા તણે પેનાનું વાસણ દૂધવાળીની સામે મૂક્યું. દૂધવાળીએ માખ્યા વિના તેનું
વાસણ દૂધથી ભરી દીધું.

આપુએ દૂધવાળીન પૂછ્યું 'જ્યારે તું મને દૂધ આપે છે ત્યારે બરેભર માખીને આપે
છે એક ટીપુ પણ વધારે પડવા દેતી નથી જ્યારે પેલા આકર્ષીને તે માખ્યા વિના જ દૂધ
આપુ જોઈ મતલબ શી છે?'

દૂધવાળી બોલી 'તમે સમજી નહીં શકો. આ માણસ પર મને પ્રેમ છે. પ્રેમમાં હિસાબની
વાત ન આવે. જોને જેટલું દૂધ આપુ જોઈલું ભારે મન જોણુ જ છે.'

આનું પેતાને રથને પાછા ફર્યો (વચાવવા લાગ્યો, આ દૂધવાળીએ સાચી જીવન-સિદ્ધિ
પ્રાપ્ત કરી છે જ્યાં મહોબ્બત છે ત્યાં હિસાબ કેવો! હું ભગવાનની સંપત્તિ કરવા નીકળ્યો અને
દાયમા માળા લઈને હિસાબ કરી રહ્યો છું કે ભગવાનને નામ કેટલો જાપ જમા થયો છે
ધિત્કાર છ આવી હિસાબની જીવન-સિદ્ધિને! ભારે તો પેલી દૂધવાળી પાસેથી પ્રેમની રીત
શીખતી રહી જાણે તે મારા શુરુ જની ગઈ.

તેણે પેતાની માળા ગંગાના પ્રવાહમાં ફેંકી દીધી અને તે ભગવાનનું નામ રટતો રટતો
પૂજતો પર ભમવા લાગ્યો.

લાંકો તેનું અચલ નામ બૂલી ગયા. અધા તેને નામ-યોગી કહેવા લાગ્યા. નિષ્કામ સેવા
કરતો અને સતોના જાજનો ગીદા સ્વરે ગાવા જો જાજનો નિત્યક્રમ જની ગયો (મંજળપ્રજાત મયો)

સંત અનવરૂર્થીવા.....

અનવરૂર્ આગેવાન

આતમના અલભ દરિયાનો મરત સત-શાયર કાઝી અનવરૂર્થીવાનો જન્મ વિક્રમ સંવત ૧૮૬૯ ના વૈશાખ વદી ૭ ને શુક્રવારે વિસનગર (ગુજરાત) મા થયો હતો. તેમના પિતાશી આનંદભાઈ અનુભવી એમના છુટ્ટોમાં યુગ અરજસ્તાનના વતની હતા અને આરજ ભાતિના કુરેશી વ શમશી તેઓ ઊતરી આવેના, જે વ સમાધી હજરત મહમ્મદ પેગંબર સાહેબ થયા હતા.

કાઝી અનવરૂર્થીવાનું તખલ્લુસ નામ “જાની” હતું એ “જાની” સતે એની અભીવક્ષ વાણીમાં એ નામ સાર્થકે કયું છે. એની વાણીમાં આતમાનો ઘેરો કુકાર સંભળાય છે. એની શામ-સરિતામાં સ વેદનાનું સરવત વહે છે એના સતજીવનમાં પરમચક્ષુ પ્રતિબિંબ ઝીનાયુ છે તેા પડી વાણીમાં એની ઝાખી થાય એમાં નવલઈ પળી શી !

સંત અનવરૂર્થીવાએ પરમાત્માના નિરનિરાળા રૂપોની અભિવ્યક્તિ એની વાણી દ્વારા કરી છે. કયાં ગોરખની જેમ મોજના અખાડામાં એ ધૂંએ છે, કયાં ધીરાની જેમ વાંચાને કાળે ચેંચે નામે છે, કૂરે છે કયાં કમીરની જેમ અદ્વાનરવને પેળે છે, ગાવણા ગાય છે તેા કયાં સફી સંત અને શાયરની પેઠે પરમાત્માને સનમ લાવે લાગે છે, અને સાડી એને એહનો પ્રેમભક્તિ રસને; શરામ પાય છે ને આ સત શાયર એ અરૂની મહેશિજરાં મવખાનાને આગરું લાપરવાહ બની ગાય છે આતમ અમર રહુંગા રે

સંતનકા સેવ કેા “જાની”

કાલસે નહીં અરુંગા છાં ટેકાં

પ્રેમનગરમેં જા બેઠુંગા,

જાનકે ગોલે મારુંગા લાઈ! આતમ

કાલ કોટકા નાશ કરુંગા,

જમકા શિષ ઉનાર - આતમ

પાંચકો માર પથીમકો માર,

ગદ ઉનાર કર ડાલુંગા લાઈ!

અમર નગર કા રામ હો કર,

સ્વર્ગ બૂવન જા મહાલ - આતમ

સુરત નુરત કા પોકા કર કે,

ગગનમંડળ જા ફેરુંગા લાઈ!

એહુંગા સોહુંમ-કી સડક બના કે,

મુખમલ્લુ ગદ જા ઘેરું - આતમ

નામ કામ કા નાશ કરુંગા,

જનમ મરણ કેા ટાળુંગા લાઈ!

આપ એકીતા અમર રહુંગા,

સતમેં શહર બસાલું - આતમ

આતમ નામી અમર નગરમેં,

પ્રદારૂપ હો મોલુગા લાઈ!

લેહ પ્રદારૂપા પોલુ - આતમ

પ્રેમનગરમાં જવા કાળે, એની આડે રકાવડ કરતાં પચ્ચતના પચીસ મુલને મારી કાઢી પાધિવ જગતનાં મંડને વેરાન જનાવી અમરનગર રાજ થવા, સ્વર્ગ બૂવન મહાવવાને સંત ઊપડે છે સુરત-નુરતનાં ચોદાને લઈ મળન મ કળ એ પૂમે છે અને મુખમલ્લુનાં મંડને ઘેરી નામનો નાશ કરે છે અતનજ કે, પ્રદારૂપમાં લળી જાય છે. આમ મોજની પરિભાષામાં સત અક્ષનો લેહ ખોને છે આ સંતને હિન્દુ-મુસલમાન જેવા મુન્ડ ને હીન વાણ્યોથી નારત ॥ એ તેા નિશ્ચ-એકમના મનાતન લાવને લાગે છે

સતો અત અતલાના રે,

કે મેંને મુરો ન જાના છાં ટેકાં

નહીં મેં હિન્દુ નહીં મુસલમાન,

નહીં યોગી કા મેલા રે લાઈ!

સબ હોકેસેં હું મીલતા,

સજસેં રહુ અકીલા - સંતો

નહીં મેં આદમ નહીં દેવતા,

તિન હોકેસેં ન્યારા રે લાઈ!

ધારા ધારૂ

[૨૪૬

ઈસ્લામી પ્રાર્થના

ઈસ્માઈલિયાઈ નાગેરી

રુઢિ સમસ્ત જેમ એક જ મોદદથી સ્વરૂપવાન છે - એક જ મંવાદથી સંચાલિત છે - એ જ સંતોનથી સુમધુર છે તેમ જીવન પણ એક જ ધર્મથી રુનિ પમે છે અને એ છે અરેબ અર્પણ - મંપૂર્ણ, સર્વાંગી સર્વાંગી સમર્પણ. જિન્દગી તરલીમ કરવા ખુદાના રાદમાં જીવન ધરી છે - પ્રભુના ચરજમાં ને રાજીમાં - એ કઈ નવો ધર્મ નથી ઈસ્લામના પધર્મગરોનો પક્ષ એવો દાવો દોનો જરૂર તેઓનું સિદ્ધિજી દુનું કે બધા ધર્મનાં યામજ એક જ છે. ધર્મવિચારની સાખાએ વેવિવધ એ સાપરૂપ નથી એ તો સાવદર્યનની અનેક દરિદ્રીઓથી જીવનરોધનની એક મુદર તક । પાંદાને પ્રકાશમાં ધરવા માટે જાગી ડાગીએ જેમ અનેક કલાતમક વાકવળાંક લે છે તેમ માન જ્યોતિમાં જવા માટે અનેક માર્ગો લીધા છે. દેરદેરના અને કાવેકાળના સંતોના જીવન પક્ષી જ સાચ સિદ્ધ થયું આપજે જોઈએ છીએ, બાણની શિનના સમજીયુની આડે આવે જ ખરી પરંતુ તે જગતી રીતે ચારો આપજે જગવાનના એ જાજ બાતોની વાણી - પ્રાર્થનાઓ ને મત્રો જોઈએ -

“હે પ્રભો! તું શાંતિ છે. શાંતિ તુજમાંથી લદ્દલવે” છે ને તારામાં વિરમે છે. તો હે અમારા પ્રતિપાલક! અમને શાંતિથી જીવંત રાખ અને અમને શાંતિના પરમ ધામમાં ફાખલ કર. તું ફાતા છે; તું મહાન છે. અમ વિકાસના હે પોષક! હે ઐશ્વર્યવાન કૃપાળુ!”

પણ વખતની નમાજ પછી આ પ્રાર્થના કરવામાં આવે છે. દેવામાં એ એક વખત ખરેખર વસી ભવ તો?

“ધ્યારાખાપુ”

વાર્ષિક લવાજમ ફા. ૬ છે. પરદેશ માટે સિલિંગ ૧૨૬ છે. તે કાર્યાલયને સરનામે મ.બા.લી મોકલવું. પ્રથમ અંકથી શાલક થયું આવશ્યક છે. જ્યાં સુધી સિલકમાં ફરો ત્યાં સુધી પાછલા અંકો મળશે.

અનુક્રમશીલકા

૧૪		૩૦ ઑક્ટોબર ૧૯૫૨	
૧ નૂતન વર્ષ...	... માંથીજ ૨૨૫	૧૨ માંથીના ફેલવાસી છે? ... અંધારિયા ૨૩૯	૧૪
૨ ખીત ગયે દિન કબીર ૨૨૬	૧૩ અખંડ ભાગ્યતિ ...	ફેદારનાથજી ૨૪૦
૩ બાળકાકરના બોધો ...	રવિશંકર મહારાજ ૨૨૭	૧૪ એકતાનું માપ ..	પદ્મનાભ શી જોની ૨૪૧
૪ વકાપ્રધાનની મોદાઈ મુકુલભાઈ ૨૨૮	૧૫ આપુજીની ગીરી વાતો ..	સાને શુરજી ૨૪૩
૫ ભકતરાજ મુકુલભાઈ ૨૨૯	૧૬ કવિવરોનો પ્રેમ ...	મુકુલભાઈ ૨૪૪
૬ સાધનાની રીત ...	શુરદવાલ મલિકજી ૨૩૧	૧૭ અન્યનો વિચાર ..	ઉજ્જવળ કુંવરજી ૨૪૫
૭ સરદારશીની વાણી મુ. ક. ૨૩૨	૧૮ કળા અને ઇશ્વરનિષ્ઠા ..	કાકા કાવેશકર ૨૪૬
૮ ઈશ્વર-અદા ...	બજલભાઈ મહેતા ૨૩૩	૧૯ ત્રિવેણી સમય ...	મુ. ક. ૨૪૭
૯ ‘તું અરૂદસ છે’ ..	ગિલા મંસૂર ૨૩૫	૨૦ નામ-યોગી ...	શુભકંઠ ૨૪૮
૧૦ બાપુના પત્રો ૨૩૭	૨૧ સંત અનવરમીયા ..	અનવર આગેવાન ૨૪૯
૧૧ બાવનાની અસર ...	વિનોબાજી ૨૩૮	૨૨ ઈસ્લામી પ્રાર્થના ..	ઈસ્માઈલિયાઈ નાગેરી ૨૫૦

મથાન્યેન [કર પેઠા બીજીથી ચુ] ધાતુને બીજી ધાતુમાં પવનાવી નાખે છે. તેમ આપણી વચ્ચે પણ એવી વિશિષ્ટ વ્યક્તિઓ હોય છે, જેમના સંપર્કથી કે જીવનથી, અન્ય સામાન્ય માનવીનું જીવન પણ પલટાઈ જાય છે એવી વિશિષ્ટ વ્યક્તિઓ એક રીતે પ્રિમિયામર જ કહેવાય. આ પ્રસ્તુત પુસ્તકમાં કાર્યકીર્તિ યથોપર મહેનાએ એવી કેટલીક વ્યક્તિઓના રૂપ ચિત્રો દોર્યા છે. એવા રૂપચિત્રો આમાં અદાર છે ધર્મીઓની વ્યક્તિઓના મનપ્રમાણીથી કે આકર્ષણથી રીતે આવતા અથવા અન્ય રીતે તેમના જીવન કે લેખનની લેખક પર જે અમર પડી તેને પોતાની ભાવવાદી શૈલીમાં આલેખવા તેમજ પ્રયત્ન કર્યો છે. આ રૂપચિત્રોમાં સરોજિની નાયડુ, જવાહર લાલ, સરદાર પટેલ મહામંદી ઝીંજી, ઇત્યાદિ તાજાદારી પુરુષો તમ જ હયાનદ નરસંગી રામકૃષ્ણ પરમહંસ, રવામી (વેવેકા નદવગેરે મતપુરુષોના સમાવેશ થાય છે. વગી આ રૂપચિત્રોમાં લેનિન, ક્રિસ્તર, મુનોતિની જેવી વ્યક્તિઓના પણ સમાવેશ થાય છે.

લેખકની ડૉક્ટ્રી મુજબ ચિત્રામક તેમ જ પ્રવાદી હોવાથી રૂપચિત્રો દોરવામાં તેમજ સારી સફળતા મળી છે. પરંતુ ધર્મી વાર પુનરાવર્તિ પણ થતી હોવાથી એ કાંતિકૃત લાગે છે જેમકે જવાહરલાલ, સરદાર પટેલ ઇત્યાદિ વ્યક્તિની તુલના વારે વારે અભાવે છે કેટલાક વાક્યો તો ધર્મી વૈયક્તિક—Personal—થઈ જાય છે તેથી એ પ્રિધાનો કૌને અપીલ કરી શકે કે કેમ એ પ્રશ્ન છે. લેખકના પોતાના મન પર આ વ્યક્તિઓની શી અમર થઈ છે એ ધ્યાન કરાવે દર્શાવેલું હોવાથી આ રૂપચિત્રો સર્વસામાન્ય જાની ચક્રા નથી અને તે વ્યક્તિના સમગ્ર ચિત્રને જાહેર તેના જીવનની એક જાતનું જ ધર્મી વાર દર્શન થાય છે.

એકદરે આ પુસ્તક આપણા રૂપચિત્રના સાહિત્યમાં સારો ફાળો આપે એવું અવશ્ય છે. જીવનનો આનંદ લે. મામા કાવેચકર, નવજીવન પ્રકાશન મંદિર અમવાદ ૬. ૬૦ ચાર રૂપિયા ૪૦ ૩/૪

કાકાસાહેબના કાગી અને કુદરતવિપક લેખોના સંગ્રહના આ અમૂલ્ય પુસ્તક ‘જીવનનો આનંદ ની સુધારા-વધારાવાળી તીજી આવૃત્તિ પ્રસિદ્ધ થતા આનંદ થાય છે. કાકાસાહેબનું કાગી તમ જ કુદરત વિશેનું જ્ઞાન અજ્ઞાસ પૂર્ણ અને અનુભવગમ્ય છે તેથી એ વિશેના અજ્ઞાસીને આ પુસ્તક ખબ જ સહાયક થઈ પડે એવું છે અને તેને એ જાણતાનું સ્પષ્ટ, જીવનપ્રેમક અને આત્મિકતાનિર્ભર માર્ગ દર્શન કરાવે એવું સમજી છે.

આપુ પુસ્તક ચાર ખંડમાં વહેંચી નાખ્યું છે. પહેલા ખંડ ‘પ્રકૃતિનું હાર્ય મા પ્રકૃતિના લિપ્ત લિપ્ત અંગોમાંથી આનંદનો આસ્વાદ પામી શકાય છે ‘કાદલનું કાન્ય’, ‘અધ્યાત્મનું કાન્ય’ જેવા સુદર લેખો આ વિભાગમાં છે. બીજા ખંડ “અનંતનો વિસ્તાર”માં અનંત આકાશની વ્યાપક મૂલિ માથી નિર્મળ આનંદ વૃદ્ધિ મળે છે. ત્રીજા ખંડ ‘નિવૃત્તિમાં નિરીક્ષણ’માં કુદરતની અપાર લીલામાંથી નિવૃત્તિ જેવા સમયે મેળવેલા આનંદનું દર્શન થાય છે અને ચોથા ખંડ “જીવનનો એકર”માં કાગી વિષેના જીવન વ્યાપી વિચારોનું નવનીત મધરેલું હોય એવો અનુભવ થાય છે. કાગી વિષે અજ્ઞાસ કરનાર તેમ જ એ વિષે ભણવા ઉત્સુક એવા લોકોને આ ચોથો ખંડ નવું જ આગદર્શન કરાવે એવો છે.

સુધારા વધારવાળી તીજી આવૃત્તિમાં અમર થતા સુધારા કરેલા હોવાથી આ પુસ્તકની મુદ્રણમાં એ રીતે થઈ છે. —મુ. ૩૦

પ્રકાશક અને મુદ્રક બીરેન ગાંધી, રૂપાવનન મુદ્રણાલય, પ્રિન્સિપાલ, ૬ સજ પાડ, જુનાગઢ.

કીમીને મેરા અંત ન પાયા,

મેરા રૂપ અપારા—સંતોઠ

નમમ સંસારમાં વધતી રહેલા અપાર રૂપનો
કોઈ પાર પામ્યું નથી જ્યાંય સુરએ એનો ગમ
નલા-યો છે, એ પરજલનો સાદાપ્રકાર કયો છે :

હરકો હુમને પાયા રે,

શુરને જ્ઞાન બતાયા છું ટેકઠ

જાજ થામેં ઔર પથન અગનમેં,

સારેળ આપ સમાયા રે જાઈ !

ત્યા હેખાં વહા રૂપ ઉસીકા,

નગર હુમારે આયા—હરકોઠ

ત્યા જુઓ ત્યા પ્રભુની મયારી સહુ કરી ગરી
છે જતાય માનવી કસ્તૂરીની વાસે દેખતા જુલની
પેઠે જમે છે ત્યારે એ તો એના મન-મંદરિયા
મદાસતો દેખ છે

તેરા જોજ કિયા તનમેં,

તું આ કર છુપા મેરે મનમેં

ગોઠુલ મયુરા કાશી દૂંઢા,

દહા મિદ્રાજનમે રે જાઈ !

એનો બેઠ પામેવા કશ્યામ મથ્યા ને મથે છે
પણ જેજે તેને સમગ્યા તે તો—

તેરી અકળિત માયા રે,

બેઠ કોઇને ન પાયા છું

જો સમજ્યા સો હુવા દિવાના,

જો મૂરખ સો ડાહ્યા રે જાઈ !

જેને એ કિંચ સુરતી જાંબી થઈ છે, તેઓ
તો મરતાના બની મઢાને છે.

મુશત હુમારી છેલ છપીલી,

મનવા હુમારા મરતાનાં ટેકઠ

હેખા અલખ કેરખાર,

હુવા મન મસ્તાનાઠ

નવ દરવાજો બધ કીયે જોર,

હસમા ખુલ મયા દોર;

હુવા મન મસ્તાનાઠ

જાજ થાઈકો બસ કર લીની ઔર,

અગને ચડાયા તાર;

હુવા મન મસ્તાનાઠ

“જાની” આપા બિચર ગયે ઔર,

દેખ લિયા દિહાર,

હુવા મન મસ્તાનાઠ

દરે જુઓ એની વિરદી ભાવે અંતર-આરજૂઃ
બાલમ મો દો રે તુમ સંજ લગન લગી-ટેકઠ

તુમારી લગનમેં નિદ્રા ઉમટ ગઈ

મધરી દૈન મેં જગી

—બાલમઠ

મેં તોરી કાશી તું મોરો બાલમ,

સખીયાં નાહીં સગી

—બાલમઠ

કુમનિ યેસન તોરો સંજ છુડાયો,

મોતન મોઢો કગી

—બાલમઠ

અજ નહીં છોડું મેં પહોં તુમારો,

“જાની” સે નિદ્રા લગી

—બાલમઠ

પિયા વિના સેજ કવો યુગા જેગ લાંબે છે
સખીરી મોઢો ર પિયા બિના કલ ના પડે ટેકઠ

મંદર અધેરા મોરી સેજ વી કુની,

બિન પિયા છપરા કરે

—સખીરીઠ

ખાનખાન મોઢો કણ ના કાવે,

નિસદિન છપરા કરે

—સખીરીઠ

બિરહુ અગન મોરો તનમેં ઉકલ ઢે,

અખીયું નીર ગરે

—સખીરીઠ

જોજ કરારી મોરી સુગઠ સાહેલીયાં,

કોન મોરો પિયા કો કરે ? —સખીરીઠ

પિયા કા પતા શુર દેલ ઢે “જાની,”

અજ કાચ ફિકર કરે ? —સખીરીઠ

જુઓ તો ખરા, કંવા કંવા વિરહ
વેદનના વટોળ દિલના દરિયામાં ધૂમરી ખાત
વશન જગાવે છે !

કોહરીયા રે, છું કણું રૂ રૂ કરે ?

મે ખીછરી પિયા દૂંઢન નીકસી

છું જોર ન દુઃખ દેઠ

× × ×

પપૈયા પાપી રે મત લે પિયુકાતું નામ

ખારાબા પુ

મેં સૂતી સેજ બિરહુ કી માતી

x x x

હે સજના રે! તુ મોરી સેજ પે આ

મેરા હમેલા હાર હઝરી

ફૂલ દે ગજરે લા —હે સજના!

x x x

બાલમ મોઠો રે તુમ બિન કાઝુ ના સોહાય,

બિરહુ અગન મોરે તનમે લગી હેં

તુમ બિન નિદ્રા ન આપ,

જેસે મીન મરે બિન પનીઆં બાલમ!

x x x

તે હોરી ખેવ કે મેરી અગીઆ લીએ

દીની રયામં

અજમ તરેહ કી એ બની હે —

x x x

બાલમ મોઠો અબ ના ધૂએ,

મોરી મુરખ મુનર મુરકાય—બાલમ

x x x

મને હાથે થારે નેહ હો,

અનુસંધાન [અનુસંધાન પૃષ્ઠ ૨૩૦ થી ૨૩૧]

લોકો વખાણે શુરસે થયા અને ઉરકેશર્ધ ગયા

બધે હો હા મચી રહી કેટલાક કહે “આ

લોકો કલ્પી છે, પાછા છે, એ લોકોને મારી

જ નાખો” કેટલાક કહે “આ લોકો અપ

શુકનિધાન છે, આપણા આનંદને નાશ

કરનારા છે, એવાને તો અડીથી છવતા

જવા દેવા એ મહાપાપ છે” બધા એક

અજાને યોશી ઊઠયા “આ હુલોને છવતા

બાળી મૂકો”

તેથી આ લોકો બધા લોગા થઇને

ફેસલો કરવા બેઠા વિદ્યાસરસને ન્યાયા

ધીયોની આમજ ઊભો કરવામાં આવ્યો

વિદ્યાસરસ શાત, રિયર, નવ મસ્તકે ઊભો

રહ્યો પછી તેને એ નજરીના કાપડા અનુસાર

ચપા રાખા પુ

મત બાઓ રયામ વિદેશ

તુજ વિના મારા સાહેબા રે,

મને ઘડી પલક ન બાવ

તુમ રહો મારા મહેલમા,

યાને નૈનતમા રાખુ છુપાય

x x x

મને મ્હેલે ના સોહાય હો,

મારો પિયુ ગયો પરદેશ

આગ લગાવુ અગ મ્હે,

ફાંડ જલાવુ ચીર

કાઝી અનવરખીયાની વણી તો વિશળ દરિયાઈ

તરંગે લહરાઇ રહી છે, એ માણી-સાગરમા પ્રેમ

વિરહ થે જ રિશ્ત સાગ-અકિત બવનાની અનમળ

તરંગો મુજરતી કિ હી રાજસ્થની કાઝી ઉડુ

ફારસી ને પળમી લાવા દારા લહરાઇ રહી છે

મરત લોકોને આ સત-સાવર અસખ્ય કાવોને

વાણી દારા સાકર કરને લલકારતે—વહેવાવતો અતે

ફલગરના પોષ વજર ને સનિવારે જ્યોતમા જ્યોત

સ્વરૂપ બની બની પરમ પદને પામી ગયે

અને માર કશવવા તેઓ તૈયાર થયા. પહેલા

તેઓ તેને મહેલુ મારવા લાગ્યા, પછી તેની

કેકડી ઉઘાવવા લાગ્યા, પછી સૌ તેને મન

કાવે તેમ મારવા લાગ્યા, તેઓએ તેને પધરા

મારીને લોહીવોહાણુ કરી મૂક્યો, પછી

તરવારની અણી તેઓ તેને ચોપવા લાગ્યા

અને છેવટે છવતો બાધીને તેઓએ તેને

બાળી મૂક્યો!

અકતરાજ તો ચોતાના સાથી વિદ્યાસ

રાયની આ હુડંશા ચલી બેઈ રહ્યો! અકત

રાજ શુ કરી શકે એમ હતો? તેની પશુ

એવી જ દેશા થયો એમ અકતરાજને થઈ

આવ્યું તે પશુ ચોતાની રાહ બેતો શાત

સ્વસ્થ ઊભો રહ્યો અને પરદુ અજાન

પ્રભુનું ધ્યાન ખરવા લાગ્યે

(આલુ)

[૧૫૧]

ગ્રંથાવલોકન

ગમકૃત ઉપનિષદ નં નમઃ, અન-
નિષદ લગ્ન મેમ ૩૦ નરજીવનકથામય
પ્રકરણ ૬ કિં દોર દિપિયો ૧૦ ૧૦૦

શ્રી રામજીએ આ પુસ્તક મૂળ તામિલમાં
લખ્યું હતું તેનો કિલ્લી અનુવાદ તેમના
જુના શ્રી લક્ષ્મીમહેન દેવદાસ ગાંધીએ કર્યો
હતો એ વિદિ અનુવાદ પરથી શ્રી મણિભાઈએ
ગુજરાતીમાં સરળ ગદ્યમાં અનુવાદ કરી
પુસ્તક કારે તે પ્રસિદ્ધ કર્યો છે આ ગુજરાતી
અનુવાદ લીપિજીવન'માં કરી કેમ પ્રસિદ્ધ
થતા આવ્યા છે અને તે લોકપ્રિય પણ બન્યો છે
આ પુસ્તકમાં રામજીએ ૩૫ લેખો દ્વારા
શ્રીરામકૃષ્ણ પરમહંસના જીવનોન્નતિકર
ઉપદેશને સરળ અને ધુરંધ્ર ગૌનીમાં વ્યક્ત
કર્યો છે શ્રીરામકૃષ્ણના જીવનમાંથી માર્ગ
દર્શન મેળવવા ઇચ્છતા જિજ્ઞાસુને આ પુસ્તક
અતીવ ઉપયોગી અને આશીર્વાદરૂપ થઈ પડે
એવું છે

આ પુસ્તિકાની ભૂમિકામાં શ્રી રામજીએ
જે વાત કહી છે તે અગત્યના જેવી છે આ
'રામકૃષ્ણઉપનિષદ'ની અગત્યતા દર્શાવના
તેઓ બંતે કહે છે "યમરાજે નચિકેતાને
કહી હતું તેમ પરમાત્માનું દર્શન કેવળ
ધર્મશાસ્ત્રે વાચવાથી નથી થતું તેમ જ
આત્મજ્ઞાન બુદ્ધિ, વિદ્યા અને તર્કવિતર્કથી
જ નથી થઈ શકતું એને માટે પરમાત્માની
અગમી કૃપા જોઈએ જાવ અને ભક્તિથી જ
ઈશ્વરકૃપા મારેની પાતતા મળે છે સસ્કૃત
ભાષાના ધુરધર પંડિત બને, ધર્મશાસ્ત્રોનો
સંપૂર્ણપણે અભ્યાસ કરે, આચાર્યોની પેઠે
શાસ્ત્રાર્થ કરવાની શક્તિ પ્રાપ્ત કરવી, એ
બધું શક્ય છે પરંતુ ધાર્મિક તથા યૌજિક
જીવન જીવવું એ જુદી વાત છે જે માણસના
મનનો પૂરેપૂરો વિચાર થયો ન હોય

તેનું પડિત્ય અને શરૂઆતના નિર્ણયક જે
માણસને જ્યાં સુધી જ્ઞાનનો અનુભવ ન થાય
ત્યાં સુધી તેની વિદ્યા મહારીના એવની પડે
મહત્ત્વ વિનાની રહે છે તેમાં નુકસાન આવતી
નથી શ્રીરામકૃષ્ણનો ઉપદેશ સાનું જ્ઞાન
મેળવવામાં મદદરૂપ થઈ શકે છે બાઈકો, પ્રાદ
સૌ તેમના ઉપદેશો વાંચે અને જામ 'દાને "

અહીં જોકે વાત કહેવી અનુચિત નથી
ગણાય જીવનોપયોગી ધર્મ-જી સંકિત્ય
પ્રસિદ્ધ વસ્તુ એ ઉત્તમ અને અનુપમ નેવા
કાર્ય છે પરંતુ તેની કિંમત પણ એવી રાખવી
જોઈએ કે જેથી સામાન્ય રિયનિના માણસો
પણ એવા 'સાનું જ્ઞાન મેળવવામાં મદદરૂપ
થવારા પુસ્તકો ખરીદી શકે અને તેના લોકોમાં
પ્રચાર કરી શકે અસ્તુ પુસ્તિકાના પાના
૧૦૨ છે અને તેની કિંમત હોદ દિપિયો
રાખવામાં આવી છે! જ્યારે એ જ સમય
દરમિયાન પ્રસિદ્ધ થયેલ વિનોબાજીના પુસ્તક
'ગીતાપ્રવચનો'ની કિંમત પ્રસ્તુત પુસ્તિકા
કરતા પણ ઘણા નાના ટાઈપમાં છપાયેલું
હોવા છતાં તેમ જ ૨૨૨ પાનાનું એ પુસ્તક
હોવા છતાં હોદ દિપિયો રાખી છે જેમાં
'ગીતાપ્રવચનો'નો પ્રચાર લોકોમાં વધારે
પાના અને જોછી કિંમતને લીધે સરળ થઈ
પડે છે, તેમ પસ્તુત પુસ્તિકા 'રામકૃષ્ણ
ઉપનિષદ'નો પ્રચાર કરવો જરા વિકટ
જણાય છે નવજીવન જેવી જનહિતકારી
પ્રકાશન સંસ્થાએ સામાન્ય લોકોનો પણ
ખ્યાલ રાખવો હો

અતે, નવજીવન પ્રકાશન મદિરે શ્રી
રામજીના આવા બોધપ્રદ તેમ જ પ્રાણપ્રાપ્તી
પુસ્તકનો ગુજરાતી અનુવાદ પ્રસિદ્ધ કર્યો એ
મદદ આપણે સૌ એ પ્રકાશન સંસ્થાના
આભારી છીએ [અનુમંતિ કવચ પેજ નીચું]

ભારતીય

ઉદ્ધરેદાત્મનાત્માનમ્

[ગાંધીજી અને ગુરુદેવની જીવનસાધનાનું અનુસીધન કરવું માસિક]

વર્ષ ૫]

૩૦ નવેમ્બર-૧૯૫૨

[અંક ૧૦]

જીવન અને કલા

ગાંધીજી

હું તો કહું છું કે તપસ્યા એ જીવનના સૌથી મોટી કળા છે. સંગીતની વિદ્યુદ તો હું હોઈ જ શેનો શકું? હું તો હિંદુસ્તાનના ધાર્મિક જીવનનો વિકાસ સંગીત વિના કરી શકતો નથી. હું સંગીતનો તેમ જ બધી કળાનો સોખીન છું કળાને નામે આજે અનેક વસ્તુઓ આવી ગઈ છે, તેની હું વિદ્યુદ છું ખરો. એ કળાને માટે દૃઢ્ય ભોધ્યો, એ સમજવા માટે કાંઈક શિક્ષણ અને જ્ઞાન ન હોય. તમે સત્યાગ્રહ આશ્રમ ભાંગ્યો તો ત્યાં ફીવાલો ખડબચડી, ચૂનાની ઘોળેલી દેખાશે. પણ તેથી કાંઈ એમ નથી કે ત્યાં કળા નથી. કારણ એ છે કે ફીવાલોનો ટાંદનડકાથી રક્ષણ કરવાનો હેતુ છે. આરે માટે તો જગકર્તાએ રથેવા નસોમંડળમાં કળાના અનંત ખજાના ભરેલા છે—તે ભોધને મારી આપ કદી ધાકતી નથી, કદેક વખતે કાંઈક નવું નવું ભોવાળું મળ્યા કરે છે. તમે ગમે તેવું જાન્ય ચિત્ર કાઢો, પણ તે કાંઈ અગણિત તારકોથી જડેલા નસોમંડળની જાન્યતાને આટી શકવાનું હવું? એની અસર જ જોર છે હૃદયની એ શ્રેષ્ઠ કલાકૃતિ આગળ મનુષ્યની તુચ્છ કળા શા હિસાબમાં છે?

જીવન સૌ કળાથી અડકું છે. હું તો માનું છું કે જેણે ઉત્તમ જીવી જાવડું તે જ ખરો કળાકાર ઉત્તમ જીવનના પૃષ્ઠતલ વિના કળા શી રીતે ચીતરી શકાય? કળાની કિંમત જીવનને ઉત્તમ બનાવવામાં રહેલી છે. જીવન જ કળા છે. કળા જીવનની ફાસી છે, અને તેની સેવા કરવાનું જ તેનું કાર્ય છે. એ અર્થમાં કળાને હું માનું છું, કદર કરું છું. કળા વિશ્વ પ્રત્યે જાગૃત હોવી ભોધ્યો, કળા જીવન પ્રત્યે જાગૃત હોવી ભોધ્યો.

રામ-ચરાણુ સુખ-દાયી

સત વૃંદસીદાસ

(રામ લેલી - લીન તાલ)

સજ મન રામ-ચરણ સુખ દાયી ॥૫૦॥
 મિલિ અનનસે નિકસી મુત-સંગી સકર-જડા સમાર્ધ ॥
 જડાસકની નામ પયો હૈ નિચુન તારન આર્ધ ॥
 મિલ ચરનગરી ચરન પાડુકા જન રથી લન લાર્ધ ॥
 સોઈ ચરન કેન ધોય લીને તમ હરિ નાન અવાર્ધ ॥
 સોઈ ચરન સતન જન સેરલ સદા નહત સુખદાર્ધ ॥
 સોઈ ચરન જોતમ કાપિ-નાની પનસિ પરમ પદ માર્ધ ॥
 દકન્યન પ્રભુ પાનન કીન્હો અપિયન ત્રાસ મિમાર્ધ ॥
 સોઈ પ્રભુ નિયોકે રવામી કેનક મુગા સગા વાર્ધ ॥
 કાપ મુમીન બધુ ભય-બાહુવ તિન જમ હન વાર્ધ ॥
 ક્રિપ્તે અનુજ નિમિત્ત નિશિચર પરસાલ લકા પાર્ધ ॥
 સિન-સનમદિકે અમરુ બ્રહ્માદિકે રોપ સાહસ મુખ માર્ધ ॥
 વૃંદસીદાસ આરુલ સુતકી પ્રભુ નિજ મુખ કરત આર્ધ ॥

માણસમા આ જીવનમા મિલિ પ્રાપ્ત કરવાની દિવ્ય રક્તિ રહેલી જ છે પરંતુ માણસને અનુભવી એ સમજાન છે કે માણસમા ભવે અમુક સાળતા મેળવવની રક્તિ હોય તે થે તે કાવી શકેતો નથી! તે સમજાય છે કે જીવનરૂપી શેતરજમા

હાલ રમીએ નવનવા મેમદા જ જમાવવા

મૂઠ શક્તિ સમર્થ એ ના કઈ દે કાવવા!

પરંતુ માણસને અમુક સમય પછી પોતાની નિજ જાતના સાચું કારણ સમજાન છે. અહ કાર જ તેના પ્રાપ્તને અનરોધનો હોય છે! માણસ બે નિરહકારી જાતી પરમાત્માની અનત શક્તિમાં અનપ્ર અદા રાખી વળે તે તેને પરમાત્મા અવશ્ય સદાય કરે છે આ ભજનમાં સત વૃંદસીદાસ પ્રભુ મરણનું શરણ લઇને પાર જીતેલા ભક્તોના ઉદાહરણ આપી 'રામ ચરણનો મઢિમા સમજાવે છે

“મારી સમજમાં નથી આવતું કે આ અમીર લોકો પોતાના જગતની આસપાસ સારા સારા કૂવેના બગીચા બનાવે છે, પરંતુ એજ પર કૂલદાનમાં કાગળના કૂલ રાખે છે! અભિરુચિનું નામ સુદ્ધા તેઓ બાળતા નથી”

“બધાને ત્યાં તો આવું જોવા મળતું નથી કેટલાક લોકો બજારમાંથી સારા સારા મેટાં કૂલો અને ઝાડના પાંદડા ખરીદી લાવીને ઘણી ખર્ચાથી કૂલદાનમાં મૂકે છે આજ કાલની મહિલાઓ કૂલદાન સજાવવામાં ઘણી કુશળ હોય ॥ કયા રમતું કૂવ કયા રમના કૂલ સચે રાખવાથી સાડુ લાગશે, કઈ ચીજ બધેમેસતી છે, કઈ નથી, એ બધું તેઓ જાણે છે”

“હા અમેલેની દેખાડેખીથી આપણી સ્ત્રીઓ રીખી છે ખરી, પરંતુ આવી ઉચ્ચ અભિરુચિ હરેક પૂણપતિના ઘરમાં જોવા મળતી નથી”

“હા, હવે સમજાયું! પૂણપતિ પર તમે શરસે થયા છો! સ્ત્રીમતોની નિંદા કરવી એ રેશમકિતનું લક્ષણ બની ગયું છે આપણે ગરીબો માટે કશું ન કરી શકીએ પરંતુ સ્ત્રીમતોની નિંદા કરવાથી જ આપણે લોક કિંતેથી બની જઈએ છીએ

કેઈ મિયારાને ખાસ સુદ્ધા ન હોય અને ભંડકરગાં જોઈને કાગળના કૂલ લઈ આવ્યો હોય અને તેના પર તમે આમ બગડી ગયા”

“ના રે ના! કૂલ તો ઘણા સુદર હતા પહેલાં તો હું પારખી પણ નહિ શક્યો કે એ કાગળના કૂલો છે પરંતુ અચ્છલી કૂલ મૂકીને એ નકલી કાગળના કૂલ શા માટે રાખવામાં આવે? માત્ર પૈસા કમાવાથી માણસ ચોટાં પચાનાભાડુ

કઈ કલારસિક બની શકે છે?”

“હવે હું સમજી ગયો કેટલાક દિવસ પર આવી જ દલીલ કરતી એક મરાઠી કવિતા પણ મેં વાંચી હતી કવિના આત્માને આજ કાગળના કૂલ જોઈને ધક્કો વાગ્યો અને તેણે જહુ જ સુદર કવિતા રચી દીધી કવિના ભાવો સાથે હું સહમત નથી પરંતુ એની કવિતા મને ગમી ગઈ”

“તો તમે કહેવા શું માગો છો?”

“જુઓ, આ બાબતમાં હું મારા કેટલાક ખાસ વિચારો રજૂ કરું ॥ તમને પસંદ પડે કે ન પડે પરંતુ સાબળવા ઇચ્છતા હો તો જરૂર કહીશ”

કલા અને સૌંદર્ય એક જ વસ્તુ નથી કલાકૃતિ માનવનિર્મિત હોય છે કુદરતની થા ભમવાનની બનાવેલી કેઈ ચીજ કેટલીય સુદર હોય તોયે તેને કેઈ કલાકૃતિ કહેતું નથી કુદરત કહે, થા ભમવાન કહે, બધા કલાધરોના આદ્ય શુદ્ધ મનાય છે કુદરતની બનાવેલી ચીજો ઘણી જ સુદર હોય છે કલાધર કુદરત પાસેથી સૌંદર્યની દીક્ષા વર્ષ શકે ॥ કલાધરોને કુદરત પાસેથી કંઈ એ છી યોરણા મળતી નથી હન્રધનુષની ખૂંટી જોઈને આપણે સુખ બની જઈએ છીએ વહાળાના આકાર અને રંગ કેટલા સુદર હોય છે! પથુ-પક્ષી ઝાડ-પાન, ફૂલ-ફળ તાગાવ, નદીઓ, પહાડ તારાઓ સમુદ્ર, એવી કંઈ ચીજ છે જે પોતાની સુન્દરતા, બાબતતા થી તરજતાથી આપણને મોહિત નથી કરતી? જરૂર આ ચીજોને કેઈ કલકૃતિ કહેતું નથી કલા તો તે ચીજ જ જે મનુષ્યના હૃદય માંથી પેદા થાય છે કલાકૃતિને પ્રદાન થયે સ્વયં

મનુષ્ય છે. સરાય વિશ્વનુ કાર્યન કરતાં કરતાં અપરા મનુષ્યજીવનનુ મનન કરતાં કરતાં કલાકારના મનમાં એક અદ્યત્ત સિસૃક્ષા, નવું ઉત્પન્ન કરવાની ઉત્કાંઠા ભગી છેલે છે અને તે કંઈ ને કંઈ નિર્માણ કરે છે, ત્યારે તે કલાકૃતિ કહેવાય છે.

એમા પણ કુદરતનું દેવગ અનુકરણ કરવુ એને ઉચ્ચ કલા માનવામા આવતી નથી પશ્ચીમોના સુન્દર માન સાક્ષીને આભેદુળ એના જેવો જ અવાજ આપણા ગળામાથી કાઢવો એ કંઈ મામૂલી ખબી કે સિદ્ધિ ન કહેવાય પરંતુ એવા માણસને આપણે કલાકાર નહી કહીએ એઈએ તેા આપણે તેને નક્કલ-નવીસ કહી યાત્રીએ પરંતુ એ જ માણસ મિન્ન મિન્ન પખીઓના અવાજ શીખીને તેઓના મિશ્રણથી પખીઓના સંગીતની એક અદ્ભુત સૂક્ષ્મ રચી કે તેા આપણે કહી યાત્રીએ કે તે કલાકાર છે. કારણ કે તેણે પશ્ચીમોના આલાપ લઈને એક નવનિર્મિત કરી છે. ભગીચામા માટી-માથી રસ પીને, સૂઈ ભગવાનનાં કિંબ્લો પીને, પવનની સાથે જ્ઞાનદથી ગેલ કરતાં કૂલોને કહેર આગળીઓથી તોડવાં અને ફૂલકાનેાની બંદીસાળામા સુગ્રામા માટે રાખી દેવાં, એને શું તમે ઉચ્ચ અભિરુચિ માનેા છો?

હરણના જેવા લોભાં પશુઓની પાછળ દોડીને તેઓને હેરાન કરવા અને તેઓને મારીને તેઓના શીંગડા પોતાની હીવાલ પર લગાવવાં અને તેઓના ચામડા મેજ પર મિઠાવવાં, એને પણ તમે કદાચ ઉચ્ચ અભિરુચિ કહેરો તેા પછી તમે તૈમૂર્ત્ય જેવા વિજયી વીરને દુશ્મનના માથા કાપતો એઈને અથવા સાંકળીને અસ્વસ્થ શા માટે ધાઓ છો? તેની પણ એ એક ઉચ્ચ અભિરુચિ રપઈ)

હતી! તમે જ કહો છો કે દુનિવાનાં બધાં પશુ-પખીઓ અને કૃષ્ણ કૂલોથી ચઢિયાતી કવાય પણ ખીલુ ઠોઠ સુંદરતા હોતી નથી મનુષ્યના મુખની બે એવી સુંદર કૃતિઓ એકઠી કરીને એક ઊંચા મીનારામાં જડી દેવામાં આવે તેા તમે તેની ઉચ્ચ અભિરુચિની કદર શા માટે નથી કરતાં? કૂલો તોડીને સજવનારો આદમી, હરણના શીંગડાથી હીવાનખાનું મલ્લવનારો શિકારી, અને મનુષ્ય-ની મુખાકૃતિઓ-અથવા ચાહો તેા શિર કમલ કહો-કાઠના મીનારામા જઠનારો તૈમૂર્ત્ય કે ચગીઝખાન કે નાદિરશાહ એ બધા એક જ અભિરુચિના ઉપાસક છે.

મનુષ્યનું ખૂન કરીને તેનુ માથું મીનારામા શાખનારો નાદિરશાહ તમારે મન પ્રથાંસનીય નથી, અને પદ્મધરમાથી ચા સંગેમરમરમા મનુષ્યની આકૃતિઓ બનાવનાર તમારે મન અંકુરતાને આચાર્ય કલાકૃત છે. ભગીચાના સુન્દર કૂલો તોડીને ફૂલકાન ન સજવીને કામજના અથવા એવી જ ઠોઠ ચીજના કૂલો બનાવનારી અને તેને પોતાના ટેમલ પર રાખનારી પરમ કારુણિક રસિક વ્યક્તિને તમે અભિરુચિના આચાર્ય શા માટે ન માનેા?

તેની બાબતમાં તમે વાત કરી તેણે એક સારો ભગીચો તેા રાખ્યો જ છે ઝંતુકાલોદ્ભવ કૂલોની બહાર પણ તમે તેના ભગીચામાં એઈ છે. તમે જ કહો છો કે કામજના કૂલો થલુા સુન્દર હતા તેા પછી તમે જ જનારો કે તેણે બિચારાએ અભિરુચિને દ્રોહ કયા કર્યો? અને તમે કદાચ ન ભણતા હોવ કે તેણે પોતાના શહેરના બધા લોકોને રજા આપી છે કે, જ્યારે ઇચ્છા થાય ત્યારે કોઈ પણ માણસ ભગીચામા આવીને બેસી શકે છે. એકાદમા બેસીને ધ્યાનને માટે (અનુ ૫૦ ૨૦૬

પા ૧ બા ૫

[જિન જનિયન કૃત 'ધી પિલિમમ પ્રાચિન'ને આધારે]

સુકલભાર્ગ

ભક્તરાજ આમ હતારા થઈને ઊભો હતો, એવામાં તેણે જોયું કે લોકોના સમુદાયની પાછળ સ્વર્ગના કૃતો વિમાન લઈને આવ્યા અને વિદ્યાસરાયના પુત્રપાત્રાને તેમાં બેસાડીને બહુ જ દૂરે માર્ગે સ્વર્ગધામમાં લઈ જવા ઊપડી ગયા. આ અદ્ભુત દ્રશ્ય જોઈને ભક્તરાજ ભગવાનની કૃપાદિષ્ટિ પોતાને પણ આ આશ્વ માધી બચાવી લેશે એવી શ્રદ્ધા સાથે પોતાની આગળ ઊભી થયેલી કોટીડી સામે હાથ ભીડવા તત્પર થયો. પરંતુ એકાએક પેલા લોકો ચાંત થઈ ગયા અને તેઓએ ભક્તરાજને જેલમાં પૂરી દીધી અને પછી પોતપોતાને યેર જવા તેઓ છૂટા પડ્યા.

હવે એ બંદીખાનામાં ભક્તરાજે બીજા એક ભક્તજનને પુરાયેલો જોયો. તેનું નામ આશાપ્રસાદ હતું. તેના મુખ પર આશાનાં કિરણો હતાં. તેને મનમાં અડમ શ્રદ્ધા હતી કે ભગવાન જરૂર તેને આ લોકોના હાથમાંથી

પ્રાપ્ત કરશે.

છૂટા કરશે. અને એક દિવસ ત્યારે એ તુરમના પહેરેગીરો પોતાની ફરજ બજાવવાને બદલે પ્રમાદી થઈને પડ્યા હતા ત્યારે ભક્તરાજ અને આશાપ્રસાદ બંને જણ ત્યાંથી બહાર નીકળીને પોતાને માર્ગે જવા દોડ મૂકીને નાહા.

તેઓ ત્યારે એ માયાનગરીની બહાર નીકળ્યા ત્યારે એક માણસ એ જ રસ્તે થઈને જતો હતો તે એ લોકોની સાથે થઈ ગયો. તેનું નામ હતું 'તકસાધુ.' ભક્તરાજે તેને પૂછ્યું "કેમ ભાઈ, તમે ક્યાથી આવો છો અને આમ ક્યા જાઓ છો?"

તકસાધુ — હું 'મધુ-ભાષી' નગરીમાંથી આવું છું. અને સ્વર્ગધામ તરફ જઈું છું.

ભક્તરાજ — 'મધુ-ભાષી' નગરીમાંથી તમે આવો છો? ત્યાં કશું સાડું હોય એવું છે ખરું?

તકસાધુ — હાં નહિ?

ભક્તરાજ — તમારું નામ શું છે?

તકસાધુ — ભાઈ, નામ નાજવાની રીતે જરૂર? આપણે સૌ એક જ માર્ગે જઈએ છીએ, એટલે તમારી સાથે જવાની મન પડશે. તમે ન મળ્યા હોત તોય હું એકલો એકલો આગળ ચાલે હોત.

ભક્તરાજ — પરંતુ 'મે' એવું સંભળ્યું છે કે 'મધુભાષી' નગરી બહુ ધનાઢય છે. તકસાધુ — સાચી વાત મારે પણ મજા પેસાદાર સગાઓ છે.

ભક્તરાજ — તમારું કેાણ કેાણ સગાં ત્યાં છે?

તકસાધુ — લગભગ બધાં જ શ્રીમંત રોકો મારા સગા થાય. અમારું કુટુંબ ખબ ગ્રાગળ પડ્યું છે.

ભક્તરાજ — તમે ચરણ્યા છો ખરા?

તકસાધુ — હા, મારી પત્ની પણ ખૂબ

મનુષ્ય છે. આશય વિશ્વનું દર્શન કરતાં કરતાં અથવા મનુષ્ય-વનનુ મનન કરતાં કરતાં કલાકારના મનમાં એક અદ્ય સિસુસા, નવું ઉત્પન્ન કરવાની ઉત્કંઠા જાગી ઊઠે છે અને તે કંઈ ને કંઈ નિર્માણ કરે છે; ત્યારે તે કલાકૃતિ કહેવાય છે.

એમાં પણ કુદરતનું કેવળ અનુકરણ કરવું એને ઉચ્ચ કલા માનવામાં આવતી નથી. પક્ષીઓનાં સુંદર ગાન સાંભળીને આભેદૂબ એના જેવો જ અવાજ આપણા ગળામાંથી કાઢવો એ કંઈ મામૂલી ખબી કે સિદ્ધિ ન કહેવાય. પરંતુ એવા માણસને આપણે કલાકાર નહીં કહીએ. ભેઈએ તો આપણે તેને નકલ-નવીસ કહી શકીએ. પરંતુ એ જ માણસ ભિન્ન ભિન્ન પંખીઓના અવાજ શીખીને તેઓના મિશ્રણથી પંખીઓના સંગીતની એક અદ્ભુત સ્રાવણિ રચી કે તો આપણે કહી શકીએ કે તે કલાકાર છે. કારણ કે તેણે પક્ષીઓના આસાપ લઈને એક નવનિર્મિત કરી છે. બગીચામાં ખાદી-માંથી રસ પીને, સૂધે ભગવાનનાં કિલ્લો પીને, પવનની સાથે જ્ઞાનકંથી ગેલ કરતાં ફૂલોને કઠોર આગળીઓથી તોડવાં અને ફૂલદાનોની બંદીશાળામાં ઝુકાવા માટે સખી દેવાં, એને શું તમે ઉચ્ચ અભિરુચિ માને છે?

હરણના જેવાં લોખંડાં પશુઓની પાછળ દોડીને તેઓને હેરાન કરવાં અને તેઓને મારીને તેઓનાં શીંગડાં પોતાની દીવાલ પર લગાવવાં અને તેઓનાં ચામડાં મેજ પર બિછાવવાં, એને પણ તમે કદાચ ઉચ્ચ અભિરુચિ કહેશો. તો ખબી તમે તૈમૂલંગ જેવા મિત્રથી વીરને, દુરમનનાં માથાં કાપતો ભેઈને અથવા સાંભળીને અસ્વસ્થ થા માટે યાચો છો? તેની પણ એ એક ઉચ્ચ અભિરુચિ રહ્યાં]

હતી! તમે જ કહો છો કે દુનિયાનાં બધાં પશુ-પખીઓ અને ફળ ફૂલોથી ચડિયાતી ક્યાંય પણ ખીજા કોઈ સુંદરતા હોવી નથી. મનુષ્યના મુખની બે એવી સુંદર કૃતિઓ એકઠી કરીને એક જાયા મીનારમાં જડી દેવામાં આવે તો તમે તેની ઉચ્ચ અભિરુચિની કદર થા માટે નથી કરતા? ફૂલો તોડીને સળવનારો જાડખી, હરણનાં શીંગડાંથી દીવાનખાનું સળવનારો શિકારી, અને મનુષ્યની મુખાકૃતિઓ-અથવા ચાહે તો ચિરકમલ કહો-કાદના મીનારમાં જડનારો તૈમૂલંગ કે ચંગીજખાન કે નાદિરચાહ એ બધા એક જ અભિરુચિના ઉપાસક છે.

મનુષ્યનું ખૂન કરીને તેનું માથું મીનારામાં સળવનારો નાદિરચાહ તમારે મન પ્રસાંસનીય નથી, અને પદ્મરમાંથી યા સંગેમરમરમાં મનુષ્યની આકૃતિઓ બનાવનાર તમારે મન અસ્ફુટિતો આચાર્ય કલાચુક છે. બગીચાનાં સુંદર ફૂલો તોડીને ફૂલદાન ન સળવીને કાગળનાં અથવા એવી જ કોઈ ચીજનાં ફૂલો બનાવનારી અને તેને પોતાના ટેનલ પર રાખનારી પરમ કારુણિક રસિક બક્ષિતને તમે અભિરુચિના આચાર્ય થા માટે ન માને?

જેની બાબતમાં તમે વાત કરી તેણે એક સારો બગીચો તો સમ્યો જ છે. જતુકાલોદ-ભવ ફૂલોની બહાર પણ તમે તેના બગીચામાં ભેઈ છે. તમે જ કહો છો કે કાગળનાં ફૂલો જણાં સુંદર હતાં તો પછી તમે જ બતાવો કે તેણે બિચારાએ અભિરુચિનો દ્રોહ ક્યાં કર્યો? અને તમે કદાચ ન જાણતા હોવ કે તેણે પોતાના ચહેરાના બધા લોકોને રળ આપી શકે, જ્યારે ક્યંટા થાય ત્યારે કોઈ પણ માણસ બગીચામાં આવીને બેસી શકે છે. એકાંતમાં બેસીને ધ્યાનને માટે [અનુ-૫૦ ૨૪૬ ૧૫૧ થા શ બા ૫]

એ તત્ત્વજ્ઞાનીને એક વખત લોકોએ જઈને કહ્યું, “આલો મહારાજ, શહેરમાં આજે મોટી રોશની છે” તે તત્ત્વજ્ઞાનીએ કહ્યું ‘રોશની એટલે શું? એક દીવો, તેની પછી બીજો, તેની પછી ત્રીજો એ પ્રમાણે લાખ, દસ લાખ, કરોડ, એકબે તેમજ દીવા છે એમ માને એ જ તમારી રોશની કે બીજું કંઈ? મેં એટલીથી તમારી રોશની’

ગણિતની શ્રેણીમાં ૧+૨+૩ એમ અનંત સુધી સરવાળો મુકાય છે સખ્યા વચ્ચે રાખવાનું અતર બદલ્યું ને સમજાયું પછી બીજી સખ્યા માઠી જવાની જરૂર રહેતી નથી તેવી જ રીતે પેલા દીવા એક પછી એક મૂકી દીધા પછી એમાં એવું બધું તફતીન થઈ જવા જેવું છે શું?

પણ માણસને એવી જાતના આનંદ લેવાનું ગમે છે તે લીધું લાવ્યો, ખાક લાવ્યો, બનેને પાણીમાં ભેળવ્યો ને પછી મોમાં પાણી લાવી કહેયો, “શું મજાનું શરૂઆત છે?” જીને આખ આખ ક્યાં વગર બીજા કંઈ નથી આને તેમાં લેવાયો તેને આમાં લેવાયો આવા બધા લેવા ને મિલન ખાવામાં જ બધું મુખ્ય!

નાનપણમાં એક વાર હું સિનેમાં જોવા ગયો હતો જતી વખતે સાચે ગૂંચપાન લેતો ગયો હતો મારા આશય એ કે ક્ષિય આવે તો તેના પર સૂઈ જવું પછી પડકાર પર આખને આજી ના મનગારી આગ હું જોવા લાગ્યો મેં ચાર મિનિટ સુધી તે અગ્નિગતી આગના ચિત્રો જોઈ મારી આંખો યાદી ગઈ હું મારી મોંજે ગૂંચપાન પાચરીને સૂઈ ગયો ને મેં કહ્યું કે પૂરુ થાય એટલે

પ્રારાધાપુ

કોઈકને શાને પહોરે બહાર ઘુડી હુવામાં આ રાખના અદ્ર ને તારા વગેરે જોવાનું છોડીને તે શાત સ્થિતિમાં પવિત્ર આનંદ છોડીને એ બધિયાર ચિયેટરમાં આગના દીગલા નાચતા જોઈને લોકો તારીઓ પાટે છે અને પોતાને એ કંઈ સમજાયું નથી

માણસ આટલો નિરાનંદ કેમ? પેલા નિશ્ચિંત દીગલા એક આખરે બિચારો બહુ તો હજુબર આનંદ મેળવે છે જીવનમાં આનંદ નથી એટલે પછી માણસો કૃત્રિમ આનંદ શોધતા ફરે છે! એક વાર અમારી પાટોશમાં યાત્રી વાગવાનો અવાજ શરૂ થયો મેં પૂછ્યું, ‘આ થળી શેની વાગી?’ મને કહેવામાં આવ્યું, ‘છોકરો આવ્યો!’ અવ્યા ફરિયામાં તારા એકવાને ત્યાં જ છેકરો આવ્યો છે? પણ છતાં યાત્રી વગાડીને ફરિયામાં જાહેર કરે છે કે મારે ત્યાં છોકરો આવ્યો! ફરે છે, નાચે છે, ગીત ગાય છે ને ગવડાવે છે શા માટે? તો કહે છોકરો આવ્યો તેથી! આવો આ નાદાનીને જોઈ છે આનંદનો જાણે કે દુકાળ છે દુકાળમાં સપડાયેલા લોકો કયાક જાતના દાણા દીઠા કે અડપ મારે છે તેમ છોકરો આવ્યો, સરકસ આવ્યું, સિનેમાં આવ્યો કે આનંદ વગર લૂખા ને જૂંપ્યા રહેતા આ લોકો ફૂફા મારી નાચવા મહી પડે છે!

પણ આ ખરો આનંદ છે કે? ગાયનના સ્વરના મોલ કાનમાં પેસી મગજને ધક્કો આપે છે આખમાં રૂપ દાખવ થવાથી મગજને ધક્કો લાગે છે આવા મગજને લાગતા ધક્કાઓમાં જ બિચારાઓને આનંદ

પ્રસાદાત્મી ઇંકરી છે અને એમનું કુળ બા-
બાનદાન ગણાય છે પણ કાઈએ, તમે નકામી
હડપ કરો છો જરા પીધે પીધે ચાલોને!

ભક્તરાજ—તમે આમ આગળ આવો છો
ખરા, પરંતુ અમારી સાથે ચાલવું હોય તો
મુરકેલીઓનો સામનો કરવાની તૈયારી છે ને ?
તકનીચાયડી સદન કરવી પડશે ડા કે ?

તકસાધુ—તમે નકામા આમ ઉતાવળા
ચાલો છો આપણને તો મુરકેલીઓ ન ગમે
જ્યાં મુખી આમ સીધેસીધુ ચાલ્યા કરતુ હોય
ત્યાં મુખી આપણે તો આગળ જઈશું. મારે
કશી ઉતાવળ નથી તક મળે તો આપણે હડપી
સાધને અને આપણ સાચવીને હેમખેમ આગળ
જવાનું હોય તો જ જઈએ

ભક્તરાજ—તો પછી તમારી સાથે
અમને ન ફાવે જામ કાચર જનીને આગળ
ન જવાય. અમે તો હડપથી જઈએ છીએ

એમ કહીને ભક્તરાજ અને આશાપ્રસાદ
તેને પાછળ મૂકી હડપથી આગળ વધ્યા

તેઓ થોડે દૂર ગયા ત્યાં એક નદી આવી
તેની બંને બાજુએ ફરિયાદી ઘાસ ઊગેલું હતું
વળી, નદીમાં સુદર કમળો ખીલી રહ્યા હતા
ભક્તરાજ અને આશાપ્રસાદે નદીનું શીતળ
જળ પીધું અને થોડી વાર શીળી છાયામાં
વિસામો લેતા તેઓ ઊઘી ગયા થોડી વાર
પછી જાગીને તેઓ થોડે દૂર ગયા એવામાં
તેઓનો રસ્તો અને નદી છૂટા પડવા લાગ્યા
આવી રમણીય નદીથી દૂર જવાનું ભક્તરાજ
તેમ જ તેના સાથીને ગમ્યું નહિ પરંતુ છૂટા
પડ્યા વિના પૂટકો ન હતો જરા દૂર જઈને
ભક્તરાજે જોયું તો ઘાસના ખીડની બાજુમાં
થઈને વાડ પસાર થતી હતી અને એ વાડની
ખીજ બાજુ પર એક ઠેકી હતી ભક્તરાજે
કહ્યું “મિત્ર, આપણે આ ઠેકીને રસ્તો જ
જઈએ એ પણ આપણા માર્ગ તરફ
૨૫૮]

જ રાય છે ”

આશાપ્રસાદ — પણ, મને એ બરાબર
લાગતું નથી. એ આપણને ખીજ કયાક
તો ન લઈ જાયને ?

ભક્તરાજ—અરે, એવું કઈ નથી? આ
ઠેકી આ ખીડની લગોલગ જ પસાર થાય છે
આશાપ્રસાદ ભક્તરાજનું માનીને એની
સાથે વાડ તરફની ઠેકીને રસ્તો જવા લાગ્યો
એ રસ્તો વધારે મુગમ જણાયો એટલે તેઓ
હડપથી આગળ વધ્યા. એવામાં તેઓએ એક
માણસને આગળ જોયો. તેઓએ હાક
મારીને તેને ઊલો રાખ્યો અને પછી તને
પૂછ્યું “ અરે ભાઈ, તમે કયા જાઓ છો ? ”

માણસ કહે, “ હું સ્વર્ગધામ તરફ જઈ છું ”
એ સાંભળી ભક્તરાજ પોતાના સંધાને
કહેવા લાગ્યો “ જોયું ને ? આપણે ત્યાં
માર્ગે જ છીએ ને ? ”

પછી તેઓ એ માણસ સાથે આગળ
ચાલ્યા પરંતુ એવામાં રાત પડી ગઈ
અને બધે અધારું ફેલાઈ ગયું. તેથી તેઓ
એકબીજાને દેખી પણ શકતા ન હતા પેલો
માણસ તો આગળ નીકળી જવા હડપથી
ચાલવા લાગ્યો, પણ એમ કરતા તે ઊંડા
ખાડમાં ગળડી પડ્યો! ભક્તરાજ અને આશા
પ્રસાદ એની કારગી ચીસ સાંભળીને થયરી ગયા
આશાપ્રસાદે કહ્યું “ નહીં આપણે જોડે
માર્ગે ચડી ગયા છીએ ! ”

ભક્તરાજને પોતાની જાલ સમજાઈ પણ
હવે શું થઈ શકે એમ હતું ! એટલામાં તોફાન
સાથે વરસાદ તૂટી પડ્યો અને વીજળીના
પણ ભયંકર ક્રાકા થવા લાગ્યા માડ માડ
તેઓ પાછા નદીને કાંઠે આવ્યા પરંતુ
નદીમાં તો ભારે પૂર એકાએક ચડી આવ્યું
હતું ! નદીને ઝોળાગવી એ તો બહુ
ઝુરકેલ કામ હતું (અનુ. ૫૦ ૨૮૦)

ધારાબાધ

નમાયેલા છે. કોઈ વાંઝાકુ વારીને નાકમાં
ખોમે છે. કોઈ વળી તેની બીડી મોંમાં ખેસે
છે. એ તપડીરનો કે બીડીના પુમાડાનો
આંચકો લાગનાની સાથે એ લોકોને બાલે
આનંદની થાપણ મળી જાય છે. બીડીનું
હું મગતા તેમના આનંદને બાલે સીમા
રહેતી નથી. ટાંટાંટાં લખે છે, “એ
બીડીના કેશમાં તે માણસ સહેજે કોઈનું
ખૂન પણ કરશે.” એક બતનો એ
નથી જ છે.

આના આનંદમાં માણસ કેમ તહીન
થઈ જાય છે ? સાચા આનંદનો તેને પત્તો
લાગ્યો નથી તેથી. માણસ પડછાયાથી ભૂલીને
તેની પાછળ પડ્યો છે. આજે પચ્ચાને-
દ્રિયોના આનંદનો જ તે ઉપયોગ કરે છે.
જેવાની આખની ઇદ્રિય ન હોત તો તે એમ
માનત કે દુનિયામાં ઇદ્રિયોના ચાર જ આનંદ
છે. કાલે મંગળના થકુ પરથી જ્ઞાને દ્રિયો-
વાળો માણસ પૃથ્વી પર જીતે તો આ પાચ
જ્ઞાને દ્રિયોવાળા દિલગીર થઈને રડતાં રડતાં
કહેશે, “અરે ! આને મુકે બલે આપણે
કેટલા દુઃખળા !”

સુદ્ધિમાં રહેલો સંપૂર્ણ અર્થ પંચજ્ઞાને-
દ્રિયોને ક્યાંથી સમજશે ? તેમણે વળી
પચ્ચાંગી કરી માણસ બિચારો તેમાં રમમાણ
થઈ જાય છે ગધેડાનું ભૂકેલું કાનમાં ખેસે છે
તો કહે છે, અશુભ કાનમાં પેડું ! અને
તાડું કર્શન થવાથી તાડું રૂપ બેઠું તે
ગધેડાનું કંઈ અશુભ થયે ખડું કે નહીં ?
તને માત્ર નુકસાન થાય છે, તારે બીધે
બીજાને નુકસાન નહીં થતું હોય ? માની
લે છે કે ગધેડાનું ભૂકેલું અશુભ છે ! એક
વખત હું જોડરાની કોલેજમાં હતો ત્યારે
યુરોપિયન ગવૈયા આવ્યા હતા. સારા
ગાનારા હતા. પેનાની કળા બતાવવામાં
૨૬૦]

કમાલ કરતા હતા. પણ હું ત્યાંથી ક્યારે
નામવાનું મળે તેની વાટ જોતો હતો ! તે
આચન સાંભળવાની અને ટેવ નહોતી, એટલે
તેમને મેં નાપાસ કરી નાખ્યા. એ જ રીતે
એ આપણા ગવૈયા ત્યાં જાય તો કદાચ
ત્યાં નાપાસ થાય. સંગીતથી એક જણને
આનંદ થાય છે ને બીજાને થતો નથી.
એટલે એ સાચો આનંદ નથી ખા નક્કી,
ઉત્તરનારો આનંદ છે. ખરા આનંદનું કર્શન
નથી થયું ત્યાં મુખી આપણે એ ઉત્તરનારો
આનંદ પર એટલા ખાતા રહીશું. સાચું હૃદય
મળ્યું નહોતું ત્યાં મુખી અન્યથામાં પાણીમાં
સેગવેલો લોટ હૃદય સમજીને પી જતો. તે
જ પ્રમાણે સચું સ્વરૂપ તમે સમજ્યો,
તેનો આનંદ એક વાર ચાખ્યો એટલે પછી
બીજું બધું શીકું લાગશે.

એ ખરા આનંદને ચોધી કાઢવાનો
ક્ષિત ઉત્તમમાં ઉત્તમ માગું મેં. એ રૂને
આગળ જતાં જતાં પરમેશ્વરી દુશળતા
સમજાશે. તે દિવ્ય કલ્પના આવ્યા પછી
બાકીની બીજી બધી કલ્પનાઓ આપોઆપ
જોસરી જશે. પછી છુદ્દ આકર્ષણ રહેશે નહીં.
પછી જગતમાં એક જ આનંદ ભરેલો ફેખાશે.
મીઠાઈની સેકંડો દુકાનો હોય હતા મીઠાઈને.
પ્રકાર એકનો એક જ હોય છે. જ્યાં લગી
સાચી વસ્તુ મળી નથી ત્યાં મુખી આપણે
અંધળા અંધતાની માફક એક દાણો અહીં થી
ખાઈએ, એક ત્યાંથી ખાઈએ ને એમ ને એમ
કરતા રહીશું. વહેલી સવારે હું તુવસી-
રામાયણ વાચતો હતો હીરાની પાસે જીવડાં
એકઠા યર્ષા હતા. ત્યાં પેલી પરવહાં આવી.
મારા સમાયણનું તેને શું ? જીવડાં બેઠું તેના
આનંદનો પાર નહોતો તે જીવડું ઝડપી
લેવા જતી હતી ત્યાં મેં જરા દાય હલાવ્યો
એટલે તે જતી રહી. પણ તેનું [અનુ. ૪૦ રજા]

આ રાંખાપુ

અહંકાર

૭

મહાસતી ઉત્તરવળકુવરજી

એક વાર નારદજી કોઈ એક જગલમાં ફરી રહ્યા હતા ત્યાં તેમણે એક તપસ્વી જોયો તપસ્વીએ નારદજીને નમસ્કાર કર્યા અને પૂછ્યું, 'આપ કયા જગ્યા રહ્યા છો?'

નારદજીએ કહ્યું, 'બ્રહ્મલોકમાં'

તપસ્વીએ કહ્યું 'ત્યારે આપ જરા બ્રહ્માજીને પૂછતા આવશો કે મને સુક્તિ ક્યારે મળશે?'

નારદજી બ્રહ્મલોકમાં પહોંચ્યા અને તપસ્વીનો સંવાદ બ્રહ્માજીને પૂછ્યો બ્રહ્માજીએ ચોપડા બતાવતા કહ્યું, 'આ ચોપડા તપાસો, તેમાંથી તમારા પ્રશ્નનો જવાબ મળી આવશે જ્યાં તે તપસ્વીનું નામ હશે ત્યાં તેની સુક્તિ વિશે પણ જાણી શકો છો'

નારદજીએ આજો ચોપડા ફેરવી નાખ્યો પરંતુ તેમાં કયાંય તપસ્વીનું નામ જોવામાં આવ્યું નહીં. આખરે બ્રહ્માજીએ કહ્યું, 'તે તપસ્વી કહે છે પરંતુ તેનો અહંકાર હતો નારા પડ્યો નથી માટે તેને મોક્ષ મળી શકશે નહીં'

નારદજી પાછા ફર્યા ત્યારે તે જગલમાં ગયા અને તપસ્વીને વાત કરી, 'ભાઈ, મેં બધા ચોપડા ફેરવી જોયા, પરંતુ તેમાં કયાંય પણ તમારું નામ જોવામાં આવ્યું નહીં'

તપસ્વીએ કહ્યું, 'તે બધા ચોપડા જુદા છે મારા જેવા તપસ્વીનું નામ પણ તેમાં નહીં! તમારે તેનું કારણ તો પૂછવું ને?'

નારદજીએ સલાહનો જવાબ આપતા કહ્યું, 'તેમણે ખુવાસો કરતા કહ્યું છે કે તે

તપસ્વી કહે છે પરંતુ તેનો અહંકાર હતો નાશ નથી પામ્યો, એટલે તેને સુક્તિ મળી શકશે નહીં'

તપસ્વીને પોતાની ખરી પરિસ્થિતિનું જ્ઞાન થયું એકરાર કરતા તેણે કહ્યું, 'નારદજી, વાત તો ખરી છે હું અહંકાર તો કરું જ છું હવે હું અહંકાર નહીં કરું'

એટલામાં એક વિમાન આકાશમાંથી ઉતર્યું અને તપસ્વી પસે આવીને ઊભું રહ્યું નારદજીએ કહ્યું, 'આ વિમાન શા માટે આવ્યું છે?'

વિમાન ચલાવનાર કહે કહ્યું, 'આ તપસ્વીને સ્વર્ગમાં લઈ જવા માટે'

નારદજીએ આશ્ચર્ય વ્યક્ત કરતા કહ્યું, 'હવે હું હમણા જ બ્રહ્માજીને મળી આવ્યું છું તેમના ચોપડા જોતા, આ તપસ્વીનું તેમાં કયાંય નામ પણ હતું નહીં ત્યારે આ વિમાન કેમ આવ્યું? બ્રહ્માજીના શબ્દોમાં પણ અધારુ લાગે છે'

વિમાન ચલાવનારે ખુલાસો કરતા કહ્યું, 'તમે આવ્યા ત્યાં સુધી તેનું નામ ન હતું એ વાત ખરી છે પરંતુ તેનું કારણ તપસ્વી જીને અહંકાર હતો તપસ્વીજીને અહંકાર દૂર થાય તેટલી જ વાર વિમાન આવવાને હતી'

આ સાંભળીને નારદજીના આશ્ચર્યનો પાર રહ્યો નહીં કહેવાનું તાત્પર્ય એ છે કે-આ કથાનો એટલો જ સાર લેવાનો છે કે અહંકાર વિનાના જીવને કરાયેલ તપ ફલદાયી બને છે

મીઠા જીભ અને ખપ પૂરતું જોલવાની હથેલા ધર્માઈ છૂટવાની વૃત્તિ રાખવી કદાપિ કરવી નહિ

પ્યારાબાપુ

ટેવ પાડવી નહોતો વખત અગાડવો નહિ કોઈ આપણે માટે ઘસાય એવી ઇચ્છા

— સંવિચાર મહારાજ

આત્મ શોધન

પ્રાર્થના

માણસને જે કામ કરવાનું હોય છે તે કરતા કરના વચ્ચે વચ્ચે આકાશ અવગા ચીલા આવે છે આથી મૂક કાર્ય રહી જાય છે, અને પાછળથી પસ્તાવો થાય છે એવો માણસે તટસ્થપણે કામને તપાસતા રહેવું જોઈએ

વિનોબાજી કહે છે કે માણસ જરૂરે તેટલી પ્રવૃત્તિઓ કરતો હોય પણ આખા દિવસમા પાંચ મિનિટ પણ એટલે એ પ્રવૃત્તિઓથી પર રહી તટસ્થપણે આત્મ શોધન કરવું જોઈએ

ઉપાડેલી પ્રવૃત્તિમા આગળ વધાય છે કે નહીં? આગળ વધાય છે તો એના માધનની શુદ્ધિ મર્યાદા છે કે નહિ? ૧૦ ૧૦ વિચારવું જોઈએ આથી પાંચ મિનિટ તટસ્થતાવે વિચારવાની લીટીથી ખોટું માર્ગે થઈ જવાયું હોય તો સીધે માર્ગે જવાય છે મૂલ થઈ હોય તો તરત જ સુધારો થાય છે

વિનોબાજીનો આ વિચાર ખૂબ માનમા રાખવા જેવો છે આમ કરવાથી પ્રવૃત્તિના તાવમાથી બચી વાઈએ છીએ

જેટલી ધન્યર ઉપરની શ્રદ્ધાની જરૂર છે તેટલી જ આત્મશોધનની જરૂર છે આત્મ વિકાસમા માનનારે ફરેક વ્યક્તિએ આ ઢંગે વિચારવું જોઈએ

સમાજ વ્યક્તિઓમાથી બનેલો છે એવો જેટલો વ્યક્તિઓનો વિકાસ થાય એવો જ સમાજનો વિકાસ થાય વ્યક્તિ વિકાસ અને સમાજ-વિકાસનો મેળ મળવો જોઈએ

પ્રાર્થનામા કેટલાક ઋતીક કે ભજન ભાલીએ છીએ તે શક્તિ આવે છે, કેમકે એ રચનાર સાધક હોય છે એમા અનુભવોનું નવનીત હોય છે કેટલીક વખતે અર્થ ન સમજતા હોઈએ છતાં અવાજમાથી પ્રેરણા મળે છે, પણ અર્થ નસતર સમજીએ તો વિશેષ બળ મળે છે ફરેક ભજનનો અર્થ મમજવો જોઈએ

ગામીજીનો આશ્રુ હુતો કે પ્રાર્થના તો સરકૃતમા જ કરવી સરકૃત ભાષા પવિત્ર છે આ વિચારમા એમણે ધીમે ધીમે સુધારો કર્યો સમજ્યા સિવાય પ્રાર્થના કરવાયા કંઈ ફાયદો નથી, એટલે સરકૃતનો અર્થ સમજી લેવો જોઈએ અથવા સમજી શકાય તેવી ભાષામા પ્રાર્થના કરવી જોઈએ આ એમનો ઉપદેશો વિચાર હોતો આજે પ્રાર્થના ફરેક પ્રાંતે જુદી જુદી થાય છે આથી અનેક રંગ જિભા થયા છે ઘણા પ્રાંતના ભેગા થાય છે ત્યારે મુરદેલી પણ જિંદી થાય છે પ્રાર્થના સામુદાયિક સરકૃત ભાષામા જ થતી હોય તો બધા પ્રાંતવાળા ભાલી શકે

પ્રાર્થનામા સુર પણ એક જોઈએ, નહિ તો એ કાનને ખટકવો જોઈએ પ્રાર્થના સમજણપૂર્વક થાય તો આપણે બ્રાહ્મણ એને અને આપણા વર્તનને કેટલો સખથ છે એવો પ્રશ્ન પણ આપણા મનમા ઊઠશે

(નોંધ સચુક્કાર મહેતા)

નાવ પાણીની ઉપર જ રહે છે પરંતુ પૌંડી ને નાવની અંદર આવવા લાગે તો નાવ ખુડી જશે ચક્રસ્થ ઇશ્વરમંત્રની શક્તિ એ જ સિદ્ધિ છે સત્સત્તા વહેવારોની વચ્ચે રહેતા હેવા છતાં મન પર દુનિયાદારીની ચિંતાનો અધિકાર નમવા દેવો જોઈએ નહિ નહીં તો આપણે તેમાં જ ખુડી જઈશું

— સમકુલ્ય પરમદ સ

વિરહભાવ.....

સુરુદ્યાલ મસ્તિકલ

પ્રભુએ આ જગત શા માટે સર્જ્યું હતું, એ હેતુ કહી શકે છે? કારણ કે જ્યારે એને જગતનું સર્જન કર્યું, ત્યારે યોના સૃષ્ટિ-સર્જનનો કોઈ સાક્ષી ત્યાં હાજર ન હતો. માણસનો જન્મ તો સૃષ્ટિના જન્મ પછી થયો.

પણ કોઈ કોઈ વાર માણસને-એ કરુણા-બોધનું એક પૂનર્જન્મ છે-એમ જરૂર લાગે છે, કદાચ પ્રભુને પોતાના હૃદયમાં જે પ્રેમની વૃત્તિ હતી, તેનો વિકાસ કેવી રીતે થાય છે, તે જાણવાની ઇચ્છા હતી. એ પોતે તો સ્વયંભૂ છે, એના શબ્દો પણ તેવી રીતે સ્વયંભૂ છે. પ્રેમના વિકાસની પદ્ધતિ જાણવા માટે જ તેણે જગત અને માણસનું સર્જન કર્યું.

પ્રભુએ જ્યારે માણસને સર્જ્યો ત્યારે એમાં તેણે એક વિશેષ રીતે પોતાનો અંશ નાખ્યો. તેથી એના હૃદયમાં વિરહભાવ જાગ્યો, જેમ માણસના હૃદયમાં, જ્યારે એ પોતાના પ્રભુ, પિતાથી જુદો થયો ત્યારે જાગ્યો. ત્યારથી

જીવન અને જગત એક ભાતનો વિરહ-વેદ થયી રહ્યાં છે.

વિરહની અવસ્થામાં હું ખ તો લાગે છે, પણ એ હું ખ એક અજન્મ આનંદ અને તદ્દાત્મીયતા તરફ માણસને લઈ જાય છે જ્યાં જે કંઈ એણે બાહ્યદૃષ્ટિથી અમશ અંતરદૃષ્ટિથી જોયું છે તેને એક કલાકા-કે કવિ રંગરૂપબદ્ધ કે છંદબદ્ધ કરવા જાય છે, ત્યારે જે પ્રેરણા અંદરથી એને મળે તેના મૂળમાં એક ભાતનો વિરહભાવ હોય છે. જે એણે ઠીકું છે, સામળ્યું છે, તેને એ ફરીથી અનુભવવા હચકે છે. તેથી જ તો વિરહભાવ એની કૃતિમાં રંગ અને છંદ પૂરે છે. એટલે જ તો દરેક સચી કૃતિમાં પહેલાં તો અજ્ઞાના કિંવમાં તદ્દાત્મીયતા ઉદ્ભવે અને પછી પુષ્ટાધોના બાવ.

તો પછી દુઃખમાં એમ કહી શકાય કે, 'સર્જનમાં-પ્રભુના, પ્રકૃતિના કે માણસના-એ ભાવ પ્રબળ હોય છ: એક મિતનનો

ભાવ અને બીજો વિરદનો ભાવ. જેમ એક
ઇશ્વરપત્ની સુદરતા અને સાકારપણાઈ કારણ
તરફે તેમ જ વરસાદનો સંપર્ક અથવા
સંબંધ છે.

(અંશ ૭ 'મીનાંજલિ' કાવ્ય ૮૮)

દેહ અદરદ વિરદ તમારો ભુવન ભુવનમાં રાજે છે,
દેહ રૂપ ધરી કલનબદ્ધ સમગ્રગતને સાજે છે,
તારે તારે રાત ગગને

હિમે નીરવ અનિચિત્ત તથા,
પરલપદ્ય પર અવધુ પારે વિરદ તમારો જાજે છે.
ધરતર રૂપ મહીં દેખાતો,
એ તવ વિરદ મનિરો જાતો,
ત્રિમે પ્રેમ, સદુ દગ્ધાએ, સખદુખમાં ને જાજે છે.
જવન સકલ ઉદાસ કરીને,
મીનિમાં સુરરૂપ ગ્રીને,
તારો વિરદ રવ્યો છે બિભરી આ મુજ અતર માહે છે.
[અનુ નગીનદાસ પારેખ]

સરદારશ્રીની વાણી

તમારો જો નિશ્ચય હશે તો કોઈ તમારી
પ્રગતિ રોકી નહીં શકે.

x x x

આપણું ક્ષેત્ર શુદ્ધ હોય ત્યારે આપણી
સુરીઓ સુધારવાને આપણે હિમેશાં પ્રયત્ન
કરવો જોઈએ.

x x x

આ દુનિયામાં સત્તાની પાછળ પડેલો
મોટામાં મોટો રોગ કોઈ હોય તો તે
પ્રધામન છે.

x x x

લોકમતૃતિ મેકા માણસોના જારે લોગથી
પાય છે.

x x x

બીજા કોઈને કુખી કર્યા સિવાય આપણે
જેટલું નધારે કુખ વેરીએ તેટલી આપણી
સિદ્ધિ વહેલી છે. એટલે તમે કોઈ ઉપર વેર
નહીં રાખો, કોઈ ઉપર શેષ ન કરો.

x x x

પા... તરતાર ખૂટે છે ખરા અને
કિનારે કિસેલા ખૂટતા નથી એ ચાલુ; પણ
એવાઓ તરતા પણ નથી રીખતા.

x x x

માણસમાં અનેક ઇન્દ્રિયોનું જ્ઞાન છે.
જામવરને એક જ ઇન્દ્રિયનું જ્ઞાન છે.
(૧૬૪)

જો પોતાની આંખમાં મેલ નથી રાખતો,
કુદૃષ્ટિ નથી કરતો, જેણે સંયમ કર્યો છે
એનો આત્મા દેવટે ઇશ્વરમાં બળી જાય છે.

x x x

જાગળ અવરથમાં આંવીએ બીએ ત્યારે
સ્વપ્નાં જૂઠાં સામે છે.

x x x

જેમ પાઠોશી મરે અને આપણે સ્વર્ગમાં
ન જઈ શકીએ એવું જ સ્વતંત્રતાનું છે
સ્વતંત્રતા જો આપણે જોઈતી હોય તો આપણે
આપણા પત્ર ઉપર લેવા રહેવું જોઈએ.

x x x

સામે થયા પિતા માર સહન કરે તો
તેમાંથી ઇશ્વરભાવ પેદા થાય છે. આ જ
મત્યામહત્વ રહસ્ય છે.

x x x

કુદરતે માણસમાં ચેતનનો છાટો નાખેલો
હોય છે. તેનો વિકાસ કરે તો માણસ પ્રગતિ
સાધી શકે છે.

x x x

જેનું ચારીર કેળવાય છે તેનું મગજ પણ
સાચાસાચ ખીલે છે. બુદ્ધિનો એકલો પિલસ
નક્કમો છે. તેથી જગતને દાયદો નથી બુદ્ધિ
સાથે ચારીરિક અમ માટેનો પ્રેમ ખીલવો
જોઈએ.
(ધ્યાતુ)

પાસબાપુ

યિ રતોલાલ,
 તારો કાગળ જોઈ
 આનંદ થયો. મેં તો
 તને કહ્યું છે કે
 બાપુ તારી સંભાળ
 રાખે છે ચોરી થઈ
 લેતી ફિકર નહિ એ
 માલ ફરી વરાવવો
 નહિ. આપણી પાસે
 વધારે હોય ત્યારે
 ચોરી પણ થાય
 ૧૩^{૧૧} બાપુ
 ૩૨

[માધુષ કેળીક વાર જનુ થોડા સન્દોમાં જીવન-પગલમાં સદાચર્ય થાય એવો ઉપદેશ

અપના, આ વખતના પામાં અપરિમિત મનની સંજોમાં પરાણ રીતે મુખજ આપી છે.]

ચિંત રતીલાલ,

તારો કાગળ જોઈ આનંદ થયો.

તેની ફિકર નહીં. જે માત્ર ફરી વસાવવો

મેં તો તને કહ્યું જ છે કે ઈશ્વર ઘોરી પક્ષ ધાય.

તારી સંભાળ રાખે છે. ઘોરી થઈ આપુ

૧૩-૧૧-૩૨

ઈસ્લામી પ્રાર્થના

ઈસ્માઈલિયાઈ નાગોરી

આપણી પામે સરૂતમા જેમ એક સુંદર પ્રાર્થના છે: ‘તખસો મા જયોતિર્ગમ્ય’ તેમ અરબીમાં પણ એવી જ એક પ્રાર્થના છે: “રુખના અખ્દિરના મિનઝોલોમાતે અલતુ નુર” —

હે નિર્વાપિતાના અમને અપારોમાથી પ્રકાશ તરફ લઇ જા. આ જ અર્થમાં આપણે ‘Lead Kindly Light’ એ અંગ્રેજી ભાષામાં જોઈએ છીએ કુઆન આપણા બધા પરમ્પિયોની કાલાત્મક આપામાં

કહે છે: “અદસાલો નુફરેસમાવાતે વસ્ અદ્દ” — પગથેપર પૂરી અને અદ્દામોને પ્રકાશ છે — ને એ જ પ્રકાશ તરફની સંખના બહત કરે છે. ઊમતા બીજનો અંકુર જેમ જમીન મોંતરો

મામ્ કાદે છે, સામનો સારો જ મલમા રૂપેના સૂંઝ્યા ઉપે વધી જેમ અનવાણાં માટે આકાશ તરફ ટાય કાદે છે, તેમ માનરમાતને આપણે જાણેઅજાણે, થોડા રહ્યા પ્રમભુમાં, મદ કે તીજ ભાવે આવી

તલમ, આવી તકપ, આવી તાલાવેળી ને તૂટા અનુભવતો જોઈએ છીએ. અવિરસિત રિયતિમાંથી વિકસિત રિયતિમાં જવા, અપૂર્ણતામાંથી પૂર્ણતા તરફ પ્રયાણ કરવા, લખુતામાંથી પ્રજ્ઞતામાં પ્રવેશવા

આપણું કલ્પ તલપાપક થતું હોય છે. ઈનસાનના દિલની આ તમનનાં ઈવર ટાંગેરે “અંતર મમ વિકસિત કરો, અતમર હે” એ ભાષામાં રમૂ કરી છે. ગુલશી, ખીસ, ઘર, કમારનાં ભગ્નોમાં

જ નહીં પણ ફેરિફેરાના, કાગેકાળના, કોમેકોમના ભક્તજનોના અંતરના ઉદ્ધારોમાં એ જ અપાજ સંજોગાય છે — એ જ આમમાકાકાર તરફ આમળ ને આગળ જવાની મહેચ્છા બહત થતી હોય છે

શાનિ ને જયોતિની આ શોધમાં સાધક પેલાના મનની કામનાઓ છોટી છુલ્લુલુલુ પગ અવલ બન રાખતો યાય છે ને પ્રાર્થના કરે છે કે “રુખના આતેના ફિરુ દુનિયા હુમનતઈ વફિલ આખિર

તે હુમનતઈ રહેના અજામન નાહ” — હે નિસ્વાધાગ, આ દુનિયામાં ને આ પગીના જીવનમાં જે કલ્યાણકારી હોય એ આપ અને અમને (કામ, કાષ, વગેરેની) અગિ-વેદનાથી બચાવ.

પ્રાર્થનાનું સ્થાન જીવનમાં અરબ પિતામહ કો ઈબ્રાહીમ — Abraham — કેવું સમજે છે તે એમની એક પ્રાર્થનાથી સમજી શકીએ: “હે વિશ્વેશ્વર! પ્રાર્થનાને સદાય જીવંત રાખનાર મને બનાવ અને મારી પ્રજામાંથી પણ એવા જ બનાવ — આટલી અમર્યાદા સ્વીકાર.” પથમગર કાદેમ કહેતા કે, “પ્રાર્થના

એ એવું ગરુડ છે કે જે આપણને બાળક જેવા વિમલ બનાવે છે.” પ્રાર્થના ન હોત તો થોડામાંથી તે ધાર સુધીની પાઠશાળાં માણસ આપે પીગતે હોયે જાત — રાત કે વિરામ કાઈ ન રહેત પ્રાર્થના

ને સદાઆર પોતાનામાં જ નહીં પણ પોતાની પ્રજામાં પણ કાપમ રહે એવી બીજી પ્રાર્થના કરતા એક પુરાણન કહ્યું બતા વડા મારે છે કે: “હે નિસ્વાધ, અમારી વલુવાર એવા ને પ્રજામાં અમારી આખોને કારનારાં આપ, અને અમને વિવેચીઓ, સદાચારીઓમાં અગ્રગામી કર.”

કુઆનમાં પથમગરને સંજોગી કહેવામાં આવે, III કે — “મારી પ્રાર્થના, મારું અસિદાન, મારું જીવન, મારું મુખ વિશ્વેશ્વર પાલકપોષક પ્રજા માટે છે.” એવી જ મતલબની બીજી પ્રાર્થના છે કે,

“હે પુરી અને સહિતએના મુજરૂપ સ્વામી! તું જ મારો મિત્ર છે. મારું સર્વશ્રેય તને અર્પણ કરી દીધું હોય એ સ્થિતિમાં મને મરુ દેને અને સુંદર જીવન જીવનારાઓ સાથે મને જોડજો.” (આપુ)

એક સમયે ભગવાન
પ્રદ વચાવીમા મહાવન
મા વિહાર કરતા હતા,
ત્યારે દ્વિચરિ કુચનો
ભદ્રિયકુમાર ભગવાન
પાસે જઈને નમને અભિ
વાદન કરી એક બાજુ પર
બેઠો પછી ભદ્રિયકુમારે
ભગવાનને પૂછ્યું -
"ભન્તે! મેં માન્યું છે
કે, આપ ભગવાન શ્રમણ
ગૌતમ માયાથી એટલે
જાદુગર છે. શ્રમણ
ગૌતમ પાસે આવતીની
નામની એક મત્રવિદ્યા

છે એ જાદુ વડે બીજા ધર્મના અનુયાયીઓને
મેલિન કરીને તેઓને ધર્માતર કરાવી ગૌરવ
બનાવે છે. શુ ભન્તે! જેઓ આપને વિષે
આમ કહે છે તેઓ સત્યભાષી છે ખરા?
તેઓ ભગવાન ઉપર અસત્યનુ આદોષણ તો
નથી કરતા ને? શુ તેઓ જેવું છે તેવું કહે
છે? ભન્તે! સહુધર્મીઓ વચ્ચે આવેા પ્રશ્ન
કરવો અમન મનાય છે. હું આપની બાબતમાં
સત્ય જણાવ માગું છું એટલે ભન્તે! આવેા
પ્રશ્ન મેં કર્યો છે "

એ સાંભળી ભગવાન શાત ધીર અવાજે
મુદુગામી બોલ્યા -

"હે ભદ્રિય! અહીં કેવળ સાંભળવા
પરથી, કેવળ 'પર પરા'થી, કેવળ 'એમ
હશે' એવી શાવનાથી, કેવળ ધર્મશ્રેયોમાં
કશુ છે એવતા પરથી, કેવળ તકે અને
પારખાપુ

પદમનાભ શ્રી. જૈની

હેતુથી, કેવળ ન્યાય
અને નીતિશાસ્ત્રમાં એવું
કે એવો સાડુ, કેવળ
કારણના અભ્યાસથી,
કેવળ મિથ્યાપ્રતિજ્ઞાને
પણ સંહન કરી લેવાની
વૃત્તિથી, કેવળ અમુક
અક્ષિ જગ્ય લાગે છે
એટલા પરથી, કેવળ
આમાશ આ શ્રમણ
અમને ગૌરવને રથાને છે
એટલાથી તમે દોષાર્થ
જના નહી. પણ હે
ભદ્રિય! અમારે તમે પોતે
જ પોતાના વિવેકથી

જણશે. કે આ ધર્મો અકુશલ છે અને આ
ધર્મો કુશલ છે, આ ક્રિયાઓ પાપમય છે અને
આ ક્રિયાઓ નિપાપ છે, આ કૃત્યો વિદ્વાનોથી
ગદિત છે અને આ કૃત્યો વદિત છે, આ
આચારોથી અહિન તેમ જ દુષ્કર્મ થશે અને
આ આચારોથી હિત તેમ જ કુખ મળશે,
ત્યારે હે ભદ્રિય! આવા અદિતકારી ધર્મોના,
કૃત્યોના, આચારોના ત્યાગ કરો

"ત્યારે તને શુ લાગે છે, ભદ્રિય! લોક
જે સમયે મનુષ્યમાં ઉત્પન્ન થાય છે ત્યારે
શુ એ લોક હિત માટે કે અહિત માટે
ઉત્પન્ન થાય છે?"

"અહિત માટે ભન્તે!"

"અને છુબ ચઈને, હે વદિય! લોકથી
અજ ચઈને મનુષ્ય ક્રિસા પણ કરે, પર-
ઓમન પણ કરે, જુદું પણ બોલે કે
દઈ?

બીજું એવું જ કૃત્ય કરે તેથી એને શું
દીર્ઘકાલ સુધી અહિત થયે કે હિત ?”

“અહિત થયે, જાતે !”

“તેથી જ રીતે, હે અદિવા મોહકેષને
વશ થઈને જે કૃત્ય થાય છે તે અહિત માટે
કે હિત માટે ?”

“અહિત માટે, જાતે !”

“આવા કૃત્યો મનજનોથી અહિત છે
કે હિત છે ?”

“અહિત છે જાતે !”

“અને આવા કૃત્યો ને કરતાં નથી, જે

બીતલોશ, બીતલેષ, બીતમેલ છે તે અહિત
માટે કે હિત માટે ?”

“હિત માટે, જાતે !”

“ત્યારે અદિવા ! જે તને હિતકારી લાગે
છે, કુશલ લાગે છે, મજલ લાગે છે, તે જ હું તને
કરવા કહું છું ; આવો બહુ મારી ખાસે છે !”

“જાતે, આપની આ માયા કર્યાણકારી
છે.” એન કહી તેણે જમવાનને પ્રણામ કર્યાં.

સગ્ગ પાપરસ અકગ્ગુ । (કાંઈ પાપ ન કરવું.)

કુસસરસ ઉપસપેદા । (કુસથ કરી કરવાં.)

એતં જુદાન સાસન । (આવું જુદાં સાસન છે.)

અધિકારીએ શાનો વિચાર કરવો જોઈએ ?

એક વાર ઘીન દેશના મહાન ફિલસૂફ મેન્શિયસ લીર્નાઈ અદેશના શાસને
મળવા ગયા હતા. શાસને કહ્યું : “આચાર્યશ્રી, આપ વધુ દૂરથી અહીં
પહોંચ્યા છો, માટે અમારા શાસનને ફાયદો થાય એવું કંઈક કહેો.”

ફિલસૂફ મેન્શિયસ બોલ્યા : “સાબર, તમે ‘ફાયદો’ શબ્દ શા સાડુ વાપર્યો ?
તમારે તો એમ કહેવું જોઈએ કે, ‘શાસનને કર્યાણકારી અને સચ્ચાઈભર્યું’ કંઈક
કહેો.” કારણ કે મારી ખાસે એવી જ વાતો કહેા.”

થોડી વાર જરા અટકીને પછી મેન્શિયસ કહેવા લાગ્યા : “જો શાસન એમ કહે
કે, ‘શાસનને ફાયદો થાય એ માટે શું કરવું જોઈએ ?’ તો મોટા અધિકારીઓ
કહેશે, ‘અમારાં કુટુંબને ફાયદો થાય એ સાડુ શું કરવું જોઈએ ?’ અને નાના
અધિકારીઓ કહેશે કે, ‘અમારાં ઘરને ફાયદો થાય એ માટે શું કરવું જોઈએ ?’
મોટા તેમ જ નાના ત્યાર પછી એક બીલા પાસેથી પેતાને ફાયદો થાય એવું
લઈ લેવા હતાજેત સારું કરી કે અને બાકી શબ્દ બધાં આવી પડે. દરેક હજાર
રથવાળા શબ્દમાં શાસનું ખૂન કરનાર એક હજાર રથચણી ઉમરાવ હશે, એક
હજાર રથવાળા શાસનના અધિકારીનું ખૂન કરનાર સો રથવાળા માણસ હશે. દરેક હજારની
સંખ્યામાં હજાર અને એક હજારની સંખ્યામાં સો એ કંઈ બહુ નાનીસૂતી સંખ્યા
તો ન જ કહેવાય. પરંતુ જો સચ્ચાઈને છેલ્લે મૂકવામાં આવે અને ‘ફાયદા’ને
પહેલું રથાન આપવામાં આવે, તો બધું જ ગૂંટની લેવામાં, પોતાની માલિકીનું
કરવામાં બધા મંડી પડે અને બધું મેળવ્યા વિના તેઓને કહી સંતોષ થાય નહીં.

“જે માણસ પોતાનાં માનાપિતાની અવગણના કરે તો તે કહી કર્યાણકારી
બની શાતો નથી; જે માણસ શાસનનાં સાસાસારનો વિચાર કરતો નથી
સચ્ચાઈભર્યું વર્તન કરી શકતો નથી.

“જે જ રીતે શાસનાધિકારીએ પણ શાસનને જે કંઈ ‘કર્યાણકારી અને સચ્ચાઈભર્યું’
કેાવ એનો જ વિચાર કરવો જોઈએ, ‘ફાયદા’ની વાત ન કરવી જોઈએ.” — સુકુસલાર્થ

બાપુજીની મીઠી વાતો - ૮

મહાત્માજીની ક્રત્યેક વાત હેતુપૂર્વક હોય તેમના પહેરવેશમાં થયેલા ફેરફારો ભેદજો તેમના જીવનમાં આવેલી કાવિની ખ્યાલ આવી શકે તેઓ બેરિસ્ટર હતા ત્યારે તેમને પાયાક પૂરેપૂરે મુરદાપિયન ઢબનો હતો પછી તે જતો રહ્યો આફ્રિકામાં સત્યાગ્રહી જે શાક હતો. હિન્દુસ્તાનમાં આવ્યા ત્યારે કાઠિયાવાડી પાઘડી, ધોતી બોવો હતો પરંતુ એ ફેરામાંથી કેટલીય ટોપી બની શકે એ ભેદને તેઓ ટોપી-ગાંધી ટોપી - પહેરવા લાગ્યા ત્યાર પછી સફર, ટોપી, બોનેયે ત્યાગ કરીને ફક્ત એક પશ્ચિમ પહેરીને જ આ મહાપુરુષ રહેવા લાગ્યા અને પશ્ચિમ પહેરીને જ તેઓ સમ્રાટને લડનમાં મળ્યા અને સર્વિલ તે વખતે ચિડાચે ગરીબમાં ગરીબની સાથે એકરૂપ થવા માટે મહાત્માજીનો આત્મા તડકડતો હતો એક વાર એક શાળાની મુલાકાતે ગાંધીજી ગયા હતા કાલ્પવિનોદ બાલી રહ્યો હતો એક છોકરો ઠંઠક બોલ્યો. માસતરે શુસ્સામાં ખાના બાપુ

સાને શુરુલ તે છોડત તરફ ભેધ મહાત્માજી તેની પાસે ગયા અને બોલ્યા

‘તે મને દાક મારી? તારે શું કહેવું છે? કહે જરાયે ગમતતો નહિ’

‘તમે સફરો શા માટે પહેરતા નથી? હું મારી માને કહું કે? તે સફરો સીવી આપશે તમે તે પહેર્યો કે? મારી માના કાચનો સફર તમે પહેરશો કે?’

‘હા, પણ એક ચરતે હું એકટો નથી’

‘પછી તમને કેટલા ભેદજો? મારી મા તમને જે સીવી આપશે’

‘મારે ૪૦ કરોડ બાપુજી છે ચાલીસ કરોડના અઝ પર વજ્ર આવે ત્યારે મને પણ સફરો આવશે તારી મા ૪૦ કરોડ સફરા સીવી આપશે કે?’

મહાત્માજીએ છોકરાની પીઠ યાબડી પછી તે આવ્યા ગયા શુરુલ અને વિદ્યાર્થીઓ રાષ્ટ્રમાના કિરિનારાચળને આજ સામે લાવીને જ સીર બની ગયા ગાંધીજી રાષ્ટ્ર સાથે એકરૂપ થઈ ગયા હતા તબો રાષ્ટ્રની માર્ગડા હતા

ત્રિવેણી સંગમ

અમદાવાદ ૨૦ ૬૦

(૪૪)

યરૌડા જેલમા રવિવારે બાપુ બપોરે ત્રણ વાગે
મીન લેતા હતા. એના માટે કે કોઈ અમલ
દારને મગવું કરવું હોય તો રવિ અને સોમ બંને
દિવસે અસુક સમય તો દિવસના વાત કરવાનો
રહે જ એક રવિવારે ત્રણમા બે ચાર મિનિટ
રહી હતી. એટલે વલ્લભભાઈ કહે “હવે
પાંચ મિનિટ રહી જ તમારે જે સોપણ,
નોંધણ કરવી હોય તે કરી નાખો.”

એ સાબાની મહાદેવભાઈ બોલ્યા “તમે
તો ભણે વીલ કરવાને કહેતા હોય તેમ
બોલો છો.”

બાપુ કહે “લો ત્યારે કહી હતું, કાઈ
બૂલચૂક થઈ હોય તો માફ કરજો.” એમ
કહીને ખડખડાટ હસ્યા

બાપુ પોતે કૌશા વિનોદ ઉપર નહોતા
હસ્યા, પણ એ તો તેમને એક મધુર સ્મરણ
હસાવત હવે એ તેમણે પોતે જ કહી
બતાવ્યું “બા બિચારી કહે, ‘બૂલચૂક થઈ
હોય તો માફ કરજો’”

વલ્લભભાઈને ખબર નહોતી એટલે તેમણે
પૂછ્યું : “ક્યારે ?”

બાપુ “અરે, મને પકડવા આવ્યા
ત્યારે જ તો આખમાથી આસુ પડે અને
કહે ‘બૂલચૂક માફ કરજો’ એને તો
બિચારીને થઈ ગયું હશે કે હવે આ મળ્યા
કે ન મળ્યા, અને માફી માગ્યા વિના
મરી ગયા તો શું થશે ?”

સૌ ખડખડાટ હસી પડ્યા
૨૭૦]

(૪૫)

એક વખત બાપુને ઉર્ફ કોપી લખતા
ભેળને સરદાર કહે “એમા ને છબ રહી
જશે તો ઉર્ફ મુનશીને ખવતાર લેવા પડશે.”

થોડી વાર પછી કહે “તમારું ચાલે
તો પગે પણ કસમ ચલાવો.”

બાપુ કહે “હાથ ખોટકી પડે તો
તેવુય કરવું પડે તમને ખબર છે કે ધુમદી
આગળ મૂળ માણે અને ભેખા માણે
અત્રેજ સામે લડતા લડતા પડ્યા ત્યારે તેમણે
પગ વતી બદ્ધ ચલાવી હતી ? ત્યારે ને પગ
વતી ખોળી ચાલી તો પગ વતી કસમ ન ચાલે
અને રટિયો નહિ ચાલી શકે ? હા પગ વતી
પૂણી ન ખેંચી શકાય તે કુખની વાત છે.”

(૪૬)

દક્ષવમા કેટલીક વાર બાપુને નાદાન
અને બલિય પ્રશ્નો લોકો પૂછતા એક વાર
પ્રશ્ન એ હતો કે, ‘આપણ ત્રણ મણવું શરીર
લઈને આપણે ધરતી ઉપર ચાલીએ અને
અનેક ક્ષીડીઓ અમદાઈ બંધ એ હિસા રી
રીતે અટકાવીએ ?’

સરદારે દુરત બાપુને કહ્યું, “એને લખોની
કે પગ માથા ઉપર રાખીને ચાલે.”

(૪૭)

વલ્લભભાઈ જેલમા પાકીટો બનાવતા,
અનેક વસ્તુઓ સંધરતા અને બીજા અનેક
કિસ્મતો કરતા એ ભેળને બાપુ એક વાર કહે,
“સ્વરાજમા તમને શેવું હશેતર આપશું ?”

વલ્લભભાઈ કહે ‘સ્વરાજમા હું લઈશ
ચીપિયો અને તામડી.”

(ચાહ)

૧૫૫ શા બા ૫

એકોપાસનાનો અણસ, પ્રેમ અને બધુ-ત્વનો સમર્થ હિમાયતી મસ્ત સંત હોથી જાને મુનસમાન સિંધી હતો. પિતાનું નામ મિકદર શુર મોરાર સાહિબ.

આ મુનસમાન-સિંધી સત કેમ જન્મે એની એક દિલચસ્પ હારતો છે: નેકનામ ગામની મોરાર ભજનમંડળી સાથે હોથીની બેઠકે થાં, ઉત્તરેતર એમા એને રસ પડતો ગયો, તેમ તેમ એનું અતર તદુપ મતુ થા-યુ. આ બેઠકે પિતાના દિલને આધાત લાગ્યો. એને થયું કે ખાકાના જેલધારીને હાથ ખડગ જ ચોલે, તથુરે નહિ સિંધી કેમ તો જવામદ? એની જુવાનીને સીને જ એ મયદાની પસદ હોય, એને હાથ આ ભજનગાના જતરડા ન હોય આમ પિતાના વધના જતા આધાન-પ્રકોપે હોથીને કાપર, બાથલો, નમાલો કહી નિત્ય મેજાના માર પડવા લાગ્યા, તેમ તેમ તો એ સિંધી બચ્ચો ઘડાતો, દુઢ થતો ગયો.

સુખરુ હોતા હું ઇન્સા, આફતે આને કે બાદ; રંગ લાતી હું હીના, પથરસે પીસ જાને કે બાદ

આમ જેલુનાં મારે, રોજ રોજ હોથીના હૈયાની હીના પિતૃ-પ્રકોપના પથરથી પીસાતી રહી. વખત જતા હોથીને હૈયે ભજિ-હીનાના રંગ ચપ્કા એને દુદયે રામ પ્રગટ્યા બસ એ ધડીથી જ નાત-જાત, ઊંચ-નીચ, ધર્મ-પરધર્મના તમામ લેદભાવના સીમાડા મારત પાગ્યા અને હોથીએ તો હવે ટેલવાડે પલ્લુ આમનિયા માલ્યા હોથી છૂટથી ગાવા લાગ્યો ને જોતામા હોથી દરેકને હૈયે રમી ગયો. પલ્લુ બાપથી આ બધું બોધું ન જવાયું એટલે એણે એક દિ' હોથીને બોલાવી કહ્યું, "લે પ્યાસખાપુ

હોથી, કા તો તુ પી ને કા તો હું પીઠ. મારાથી આ નથી બેવાતુ." આમ કહીને બાપે અપીલની પ્યાદી આગળ ધરી.

"તમે નાહક શુ કામ પીવો? લાવો, હું જ પી બઉ" એમ કહીને હોથી વખડા ગટગટાવી ગયો, અને જોરડા વાસી, કામજાની સોજ તાણીને સુધ ગયો.

મોડી રાતે ભજન મઠળ વિખરાયુ, ત્યારે રસ્તે ચાલ્યા જતા શ્રોતાઓને મોઝેથી મિકદરે ઘરમા બેઠા બેઠા સાંભળ્યું, "અરે બાઈ, હોથીએ તો આજ કમાલ કરી. એનું ગળુ તો બસ! જ ગાય એટલે તો હૈયા હલી જોડો." આ સાંભળી બાપ ટેલવાડે બાથ છે, જુએ છે તો હોથી હાથમા તથુરા લઈ ભગત હાલતમા બેઠો છે આમ ઘેર અને બહી બને જગ્યાએ હોથીને ભગત ભાળીને સિકદર જોના પગમા પડી ગયો એ જ ધડીએ મિકદરનું સમગ્ર જીવન પલટી ગયું અને પોતે પલ્લુ એ ભજનમંડળીમા સામેલ થઈ ગયો.

આમ હોથી હિન્દુ-મુસ્લીમ જેવા સકુચિત વાઠાથી પર જઈ પહેલેલો સતપુરુષ હતો. એની વાણીમા પલ્લુ અતામી 'એકોપાસ'ની કીસાસનાનો બોધ ॥ એમા ઇશ્વરના દોઈ નામવિશેષ, કે શાસ્ત્ર-ધર્મ, પથ કે દેવ-દેવીઓ, તેમ જ પૌરાણિક ઘટનાઓ પ્રત્યેનો કૈશ પલ્લુ ઇશ્વરો બોવા મળતો નથી. બીજા સુતો કરતા એની વાણીની આ એક વિશિષ્ટતા છે. તદુપસત એ વાણી સાદી, સીધી ને પ્રિયોટ છે, તેમ એની 'દાસ' ભાવનાને લઈ એની રચના નિરાડંબરી ને નેહુભરી નિર્ભજ ॥ જુઓ આ રહી એ અમીયલ

વાણી-મજના :

હોધીની વૃત્તિ, એની મુરવા નપાદે સંત
શ્મરણમાં લાગે છે ત્યારે એની તમામ વીતિ
ટળી બચ છે. આમ કાલા-પલટ કરાવનાર
શુર મળે છે. એનું ચિત્ર નીચેના
અનન્ય પ્રપચાઓ છે.

વૃત્તિ મારી અંતયસ્થમાં લાગી રે,
નુરના મારી સાધુ અસ્થમાં લાગી રે;
તેજે મારી ભે' ભાગી ભે' ભાગી.
સનગુરુએ મને શબદ સુણાવ્યો,
શ્રદ્ધા રહી લાગી; તખત ત્રિવેણીના ઘીર ઉપર,
મોહન મોરલી લાગી રે—તેજે મારી
મહા કિશક મલ મલમલું રંગડું;
દિકાદે ન ભેધું ભાગી;
પુરુષ મળ્યા અને અમર અગિતા,
ત્યારે મુરતા સુનમાં લાગી રે—તેજે મારી
દયા કરી મન ડોલતું શાશ્વતું,

તુલના મેલાની ત્યાગી;
સતગુરુ આગળ શિશુ નમસ્કાર્યું,
ત્યારે ભાવકી પકડી આગી રે—તેજે મારી
સતગુરુએ મને કરેણા કીમી,
અંતર પ્રેમ પ્રકાશી;
'દાસ હોથી' શુર મોરાર મળિયા,
ત્યારે તૂટી જનમ કેરી ફાટી રે—તેજે મારી

આ બીલ પદમા જૂઠા જગની જૂઠી
જનના અને કાગળગની કૂલી કરામતની વચ્ચે
'સાહેબ, સનમુખ રહિયો' મતલબ કે,
સતને પદમે રહેને એવી અરજ આપી સત
સાહેબને કરે છે :

સનમુખ રહિયો સાહિબ મેરા,
કૂઠા કમિયુગ આગે રે;

ગાદાકાર દુવો અવનિમે,
સાધુ ચોર મચાયો રે.—ટેકો

દયા પર્મકો નામ બિલાયો,
પાખંડ ચોર છવાયો રે;

કામ, ક્રોધ, અહંકાર ગાદો,
મત્સર, મોહ છુપાયો રે. ૧

ધૂના અવધૂ લેખ ધરત હે,
ધર ધર અલખ જગાયો રે,

અવધૂના સોં થકા નહિ કાઢે,
જગલ બાંસ કતાયો રે. ૨

જરમન કર્મ કાંક નહિ જાતે,
મેળી લોગ કમાયો રે;

સતિનતા સિદ્ધ નહિ સંજે,
અવર પુરુષ મન ભાયો રે. ૩

જૂઠે નરપતિ જૂઠી દુનિયા,
જૂઠ હો રોક મચાયો રે;

'દાસ હોથી' શુર મોરાર મિલિયા,
સાહિબ સાચ સિખાયો રે. ૪

અંત કરણી શુદ્ધ બહિતભાવના વગરની
લૂપી કિલમૂરી, રાત નકામાં છે તેમ બાક
'કર્મ-ધર્મનો કોઈ અર્થ' નથી એમ હોથી
બાળે છે :—

દિલરામાં દુબધ્યા, લીલર ન લીલ્યા રે,
પીર યજ્ઞને પૂજાવે રે,

શુરમ કથું પાવે, કથું પાવે.
લક્ષિ તેમ લાવ વિના નવ આવે રે,

શુરમ કથું પાવે, કથું પાવે.
ખરેખર, જીતર જોબધ તે જગતની

આ ભવાનકતા, કલુષિતતા કહેને વિરમ પામે,
અને 'શુર-ગમ'—સાચો શક મળે,
સત્યની આખી શાષ

દયાએ કહ્યું - "અરે, હું છે કે? કયું બોલતી કેમ નથી?"
આંસુભીની આંખે ઉતાર આપ્યો; "હું કૃપાળુ છું. હું બોલી શકતી નથી."

શુરદેવ

બાપુ એ તમે અમને કમળેર, ગરીબ, અજ્ઞાની અને શુધામ છોડીને જાત તો, જ્યાં મુખી અમે બળવાન તપગર, જ્ઞાની અને આજ્ઞાદ ન થયા હોત ત્યાં મુખી, જોછામાં જોછા એટલા દિવસ અમે જરૂર તમારી અહિંસા પાળતા રહ્યા હોત તમે હના ત્યારે નિશક અમે બેહદ મહેનત કરી તકલીફો ઉઠાવી પણ એ સમજાતું નથી કે, એ તકલીફ ઉઠાવવાની પાછળ તમારો અમને ડર હતો કે સમાજનો ડર હતો અથવા તો બીજા દેશો અમને વધારે કે તિરસ્કારો એનો ખ્યાલ હતો એ અમે દિલના ઉમંગથી એ પ્રકારની મહેનત કરી હોત, જેને આજે આપણે તપસ્યા કહીએ છીએ, તો અમે આજે આવી અવસ્થામાં ન હોત અને અમને પોતાને જ દેવિન કાવવાની જરૂર ન રહેત પોતાની મહેનતથી માત્ર કંઈકે ચીજોને ઉપયોગ કંઈ જુદો હોય છે અને દાનમાં કે વારસામાં મળેલી ચીજોને જુદો હોય છે આપે આપેવા દુશ્મતાથી પોતાની કમાઈમાંથી ખરીદેલા જોડા લૂછવાની વાત કોણ જાણતું નથી ?

અમે લોકો પણ આજે તમારા તપ, ત્યાગના ભગથી મળેલા સ્વરાજની સાથે જે અવહાર કરી રહ્યા છીએ, એ જોઈને બીજા લોકો એ અમારી તરફ આગળી ચીંધે, તો કદાચ તમે પણ એ સહન ન કરી શકો પરંતુ બાપુ સાચી વાત તો એ છે કે, લોકો ભલે અમારી તરફ કેટલીયે આગળી ચીંધે, તોયે અમે એની જરાયે પરવા કરતા નથી તેથી તમે એમ ન માંડો કે અમે ચીકણા થયા જેવા છીએ અને અમારા પર ટીપા ઘાલી શકતા નથી. આ રાખાપુ

અમે તો જે કામમાં લાગ્યા છીએ તેમાં સાચા દિલથી લાગ્યા છીએ અને અમારી સામે હ મેશ એજ બે વાત રહે છે કે કંઈ રીતે અમે અમારા દેશને દુનિયાની નજરે લાવીએ અને કંઈ રીતે હે રૂપિતા તમને દુનિયામાં પૂલપત્ર બનાવીએ આ બે કામ કંઈ જોછા મહત્વના નથી એમાં લાગેલા હોવાથી તમે અમે સત્ય અને અહિંસાને મિલકૂલ જૂઠી જાઈએ તો અમે શુ બુરૂ કરીએ છીએ ? સત્ય અને અહિંસાથી પણ એ જ થાય છે કે દેશ ખ્યાત પામે અને તમારું નામ જગતમાં ઉજ્જવળ થાય પરંતુ આ બે કામ સત્ય અને અહિંસા વિના થઈ શક્યા છે તો પછી અમારી તરફ જે લોકો આગળી ચીંધે છે તે એમની ભૂલ છે કે આગળી ચીંધનારાઓની અમે પરવા કરતા નથી એ અમારી ભૂલ છે ? બાપુ, હવે તમે જ સમજી લેલો કે, અમે ચીકણા થયા છીએ કે કોરા

બાપુ, તમે અમને એક બહુ મોટા દેશનું રાજ ન સોંપી ગયા, એક બહુ મોટી મજબૂત સરકારને હાકી કાઢવાનો જશ આપી ગયા, સત્તર અબજની લેણદારીની શાહુકારી અમારા હાથમાં સોંપી ગયા, અને અમને આજ્ઞાદ બનાવી ગયા એટલું જ નહિ પણ અમારા પગમાં ખૂંચનારા કાટાંઓનો પણ નાશ ન કરીને અમારા મકાનના એક ખૂણામાં નાખી ગયા, તો ચાહી તમે જ કહો કે, આ સિવાય અમે ક્યા કામમાં લાગી શક્યા હોત જેથી તમે સોંપી ગયેલા આ જથ્થા મુખોનો પૂરેપૂરો જાનદા અનુભવી ચક્રીએ ? ક્યો બાપ પોતાના દીકરાઓને આ રીતે મુજ્જ ભોગવના જોઈને સુખી ન થાય ? તો ચાહી કોણ જાણે કેમ

કેટલાક મૂર્ખ લોકો આજો વખત બચ્ચા કરે છે
 બાપુ આજે ને અમે કહેલા કપડા
 પહેરીને તુટેલી ઝૂપડીમાં રહેવા લાગીએ તો
 તુ પેલા આગળી ચીંધનાર જો એમ કહીને
 અમને બદનામ ન કરતા કે, જુઓ, આ
 લોકોનો બાપ એમને મટે આટલું બધું
 મૂકી ગયો છે તોયે તઓ આવી બૂરી દશામાં
 રહે છે? આજા ઉદાર બાપના આવા કજૂસ
 દીકરાઓ! એટલું જ નહીં પણ એ આગળી
 ચીંધનારાઓ અમાના કહેલા કપડા અને
 તુટેલી ઝૂપડી ભોળને એવો આમેય પણ કહે
 કે, જુઓ, આવા ભલા બાપના છોકરાઓ
 એવા પાકયા કે બાપની આજ બધ યતાજ
 બધુ ધન જુગારમાં ઝુભામી બેઠા અથવા
 બીજા કોઈ રીતે ઉગર્વા દીધું બાપુ, તમે તો
 એ જાણો જ છો કે, આ દુનિયા અમને
 કોઈ પણ રીતે જ પીને રહેવા દેશે નહિ
 એવે અમે એ સડુ નથી કહ્યું કે, અમે
 એમની કનડગત તરફ ધ્યાનજ આપતા નથી?
 બાપુ તમે જ વિચારો કે, આ અળંગેની
 સ પતિવાળા, અજાજ્ય મિલોષળા, ભર્વા ભર્વા
 એતરવાળા અને કૂધ ધીની — ધીની નહિ,
 બનાવટી ધીની — નદીઓવાળા દેશમાં લોકો
 બૂજે મરી રહ્યા છે એવો શોર મચાવેલો,
 એ અમને બદનામ કરનારો નથી શું? તમે
 આવા પાગલ લોકોની તરફ જરાયે ધ્યાન ન
 આપશો તમે જ વિચારો કે, અમે હસ
 અજ જરિયાની નોગે આખા હિંદુસ્તાનમાં
 ફેલાવી દીધી છે હવે એ એને ઉઠવાની
 કોઈ તકલીફ પણ ન લે અને બૂજે મરે તો
 એમાં અમારો શો હોય? બાપુ તમે જ
 વિચારો કે, એ અમે કોઇને નાહવા મોટે
 સમુદ્રમાં નાખીએ અને તેના પેઝા પાણી
 ભરાઈ જવાથી તે મરવા પડે અને પછી તે
 પૂળીને મરવ નો શોર મચાવે, તો એ બૂઠી
 જણ!

વાન થયો કે નહિ? એવી જ રીતે આ
 ભર્વાભર્યા દેશમાં આજમુ લોકો જ બૂજે
 મરવાનો શોર મચાવે છે, મહેનતુ નહિ તેમજ
 કાપડની અનેક મિલોષળા દેશમાં નવચા
 રહેવાની શી જરૂર? અથવા એ કોઈ એવી
 હાલતમાં રહે તો એમાં એનો જ દેષ છે
 હ, અમે એક બીજા વાત પણ કહેવા માગે એ
 છીએ કે ત્યારે અમારો દેશ અઢાળી ભરપૂર
 છે ત્યારે અમે બહારથી અનાજ શા માટે
 મગાવીએ છીએ? એવું ખડુ વહણ્ય તમે
 જાણો તો છો જ પણ અહીં અમે અમરી
 તરફ આગળી ચીંધનારાઓને મોટે દર્શાવવા
 માગીએ છીએ કે, ને દેશોમાં અનાજ ન
 ખવવાથી ભરબાદ થઈ જાય છે એમના પર
 દયા લાવીને અમે બહારથી અનાજ મગાવીએ
 છીએ અથવા એવી ગરજે મગાવીએ છીએ
 કે ને નીજુ વિચિત્રુદ કાટી નીકળે ત્યારે
 એ અનાજ અમને અજ મામમાં આવશે
 આ વાત પેલા આગળી ચીંધનારાઓ સમજતા
 કે વિચારતા નથી, ન તો તેઓ શત્રુપની
 કુનેહમી વાકેફ છે, માત્ર શોર મચાવવાનું
 અને આગળી ચીંધવાનું જાણે છે

બાપુ ને ઘરમાં દરેકને મન હાવે તે
 લઈને ખાવની સ્વતંત્રતા હોય તે ઘર કેટલું
 સુખી હોવું જોઈએ! બાપુ તમે તો જેલમાં
 રહ્યા છો, તમે જાણો જ છો કે ત્યાં બીડીનું
 એક બડલ એક શેતરજીના બદલામાં મળે છે
 અને એથી શું કોઈ કેલી દુખી થાય છે?
 તે તો એ શેતરજી આપીને પણ બીડીનું એક
 બડલ ખરીદવા તૈયાર હોય છે આજે ભારત
 એક ઘર જેવું બની ગયું છે અથા જ ભારતના
 માતિક છે આજે કોઈ બે ગણા કે ચાર ગણા
 દામ આપીને પોતાની જરૂરિયાતની ચીજ
 ખરીદે છે અને પુરા થાય છે અને ઘરેમાં
 શું એવું નથી થયું કે, બાપ પોતાના છોકરાને
 ધારા બાપુ

એક રૂપિયા આપીને એક જલેથી લે છે અને
મા બે રૂપિયા આપીને પોતાની દીકરી પાસેથી
એક દીગલી ખરીદે છે અને બાકી ખાચ
રૂપિયા આપીને પોતાની નાની બહેન પાસેથી
એણે બનાવેલી માટીની એક પૂરી વેચાતી
લે છે? બસ, એ જ પ્રકારનો આનંદ આજે
ભારત ધરમા થઇ રહ્યો છે કેન્દ્રાક પાગલ
લોકો એને ચોરબત્તર કે કાળા બત્તર કહે છે,
જાણે કે એ લોકો બધે દમ કળી ગયા હોય

બાપુ ધરમા જુડું જોડવું એ કંઈ જુડું
બેલેલું કહેવાય? જુડી વાર્તાઓ સ્તબ્ધ બીને
અમે ખુશ થઇએ છીએ અને સાબળનારા
બાગકો સાચુ હુસે છે અને કોઈ કોઈ તો
એમ થી મોટી શિખામણ પણ લે છે આપુ
જુડું બોલવું એ જુડું બોલેલું ન કહેવાય
એ સત્ય કરતા પણ વધારે કામની ચીજ છે
તેથી તે સત્ય જ છે ધરમા કંઈથી ચોરીને
કોઈ ચોરી માને છે ખરું? માખણ ચોર
બગવાનના દેશમા આપસમા કંઈથી ચોરીને
ચોરી કહેવી એ નાસ્તિકતા નહિ તો શું છે?
બાપુ અમારી તરફ આગળી ચીંધનારા પાકા
નાસ્તિક છે અથવા તો પાગલ છે

બાપુ, હવે એ વાત કહેવાની બાકી રહી
કે, અમારો કોઈ મોટો નેતા અથવા તમારી
આસપાસ રહેલો કેઈ નેતા, કાળા બત્તર સાથે
ચોર મથાવી મૂકે છે અને સાથે સાથે એમ
પણ કહે છે કે, અમે કાલકા પમાર કરીને
આ કાળા બત્તરને જલદી અલ લાગીશું
એથી તમે એમ ન માની બેસતા કે ભારતમા
સાનેમાય આવા કાળા બત્તરો ચાલી રહ્યા છે
જે બૂરા છે અને જેનાથી દૂર રહેવું જોઈએ,
પણ બાપુ કૃષ્ણને હઠી ચોરતા બોધને જસોદા
ચોર મથાવતા હતા અથવા આજેય હુડેક
ધરમા મા પોતાના બાગકોને છાનામાના કમા
બોલીને નિશિષ્ટ ચોરતા બોધને ચોર મથાવે
આવા બાપુ

છે, એને જેટલું મહત્વ આપવામા આવે
એટલું જ મહત્વ અમારું નેતાઓના ચોરને
તમે આપો છો ખરી રીતે આવા પ્રકારના ચોર કે
ગુસ્સાની પાછળ બેઠા પ્રેમ રહેલો હોય છે
આ વાત બાગકો પણ સમજે છે અને તમે
તો બલેજાજ છો ભારતની આજની સરકાર
કોઈ અંગ્રેજ સરકારની જેમ જે ટા માખાપ
નથી બની તે તો સાચા અર્થમા માખાપ
હો તેથી તો અમે નીકર બનીને અમારી એ
રમતમા રમવાપરવા રહ્યા છીએ, જેને લોકો
કાળા બત્તર કહે છે

બાપુ અમે તમારા અનુયાયી છીએ
એટલે તમારી પાછળ રહેનારા છીએ તમે
જીવતજીવત જે કામ કરી ગયા તેની નકલ
કરીને એ અમારામાંથી ઘણા એવું જ કામ
કરે તો તે તમારા કરતા આગળ વધી જાય
અને એવી બેઅહમી અમે રી રીતે કરીએ?
અને તમે પણ કદાચ એવી બેઅહમીને સહી
ન શકો લોકો અમને વળંબેદ કરીને લક્ષ
કરવા કહે છે, એથી તો અમે તમારાથી
આગળ વધી જઈએ જે તમે કરી ગયા
અથવા જે તમારી સામે થઈ ગયું એ દીક છે,
અમને એ ફગૂલ છે પરંતુ અમે પાછળ
આવનાર હોવાથી, તમારા અનુયાયી હોવાથી
તમારાથી આગળ રી રીતે જઈ શકીએ?
કોણ બલે કેમ ભારતવ સીએ? આ નાનાડી
વાતને શા માટે સમજી શકના નથી અને
આમો વખત અમને નિષ્કારણ પૂજવે છે

બાપુ તમે અમને સુખમય છોડી ગયા
અને સુખ છોડીને હવે અમે દુઃખમા પડીએ
અને તમને દુઃખી કરીએ એવું અમારાથી
ન થઈ શકે આ આજની ચીંધનારા લોકો
અમને દુઃખમા ધકેલીને તમને દુઃખી કરવાની
વત વિચારી રહ્યા છે અમને એટલો વિશ્વાસ
તો છે જ કે, તમે એ લોકો તરફ જરાયે

ધ્યાન આપયો નહિ

પરંતુ એટલાથી કામ ચાલશે નહિ તમારે તમારી અનંત શક્તિઓ એ લોકોના મન પણ ખડલાવવા પડશે અને એ લોકોને એવા બનાવવા પડશે કે તેઓ તમારો પૂજા કરતા કરતા અમારા પર એટલો પ્રેમ રાખતા હોય કે અમે આ દુનિયાને છોડીને જઈએ

ત્યારે તમારા ચરણ આગળ કયાક જમને પણ જગા આપીને એ જ રીતે અમારા ગીનો ગાતા રહે, જેમ આજે અમે તમારા ગાઈએ છીએ બાપુ, અમે નિરંજન છીએ અમારું દિલ સાફ છે અને એટલી જ સચ્ચાઈથી અમે બોલીએ છીએ

‘મહાત્મા ગાંધીજીની જય’

સાથે છત્ર-રસ [અનુ. ૫૦ ૨૬ થી આડુ]

જુદુ ધ્યાન તે જીવડામાં એટલું હતું મેં મારી જાતને પૂછ્યું, ‘અન્ના, પેલું જીવડું ખાશે કે ? કોને ભેળને તારા મામા પાણી આવે છે કે ?’ મારા મામા પાણી છૂટ્યું નહોતું અને જે રસ મળ્યો હતો તેનો એ પરવડાને યોડા જ

ઉચ્ચ અભિરુચિ [અનુ. ૧૦ ૨૫ થી આડુ]

તેણે જગીયામાં કેટલીક શુક્રાંજી પણ બનાવી છે હા, તેની એકબે કસૂર જરૂર છે, કે તે ખન કમાય છે અને પોતાને એ ખનનો માલિક

ખ્યાલ હતો ? કોને શમાયજ્ઞમાનો રસ ચાખતા આવડતું નહોતું એ પરવડીના જેવી આપણી દશા છે તરફતરફતા અનેક રસોમાં આપણે જુરેલા છીએ, તહીન ઘર્ષ ગયા છીએ પણ સાથે રસ મળે તો કેવી બહાર આવે ?

અમને છે પણ ધનનો ઉપયોગ તો તે સૌને કરવા કે છે

પરંતુ આ વિષયાતર યથેા આપણે તો વાતો કરી રહ્યા હતા ફક્ત અભિરુચિની જ ”

કલ્યાણનો ખળનો !

સુકુલશાઈ

શિવાજીના સૈનિકોએ કલ્યાણ પર સ્થાપિત કરી ત્યાંનો સૂબો જીવ બચાવવા નાસી છૂટ્યો. સૈનિકોએ કલ્યાણને લૂંટી લીધી તે લોકોએ સૂબાની યુવાન અને રૂપવતી પત્નીને પણ સથે લઈ લીધી સૈનિકો યુવા થતા વિચારતા હતા કે, શિવાજી આવી ખબરસૂરત યુવાન સ્ત્રી ભેળને આપણને શાખારી આપશે

શિવાજી પાસે આવીને સેનાપતિએ કહ્યું, “મહારાજ, અમે આપને માટે આપે કરી ન ભેરેલો એવો ‘કલ્યાણનો ખળનો’ લઈ આવ્યા છીએ માટે આપ એ ભેવા પધારો ”

શિવાજી ત્યાં જઈને જુએ છે તો એક રૂપવાન સ્ત્રી નીચું મોં રાખી બેસી શિવાજી તરત એની પાસે ગયા અને પગે પડી બોલ્યા ‘માના હું બે તારો પુત્ર હોત તો તારા જેટલો જ રૂપવાન હોત માતા, મારા સૈનિકોના અપરાધ માફ કરજો’

પછી શિવાજીએ સૈનિકોને ઠપકો વ્થાપી કહ્યું, “મને લજ્જાનાર આવું કામ તમે શી રીતે કર્યું ? ત્યાં સુધી આપણે પરસ્પરે માળહેન ન જણીએ અને તેમને આદર ન આપીએ, ત્યાં સુધી આપણને લજ્જાનારો મદદ મળશે નહીં આપણી જીતનો આધાર આવી મા-બહેનોના આશીર્વાદ પર જ છે ”

પછી શિવાજીએ કલ્યાણના સૂબાની પત્નીને મનભરે સૂબા પાસે એકલી લીધી

અહિંસાનો એક પદાર્થપાઠ ...

કિંમો લાવે યઃ મશરૂવાળા

મનજ વાડીમા એક હરિજન શાક વેચનારી વૃદ્ધા આવતી હતી અહીંની સ્ત્રીઓ સાધારણ રીતે તેની પાસેથી શાકભાજી ખરીદવાનું પસંદ કરતી હતી કેટલાક દિવસો પહેલાં તેના પતિનો સ્વર્ગવાસ થયેલો તે વૃદ્ધાને કેઈ સત્તાન નહોતું હું મારી પત્ની સાથે તેને ઘેર તેને દિલાસો આપવાને ગયો હતો અમને જોઈને તે કેટલોક સમય શેઈ

શાન્ત થયા પછી તે બોલી, “તે બાત્યા ગયા તેના મને શોક નથી થયો જ નબળા પડી ગયેલા હતા, સાડુ થયું કે તેઓ શાત થયાં મારા જીવતા જ તેઓ આદ્યા બધા એમ તેઓ ધૃષ્ટતા હતા ! હમેશા કહેતા, જની [તે વૃદ્ધાનું નામ જનાબાઈ હતું] તું મરા પહેલાં જઈશ, તો મારી સ્થિતિ ધણી જ ખરાબ થશે. મારી જાણ કેણુ મારશે ? ”

“ પછી એક વાતનું કુખ મને અવરજ છે તે દિવસે સ્વરાશી જ એમને જીવ મજારાતો હતો. મેં કહ્યું, ‘ આજ હું શાક વેચવા નહીં જાઉં ’ પછી તેમણે કહ્યું, ‘ નહીં, તું જા મજારાવાની કંઈ જરૂર નથી ’ ”

“ હું જલ્દી પાછી આવી એમનું મોહવાનું બંધ થયું ગયું હતું એમ મેં જોયું વિદાય વખતે મારી સાથે એક મઠિા શબ્દ જોત્યા હોત તો મને બહુ સાડુ લાગત પરંતુ તે પછી થયું નહીં તેના મને શોક છે ”

તે પછી બીજી વાતો યઈ એક માણસની તરફ ધ્યાસર કરીને તેણે કહ્યું “ આ મારો મતીએ છે એક વખત તેણે મારા પર હાથ ઉઠાવેલો, ત્યારથી તેઓ તેના પર નારાજ હતા કહેતા હતા, કે જેણે મારી જનીને ખારા બાધુ

મારી, તેને મારા શબને ઝડકવા પછી ન દેશે તેમના મર્થ પછી બીજા યગાસ બધીઓ સાથે તણે પછી તેમની અતર્કિયામા ભાગ લેવા ઈચ્છા રાખી મેં વિચાર્યું, હવે તો તેઓ મરી ગયા જૂના યધકાઓને યાદ રાખવાથી શો ફાયદો ? મેં કેઈ જાતનો વાધો ન લીધો. તું મેં ભૂલ કરી ? ”

અમે ગયા હતા દિલાસો આપવાને, પછી પાઠ શીખીને પાછા ફર્યા

આપણી જિયા વર્ણની સ્ત્રીઓને માયાનું સિદ્ધર અને કુકુમતિલક સુરક્ષિત રાખવું જોઈતું મહત્વનું લાગે છે કે તેઓ ક્યારેય પોતાના પતિ વિશે ‘ તેઓ મહું નબળા પડી ગયા છે, હવે તેમને લાભો આરામ મળે તો સાડુ જ થશે ’ એવો વિચાર કરવાની હિમત જ નથી કરી શકતી

મેં મારી ઈમરમા જિયા વર્ણની સ્ત્રી જોયા એવી એક જ સ્ત્રી જોઈ છે, જેણે યોદેથી આ જાતના વચનો કાઢ્યા હતા ! સર શાબર્ટ પોલની સ્ત્રી વિશે પછી વાચ્યું હતું કે તે ઈશ્વરને નિત્ય પ્રાર્થના કરતી કે તે તેને પોતાના પતિની અતિમ સહુ દુધી તેની સેવા કરવાની શક્તિ આપે

અને પોતાના પતિના શબ સાથે કોટ્ટુનિક દટાઓનો પછી અત લાવવાનું જ્ઞાન આ નિરક્ષર અશૂદ વૃદ્ધાને કેણે આપ્યું ? માણસ બલે મરી બધ પછી તેના પર પૂરાગત ઈલાકા અમર રહે ! જોઈએ જેવું કુલાસિમાન તો આપણા લોકોમા જ હઈંદા ચાલતું રહે છે

પછી અહીં આપણે ॥ જોઈએ છીએ ? અચુક માણસને મારા શબને ન ઝડકવા

રોયો એમ મરનારો કહી ગયો છે. પણ તેની આપવાનું તે ઇચ્છતી નથી. આ સ્ત્રીને આપતો ભલે નિરક્ષર કહીએ પણ શું તેને અધ્યાત્મી કહી શકાય ?

વાણીનો વિવેક

કેદારનાથજી

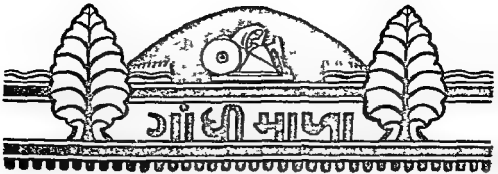
મારા બ્રાહ્મિયો, તમારે પોતાની વાણી હૃદયમાં પવિત્ર રાખવી જોઈએ. તમારા મોઢામાંથી કદી પણ અમર, હલકા કે ગલીચ શબ્દો ન નીકળવા જોઈએ. નિંદા, કપટ, દ્રેષ, અસત્ય, અપ્રમાણિકતા, ઉત્તરપિંડી, એ બધા ઢોરો તમારી વાણીમાં કદી ન આવવા જોઈએ. તેમાં મૂઢતા, મધુરતા અને સત્યતા સહેજે હોવી જોઈએ. દુખિયાનાં દુઃખ હલકાં કરવાની તેમ જ સંકટમાં સપડાયેલાઓને તથા ભય ખમેલાઓને હિંમત આપવાની શક્તિ તમારા શબ્દમાં હોવી જોઈએ.

તમારા સહેજે જોતવામાં તમારા સદ્ગુણોનું દર્શન થવું જોઈએ. તમને સંગીત ન આવડે તોયે ચાલે; કારણ સંગીત તેટલા વખત પૂરતું મધુર લાગે છે. પરંતુ તમારા હૃદયમાં જોતવામાં જ તમે આધુર્ય રેડી શકો. તો તેમાંથી તમારી વાચાસિક્ષિ અને મનાઃશુદ્ધિ હૃદય પ્રગટ થતી રહેશે. દુઃખમાં, પોતાની દરેક ઈન્દ્રિયમાં સબળતા, નિમજ્જતા, ઉચિતતા અને બ્યવસ્થિતતા લાવીને તે દ્વારા જગતમાં પ્રેમ અને આનંદ ફેલાવતા રહેવાનો અત્યારથી જ તમારો સંકલ્પ અને પ્રયત્ન હોવો જોઈએ. પોતાના વિચારો યોગ્ય રીતે બીજા આગળ રજૂ કરવાની અને તેમને ગળે ઉતારવાની કળા તમારે અત્યારથી કેળવવી જોઈએ. ગુપ્તદુર્જલતા કે શરમાળપણું, બીકણપણું કે સંકોચરીલતા તમારામાં ન હોવી જોઈએ. તમારામાં સમાધોષ ન હોવો જોઈએ. રૂપેત જોતવાની હિંમત હોવી જોઈએ. પણ ઉદ્ધતાર્થ કે અવિવેક ન હોવાં જોઈએ. તમારા જોતવાનો કેાઇને કંટાળો કે તિરસ્કાર ન આવવો જોઈએ. તેથી પરિમિત, બ્યવસ્થિત, સુસંગત અને પ્રસંગોક્તિ જોતવાની ટેવ પાડવી જોઈએ. બીજાઓને કંટાળો આવે તે પહેલાં તમારે પોતાની વાણીને રોકવી જોઈએ. ભડભડ કરનારો, ગરખાં હાંકનારો અથવા કરવા કરતાં જોતવાનું જ વધારે એમ પણ તમારે વિશે કહેવાનો કેાઇને પ્રસંગ ન આવવો જોઈએ. એક સંતવળ વચન ॥ કે,

અતિકા ભક્તિ ન જોડના । અતિકા ભક્તિ ન ચૂપ ।

અતિકા ભક્તિ ન બરસના । અતિકા ભક્તિ ન ધૂપ ॥

તેવું રહ્ય તમે ધ્યાનમાં રાખ્યો. તે પ્રમાણે વર્તવા માટે તમારામાં વિવેક, તારતમ્ય, સમયશક્તિ વગેરે ગુણો હોવા જોઈએ. પોતાના કાર્યની પોતે જ પ્રશંસા કરવાની ટેવ તમને ન હોવી જોઈએ. જર્વ તમને કદી ન થવો જોઈએ. તમે પોતે સદ્ગુણી થાઓ તોય બીજાને કદી પણ હીન ગણ્યો નહીં. પ્રેમથી બધાને પોતાના કરવાની વૃત્તિ તમારામાં હોવી જોઈએ.

મણુકેા ઉગ્ને : અહિસા

સહનકતા અદુસાવ જ પદેવ

અહિસા એ યાત્રિક ક્રિયા નથી તે
દૃઢ્યનો સુદરમા સુદર શુભ છે અને તાથનાથી
આવે છે ત્યારે આવે છે ત્યારે તે કુદરતી
લાગે છે, કેમ કે તે કુદરતી છે, અને તે
શુભ ધરાવનારને એ શુભની પ્રાપ્તિમા જરાયે
શ્રમ પડ્યો છે એ વાતનું આશ્ચર્ય સાચ છે
આપણામા રહેલો પશુ કહે છે, યા સામે
યા કરવો એથી વધુ કુદરતી શું હોઈ શકે ?
આપણામા રહેલો મનુષ્ય કહે છે, યાનો
ખદો સમાધી વાળવો એના કરતા વધારે
કુદરતી અથવા વધારે માનુષી શું હોઈ શકે ?

× * ×

મારી અહિસાજાવના તો અને સદાકાળ
મારી એકેએક પ્રવૃત્તિમાથી છૂટી જવા પ્રેરે
છે, ત્યારે મારો આત્મા જરા સુખી દુનિયામા
એક પણ અન્યાય કે એક પણ દુષ્ટતા તેને
અસહ્ય સાદી થતુ પડે છે ત્યાં સુધી
સુખી થવાની ના પાડે છે પણ મારા
એવા દુર્બળ અદ્ય જીવને દુનિયાનું દરેક દુષ્ટ
મતાકાવાનું અગર તો દેણુ તે દરેક અન્યાયને
વિશે માનુ કરી છૂંવાનું સહનવતુ નથી આ
ને એ સતાજમાથી મુક્ત રહેવાનો માર્ગ છે,
પ્રાનાપાય

પણ તે સ્થિતિ બહુ ધીમે ક્રમે અને અનેક
બચાઓ પછી પ્રાપ્ત થઈ શકે ॥ કાર્યમા
પ્રવૃત્ત થવાની ના પાડીને નહિ પણ સમજપૂર્વક
નિષ્કામ હોય કાર્ય કર્યા જઈને જ તે મુક્તિ
માટે મેગવલી રહી અને આ સતતનું રહસ્ય
જ આત્મતત્ત્વને મુક્ત અને પૂર્ણ સ્વાધીન
કરવા આને શરીરતત્ત્વનો સતત ચરા કરવાના
સુદામા રહેવું છે

× * ×

હું સંપૂર્ણ અહિસાનું પ્રતિપાદન કરનારો
હું અને બ્યજિની વચ્ચે જ માત્ર નહિ પણ
પ્રજા પ્રજા વચ્ચે પણ હું એને શક્ય માનુ
હું મારી કંપના પ્રમણેની અહિસા દુહતાની
દુહતાથી થતા પ્રતિષ્ઠા કરતા વધારે સક્રિય
અને વધારે માલો પ્રતિકાર છે દુહતાથી થતો
પ્રતિષ્ઠા તો કેવળ દુહતામા વધારો કરે છે
હું તો અનીતિની સામે વિચારનો એન્ડે
નીતિનો વિરોધ કર્યુ ॥ મટે જાવિમની
તલવારને તેની સામે વધારે તીવ્ર ધારની
વંદવાર અક્ષાળી જૂદી નથી કરતી પણ હું
તલવારથી મારો જગ્યા કરીશ એવી તેની
આશા નષ્ટ કરીને જૂદી કરવા માનુ હું આત્મ

ગળને ને પ્રતિકાર તેની માથે હું કરીશ તેની આગળ તેની મર્તિ કૃતિન થયો. પહેલો તેથી તે

અંતરો અને આખરે તે નમશે. પણ તેના નમવામાં તેની અવનતિ ન થય, ઉત્પતિ ન થયો.

અપરાધ [અનુમતિ ૧૪ ૨૫૮ થી ૩૫૭]

તોય તેઓ જને જણાવે હામ બીટીને નેમતેમ કરી નહીં જોળંગવા એમાં અંપલાયું. ઠેટલીય વાર પૂરનો વેગ તેઓને તાણી જતો હતો. પણ તેઓ કિંમત હાયાં નહિ અને બહુ મુશ્કેલીએ તેઓએ નહીં પાર કરી દીધી.

તેઓ થાકીને લોચપોચ ઘર્ષ ગયા હતા. ધીમે ધીમે તેઓ આગળ વધ્યા. એવામાં તેઓએ એક વિરામસ્થાન ભેટ્યું. ત્યાં જઈને જુએ તો એ ખાલી પડ્યું હતું. તેથી જને જણાવે આખી રાત ત્યાં સૂઈને પમાર કરવાનો નિર્ધાર કર્યો. તેઓ એટલા તો થાકી ગયા હતા કે, થોડી વારમાં જ તેઓ ધસઘસાટ ઊઠી ગયા.

ત્યાં તો પહેલી સવારે એક શક્ષિ ત્યાં આવી પહોંચ્યો. તે શક્ષિસનું નામ હું ખામુર

હતું. તેણે આ એ જણાવે પોતાની જગ્યામાં સૂતેલા ભેટીને ત્રાડ પાડી: “અત્યાચો! આ કેના બાપની જમીનમાં આમ લાંબા સંધને સૂતા છો? કેની રજા લઈને અહીં ફાખલ થયા છો?”

અક્તરાજે કહ્યું, “અમે યાત્રાળુઓ છીએ. બૂલા પડ્યા હોવાથી અહીં રાતવાસો કરવા રોકાઈ ગયા.”

હુખામુર: “એહો! ભણે તમારા બાપ હાથએ તમારે માટે આ જગ્યા રાખી નહિ હોય? તમે લોકોએ મારી માલિકીની જમીનમાં રજા વગર પગ મૂક્યો છે. માટે આ અપરાધની સજા લોગત્યા વિના તમારે છૂટકો નથી.”

એમ કહીને પેલો ગળવાન શક્ષિ અક્તરાજ અને આશાપ્રસાદને પકડીને લઈ ગયો. આ નવી આફત આવી પડેલી ભેટીને અક્તરાજ તો વિભાસણમાં પડી ગયો. (આક્રુ)

અનુક્રમશિકા.

	પૃષ્ઠ		પૃષ્ઠ
૧ અવન અને કલા ગમીજી ૨૫૩		૧૨ ભગવાનનો ભદુ .. પદ્મનાભ શ્રી-જ્ઞેની ૨૬૭	
૨ રામચરણ સખાદાથી ઘણસીદાસ ૨૫૮		૧૩ અધિકારીએ મુકલભાઈ ૨૬૮	
૩ ઉચ્ચ અભિરુચિ ઠાકા કાતેજી ૨૫૫		૧૪ બાપુજીની મીઠી વાતો .. સાને શુરજી ૨૬૯	
૪ અક્તરાજ મુકલભાઈ ૨૫૭		૧૫ ત્રિવેણી સમગ્ર મું. કં. ૨૭૦	
૫ શાલો અવનરસ વિનોબાજી ૨૫૯		૧૬ સંત હોથી ... અવનર આગેવાન ૨૭૧	
૬ અલંકાર ઉત્તમજીવળકુંવરજી ૨૬૨		૧૭ બાપુને ભગવાનદીન ૨૭૩	
૭ આત્મશોધન અને પ્રાર્થના બળવળાઈ ૨૬૨		૧૮ ઠેલ્યાળનો અળનો ... મુકલભાઈ ૨૭૬	
૮ વિરહભાવ મુરદવાલ મહિલકજી ૨૬૩		૧૯ અલિંસાનો પદાર્થ પાઠ, કિશોરસાલભાઈ ૨૭૭	
૯ સરદારશીની વાણી મું. કં. ૨૬૮		૨૦ વાણીનો વિષે ... દેદારનાથજી ૨૭૮	
૧૦ બાપુના પત્રો ૨૬૯		૨૧ ગાંધી માળા ... અંકુલાલ બ. પટેલ ૨૭૯	
૧૧ છેવટાં પ્રાર્થના ઇસ્માઇલભાઈ નાગોરી ૨૬૯		૨૨ મંથાવૈકાન મું. કં.	

★ યથાવચીકન ★

આ બાપુની શીળી છા. મા. લે. મનુ
બહુ મારી પ્ર. નવજનન પ્રકાશન મંિ,
અમદાવાદ ૮, કિ. મવાને રૂપિયા ૧૦ ૦૦

પૂજ્ય બાપુજી દિવસન યથા પછાં એમના
મનિષ્યમા રહીને પેતાના જીવનનુ ઘડતર
કુતારી વ્યક્તિઓએ બાપુજીના જીવન પર
પોતાની રાજિ અનુમાર જે પ્રકાશ પાડ્યા છે
તે મપુજીના જીવનને સમજવા મથતા અને
ગાંધી ફેનમૂડીનો અજ્ઞાન કરવા દરુજના અન્ય
જનોને અતીવ સકાયક ધર્મ પડે છે આ
પ્રસ્તુત પુસ્તક બાપુજીના શિક્ષક-આવયુક્ત
વિનાશકાયનુ મગમ દર્શન કરવે એવુ છે
બાપુજી એક રીતે મ્હીએ તો કાનિકારી
પ્રખર શિક્ષણશાસ્ત્રી હતા તેમની આર્થદષ્ટિએ
શિક્ષણના સ્વકાનુ ને અર્થ દર્શન કર્યુ
તેના પરિસરકે વધારાશિક્ષણ યોગના આપણા
શિક્ષણના ઇતિહાસમા વિવેકાલીન કૃષિઓ આપી
ગકે એવી સમર્થ છે અને માનવતાને કેન્દ્રમા
ના મીને શિષ્યવૃદ્ધિ ઘડવા મથતા વિશ્વના કોઈ
પત્ર વિચારકને તે માર્ગદર્શન કરે એવી છે

બાપુજીને જો દષ્ટિ શી રીતે લાખી એનો
જો વિચાર કરીએ તો એમના જીવન ઉપરથી
એના અનુમાન પર અલીએ હાએ કે બાપુજી
પે તે જ રેશનરેશનના જીવનવ્યવહારમા અર્થ
શિક્ષક સમાન જ હતા પોતાના સબધમા
આવવી વ્યક્તિએ જોના જીવનને સુમરકારી અને
માનવતામયુ કરવા માટે તેઓ હ મેશનના રહી

પ્રયતન કરતા હતા એનો ચોટા ઘણો ખ્યાલ પ્રસ્તુત
પુસ્તક આપી શકે એવુ છે શ્રી મનુમહેનના
જીવનનુ ઘડતર કરવામા બાપુજી કેટલા પ્રયતન
શીવ હતા અને પિતાતુલ્ય વાત્સલ્યભાવથી
તેમના જીવનને સરકારી કરવામા કેટલી કાગજ
લેતા હતા તેનો સુરેખ ખ્યાલ મા પુસ્તક
પરથી આવી શકે છે

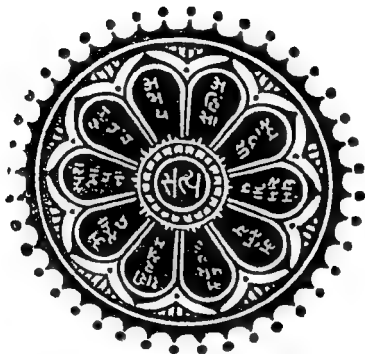
શ્રી મનુમહેને આ પહેલા જે પુસ્તકો
અપુ મારી મા અને 'કવકત્ત નો અમરકાર
પણ પ્રમેદ કયા છે આ એમનુ નીચુ પુસ્તક
હે આ પછી પણ બીજા પુસ્તકો તેઓ
પ્રનિદ કરવા દરુ છે તેમના આ સુદર
કાગ મે આપતો સૌ એમના આભારી છાએ
માન એવુ કહેવનુ દેવે મન યાચ
છે કે, બાપુજીએ જ શીષ્યવેલા અને બાપુજીએ
આ અમલત્ર મેવા ઉત્ત મન્ય — અપાત્રમાને
માપનાને માત્ર સત્યનો ગજ મ્હી દૂશ ન બનો
— ને સરમા રાખી તેઓ જે પ્રસન વર્ણવતા
રહેશે — ભાવિ પેઢીને દેતરવાનો પ્રસંગન આવે
અને તેમનુ લખાણુ વધારે પ્રામાણ્ય બની
શકશે આમ તો સત્ય કુકીકત બાબુપી એ તો
ખૂબ વિકાસ કાર્ય છે સત્યસ્ય કેપમ્ નિહિતમ્
મહાત્મા મ્હા એવી સ્થિતિ સત્યની છે તોયે
જે આવા મહુ પુરુષના જીવનપ્રસંગોને
વર્ણવવા વિવેક વાપરવામા આવે અને સમગતા
જાગવવામા આવે તો અવશ્ય તે જગતને
તેમ જ એ વર્ણવનાર બખિતને પણ
આશીર્વા કેપ ધર્મ પડે — મુ. ૨૦

“ખ્યારાબાપુ”

વાર્ષિકલવાજમ કા હુ છે પરદેશ માં સિલિંગ ૧૨૭ છે તે કાર્યાલયને સરનામે મ આં મી મોકલવું
પ્રથમ અ કશી માહક યવ આવશ્યક ન્યામુખી જિલકમા હરો ત્યાસુખી પાછલા અ કે મળશે

એક અકના બાર અપના મલેથી નમૂનાનો અક મોકલી અપારો

આ માનિક દર મહિનાની ૩૦મી તારીએ પ્રસિદ્ધ થાય છે એટલે તે મહિનાનો અક આહુ
મહિનાની પહેલી અથવા બીજી તારીએ મળશે

આપણે જાન, આપણે કામ અને આપણે વિચારી શકાય છે!

સારાંગ

ઉદ્ધરેદાત્મનાત્માનમ્

[ગાંધીજી અને ગુરુદેવની જીવનસાધનાનું અનુસરીવન કરતું માસિક]

વર્ષ ૫]

૨૦-જાન્યુઆરી - ૧૯૫૩

[અંક ૧૨]

તમસોમા જ્યોતિર્ગમ્ય ।

ગાંધીજી

એક જમાનામા જનના હૃદયે જે કંઈ રહેતો તેને અનુસરતી, મારે પડ્યો ગોત્ર કીલી લેતી આજે મારે સૂર તાલન યોગ્ય છે ।

આજે અને લાગે છે કે ભૂતકાળમા મેં જે સિદ્ધિ મેળવી હતી તે મારે ખૂલી જવી જોઈએ કેાઈ પણ માણસ ભૂતકાળમા એકઠી કરેલી ખૂદી પર જીવી ન શકે લોકોની સેવા હું હજીએ કર્ષક કરી શકું છું એવું અને લાગે તો જ અને જીવવાની ઠગ્ઠા રહે એનો અર્થ એવો થાય કે લોકો પોતાની ભૂવ સમજતા થાય અને મારી વાત કાને ધરતા થાય

આજે દેશની હવામા ચારે દેશથી દેશની ભાવના ભરેલી છે મારી સૌને આ જ છે આ ગાઠપણ છે એક પક્ષ છે એવી પધરીએ જીતરીને ભેડે તેથી ખીલાને પણ તેવું કરવાનું ન પડે જો આજે ચાલી રહ્યા છે તેવા કૃત્યો ચાલુ રહેશે તો તેમાથી કેવા માઠા ફળ આવશે તેનો ઓ વિચાર કરે જોઈ તમારા દિલમાથી દેશની અને વેરઝેરની લાગણીને ફર કરે ।

યુવકના મનુષ્યને કેારી ખાતી આ બહીને ટાળવાને અથવા નાજુલ કરવાને પોતે શું કરવું જોઈએ તેનો સમૂહના એકેએક સેવકે જ બીરપણે વિચાર કરવો જોઈએ દિ દિમા માર્ગ ફરનારો બધે આગેવાનોની ફરજ છે દિ દિ દુસ્તાનની ઇજાત દિલોબનીથી સાચવે આપણે પ્રજાના કષ્ટાણની ઝબના રાખી તેને ખાતર જ જીવીએ તો આપણા લોકોમા જે એક પ્રકારનું નીચપણ આવી ગયું છે, આપણામા જે દમાખોરી થયી ગઈ છે તે નીકળી જશે આપણે સૌ સીધા જામિયું વિશ્વાસ રાખીને આલવાથી કશું સુમાવવાપણું નથી નીતિની દૃષ્ટિથી જ્યાં લગી સીધા રાહ પર હોઈએ ત્યાં સુધી આપણે કોઈ વાતની ફિકર કરવાની રહેતી નથી

મારા દિલમા જે ગાઈ રહેલા વિચારો મેં તમને કહી જાન્યા પણ આત્મી સીધી સાદી વાત આપણે કેમ નહીં સમજાના હોઈએ ? એવું કાલજ ઉઘાડું છે આપણા ધર્મ, આપણું ધર્મ બધું આપણે વિમારી મૂક્યું છે ! આ જે વિરુદ્ધિ વેદા યર્ષ છે તેમાથી ધંધર આપણને બચાવે !

અપને રામ રીઝાઉં

કળીરસાહેબ

અગ મેં અપને રામ રીઝાઉં.

નામ રીઝાઉં, રીઝાઉં, રીઝાઉં;

અગ મેં અપને રામ રીઝાઉં.

હાસી તોડ ના પાતી તોડ;

ના કોઈ છવ સનાઉં;

પાત પાત મેં પ્રભુ બસન હે,

ઉસકી શીરા નમાઉં—અગ મેં

ગંગા ના'વું ના જમુના જાઉં.

ના કોઈ તીરથ પાઉં;

સખ તીરથ હૈ ઘટકે હીર,

વહી'કો મલમલ નાઉં—અગ મેં

જોગી હોઉં ના જ્યા બઢાવું,

ના અંગ વિભૂતિ રમાઉં;

જો રંગ રંગે અપને વિદ્યાવા,

વહી મેં રંગ લગાવું—અગ મેં

હલત કળીર મુનો લાઈ સાધે,

આવાગમન મીઠાવું—અગ મેં

આપણે માણસ છીએ અને માણસ તરીકે આપણે જીવવું હોય તો માનવી સદ્ગુણોથી સુજ્ઞ થયા મિત્રાશ આપણે તેમ કદી કરી શકીશું નહીં, એ વાત પહેલાં આપણા હૃદયમાં પૂર્ણપણે ઠસવી જોઈએ માણસ એકલુ રહે નહીં પ્રાણી નથી. પણ સમુદાયમાં અને એક જીવનતા સાહચર્યમાં રહેનારું છે; તેથી બહિષ્કારિત કલ્યાણની કે દ્વિતીયી કલ્પના જ આપણે દોષારપદ માનવી જોઈએ. એકલાનું હિત તે ખરેખર હિત જ નથી પણ બ્યક્તિ મન સ્વાર્થ વિષેની કુદ્ર કે મહાન અભિલાષા જ હોવી જોઈએ; અને તેનાથી આજે નહીં તો કાલે સામુદાયિક દૃષ્ટિએ જેવટે હાનિ થયા સિવાય નહીં રહે એમ આપણે ખાતરીપૂર્વક સમજવું થીએ, મન, વિદ્યા, અને સત્તા કેઈ એકના હાથમાં આવી હોય તો પણ તેના ઉપયોગ બધાના હિત માટે કર્યો હોય તો જ તેના સદ્ઉપયોગ કે ધર્મ ઉપયોગ થયો એમ આપણે સમજવું જોઈએ આપણે બધી બાબુથી અને બધી દૃષ્ટિથી મામાનિક બન્યા વગર આપણામાં માનવતા નહીં આવે. જેનાથી માનવમાત્રનું કલ્યાણ સિદ્ધ થાય એ જ આપણો ધર્મ છે માનવ માત્રમાં આપણે પણ આવી જ ગયા આપણો ધર્મ આપણું બહિત ન કરતા બધાની સાથે આપણું પણ હિત જ કરશે એવી શ્રદ્ધા આપણામાં હોવી જોઈએ. માનવી સદ્ગુણો પર જ માણસનું - આપણા બધાનું - જીવન ચાલી રહ્યું છે સદ્ગુણોની જ્યાં જ્યાં આપણામાં ઊણપ જણાય, ત્યાં ત્યાં દુ ખનો પ્રત્યે આવે છે, પછી તે સદ્ગુણોની ઊણપ આપણી પોતાની હોય કે બીજાઓની હોય. તે ઊણપથી આપણે કે બીજા કેઈ દુ ખી થવાના જ.

આ રા આ પુ

માટે આપણે બધા સુખી થઈએ એમ ધ્વિષ્ટતા હોઈએ તો આપણે બધાએ સદ્ગુણી બનવું જ જોઈએ. આ વાત આપણે દરપણે માનવી જોઈએ અને તે દિશામાં આપણે સતત પ્રયત્ન હોવો જોઈએ. આપણે સમાજના એક ઘટક છીએ અને આપણે બધા મળીને જ સમાજ બનેલો છે આપણા એકબીજાનાં સારાંરસા વર્તન, દયણ અને કાવનાનું પરિણામ આપણા બધા પર થતું જ હોય છે. કદેક કર્મનું સારું નરમું પરિણામ તે તે કર્મ કરનારને જુદું જુદું લોગવવું પડે છે એવો નિયમ આ જગતમાં નથી આપણા બધાના કર્મોનું પરિણામ આપણે બધાએ લોગવવું પડે છે, એવા એકચના સામાનિક સબધથી અને ન્યાયથી આપણે બધાએલા છીએ. અસ્વચ્છતા, અવ્યવસ્થિતપણું હોય છે અને તેના પરિણામ રોગને રૂપે કે અન્ય રીતે માણસને લોગવવા પડે છે. માણસ સમાજ આપીને એકત્ર રહે છે એવી રિથિતિમાં આપણે એકલા સ્વચ્છ રહીએ અથવા આપણે આપણા એકલાનું ધર સ્વચ્છ રાખીએ એટલાથી આપણે રોગથી બચી શકીશું નહીં આપણે, આપણું ધર, તેમ જ બીજા માણસો અને આપણું ગામ, એ બધું સ્વચ્છ ન હોય તો તેમાંથી ઉત્પન્ન થનારા રોગરૂપી અતર્કમાંથી આપણે બચી શકીશું નહીં. ગામમાં રોગચાળો ફેલાતાં તેનાં દુખ વિષામ બધાને લોગવવાં પડે છે આ જેવો નિસર્ગનો નિયમ છે તેવો જ નિયમ માણસના બીજા પહેવારમાં પણ છે. માણસે વિચાર કરીને એકબીજા સાથેના માનવી સબધો, કર્મો અને તેનાં પરિણામના નિયમો ચોક્કસ જોઈએ; કાર્યકારણ કાવ તપાસવા જોઈએ એમ કરતાં તેની ખાતરી થશે કે આપણે બધા

એકબીજાના કમંથી જખાયેલા હોયો. આને
પણ સમાજમાં જે મોટા મોટા અથડા ચાલે
છે તેમાં અથડા ઉત્પન્ન કરનારા કોણ છે
અને તેનાં અનિયમ દુઃખક પરિણામ કેને
ભોગવવાં પડે છે? મુદ્દો કોણ નિર્માણ કરે
છે અને તેમાં પ્રાણ સુદ્ધાં સર્વ નાશ કેનો
થાય છે? આ બધાનો વિચાર કરતાં કર્મનું
પરિણામ જેનું તેને જ ભોગવવું પડે છે
એમ નથી પણ એકનું બીજાને, અનેકોને,
અથવા બધાંનાં કર્મોનું બધાંને, એ ન્યાયે
ભોગવવું પડે છે. જગતમાં આ જ બ્યવસ્થા
કે ન્યાય ચાલે છે. પરંતુ જીવનનું બ્યક્તિગત
પ્રેય એક વાર આપણે મદ્દાપૂર્વક માન્યું

દેવાર્થા તે છોડીને નથી દૃષ્ટિ વિચાર કરવાને
આપણે તૈયાર થતા નથી. જગતમાં પ્રત્યક્ષ
ચાલતો ન્યાય લક્ષમાં ન લેતાં પૂર્વજન્મ,
પુનર્જન્મની કલ્પનાથી કર્મવાદનો આશય
લઇને પોતાની પૂર્વશદ્ધા હાયમ રાખવાનો
પ્રયત્ન આપણે કરતા આવ્યા છીએ. પરંતુ
બ્યક્તિગત ક્યેવની કલ્પનાથી આજ મુખી
થયેલું અને તે કલ્પનાને લીધે બનેલા આપણા
એકાંતી સ્વભાવને લીધે આજે પણ આપણું
અને આપણા સમાજનું યતું અહિત ધ્યાનમાં
લઇને આપણે સમાજ, રાષ્ટ્ર, માનવજાત વગેરે
બધાના હિતની દૃષ્ટિ આપણા ધ્યેયનો વિચાર
કરવાની જરૂર છે. આને જ માનવધર્મ કહી શકાય.

૭

આજકાલ તો સ્વાર્થનું ભૂત દરેકને માથે ચડી બેઠું છે. સર્વે પોતપોતાનો જ
વિચાર કરે છે, મનુષ્ય એ વાત તો ભૂલી જ ગયો છે કે, તે સમાજનું એક અવિ-
શાલ્ય અંગ છે. જો કોઈ એક દુઃખી થાય, તો તેની અસર તેના પર પણ પડ્યા
વિના રહેતી નથી. કારણ કે આખો મનુષ્યસમાજ એક જ શરીર જેવો છે. સ્વાર્થી
પોતાને અને પોતાનાઓને સુખી કરવાને માટે બીજાઓને દુઃખ પહોંચાડતાં જરા
પણ અચકતો નથી; પરંતુ તે ખૂરી જ રીતે બીજાની બચ છે, બીજાઓને દુઃખી કરીને
વાસ્તવિક રીતે તો તે પોતાના દુઃખની જાડને-દુઃખના મૂળને મજબૂત બનાવે છે,
પરંતુ તેઓ આ રહસ્યને બહુતા નથી. કારણ કે સ્વાર્થથી મનુષ્યની બુદ્ધિ પર પડેલો
પડી ભય છે, સ્વાર્થી મનુષ્ય અંધ બની ભય છે, આત્મા તો દરેકને એક જ છે તેથી
જેઓ બીજાને સુખી કરે છે તેઓ પહેલાં દુઃખ પામવા છતાં અંતમાં-સાચા
સુખને-આત્માના આનંદને પ્રેમવે છે; અને જેઓ પોતાનું ને પરાનું એવો ભેદ
પાડીને બીજાને દુઃખી કરે છે તે વાસ્તવિક રીતે પોતાનો જ શત્રુ છે, તથા પોતાના
જ મુખમાં કુહાડો મારે છે. સ્વાર્થી લોકોની સંખ્યા વધી જવાથી જ આજે સંસાર
નરક દુસ્થ બની ગયો છે. સમાજનાને એ જ પ્રાર્થના કે અમારા લોકોની બુદ્ધિ પર
પડેલો પડેલો દ્રવ્ય થાય, જેથી અમે કોઈને પણ પરાધા ન ગણીએ, બીજાના હિતમાં
જ પોતાનું હિત સમાજને અને બીજાના અહિતને પોતાનું જ અહિત ગણીએ.
એક બીજાને પ્રેમની દૃષ્ટિથી જ જોઈએ. અમારાં હૃદય વિશાળ બનતાં જાય અને તે
એટલે મુખી કે અમે અમારામાં જ સમસ્ત વિશ્વને જોઈએ અને સમસ્ત વિશ્વની
અંદર જ અમારું પોતાનું રક્ષણ કરીએ.

[એન ભવિષ્યન કૃત 'ધીપિતિમગ્ન પ્રોત્તેમ ને આધારે]

મુકુલજાઈ

ભજનરાજ અને આશાપ્રસાદ એ જાળમાંથી બહાર નીકળવા ખૂબ મથામણ કરવા લાગ્યા પરંતુ જેમ તેઓ વધારે પ્રયત્ન કરવા લાગ્યા તેમ વધારે ને વધારે ગૂંચવાળા ગયા! ભજન રાજ અડગાઇને યોલો બિટ્તો “અરે, આ તો ભારે ઘર્ષ! આમાંથી હવે બહાર શી રીતે નીકળાશે?”

અશાપ્રસાદ આત્યાસન આપતો કહેવા લાગ્યો. “ભજનરાજ, આમ હતાશ ઘર્ષ જવાની જરૂર નથી આવી આપણામાં મનુષ્યપ્રયત્ન પરાસ્ત ઘર્ષ જાય ત્યાં પ્રભુકૃપા એ જ એક સાધન મનની મારે બાકી રહે છે પ્રભુ સત્વન આપણે કર્યા મરવું પ્રભુ તો ભજનવત્સલ છે તે જરૂર આપણને સહાય કરશે.”

એટલે બંને જણે અશુપ્ત નેત્રે નજ તારી પ્રભુને પ્રાર્થના કરવા લાગ્યા એવામાં એક દેવપુત્ર ત્યાં આવી પહોંચ્યો તેણે એ પચાનખાપુ

બંનેને પૂછ્યું - “તમે કયાથી આવો છો? અને અહીં શી રીતે ફસાઈ પડ્યા?”

ભજનરાજ — ભાઈ, અમે તો વિનાશની નગરીના રહેવાસી છીએ પ્રભુના દિવ્ય ધામ તરફ જવા નીકળેલાં યાત્રિકો છીએ શકરાય નામના કૃષ્ણ માણસે અમને અહીં ફસાવ્યા છે તે બહારથી સંભળન જેવો જણાતો હતો. એટલે અમે મોહવશ થઈ ભુલાવામાં પડી ગયા.

દેવપુત્ર — એમ વાત છે? અરે, એવા ઘણાં શક લોકો આ જગતમાં સંભળાને. વેશ ધારણ કરીને દુરવા હોય છે એવા લોકોથી ચેતતા રહેવું ભેળવે. બહારના ભક્તભર્યા તંત્રથી, કાઠમાથાં લોકાર્થ ન જવું એવું પછી એ દેવપુત્રે બંનેને ભાષનમૂક્ત કર્યા અને કહ્યું “તમે મારી પાછળ પાછળ આવો.” અને શેડી વશમાં તેઓ સાથે માર્ગે આવા પહોંચ્યા.

પાત્રી દેવપુત્ર ત્યાં ચોક્કસ અને મંભીર જણાવે બોલ્યો. “તમે રાતે કયા સૂતા હતા?”

બંને — પરંતુ પર રહેતા બરવાડા સાથે. વપુત્ર — તમને બરવાડાએ સુષ્કના નહોતી આપી? અને વળી તેઓએ રસ્તામાં તમને ઉપયોગી થાય એવો માદ્ધિતીપત્ર નહોતો આપ્યો?

બંને — આપ્યો હતો ખરો પણ અમે તે વાચવાનું બીજરી ગયા હતા!

દેવપુત્ર — એ બરવાડાએ શકરાય વિશે કેતવણી આપી હતી કે?

બંને — હા છ પણ એ માણસ એટલી મીઠાશથી બોલતો હતો અને એનો દેખાવ પણ એવો હતો કે અમને લેશમાત્ર પણ શક ન આવી.

પછી દેવપુત્રે બંનેને નીચે સૂઈ જવા કહ્યું અને ચોતાના હાથમાંના ચાકુમાં વડે તેઓને

રહારતાં દુઃકારના રહેવા માંગ્યું: “હે માનવી! પ્રભુને આદેશ તું જાણે છે કે? ‘હું’ તને આહું હું’ એટલે જ તને કપડે આપું છું, તારા પર મને પ્રેમ છે એટલે જ તને આમ શિક્ષા કરું છું. તને હું મારો પોતાનો ગણું છું એટલે જ તને રણપું છું તું સાચે માર્ગે ચાલેનો હોય, હું તને જે તારા ભક્ષાનું કહું તે તું કરતો હોય, તારું એવ જેમ રહેલું છે એ તું સમજતો હોય અને આચરેનો હોય તો હું તને છાતી સરસો ચાપું. પરંતુ જો તું વિમાર્ગે જતો હોય, મારા સદુત્પદેશનું ઉલ્લંઘન કરતો હોય તો તારા તરફના મારા પ્રેમને લીધે હું તને કપડો આપીશ, વરીશ, રાગીશ. માટે સાવધ ચર્ચ જાળીને, પશ્ચાત્તાપ કરીને સન્માર્ગે અને અતુલર.”

વાર અટકીને પછી તેઓને દેવપુરુષે કહ્યું: “હવે તમે આગળ જાઓ અને કારવાટે તમને જે જે સૂચનો કર્યાં છે તે ધ્યાનમાં રાખો.”

ભક્ષાશય અને આશાપ્રસાદ દેવપુરુષનો આભાર માની આનંદ પામતા આગળ ચાલ્યા.

શોડી વારમાં જ તેઓ સુંદર પ્રદેશમાં આવી પહોંચ્યા, જ્યાં આનંદ આનંદ છવાયેલો હતો અને રંગબેરંગી પુષ્પોની કુવાસ દૃઢને પુલકિત કરતી હતી. પંખીઓ અધુર અવાજે ગીતો ગાતાં જ્યાં જોડી રહ્યા હતાં. જ્યાં દિવ્યતા વ્યાપી ગઈ હતી.

એવામાં બે ભદ્ર પુરુષો સુવર્ણ જેવાં પ્રકાશતાં દિવ્ય વસ્ત્રોમાં સુઅનિજત ચપેલાં ત્યાં આવી પહોંચ્યા. તેઓએ ભક્ષાશય તેમ જ એના સાથીને જ્યાં સમાચાર પૂછ્યા. પછી તેઓ બોલ્યા: “હા તમારા માર્ગમાં યુરકેલીઓ આવશે. ત્યાર બાદ તમે દિવ્ય પામમાં દાખલ થઈ શકશો.” પછી તેઓ જ્યાં સાચે મળીને આગળ ચાલ્યા હતા.

૩૪)

આગળ જતાં દિવ્ય પામના દ્વાર તરફને માર્ગે એક ચોટી નહીં આવી. તેના ઉપર કયાય પુત્રન હતો. ભક્ષાશય અને આશાપ્રસાદ તો ખળખળ અવાજ કરતી ઝડપેસેર વહેતી ચોટી નદીને નોંધને જ મૂકાઈ ગયા. પેલા બે ભદ્ર પુરુષોએ કહ્યું: “તમારે આ નદી જોઈગીને પેલા દ્વાર આગળ પહોંચવાનું છે.”

ભક્ષાશય તો ગભરાઈ ગયો. તે આશા પ્રસાદને કહેવા લાગ્યો: “આવી બપાનક નદી શી રીતે જોઈગી જઈશું? કયાંય પુલ જેવું દેખાતું નથી! એમાં જો પડીએ તો છવતા જહાર નીકળી શકાય એમ નથી. પણ આશાપ્રસાદે તેને હિમતથી અંપલાવવા કહ્યું. બંનેએ પાંચમાર વહેતી નદીમાં અંપલાવ્યું. નદીને વેગ એટલો ઝડપી હતો કે ભક્ષાશય તો તથાવા લાગ્યો! તે બૂમ પાડી જોત્યો. “અરે, આ જિંદા પાણી અને તાણી ભય છે અને અમારો! જમારો!” પણ આશાપ્રસાદે એને વારંવાર હિમન આપતો રહ્યો. છેવટે ભક્ષાશયની મૂંઝવણ દૂર થઈ અને ઘોડી વારમાં તેઓ જામે પાર આવી પહોંચ્યા.

જો કિનારે તેઓએ પેલા બે ભદ્ર દિવ્ય પુરુષોને જોસેલા જોયા. તેઓ બંનેએ ભક્ષાશય અને આશાપ્રસાદને આગળ પ્રવાહુ કરવા કહ્યું.

હવે જો દિવ્ય પામને માર્ગે એક જાણી દુર્ગમ હુંઝર આવ્યો. પરંતુ બંને જણા હિમતસેર હુંઝરને પણ વટાવી ગયા. અને શોડી વારમાં જ તેઓ દ્વાર પાસે આવી પહોંચ્યા. દ્વાર ઉપર લખ્યું હતું: “જેઓ પ્રભુના આદેશને ચમત્કે છે, પ્રભુની આજ્ઞા પાળે છે, તેઓ અહીં પ્રવેશી શકે છે.”

ભક્ષાશય અને આશાપ્રસાદે જો બંનેએ દિવ્ય પામમાં પ્રવેશ કર્યો. તરત જ તેમનાં જોડા સુવર્ણની પેઠે [અનુસંધાન ૪૪ ૩૩૪]

ખોલસાપુ

ઇચ્છાની સ્વતંત્રતા ...

ગુરુદયાર્થ મહાવકત્ર

પ્રજુએ માણસને અનેક બલિસા આપી છે, પણ તેમાં જે વિશેષ રીતે મુખ્ય અને મૂલ્યવાન છે, તે છે માણસની ઇચ્છાની સ્વતંત્રતા. જો આ સ્વતંત્રતા માણસને ન મળી હોત, તો કમેળ માટે ને ગુલામ હયામાં પડી રહી હોત અને એની જે સાચી પદવી છે—અર્થાત્ પ્રજુનો એ સંતાન છે—તે કોઈ દિવસ પાત્રી ચક્રો ન હોત કારણ કે તે પ્રજુની માથે પ્રેમનો સબધ પોતાની સ્વતંત્ર ઇચ્છા દ્વારા જ ઘટાવી શકે છે.

પણ માણસ ન્યા બૂલ કરે છે તે એ છે કે પ્રજુએ આપેલી ઇચ્છાની સ્વતંત્રતા—Freedom of the will—ને તે કેવળ સ્વચ્છેદતા—Self will—સમજે છે તેથી તે એમ માને છે કે તે મન કાંઈ તેમ વિચારી શકે છે, વર્તી શકે છે પરંતુ તે ઇચ્છાની સ્વતંત્રતાનું રહસ્ય જાણી નથી તેની ઇચ્છા સ્વતંત્ર એટલા માટે છે કે તે પોતાની ઇચ્છાથી જ, ક્યાણને વશ થઈને બહિ, પ્રજુની જે ઇચ્છા છે તેનો સ્વીકાર કરે અને પચારાખાડુ

પ્રજુની જ ઇચ્છામાં પોતાની ઇચ્છાનો સમાવેશ કરી દે કારણ કે ન્યા સ્વતંત્ર ઇચ્છા છે, સ્વેચ્છા છે ત્યા જ પ્રેમ થઈ શકે છે, અને ન્યા પ્રેમ હોય છે ત્યા જ પોતાનું સર્વસ્વ સમર્પણ કરવાની વૃત્તિ, ત્યાગવૃત્તિ ઉદ્ભવે છે તેથી જ માણસ આટલું સર્વોત્તમ પ્રાર્થના એ જ હોઈ શકે કે, “હે પ્રજુ! તારી ઇચ્છાને સમજવાની અને સ્વીકારવાની જુદે તેમ જ શક્તિ અને આપ.”

સ્વેચ્છાથી કોઈ બીજાનો હાસ અને કે ગરીબાની સાથે સમાર્થ કરે એ એક વસ્તુ છે, અને ક્યાણને વશ થઈ કોઈ બીજાનો ગુલામ બને કે સભોગવશ થઈ ગરીબ બનવું પડે એ બીજી વસ્તુ છે. બંનેમાં બહુ ભેદ તફાવત છે.

પરંતુ માણસ પોતાની ઇચ્છાનો પ્રજુની ઇચ્છામાં સમાવેશ કરે, એનો અર્થ એવો તો નથી જ કે તે પોતાના અહમ્મનો એકદમ નાશ કરી દે તેની એટલી તો સ્વેચ્છા હોય જ એટલે કે એથી તે પ્રજુને પ્રેમ કરી શકે

અને તેના અંતરઆત્મા આનંદથી પ્રભુના
અવલમાં પોતાનું આયુ રાખીને પ્રતિજ્ઞા કરી
શકે કે, "હું તેરા, પ્રભુદાસ" કારણ
ત્યારે જ પ્રભુ એને જવાબમાં કહી શકશે,
"તું મેં મેરા"

(અંકેશ 'મીનાક્ષિ' કાવ્ય ૩૪)

તુજને મુજ પ્રભુદાસી રાખું,
એટલી બસ મમતા મુજ રાખું.
અક્ષરો મિત્ર પ્રેમ, એકં તુજને,

સકલ વિષે ઘણું પડેલું વળ્લને,
નિરાશિન તુજને પ્રેમ પિલાવું.
એટલી બસ મુજ રાખું.
તુજને કાવિ નહીં હું કાંકે,
એટલું બસ મુજ રાખું.
તુજ લીધે મુજ પ્રાણે માત્રે,
નેથી ધરી મધ્યે મંત્રારે;
મું તુજ મુજબધનમાં બાંધ્યો,
એટલું બસ બધેન મુજ રાખે.
[અનુ. નગીનદાસ પારેખ]

સરદારશ્રીની વાણી

માણસમાં એક ચિનગારી પડી છે. એને
જગતનું જ્ઞાન થયું નોંધ્યો. એનું જ્ઞાન થાય
તો એક માણસ બીજો અને એક નીચો
નહીં લાગે.

× × ×
જેણે ઈશ્વરની ઓળખાણ કરી એને
તો જગતમાં કોઈ અસ્પૃશ્ય નથી. એને
બીજનીયતા લેઈ નથી.

× × ×
ધર્મને નામે હિંદુસ્તાનમાં અનેક વહેમ
ગરી ગયા છે. ટેકને ખાવા આપ્યો તો
આપ્યો ટુકડો ફેંક્યો. બીજેથી પીવા પાણી
આપ્યો. આમ જે માણસ બીજને અસ્પૃશ્ય
મણે છે એને તિરસ્કાર કરનાર જગતમાં
બીજા હોય છે.

× × ×
જગવાન હુ બીમાં હુ બી માણસમાં પડેલો
છે. એ કંઈ મહેલમાં જતો નથી.

× × ×
આપણું શરીર, કપડું સાફ રાખીએ તેમ
આપણું મામ સાફ રાખવું એ આપણું કામ
છે, કંઈ રાજ્યનું કામ છે? ઘર સાફ રાખવું
નોંધ્યો, મામ સાફ રાખવું નોંધ્યો. ગંદવાડમાં
ધર આવતો નથી.

૩૧૬]

જગવાનની આગળ નમીએ, બીજની
આગળ ન નમવું નોંધ્યો. આપણું શિર અણનમ
રહેવું નોંધ્યો.

× × ×
જેણે પાપ, યોદ્ધા કરી ન હોય એને
ઠરવાનું શું કારણ? મોત કોઈને છોડવું નથી.
એક વખત એવો આવે છે કે, આપણે બેઠા
ફહીએ ને આપણો અસ્તુવાન છોકરો બાહ્યો
ભય છે. એ જગવાનની માયા છે. જે વસ્તુ
નશીબમાં લખેલી છે અને જન્મથી સાચે છે
એનો લાય, ઠર ચો? એ તો ખુશીનો દિવસ છે.

× × ×
હુનિયાના માણસો એકબીજાને ફાટી ખાવા
પ્રયત્ન કરે છે. આપણે ત્યાં તો અહિંસા પરમે
ધર્મ છે. એ સાચી ભાવના આપણામાં
હોય તો આપણે ત્યાં હુખ ન હોવું નોંધ્યો.

× × ×
સતદિવસ કામ કરનાર સહેજે ઇન્દ્રિય
ઉપર સંયમ મેળવે છે.

× × ×
ચરખાની પાછળ માનસિક ક્રાંતિ કરવાની
છે. એ નહીં થાય તો આ બધું ભુલાઈ જશે.
વહેમી માણસ વહેમથી માથા ફેરવ્યાં કરે
પણ એમાંથી ફળ ન મળે એવું સાચ.

પ્યારા બાપુ

માણસનું જીવન અનેક સંસ્કારોથી ભરેલું હોય છે. આપણે હાથે અસંખ્ય ક્રિયાઓ યથા કરે છે તેનો હિસાબ માંડવા એસીએ તો ચાત ન આવે. સ્વયં પ્રમાણમાં માત્ર યોનીસ કલાકની ક્રિયાઓ લખીએ તો કેટલીયે જોવાની મળશે. ખાનું, પીવું, બેસવું, ઊઠવું, ચાલવું, ફરવા જવું, કામ કરવું, લખવું, બોલવું, વાગવું, અને આ ઉપરાંત તરેહ-તરેહનાં સ્વપ્ના, રાગદેષ, માનપમાન, સુખ-દુઃખ, એમ ક્રિયાના અનેક પ્રકાર આપણને જોવાના મળશે. મન પર એ બધી ક્રિયાઓના સંસ્કાર પડ્યા કરે છે. એથી જીવન એટલે શું એવો કોઈ સવાલ કરે તો જીવન એટલે સંસ્કારસંઘ્ય એવી બાબત હું કહું.

સારા સંસ્કાર તેવા ખૂરા સંસ્કાર પણ હોય છે. જનેની માણસના જીવન પર અસર થયેલી જણાય છે. બચપણની ક્રિયાઓનું તો રમરણ જ રહેતું નથી. પાટી પરનું લખાણ જુસી નાખ્યું હોય તેવું આખા બચપણનું થઈ જાય છે. પૂર્વજન્મના સંસ્કારો તો છેક સાક્ષી બૃંસાઈ ગયેલા હોય છે; અને તે એટલે સુધી કે પૂર્વજન્મ હતો કે નહીં તેની પણ ચોંકા ચર્ચ થાકે છે. આ જન્મનું નાનપણ યાદ આવતું નથી તો પૂર્વજન્મની વાત શું કામ કરવી? પણ પૂર્વજન્મની વાત રહેવા કઈએ આપણે આ જન્મને જ વિચાર કરીએ. આપણી જેટલી ક્રિયાઓ ધ્યાનમાં રહે છે તેટલી જ થઈ છે એવુંયે નથી. અનેક ક્રિયાઓ અને અનેક જ્ઞાન યત્ન રહે છે. પણ એ ક્રિયાઓ ને એ બધાં જ્ઞાનો મરી પડવારે છે ને છેવટે થોડા સંસ્કાર માત્ર બાકી રહી જાય છે. રાત્રે સૂતી વખતે આપણે દિવસ દરમિયાનની બધી ક્રિયાઓ યાદ કરવા જઈએ તોયે ખૂરી યાદ

આવતી નથી. કઈ યાદ આવે ? ને કૃતિઓ બહાર તરી આવનારી હોય છે તે જ નંજર સામે રહે છે. અજ તકરાર કરી હોય તો તે જ યાદ આવ્યા કરે છે. તે દિવસની તે જ મૂળ્ય કમાણી. બહાર તરી આવતી મોટી મોટી વાતોના સંસ્કારની ઝાપ મનમાં જોરમાં પડી જાય છે. રાજનીરી લખતા હોયએ તો આપણે રાજ એસાર મહુરતની બાબતો નોંધીશું. દરેક દિવસના આખા સંસ્કારો લઈ એક બાહ્ય વાકિયાનું તારણ કાઢીશું તો એમાંથી મળી જઈને અકવાડિયા દરમિયાનની ચોક્કસ બહાર તરી આવતી મોટી મોટી વાતો બાકી રહી જશે પછી મહીનામાં આપણે શું શું કહ્યું તે જોવા એસીશું તો આખા મહિનામાં અનેલી ને મહુરતની વાતો હશે તેટલાં જ નંજર સામે આવશે. આમ પછી મહિનાનું, વરસનું, પાંચ વરસનું યાદ કરતા કરતા તારણરૂપે બહુ થોડી વાતો ધ્યાનમાં રહે છે. અને તેમના સંસ્કાર બને છે. અસંખ્ય ક્રિયાઓ અને અનંત જ્ઞાનો ચતા થતા છેવટે મનની પાસે બહુ થોડી સિલક બાકી રહેતી જણાય છે. ને તે કમો ને ને તે જ્ઞાન આવ્યા બને પોતાનું કામ પતાવી મરી ગયાં બધાં કમોના મળીને પાચદશ દહ સંસ્કાર જેમ તેમ સિલક રહે છે. આ સંસ્કારો એ જ આપણી મૂળી જીવનનો વેપાર ખેડી ને કમાણી કરી તે આ સંસ્કારસંપત્તિની. એકાદ વેપારી જેમ રાજનો, અહિનાનો, ને આખા વરસનો જમા-ખર્ચ માકી છેવટે આટલો નફો થયો કે આત્મી ખોટ ગઈ એવો અંકડો તારવે છે તેવું જ આમેદુજી જીવનનું છે અનેક સંસ્કારોની સરવાળાબાદબાકી થતા થતાં તદ્દન ચોખ્ખું અને આપસરનું એવું કંઈક સિલક રહે છે.

જીવનની જેટલી દૃષ્ટિ આવે છે ત્યારે આત્મા જીવનની સિદ્ધિ થાક કરવા માંડે છે. આખા જન્મમારમાં શું કશું તે માલ કરતાં તેને કરેલી કમાણી વિચારવાનોમાં દેખાય છે. આનો અર્થ એવો નથી કે જે તે કર્મો ને જ્ઞાનો ફાગટ ગયાં. તેમનું કામ પતી ગયેલું હોય છે. હજારો રૂપિયાની ધિયલપાયલ કમી બાદ આખરે વેપારીની પાસે પાંચ હજારની ખોટ કે દસ હજારનો નફો એટલો જ સાર રહે છે ખોટ મઈ હોય તો તેની છાતી એટલી બળ છે અને નફો વધો હોય તો આનંદથી તેની છાતી ફૂલે છે.

આપણું એવું જ છે મરણ વખતે ખાવાની થીજ પરવાસના જીવો મેડી તો આખી જિંદગી સ્વાદ કરવાનો અકમાલ કર્યો છે એમ સાબિત થાય. જન્મની વાસના એ જીવનની કરેલી કમાણી થઈ. કેટકે માને મરણી વખતે ડોક રાગી થાક આવે તો તે પુત્ર વિષેનો સંસ્કાર જ જોશવર સાબિત થયો જાયેલો. બાકીનાં અસંખ્ય કમી ગોઠી થઈ ગયાં. અકલ્પિતમા

અપૂર્ણિનો દાખલો હોય છે. તેમાં કેવા બોટા મોટા આંકડા! પણ સંકોપ કરતાં કરતાં છેવટે એક અથવા ચૂંચ જવાળ નીકળે છે. તે પ્રમાણે જીવનમાં સંસ્કારના અનેક આંકડા જતા રહી આખરે જોશવર એવો એક સંસ્કાર સારકૂપે બાકી રહે છે. જીવનના દાખલાનો એ જવાબ જાયેલો. અંતકાળનું સ્મરણ આખા જીવનનું રેસિત છે.

જીવનનો એ છેવટનો સાર મુર નીવડે, એ છેવટની ધરી રૂડી નીવડે તેટલા માટે આખા જીવનની જમી મહેનત હોવી જોઈએ. જેનું છેવટ રૂડું તે આખું રૂડું. એ છેવટના જવાબ પર ધ્યાન રાખી જીવનનો દાખલો કરો. એ કયેય નજર સામે 'રાખી જીવનની યોજના કરો દાખલો કરતી વખતે જે ખાસ સવાલ પૂછવામાં આવેલો હોય છે તે નજર સામે રાખીને તે કરવો પડે છે. તે પ્રમાણેની રીત જીવવાની પડે છે. મરણ વખતે જે સંસ્કાર ઉપર તરી આવે એની કંમલા હોય તેને અનુસરીને આખા જીવનનો પ્રવાહ ચાલો. તેના તરફ રાત ને દિવસ મનનું વલણ કરો.

દેહથી હું જુદો છું એ વાત જ્યાં સુધી આપણા ધ્યાનમાં જિતરી નથી ત્યાં સુધી જીવન-માર લોકો આપણા પર જીવન ગુજારતા રહેશે, આપણને ગુલામ બનવતા રહેશે, આપણા મેદાલ કરતા રહેશે. જીવનથી દબાનારના કરને લીધે જ જીવન ગુજારવાનું બની શકે છે. એક શક્તિ હતો. તેણે એક માણસને પકડ્યો. શક્તિ તેની પાસે કાલમ કામ કરાવે. માણસ કામ ન કરે તો શક્તિ કહે, "તને ખાઈ જઈશ, તને ગળી જઈશ." શક્તિ શક્યમાં માણસને ખાક લાગતો. પણ પછી જ્યારે હવે થવા માંડે ત્યારે તેણે કહ્યું, "ખાઈ જા આવે હોયતો એક વાર ખાઈ નાખ." પણ પેલો શક્તિ તેને યોડો જ ખાવાનો હતો? તેને તો ગુલામ નોકર જોઈતો હતો. માણસને ખાઈ બળ પછી તેનું કામ ફેણ કરે? દર વખતે ખાઈ જવાની મમરી શક્તિ આપતો પણ 'જા ખાઈ જા,' એવો જવાબ મળતાંની સાથે તેનો જીવન અટકી ગયો. જીવન કરવાવાળા લોકો જરાજર જાયે છે કે આ લોકો દેહને વળગી રહેનારા છે. એમના દેહને કપ આપીશું એટલે એ દબાઈને ગુલામ થયા વગર રહેવાના નથી. પણ દેહની આ આસક્તિ તમો છોડ્યો એટલે તાનકતોળ તમે સચાટ બનશો, સ્વતંત્ર થશો. પછી સર્વ સામર્થ્ય તમારા હાથમાં આવશે. પછી તમારા પર કેટલી સત્યા ચાલશે નહીં પછી જીવન કરનારનો આધાર તૂટી જાય છે. 'હું દેહ છું.' એ જાવના મૂળમાં તેઓનો આધાર હોય છે. તેમને લાગે છે કે આ લોકોના દેહને દુઃખ આપીશું એટલે એ લોકો આપણા તાનામાં રહેશે. તેથી જ એ લોકો હંમેશા શાકધમકીની લાથ વાપરે છે.

સ્વપ્રયત્નનું ફળ

એક સમયે જગવાન છુદ્ડ કોસવ દેશમાં તોલ વનમાં વિહાર કરતા હતા તેમણે આયુષ્માન આન અને સંઘોષીને કહ્યું -

“આનહં! ભૂતકાળમાં આ નગરમાં જગવાન કરચપ વિહાર કરતા હતા જગવાન કરચપના કાચસો ઉડાસકો હતા જેઓમાં આયુષ્માન ગવેષી જ્યેષ્ઠ હતો હે આનહં! એક વાર આયુષ્માન ગવેષીને યથુ, ‘અરે, હું આ પાચસો ગુહસ્થાનો

માનીતો છુ હું તેમનો નેતા છુ હું જેમ કડુ અને કહું તેમ તઓ બધા કરે છે પણ હું પોતે જ શીવસ પન્ન નથી, તેથી એ હોડો પજુ શીવસ પન્ન નથી એવો અમે બધા એક જ કક્ષાના કહેવાઈએ ચાલ હું કદક વિશેષતા પ્રાપ્ત કડુ’ એવો નિશ્ચય કરી હે આનહં! આયુષ્માન ગવેષી પાચસો જણ પ તે ગયો અને એ-એ ‘આયુષ્માનો’ તમે મને આજથી યાવજીવ શીવસ પન્ન માનો. હું શીવસ પાતના કરીશ” “ત્યારે આનહં! પેલા હોડોને યથુ ‘આ અયુષ્માન ગવેષીએ હકમ લઇને શીવસ પન્ન થવાનું ધારું છે એની પાસે જે નિશ્ચય અને સામર્થ્ય છે તે અમરી પાસે પણ છે ચાલો આપણે પણ શીવસ પન્ન બનીએ.’ એમ વિચાર કરી એ પાચસો જણ એ આયુષ્માન ગવેષી પાસે આવીને કહ્યું ‘આર્થ’ આપ આજથી અમને પણ

પાચસો પાચ

પદ્મનાભ શ્રી. જૈની

યાવજીવ શીવસ પન્ન માનજો અમે પણ એવું હકમ લીધું છે’

‘પછી હે આનહં! આર્થ’ ગવેષીને ખૂબ આનહં થયો પણ એને યથું ‘અરે, એ પ્રમાણે અમે બધા સરખા થઈ ગયા! મારે એથીયે બધારે વિશેષતા મેળવવી જોઈએ’ ત્યારે આર્થ’ ગવેષી પેલા પાચસો ઉપાસકો પાસે ગયો અને જોડ્યો. બાધ્યો, આજથી આપ સૌ મને

યાવજીવ પ્રહાર્યારી માનજો આજથી હું હીન અને ગ્રહ્ય એવા કામસેવનથી નિવૃત્ત થાઉં છું’

‘એ સાંભળી હે આનહં! પેલા પાચસો ઉડાસકો પામે ખુશ થયા તેઓને પણ યથુ, ‘જે આર્થ’ ગવેષી પ્રહાર્ય પાવન કરી શકે તો આપણે શા માટે હીન પ્રવૃત્તિઓમાં શરીરો? ચાલો આપણે પણ આપુ પવિત્ર જીવન ગાળીએ’ ત્યારે આનહં! જે બધા ઉપાસકો આર્થ’ ગવેષી પામે ગયા અને જોડ્યા, ‘આર્થ’ આજથી આપ અમને પણ પ્રહાર્યારી માનજો અમે પણ પ્રહાર્યારી પાતના કરીશું’

પછી હે આનહં! આર્થ’ ગવેષી એ જાણીને સતુષ્ઠ થયો પણ એને યથુ, ‘અરે સૌ શીવસ પન્ન અને પ્રહાર્યારી થયા, એટલે સમાન થયા મારે તો એથીયે આગળ જવું જોઈએ’ ત્યારે આનહં! આર્થ’ ગવેષીએ ઉપાસકો પાસે જઈને કહ્યું, ‘ચાલો, આજથી

તમે મને યાજ્ઞવલ્ક્યવિદ્યાવેદોજ્જનથી વિરત
માનજો હવે પછી તું જયોર પછી ન ખાપુશ
રતે તો પાછી પગ લાપસ નહિ'

‘જો સામગ્રી હે આનંદ! ઉપાસકો
રાજ ગણ થઈ ગયા તેઓને થયુ, ‘જુઓ,
આપણે આર્થ ગવેલી કેવો સંયમી અને
દૃઢમિ છે! ચાલો આપણે પણ જોવો તમમ
કેળીએ’ ત્યારે આનંદ! તેઓ આર્થ ગવેલી
પાસે જઈને જોયા, ‘આર્થ! આપે જેવો
દૃઢ સકલ્ય કર્યો છે તેવો અમે પણ કરીશુ
અમે પણ યાજ્ઞવલ્ક્યવિદ્યાવેદોજ્જનથી વિરત
થઈએ છીએ’

“ત્યારે આનંદ! આર્થ ગવેલીનું દૃઢ
સતોષ અને પ્રસન્નતાથી કરાર્થ ગયુ તને
થયુ, ‘જોહો! કેવા ભદ્ર અને શાંત પરિણામી
આ લોકો છે! શા માટે હું વધારે પુરુષાર્થ
કરી તેઓને પ્રેરણા ન આપુ?’ પછી આનંદ!
આર્થ ગવેલી ભગવાન કર્મય પાસે આવ્યો
અને જોયો ‘ભન્તે! આપના ચરણ પાસે
મને પ્રમત્ત્યા આપશે! ભન્તે! ગૃહસ્થાશ્રમમાં
રહીને સંપૂર્ણ સયમ શક્ય નથી’ ભગવાને
હજી, ‘આર્થ ગવેલી, આવ ધર્મનો ઉપદેશ
અમે કર્યો છે આનંદથી પ્રદાયર્થનું પાલન
કર “ત્યારે આનંદ! આર્થ ગવેલીએ બિહુ
સંધ્યા પ્રવેશ કર્યો, રાત્રિવસ ધ્યાન તેમ જ
સયમ કર્યો અને જે પરમ શાન્તિની પ્રાપ્તિ
માટે કુલપુત્ર ઇખના કરે છે જો પરમપદની
પ્રાપ્તિ તેણે કરી અને જાણ્યુ કે, ‘હવે હું જ
નથી, હવે તું જા નથી આ સતોષમાં, શાંતિમાં
કેટલો આનંદ છે!’

“પછી હે આનંદ! પેલા પાચસો ઉપા
સકોને થયુ, ‘અહો, ધન્ય છે આર્થ ગવેલીને!

આ મનુષ્યશ્રમમાં આવીને જોવો સારને સાર
સમજ્યો. અસારનો ત્યાગ કર્યો જુઓ, જોનું
જીવન! કેવું પ્રસન્ન, કેવું સ્વતંત્ર, કેટલું
પરોપકારી! ચાલો, આપણે પણ શા માટે
આવો પુરુષાર્થ ન કરીએ!’ જેમ વિચાર
કરીને હે આનંદ! જો પાચસો ઉપાસકો
ભગવાન કર્મય પાસે ગયા અને પ્રમત્ત્યા માટે
પ્રાર્થના કરવા લાગ્યા પરમકારુણિક ભગવાને
તેઓનો સ્વીકાર કર્યો

“ત્યારે આનંદ! આર્થ ગવેલીને થયુ,
ધન્ય છે મારા આ સાર્થજીને! કેટલો બધો
પુરુષાર્થ તેઓએ કર્યો છે! હું જે વિમુક્તિ
સુખનો અનુભવ કરે છું જોવો જ તેઓ
પણ કરે તો કેવું સાડુ!’

“ત્યારે આનંદ! જો સૌ બિહુઓએ
સતત અપ્રમાદથી મનનો સયમ કર્યો, વાણીનો
સયમ કર્યો, સરીરનો સયમ કર્યો ધીમે ધીમે
પ્રદાયર્થ જીવનના પરમેષ્ઠકર્મને તેઓએ
પ્રાપ્ત કર્યો

“હે આનંદ! જો જોઈ આર્થ ગવેલીને
થયુ, ‘અમે સૌ મુક્ત છીએ, સુખી છીએ,
શાન્તા અર્થમાં સમાન છીએ’

“તેથી હે આનંદ! તમારે આ ઉપરથી જો
શીખવુ કે, ઉત્તરોત્તર ઉત્તમથી ઉત્તમ, અને
શાંતથી શાંતતર પદની પ્રાપ્તિ માટે અમે પણ
મયત્ન કરીશુ તથા એવા વિમુક્તિસુખની
પ્રાપ્તિ કરીશુ તથા બધા સમાન છે’

“આનંદ! તથાગત તો કેવળ માર્ગ
જતાવશે પ્રયત્ન તો તમારે જ કરવાનો હોય
“તુહેહિ કિંચિદ્ અસ્તમ્ય” અર્થમાં તારો
તથાગતા”

‘ધ્યાનપાઠ’ જોને કોઈ પણ જાતનો પ્રત્યક્ષકાર કરતી વખતે આપનો

સાક્ષક નહીં તપના જૂલો નહિ આપના સરનામામાં કરો

દેશકાર થયો હોય તો તે સ્પષ્ટ અક્ષરે લખજો

Իմ համբեր,
 լաւի հաւատ
 Կարող եմ լինել իմ
 Կարող եմ լինել իմ
 Կարող եմ լինել իմ
 Կարող եմ լինել իմ
 Կարող եմ լինել իմ
 Կարող եմ լինել իմ
 Կարող եմ լինել իմ
 Կարող եմ լինել իմ

ન ભૂલવો, અંતરને
 કાનંદ ન ખાવો
 આપણા હૃદયમાં
 ૮/૩૮ આપણ
 આપણા અંતરને

[આપણે કાંઈ પણ માફ કરીએ તો તેને આનંદમાં કેમ રાખવો, તેની માંદગીના વિચારો છોડી બીજા દિશામાં તેના વિચારો કેમ વાળવા તેનો કંઈક પાઠ પચાડાર આપતા. અને કાંઈક દરદી હોય તેને આપણે વિશેષ લાઠ અને પ્રેમથી પણ લખતા. દર આવામાં તેના સાચા ખબર અને ત્યાંથી પ્રેમથીને જ જાણતા.]

આપણે રમણિક એક સંપ્રદાયના દરદી પીઠના દરદી હતા. તેની માંદગીના ખબર તેના પિતાથી પાસેથી પ્રેમથીને આપણે આ પણ લખેલા છે. દરદીને કાંઈ જોવા દીધા દરદીમાં આનંદીત અને પ્રકૃતિલા રહી કાંઈકને આપણે ગેવાનું કહી દરદીને કળવું કરવાનું કેવું સરસ રીતે સમજાવ્યું છે! જે વસ્તુ આપણા હાથમાં છે તેને તો આપણે જોવા અને દરદીમાં કાંઈક કરવો! આવા કેટલાય દરદીઓ આપણા પત્રોમાંથી આપણા સંપ્રદાયના હતા. આ આપણા સંપ્રદાયના અંતર દવા અને આશમ કરતા પણ વધુ ધીરે પર થતી હતી.]

ચિંત રમણિક,

તારી માંદગીના ખબર પિતાના લગ્નથી ગમે તે સ્થિતિમાં સમજાવ જાણવો, કાંઈકને મળ્યા કરે છે. તું જાણે નથી ચતો એમ ન ભૂલવો, અંતરનો આનંદ ન જોવો આપણા સમજથી છું. જાણ થવું, માંદકા પડવું. માંદકા હાથમાં છે. રહેવું-એ બધું આપણા હાથમાં નથી. પણ

૮-૭-૩૮ સેમાંવ આપણા આશીર્વાદ

* કાંઈકના કરતાં કાંઈકના કાંઈક વધારે પીકે છે. જેને વિશે કાંઈક આશીર્વાદ થાય છે તે પોતાના દરદીને જ વિચાર કર્યા કરે છે. અને જ્યાં ત્યાં કાંઈક થતો હોય તે જોવા કરે છે આ જૂત જો મનમાંથી કદાચ નાંખી શકાય તો દરદી સદા આરો થાય છે.

* જેમ જેમ વધારે વિચાર કરું છું તેમ તેમ અને વધારે ને વધારે જાન થવું જાય છે કે અંતરથી ને સમજાવવાંક રામનામ લેવું જોઈ અર્થ પ્રકારના વ્યાધિઓનો કલ્પાજ છે.

લાયકાતનું માપ

શુક્રવાર્ધ

એક રાત્રી હતો તે આખો વખત મોજ મજા કરવામાં જ આનંદ માનતો હતો સારા સારા કપડા પહેરવા એને ખૂબ ગમે પરંતુ રાત્રી તરીકેના ધર્મ એ બરોબર ભૂલવતો ન હતો રાત્રીનું ભોળું બીજા લોકો પાસે જ રીતે વર્તતા

એક દિવસે તે નગરમાં ચાર ચતુર માણસો આવી ગયા રાત્રી વિશે આવી જાતો સાંભળીને તેઓને થયું ‘આયો આપણે રાત્રીની સાન ઠેક લે લીએ એને એવો તો પાક રીખનીએ કે તે સીધો ઢોર ચર્ધ બચ અને પેતાનો કાચો ધર્મ સમજતો થાય આ ચાર જણા હોશિયાર તેમ જ ભારે શુક્રતામાં પણ હતા તેઓએ વણકરનો પેશ પારણ કરી રાત્રી પાસે જઈને કહ્યું “રાત્રી, અમે કુશળ વણકરો છીએ અને સોનાચ દીના તારથી એનું સાડું કપડું વણીએ છીએ કે તમે કદી એવું ભેયુ ન હોય પણ અમારા કપડાની એક ખૂબી છે જે માણસ પેતાનું કામ વફાદારીથી બરબર ન કરતો હોય તેને એ કાઠક દેખાય નહીં”

રાત્રી એ સાંભળીને વિચારવા લાગ્યો આ સારી વાત છે હું એક તો ખરો કે મારા શત્રુમાં કેણ વફાદારીથી કામ નથી કરતું

રાત્રીએ વણકરને કપડું વણવાની રીત આપી અને એમને ભેયુએ એટલા સોના ચાલીના તાર પૂરા પાડવાનો ખબરવચીને હુકમ કર્યો

વણકરોએ નો ખાલી સાળ પર કામ કરવા માંડ્યું ઢરેઢજ તેઓ તે નાચાલીના તારો મન કાંઈ એવો લઈ આવવા લાગ્યા

આ રાત્રી

ચારે દિવસ પછી રાત્રીએ પ્રધાનને કહ્યું “પ્રધાનજી, તમે ત્યાં જઈને જોઈ તો આવો કે જેવું કપડું વણાય છે?”

પ્રધાન થોડાક કારભારીઓ સાથે વણકરો કામ કરતા હતા ત્યાં જવા ઉપલ્લબ્ધો

પ્રધાન પધારે છે એવી ખબર પડતા જ પેલા ચાર કુશળ વણકરો ખાલી કાળ પર નકામું નકામું વણવા બેસી ગયા પ્રધાન અને કારભારીઓ આવીને જુએ તો ખાલી સાળ પર વણકરો કામ કરતા હતા બાકી વણતા જ હોય એટલી તારલીનત થી એ લોકો વણતા હતા

પ્રધાન અને કારભારીઓ આખો ફાટી ફાટીને જુએ પણ કપડું દેખાય જ નહીં પ્રધાનને થયું શું હું મારું કામ વફાદારીથી નથી કરતો? અને કપડું શા માટે દેખાતું નથી?”

વણકરો હસીને પ્રધાનને કહે “પ્રધાનજી કપડું સુદર વણાયું છે કે નહીં? સૂચના આપવી હોય તો જરૂર આપને

પ્રધાન તો મનમાં મૂઝવે પણ બહારથી હસતો હસતો બોલ્યો ‘વાહ શું સુદર કપડું છે! આણ સુદર કપડું મેં કદી ભેયુ નથી કેમ કારભારીજી સાચી વાત જ ને?”

કારભારીઓની પણ એવી જ દશા હતી તેઓ પણ મનની વાત છુપાવીને બોલ્યા, ‘પ્રધાનજી, ખરેખર, એની વાત તો જુઓ, કેટલી સુદર છે!’

પ્રધાને રાત્રી પાસે આવીને કપડા ખૂબ વણ્યું કર્યું

આક દિવસ પછી રાત્રી પ્રધાન સાથે કપડું

જોવા ગયો. વજુકે તો ખાલી સાજી પરમાઓનાય
કપડું વજુતા છે. એમ કામ કરતા હતા.

રાજા આવીને જુએ તો આજ ખાલી
હતી. તે આખો ફાટી ફાટીને જુએ, ફાટાથી
આખો લૂગોને જુએ પણ તેને કપડું દેખાય
જ નહીં. એ તો મનમાં અકળાયો. "અરે,
શું હું રાજા તરીકે લાયક નથી? શું હું મારું
કામ વફાફારીથી કરતો નથી?"

રાજા આમ વિચાર કરતો હતો ત્યા
પ્રધાન બોલ્યો. "રાજાજી કેટલું મુંઝવે કપડું
છે? તમને ગમ્યું કે નહીં?"

પ્રધાનજી સાબળીને રાજા અમર્યા. તે
ખોટું ખોટું બોલ્યો. "સાચી વાત પ્રધાનજી,
આલું કપડું તો મેં જિંદગીમાં કરી લેયું નથી!"

વજુકે હસતા હસતા બોલ્યા, "રાજાજી,
કપડું હવે લગભગ તૈયાર થઈ ગયું છે તમારે
માટે અમે તાનતોડ મહેનત કરી છે. હવે
તમારું માપ લેવા દો. અમે તમારે માટે
સરસ પોશાક તૈયાર કરીશું."

ત્રણ ચાર દિવસ પછી એક ખાલી ઘાળ
લઈને પેલા ચાર માણસો રાજા પાસે આવ્યા.
રાજા જુએ તો ઘાળ ખાલી હતી એ તો
મુંઝાઈ ગયો, પણ પોતાની મૂંઝવણ કોને
કહી શકે? એ રાજા એમ કહે કે, કપડું
એને દેખાતું નથી, તો એ પોતાની પદ્ધતિ

માટે નિશ્ચય કરે!

વજુકે એ દાખલે નવો પોશાક પરેરાવ્યો.
રાજાને તો પોતાના શરીર ઉપર કપડું જ ન
દેખાય! તોયે તે અમરતો અમરતો રાજા
દેખાવાનો ટોળ કરવા લાગ્યો. પ્રધાન તેમ જ
કાનગારીઓની પણ એ જ દશા હતી! તેઓ
બધા ખુશી ખુશી જતાવતા દેદે, "રાજાજી,
તમારો પોશાક ખરેખર મુંઝવે છે.

આખરે આખા ગામમાં રાજાને એ
સ્થિતિમાં દેરાવ્યો. પણ બધા ખોટું જ બોલવા
લાગ્યા. કારણ કે એ કોઈ એમ કહે કે,
રાજાના શરીર પર કપડું જ નથી, તો એ નાહા-
યક કરે. તેથી બધા જ લોકો રાજાના નવા
પોશાકના વખાણ કરવા લાગ્યા.

પણ એવામાં એક નાના બાળકે રાજા
નજરો છે એવું બેરશી કહી દીધું. એ સાંજ-
ગીને બધાનો સમ ભાગ્યો અને રાજા તો
શરમિંદો થઈ ગયો! પેલા વજુકેની તપાસ
કરી, પણ તે લોકો તો બધી માલમતા લઈને
કચારનાથ ત્યાથી આવ્યા ગયા હતા.

રાજાન મન પર આ પ્રસંગની કોઈ તો
હિ ડી અસર પડી કે તે દિવસથી નવાં કપડા
પહેરવાની પોતાની પેલછા તેણે છોડી દીધી
અને રાજકાર્યમાં તે ધ્યાન આપવા લાગ્યો.

સેવાધર્મ

સેવાકાર્યમાં વેઠ ઉતારાય જ નહિ. તે છેવાડે સુધાય નહિ પોતાનું હોય તો
શબ્દગારવું, પારકું છે, જગર પેસે કરવાનું છે એટલે જેવું અને જ્યારે કરીએ
તેવું ને ત્યારે આવશે, એમ વિચારનાર અને આવરનાર ચરના મૂળાક્ષર પણ નથી
બાજતો. સેવામાં તો તોળે શબ્દગાર પૂરવાના હોય, પોતાની બધી કળા તેમાં
મલવવાની હોય એ પહેલી, અને પછી આપણી સેવા. મતલબમાં શુદ્ધ વચ
કરનારને પોતાનું કંઈ જ નથી. તેણે બધું કૃત્યાર્પણ કર્યું છે — ગાંધી ૭

આપુજની મીઠી વાતો - ૧

મરજની આપણને બધાને બીક લાગે છે પાંતુ જીવન અને મરણ એ બંને અગવાનની મીઠી બહિસો છે. દિવસ અને રાત, એ બંનેમાં આનંદ છે. દિવસે સૂઈ દેખાય છે, તે રાતે ચંદ્રમા, અગણિત તારાઓની યોબા હોય છે. અમાસ અને પૂનમ એ બંનેને આપણે વધાવવી જોઈએ. નાનું બાળક માના બંને સ્તનમાથી ભરપૂર દૂધ પીએ છે. જીવન અને મરણ એટલે જન્મ-માતાના બે સ્તન જ છે બંનેમા આનંદ છે.

મહાત્માજી મૃત્યુમાં પણ ઈશ્વરની દયા માનતા. હું મરું તોયે ઈશ્વરની એ કૃપા સમજાવે એમ તેઓ અનેક વાર ઉપવાસ દરમિયાન જોતતા, ૧૯૧૬-૧૭ની વાત છે. નિહારમા ચંપારણ્ય આગમાં મહાત્માજી ખેડૂતોની લડત ચલાવતા હતા એસા નીલ વરો સરકારની મદદથી અત્યંત જીવન ગુનારતા હતા. એક વાર એક જુવાન ખેડૂત લાડીમારથી માથું ફટી જતાં તરખર આઈને પડ્યો અને મરજનો જોગ થયો. તેની મા વરમી હતી તેનો એ એકનો એક પુત્ર હતો.

૧૫૩૦ આપુ

તેના કુખની સ્ત્રીમા ન હતી. તે મહાત્માજી પાસે આવતીને જોઈ 'મારા એકનો એક દીકરો મર્યો' અરેરે, તેને તમે જીવનો કદો ને ?

મહાત્માજી જી કરી શકે એમ હતું ? તેઓ ગંભીરતાથી જોઈયા 'માણ, તારા દીકરાને હું સ્ત્રી રીતે જીવતો કડું ? મારી કપા એવી શક્તિ છે, એવાં પુણ્ય છે ? અને શું એમ કરવું સારું પણ કહેવાય ? તને હું બીજો દીકરો આપુ ?' એમ કહીને મહાત્માજી એ વૃદ્ધ માતાના કપતા હાથ પોતાના માથા પર મૂક્યા અને ગદગદિત થઈ જઈને તેઓ એ માતાને કહેવા લાગ્યા : "મા, લાડીમારમા માધી મર્યો તારો દીકરો જીવતો છે. તે આ તારી સામે જ ઊભો છે. તારા આશીર્વાદ તે માગે છે "

એ માતાનાં આસુ રોડકાં રોડકાં નહિ. તેણે મહાત્માજીને પોતાની નજીક ખેંચી લીધા. તેમણે માથું પોતાના ખોજામા કપને "મારા આપુ" એમ તે જોતો બિડી તેણે તેમને "સો વરસનો મરે" એવ આશીર્વાદ આપ્યા.

૫૦—જેને ક્રોધ આવે તો હોય, કદી કદી પોતાનાં બાળને ગુસ્સા માં મારી પણ બેસતો હોય. ક્રોધ ને ક્રોધ સાથે જેને બોલાવ્યાથી પણ ધડ જતી હોય, એવી વ્યક્તિ એમ કહી શકે ખરી કે પોતાને અહિંસાધર્મમાં મદદા છે ?

૬૦—આપણે અન્યારે જે પ્રકારની તથા જે રીતની અહિંસાને વિચાર કરી વઢાણીએ એમાં ‘ગુસ્સાના અર્થમાં ક્રોધ’ અને ‘દ્રેષ, વેર કે ઝેરના અર્થમાં ક્રોધ’ એ બંને વચ્ચેનો તફાવત સમજવો જરૂરી છે. માતા, પિતા, શિક્ષક વગેરે કદી કદી બાળકો પર ગુસ્સો કરે છે અને બાળકોને શિક્ષા પણ કરે છે. વસ્તુ પર આવેલા પાણીના નળ ઉપર કે દૂધા ઉપર કદી કદી સ્ત્રીઓમાં બોલાવ્યાથી ધડ જાય છે. પડોશીઓમાં એક ઘરનો કચરો બીજા ઘરમાં ઊડવા જેવી સાથ નહીં વાત ઉપર પણ ઝપટો થઈ જાય છે. વૃદ્ધાવસ્થામાં કે બીમારી વખતે અનેક લોકો મિત્રજા જોઈ બેસે છે અને નાની નાની બાબતોમાં ચિઠાઈ જાય છે. આ બધો ક્રોધ જ છે, અને તે એક દુર્ગુણ પણ છે; છતાં, એટલા પરથી જ આપણે એ લોકોને દ્રેષી, ઝેરીલા કે વેરવૃત્તિવાળા નહીં કહીએ. ઊઠતું કોઈ વાર તો એવું થે જોવામાં આવે છે કે ધુલ્લા દિલના અને સરળ સ્વભાવના લોકોમાં આ જાતનો ક્રોધ વધારે પ્રમાણમાં ટેબા હે છે અને કપટી માણસો વધુ સંયમ બતાવે છે. આ પ્રકારનો ગુસ્સો જેમના પ્રત્યે પ્રેમ અને મિત્રભાવ હોય એમના ઉપર પણ યથા આવે છે. જલકે, એમના ઉપર વધારે જલદીથી ને વધારે પ્રમાણમાં ગુસ્સો યથા જવાય છે અને પારકા માણસો ઉપર એવો થાય છે. આ સ્વભાવ શિદ્ધિ અને

સરકાર વગેરેની ઊણપનું પરિણામ છે, નહીં કે દ્રેષવૃત્તિનું. અહિંસાધર્મમાં પ્રગતિ કરવા માટે તથા એના એક આદર્શગ્રીય એવક કે નેતા બનવા માટે આ ત્રુટિ જરૂર દૂર થવી જોઈએ. પરંતુ આવી ત્રુટિ હોવાને કાનૂની કોઈ માણસ અહિંસાધર્મનો મિત્રાઈ પણ ન બની શકે એવું કહી નથી. અહિંસાને માટે જે વસ્તુ મહત્ત્વની છે તે છે અદ્રેષ અથવા અવેરવૃત્તિ. ક્રોધ એ કહી શકાય છે કે અપમાન ક્રુધિ હોય, તો એનો જલદી દેવી રીતે લેવો, એને નુકસાન કેવી રીતે પહોંચાડવું વગેરે વિચારો જેના મનમાં આવ્યા કરે છે અને આ વાતને જે બૂલી જ નથી શકતો. જલકે, જલદી લેવાના સંભોગ જ જે જોણતો રહે છે અને સાચી વ્યક્તિનું કંઈક પણ અનિષ્ટ થાય તો પ્રથમ આય છે, એવી વૃત્તિ તે હિંસા, દ્રેષ કે વેરની વૃત્તિ કહેવાય. ક્રોધ આવે, શોક પણ થાય, છતાંયે મનમાં જે આવેો ભાવ ન જીટે તો એ અહિંસા છે. નુકસાન કરનારનું બૂરું નહીં આડવાળી જેના દિલમાં શુભ વૃત્તિ છે, એ માણસ પ્રસંગવશાત્ ક્રોધને વશ બની નાય, તોપણ એ અહિંસાધર્મનો ઉમેદવાર બની શકે છે. એ ખરું કે જેટલી હદ સુધી એ પોતાનો ગુસ્સો શેકવાનું શીખે, તેટલી જ હદે તે અહિંસામાં વધુ શક્તિ પ્રાપ્ત કરી શકશે.

તાર્કિક દષ્ટિએ એમ કહી શકાય ખરું કે જીડનો ક્રોધ અને વેરવૃત્તિનો ક્રોધ એ બેમાં કેવળ અંશેનો જ ફરક છે તેમ છતાં જેટલો ફરક નાહવા લાયક ગરમ પાણી અને ઊકળતા પાણી વચ્ચેનો છે, તેટલો જ મોટો અને મહત્ત્વનો આ બે વચ્ચેનો ફરક છે.

ત્રિવેણી સંગમ

જાન્યવારી ૨૦૦૭

(૫૨)

એક વાર વલ્લભભાઈ બાપુને કહે “આ અગૂઠા ઉપરથી કોણી સુધી પહોંચ્યું, એ કોણી ઉપરથી કાપે ચડશે. હવે રહેવા દોની, બહુ કાત્યું”

બાપુ “કેકે દિવસ તો કોઠની કાપે ચડતું પડશે જ ના?”

વલ્લભભાઈ “ના રે, એમ ના થાય. હેરાને અધવચ મૂકીને ન જાય એક વાર વહાણ કિનારે લાવે, પછી જ્યાં જવું હોય ત્યાં જાએ હું સાથે આવીશ”.

(૫૩)

બાપુ જેલમા સવારે ૬ વાગ્યે અને સાંજે ૭ વાગ્યે રોજ સોગા અને લીંબુ પીતા લીંબુ ઉનાગામા મીઠા થાય છે તેથી બાપુએ આગલી વલ્લભભાઈને સૂચવી આગલીના જ ક તો જેલમા ચડાય છે વલ્લભભાઈએ એ વાતને હસી કાઢી “આગલીના પાણીથી હાડકા ભાગે, વા થાય!”

બાપુએ પૂછ્યું “ત્યારે જમનાલાલભાઈ પીએ છો તે?”

વલ્લભભાઈ “જમનાલાલભાઈના હાડકા સુધી આગલીને પેસવાનો માર્ગ નથી”

બાપુ “પણ એક વાર એ ખૂબ આગલી ખાખી છે”

વલ્લભભાઈ “તે કાળે તો આપ પચ્ચર પચ્ચ હજમ કરી શકતા આજે તે શી રીતે બને?”

(૫૪)

વલ્લભભાઈ જેલમા નકામા કાગળોમાથી પચાસખા પુ

પરળીકિયા બનાવતા હતા તેમા તેઓ પ્રતીજ્ઞ થતા જતા હતા. દરરોજ કંઈક નવી યુક્તિ સૂઝતી કાગળના ટુકડેટુકડા ઉપર એમની નજર હોય જ એ નોંધને બાપુ કહે “નકામા કાગળો ઉપર તમારું ચિત્ર એવું ચોટેલું હોય છે, જેવું પેલી બિલાડીનું મરોળી ઉપર ચોટેલું હોય છે”

(૫૫)

એક વાર અશિનિદેવીના એક સુદર કાગળ બાપુ પર આવ્યો તેમા તેમણે પોતાની સુદર રસોઈની વાત લખી હતી “મારી અજબ રસોઈના નમૂના આમલી અને ગોળની દોરી, સરમવાની સીંગના શાક સાથે પકાવેલી ખીચડી, અને બીજી કેટલીયે સ્વાદિષ્ટ વાનીઓ તદ્દન મૌલિક અને અદ્ભુત-સ્વપ્રેરિત”

એટલે મહાદેવભાઈએ વલ્લભભાઈને કહ્યું ‘જેલમાથી જ સરમવાની સીંગ મળે તો હું તમને બનાવી દઉં’

વલ્લભભાઈ કહે “બાબા, એ તારાથી થોની બને?”

બાપુ કહે ‘વલ્લભભાઈને તે પેલી ચઢવાના લોટમા સરસ રીતે બનાવેલી છેડેળે અને તમે તો બાદેલી સીંગની વાત કરો છો!’

પછી થોડી વાર અટકીને બાપુ કહે ‘એ દુનિયામા કયાય શાકને છેક જ જમાડી નાખીને બનાવવામા આવતા હોય તો તે હિંદુસ્તાનમા છે ગિબનના પુસ્તકના આરભમા રોમના દરબારની ખાંભીપીંબી અને મોજ ગોળની વાત છે તેવી આપણી દયા છે

આપણે ખાવાના અનેક દૃવિમ સ્વાદ કરી
મૂશયા, અનેક મસાલાઓ ચોખ્યા અને એ
મસાલાના રસાને માટે જ શાક ખાઈએ છીએ.”

મહારાવમાઈ કહે : “કેટલીક વસ્તુ મંગાલા
વિના ન જ ખવાય. મીઠું સુરણ બાદેણ ખાઈ
શકાય પણ વવરનું સુરણ તો જાડીમાં બાફવું
જોઈએ અને પછી એમાં ગેળ, આમલી અને

મસાલો ભાઈએ.”

બાપુ કહે : “તો એ સુરણ ન ખાવા-
તાયક જવું. અજાણીનાં પાન ઠાંઈ બાફેલાં
ખાતું જ નથી, કારણ કે એ ખવાતાં નથી,
અને ખવાતાં નથી જોઈએ એમાં ચણાનો લોટ
અને ધૂળપથ્થર વગેરે નાખીએ છીએ. એ
પાન ખાવાતાયક નથી. એમ કેમ ન સમજીએ ?”

સાચી કેળવણી કઈ ?

રવિરાંતે મહારાજ

આજે તો લોકો એને મુધરેલા કહે છે, તે બહુતર પાછળ ખૂબ પેમા ખર્ચે છે, પણ
કંઈ મેળવતા નથી. તે તેમના ધરને અને સ્વભાવને જોખવ પણ પડે છે. ઉકારા-ઉકારી-
જોને પેતાને પણ જીવન જોખવરૂપ લાગે છે. બહુતર વધારે લેવારને મુધરેલા કહી શકાય
નહી. કેળવણી જોઈએ. આ પ્રસંગે બહુતરને આકટાય નહીં શીખેલી એક માખી
વનારણની વાત યાદ આવે છે.

અમારા યોગાસણમાં પ્રતાપ નામે બાંધાનો નાનો છોકરો આવ્યો હતો. તે કાંતાં
શીખ્યો ને શિવાભાઈએ એ સુરણ વણાની આપ્યું ત્યારે ખુશ ખુશ થઈ ગયો. ‘મેં પૂછ્યું,
આ ભાડીને શું કરીશ ? તો કહે આપીને આપીશ. મેં પૂછ્યું, માખી કેંણું ત્યારે
ખમ્મર પડી કે માખી તો તેને ઉછેરનાર વનારણ મા અને થયું આ માખીના ફર્શન કરવાં
જોઈએ. એક વખત હું ગયો. માખીએ આવકાર આપી અને મેસાદયે. ‘ચોલી વારમાં આઠ-
નવ વર્ષનો એક સુંકર છોકરો આખી માખીના જોળામાં બસાવા લાગ્યો. માખી ઠેાઢી મારી
ફર ખસેડવા પ્રયાન કરે, પણ તેમ તેમ છોકરો વધારે સોડમાં જરાય. ‘મેં પૂછ્યું, આ
તમારો છોકરો છે ? તો કહે ના રે, આ તો વાંઝિયાનો છોકરો છે. હું એની માની કુવાયક
કરવા વાઈ હતી છોકરો આવ્યા પછી થોડા દિવસે એની આ મરી ગઈ. જોઈએ ‘મેં ઉછેરને
મોટો કર્યો. મોટો થયો જોઈએ એનો ભાવ એને કઈ ગયો. મારા ઘરનું પાણી પીવાની
મનાઈ કરી છે. જટલાઈ જનાય. આથી મેં એને માટે જુદી માટલી બરી રાખી છે પણ
શેયો જુદી માટલીનું પાણી પીતો જ નથી. અને આ ગોળીયું પાણી પીએ છે. મને શાન
એક વખત તો મળી જ ગય.

‘મેં પૂછ્યું, તમે છોકરો ઉછેરવાનું કંઈ લો છો ? ત્યારે આશ્ચર્ય પામીને જવાબ આપ્યો
જોતું તે કંઈ લેવાનું હશે ? અમવાંને જોતું આપ્યું છે કે કૂતરને ઉછેરવાનું લઈએ ?

મને થયું, છોકરાં માંમાં પડતાં હશે ત્યારે શું કરતાં હશે ? ‘મેં કહ્યું, છોકરાં માંમાં પડે
ત્યારે દવાખવા કરો કે ? ત્યારે કહે ‘છોકરાને એવા શાં ઉછેરીએ કે તે માંમાં પડે ? માંમાં
પડે તો કાંઈ ના કાપી નાખીએ ?’

આ વાત અમદાવાદમાં રહેલી એમ’ એ, થયેલી બહેનને કહી. જોઈએ તરત એ કહે,
મહારાજ, એ બાઈને, અહીં જોડાવેને ? મારાં છોકરાને તો રમ્મ હવા જાવી પડે છે. શાનનો
મારો ! ત્યારે સાચી કેળવણી કઈ ? એમ’ એ. જાણી બહેનની કે પેલી અજણ માખીની ?
૨૨૮]

આશાબાપુ

“જાને એ ખાદી ડોઝથી પહેરે ડોઝ માટેયે કેઈ ખાદી પહેરે તો કેઈ જમડવાનું તો નથી જ ખાદીનો રૂદ્ધ લાજ ફરિદ નારાયણને જે મળવાનો છે એ દેખાડવા માટે ખાદી પહેરવાથીયે મળશે એમ કરતા કેઈકે દિલસ ડોઝ ધાવાઈ જશે અને ખાદીની સાચી કાવનાથી હૈયું રમશે એવી આશા હું તો મેઝા કરવાને.”

બાપુજીના આવા ઉદ્ગાર કયાય લખી રાખેલા અને ચોક્કસ ચાક નથી આવના, પણ જ્યારે જ્યારે બાપુ પાસે ફરિયાદ કરવામા આવતી કે, “જા બધા આખની પાસે જગજગત જનીને આવે છે, કેવળ ડોઝ ત્યજાને જ ખાદી પહેરે છે, એવાજોને ખાદી ઇચ્છી દેવાનું આપ કેમ નથી કહેતા?” ત્યારે બાપુજી ઉપર મુજબ જવાબ આપતા.

જેમ ઘણાને ખાદી પહેરવાનો ડોઝ મમતો ન હતો તેમ અને આશ્રમની સવાર સાજની પ્રાર્થનામા જમને બેઠવું રૂથવું ન હતું અને એ નર્થો ડોઝ લાગતો હતો બાપુજીની સામે જમીને સૌ નકામો દેખાટો કરે છે એમ અને યત્ન હતું બાપુજી પોતે ધ્યાન ધરતા હોય બિહુ ચિતન કરના હોય ત્યાં મેસી મારા જેવો અવકાશકના રસો સહારવો હોય છે અને બાગસાતના રહેરાઓ કાની છની આખે નિહાળી પોતાના રાગદ્વેષને પોષવાનો ધધો જ મોટે ભાજે આ સમૂહ પ્રાર્થનામા કરે છે એવી મારી માન્યતા હતી આ કારણે મહિના એના મહિના લગી પ્રાર્થના દાણે આશ્રમનો નિયમ ન પાળવાનું મેં હઠ પકડી હતી અને પ્રાર્થનાનો ધન યત્ન રાજદમતી નહીને ઉપર વાસ કરવાને હું નીકળી બતો અથવા કેઈકે ખાસ બાપુ

મજુદાસ ગાધી

ખેતરને ખૂણે પહોચી જઈ સધ્યાના વાદળાના પલંગતા રંગો મેવાનો ને અકાશમા ધીરે ધીરે આવતા જતા તારાઓ નિહાળવાનો રસ માણતો.

પ્રાર્થના વિષે મનમા મને કટાણે હતો છતાં કેાણ બંધે ચા કારણે આ કુદરની ચોખા ધરાઈ ધરાઈને જોયા પછી મને નરસિંહ મહેતાનું કૌર્મક પરમાતિયુ, સુર કે તુલસીનું એકાદુ બજન કે ગીતાણના બે પાય રહોડે. લલકારવાનું મન યત્ન ને એ ફરી ફરીને ગાઉ ત્યારે જ કળ વગતી અને પછી મને એમ પણ યત્ન કે આશ્રમની સમૂહ પ્રાર્થનામા જમવાને બહલે આ બ્યક્તિગત પ્રાર્થનાઓ અને લાભ જ મળ્યો છે.

જ્યારે જ્યારે બાપુજી મને પ્રાર્થનાનું પૂછતા ત્યારે હું કહેતો કે આપને સારુ લાગડવા માટે જ મને પ્રાર્થનામા આવવું મમતું નથી. આમ જધાની ભેગી પ્રાર્થના ચલાવે છે એ કરતા સૌને આપ વખત આપી દો અને ફરેક પોતપોતાની જુદી પ્રાર્થના કરી લે એમ મેઠવી દો તો અમે ઇકરાઓ વધારે સારી પ્રાર્થના કરતા યક્ષ એમ મને લાગે છે આ ભેગી પ્રાર્થનામા તો વાદશ જેવું મન વધારે અડપલા કરવા મઠી બધ છે. હોડેથી દપોદપ જોખેલા રહોડે ઉચ્ચારતા બધ, આખ અરધીપરધી વીએઠી હોય અને મન હજાર જગે બટકયા કરે એવી પ્રાર્થના કરવાથી ફાયદો શે? બ્યક્તિ ગત પ્રાર્થનાનો સમય હેય તો ખીજુ કેઈ નહીં તો પોતાને સમજાય એવા બજનો અને રહોડેનું અધ્યયન તો વધે.”

બાપુજીને જવાબ અફર હતો તેઓ કહેતા કે બ્યક્તિગત પ્રાર્થના બેઈએ જ એ

જેટલી ફરીએ એટલી સારી. હરેકે બહિનગન પ્રાર્થના કરી જ બેઠાં. પણ સામાજિક પ્રાર્થના જુદી જ ચીજ છે. એનાથી આપણા હૃદયને નોખું જ બળ મળે છે. એ સમજાવ્યું સમજાવાય એમ નથી. એનો અનુભવ આપ મેળે જ કરી શકાવ. એટલે સામાજિક પ્રાર્થનાને આશ્રમમાં મેં મોટામાં મોટું સ્થાન આપ્યું છે. એ વિના આશ્રમ ચાલી જ ન શકે. ભલેને માંદગારી પેઠે મન ફેરાફૂર કરતું હોય પણ સામાજિક પ્રાર્થનાનો નિયમ પાળશે એટલે ધીરે ધીરે ચચળતામાંથી મનની સ્થિરતાનો અનુભવ થયેલો જશે. હજી જણ સારી બેસીને જ્યારે એક જ દિશામાં પ્રયાન કરે ત્યારે એકચીત્તની દૃઢથી હૈયાનું બળ વધવાનું જ છે. શરત એટલી કે એ પ્રયાન ખોટી બદામ બેવે ન હોવો. ભેદજો. સમાજમાં એક રૂપ બની સૌની સાથે પોતાનું મેં ફડું ધાવ એવી ભાવના સાથે શ્રદ્ધાપૂર્વક એ પ્રાર્થના થવી જોઈએ. શ્રદ્ધા ન હોય છતાં પણ જો ચોખ્ખી ભાવનાથી પ્રાર્થના કરવાનું શાસ્ત્ર શાખું હોય તો વહેલા મોડી એ શ્રદ્ધા પણ જામશે.

એવું નહતું કે ત્યારે જુવાનીનાતોરમાં તણાવે જતો હતો એ કારણે અને બાપુજીની વાત સમજાવી ન હતી. નવજુવાનીમાં ઘણાં અણ-મોહાં વરસ તો મેં માંદગીને ખાટલે ગાળ્યાં. જો એટલે ત્યારે તો બાપુજીની વાત—ધરણા ઢોસાનું દહાપણ આપણને નથી જોતું એમ વિચારી—કારે મૂકવાની મારામા તેવડ હતી નહીં. છતાં બાપુની પ્રાર્થનાના નિયમપાલનની વાતથી હું છોટે રહેવાને જ મથ્યા કરતો. પછી જ્યારે શિસ્તને ખાતર પણ પ્રાર્થનામાં બેસવાનું ફરી વાર મેં સ્વીકાર્યું ત્યારે એ શિસ્તમાં ખામી ન આવવા દેવાની મેં ચીવટ પણ રાખી. પરંતુ ક્યારેયે હું બાપુજી પાસે

જામીને કબૂલી ન શક્યો કે, “હા. હવે આપની આ સામાજિક અને ટોળામધ પ્રાર્થના અને ખરેખર દૃઢ આપી રહી છે.” બાપુજીનાં ઉદ્દેશાં સેવતા વરસ દરમિયાન મેં લાગણામટ મંડિતઓ મુખી પ્રાર્થનાનાં એમનાં પ્રચરણે નોંધ્યાં પણ ખરાં અને હૃદયદાની ને લાખોની બેઠી પ્રાર્થના ચાલતી તેમાં કામ હોતો રહ્યો, તોપણ અને મનમાં થકા જ કરતું કે બાપુજી જલ્દી પ્રાર્થનાનું જાનાવરણ જમાવે પણ આખરે એ એક ભાતનો ટોળ જ નીવડવાની છે.

પણ હવે જ્યારે સર્વોદય સમાજના ક્યેમને આપણે બાપુજીના અમરદેહ સ્વરૂપે સ્થાપવા માગીએ છીએ ત્યારે બાપુના કંથનની મદાર્થતા અને વધુ ને વધુ સમજાવી જાય છે. બાપુજીએ કહ્યું છે એટલે જ માનવાનું મન ધાય છે એમ નહીં, પણ પ્રાર્થનામાં થોટા વખત સૌની સાથે ગાળ્યા પછી આખા દિવસની દૈવાવરાણમાંથી થોડી ઘણી દાદક મળતી હોવાનો અને પોતાનામાં ફરી લાજગી આવવાનો અનુભવ અનેક જણને અનેક વાર થતો જ્યારે જોઉં છું ત્યારે મનમાં યાવ છે કે સમૂહ પ્રાર્થનાની પ્રજ્ઞાલિકા જાળવી રાખવી જરૂરી છે. એ ઉપરાંત એક નવી જ વાત પર માડું સ્થાન હમણાં ગયું છે કે જે ઘરેમાં સ્વાધ્યાય, અધ્યયન, મુસંસકારની ઉપાસના વગેરે જાબતમાં પેદી કર પેદી સેકાઓ થયાં અંધાડું જ રહ્યું છે એ ઘરના બાળકોને તથા ઊંમરના જુવાનોને રીતસર નિયમિત સમૂહ પ્રાર્થનામાં બેસવાની ટેવ પાડવામાં આવે છે ત્યારે મહિના બે મહિનામાં જ એમની અજુકતા ઓસરવા માંડે છે અને પોતાને સંસ્કારી બનાવવાની અભિલાષાને અંકુર એમનામાં પ્રગટે છે.

કંડક શિસ્તથી અથવા હરાવી ધમકાવી કે ફજેત કરીને કે મારપીટથીયે જે અનાડી બાળકોને કાળખાં રાખવાનું શક્ય નથી જનતું

ત્યાં સમૂહ પ્રાર્થનાની નિયમિતતા” એ બાળકોને આપોઆપ પ્રગતિશીલ બનાવે છે. પ્રાર્થનામાં પ્રવચનો અને વ્યાખ્યાનો નહીં જેવાં જ હોય અને નાના મોટા સૌ એક માનસિક ભૂમિકા પર સમાન આવે બજન ગીત અને સંગીતીનુ યોગ્ય શ્રવણ કરે તો માણુચના ચિત્ત પર સારા મસ્કારની છાપ પીરે પીરે ઉપરના વખર રહેતી નથી ઘાંટા પાડીને બોલવું, બીજાઓને પજવવા, ધડા ઝુકી કરી આપાગ આવવું, પોતાના ભાગના કામનો ઉશ્કારીએ કરવો, એ બધી વૃત્તિઓને સોટીને ભેર, કોષ ભરી આવે કે મનવિધક વચનો વડે કઠાચ ઘોડી વાર દાખી શકાય તેવે એ ખરાબી બીજી રીતે કૂટી નીકળવા વિના રહેતી નથી. જ્યારે ઊગતા જવાનને પોતાની મેળે એ જાતની ખાજવ પ્રત્યે અજાગમી ઊભો થાય ત્યારે જ એ નીચાણુમાથી ઊભે આવવા તે મલવાનો.

સમૂહ પ્રાર્થનામાં બીજે કાચકો ભેવામાં આવે કે ન આવે એટલું તો ભેવામાં આવે જ છે કે સૌને સાથે શાંતિપૂર્વક ભેજવાની દેવ પટે એટલે ઊગતા જીવાનના મોટા ઉછાળામાં મોટ શરૂ થાય છે અને સાચી કિશોરે જવાનું એનું વલણ વધે છે.

એકવા બેસી ધ્યાન પૂજન કરવાથી મનનશક્તિ, વિચાર શુદ્ધિ, જીવિની એકાગ્રતા વગેરેને પોષણ મળે છે એટલા બાગર અગ્નિ ગન પ્રાર્થના કરેકે કરવાની આવશ્યકતા છે જ, પણ સદ્વૃત્તિ અને તુલ્યનું ભગ દેખવવા માટે સમૂહ પ્રાર્થના એ અચોષ ભગ છે એમ કહી શકાય આક્રમણની પૂરતી કસરત

કરવી, અથવા ઠોઈ એક નવી ભાષા કે બોલીના સહવાસમાં નિયમસર આવવું વગેરેની અસર તરત જ કળાતી નથી. જોનાથી થતા હાજનો અક્રિયોએ માઠી સકાતો નથી. બીજાઓને એ બાળકની આપણી અનુભૂતિ મળે ઉદાવવા એટલી તકશક્તિ કે વાણીશક્તિ આપણી પાસે હોતી નથી છતાં રોજની કસરત અને બીજી ભાષાનો રોજનો સહવાસ પા અર્ધ કલાકનોય હોય તો જ તે દિવસે આપણને ધણી વધારે વ્યોમ્યતા અર્પી જાય છે એ દિવસના અજવાળા જેથી યોજાથી વાત છે. એ જ મુજબ સમૂહ પ્રાર્થના કરેકને અગ્નિ-ગત રીતે બાળવાન બનાવે જ છે અને આખા સમૂહને લઠ અને વિહિત કષા વિના રહેતી જ નથી.

માણસ માત્રને એ આપણે સમાન ભૂમિકા ઉપર પહોંચાડવા માગતા હોઈએ તો ઠોઈ કચરાએનું ન રહે અને ઠોઈ માથે થકી ભેજનાડું ન રહે, કૌ મરખા રહે, એકને જ નહીં યોડાનો નહીં દરેકે દરેકને ઉદય થાય અને આપણી ખરેખરી હિંમત હોય કે સર્વગત સુખિન સન્ન સર્વે સન્ન નિદામથા. સર્વે બદ્ધિ પરચન્ન થા કચિત્કુ.અમાણુયાવા. તો એવો સમાજ પકવવા માટે સમૂહગત પ્રાર્થના મેથામૂલના ખાતરપાણીનું કામ આપનાર છે.

બાપુજીએ એમ અર્ધિસક સમાજ વચનાના પ્રતીક તરીકે આપણને દેટિયો ભગાએ છે તેમ જ અર્ધિસાની જેક વડે માનવ સમાજને સમૂહ બનાવવા માટે સમૂહ પ્રાર્થનાનું અગ્ર પાત્ર પણ આપ્યું છે.

વિક્રમ સંવતની એકાદશીમાં આપમતી મંધવા
ઘણે દરદામ બેઠાન દેવાન દના. એમના જન્મ વિશે
મોક્ષ માદિની ઉત્સવ નથી. કુનિઆણા નામક
નાથના સીપવા શરી કુળમાં એનો જન્મ થયેલો.
પિતૃ નામ જી હનુ. એમના ગુરુ કોઈ મુરિશ્વર
દેવર દેવાનું નામવા મો છે દરદામ ન્યાત-ન્યાતના
મુઃ સિમાસઓથી પરદના વેરબેરના વાવાવટાળને
પિણાગતા દતા. એમના કબોમાં જાગન, જાગિન,
પેરામ અને એમનાનો ધર નીકરે છે:

હિન્દુ હરી સંભાર, મુસલમાન ઈલાદી,
મત ભૂત શહ અપના, ચલ દેખ કે ભાઈ.
પોતી વો પોતી નહિ, મોવે થાન લગાઈ,
રહે પાક પક નિમાલ, પથ વખન સમાઈ.
હિન્દુ ફૂં ચાહે મુકત, ચાર બેઠ જો માર્ગ,
અહે શીસ્ત મુસલમાન, જે કુશન બતાઈ.
પહુ સામકા હે સૌદા, નહિ કુક કમાઈ,
હરદાસ કહે હુકમ બંદા, કરલે જાણાઈ.

વિવાસ-વેલવ ને વાસનાની ત્રિવેણી વચ્ચે
વહેતી જવાની ભવે પરીક્ષર દિલગરપ લાગે પથ્થુ જો
તો પરીક્ષાની મટકી મહેરી। વિવાસ-વેલવના
વમજમાં અટવતા જનોને દરદાસ કેવો હરદામ
બોધપાક કરે? તે જુઓ:

જુવાની હે રીવાની,

મત કોઈ કરીશો ગરવ જુમાની-ટક

આર કિતરી ચટક સંકની,

શિર અધેરી સત;

તું જોબન જલ જાન ઉજાસ,

મટત મટત મટ જાત-જુવાની

ચેરી ચેરી નદીયાં છડખત,

છતકત આવન પાણી પૂર;

મુક મઈ જળ બોહી

જમી પર ઉડત લાગી પૂર-જુવાની

કચો કામ દી બની કોટડી,

તીસ પર બરીયા બાર;

તૂટ તૂટ જળ તૂટ માર,

તળ લગે નહીં સાધો સાર-જુવાની

ધન જોબન કા નહીં બરોમા,

ન ન લાગે વાર;

કહે હરદાસ શુકર કર બદા।

સાહુજ નામ સંભાર-જુવાની

આમ પ્રેમ-ભક્તિ ને રસ-મરતીના મહેરામણમાં
મદાલતા મરજવા દરિકતન દરદાસે ઘણાં કાવ્યો,
જાળો, મળો રચ્યાં છે અને જીવનની છંદ ઉઠતી
પદીએ પથ્થુ જાન્ય સંતોની નેમ એમણે પરચા પૂર્વા
છે. એમની ગુણ તિથિ વિશે ચોક્કસ માદિતી મળતી
નથી અને એમની વાણી-જાગિતમાંથી અમૂલ્ય રતન
લઈ એના પૂજ્ય આપણા જીવનમાં પૂજવીએ ને
વણીએ:

તુઝે જોને સાહી પાવે,

મરક જુગમે હો જાત હે.

મિલે ભૂં પૂંદ પાનીમે,

સોઈ પાની કહાતા હે

પરદેશના ગ્રાહક-બંધુઓને

આપણું "પ્યારાબાપુ"નું લવાજમ આ અંકથી પૂરું થઈ ગયું છે.
૧૯૫૩નું વાર્ષિક લવાજમ સિલિંગ ૧૨૫ રૂપા કરી પોસ્ટલ ઓર્ડરથી
"PYARABAPU", RUPAYATAN, College Road,
JUNAGADH Saurashtra (India) ને સરનામે તરત ચોક્કલી
આપશે. આશા છે પરદેશમાં દૂર વસતા આપણા ભાઈઓ આ કાર્યમાં
પૂરો સહકાર આપશે. પત્રવ્યવહારમાં ગ્રાહક નંબર અવરસ જણાવવો.

ધરલામનો પ્રથમ પરિચય મળ્યાબરને વહેલી સવારના પ્રાર્થનાના સાઠ (બાગ-અઝાન) થી થયો હતો. મસ્જિદના મિનાર પરથી છુલક સાંઠે એ અવાજ વાતાવરણમાં વહેતો સુકાય છે :

અ-લા હો અફ્બર-અ-લા હો અફ્બર

ઈશ્વર સૌથી મહાન છે-ઈશ્વર સૌથી મહાન

૥ ઈશ્વર જે હકીકતખાલા-સર્વોચ્ચ સત્ય છે એ સર્વથી મહાન છે-એની પ્રાપ્તિ આગળ આપણી નાની નાની કામનાઓ, નજીવી જેવી પ્રાપ્તિઓ બધું કંઈ નથી-મોટામાં મોટું અવલબન, મોટામાં મોટો બાધાર, મોટામાં મોટું શરયુ એનું છે

સુઅઝિન અઝાન દેનાર-બાગ પુકારનાર આગળ વધે છે.

અસહુદો અલાએલાહા ઈસ્લાહ

" હું સાક્ષી પૂરું છું-મારા અંત કરજની પ્રતિનિધિવર્તક કહું છું કે ઈશ્વર સિવાય આરાધ્ય કોઈ નથી

વળી બાગી હજેર છે.

અસહુદો અન્ના મોહુમ્મદુર રસુલુલાહ

" શહાદત-સાહેલી આપુ છું-મને બાપોકાર કહું ૥ કે મોહુમ્મદ મજીદ મજીદના પયગમ્બર છે.

પછી અપાય ૥ આમંત્રણ :

હેય અલરસલાત, હેય અલરસલાત (પ્રાર્થના માટે આવો, પ્રાર્થના માટે આવો)

હેય અવલ્ ફલાહ હેય અવલ્ ફલાહ

જેમા મુફિઝ છે-કેદય છે-સહુ છે એ માટે આવો-જેમા કરવાણ છે તે માટે આવો. સુતેલ જગતને સંબોધતો હોય એમ આ અવાજ પ્યારાબાપુ

યાદ આપે છે :

અરસલાતો ખેરૂમ મિનન્ નૌમ

" નિદ્રા કરના "પ્રાર્થના" બેહતર છે-વધુ સારી છે ને છે-લે ફરીને પ્રથમની વાત પોકારે છે :

અરસાહો અફ્બર-અલાહો અફ્બર

લા એલાહા ઈસ્લાહ

ઈશ્વર સૌથી મહાન છે-ઈશ્વર સૌથી મહાન ૥

ઈશ્વર સિવાય આરાધ્ય કોઈ નથી.

બાગ સામાન્ય માણસનો સામાન્ય સાદ નથી. એ તો બહતની અનન્ય બહિતનો ઈકિસાર છે-અતરના વિશ્વાસનો છબો આવેલ ઉદ્ગાર છે એનું પ્રથમ સૂચન ને આરબ કરનાર-પ્રાર્થના માટે લોકસમૂહને કેમ મોક્ષાવશે એનો ઉદ્દેશ આગળ ધરનાર હતા બિલાલ-એક હબસી-સીદી શુલામ એ નહતા વિદ્વાન કે ન હતા વક્તા, પણ શુરુ તરફનો આદર ને પ્રેમ માટે એ મથહૂર છે. એમનો મક્કાવાસી શેઠ ધમધમતી રેલીમાં તેમને સુવાડી માથે વધુ ને વધુ વજનદાર પથ્થર મૂકતો જતો ને પૂછતો : હવે શું કહે છે ? ઈરલામનો પ્રથમ સ્વીકાર કરનાર એક સ્ત્રી-એક ઈશીર-એક શુલામ ને એક વેપારી પેકીના આ સુકાતમાં જવાબ દેતા : લા એલાહા ઈસ્લાહ-ઈશ્વર સિવાય આરાધ્ય કોઈ નથી ! ખરેખર, જે બહિત આ સંજોગમાં આ વિચાર વ્યક્ત કરી શકે એ જ આ અંતરનાઈને છડેયોક પુકારીને જનતાને જમડી પ્રાર્થના માટે મોક્ષાવવાનો માર્ગ ચોલ્ય શકે.

બાગ એ સાદ પણ છે ને સદેશ પણ છે

પ્રથુ-ને પથગરમર ખુદા-ને એના રમૂતના એક મદાન પ્રેમીનું એ સંભારણું છે કહેવાય છે કે પથગરમર સાહેબના દેહ ત્યાગ પછી બિલાવ ઘણે ભાગે બાગ ન પુકારતા એક વખત અતિ આશ્ચર્યને વચ ચર્ધ બાગ પોકારી-પણ તરત હેયુ ભરાઈ ગયું. રમૂતો જીવશર્ધ આઘ્યા ને એ પ્રેમી હૃદય સદાને માટે ધમકનું બધ ચર્ધ ગયું. બિલાવ ગયા બાગ, અજાનનો અવાજ આજેયે રહ્યો છે પણ હૃદયના ઉંડાણમાંથી ભાગ્યે જ એ નિકળે છે દોડોડી નિકાળના એ અવાજમાં

આજે દર નથી, શહા નથી. સાંભળનારને મરન કરે એ માદકતા નથી-કયાંક છે તો હુલેલ છે. (ચાહુ)

સરખવા ઉપનિવદના નીચેના વાક્યો -

“સ્વાભીએનો પણ મદાન સર્વોન્ન રવામી, રેવેનો પણ સર્વોન્ન રેવ મતાવતોનો પણ મર-સતાધીક રોનો ઉત્તી દશને જોનો-એ જગતનો નિષતા છે ને રગુનિને પાત્ર છે. એ સ્વપ્ન છે એના કરતાં અડધનો તો શુ પણ એના જેવો પણ કોઈ નથી.. એને ન તો કોઈ મા ભાવ છે કે ન તો કોઈ ધણી છે.”

બખરાશ [અનુ ૧૦ ૩૧૪ પી આનું] પ્રકાશવા લાગ્યા, તેઓના મુખ પર દિવ્યતા વ્યાપી ગઈ અને બધે મધુર અવાજે અગીત ગૂંછ રચું. મહિરોમા ઘટાવવ થવા લાગ્યો. બધે આનંદ આનંદ છવાઈ ગયો!

ચોઠી વારમાં દિવ્ય ધામના દ્વાર બધ ચર્ધ ગયા! અને હું જીવમાંથી જમકીને બગી

જિલ્લો મને થયું હું પણ દિવ્ય ધામમાં છ કે શું! પણ હું ધર્મશાળાની ઓહરી પર પડ્યો હતો! દૂર દૂરથી આવતો દૂધકાનો અવાજ કાને બધકાયો. પદોદિયું થઈ ગયું હૃદય. હું જશ જાનમાં આવ્યો અને મને થયું કે, ‘અરે, એ તો મધુર મુકર સ્વપ્ન જ હતું!’

★ સંપૂર્ણ ★

પરમ પવિત્ર સાધુ અણુઅણી શરીરે બાદશાહ હારન રસીદને એક સમયે પૂછ્યું કે, ‘આપ કોઈ હિંસ રેતીના રણમાં જઈ ચડ્યાહો અને ત્યાં આપને ખબ જ તરસ લાગે અને તરમથી આંતુળ આંતુળ થતા તરફથી મારતા હો, એવે સમયે કોઈ આપને ઠેકું પાણી આપે તો, એને શુ આપે?’

બાદશાહે કહ્યું. “એ ભાગે તે આપું.”

શરીરે કહ્યું: “એ માલસ અર્ધું રાજ લીધા વગર પાણી આપવાની ના પાડે તો અર્ધું રાજ પણ આપ આપી દો ખરા?”

“હા, હું આપી દઈ” બાદશાહે કહ્યું.

આ સાંભળી શરીરે ફરી પૂછ્યું. “એ પાણી પીવાથી એવો કોઈ ભયકર રોગ થઈ આવે કે જેથી આપનો જીવ ભોખમમાં આવી પડે અને જીવન-મરણના લા વચ્ચે આપ ચૂકતા હો એવા ખરાબરીના સમયે કોઈ હકીમ આવી ને કહે કે, દવાના બદલામાં બાકીનું અર્ધું રાજ આપો તો દવા કરું. તો શું આપ બાકીનું અર્ધું રાજ આપી દો?”

બાદશાહે કહ્યું. “એ જીવનવચ્ચે હોય તો અર્ધું રાજ્ય ગી નિસાતમાં છે? તેપણ આપી દઈ”

બાદશાહના આ વચ્ચેના સાંભળીને સાધુ અણુઅણી શરીરે શિખામણ આપી કે, “એક પચાસ પાણીના બદલામાં જેને ફગાવી દેવું પડે એવા રાજમસિ હાસને બેસનાર આનંદી કયા ધર્મડંથી, કયા ગર્વથી ફૂલાનો હરો?”

સાધુના આ શબ્દો બાદશાહને કાગળે તીર શા સોસરવા ઉતરી ગયા અને એની આંખો આંસુથી છલી વળી. બાણે કે, સમગ્ર જીવનની કરુણા વહી રહી હતી. — અનંત આગેનાન કટકા)

ધ્યારાબાપુ

મણુકો અને અહિંસા

શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતા અધ્યાય ૧૫ પૃષ્ઠ ૧૦૫

‘અહિંસા પામો ધર્મ’ એ જીવનના ઉચ્ચમા ઉચ્ચ ગુણ્યોમાંનું એક ગણાય છે. આર્શ-‘તેન ધી શેષ યજ્ઞ નીચે જીવન્તી જોતી તે પાન જ મણુકુ ભેડીને યુક્તિહીન જીવિતની બાબત પ્રમાણેની આંધી લીટી પાટી ઉપર ભલે ન દોરી શકાય પણ જોવી લીટી દોરવી અશક્ય હોવાથી તેની બાબતમાં પતિવ્રત ન જ થઈ શકે એ કસોટી પ્રમુખે તે છેડને જમીનમાંથી ઉખેડે. જોમા યજ્ઞ દેવ છે મુદર યુવાનનું કૂંચ તોડના કોને આધાન નથી થતો? પણ જાક તોડના આગળને આધાન નથી થતો તેથી કઈ મિદાન બોલે? નહરે તે તો એવું જ બતાવે છે કે આપણે કુદરતી રચનામાં ખડકુ રચાન નથી સમજતા માટે મપી જાતી ડાહ-શતિ-મા અહિંસાના મિદાનને ભડ રહેલો જે અહિંસાનું મપૂર્ણ પાલન જીવનને અશક્ય તો કરી જ મૂકે પણ સત્યને જીવવા દેતા આપણે સૌનો બલે નાથ થઈને પ્રાનીનો તે સિદ્ધાંતને ઉત્તરની અહીં મુખી થઈ ગયા. અને શરીરધારણ અનિષ્ઠ છે, ઉપધિ જે એવું કહી ગયા છે એક જો અદેહ અતિપ્રાપ્ત અવસ્થા છે,

જેમા ખાતાપીવાના જાપને નથી હોતા અને તેથી તમા બેસ દોહવાને અને ખડ ઉખેડવાને રચાન નથી એ સમયનું રહસ્ય મહાશ્વ કરવું અથવા તેની ખૂબી સમજવી આપણે માટે મુશ્કેલ હશે તો પૂર્ણ પાલન કરવું તો અશક્ય જ છે છતાં જો જ સત્ય છે એ વિષે અને શકા નથી અને જો જ અનુસરીને આપણે જીવનનો માર્ગ શોધીએ અને તેમા સપૂર્ણ શક્તિ ખપાવી દેએ જોમા શ્રેય રાહ છે ખરી મમજ ધર્મ જોઈએ અરથી જાણ જાણી જોઈને હર મુખી આ બાબત સિદ્ધાંતને આપણે અમલ કરી શકીએ તેવી જ હર મુખી જીવનમા સાર રહેલો છે કેમકે તે સ્થિતિમા દેહ અવપણને વશ હોય આપણે દેહને વશ નહિ

અહિંસાધર્મના પાનન અર્થે મનુષ્યે શાસ્ત્રની અને તિલાંજની મયાદાનુ પાલન કરવું જોઈએ શસ્ત્રે આપેલી છૂટ જો મનુષ્ય ન હો તેને ધન્યવાદ થઈ. સમયને દુનિયામા બધા શાસ્ત્રો વધાવી લે. રવિચંદ્રને વિષે શાસ્ત્રમા આદે મનભેદ છે. કાઠખૂણો બધેય એક જ

મધ્યારાત્રી (અનન્ય કવચેન ૧૫૧ ન ૫૫)

આ ગીતા પ્રવચનો દેખતા મદુરતા છે તેનો પચાસ પૂં વિનોબાજીના એ વિશેષ ઉદ્ગારો ઉપરથી સહેજે આવી શકે એમ છે તેઓથી 'એ એ'ના લખે છે "દેવેદોશના વહેરાશમાં ઉપયોગી વાતોની એમાં ચર્ચા આવે છે જેમનો જીવન કાયે સમય નહોત્ય એવા કોઈ પણ ખાલી વિચારના થાકો આમાં પેદા નથી અને પાકો ભરોસો છે કે શુ ગામડામાં કે શુ શહેરોમાં સમાન્ય મજૂરી કરી જીવન ગુજારનારા મહેનતમજૂરી કરનારાઓને આમાંથી મનનું સમાધાન મળશે એવું જ નહિ, એમાંથી તેમને મજૂરીનો ધાક ઉતારવાનું માધન પણ મળી રહેશે" આ વાતની પ્રતીતિ આપણને પ્રસ્તુત પુસ્તક વાંચતા અપૂરક થાય છે એમાં ઉદાહરણ દ્વારા સ્વચ્છ રીતે ગીતાજીના મૂલ શક્યોતે શ્રી વિનોબાજીએ સમજાવ્યા છે

અને ખરેખર જો વધી એમ થઈ આવે છે કે મત જાન્યંત્રની પેઠે વિનોબાજી પણ ગીતાજીને મૌલિક રીતે અને સામાન્યજનસમુદાય પણ પ્રેરણાનું પાત્ર મરી શકે એ રીતે ગીતાના વાતપરને જાણે અચળવતા ન હોય! આવા અતિ મૂલ્યવાન અને ગિરજાની પ્રથ વિરેવશુ તો ॥ મહેવાણું હોય! એનો તો આકાશ આસ્વાદ જ કરવાનો હોય! એનું ચરિત્રીક્રમ કરતા જવાબ છે કે પૂં વિનોબાજીએ આ પ્રવચનો વિશે જે કહ્યું તે કથાર્થ જ છે 'સિદ્ધસ્તાનભરમાં જ્યાં જ્યાં આ પ્રવચનો પડેલ્યા છે તે બધે કોણે એમનાથી સૌ કોઈને હૃદયશુદ્ધિ અને જીવનના વહેવારમાં પક્ષટો કરવાની પ્રેરણા મળી છે" અને પૂં વિનોબાજીની પેઠે મહેવાણું મળ થાય છે કે, "અને પોતાને એવી વાસના રહે છે ખરી કે ઘેર ઘેર આ પ્રવચનોનું અવજ, પકન, અને અનન્ય યાચો!"

— મુ. ૬૦

અનુક્રમણિકા

	૪૪		૪૪
૧ તમસો માં જમે તિર્ગમ્ય ..	ગાંધીજી ૧૦૬	૧૦ જગતનું માપ	મુકુલભાઈ ૩૨૩
૨ અખને રામ રીઝી છે ..	કમીર સાહેબ ૩૧૦	૧૧ જાપુત્તી મીઠી વાતો	મને ચુરજી ૩૨૫
૩ માનવધર્મ	કેદારનાથજી ૩૧૧	૧૨ અદિ સા અને કોષ	કિશોરભાઈ ૧૨૬
૪ ભગવદ્	યુકલભાઈ ૩૨૩	૧૩ વિવેચી સમય	મુ. ૬૦ ૩૨૭
૫ હજારની સ્વતંત્રતા	ગુરદાસ મલિકજી ૩૨૫	૧૪ સમુદ્ર પ્રથનાનું વાવેતર	પ્રભુદાસગાંધી ૩૨૮
૬ સરદારજીની વાણી	મુ. ૬૦ ૩૧૬	૧૫ મહાત્મા દરદાસ	અનવર આગેવાન ૩૩૨
૭ ગુજરાતીનું પદ્ય	વિને જાજી ૩૧૭	૧૬ ઈસ્લામી પ્રયત્ન	ઈસ્માઈલભાઈ નામે રી ૩૩૩
૮ સ્વત્રાપ નવું રૂબ	પદ્મનભા જી નેત્રી ૩૧૯	૧૭ જાણી ગણા	ચકુલ જ ન પટેલ ૩૩૫
૯ ખાપુત પત્રો	૩૨૧	૧૮ અથવને કન	મુ. ૬૦

ગ્રંથાવલોકન

ગીતા પ્રવચનો : લે. વિનોબા ભાવે, પ્ર. નવલખન પ્રકાશન મદિર, અમદાવાદ ૬ ડિ. ૨૧ ૩૫૧૦, ૫૦ ૨૮૨

આપત કાગળના અધિસમાન તેમ જ વિશ્વ વધ પૂજ્ય બાપુજીના નિધન પછી ભારતને અખૂતપૂર્વ ઉત્ક્રાંતિ-પથે દોરનાર પૂજ્ય વિનોબાજીનું આ પુસ્તક આપણને શ્રીમદ્ ભગવદ્ગીતાનું તાત્પર્ય સમજવામાં અતીવ સહાયક થાય એવું છે. ગીતાજી એ તો 'પહે પહે વદ નવતામ્ ઉવેનિ।' એનું અગ્રેડ ઉપનિષદ છે. એક રીતે કહીએ તો ગીતાજી માનવજીવનને ડોઢાળ અને પ્રેરણાત્મક આધ્યાત્મિક માર્ગે વાળનારી સજીવની છે. ભારત વર્ષના એકેએક મહાપુરુષે એમાથી આકંઠ અમૂનપાન કરી પોતાના તેમ જ અન્યના જીવનને સુખન્ય કર્યા છે. બીજી ગીતાજી એવો માર્મિક ધર્મમય છે કે એમાથી કેટલાય અર્થપૂર્ણ તરંગરેષો ઘટાવી શકાય છે. તેથી જ યુગે યુગે એમાથી તે સમયને અનુકૂળ મર તારવવામાં આવ્યા ૩૨ છે ગાંધી-ફિલ સૂત્રીનો વિચાર કરીએ તો બાપુજીના સમર્થમાં આવેલી અંજિઓએ પણ એમાથી પોતપોતાની વિચારશક્તિ અનુસાર અર્થ ઘટાડ્યો છે. ખુદ બાપુજીએ - 'અનામંજિયોમ' ગીતાનો મર્મ લગાવતી પ્રસ્તાવના અને વિશિષ્ટ પ્રલોકો પર પોતાની નોંધ સાથે ગીતાજીનો અનુવાદ, 'ગીતાપ્રવચનો' ગીતાના શબ્દોનો સાર્થ સ્થાપનદેવ કવંતી અમૃદા પુરેકા, અને 'ગીતાનોંધ' જેલમાથી તેઓશ્રીએ આશ્રમ વાનીઓને પત્રરૂપે લખી મોકલેલું ગીતાજીનું તાત્પર્ય - અ.મ. તથા ચિરંજીવી પુસ્તિકાઓ દ્વારા ગીતાજીનું રહસ્ય કદુટ કર્યું છે, વળી તેઓશ્રીએ પોતાના અનેક વ્યાખ્યાનો, લેખો તેમ જ પત્રો મા 'ગીતાજી'ના કેન્દ્રાક નિહાં

તોને સરળ રીતે સમજાવ્યા છે. શ્રી કિશોરલાલ ભાવ્રજે - 'ગીતાવર્ણન' ગીતાજીનું સમપ્રલોકી ભાષાન્તર તેમ જ 'ગીતામધ્યન' સામાન્ય જનસમુદાયને ગીતાના રહસ્યનો નોંધ કરાવતું પુસ્તક - આમ બે ક્ષેત્રો પુનઃકેની ભેટ આપી છે, શ્રી ઠાકાસાહેબે - 'સંકલિતા ભગ વદગીતા' જેમાં ગીતાનો હમિશનો ૭૦૦ પ્રલોકોનો ક્રમ જને ત્યાં સુધી એમ ને એમ રાખી વિષયોના વિવેચનને અનુસરીને તેમને યોગ્ય અધ્યાયોમાં વહેંચી દીધા છે ને આપા યોગ નામ નવા આપ્યા છે, ૯૫૧ સમાજ-શાસ્ત્રની દ્રષ્ટિએ 'ગીતાધર્મ' - અ.મ. બે પુસ્તકો લખ્યા છે શ્રી મહાદેવભાઈએ Gita Accer dant to Gandhiji ' જેનું પુસ્તક પ્રસિદ્ધ કરી બાપુની ગીતા સમજાવવાની દ્રષ્ટિ સરળ અને આસ્વાદ્ય ભરી અંગ્રેજી શૈલીમાં પ્રસ્તાવના દ્વારા સમજાવી તેમના ગીતાજી વિષેના ઉડાં અભ્યાસનો પરિચય કરાવ્યો છે; શ્રી જીગતરામભાઈએ ગીતાગીત મંજરીમાં ગીતાના પહેલા બાર અધ્યાયમાના મહત્વના પ્રસંગો અને પ્રલોકો ઉંચકી લઈ ને ૫૨ જૂના ઢળમાં નાનાં ગીતો રચ્યા છે અને એ સાથે ગીતાનો વિચાર ૧૪ કરતા પ્રલોકો ગાંધીજીના લખાણમાથી એના ભાવને અનુકૂળ ફેરવ્યો અને ખાસ શબ્દોના અર્થ પછા આપ્યા છે; અને શ્રી. વિનોબાજીએ તો 'ગીતાપ્રવચનો', 'નિયતપ્રગદર્શન', 'ગીતા', 'ગીતાઈ શબ્દાર્થ ટ્રેસ', પુસ્તકો દ્વારા ગીતાજી પર નવો પ્રકાર પાડ્યો છે એ પુસ્તકો મૂળ મરાઠીમાં લખાયેલા છે તેમાનો અમૂલ્ય ભેજ 'ગીતાપ્રવચનો'નો આ પ્રસ્તુત ગુજરાતી અનુવાદ નવજીવન પ્રકાશન મદિરે પ્રસિદ્ધ કરી ગુજરાતની અરેખર અમૂલ્ય મેળા જળવી છે એ બદલ એ સંસ્થા ધન્યવાદને પાત્ર છે [અન. ૫૦ ૧૩]

આ શરીર કામ કરતું અટકી જશે તેથી કોઈ આત્મ અટકવાનો નથી

આર્યામ

ઉદ્ધરેદાત્મનાત્માનમ્

[ગાંધીજી અને ગુરુદેવની જીવનસાધનાનું અનુશીલન કરતુ માસિક]

૧૫૧ પ]

૩૦ ડીસેમ્બર - ૧૯૫૨

[અંક ૧૧]

ત્વમેકમ્ શરણ્યમ્

ગાંધીજી

ગીતાના એક નહીં પણ અનેક શ્લોકમાં લાગે છે કે જે કાર્ય હંધરને નામે તેની પ્રેરણાથી થાય છે તે જ પૂરા કરાવે છે. કર્તાહતાર્તા તે જ છે, એટલે આપણે તો કારા ને કારા બીજો જેમ કાર્ત્ત લાકડી વલી બીજાને મારે તો તે કામ લાકડીનું નથી પણ લાકડીના ધક્કીનું છે, તેમ જો આપણે આપણા શરીર હંધરને સોંપી દઈએ ને શરીર ખાસે કંઈ કામ તે કરાવે તો તે શરીરનું નથી પણ હંધરનું છે જથ્થા અપજથ્થા તેનો છે. હંધરની શક્તિ અપાર છે તે ન ધારેલી વસ્તુઓ કરાવે છે. દૂધનો પાતળો નું, બીકણ, બોલતા ન આપડે, પણ મારું ધકચે ગયું છે. અને કહેવાનો અધિકાર છે કે હું તો હંધરનો દેવો જ દોરાયો છું. જીવનમરણ આપણા હાથમાં નથી.

અને જીવનું એટલે શું ? સફળ જીવનું. સેનાપતિ થવું હોય તો મરીને જીવવાનો મંત્ર જતાવવાનો છે હંધરને જિવાડવો હોય તો જીવડે, નહીં તો પગમાં પ્રાણ લે એવું પણ હોય કે મારા જીવતાં કોઈ શક્તિ રૂપાઈને બેઠી હોય અને મારો પ્રાણ જાય એટલે જો શક્તિ પ્રગટી જશે. આ શરીર કામ કરતું અટકી જશે તેથી કાર્ત્ત આત્મા અટકવાનો નથી. મરી ગયેલા માણસો આજે કામ નથી કરતા ? પવિત્રતા અદિ ગુણો જો સત્યની પ્રજા છે એનો નાશ નથી થતો. પવિત્ર હૃદયવાળાના વિચારો, અપવિત્ર જીવવાળાના શરીર જે કદી કરી શકતાં નથી તે કરી શકે છે. તમે જો સત્યવાદથી ને પ્રેમની સત્વનાથી કામ કર્યો તો તમારો પ્રભાવ આખી દુનિયા પર પડશે. —

ભેદ ન જાને કોઈ

સંત કબીર

ભેદ ન જાને કોઈ સાહેબ તોરો ભેદ ન જાને કોઈ,
 સાધુ લેલે પાની લેલે મલમલ કાયા ધોઈ,
 અંતર ઘાકો દાગ ન છૂટ્યો કેસે નિરમલ હોઈ,
 સાહેબ તોરો ભેદ ન જાને કોઈ.
 આ ઘટ હીતર અગન જલત હૈ, ધુવાં ન પરમર હોઈ,
 કે દિલ જાને આપનો કેમે પ્રીતિ હોઈ,
 સાહેબ તોરો ભેદ ન જાને કોઈ.
 આ ઘટ હીતર જૈસ બધે હૈ નિરમલ જેતી હોઈ,
 મુખીયા બૈઠે બજન કરત હૈ દુખીયા દીનબર રોઈ,
 સાહેબ તોરો ભેદ ન જાને કોઈ.
 જડ બીન બેલ, બેલ બીન તુબા, બીન કુલે ફલ દોઈ,
 કહન 'કબીર' મુનો ભાઈ સાધો, ગુરુબીન જ્ઞાન ન હોઈ
 સાહેબ તોરો ભેદ ન જાને કોઈ.

[કબીરસાહેબ એમની 'અગમ' વાણી માટે વિખ્યાત છે. જગવાનની લીલા 'યતો વાચો નિર્વર્તન્તે અપ્રાપ્ય મનસા સહ' જેવી છે. જગવાનની અગમ લીલા સમજવા માટે સુદ્ધિત કામ નથી એ માટે, તે જ્ઞાનપૂર્ણ હૃદય જ જોઈએ. આપણે જગવાનમાં મરત બની જઈએ તો જ આપણે એની લીલાનો ભેદ સમજી શકીએ. વળી કબીર સહેન દલતાથી માનતા દતા-આપણી સંસ્કૃતિ પર એ જ વાત માને છે-કે સાત જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવા માટે 'ગુરુ'ની અત્યંત આપરણકતા છે. જ્યાં સુધી આપણને સાચા ગુરુ ન મળે ત્યાં સુધી આપણને કોી સાત જ્ઞાન થતું નથી. કબીર સાહેબનાં ધર્મી ખરાં ભજનોનો એક ગુરુમંદિમાં તરફ જ છે.]

જીવનોન્નતિનો આગ

કેદારનાથજી

આપણી ઉન્નતિની આટે આવનારી જ્ઞાતિઓ પૈકી એક મહાન જ્ઞાતિ એ છે કે કેવળ બાહ્ય વિષયો પડે આપણે સુખી થઈ શકીએ. આજ સને હાથે છે તેને કોનું સમજાવું નથી કે, પોતાની સાથે જેનો જોવાનો કલાક અખંડ સંબંધ છે તે શરીર અને મન સાથે ન હોય તો બાહ્ય વસ્તુના સંયોગથી તે સુખી થઈ શકશે નહીં નીરાંગી, અજ્ઞાન, ખડતલ ને બધી રીતે કાર્યક્ષમ શરીર અને પવિત્ર સ્થિતિ, સ્વાધીન અને અનેક મદદગારો ને સદ્બાવનાઓથી સુજ્ઞ મનના જેવા સુખ ને સદ્બાગ્યના મીઠા સાધનો નથી આ બંને સાધનો જેની પાસે સાત હેઠ તે વિદ્વાન અને ધનવાન હોય તો પોતાની વિદ્યાને ને ધનને એક ઉપયોગ કરીને પોતાની સાથે બીજાઓની ઉન્નતિ પણ તે કરી શકશે પણ એ બેને અભાવે માલુસ પોતાનું જ કલ્યાણ કરી શકતો નથી, પછી બીજાઓના કલ્યાણની તો વાત જ શી? સાડુ શરીર અને સાડુ મન, બંનેની વ્યક્તિના અને સમાજના હિતની દૃષ્ટિથી અત્યંત અવર્યકતા હોવા છતાં આપણે અને આપણે સમાજ એ બાબતમા કેટલા ઉચ્ચ શીએ તે દરેકે પોતા પરથી અને અનુમાણના સમાજ પરથી સમજી લેવું થયે આપણે આપણા સમજના ધરોની તપાસ કરીએ તો તેમા રહેનારના ગત પ્રમાણે કીમતી વસ્તુ અને વાસણૂકસણૂક, સારોપયોગી જાનજાતની વસ્તુઓ સુદર સુદર કેવો અને કમારો મુ શીએ પલગ, ગાદીનકીયા, બાગકેના રમકડા-એટલું જ નહીં પણ કીમતી ફાગીના, ફીરાચોતી, ઝવેરાત તેમ જ ગાયનનકનના અને સનેરજનના

સાધનો પણ મળી આવશે સપતિની વિપુલતા હશે તે પ્રમાણમા મોટર ગાડીધોડા વગેરે વેલવના સાધનો પણ મળશે પણ આ બધા ધરોમાથી શરીર નીરાંગી અને બળવાન બનાવવાના વ્યાયામના સાધનો સેકડે કેટલા ધરમા મળશે? તે જ પ્રમાણે જેના વચનથી મન પવિત્ર, સ્થિતિ અને સ્વાધીન રહી શકે એવા યુક્તકે કેટલા ધરમા મળશે? એ જાતના સરકારે બાળકોને આપવાની અને એવા અવધાસની સગવડ કેટલા ધરમા હશે? એની આપણે તપાસ કરીએ તો આ બાબતમા થઈ શકેનીય સ્થિતિ આપણી નજરે પડશે આથી ઉત્પન્ન સમાજમા હજારે નવસે નવાણુ લોકોની યદ્વા આપણે ધનથી સુખી થઈ શકીએ છીએ એ સમજાવવાનું છે તે સમજશે પણ એ તેમની જ્ઞાતિ છે કેવળ દરિદ્રતાને હીધે સોગવવા પડતા હુ બો ધનપ્રાપ્તિથી જોછા ગાય છે, પણ ધન હોવા છતાં તે સાથે આરોગ્ય, બળ, વિવેક, સચમ, ઉદારતા, સાવધતા અને એક જગ્યાએ કરકસર, એ સુખો ન હોય તો મજલ હુ ખી થય છે એને જેની પાસે ધન નથી હોતું તેમને ખબર હોતી નથી ધનની મહત્વની ધનવાન લોકો આસમ ને સુખના ઝોટા દેખ વે કરી શકે છે અને તેમના બહુ રના દેખાવ અને અપકરણો બધા લોકો ઉતરાય છે પણ તેઓ સાથે જ સુખી એટલે તૃપ્ત હોત તો રાજ જુડા જુડા મુખોની પાછળ શું કામ પડત? તેમનામા બળ છે એમ કહીએ તો શક્તિ અને પરિશ્રમના નાના નાના કામે કરવા આટે નોકર્યાકરની તેમને કેમ જરૂર પડે છે? તે વિના તેમનું કેમ અટકી પડે છે?

તેઓ નીરાળી છે એમ કહીએ તો દર મહિને દાક્તર, વેદ અને દવાને નિમિત્તે સેક્રેટા રૂપિયાનું ખર્ચ તેમને કેમ કરવું પડે છે? તેમનામા સકુનશક્તિ છે એમ માનીએ તો જુદી જુદી શત્રુઓમાં તેમને સિમલા, દાન્જિલિંગ, ઊદી, મહાબળેશ્વર જેવી જુદાં જુદી જગ્યાએ જઈને રહેવાની કેમ જરૂર પડે છે? ધનને કીધે પડેલી ખરાબ ટેવો અને બસનેા રાજ ને રાજ સંતોષ્યા વિના તેમને ચેત પડતું નથી. એ પરથી આપણે તેમને સુખી સમજીએ છીએ. પણ તેમની વાસ્તવિક સ્થિતિ આપણે જાણતા નથી. આખી જિંદગી સુખની પાછળ પડવા છતાં તે તેમને અંગેજી હોતું નથી. તેથી તેમને તે રાજ ચોધવું પડે છે. આવી ભતના લખનમાં જ્યાં ઇન્દ્રિયજન્ય સુખથી સુખી થવાનો પ્રયત્ન ચાલુ હોય છે, ત્યાં માનસિક સ્થિતિ કેવી હોઈ શકે તેનો થોડો વિચાર કરતાં ખાતર આવશે. ધનની કાણે નીતિ, સહાધાર, ન્યાયજુદિ, સંયમ, ઉદારતા, ધર્મનિહા વગેરે સદ્ગુણ હોય તો જ ધનનો સદુપયોગ થવાનો સંભવ હોય છે. તે ગુણો ન હોય તો કેવળ ધન માણસના ચિત્તમાં આશા અને તૃષ્ણા વધારતું રહીને તેને દુર્ગતિ તરફ ધસડી જાય છે. આ રીતે માણસના શરીર અને મનને ત્રાસ કરવાનું કારણ બનાવનાર ધનની માણસને બેઠક ધણા અને મોહ ધવો એ માનવ ભતિતું દુર્હવ છે. આ દુર્હવી અવસ્થામાંથી નીકળવા માટે આપણે વિવેક, સંયમ, અને પુરુષાર્થની જરૂર છે. શરીર અને મનને આપણે અચૂત અને પવિત્ર કરી શકીએ તો આપણું બાક્ય આપણા હાથમાં છે. સુંદર માનવી શરીરતા જેવી સુંદર લવલી વસ્તુ જગતમાં બીજી મળે નહીં; અને નિરોગ માનવી મનના જેટલી પવિત્ર સંગતન વસ્તુ પણ જગતમાં બીજી મળે નહીં એ ખ્યાનમાં રાખીને આ રીતે

બાળતમાં આપણે પ્રયત્નશીલ રહેવું જોઈએ. આજે આપણે સૌંદર્યના ઉપાસક નથી. બહાર રંગ ચોપડીને આપણે સૌંદર્યનો દેખાવ કરીએ છીએ, તેનાથી સૌંદર્ય પ્રાપ્ત થતું નથી. આપણા શરીરમાં બરપૂર લોહી નથી, લોહીમાં નેજા સ્વભાવ નથી, શરીરમા તાકાત નથી, રક્તિ નથી. પછી આપણામાં સૌંદર્ય ક્યાંથી દેખાય? આપણે આપણું પેતાનું શરીર અને આપણું સતતનેતાનું શરીર સુંદર, નીરાળી, ચપાળ, ખડતલ, કાચકામ બનાવવાનો પ્રયત્ન કરીએ અને તે સાથે જ આપણાં મન શુદ્ધ, સ્વચ્છ, સ્વાધીન, શાંત, પ્રસન્ન અને આનંદી કેમ રાખવાં તે રીતી લઈએ તો સૌંદર્યની સાથે માનવતાની ઉપાસના પણ આપણે હાથે થયા કરશે. સદ્ગુણો સિવાય કોઈ પણ ઉપાસના શક્ય નથી. તે માટે આપણે પરિશ્રમી બનવું પડશે, અયશ્રમી થવું પડશે. આવા પીવામા નિયમિત અને પરિમિત થવું પડશે. કામ, ક્રોધ, લોભને કાબૂમાં રાખવા પડશે. મન પવિત્ર, પ્રમદ અને આનંદી રાખવું પડશે. આપણે એ ચોક્કસ સમજ લેવું જોઈએ કે તારકાલિષ્ટ કોઈ પણ ઇન્દ્રિયજન્ય સુખની પાછળ પડવાથી સાચું સુખ મળતું નથી. કાલે તેવા ખાનપાનથી, રંચર અને રવચ્છરી-પણે વર્તવાથી શરીર સાડું હોતું નથી પુષ્ટી બાવાથી બળ વધતું નથી. સ્વચ્છથી જ સુખ મળે છે, શરીર સાડું રહે છે ખાધેલું પચવાથી બળ વધે છે. તંત્રી સંયમ, સાદા ધોર, પરિશ્રમ, પરિમિતતા અને નિયમિતપણું, એ બધા પર આપણે ભાર દોવો જોઈએ, આ બધી બાબતમાં આપણે જ્ઞાનપૂર્વક અને વિવેક-પૂર્વક વર્તીએ તો આપણી અવનતિ ટળશે ને ઉન્નતિ થશે એ વિષે શંકા નથી. પરમાત્મા આપણા પ્રયત્નને યથા આપ્યા સિવાય રહેશે નહિ. અને આપણે પોને, આપણી બાપી પેટી, અને તે માથે જ રુમાળ પણ માનવતાને માર્ગે આગળ ગયા સિવાય રહેશે નહીં.

[જીન બનિયન કૃત પીપિત્તમ પ્રેક્ષક ને અધારે]

અકુલભાઈ

હુ ખામુર રાક્ષસ ભક્તરાજ અને આશા પ્રસાદને ઉપાડીને પોતાના કિલ્લામાં પૂરી દીધા. અહીં તેઓ અને ચાર દિવસ ગોધાઈ રહ્યા. એ કારણ દિવસો ફરમિયાન તેઓને મોતનાં એક ટુકડાંય મળ્યો ન હતો અને પીપને પાણીનું ટીપુ સુદા આપવામાં આવ્યું ન હતું! એ અધાર કિલ્લામાં તેઓ એકલા પડી રહ્યા અને જપાશમાં રાક્ષસે તેઓને અમાત્યુષી ત્રાસ અપ્યો તે બુદો!

રાત્રસ એ બંનેને કિલ્લામાં પૂરી દઈને હરખાતો હરખાતો પોતાની પત્ની પામે ગયો અને જોઈયો: “અની, સામગે જો કે? આજ તો બે માનુસોને પકડી આવ્યા છે આપણી જમીન પર લહેરચી સૂતા હતા એવો મરા હાથમાં સપડાઈ ગયા.”

રાક્ષસી “પણુ તેને પકડીને કર્યો શુ? તેઓને મારીમારીને અધમૂઆ કરી મૂરવા બોધ્યો તો કઈ બેવાની મળા પડે આમ પ્યા રા બા પુ

પૂરી રાખવામાં શી બદાહરી? સમજ્યા કે, સવારે વહેલા જઈને તેઓને બરાબર મેથી પાકે આપણે, તો મને જરા ટાઢક વળે.”

એટલે રાક્ષસ સવારે પોતાનો ઘડો લઈને કિલ્લામાં ગયો અને ભક્તરાજ તેમ જ આશા પ્રસાદને નિર્દય રીતે માર મારવા લાગ્યો. તેણે તેઓને એટલો તો માર માર્યો કે તેઓ બંને બેજાન બની ધરતી પર ઢળી પડ્યા. પછી રાક્ષસ હસતો હસતો ત્યાંથી ચાલ્યો ગયો.

એ રાત્રે તેણે પોતાની પત્નીને એ વાત કહી ત્યારે રાક્ષસી ‘બીબી બીબી’ કરી હસી પડી અને છલકે. કરતી બોલી “એ હો, બધું બહુ મોટી બદાહરી કરી આવ્યા! અરે, એ લોકોને તો તેઓના હાથે જ મરી જતા હેયુ ત્યારે તમારાથી તેઓ ત્રાસી ગયેલા કહેવાય કાલે સવારે જઈને નેઓને કહેલો કે તેઓને હાથે જ તેઓ મરી બાપ, સમજ્યા કે?”

તેથી બીજી સવારે રાક્ષસ ભક્તરાજ અને તેના સાથી પાને જઈને કાયાનક અવાળે જોઈયો: “મૂખાંઓ, નાહક શા માટે આમ હુ ખી થાઓ છો? આ એર ખાધને નિંદગીને અત લાગી હો ને? હુ કઈ તમને છવતા જવા દેવાનો નથી મારા હાથને માર ખાઈ ખાઈને મરી જશે.”

પરંતુ ત્રાસથી પીડાયેલા અવાળે ભક્તરાજ જોઈયો: “અરે જાઈ, અમારો આલ્હો શુને માફ કરે અને અમને છુટા કરવા મહેરબાની કરે. ભગવાન તમારું કાલુ કરશે.”

આ સાંભળીને રાક્ષસ ખૂબ ગુસ્સે થઈ ગયો અને તેઓને મરી નાખવા તેઓ પર ધર્યો, ત્યાંના એકાએક તેને ચકરી આવી જવાથી તે જોય પર પકાઈ પડ્યો, અને કરુ કરી ચક્રો નહિ મોડીવાર પછી તે ઊડીને બહાર આવ્યો ગયો.

રાજ પડી એટલે રાક્ષસને થયું, ‘લાવને, ઘેર જાશ જતા પેલાઓને જોઈ આવું મારી

સલાહ માનીને તેઓએ જિંદગીનો અંત આણ્યો. હોય તો સારું.' પણ જઈને જુઓ છે તો એ બંને જણા પેદાશની સીસા પાડતા હોય પર પડ્યા હતા. નિર્દય માર અને જૂન-તરસથી તેઓ અધમૂઆ બની ગયા હતા અને માંડ માંડ ધામ લઈ શકતા હતા!

રાત્રે રાક્ષસને તેની પત્ની કહેવા લાગી: "એ લોકો તો એ જ લાગના છે. આવતી કાલે એ લોકોને બહાર મેદાનમાં લઈ જશે અને ત્યાં તમે મારી નાખેલા ખીના ફેંદીઓનાં હાડકા અને ઝોપરી બતાવીને કહેશે કે એકાદ અઠવાડિયામાં તમને પણ ફાંસી નાખીને આ દશાએ પહોંચાડીશ."

સવાર પડી એટલે રાક્ષસ કિલ્લામાં ગયો અને બક્તરાજ તથા તેના સાથીને બહાર ધસી લઈ જઈ હાડકાં અને ઝોપરી બતાવી બોલ્યો: "તમારા જેવા યાજ્ઞિકોની આવી દશા મેં કરી છે, કારણ કે તેઓએ શન વિના મારી માલિકીની જમીનમાં પગ મૂક્યો હતો, અને જ્યારે મને મન થયે ત્યારે તમને પણ આમ થીરી નાખીશ. અઠવાડિયામાં તમારા પણ આવા જ હાલ થવાના છે." એમ કહી તે બન્નેને મારતો મારતો કિલ્લામાં પાછો લઈ ગયો અને શય કરીને પોતાને ઘેર આવ્યો ગયો.

તે રાત્રે બક્તરાજ અને તેના સાથી પ્રભુને આજ્ઞા હાથે પ્રાર્થના કરવા લાગ્યા: "હે કયાળુ પરમાત્મા! તું જ અમારો એક આધાર છે. આ ત્રાસમાંથી અમને હવે મુક્ત કર..." આમ પ્રાર્થના કરતાં કરતાં અધરાત યઈ ગઈ અને સવાર પણ પડી ગઈ. એવામાં બક્તરાજ એકદમ ઝગમગીને ઊઠે. યઈ ગયો અને બોલ્યો: "અરે, હું કેવો મૂર્ખ છું! મારા ગળવામાં એક સાવી છે. તેનો તો ઉપયોગ કરવાનું જ હું ભૂલી ગયો! લાવ, જરા અજમાવી તો જોઈ." એમ કહી તેણે

૨૮૬]

કિલ્લાની એ ચોરડીના દરવાજાને લગાડી નેઈ ત્યાં તો બારણું ઊઘડી ગયું! બંને જણ હડપથી બહાર નીકળી ગયા. કિલ્લાના બહારનો દરવાજો પણ બંધ હતો, તે પણ એ યાત્રીથી ઊઘડી ગયો. પરંતુ તે ઘણો સજાગ યઈ ગયેલો હોવાથી ઊઘડતી વખતે તેનો અવાજ મોટેથી થયો! એ અવાજ સાંભળીને રાક્ષસ બળી મયો અને પોતાને દડા લઈને તે બક્તરાજ તથા તેના સાથીની પાછળ દોડ્યો. પણ એવામાં તેને એકાએક ચક્રી આવી ગઈ અને તે લોંબ પર પટકાઈ પડ્યો.

આ તકનો લાભ લઈ બક્તરાજ અને આશાપ્રસાદ ઝડપેસે રાક્ષસની બુમિ-માંથી બહાર નીકળી ગયા અને પોતાના સાચા માર્ગે આવી પહોંચ્યા.

તેઓ આગળ ને આગળ જવા લાગ્યા, છેવટે તેઓ 'આનંદ પર્વત' પાસે આવી પહોંચ્યા. ત્યાં ઉપર જઈને જુઓ છે તો બધે બાજબગીચા, મોટી મોટી વાડીઓ અને ખળ-ખળ વહેતાં ઝરણાઓ આંખને ઠારી હેતા હતાં. બક્તરાજ અને આશાપ્રસાદ આનંદથી પુલકિત બની ગયા. તેઓ બંને જણાએ ઝાઝ પચી કૂળ તોડીને પેટ ભરીને ખાધાં, ઝરણાનું શીતળ જળ પીધું અને ફાયપગમેં પીધને થોડી વાર વિસામે ખાવા તેઓ ત્યાં બેઠા.

તે પર્વત પર ભરવાટો શહેતા હતા. એ બજલોટોએ એ બંને જણાનું સ્વાગત કર્યું અને અભયથી પમાટે એવી વસ્તુઓ કેપાડી. પ્રથમ તેઓ તેમને એક ટેકરીની ટોચ પર લઈ ગયા: તેની એક બાજુ ગ્રીધી અને ઊંડી હતી. એ ખાઈમાં જેવા તેઓએ બક્તરાજ અને આશાપ્રસાદને હાથ.

તેઓ બંને જણ ખાઈમાં જુઓ છે તો નીચે તળેથીમાં ફેટલાથ માથાઓનાં હાડાંને દગપડ્યો હતો! એ બતાવીને લરવડે (અનુ. ૫૦ ૨૦૨)

પ્રયાસના પુ

ધર્મનો વિવેક

એક વખતે ભગવાન

પુદ્ર શાવરતીમાં વિહાર કરતા હતા, ત્યારે ભગવાને કિશુઓને મંબોધીને કહ્યું:-

“કિશુઓ! અહીં કેટલાક કિશુઓ મેં કહેલા ધર્મને સાંભળે છે મેં તેઓને સૂત્ર, વ્યાકરણ, ગેધ્ય, ગાથા, ઉદાન, જાતક આદિ જુદી જુદી રીતે ધર્મને ઉપદેશ આપ્યો છે. પણ કિશુઓ! તમારા માથી અનેક આ ધર્મના અર્થને પારખી શકતા નથી, તેનો આશય સમજતા નથી અને તેને ધારણ પણ કરતા નથી અને પાઠ કર્યા કરે છે, બીજાઓના શ્રુત થવા માટે એવું રાજ્ય કર્યા કરે છે અને એ રીતે ધર્મને કેવળ પડકી શખે છે. પણ એનો સાચો ઉપયોગ કરતા નથી.

“કિશુઓ! હું તમને પાર જિતવા માટે નાનકડા હોડાકાની માફક ધર્મને ઉપદેશ આપુ છું, નહીં કે તેને માત્ર પકડીને બેઝી રહેવા માટે સાંભળો, હું તમને મમ્મજાતુ છું.”

“માડું જાનતે!” કિશુઓએ સાંભળવાની તત્પરતા બતાવતાં કહ્યું.

ભગવાન બેઠ્યા = કિશુઓ! કોઈ એક માણસ પ્રવાસે જતાં એક મોટા જળાશયની પાસે આવી પહોંચ્યો. તે જ કિનારા પર બેસી હતો એ ભાગ જહુ જ એજમ અને

મઢઈથી હાથ પગ હલાવીને મહેનત કરીને શેમ કુશલ સામે પાર કા ન જાઉં?” ત્યારે હે કિશુઓ! તે માણસ તરાપો બનાવીને કુશળતા બાપરીને સાચે કિનારે પહે ચી જાય છે. પોતાના કામમા સફળ થવા પછી, પાર જિતયા પછી તેના મનમા યાચ: ‘આ તરાપો મને ઘણો ઉપયોગી નીવડ્યો છે. એની સહાયથી હું પાર જિતવી શક્યો. તો પછી હું આ તરાપાને માથા પર શખી કે ખતે ઉપાડી લઇ જ્યાં જાઉં ત્યાં શાયે શા માટે ન લઈ જાઉં?’ તો હે કિશુઓ! આ પ્રમાણે કરનાર માણસને તમે કહો ‘જાનતું’ પાલન કરનારો માનો ખરા?”

“ના, જાનતું!”

“કિશુઓ! એ માણસ એમ કરવાથી - એ તરાપાને ઉપાડીને અગળ પ્રવાણ કરવા લાગે તો - નકાચો હેરાન જ થશે અને હે

પદમનાભ શ્રી. જેની સંકટથી બરેલો હતો.

ન્યારે સામેનો કિનારો શેમયુક્ત અને બચરહિત હતો. પરંતુ એ સામે પાર લઈ જવા માટે ત્યાં ન હતી નાવ કે ન હતો પુલ.

ત્યારે તે માણસને થઇ આવે: ‘ઓહો! આ તો મહાન જલાશય છે અને તેને પાર કરવા કશું સાધન પણ નથી! તો પછી હું ધામ, લાકડાં, પાંદડા વગેરે લેગા કરીને શા માટે એક તરાપો ન બનાવી લઉં?’ અને એની

સિદ્ધિઓ! તે ઉત્તીર્ણ, ખારંગત માણસને એ
એમ થાય : ‘આ તરાપાએ મારા ઉપર ઘણા
ઉપકાર કર્યો છે. એની સહાયથી હું પાર
જીત્યો છું. તો પછી આ તરાપાને હવે અહીં
જ મૂકીને, પાણીમાં જ તરતો રાખીને
આગળ જાઉં અને જે કામ માટે તે મને
ઉપકારક થયો છે એ કામ સારુ હવે હું આગળ કાં
ન પ્રયાણ કરું?’ સિદ્ધિઓ! આ પ્રમાણે કરનારો
યોગ્ય કર્તાવ્ય બાળવનારો કહેવાય કે નહીં?”

“હા જાન્યો!”

“તેવી જ રીતે હે સિદ્ધિઓ! પાર જવા
માટે જ મેં તમને ધર્મનો ઉપદેશ આપ્યો
છે; નહીં કે, તેને પકડી રાખવા માટે. ધર્મનો
તરંગ નકાલો જાતો ન. ઉપાદેશો, એને
ઉપયોગ કરતો.”

“કુલ્લોપમે સિક્ષ્યમે મયા ધર્મમે
રસિતો નિદ્યરણુથાય.”

(પાર જવા માટે, નહીં કે પકડી રાખવા માટે.)

કલાકારનું જીવન

કાકા કાલેસકર

ધર્મર પોતાનો સૌંદર્યનો સંદેશો જામે તેની મારફતે આપી શકે છે; જેમ
પેલા અમલને રાખનો કાગળ આજી આપનાર ટપાલી જામે તે હોઈ શકે
છે. પણ શું કિંચ સંદેશ વહન કરનારને માથે કરી ફરજ ન જ હોય?

પુરાની વહી વહન કરનાર નખીએ પોતાનું જીવન જેમ શક્તિથી તરંગોળ
કરી મૂક્યું હતું તેમ કળાકાર પણ પોતાનું જીવન મનુષ્યહિતચિંતક, સેવામય,
પ્રેરણાપ્રદ, નિર્મળ અને દીક્ષિત એવું કેમ ન કરી મૂકે?

એટલે જેનામાં કંઈ પણ કળાની શક્તિ છે, કળા તરફ જેનું કંઈ પણ
સ્વાભાવિક વલણ છે તેણે ‘કેવળ કળાકાર’ થઈને સતોષ ન માનતાં
પોતાનું જીવન એ કળાના અવતારને ધારણ કરી શકે એવું ઉદાર, ઉદાત્ત
અને ઉત્સુગ કરવું જ જોઈએ, સંસ્કૃતિના સર્વ પાસા સાથે એનો સમસાધ
હોવો જોઈએ. પુરાણ અને ઇતિહાસ બંને સાથે એની ઊંડી ઝોળખાણ હોવી
જોઈએ. સમાજશાસ્ત્રથી અને માનસશાસ્ત્રથી તે અપરિચિત તો ન જ હોવો
જોઈએ. આટલા જ્ઞાન સાથે આવતી સંસ્કારિતા એ બગલાની સાપુતા જેવી
ઉપરઉપરની ન હોય પણ એનું આધુન જીવન કારુણ્યમય અને પ્રશંકામય
હોય તો જ એની કળાકૃતિ માધુર્ય ઊંચું કરીને જોાલી શકે, હાથ ઊંચા
કરીને દુનિયાને આમંત્રણ રજૂ શકે, અને અંતે એ જ હાથે જીવન-વીરોને
આશીર્વાદ પણ આપી શકે.

હું માનું છું કે મને મારું જીવન, મારી ભૂદિ અને મારું જ્ઞાન મારા માનવજંતુઓને જ્ઞાન
આપવા માટે જ મનેલાં છે. હું માનું છું કે મારું સવચ્ચાન એ પણ એક સક્રિય છે એને તે આજ
રોડે માટે મને ધીરવામાં આવેલી છે; એ સક્રિય અગ્નિ જેવી છે, અને એ અગ્નિ જ્યારે વધરાતો
હોય છે ત્યારે જ અગ્નિ રહે છે. હું માનું છું કે મારા જીવનનો એક જ અર્થ છે કે મારે મારું
જીવન મારા અંતરદીપની પ્રેરણા પ્રમાણે ગાળવું અને મારે એ દીપને માણસો આગળ ઊંચી ધરવો
જેથી તેઓ એને જોઈ શકે.

—દોસ્તોય

આત્માની શક્તિ

એમ કહેવાય છે કે નેપોલિયને, જેણે કેટલાય દેશોને પરાજિત કર્યા હતા. જ્યારે તે હારી ગયા પછી સેન્ટ હેલેનામાં કેદી તરીકે હતો ત્યારે એક દિવસે આવા શબ્દો ઉચ્ચાર્યા હતા. “આખરે આજે મને જ્ઞાન થયું કે તબવાર કરના પછુ અનેક ગલી તાડાતવાળી પરતુ માણુમનો આત્મા છે.” આપણે કદાચ ચીએ છીએ કે તેના આ શબ્દો ખાણ કેટલી શાંતિ અને આનંદ સમયેવા હશે પરતુ એને આ સત્યનુ જ્ઞાન થયા પછી જો એ પોતાના દેશમાં પાછો ફર્યો હોત અને આ સત્યનો પ્રચાર દેશમાં કરવા લાગ્યો હોત તો દેશમાં તેને તીરોની કડીથી બીની જ નાખ્યો હોત.

માનવ-શક્તિના એ તેના આત્મા અને દેહ વચ્ચે આવતું એક સતત ‘મહાભારત’ છે. અંતે જય તો આત્માનો જ થવાનો છે, પણ એ દરમિયાન તેનું શરીર જેટલી પોતાની હોશિયારી અને હિંમત બતાવી શકે એમ હોય તે બતાવશે પરતુ જેમ જેમ મનુષ્યવતિ વધારે ને વધારે આત્મવશ થઈ પોતાનું ‘પાન બંધ’

શુરવાય મલ્લિકૃષ્ણ
 હવન થકશે અને ગાળશે, તેમ તેમ આદિ સાનો ઉદય જગતમાં વધારે ને વધારે થતો જશે.

જ્યારે માણુમના આત્માનો સતત અને સમાન (Constant) સંબંધ પ્રભુ સાથે થાય છે ત્યારે અભિવ્યક્તિની શક્તિ તેની પાછળ જિતી રહે છે. દરેક વ્યક્તિને તેની જાણી હવનપાત્રમાં એક વગ એવું નક્કી કરવું પડે છે કે તે પોતાના કાયમના કાથી તરીકે ભગવાન શ્રીકૃષ્ણને હાથે છે કે શ્રીકૃષ્ણની સેનાને પરતુ પ્રથમ તો તેને તેની શારીરિક શક્તિમાં જે વિશ્વાસ છે અને એનો તેને જે એન્ડો મોડ છે એનો તેણે પોતાની સાધનાથી હાથ કરવો પડશે.

જુદા જુદા સમયે જે અવતારો આપણી વચ્ચે આવે છે તેઓના આવવાનો એક જ મુદ્દો હોતો નોર્મલ—અર્થાત પાણુસને બદ આપવાનો—કે તેની સાચી શક્તિ તેના આત્મામાં જ છે અને આત્મભગ જ સૌથી ઉત્તમ અને જિત્વી કોટીનું જ છે.

તો આકાશના તારાઓ દરરોજ મધરાતે
નિઃશબ્દ ભાષામાં આપણને જોવો સંદેશો
આપે ॥ કેઃ અહિંસા જ સત્ય અને સાચી
સત્તાનો માર્ગ છે.

(અંગ્રેજી 'ગીતાજલિ' કાવ્ય ૮૯)

પ્રભુગૃહમાંથી આવ્યું ને દિન વીરો કેરું દળ,
તે દિન ક્યદાં દત્તું છુપાયું વિપુલ વીરોનું બળ ?
ક્યદાં ક્ષતાં બપુતર, ક્યાં ખાંડાં,
શીશુ હરિશ્ચ અતીશ બિચારા,

ચોદિશથી વખાંતાં માથે બાણો અગમંજ,
પ્રભુગૃહમાંથી આવ્યું ને દિન વીરો કેરું દળ,
પ્રભુગૃહ માટે હરિયું ને દિન વીરો કેરું દળ,
તે દિન ક્યદાં છુપાયું માણુ વિપુલ વીરોનું બળ ?

ધનુષ્યબાણ ખાંડા ક્યાં ખસિયાં ?

શાંતિ કેરું હાર્ય વિકસિયાં,
માલ્યા ગયા પ્રકીર્ણે આખા જીવન કેરું ફળ,
પ્રભુગૃહ માટે હરિયું ને દિન વીરો કેરું દળ,
[અનુબંધ નમીનદાસ પારખ]

સરદારશ્રીની વાણી

સંપીને રહેશો તો કુળી ઘરો.

× × ×

સાચો ગૃહસ્થ તે કહેવાય ને એક વિષયમાં
પૂરેપૂરું જ્ઞાન મેળવે. દરેક વિદ્યાર્થીએ
પણ કોઈ એક વિષયમાં પરિપૂર્ણ જ્ઞાન
મેળવવું જોઈએ. બાકીના વિષયમાં અપૂર્ણ
હોય તો ચાલે. પણ જ્યાં વિષયમાં અપૂર્ણ
રહે તો આ દુનિયામાં ન ચાલે.

× × ×

હાથપગનો ઉપયોગ ધરો જોઈએ. મગજ
અને હાથપગ વચ્ચે અંતર ન જોઈએ.

× × ×

જગતમાં તમારે તરફ હોય તો હાથપગ
ઉપર ચારોસો રાખો; મહેનતની સાથે
મહોબત રાખો.

× × ×

મફત બીજ મળે તેની કિંમત જોઈ
થઈ જાય છે. પરિશ્રમથી મેળવેલી વસ્તુની
કિંમત સરામર અંકાય છે.

× × ×

તમે તમારી શક્તિ પ્રમાણે મર્યાદા આંકે.

× × ×

નેને પુણ્યમન પ્રિય હોય છે તેને સાચી
વાત મીઠી ભાષામાં કહે તે પણ કડવી લાગે છે.
૨૯૦]

આયુષ્ય ધમજીવીએનો છે, બેદાખાનારનો
નથી. છુદ્ધિવાદનો જમાનો ખતમ થયો છે.

× × ×

મળા રાજ્યની ભૂલ ભોલા કરે તેથી કંઈ
નહીં મળે. તેણે પોતાનો ધર્મ પણ પાળવો
જોઈએ.

× × ×

સેવાધર્મ કહ્યું છે, કાંટાની પધારી પર
સૂવા જેવો છે.

× × ×

સત્તામાં નેટલો મોઢું છે, પદવાનાં ભોજન
છે તેટલાં સેવાની સત્તામાં પણ પડેલાં છે.

× × ×

યોગે ત્યાગ કરનારને હિંદુસ્તાનમાં લોકો
પૂજે છે. એથી તો લાગે પાખંડીઓ પૂજાય
છે. ભગવું પહેર્યું જોડલે ભોળો હિંદુ તેને
સાધુ માને છે. ભગવાંધારી જોડલા સાધુ નથી.
તેમ ધોળી ટોપી ને ધોળું કુશું પહેર્યું
જોડલે ગાંધીને માણસ નથી યઈ જતો.

× × ×

શુભામી એવી ચોજ છે કે લાંબે ગાળે
મીઠી લાગે છે. શુભામને છૂટવું ગમતું નથી.
પંજીરાના પક્ષીની જેમ સ્વતંત્રતાની ભાવના
એનામાંથી બીટી જાય છે. પણ શુભામીમાં રાજ્ય-
નારને જેનું કલક, રોય લાગે છે. (માણુ)

ખ્યારા બાપુ

અહિંસાની સમજ

કિશોરલાલ ઘઠ્ઠા મરાઠવાળા

એક વાર મારા મિત્ર, પોતાની પત્ની તથા છોકરાઓ સાથે નદીએ નહાવા ગયા હતા. સાથે હું તથા બીજા મિત્રો પણ હતા. મારે તથા બહેનને નહાવું નહોતું તેથી અમે કિનારા પર બેસીને જોતા હતા. બીજા પણ બેચાર જોવાવાળા હતા. આઠી નદીમાં ઊતર્યા મારા મિત્રના નાના ઝાકરાને તરતા આવડતું નહોતું, અને તે હિંસે તે શીખવાનો પ્રયત્ન કરતો હતો. એ સોળેક વર્ષનો હતો. મારા મિત્ર એને કાગણથી શીખવી રહ્યા હતા. ઊંડા પાણીમાં ભળી જાય તો સળંગતા હતા. બીજાઓ તો ઊંડા પાણીમાં જઈ તરવાનો આનંદ લૂટતા હતા.

ચોથી વાર છોકરાને અકાસ કરાવી મારા મિત્ર એને ઓછા પાણીમાં મૂકી બીજાઓની સાથે ઘડી ગયા. એ એકલો છીછગ પાણીમાં તરવાનો અકામ કરતો. ત્યો ઘાટ પરના સૂર્યે જોવાવાળાઓનું ધ્યાન મઠ્ઠા પ્રવાહમાં મજા કરવાવાળાઓ. પ્રત્યે હતું. માત્ર એમાં જ આખો અપવાદરૂપે હતી એ બે આખે તો એ છોકરા ઉપર જ ચોટેલી હતી. “એજે, ત્યા પાણી વધારે છે”, “ત્યા જરા સહાય”, “અરે, આ બાળુ આવી જાને”, “કેવો મૂર્ખ છે તું !”, “કહ્યું કે એ બાળુ ન જઈશ તોયે તે બાળુ જ જાય છે.” વગેરે હુકમોની ધાર મના મોઢામાંથી છૂટ્યા કરતી હતી. છોકરો મજાસતો નહોતો અને કઈક એવુયે ચતુ હતું કે હવે હું કઈ નાનો નથી મારી સહાય હું લઈ શકું છું. મા તકામી જ ચિતા કરી ગેઠ ટોક કર્યા કરે છે. પણ મા યોડી જ તેને તેના જુવાનીના અભિમાનની દૃષ્ટિથી જોતી હતી? એના પતિ અને ચોગી દીકરા પણ ત્યા

તરતા હતા તેઓ ઊંડા પાણીમાં હતા. સા પૂછતા, કઈ બેજમ હોય તો તેઓ ખેડ હતા પણ બહેનને વિશ્વાસ હતો કે તેમ તો તરવામાં કુશળ છે, અને આ છોકરો નર એ બધે સોળ વરસનો થયો હોય, પણ જ પાણીમાં તે એને ધાવણા બાળક જેવો જણાતો હતો. આથી જ્યારે બીજા પ્રેક્ષકોનું ધ્યાન તરનારાઓની અમતો પર ફરતું હતું, ત્યારે મા ધ્યાન આ છોકરાની હાલતમાં પર ચોટેલું હતું. બીજા જોવાવાળા અને આ માની વચ્ચે શો બેઠ હતો? શું કામ એવું ધ્યાન એ છોકરાના નીરસ પ્રયત્નો પર જ એકાગ્ર થયેલું હતું? બીજાઓની જેમ તે પણ મોનાઓની અમતોને કેમ કુતૂહલથી જોતી નહોતી?

એ કોઈ સી આ લેખ વાચશે તો કહેશે કે આ તે શું સવાલ છે? આ તો બિલકુલ સ્વાભાવિક વાત છે એની જ આખે અમે હોત અને અમારો દીકરો ત્યા હોત તો અમારી દશા પણ એવી જ થાત અમને તો સમજતું જ નથી કે આમાં સવાલ શ્રદા જેવું શું છે?

પણ સવાલ તો એમ લીધે છે કે તો પછી બધા જોવાવાળાઓની મનોદશા એવી કેમ નહોતી? જવાબ એ જ કે, બીજા જોવાવાળા માત્ર આખોથી જોતા હતા, હૃદયથી-એને માના હૃદયથી-જોતા નહોતા. આથી આખોને જે મજાદાર લાગતું હતું તે બાળુ તેમનું મન પણ જેવાનું હતું. માતાની દશા જુદી હતી એની આખો રવનત્ર નહોતી તે જોના. હૃદય ભેડે જાયેલી હતી અને એ હૃદય આ વખતે એ શિખાઉ છોકરા પર પ્રેમથી ચોટેલું હતું.

એ વાચક માતાના અને બીજા પ્રેક્ષકોના હૃદય વચ્ચેના આ બેઠને સમજી શકે તો એ

અહિંસાને શમજી શક્યો. સર્વે પ્રાણીઓ પ્રત્યે પોતાના દીકરા પ્રત્યે ભોતી હતી, એમાં જ એક દૃઢપથી નોંધુ, જે દૃઢપથી આ મા અહિંસાની સમજ છે.

મોતનું કારણ

ચક્રવર્તી

એક વાર એક સૂરી બજાર જઈ રહ્યો હતો. એવામાં રસ્તામાં તેણે કાળા ઘોડા ઉપર સવાર થઈને જતો એક બિહામણો માણસ મળ્યો. સૂરીએ પૂછ્યું: “ભાઈ, તમે કોણ છો?”

“હાં, તમે મને ન જાણ્યો? હું તો પ્લેગ છું.”

સૂરી કહે: કેટલાક તમને મરડી તરીકે જાણે છે ખરું ને? આ તરફ તમારી સવારી ક્યાં જઈ રહી છે?”

પ્લેગ બોલ્યો: “હું દમાસ્કસ જઈ છું. ત્યાં અસંખ્ય માણસોનો એળો મળ્યો છે. એટલે ત્યાં મને પૂરતો ખોરાક મળી રહેશે.”

સૂરી કહે: “ભાઈ, તમે જ્યાં જાઓ છો ત્યાં સત્યાનાશ વળી જાય છે! તમે માણસોને મારવામાં જરા પણ વિચાર કરતા નથી. કેમ પણ કામને અમુક મર્યાદા તો હોય જ ને?”

પ્લેગ બોલ્યો: “હું પણ મારા શિકારની મર્યાદા નક્કી કરું છું. આ વખતે મારે દશ હજાર માણસો પૂરતા છે. દશ હજાર કરતા એકેય વધારે લોગ મને ન ખાયે.”

એ વાતને યોડા દિવસ વહી ગયા. પેલા સૂરીને ખબર કાઢતાં એવા સમાચાર મળ્યા કે, દમાસ્કસમાં ભયંકર પ્લેગ ફાટી નીકળતાં ત્રીસ હજાર માણસો માર્યા ગયા છે. સૂરીને થયું, “પ્લેગ મને જૂઠું કહીને ગયો છે. હવે અહીંથી પસાર તો થાય, પછી એની વાત છે!”

યોડા દિવસ પછી પેલા સૂરીને પ્લેગનો લોટો થઈ ગયો. મૂંઝીએ કહ્યું: “હાં પ્લેગભાઈ, તમે તો મારે જુઠાળોલા છો. તમે તો ફક્ત દશ હજાર માણસોને જ મારવાની વાત કરતા હતા ને? તો પછી ત્રીસ હજાર માણસોનો શા માટે લોગ લીધો?”

પ્લેગ કહે: “સાંઈબાવા, આમ શરૂ થવામાં સાર નથી. મેં તો દશ હજારથી એક પણ વધારે માણસનો લોગ લીધો નથી તમને જૂઠું કહેવામાં શો લાભ?”

સૂરી એ સાંભળી જરા ચીડાઈને બોલ્યો: “તો પછી મને જે સમાચાર મળ્યા છે તે ખોટા અને તમે કહો છો એ સાચું, એમ તમારું કહેવું છે ને? દમાસ્કસથી કેટલાય લોકોએ મને ત્રીસ હજાર માણસો મરણ પામ્યાના સમાચાર આપ્યા છે; તો શું એ બધા માણસો ખોટા અને તમે એકલા સાચા ખરું ને?”

પ્લેગ બોલ્યો: “સાંઈબાવા જરા ધીર પડો. સાચી હકીકત તો એ છે કે, જે ફક્ત દશ હજાર માણસોનો જ લોગ લીધો છે; પરંતુ બીજા ત્રીસ હજાર માણસો તો બીકના માર્યા જ મરણ પામ્યા છે! માણસો મોતની બીકથી અચરમ જઈને પોતાને હાથે મરી જાય એમાં મારો શો ફાયદો?”

[આપુછ અહિંસાના સિદ્ધાંતના કસતી હતા. જેમ કોઈ સોની સોનગી પારખ કરવા માટે કસોટી પર સોનાને કસી જુએ છે, તેમ આપુછ પણ કોઈ પણ વાતને અહિંસાની કસોટી પર કસી જોતા હતા. (અવસ્થ એમનો અહિંસાનો સિદ્ધાંત સત્ય પર જ સંપૂર્ણતઃ અવલંબતો હોવાથી અહિંસાની એમની ખીખીમાં સત્ય અનુચિત હોય જ.) આમ ઉપવાસ વિષે પણ વિચારતાં આપુછ તેને અહિંસાની કસોટીએ કસી જુએ છે.

આપુછ પોતાને કદી જરાયે મહત્ત્વ આપતા નહોતા. ‘અદ્વાત્માને આપવાને સારુ સત્યનો મજા કદી ટૂંકો ન જોતો’ એવો તેમનો દૃઢ આગ્રહ હોવાથી પોતાના વિષે કોઈ જરાય વધારે પડતું કહે અથવા એમના ઉપર કોઈ ગુણનો વધારે પૂડનો ભાર ચૂકે તો તેઓ પોતાની સાચી સ્થિતિ દર્શાવવાનું કદી ચૂકતા નહિ. તેઓ તો પોતાના નિર્દય આત્મરીક્ષક (Severe Self-examiner) હતા. તંદુરસ્ત, આપુછમાં નમ્રતા ભારેભાર હતી આ વાતની પ્રતિતિ આપણને આ વખતના પત્રમાં થાય છે, અને એ જોતાં આપણને સર આશ્ચર્ય નહીં ‘મુઠનું’ પેનું જગવિખ્યાત વાક્ય યાદ આવે છે. ‘મારી સાથે વિસ્તરેલા વિરાજ મહાસાગરને તીરે કંઠરા પીચુતા બાળક જેવો હું તો છું.’]

ભાઈ પ્રભાશંકર,

ઉપવાસ વિષે આપણામા મતભેદ નહોતો. તે અહિંસા જેવી વસ્તુ જગતમાં હોય તો ઉપવાસને નાનું સરખું પણ સ્થાન મનુષ્ય

જીવનમાં છે. સુચાતીત હોવાનો એ કદી ટાલો ક્યો નથી એ સ્થિતિ છૂટું છું પણ હજી તો હજારો જીવન દર પડ્યો છું.
૨૪-૮-૩૪ મેહનદાસના વંં માં

આપુની પાંચ ભેટ

અજકૃષ્ણ આંતરીક્ષા

વહેવારુ દુનિયાને આપુછએ પાંચ મુખ્ય ભેટ આપી છે.

સામાજિક, રાજકીય ને આર્થિક પરિવર્તન માટે:

૧. એક નવું શસ્ત્ર—સત્યાગ્રહ. જેમાં ‘અમારી સર્વે’ પ્રકારના કષ્ટ સહન કરવાની શક્તિનો તમારી હરેક પ્રકારની કષ્ટ આપવાની તાકાત સાથે, અમારા આત્મબળનો તમારા શારીરિક બળ સાથે સુખબલો કરે છે. અમે તમારો તિરસ્કાર નહિ કરીએ, પણ તમારો હુકમ નહીં માનીએ, તમે ગમે તે કરો, અમે અમારી સહનશક્તિથી તમને ચક્રવી નાખીશું. અને આઝાદીની આગળ દરમ્યાન અમે તમારા હૃદય અને વિવેકબુદ્ધિ પર એવી અસર પાડીશું કે છેવટે અમે વિજયી થઈશું. અમારો વિજય એવડો હશે—અમે અમારી આઝાદી તો મેળવીશું જ, પણ તેની સાથે અમે અમને જીવનમાં રાખનારાઓને પણ છોડી દઈશું.”

૨. સાધને માટેના સાધનની શુદ્ધિ. શુભ સાધ્ય અશુભ સાધનથી હરગિજ મેળવી ન શકાય. સાધન ખરાબ હોય તો સાધ્ય પણ ખરાબ હોય.

૩. પોતાના સિદ્ધાંતો માટે સહન કરવાનો ને મરી ફીટવાનો દૃઢ સંકલ્પ.

૪. પોતે ન અપનાવી શકે એવો કોઈ આદર્શ ન હોય.

૫. નૈતિક દુનિયા એક છે અને તેથી બંધિત હોય કે સમાજ હોય અથવા આપુ. રાષ્ટ્ર હોય સૌનાં આચરણ એક હોવાં જોઈએ.

૨૬૪]

આરાબાપુ

તરંગ, વિચાર, આશ્રય, અને સંકલ્પ

સાગરમતી આશ્રમના વિદ્યાર્થીઓના કામ માત્ર તથા એમની પ્રગતિ તથા શિષ્ય બાળક એક વિદ્યાર્થી તરીકે એ બાપુજીને એક વાર ફેટલીક વિગતો લખીને આપી હતી. જેમાં ફરિયાદોએ હતી અને સૂચનો પણ હતા. એના જવાબમાં બાપુજીએ મને ઠીક ઠીક સમજાવ્યો અને એક વાર ઉપર એમણે આશ્રમ બાર મૂક્યો કે તરંગ એક વસ્તુ છે અને વિચાર બીજી વસ્તુ બહુ તરંગ સારા નહીં, તરંગો કરવાથી ચિત્ત ડોળાઈ જાય છે અને એવું કૃષ્ણ બાપુએ જ મને છે એ અસ્થિર બુદ્ધિનું અપ્રત્યક્ષ છે.

વિચાર માણસને ચડાવનારી વસ્તુ છે. જે કામ, જે પરિસ્થિતિ આપણી માથે આવી પડે તેનું મનથી પૂરેપૂરું પરીક્ષણ કરવું અને સારામાર સમજાવ્યો એવું નામ વિચાર પ્રાર્થના કરતાં આઠે આવે, જિથ બગાડે, કામ કરવાની એકાગ્રતા ફીવી કરે એ વિચાર નથી તરંગ છે. અને તરંગમાં આપણે ઘણી વાર ખોટું રહેતે ચઢી જઈએ છીએ જે કામ કરવાની આ જાણી શક્તિ ન હોય એની ચર્ચાઓ ઉમેળવા કરવી એ શક્તિનો બગાડ છે જેનાથી આપણી શક્તિ વધે તે વિચાર કહેવાય અને ઘટે તે તરંગ કહેવાય.

એ જ પ્રમાણે બાપુજી આશ્રમ અને સંકલ્પમાં ખોટો ભેદ પાડના હતા. કોઈ કહે છે કે હું ચાર વાગે જીડવાનો આશ્રમ રાખીશ, મારા કપડા બંને ધોવાનો આશ્રમ રાખીશ, મરી-મસાલા ન ખાવાનો આશ્રમ રાખીશ, તો બાપુજી કહેતા કે એ બધા

મૂઠી-વાદ છે. એ નિયમનું પાલન કરવા પહેલાં જ છટકભારીની ગોઠવણ એમાં રહેલી હોય છે. અને આગળ જતાં નિયમ પાળવામાં મન ઘોંટે તેના કરતાં એ નિયમ આવો હડસેલવાના બદલામાં મન મોળવા લાગે છે. જ્યારે સંકલ્પમાં તો કોઈ પણ જાતની છટકભારીને અવકાશ હોતો નથી, મન મોળું પડે તો પણ સંકલ્પના જોર સામે એવું કંઈ ચાલતું નથી. સંકલ્પ, ક્ષીપ્રો એટલે એને પાર પાડવામાં માણસે પોતાની શક્તિનો, જાલુએ જાલુ ખર્ચી નાખવાનો હોય છે.

વિચાર અને સંકલ્પની શક્તિ વધારવી એ જ સાચી ફેળવણીનો આદર્શ ગણાય. અને એ એક વાર એવી ફેળવણી કામ જનતાને મળે તો એના જીવનમાં બહુ ભારે પ્રગતિ થવા વિના રહે જ નહીં. અને આપણા સમાજમાં ખરેખરી ક્રાંતિ આપો આપ સાથ

જેઓ ક્રાંતિ-ક્રાંતિના પાકારો કરે છે અને પછાડા મારીને ક્રાંતિ લાવવાના પ્રયાસો કરે છે, એ કાચા પ્રયાસ હોય છે. એમાં વિચારનું જોર નહીં, તરંગનો ઉછાળો હોય જ સંકલ્પની સ્થિરતા અને સામર્થ્ય એના મૂળમાં નથી હોતા. આશ્રમનાં ઠંડાંમાં જળા ક્રાંતિના એવા તરંગો પાછળ અડકાયેલા હોય છે.

આ એ કે એ જાનવતોને વિકાસ આપણે સાધવો હોય તો તરંગો અને આશ્રમો જતા કરી આપણે વિચાર અને સંકલ્પ તરફ વળવું જોશે. અને એમાં જ ચિત્ત પરિવર્તન જોશે.

જિ મા અને બાપુ હોય પિતૃ સમાજ અમ અતરે જી

મુ ૩૦

આજે આપણને માર્ગદર્શન આપનાર કોઈ નથી એવું આપણને લાગે છે. જોખેરથી એક જ ખૂમ આવે છે કે કોઈ દોરવણી આપનાર નથી. બાપુજી હતા ત્યારે તો સતત લાચલ રહીને આપણને દોરવણી આપતા; એટલે આજે બાપુજીની ખોટ સાહે છે. આપણા દેશમાં અનેક આર્થિક, રાજકીય અને સામાજિક પ્રશ્નો ઊભા થયા છે. તે વખતે બાપુજીને ગેરહાજરીને લીધે છાપાવાળા, વિદ્વાનો, રાજકારણી ગુરુપો બંધાયને બારે મૂંઝવણ રહે છે.

બાપુના ગદ્ય પછી કિશોરલાલભાઈ પાસેથી આપણને કંઈક હૂંફ મળતી. એમણે પોતાના સ્થાનમાં રહી ગાંધીજીના આચારવિચારને પોતાના જીવનમાં સાચી રીતે ઉતાર્યા. એથી જ આપણે માન્યું કે તેઓ ગાંધીજીને સાચી રીતે સમજતા હતા. માણસ ન્યારે કોઈ પણ સિદ્ધાંતને જીવનમાં આચરે છે, ત્યારે આપણે માનીએ છીએ કે તે સિદ્ધાંતમાં ચુસ્ત છે.

આજે માણસની સામે કોઈ ચોક્કસ નીતિ જ નથી. એટલે આપણે સૌ મૂંઝવણના વખતમાં બાપુને યાદ કરીએ છીએ. પણ તેઓ ન્યારે જીવતા હતા ત્યારે તેમને ઘણા એવા માણસો સમજાઈ શક્યા હતા. આપણા દેશની આ પામરતા છે. અને તે આજે માણસને સાહે છે.

પણ બાપુ તો મહાન હતા. તેમનું જીવન એકાંગી નહોતું. તેમના વિચારો જીવનનાં

બધાં પાસાને સ્પર્શ કરતા હતા. એટલે આર્થિક, રાજકીય, સામાજિક, ધાર્મિક બધી બાબતોમાં તેમણે દુનિયાને દોરવણી આપી છે. જીવનનું કોઈ પાસું એવું નથી જેનો તેમણે આર્થ દૃષ્ટિથી વિચાર ન કર્યો હોય. તેમની અસર જીવનનાં બધાં અંગો ઉપર જણાય છે. તેઓ સુગંધુરુપ હતા.

ગાંધીજીનો માર્ગ સરળ છે, છતાં દુષ્કર છે. સાદાઈથી જીવવું, પોતાની ભૂલો નિષ્કાલસ રીતે ક્ષમા કરવી, અને સતત પરિશ્રમ એ બાપુજીના મહત્વના સિદ્ધાંતો છે. આજે તો ગાંધીજીનું નામ લેતા માણસો એવું કહેતા સંભળાય છે કે અમે જ ગાંધીજીને સમજીએ છીએ. આયું અભિમાન આપણામાં ન હોયું જોઈએ.

બાપુજીની દૃષ્ટિ સર્વોગી હતી. તેમની વિચારસરણી આજા જીવનને આવરી લેતી હતી. તેમને મન આર્થિક અને ધાર્મિક જીવનના દુકંડા ન હતા. આખું જીવન એક હતું. આદાર-વિહાર, ધર્મ-રાજગાર, સાહિત્ય-સંગીત, વાચન-લેખન, કુટુંબજીવન કે સમાજજીવન, કહેકમાં એક જ વસ્તુ સત્ય અને અહિંસા નીતિની જોડે, એમ તેઓ માનતા. તેમણે પોતાના જીવનમાં એ કરી બતાવ્યું અને જીવનના એકેએક પ્રશ્નને એમણે એ રીતે ઉકેલી બતાવ્યો.

બાપુજીની આ દૃષ્ટિ આપણે બરાબર સમજી લેવી જોઈએ.

મા પોતાના આગ્રહની સેવા કર્યા વિના રહે જ નહિ. પરંતુ તે ઉપરાંત પણ તેનો રનેહ આપમેળે જ વિના કારણ વ્યક્ત થાય છે અને તે વેળા તે કેટલી રમતમા કેટલા આદરમા, કેટલી ભાષામા અદરથી બહાર ઊછળી આવે છે! પોતાના બાળકને જાત જાતના વસ્ત્રો પહેરાવીને જાતજાતના ઘરેણા ધાત્રીને બિલકુલ પ્રયોજન વિના પોતામા રહેવી સમૃદ્ધિને સમૃદ્ધિ દ્વારા, આધુર્યને સૌદર્ય દ્વારા વ્યક્ત કર્યા વિના આ રહેતી નથી.

આ પરથી જણાય છે કે આપણા હૃદયનો ધર્મ જ પોતાના આવેગને બાહ્ય જગતની સાથે મેળવી દેવામા રહેલો છે તે પોતામા જ પોતે પૂરો નથી પોતાના આત્મિક સત્યને ગમે તેમ કરીને જ્યાં રે તે પ્રતિષ્ઠિત કરે છે, ત્યારે જ તે જ પે છે જે ધરમા પોતે રહે છે, તેને તે માત્ર માટીચુનાનું માનનો નથી, પરંતુ તેનું વારંવાર કરીને તેને પોતાના હૃદયનો પામ લગાડે છે જે દેશમા હૃદય વસે છે, તે દેશ તેને માટે માત્ર માટી, જળ કે આકાશ રહેતો નથી, પરંતુ જ્યારે ઇશ્વરના સ્વધાત્રીરૂપને જાતની ભાવે પ્રકાશિત કરે છે, ત્યારે જ તે આનંદ પામે છે તે સિવાય હવે પોતાને બહાર લોઈ શકતું નથી આમ ન થાય તો હૃદય ઉદાસીન થઈ જાય છે અને ઔદાસીન્ય હૃદયને માટે મૃત્યુસમાન છે.

સત્યની સાથે હૃદય એ રીતે જ રસનો અપકર સાધે છે જ્યાં રસનો અભય હોય છે, ત્યાં આદાનપ્રદાન આવે છે એ વિશ્વરૂપી કુટુંબમાંથી આપણી હૃદયવદની એવી એટ

ગળવે છે, તેની જ એટ પાછી ન લાગી શકે તો તેના ગૃહિણીપણમા કાંત પહોંચે છે પોતાનું સગપણ જણાવવા માટે જાત જાતના માલમશાલાથી, ભાષાથી, સ્વરથી, પીંછીથી, પથ્થરથી તે પોતાનું સર્જન કરે છે આમ કરવા જતા એ તેનું કાંઈ પ્રયોજન સર્થ તો હીક, નહિ તો ધણી વાર તે પોતાનું પ્રયોજન નષ્ટ કરીને પણ માત્ર પોતાનો પ્રકાશ કરવાને વ્યથા બને છે અને તે વેળા પોતે દેવાળિયા થઈને પણ તે પોતાની યોગણા કરે છે આનંદપ્રકૃતિમા આ જે બહાર દેખાઈ આવવાનો વિભાગ છે, એ જ તેને બોલે અરવે ચડાવે છે, અને અહીંયા જ સુહૃદોથી અભનર્યાને વારંવાર કપાળ ફેંટું પડે છે.

હવે કહે છે 'જેટલું હું અતરમા છું, તેટલું જ બહાર સત્ય શી રીતે ધાઉં? એવી સામગ્રી, એવો મુયોગ બહાર કયા છે?' તે માત્ર ધૂધલાયા કરે છે કે પોતાને તે બહાર પ્રતિબિંબ કરી શકતું નથી જ્યારે કોઈ ધનજન માણસ પોતાના હૃદયમા પોતાના ધનિકત્વનો પ્રકાશ કરતી વેળા કુચેરના ધનને વિસાનમા ગણતો નથી, જ્યારે કોઈ પ્રેમી પોતાના હૃદયમા ધરાર્ય પ્રેમને અનુભવે છે, ત્યારે તે પ્રેમને પ્રકટ કરવા માટે તે પોતાના ધન, માન, પ્રાણ સર્વને પગમાત્રમા તીલાજવિ આપે છે આ પ્રમ ભૂં બહારને અતરની અને અતરને બહારની સામગ્રી બનાવવાની હૃદયની પ્રબળ વ્યાકુળતા કશાથી મટતી નથી. અતરમાંથી એક પદમા જણાવ્યું છે. હૃદયના ઝિંજીરમાંથી તને કે જુ બહાર લાગ્યું?'

અર્થાત્ પ્રિય વસ્તુ જાણે કે હૃદયની અંતરની વસ્તુ છે. તેને કોણે બહાર આણી? વળી પાછી તેને અંતરમાં સ્થાપવા કેટલી આકાંક્ષા! આથી ઊલટું પણ જોવામાં આવે છે. જ્યારે હૃદય પોતાના અંતરની આકાંક્ષા અને આવેગને બહાર પ્રતિષ્ઠિત કે સજીવું નથી, ત્યારે અતે ઉપકરણ દ્વારા તે પોતાને જ હાથે

પોતાની પ્રતિભૂતિ ઘડવાને તનતોડ પ્રયાસ કરે છે. આ પ્રમાણે જગતને પોતાનું અને પોતાને જગતનું કરવા માટે હૃદયની વ્યાકૂળતા સતત આક્રમક હોય છે. પોતાને બહાર બહાવવું એ પણ આ કાર્યનું જ એક અંગ છે. આમ પ્રકટીકરણમા હૃદય મનુષ્યનું સર્વસ્વ યોગશયવા છતાં તેને રાજી રાજી છે.

ધર્મશાસ્ત્રનું તાત્પર્ય

નરેન્દ્રભાઈ શં૦ જોશી

પ્રાચીન કાળની વાત છે. એક રાજા ઘોડા પર બેસી શિકારે જવાની તૈયારી કરી રહ્યો હતો. ત્યાં એક વિદ્વાન પંડિત પાંચસોએક પુસ્તકો વારીને રાજા સમીપ આવી પહોંચ્યો.

રાજાએ આ જોઈ પંડિતજીને પૂછ્યું, “આ શું છે?”

પંડિતે જવાબ આપ્યો: “આ ધર્મશાસ્ત્રનાં પુસ્તકો છે. સાંભળવા જેવાં છે. આપની ઇચ્છા હોય તો હું આપને એ સંભળાવું.”

રાજાએ કહ્યું: “અત્યારે હું બહાર જઈ રહ્યો છું. આવતાં પુસ્તકો સાંભળવાને મને સમય નથી. માટે મને માફ કરો.”

પંડિતે કહ્યું: “જ્યાં ન સાંભળવા હોય તો ઘોડાંકે સાંભળો. આપની ઇચ્છા હોય એટલાં હું આપને વાંચી સંભળાવું.”

“માફ કરજો, અત્યારે તો બધી જ તૈયારીઓ થઈ ચૂકી છે અને મારે બંદાર જવું જ લેણું છે. છતાં તમે જ્યારે આવ્યા જ છો ત્યારે કહું છું, હું ઘોડા પર બેસું તે સમયમાં એ કાંઈ સંભળાવી શકે તેમ હો તો ઠીક છે.”

પંડિતે કહ્યું: “જેવી આપની ઇચ્છા. શાઓમાં જે કહ્યું છે તેનું તાત્પર્ય આપને એક ક્ષણમાં જ સંભળાવું છું. જે વાત કોઈ બધામાં કહેવામાં આવી છે તે જ વાત હું હુમણાં અર્થાં શ્લોકોમાં કહું છું અને તે એ છે કે, પરોપકાર એ પુણ્ય છે અને બીજાને પીડા કરવી એ પાપ છે.”

રાજાએ ઉપદેશ સાંભળ્યો અને પ્રસન્ન બની પંડિતને યોગ્ય દક્ષિણા આપવાનું કહી ઘોડો મારી મૂક્યો.

હજારો મણુ કચરો ખૂબ પરિશ્રમ કરીને કાઢીએ ત્યારે કોઈ હીરો હાય તાગે છે. આપણે એવો ઘોડો પણ પરિશ્રમ કચરાઈથી જુઠ ઘડવાને અને હીરાઈથી સત્ય શોધવાને માટે કરીએ છીએ ખરા? ગાંધીજી

ત્રિવેણી સંગમ

સંસ્કૃતકર્તા મુ. કં.

(૪૮)

બાપુ એક પાટલાનો તકિયો કરીને બેસતા ઘણી વાર એ પાટલો ઘીચાલતી સાથે સીધો આડી ગીને રાખતા ખસે કરીને નહીં એક વખતે મહાદેવભાઈએ કહ્યું 'બાપુ ખૂણે કરીને રાખ્યો હોત તો પડ્યા નહીં હરે અને જશ આરામ લાગે "

બાપુ કહે "એ તો આરામ લાગે પણ ખરી ખૂબી સીધો રાખવામા જ છે કેડ અને કરોડ તેથી સીધી રહે, નહીં તો વળી ભય એવો નિયમ છે કે એક વસ્તુ સીધી રાખે. એટલે એની ઝેળે બધીને સીધા થયું પડ્યો, અને એક બાબત વાઢી રાખી કે પછી અનેક વાક મૂકવાના."

(૪૯)

એક વાર 'ચેલ રિંકુ'મા લાસકીનો એક લેખ મહાદેવભાઈએ બાપુને વાંચી સંભળાવવામા આવતા બાપુ કહે 'સકીનું ચોતાપણુ લાસકી સમજી ગયો લાગે છે અને આનંદ થાય ૥ કે એની અને બીજાઓની આખ ઉપાડનાર હું જ હોતો કારણ સંકી વિષેનો મારો અભિપ્રાય એ કદી ઢાક્યો જ નથી "

મહાદેવભાઈએ પૂછ્યું "બાપુ, મંડીના કામગણે જવાબ હવે આવેલો બેઠ્યો "

બાપુ "કયો કામગી?"

"એના લેખ વિષે આવે લખેલો તે "

"વળી એને કામગી કયારે લખ્યો હતો? "

વ લખનાર "અરે, બાપુ આમ જુલો પ્યારાબાપુ

જયો તો કેમ આવ્યો? હજી આવશે સ્વરાજ લેવું જો નો"

પછી મહાદેવભાઈએ કામગણી થાક આપી કેટલીક વિગત આપી ત્યારે બાપુ કહે "હવે કંઈક ગ્રામ્યું સ્મરણ થાય છે "

આવી વસ્તુ જ પુ જુદાનો આ પહેલો ફાલો મહાદેવભાઈના જલ્જલામા આવ્યો તેથી તબો નવાઈ પામ્યા બીજી કેટલીક બાબતો સાવ જુલો ગવાના કાખલા તબો બજુતા હતા, પણ આને તેઓ મહત્વનો ગણતા હતા તેથી રાત્રે સૂતી વખતે મહાદેવ ભાઈએ બાપુને પૂછ્યું "બાપુ, તમને નાની વસ્તુઓ એવી યાદ રહે ૥ કે મને ઘણી વાર આત્મચર્ચ થાય છે ત્યારે આવી મોટી વાત, જે કામગી આટલી ચર્ચા અને વિચાર પછી આવે લખેલો તે આપ કેમ જુલો બાબો? આને જ આવે કહ્યું ઢાઢિદને કામગી લખેલો તે ફલાણાના કામગીમા બીજ્યો હતો. એ આવને યાદ રહે અને આ જુલાય એ વિરમય પમાડે ૥ "

બાપુ "એવું મારે વિષે બન્યું છે એવું કારણ એ કે આ બન્ને નાનકડા કામગીની મારી પાસે કિમત જુદી જુદી હતી જેમા કોઈ માણસનું કચ્ચાણુ સમાયેલું હોય એ વળી હું કદી ન જુલું "

મહાદેવભાઈ- "હા, સ્મૃતિની વ્યાખ્યા તો એ જ ના કે જે વાર રાખવાની જરૂર હોય તે યાદ રાખવાની અને બાકીનું જુલો જવાની શક્તિ "

બાપુ: “હા, સંકીના કામગીરને મેં એવી અગત્ય આપી જ નહોતી. એ લખ થો ને ભુલાયો. બાકી હજિદનો કાંગળ વાદ રહ્યો. કારણ એમાં એક મનુષ્યના ઊંઠા ક્ષિતની વાત રહેલી. સંકીને તો હું લખાવીને ભૂલી ગયો. સાચી વાત એ છે કે મોટી લાગતી ચીજો મને મોટી નથી લાગતી અને નાની મોટી ઘણી જાય છે. મહાભારત લાગતાં કામો અને મહા કારત લાગ્યાં જ નથી. ચંપારણ્યથી માંડીને તે આજ સુધી બધાં કામો હું ચોધવા ન મચેલો. પણ મારા ખેાળામાં આવી પડ્યાં જાણે અને એમ જ વ્યાખ્યા જાય છે. લાગવાન નસાવ્યે જાય છે.”

(૫૦)

બાપુની હાથા હાથની ઠોણી દુખતી હતી તે ઉપર લાકડાના પાટિયા બાધવામાં આવ્યા. ડૉક્ટર બિચારો ઠગન વાર બોલ્યો હશે, તમને તકલીફ થાય તો કહેજો હો’ કે, પણ બાપુ શાના બોલે? બાપુ કહે: “આથી આરામ થવાને છે એમ તો નહીં કહી શકું, પણ ડૉક્ટર કહે છે તો અખતરો કરી લેવો.”

ડૉક્ટર વાતું હશે હુતો દેશના બિખારી-જોની વાત નીકળી. ડૉક્ટર કહે: “અશક્ત માણસોને બીજા માનતા બંધ કરવા જોઈએ,

એમ તમે પણ માનો છોને. ગંધીજી?”

બાપુ કહે: “જરૂર.”

ડૉક્ટર કહે: “કાચદો કરો ખરા?”

બાપુ: “હોઈ રેડિગનો અંદાજ છે કે આપણે રાજના ૧૬ લાખ રૂપિયા આ બિખારી ઉપર ખર્ચીએ છીએ, એટલે દાનમાં આપીએ છીએ. એનો બીજો ઉપયોગ ન થાય?”

વલ્લભભાઈ: “હા, પણ એના કરતાં વધારે ડૉક્ટરો ઉપર ખર્ચીએ છીએ.”

ડૉક્ટર: “હું સમજ્યો નહીં.”

વલ્લભભાઈ: “અરે શું? મારા સાહેબ, વિલાપતથી આ બધા ઘાડપાડુ જ આવેલા છે ને! એ કાંઈ ડૉક્ટર કરતા સારા કહેવાય?”

(૫૧)

એક દિવસે રેડિયો ચલાવતાં પૈડું ફરે નહીં અને હાથ ફુગતો હોવાથી ડૉક્ટરના કહેવાથી હાથ ન અડાવવાની પ્રતિજ્ઞા લીધી હતી. એટલે પગને અંગૂઠો જ એને હલાવવાનું. એક હાથમાં પૂતળીનો તાર, એક પગ પગા ઉપર અને બીજો પગ બીજો ફરીને એ અંક ફેરવતા પાપ જાણે નટરાજ લાગતા હતા.

વલ્લભભાઈ હસતા હસતા કહે: “મારી પાસે કેમકે હોય તો છળી પાડી લઉં!” [ચાહુ]

ઈન્દિયોનો સ્વભાવ

વિનોબાજી

ઈન્દિયોનો સ્વભાવ એવો છે કે, આ કરશે નહીં એમ તેને કરવાનો એટલો અચૂક તે જ કરે. જાહેરખબરોમાં આપણને એવા અનુભવ નથી કે જે ઉપર લખે છે, “વાંચકો નહીં,” એટલે વાંચક અચૂક મનમાં કહે છે, “આ શું વાચવાનું નથી? તો એ જ પડેનું વાચી લઈએ” એવું “વાંચકો નહીં” જાણેનું હોય છે તે વાચકને નીચેનું વાચે એ જ ઉદ્દેશથી જાણેનું હોય છે. માણસ જે ન વાચવાનું કંઈ હોય તે જ ખામ કાળજીથી વાચી જાય છે. નિશુલ્ક લાકડાના મન બાકતુ રહેશે સમુદાય સ્વતંત્રતા એવું નથી તેમાં આગતી છે, પૂજા છે, સેવા છે, ભૂતદયા છે. ઈન્દિયોને ત્યાં પુરુષ કામ મળી ને છે. એ બધી ઈન્દિયોને જરાબર કાચે વળગાડી પંડી મનને કહે, “દવે જ તારે જનું હોય ત્યાં” પણ પછી મન જનું નથી તેમાં જ રમવાનું સર્જ જશે, ખબર ન પડે તેમ એકાચ ચરો પણ મનને ખાસ નાણીબુદ્ધિ એક દેશણે બેસાડવા જશે તો તે અચૂક ભટકવા નાસી જશે જુદી જુદી ઈન્દિયોને મારામાં મારા સુંદર જીવસાચોમા રોકો ને પડી મનને કહે કે દવે ખુદાની જ્યાં ભટકતું હોય ત્યાં જ. પણ તે નહીં જાય જવાની સદર પદવાત્મી મળશે ત્યારે તે કહેશે, “આ આપણે બેઠા, નથી જનું.” “શુપ્તપ બેસ.” એવા દુઃક્રમ તેને કરશે તો લાગણ્ય તે કહેશે, “હું ભી જઈ રહ્યો.”

બાપુજીની મીઠી વાતો - ૧

ધણાને એમ લાગે છે કે ગાંધીજી નીરસ મનુષ્ય હતા. તેમના જીવનમાં કંઈ નહોતી, ગંભીર નહોતી એવી ધણીની માન્યતા છે. પરંતુ તે ખરેખર જૂઠઠાઈથી છે કાઠિયા વાડમાં વસેા નામિ નાનકડું રાજ્ય છે. હરબાર ગોપાળદાસ એ રાજ્યના માનિક ગાંધીજી આફ્રિકાથી આવ્યા પછી તેમના ઉપદેશનું પરિણામ હરબાર ગોપાળદાસ પર ધણું થયું. તેમણે પોતાનું નાનકડું સરકારનું આદર્શ બનાવવાનું વિચાર્યું. આમના આદર્શતા શરૂ થઈ ગઈ. રવચ્છાનાનું કામ શરૂ થઈ ગયું. હરેક જણ પોતાના આગણ સામે સાધિયા પૂરવા લાગ્યા. આમના જનતાનું ન્યાય-મંદિર શરૂ થયું. ત્યાં રાજ્યની પ્રભુ પર જ મુકદ્દમો ચલાવી રાકાનેા આમના જુદી જુદી કલાને પછુ ઉત્તેજન આપવામાં આવ્યું. સામુદાયિક નૃત્ય—ગરબા એવા ઉત્સવો યવા લાગ્યા.

એક દરે વસેા ગોપુજી જેવું આનંદમય થઈ ગયું. એક વાર હરબાર ગોપાળદાસને મનમાં થયું કે આપણી જામ નૃત્યકલા

૧૨૦ બાપુ

.. . . સાને શુરજ

શહેરવાસીઓને જતાવવી તેમણે અમદાવાદ જવાનું કંઈક વસેાની આમ કલાવાન મડળી સાથે લઈને હરબાર ગોપાળદાસ અમદાવાદ આવ્યા. અમદાવાદ શહેરમાં આમ નૃત્યોનો, રાસ, ગરબાનો સુહર કાર્યક્રમ થયેા. કાર્યક્રમ પછી હરબાર ગોપાળદાસ સાબર મતી આશ્રમમાં ગાંધીજીને મળવા ગયા. “બાપુ, આમ નૃત્યકલાનેા એક શહેરવાસી ઓને ધણે જ ગમી ગયેા” તે બોલ્યા.

“પરંતુ તમે એ પ્રથમ શહેરમાં જતાઓ માશ આશ્રમમાં ન જતાઓ.” બાપુ બોલ્યા.

“આપના આશ્રમમાં જતાઓ?”

“એમાં વિચારવાનું શું હોય? ગામડાની નિષ્પાપ કલાનેા હું જોઈતા છું.”

બીજે દિવસે આશ્રમમાં એ આમ કલાકારીએ મહાત્માજી સામે અત્યંત સુહર કાર્યક્રમ કર્યેા. કાર્યક્રમ ચાલુ હતો મહાત્માજી હરબાર સહેજને કહેવા લાગ્યા. “વસેાનેા રાજ પોતાના આમમાં આવ્યા કાર્યક્રમમાં જામ છે છે એ હું જાણુ છું તો પછી અહીં શા માટે

ભાગ લેતા નથી. ? ગોપાળકૃષ્ણ ગોપાળો સાથે જોડવામાં લગ્ન પામશે ખરા કે ? ” એ સાંભળતાં જ દરબાર ગોપાળદાસ પણ જડ્યા. પેલા ગ્રામ કલાકારો સાથે જોડાઈ ગયા. નાચતાં નાચતા તેઓ પોતાના શરીરનું જ્ઞાન પણ બૂલી ગયા. તેમને અપાર આનંદ

થયો. ગાંધીજી ખુશ ખુશ રહી ગયા. બીજે દિવસે આશ્રમમાં એ કલાકારોને બાપુએ ખૂબ પ્રેમથી લોજન આપ્યું અને પોતે જ તેઓને પીરસવા લાગ્યા. બાપુ આવા હતા. ગ્રામ જીવનમાં આનંદ પ્રેરનારી અદ્વિતીય અને નિષ્પાપ કલા બાપુને ઘણી જ પ્રીય હતી.

ઈસ્લામી પ્રાર્થના

ઈસ્લામીસલાઈ નાઝરી

મિસરના રૂપરાણી ઝુલેખા હું યુસુફની પાછળ ગાંઠી ચાથ ઠાં ને એકાંત મળતાં મર્યાદા ચૂકે છે. યુસુફ એ પ્રલોભન સ્થાન મૂકી ભાગે છે ત્યારે બોલી જાડે છે : “હું મારા ચિત્તને આંચક્યમુક્ત નથી ગણતો—એ તો મને બૂરાઈ તરફ ધકેલવા કરે છે, પણ પ્રભુની દયા વારી લે છે. ખરેખર મારો જીવનધાર રક્ષાનો કરનાર રહેમવાળો છે.” આમ જિંદગીના પ્રસંગે પ્રસંગમાં ભક્તોનું અવલંબન એક ઇશ્વર ઉપર જ રહે છે. એનું પોતાનું ગુમાન નથી હોતું.

અઠગ નિષ્ઠાથી, રિયર પગલે, નિર્ભય ચિત્તે સતત બદલત રહી ભાગ્યે જ આપણે દિનરાતનું જીવન—ચક્ર ચત્રાવતા હોઈએ છીએ. અનેકવિધ રચૂળ કે સૂક્ષ્મ લાલચો આપણને ઠગાવતી હોય છે ને વળી આપણે સંભાળી જઈ સમતુલા જાળવી લઈએ છીએ. તનમનની અધૂરી રહેલ કેળવણીથી વિકાસની ગતિ મંદ થઈ જતી હોય છે. આનો ઉલ્લેખ એક બીજી પ્રાર્થનામાં છે : “ઓ સ્વામી, અમે તને બૂલીને ખત્તાં ખાઈએ તોય અમને એમાંથી છોડાવ. જેટલી શક્તિ અમારી પાસે નથી તેટલી કસોટી પર ન ચડાવ. અમને—દામા. કર, અમારી, રક્ષા કર, અમારા પર કરુણા કર, હું અમારો નાથ છું.”

“રામ નામસ્તુ—તાળી—દે—લાગી” એ નરસિંહ મહેતાનું વર્ણન જેને લાગુ પડે તેવા માણસોનો એક વિશ્વાસ હોય છે કે “ય મયે ચતવક્ષસ અલલ્લાહ—ફહેવા દરબોહ.” “જો બુધુ ભગવાન પર ઊઠે છે તેના માટે ભગવાન પૂરતો છે.” અધ્યાત્મનિત્યા જેનું વર્ણન છે એવા ખુદાના બંદા—મુનના હાસ કાયમ વાંછતા હોય છે કે, “જોનાથી આ પૃથ્વી અને પ્રજાંડો અસ્તિત્વમાં આવ્યાં છે એવા બુનભાવન ભૂતેશ તરફ હું સાથેસાથે અભિમુખ થાઉં છું.”

હું આદમના મેમિ જે પ્રાર્થના મૂકવામાં આવી છે તે અર્થપૂર્ણ છે : “રખ્ખના, ઝકમ્ખના અનફેસના વ ઈલ્લમ્ તગફિરના વતરફમ્ખના લનકુનળના મિનલ ખાસિરીન.” —“જીવનવિકાસના હે સૂત્રધાર, અમે જ જીવન કરીએ છીએ, અધકાર ઉપજાવીએ છીએ—તું અમને બધાને ક્ષમા નહીં આપે તો અમે જોનાશ થશું.” મુખ કે સગવડ, દ્રવ્ય કે વેશભવ, કીર્તિ કે કામના, સ્ત્રી કે સંતાન ખાતર માણસ કંઈક “મેળવવા” માટે જ ચાલુ જોડું—સાડું નરમું—કાળુ પીળું કરતો હોય છે. કામકેમિમલોભમાં વણાઈ એ “પ્રાસિ” પાછળ જ આમ તે દોડતા હોય ॥ પણ પરિણામે એ ‘જોનારો’ જ હોય ॥ એનો આમાં સ્પષ્ટ ઉલ્લેખ પતન ને પીડા બહારી લેતા હોય છે. કરવાનું નહીં કરીને, જોતવાનું નહીં જોવીને, ન કરવાનું કરીને ને નહીં જોતવાનું જોવીને, દંકમાં જીવનનો સાચો પ્રતિકાર જતો કરી આપણે અધારમાં અટવાઈએ છીએ. ને આપણે આપણા પોતાના શત્રુ બનીએ છીએ. (આશુ)

બાજરાજ [અનુસંધાન પૃષ્ઠ ૨૮૬ થી ચાલુ]

કહ્યું “આ બધું માણસને એ બોધપદ આપે છે કે દોષને આખ બધ કરીને અમ બિચે ને જીવે ચક્રવ ન ભેદને તેમ જ જિજ્ઞા પર્વતના છેડા મુધી એકદમ જવું ન ભોધને નહિ તો ઉપરથી ગળડો પડીને તેના આવા હાલ થયો” સૌએ પોતપોતાની મર્યાદા સમજવી એકએ ” આ ટેકરીનું નામ છે ‘શસ્તશૂક’ ”

પછી ભરવાડે તેઓને બીજી ટેકરી પર લઈ ગયા તેનું નામ હતું ‘સાવધાન’ ભરવાડાએ ભક્તરાજ અને તેના સાથીને દૂર દૂર સુધી ભેવા કહ્યું

તેઓએ બંનેએ દૂર નજર નાખી નેહુ તો કેટલાક માણસો આમતેમ ભગ્નતા ફરતા હતા અને વારે વારે ઊંડા ખાડાઓમાં ગળડી પડતા હતા ! તેઓને ભતાવતા ભરવાડે કહ્યું “આ લોકો આધળા છે, અને તેઓ આમ હંમેશા ભટકતા કરે છે”

ભક્તરાજે પૂછ્યું ‘પણ તેઓની આવી દશા થવાનું કારણ શું ?’

ભરવાડે ઉત્તર આપતા કહ્યું “તમે એ તરફ ધ્યાસવાળી જ્યાં જુઓ છો કે ?”

તેઓ બોલ્યા “હા”

ભરવાડે કહ્યું : “એ ધ્યાસવાળી જ્યાં પાસેથી પસાર થતી કેડી દુખ સુર નામના શાસકના રથાન તરફ જાય છે કેટલાક યાત્રિકો એ સુદર અને સીધેમીધી પસાર થતી કેડીથી છેતરાઈ જઈને એ માર્ગે આગળ વધે છે અને શાસકના પભામ તપકાઈ જાય છે પછી એ દુલ શાસક તેઓને ખૂબ દુખ દઈને આધળા બનાવી આમ ભગ્નતા મૂકી દે છે !”

આ સાંભળીને ભક્તરાજ અને આશાપ્રસાદ એકબીજાની સામે ભેવા લાગ્યા અને તેઓની આખમાં આસુ અરાધ આગ્યા તેઓને થયું કે એ ત્યાંથી છટકી ન ગયા હોય તો તેઓની આશાભય

પણ આવી જ દશા થાત !

પછી ભરવાડે તેઓને બીજી રથને લઈ ગયા ત્યાં ટેકરીની એક બાજુએ દરવાજો હતો. તેને ભરવાડે ઉઘાડી નાખ્યો અને ભક્તરાજ તેમ જ તેના સાથીને અદર ભેવા કહ્યું. તેથી તેઓએ અદર નેહુ” તો ભયાનક અધકાર બધે છવાયેલો હતો અને ધુમાડાના ગોટેગોટા પથ્થરયેલ દેખાયા ! વળી ત્યોને એવું સંભળાયું કે દૂર અદરના આમંત્રા બહુ ભડકક અગ્નિ સળગતો હોય અને તેના ત્રાસથી માણસો નિઃશ્વાસી પાડતા હોય !

ભક્તરાજે પૂછ્યું “આ બધું શું ?”

ભરવાડે કહ્યું “આ રસ્તો નરક ભણી જાય છે”

પછી ભરવાડે આહોમાહે કહેવા લાગ્યા, ‘આલો, આ ચાલિકેરને -સ્વર્ગધામ તરફનો દરવાજો ખતાલો’

પછી તેઓએ ભક્તરાજ અને આશા પ્રસાદને એક દૂરથીનમાથી એક જોડી ટેકરીની ઠોચે ભેતા કહ્યું તેઓ ખૂબ ખૂબ પ્રયત્ન કરીને ભેવા લાગ્યા પરંતુ એ પહેલા જ તેઓએ નરકદ્વારનું ભય કર દર્શન કૈલું લેવાથી તેઓ ભેવા તો કપી ગયા હતા કે રિધરતાથી તેઓ દૂરથીનમાથી ભેડ શકતા નહતા ! તોયે તેઓએ ઝાપુ ઝાપુ ને કઈ દેખાવું હતું તે પરથી અટકાયે કહ્યું કે કોઈ સુદર રથના પાસેનો દરવાજો દેખાતો હોય એમ લાગે

પછી ભરવાડે કહ્યું - “એ જ પરમ ધામે

તમારે જવનું છે આ નરકો સાથે રાખો વળી રત્નામા તમને રહસ્ય મળશે. તેના કહેવા પર ભરવાડે નાખી અરે માર્ગે દોરાઈ ન જતા હવે, તમે આગળ પ્રયાણ કરો. શિવાસ્તે પચાન : સન્નુ”

ભક્તરાજ અને આશાપ્રસાદ ભરવાડાને નમન કરી આગળ ચાલવા લાગ્યા આગળ

જતાં રહતો એ માર્ગે ફરતા હોતો. અહીં તેઓ મૂંઝાઈ ગયા અને કયે માર્ગે જવું એ તેઓને સૂઝ્યું નહિ! એવામાં ત્યાં એક માણસ આવી પહોંચ્યો. તેનો રંગ રૂઝામ વર્ણનો હતો અને તેણે પાતળો લાંબો ધવલ ઝરણો પહેર્યો હતો. તે આવીને પૂછવા લાગ્યો: “દોસ્તો, તમે યાત્રિક હોવ એમ લાગે છે. આ તરફ ક્યાં જવા નીકળ્યા?”

બક્તરાજ — ભાઈ, અમે સ્વર્ગધામ બાણી નજીએ છીએ.

માણસ — વાહ વાહ! જહું સરસ! આ તો એક કવતાં ત્રણ બહા, હું પણ ત્યાં જ જઈ છું. ચાલો, ચાલો, એમ મૂંઝાઈ શું ગયા? એ રસ્તા ભેડને અજાણવાની શી જરૂર? ચાલો, માધી સાથે સાથે આગળ વધો.

બક્તરાજ અને આશાપ્રસાદ પેલા અજાણ્યા

માણસ સાથે આગળ ચાલ્યા. પણ તેઓને એમ લાગવા માંડ્યું કે આ રસ્તો સ્વર્ગધામથી દૂર ને દૂર ફરતો જાય છે! તોયે તેઓ પેલા માણસની સાથે આગળ ચાલ્યા.

પણ એક દૂર જતાં બક્તરાજ અને આશા પ્રસાદ જમીન પર પાથરેલી જાળમાં એકા-એક સપડાઈ પડ્યા! તેઓ એવા તો જકડાઈ ગયા કે હવે શું કરવું એ પણ તેઓને સૂઝ્યું નહિ.

એવામાં પેલા માણસના શરીર પરથી ધવળ ઝરણો નીચે સરી પડ્યો. અને બક્તરાજ તેમ જ આશાપ્રસાદને ખાતરી થઈ કે, ‘અરે, આ તો પેલો શકરાય છે!’ અને શકરાય ‘હા હા...હા...હા...’ કરતો જોરથી હસતો હસતો એ બંનેને જાળમાં સપડાયેલા મૂંઝીને ત્યાંથી આગળ ચાલતો થયો. (ચાલુ)

ચારિત્રહીન માનવી

મહાસતી ઉજ્જવળકુંવરજી

અમેરિકામાં જ્યારે ગુલામીની પ્રથા ચાલુ હતી ત્યારે ત્યાંના મનુષ્ય અપ્રાહુત મિંકન અને કેપ્ટન જેન પ્રાઉને આ પ્રથા દૂર કરવા માટે પ્રયત્ન કર્યો. જેન પ્રાઉને તો આ માટે એક સંઘ સ્થાપ્યો અને લોકોને કહ્યું, “હું મારા સંઘમાં દોલેરા, પ્લેગ અથવા ક્ષમના કહીંઓને સહર્ષ સ્થાન આપીશ, પરંતુ ચારિત્રહીન માનવીને મારા સંઘમાં કદી સ્થાન મળશે નહિ.”

જેમ એક સરેલું પાન ટોપલીનાં બધાં પાનને બગાડે છે, તેવી જ રીતે ચારિત્રહીન માનવી આખા સંસારને બગાડી શકે છે. તમે કહેશો કે જિયારા એકલા માણસનું શું જલ્લું કે તે જખાને બગાડી શકે! પરંતુ આ વાત પર તમે ઊંડાણથી વિચાર કરશો તો તમે સહેલાઈથી તેની વચાર્થતા સમજી શકશો.

આપણે પ્રત્યક્ષ જોઈ શકીએ છીએ કે એક તળાવમાં નાનો કાંકરો નાખવામાં આવે તો તેની અસર આખા તળાવમાં પહોંચે છે; તેવી જ રીતે મનુષ્યે ઉત્પન્ન કરેલ ઇર્ષા-દ્રેષનાં અશુભ પરમાણુઓ ધીમે ધીમે આખાં વિશ્વમાં ફેલાઈ જાય છે.

તેથી ચારિત્રહીન માનવી પોતાને નુકસાન કરે છે, એટલું જ નહિ પરંતુ સાથે સાથે સારીયે દુનિયાને નુકસાન પહોંચાડે છે.

ગિરનારી વેલો

માળી યેવવ કવકને, ભેરન કરે ભાભકાર,
નિત નગરા ગાગડે, ગરનારી વેનન થ.

સામાજના નીચવા ચરમાથી, ધરતીની
ધૂળમાથી આગેલીને આવેલો વેલો બલે કોળી
ગિરનારી ભેરવનો ખેલનારો વેલો મૂળ કયાનો?
કોણ કોના ખાવતર? તેમ જ તેના છવન
મખથી બધી વાતો રડસગગર્ભાથી વણ
પ્રસવી રહી છે કોના બિંદો કેટલીક વાતો
લોકઢૂંધાના વહેલો વહેતી જોવામા આવે
તેમા મુખ્ય વાત આમ છે જુનાગઢ તામાનું
શેરગઢ નામે ગરામિયાનું ગામકુ તેમા જસમત
પટેલ સેજળીઆનું કુળનું ખોશુ કોને ત્યા
વેલો (ખેતરના) સાથી તરીકે હતો એક
વાર જસમતને કોઈએ કાન ભભેરણી કરી કે,
“વેલો તો તને દિવાળુ દેવા બેઠો છે એ
કઈ ખેતરે કામ કરતો નથી છ તો ઝાડને ટટે
છાયે આખો દિ સૂતો રહે છે” આ વાત
સામાજી જસમત પટેલ તો વાડીએ મથ
જ્યા જઈને લુએ છે તો કોઠાળી કોની મેળે
સાડીયુ મૂડે છે! આ બેતા કોને અચ્છો થાય
છે અને એ તો બરોધમા પોઢેવા વેલાને
થરલો દગી પડે જસ, એ જ ઘડીએ
વેલાએ શેરગઢથી પ્રયાણ કર્યું ઊતરી ગયો
ગિરનારમા જતા જતા વેલાએ જસમતને
કોલ આપ્યો કે, “જા, મારા મરતુક
પછી તારા કુળનો કોઈ જણ શિવરાત્રને દિ
મારી જમ્યાએ — સાત બરડીએ આવીને તબ્બુ
રામા ભજન બોલશે, એટલે હું પછીના રૂપમા
આવીને દર્શન આપીશ”

આ પછી વેલાએ લગભગ બાર બાર
વર્ષના અંધાર તપ ગિરનારી ગેળી સુક્ષમા
કર્વા ઠહેવાય છે તપશ્ચર્યા પુરી કર્યા પછી
આરાધનાયુ

અનનર આગેનાન

બવેસરની તળેટીમા દાટણ કર્યું અને કોની
ચીર રેપી એમાથી એક વડલો ફાંચ્યો જે
આજ પણ વેલા-વડને નામે એજ ખાય છે
આ બાર બાર વરસના ગેળી ગાળામા શુ
શુ બન્યું? શુરુ કેવી રીતે લેટ્યા એ પહેલા
જસમત પટેલને ત્યા સાથી હતો ત્યારે સિદ્ધિ
કપાથી વરી? કોને ઉલ્લેખ કર્યો જ નથી
મગતો પણ એમના શુરુ કોઈ ગિરનારી યોગી
વાધનાથ નામના હતા એ એમના ભજન
પરથી જણાય

‘વેલા’ના યોગ પડના સિદ્ધ પુરુષો સાથે
એસણા હતા આખરે એ કોની ભેગદરી
જમાતમા બળી ગયો ત્યારે ‘વેલોનાથ’ કહે
વાયો ‘વેલાની સિદ્ધિ વર્ષવનુ કોના શિષ્ય
સમૈયાનું પદ છે કે,

અંધાર નગારા તારા વાગ
ગરનારી વેલા!

અંધાર નગારા તારા વાગ!
મોવ દશ વડયો મિરાજે — ગરનારીઠ
મોખુખી ગગા બીમકડ ભરિયા
પત્ય પાણી! પોચાડે — ગરનારીઠ
ચોસઠ ભેગણી બાનન વીર ર
હોમાયા મોદા આગમ લાયે — ગરનારીઠ
વેલનાથ ચરલેખોત્થા તમેવો ધણી
ગરનારી ગવે બિરાજે — ગરનારીઠ

માનવ-કાયાને શહેરનુ સ્વરૂપ નિરૂપીને
વેલનાથે છવનની સાચી પારસભણી એ કયા
નગરમાથી ચોખી લેવા મેગવ છોના જૂજવા
જૂજવા ઉપકો દ્વારા સગબાન્યુ છે કે,
બાજુ કેમ આવે હાથ
બાજુ કેમ આવે હાથ રે
વાગીરે લાય મથા શેરમા છ રે!
સમજે વાતુ સમજાય

વેદે વાતુ વણ્ય રે।
મૂરખ નરને કયા જઈ કેવું રે — બાજી
હે વીરા!

સાચી વસત હે તારા શૌરમા રે જી
હુનિયા અધી મ થાર।
હુનિયા બૂલી મ બાર રે।

ઝેડા દીપકને ઘર હૂંડીએ રે જી — બાજી
હે વીરા!

તરકસ તીરડા ભાથે ભર્યા રે જી,
થોયા મચકું ઉડાડ।

થોયા કાચકું ઉડાડ રે।
મરથો મરે છે તારા વનમા રે જી — બાજી

હે વીરા!
તખત તરવેણીના તીરમા રે જી,
ધમબુ ધમે છે સુનાર
ધમબુ ધમે છે સુનાર રે।
નૂર ઝરે ધણીના, શૂન ખીને રે જી — બાજી
હે વીરા!

સાતમે સૂન મારો ક્યામ વસે જી,
કસ્તૂરી ॥ ઘર માય
કસ્તૂરી છે ઘરમાય રે।

અળા અનિનાશીના રાજ કરે છે રે જી — બાજી
હે વીરા!

વાઘનાથ ચરણે વેધો બોલિયા રે જી,
ગુરે દરથુનો દાતાર
ગુરે મુગર્તીના આધાર રે।

અધમ બોધારણ ગુરુને કારના રે જી — બાજી

પહેલી કઠીમા કહ્યું છે કે, હે મનવા! આ
કાયા રૂપી નગરમા છ શયુઓનું દંડુલ જીવ
ભાંધુ છે એમા તુ કેમ કરીને જીવતારની
બાજી હાથ મેળવીશ? છતાં જો તારામા
સમજ (આત્મ જ્ઞાન) હશે તો તને એ
સમજશે — મળશે બાકી તો અજાની જગને
કયા જઈ કે'નું? કેમ સમજવવું?

હે ભાઈ!

સાચી વસ્તુ તો તારા [કાયા રૂપી] શહેરમા
જો હુનિયામા બાધયો મઈ શટક મા! આ
હુનિયાને તો તુ ભૂલી જા! મતલબ કે, એનો
ખર્ચો માયા-મોહ ત્યાગીને અતરમા સત્નો
દીવડો પ્રગટાવીને એ શોધી લે!
હે ભાઈ!

તારા કાયારૂપી ખેતરમા માયા-મતલબો
મરે છે અને તારે ભાથે [સત્તાના, ભક્તિના]
તીર ભર્યા છે ને તુ થોયા શા માટે છોડે છે?
હે ભાઈ!

બુટીને તીર — બહારકમા જ્યા આ
પ્રાણ — સચાલતની ધમણ ધમાઈ નહીં છે
જ્યા અવખ ધણીના તેજ વીલસી રહ્યા છે,
ત્યા શૂરા હોય તે જઈને પીએ મતલબ કે,
યોગના નિયમ પ્રમાણે બહારકમા અમૃતની
દૂધી જારી છે તો ભક્તિ-શૂરો બની તુ
એને મેળવી લે

હે ભાઈ!

સાતમા બ્રહ્મ-ક્રમા તારો ક્યામ બિરાજે
છે, જ્યા બ્રહ્મ અવિનાશીના રાજ છે આમ
તારી હુનિયામા જ કુદરત રૂપી મસ્તુરી ॥
હરણ કસ્તૂરીની વાસે જ બલમા દોડી દોડીને
પોતાના પ્રાણ શુભાવે છે અને જો તો પોતાની
દૂડીમા હોય છે, તમ માણસ પશ્ચાત્તમાને
મેળવવા જગતમા ધૂમે છે ત્યારે એ તો એના
અતરમા જ જનેલો છે.

હે વીરા!

ગુરુ તો દરથુનો દાતાર — માર્ગદર્શક દે;
શુદ્ધિનો આધાર છે માટે એવા અધમના
ઉદ્ધારક ગુરુને તુ ધારણ કરજે એમ વધનાથ
ચ-લે નહીં વેલો બોલે છે

માણુકો ડગ્ગો • અહિંસા

સામનાતા ચાલુવાય બ પડેવ

હુ માણુ હુ કે પૂર્ણ અવસ્થાનીર
નિખાપ અવસ્થા—જ્યા માણુસ પોતાના
અતસત્મામા બીજી સર્વ વસ્તુઓ અધીપ
ચઈ કેવળ ઇચ્છતી જ હાજરી અનુભવે છે,
—એ પ્રામવી દરેક મનુષ્યને સારુ શકય
છે હુ કમૂલ કરુ હુ કે એ હજી મલ્લે
આપેની અવસ્થા છે અને તેથી સ પૂર્ણ
અહિંસાનો વતેનકમ પ્રબળે થઈ આપવાનો
આળે હુ અધિકારી નથી

* * *

સત્યથી મિત્ર કોઈ પરમેશ્વર હેય એવું
મે નથી અનુભવ્યું આવા વ્યાપક સત્ય
નારાયણના પ્રત્યક્ષ દર્શનને સારુ જીવમાત્રની
પ્રત્યેક આત્મવત્ત ગ્રેમની પરમ આવશ્યકતા
છે આત્મશુદ્ધિ વિના જીવમાત્રની ત્રાણે ઐક્ય
ન જ સધાય આત્મશુદ્ધિ વિના અહિંસા
ધર્મેનું પાલન સર્વથી અસંભવિત છે
અશુદ્ધાત્મા પરમાત્માનું દર્શન કરવા અસમર્થ
છે એવી જીવનમાર્ગના બધા ક્ષેત્રોમા શુદ્ધિની
આવશ્યકતા છે એ શુદ્ધિ સાધ્ય છે, કેમકે
અજ્ઞા અને સમજિની વચ્ચે એવો નિકટ
સબંધ છે કે એકની શુદ્ધિ અનકની શુદ્ધિ

પ્રાપ્ત બાપુ

બરાબર થઈ શકે છે અને વ્યક્તિગત
પ્રયત્ન કરવાની શક્તિ સત્યનાત્મક સંદુને
જન્મથી જ આપી છે પણ આ શુદ્ધિનો
માર્ગ વિકટ છે એમ હુ તો પ્રતિજ્ઞા અનુભવ
છે શુદ્ધ થવું એટલે મનથી, વચનથી ને
કર્મથી નિર્વિકાર થવું, રમણવાદિરહિત થવું
તેને સારુ મુશ્કેલ જનવાનું છે મનુષ્ય જ્યા
લગી સ્વેચ્છાએ પોતાને સંદુથી છેલ્લો ન
મૂકે ત્યા લગી તેની મુક્તિ નથી અહિંસા
એ નમ્રતાની પરાક્રાંત છે અને એ નમ્રતા
વિના મુક્તિ કોઈ કાળે નથી એ અનુભવસિદ્ધ
વત છે

* * *

નમ્રતાને વળેતો નોખુ સ્થાન નથી
અને ન કોઈ શકે અહિંસાનો એ એક
અર્થ છે અથવા કહો કે એના પેટમા છે
પણ નમ્રતા કેળવવાથી આવતી નથી તે
સ્વભાવમા આવી જવી એટલે સત્ય કેળવાય,
હયા કેળવાય, નમ્રતા કેળવવી એટલે દલ
કેળવવો એમ કહેવાય

* * *

નમ્રતા એટલે હુણવાનો આત્મ નિક સ્થ

વિચાર કરતાં માણસ પડી જાય એવું છે કે, આ જગતમાં જીવમાત્ર એક રજકરણ કરતાં પણ કંઈ નથી. આ જીવનને પાણીના પરપોટાની ઉપમા આપી છે એમાં હું સુદૃઢ અતિશયોક્તિ નથી જોતો. આવી નમ્રતા—શૂન્યતા કેળવવાથી કેમ આવી શકે? પણ એટોને ખરી રીતે સમજવાથી નમ્રતા પોતાની મેજે આવતી જાય છે.

જેમ બંધનનું દ્વાર છે તેમ મોક્ષનું પણ દ્વાર છે. તે જ પ્રમાણે જે કરોડપતિ થવા ખાતર ખેતી કરે તેને ખેતી બંધનનું દ્વાર છે. જે કેવળ આજીવિકા અર્થે કરે તેને તે સુક્ષિતનું દ્વાર બની શકે છે.

ચોમેર હિંસાથી ઘેરાયેલા અને બળતા આ જગતમાં વિચરનાર જે મહાપુરુષે અહિંસાથી ધર્મને પ્રગટાવ્યો તેને સાષ્ટાંગ નમસ્કાર હોતો.

કર્મમાત્ર, પ્રવૃત્તિમાત્ર, ધંધામાત્ર સદોષ છે. આવશ્યક ધંધામાત્રમાં સરખો દોષ છે. ચોતીના ધંધામાં, રેશમના ધંધામાં, સોનીના ધંધામાં, ખેતીના કરતાં ઘણા વધારે દોષ છે. કેમકે તે ધંધા આવશ્યક નથી. તેમાં હિંસા તો પુષ્કળ થાય છે. (ચાલુ)

અનુક્રમણિકા

૩૦ ડિસેમ્બર ૧૯૫૨	
૧	૧૪
૨	૧૪
૩	૧૪
૪	૧૪
૫	૧૪
૬	૧૪
૭	૧૪
૮	૧૪
૯	૧૪
૧૦	૧૪
૧૧	૧૪
૧૨	૧૪
૧૩	૧૪
૧૪	૧૪
૧૫	૧૪
૧૬	૧૪
૧૭	૧૪
૧૮	૧૪
૧૯	૧૪
૨૦	૧૪
૨૧	૧૪
૨૨	૧૪
૨૩	૧૪
૨૪	૧૪

